

2515

GE. GOTTLÖB RICHTER

MEDICINAE DOCTORIS MAGNAE BRITANNIAE REGIS CONSILIARII
AULICI ET ARCHIATRI MEDICINAE IN ACADEMIA GOTTIN-
GENSI PROFESSORIS PRIMARII, CAET.

O P U S E U L A
M E D I C A U U 2

ANTEHAC

IN ACADEMIA GOTTINGENSI SEORSIM EDITA
NUNC VERO COLLECTA

STUDIO

IO. CHRISTIANI GOTTLIEB ACKERMANNI

MEDICINAE DOCTORIS.



VOLUMEN SECUNDUM

FRANCOFURTI ET LIPSIAE,
SUMPTIBUS IOANNIS GEORGH FLEISCHERI.
c1818

GEN. GOTTLIEB RECHTER
ACADEMIA GOTTINGENSIS
KUNC VERO COLLECTA



4185

92444



FRANCOFURTI
BIBLIOTHECA IOANNIS GEORGI BRESCHNER
GOTTINGENSIS

V I R O
PRAENOBILISSIMO, EXPERIENTISSIMO
AC DOCTISSIMO
GOTHOFREDO WILHELMO
MÜLLERO,
MEDICINAE DOCTORI DIGNISSIMO,
^{AC}
REIPUBLICAE FRANCOFURTENSIS MEDICO ORDINARIO
MERITISSIMO,
FAUTORI ET AMICO SUO
FIDISSIMO ET CONSTANTISSIMO
^{ALTERUM HOC}
OPUSCULORUM RICHTERIANORUM
VOLUMEN
IN NOVUM
GRATISSIMI SUI ANIMI
PIGNUS AC SIGNUM
D. D. D.
^{IPSIVS}
AMICUS CANDIDISSIMUS
ET
CULTOR OBSERVANTISSIMUS
JOANNES GEORGIUS FLEISCHERUS.

VIRI
PRAECLARISSIMO, EXPERIENTISSIMO
AC DOCTISSIMO

GOTTFRIDO WILHELMO
MÜLLERO

MEDICINAE DOCTORI DIGNISSIMO,
REPUBLICAE TRANSCYPHTENSIS MEDICO ORDINARIO

FACULTATI AMICISSIMO
STUDIO ET CONSTANTISSIMO

OPUSCULORUM RICHTELIANORUM

VOLUMEN

GRATISSIME SUBIACENT

D. D.

AMICIS CARISSIMIS

JOHANNES GEORGIUS REISCHNERUS
CUIUS GRATISSIMUS

VIR PRAENOBILISSIME, EXPERIENTISSIME
ATQUE DOCTISSIME,
FAUTOR ET AMICE MAXIMOPERE
COLENDE!

Sapientius quidem jam Tibi privatim, debitas meritasque persolvi gratias pro singulari Tuo amore ac favore, & indefessò praesertim studio, in tuenda mea valetudine, saepe ambigua & afflicta, & universae meae Familiae sanitate, aut custodienda, aut restituenda, per complures jam annos, nobis officiosissime praestito. Sed privato illo & tacito quasi humanitatis & observantiae officio haud satis, aut sufficienter, contentus, commodam tamen serio optavi ac quaesivi occasionem, gratissimum meum erga Te animum publice etiam declarandi, ut ita sera quoque posteritas aliquando intelligeret, non in ingratum, aut

officii immemorem frustra collata quondam fuisse ista Tua beneficia.

Quum igitur fausta illa occasio, dudum quidem exoptata, sese jam, sua veluti sponte, mihi offerret; eam certe protinus, ambabus veluti manibus, arripiendam censui, statimque mecum constitui, *Alterum hoc Opusculorum Richterianorum Volumen*, priori sane & singulari Rerum ibi tractatarum præstantia, & insigni simul stili nitidioris elegantia, per omnia, prorsus compar clarissimo mihiq; charissimo Nomini Tuo officiosissime dedicare ac consecrare.

Accipe igitur hoc quidem Munusculum litterarium a me-
met ipsa, amica mente manuque, ceu novum aliquod veteris
meæ in Te, amicitia, fidei & observantia pignus ac documentum,
ad posteros quoque ob internam nempe ipsius operis præ-
stantiam aliquando transiturum, ac, prout spes blanda quidem
at pæne certa affulget, diutius permanfurum ac duraturum.

Possem

Possẽm quidẽm nunc, forsan etiam deberẽm, aliquanto latius in Tuas præclaras certe laudes excurrere; namque hic spatiosus admodum sese aperit omnino campus: Sed quoniam inter reliquas virtutes Tuas eximias, verecundia præsertim atque modestia altius eminet, adeo, ut semper laudanda tacite facere malis; quam laudata ista publice, vel semel tantum audire; indubens nunc prudensque a laudibus Tuis fusius quidem prædicandis, hic abstineo, ne fictam scilicet tucatamque vilis adulatoris personam hoc certe loco, induisse videar, a quo foedo & abjecto quippe vitio me semper alienissimum fuisse, Tute quidem ipse omnium optime nosti.

Neque sane præterea opus est, laudes Tuas promeritas operose huc congerere, & in hæcæ arctiores certe paginas anxie cogere ac veluti constipare; quum ipsa nostra *Respublica amplissima* quotidie quasi, Te merito in oculis atque ore ferat, Tuum Nomen splendide celebret, Tibique hinc querneam veluti Coronam plestat, ob tot Cives nempe Tua præclara quidem opera atque sin-

gulari medendi pericia, per tam longum annorum spatium, jamjam feliciter servatos, & in posterum etiam, per Dei gratiam, adhuc servandos; hincque Tibi ardentissimis quidem votis serio exoptet, ut diu, quin immo diutissime, adhuc vivus inter sis populo, ob publica nempe commoda, seroque tandem in Coelum aliquando redeas, unde, ceu Genius aliquis salutaris ac tutelaris, olim huc veneras. Cui publico quidem voto, pio sane, justo ac sincero ego quoque ipse, unâ cum charissima mea uxore, ipsiusque patre, sene illo venerando Wittebergensi, Tui certe amantissimo, Liberisque simul meis, a Te per Dei gratiam, saepius jam servatis, lubentissime & candidissime hic subscribo.

Vale igitur nunc *Vir praestantissime & Experientissime, Fautor & Amice aestumatissime!* Res Tuas semper prosperrime age, nobisque cunctis in posterum quoque constanter & amanter favere perge: Scribebam Francofurti ad Moenum, ipsis Calend. Apr. Anni, post reparatam salutem, MDCCCLXXX.

IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

I.

G. G. Richteri Diss. de voce naturæ, seu sensibus internis variæ corporis indigentia adstrictis 1751. Resp. Jo. Fr. Ackermann, *Waldkircha-Varisco.*

II.

Diss. de spe & præfidiis longævorum 1752. Resp. Fr. Chr. Sei p, *Hamelienfi.*

III.

Diss. de natura labe & præfidiis memoriæ humanæ 1752. Resp. Georg. Fer. Wegener, *Holfato.*

IV.

Diss. de silentio medico 1752. Resp. Henr. Balemann, *Holfato.*

V.

Diss. de iusto febrium moderamine 1753. Resp. Aug. Wilhelm. Berlin, *Pomerano.*

VI.

Diss. de salubritate fructuum horæorum 1754. Resp. Gottl. Aug. Segnitz, *Lufato.*

VII.

Diss. de doctarum lucubrationum noxis 1755. Resp. Jo. Bartholdo Jenisch, *Osterozano.*

VIII.

Diss. de statu mixto somni & vigiliæ, quo dormientes multa vigilantium munera obeunt 1756. Resp. Jo. Fr. Müller, *Osterozano.*

IX.

IX.
Diff. de sene valetudinis suæ custode 1757. Resp. Jo. Sam. de Ber-
ger, *Cellenfi*.

X.
Diff. de Cura magistratus circa valetudinem civium 1758. Resp.
Jesaia Juda *Nicro-Ulme Franco*.

XI.
Diff. de cõtionum præsidiiis evacuantium abusu everfis 1758. Resp.
Cosmann Ullmann, *Manhemensi*.

XII.
Diff. de valetudine hominis nudi & cooperi 1763. Resp. Beyfuis
Anselm. Schloss, *Mæno-Francofurtensi*.

XIII.
Diff. de prisca Roma in medicos suos haud iniqua 1764. Resp.
Aug. Gottl. Richter, *Zorbiga-Misnico*.

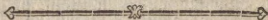
XIV.
Diff. de pleuricide vera singulari casu illustrata. 1768. Resp.
Adriano Tattarinoff, *Moscuenfi*.



DISSERTATIO
DE
VOCE NATURÆ,
SEU
SENSIBUS INTERNIS VARIE CORPORIS
INDIGENTIÆ ADSTRACTIS.

PUBLICE PROPOSITA
GOTTINGÆ, D. 16 SEPT. 1751.

RESP.
JO. FR. ACKERMANN.
VALDKIRCHA - VARISCO.



Hoc corpus nostrum, quod interitus sui causas in proprio
sinu natas, & pedetentim crescentes, vique ultima funestas
effugere non potest, nititur tamen constanter ipsis præfidiis fa-
bricæ in vindicias suas, ut noxium vel coquat, & iis doribus, quibus
internæ oeconomiae consulitur, instruat, vel immorigerum variis
Richter's Opusc. T. II. A viis

viis expellat. Verum his novum auxilium accedit, attentis oculis longe admirabilius, dum ad omnem periclitantis corporis statum certi sensus oriuntur, impendentium non solum malorum, sed & armorum, quibus contra ea pugnandum est, indices. Hæc Naturæ vox est, quæ ignaros instruit, & incautos sæpe a limine exitii revocat. Non nisi divina sapientia, ærumnarum nostrarum, quibus nascendi sorte subicimur, misera sub prima corporum animarumque conjunctione tam vigiles sociavit contra vitæ insidias monitores. Nimis profecto oscitanter rei difficultatem expendit, qui vel a corporum separatim, vel animarum facultatibus hos sensus germinare posse sibi persuaserit. Quid rei est, si deficit chyli rescipientis commeatus, esurire? si arecunt fontes vitales, sitire? si languentior est vel vehementior iusto humorum circuitus, frigere vel exæstare? si obstacula hujus circuitus, in locis maxime vitalibus, nascuntur, anxietates; si nervis, qui animarum & corporum ministeria jungunt, vis inferitur, dolores sentire? Nulla adparet inter mutationes tunc in corpore obvias & sensus illos necessaria & domestica cognatio. Nihil hic commune est cum aliis sensibus, sive externis, qui rerum, quæ extra nos positæ sunt, commercia expediunt, sive iis, quos vulgo sensus internos vocamus, qui ideas ab externis natas retinent, promunt ex arbitrio, comparant inter se, discernunt & varie dijudicant. Ab utrisque sane his sensibus, quibus omnis humana sapientia in vitæ nostræ cultura necessaria acquiritur, par erat, ut suis locis plenius ostendemus, binas alias sensuum classes discernere, quarum altera custos sanitatis ad varias corporis nostri indigentias unice vigilat, altera amissam perennitatis spem quodammodo instaurans ad propagandam sobolem blandis stimulis invitat. Nobis ex priori classe argumentum publicæ disquisitionis petere placuit, cumque late campus ille pateat, in fame sitique, quibus ad reparanda corporis dispensia, & dolore anxietateque, quibus ad animalium & vitalium functionum præcavendas mature noxas ducimur, paullo penitius evoluendis occupari. Ad hos enim quatuor scopulos salus corporis cum maximo discrimine allidit: hinc quoties Naturæ vox pedem retrahere jubet merito & reverenter auscultat.

CAPUT I.
DE FAME.

§. I.

Fames igitur est Vox Naturæ, quæ corporis inter ipsos vitæ motus detriti statum nuntiat, novasque per alimenta suppetias opportune efflagitat. Non alio tempore fames oritur, quam quo chylus in sanguine consumi incipit, vacuusque ventriculus est, & novæ coctionis viribus instructus. Tunc enim necessitas instat, acrescentes sub continuo motu humores & attrita vasa novo blandi chyli accessu mulcendi resciciendique. Quam providæ sollicitæque matris hæc Naturæ vox est! quæ ad illum indigentia nostræ statum vel invitos cogit attendere, & suavitate condit remedium: quasi non satis meriti sit, exhausto corpori & in ruinas prono per stimulos famis consulere, sique illi idoneo victu compescuntur, vitæ durabilitatem impertire, nisi hæc opera, quæ collocanda in salutem nostram est, per se etiam jucunda & illecebrarum plena esset.

§. II.

Sunt, qui famem ad sensum gustus, sunt, qui ad sensum tactus referunt. Vacat ratione, ad gustum referre, cum aliud longe sit, sentire famem, aliud gustare cibum, qui eum sedat: quanquam utriusque suaviter, ut vidimus, in vitæ humanæ solatium conspirent ministeria: Neque ad sensum tactus censeo famem pertinere. Nullus quidem sensus sine tactu & hinc nata nervorum mutatione fit: nec fames nasci potest, nisi sit, quod ventriculi nervos plicasque sensibili tactu solliciret. Verum veluti visum auditumque, gustum & olfactum a tactu strictius sic dicto discernimus, quoniam ab eo æque quam inter se toto suo genio discrepant a); ita fames ab his omnibus distinctissimus sensus est, propriis

a) Quid enim sensus colorum, sonorum, saporum odorumque vel inter se commune habent, vel cum tactu, qui gradus duritiei & mollitiei,

propriis etiam locis inclusus, more reliquorum sub definito limite agentium, ut auris nunquam colores, oculus nunquam sonos sentiat; etsi causa colorum sonorumque ad nervos utriusque organi æque adlabuntur. Quin & fami, que a causa interna movetur, minor ac ceteris sensibus cum tactu cognatio intercedit, quippe quorum omnium, adeoque & tactus proprie sic dicti una norma est, ab actione causæ externæ nasci. Nimis enim improprie loquuntur, qui dum primas vias pro atrio corporis habent, inde externa esse, quibus fames gignitur, concludunt: quo ipsum etiam blandientis cibi adspectum trahunt, cujus sane nullum, nisi in homine jam esuriente & jucundæ olim cœnæ memore blandimentum est. Præterea fames præ omnibus sensibus illis id singulare habet, ut, cum secundum leges functionum animalium in hominum sanorum & vigilantium potestate sit, exercere, quoties velint, sensuum ministeria, videre, audire, olfacere, gustare, tangere, & sic cum insigni profectu & oblectamento in externarum rerum notitiam ingredi; neququam res nostri arbitrii sit, esurire. Diu enim interquiescit semel sedata fames, nec inter lautissimas dapes & condimentorum ignes tam subito rursus accenditur. Imo gulosus, qui fame non expectata opplet ventrem, semper nescit, quid sit esurire. At, qui mavult nescire, pauper & robustus, sentit inuitus, quam latret vacuus & par novæ coctioni ventriculus, nunquam nutum domini expectans, sed sancitis per Naturam in attrito corpore legibus unice auscultans.

§. III.

Igitur non nisi communi sensus notione fames cum tactu & reliquis sensibus convenit. Est enim, ut in compendio reperam, sensus longe alterius indolis, sedes longe alias occupans, a nullo pendens hominum imperio, sed unice ad statum corporis indigentis, vel ab apice sanitatis sensim descedentis adstrictus, hinc non nisi post insigniora intervalla oriens, & cum molestia interpellans,

asperitatis & lævitatibus, caloris & frigoris distinguit? Neque hinc una res cum dolore est, licet subinde sævior, dum matres fœcule ex prole parere cœgit. v. *Comment. ill. Haller. in Instit. Barhaav. T. I. p. 338.*

pellans, simul autem animo, quid in ista indigentia corporis molliendum sit, suborto cibi desiderio suggerens. Quis non intelligit, novæ classis hunc sensum esse? quippe nunquam, nisi sanitas, sub dispendiis corporis necessario reparandis, vacillare incipit, oriundum, nec apud ipsa bruta egentem interprete. Sensus quidem externi ingenti beneficio in commercium rerum extenarum ducunt, & nos etiam, dum tuta ad huc omnia intra corporis limites sunt, perenni & jucundo officio illarum rerum cognitione imbuunt, quæ dirigi in animi corporisque cultum a prudenti ratione possunt. At si necessitatis major habenda cura est, quam cultus & ornamenti, dixeris illis præstare sensum famis. Hic enim facit ad sustentandam vitam, illi tantum ad ornandum: hic percipit defectum, qui vitæ exitum minatur; illi percipiunt, quæ ambiguae adhuc virtutis sunt, & cum delectu æ sub rationis moderamine salutaria evadunt: at & sæpe perverso usu fomitem vitiorum & multarum in vita calamitatum constituunt.

§. IV.

Tanto æquius est, considerare jam uberius, in qua corporis conditione fames consistit, quibus locorum terminis circumscribitur. Occultior enim & rector ejus sedes est, quam sensuum externorum; hinc conjecturarum dissidiis magis obnoxia. Priscis *visa est fames consistere in molesto venarum mesaraicarum* b) *quoties exinaniantur, suctu ex intestinis chylo vacuis.* At *cibus sum-*
tus

b) Galeno molestus ex suctu venarum sensus est proxima causa famis, remota defectus alimenti. Vocat implendi desiderium ex sensu penuriae natum. Ventriculus a Natura pro nutriticus quasi penu constructus, suctum, quem ex vacuefactis venis sustinet, eo iudice ad cibum conuertit. Ita sibi succedunt: vacuitas, vacuatorum naturalis adpetentia, suctus ventriculi, hujusque sensus & denique adpetitus animalis. *v. de sympt. caus. L. I. c. 7. Op. Iunt. Cl. III. p. 18. A.* Quæ ita illustrat. *Andr. Laurentius Op. Francof. p. 236.* ut partes exinanitas, quibus naturale tribuit desiderium trahendi conveniens alimentum, fugere & vicinis locis velit, hæc ex aliis, donec ad os ventriculi superius terminetur suctus: nempe in reliquis locis sensum non esse, solum os ventriculi omnium partium suctum per insigniores nervos sentire, & cibum in medellam offensæ adpetere. His inhæserunt deinde plurimi, uno docentes

tus placat citius famem quam in chylum subactus suctum illum possit compescere. Non attingo statum morbosum, in quo sæpe fames canina ventriculo & intestinis plenis, fastidium vero iisdem vacuis, post graves fluxus alvinos nasci solet. Qui stimulum mechanicum substituat, seu acre vellicans in ventriculo, vix solvent difficultatem, cur presentem famem, sine correctâ vel expulsâ illa acrimonia, evertat uno momento nunc adpectus rei nauseosæ, nunc tristis nuntius subito allatus, nunc motus insolitus in navi vel rheda. Multi stimulum tantum acidum crepant, cum tamen salibus alcalinis vel amaris calefcentibus languentem cibi appetitum erigi in multis luculenter sentiant. Nec liquor gastricus nec pancreaticus, quem eo nomine accusant, noram acoris habent, etiam post longam inediam, quæ aliquin atrocissimæ famis causa est. Acidum vero lienosum, quod per vasa brevia vel alias latentes vias in cavum ventriculi infundi somniant, nusquam in liene scrutantibus obvium est. Nec vasa brevia, quippe venosa favent secretioni, nec iter ad ventriculum, nisi vim ordini Naturæ inferre velis, ulla ratione adstrui potest. Qui denique acidum ex reliquiis fermentescèntium ciborum natum, famis fomitem adpellant, nequeunt ignorare, non nisi leviter inchoantis post passum mere vegetabilem fermentationis speciem in ventriculo admitti posse: quod haud æque de pastu animali vel mixto valet. Et quis corruptelæ spontaneæ ciborum, tanquam coctionis vitio, tanti momenti stimulum tribuat, qui totam vitam tuetur? Propius a vero absunt, qui interiorem vacuefacti ventriculi superficiem mutuo oppositorum laterum contactu trituque sensum famis, quippe in loco sensibili & nervoso, excitare putant. At cur non copia potulentorum sedat famem?

ore, partes inanitas & alimento egentes fugere ex venis, has ex hepate, hepar ex ventriculo. Explodunt recentiores tum vacua in esurientibus vasa, tum suctum & hujus in ventriculo terminum. Et quis neget, in plethoricis sæpe vigere, in exhaustis post magnas dejectiones languere famem: v. I. Bohn. *Circ. anat. physiolog. Progymnasum. VIII. p. 155.* & C. I. Langii *Op. med. p. 77. ad Obi. 2. At lo. de Govier Exerc. med. III. p. 10.* hanc suctus, quem veteres statuerunt, ideam non una ratione excusat.

famem? quippe æque ac cibus latera collapsi ventriculi a mutuo contactu removens? Cur in cynorexia plenus etiam ventriculus esurit? Movit illa res eruditissimos viros, ut translata a primis viis ad sanguinem culpa hic penuriam blandi chyli, & inde inductam sensibiliorem nervis irritationem famelicis reddere existimarent: inprimis cum gratus alimenti halitus jam leniat famem, ut in DEMOCRITO suffitus recentis panis. Non est, cur huic lenimini famelicus diu confidat. Illud autem hic maxime regero, intensiorem febrium acutarum motum cito in sanguine blandum chylum consumere, fame tunc potius suppressa quam excitata. Clarissimus GORTERVS, c) eximius de hoc argumento scriptor, sensum famis duobus locis tribuit, nempe partim nervis cerebri, chyli in sanguine penuriam sentientibus; partim ventriculo ad nova alimenta accipienda & subigenda jam idoneo.

§. V.

Non nimis juste separantur, quæ in naturali quodam & necessario vinculo sunt. Ventriculum insontem in hoc negotio declarare nimis frivolum est. Ab illo enim ut pendent coctionis præsidia, quibus reficiendum corpus est; ita ad eundem pertinent stimuli, qui id officii in istis locis postulant. Vacuus & suis menstruis armatus ventriculus par est novæ coctioni, illo præcise tempore, quo corpus novo alimento egere, & chylus in sanguine deficere incipit. In hoc igitur statu, quid veri & perennis stimuli occurrat, dispiciendum & pro causâ famis habendum est. Si ventriculum ut vacuum considero, dubium non est, sensibilem laterum contactum mutuo frictu stimulare: si considero menstruis armatum, ad coctionem juvandam idoneis, ut saliva, lymphæ gastrica, pancreatica, bile, novas intelligo in stimulum vires accedere, quas motus peristalticus ventriculi propius ad sensibiles laterum plicas applicat. d) Sensibilis hic orificium finistrum trans-

c) In Exerc. med. III. §. 25. p. 20. sequ.

d) Iuga mollia flaccida in cavo ventriculi pendula cum papillis nerveis moleste adfici censet Bærhavius in Comm. III. de Haller. T. I. p. 273. hinc a jugorum illorum defectu inedia patientiam in serpentibus & piscibus fortasse pendere conjicit Illustris de Haller l. c. p. 340. n. 25.

transfert ad os & linguam hujus stimuli sensum: unde ubertim saliva adfluit, & viget gustus ad distinguenda ea, quæ scopo nutritionis satisfaciunt. Omnia illa menstrua, licet nec acidæ nec alcalinæ indolis sint, sed salis leniter & saponaceæ, novis secretionibus accedunt fortiora, & mucaginem laterum abstergendo sensum acunt. Bilis & succus pancreaticus minus ex duodeno per pylorum in ventriculum cibo distentum adfluunt, quam vacuum laxumque, hic vero nervos per absterfa jam latera sparfos, adeoque nudiores & omni vi magis expositos luculentius vellicant. Haud plenus ventriculus, haud sanguis chylo refertus, hos facile parere stimulos potest. Nam ibi vis menstruorum per ingesta dispergitur & obtunditur; hic ex sanguine chyloso, quidquid menstruorum ad officium primæ coctionis separatur, accedit blandius, ac stimulo hebetiori. Ita exurgere fames non potest, quam si interni humores, consumto chyloso & gelatinoso, aerefcere vi ipsius motus vitalis, & eodem tempore vires novæ coctionis in ventriculo per aciora menstrua instaurari incipiunt. Tam sapienter Natura indigentiam corporis cum stimulis illis conjunxit, nec fluctuantis nostræ rationis decretis salutem nostram exposuit.

§. VI.

An igitur, si fames urget, ei semper auscultandum est, tanquam voci Naturæ, quam æmulari morbus non possit? An etiam, si remittit, parum; si penitus exstinguitur, nihil offerendum est? Videntur hæc fere ex dictis prono alveo fluere. Cessat per Naturam fames, si chyli vel alimenti in corpore satis est. Cessat etiam diu inter causas, quæ chylum & alimenta fero conficiunt: uti fit in quiete & otio corporis, somno largiori & intermissis exercitiis. Ita, si solitarum excretionum vigor languet, diminuitur etiam internus humorum attritus, qui chylosum subigit. In melancholicis videas dierum non solum & hebdomadam, sed & mensium inedias tolerari; quia corpus eorum inter torpentes motus & spissiores humores nullius fere mutationis capax est, & excretionibus propemodum nullis exhauritur. At vacuum eorum, inquis, ventriculus est, nec verosimile videtur, chylum & ali-

moniam

moniam tamdiu in sanguine subsistere. Nos non vacuum solum ventriculum, sed & acriorum menstruorum viribus armatum in fame requirimus. Hæc vero menstrua ex spisso melancholicorum & parum meabili sanguine parcius, vel cum majori visciditate, quæ minus stimuli habet, secernuntur. Alentium in sanguine partium lentissima est inter tam debiles motus consumptio. Absonum vero puto, famem stomachicis excitare velle, quoties corpus nullam sui reparandi legem sub consuetis stimulis imponit. Cur vero, pergis, toties in morbis, maxime acutis, fames exulat, ubi attritus & jactura ingens? Ut hic amissa reparentur, cur silet Naturæ vox? cur sensum famis negat? Haud inficior, alendum etiam tunc esse corpus. Quam diu autem vires morbi depravant alimentum, & coctionem ejus impediunt, potior cura incumbit, contra causas morbi pugnare, tanquam obstacula naturalis famis. Silet hæc, quia cibi, quos postulat, extra vires coctionis positi non corpus alerent, sed morbum. Ex sanguine inflammatorio in acutis vel nulla fit pro viribus coctionis sustentandis secretio menstrui, vel tantum corrupti & fastidium potius parientis: quod etiam de statu cacochymico multorum ægrotantium valet, corrigendo prius, quam bene de ingestorum coctione speres. Inter hæc vero fitis urget, quæ omnino tantum alibilium partium & morbi genio oppositarum inter potulenta admittit, quantum sistere ad tempus detriti corporis ruinas potest. Patet, quam inepte agant, qui omnes culinarum suarum delicias, omnia propriæ gulæ blandimenta ægris suis, vel nuperrime convalescentibus, liberali manu offerunt, quorum in debili corpore non coctio sed corruptela sequitur, revocans fugientem morbum vel præsentem confirmans.

§. VII.

Sunt aliæ causæ, quæ destruunt appetitum cibi, ubi hæret sæpe medicus, eorumne votis adnuat, qui revocari eum cupiunt? Cur animi pathemata, terror, mœror, prosternant famem, nolim cum Cl. GORTERO e) menti defectum chyli in sanguine ob-

scu-

e) Exerc. med. III. §. 30. p. 13.

scurius sentienti tribuere. Sufficit, inter illa animi pathemata languere circa ventriculum opus secretionis, hinc ignaviorem secretorum menstruorum stimulum esse, & nervos ipsos ventriculi, in quos spiritus minus quam ante derivantur, hebetius sentire. Propterea nihil cibi in hoc statu sumendum est, uno alioquin bolo tanquam insigni pondere gravari ventrem senties. Auditus vel adpectus rei nauseosæ, vel insolitus motus in navi vel rheda, famem ex causa non multum dissimili adfectorum nervorum lædunt, quorum turbata officia & inversum spirituum motum sopire medicus debet, non ægris sub torpente coctione epulum instruere. Morbi maxime dolorum pleni, ex consensu nati, adfligunt crebro ventriculum, & famem opprimunt, vix nisi rebus in prima sede morbi pacatis resurgentem. Si retinentur evacuanda, ut in alvo adstricta, perspirabili retento, lotio suppresso, vis inimica introversa inquinat etiam humores coctioni destinatos, sub deletæ famis indicio. Par est, tunc abstinere a cibo, retentorum noxas corrigere, & vias excretionum liberare. Quodsi ipsi ventriculo phlegmone, erysipelas, ulcus, scirrhus vel alia infesta insident, non famem solum sapiens Naturæ institutum inhibet, sed & temere oblata per vomitum quasi succensens erroribus rejicit. At ubi fluctuat iners pituita vel corrupta bilis in ventriculo, præit vomitu in exemplum. Non obscura hæc Naturæ vox est, doctum tamen & attentum interpretem requirit. In plurimis morbis chronicis, acutis, malignis, eadem contingunt; quandoquidem liquida coctioni servientia ab interno humorum fomite impuro, sæpius ulceroso & putri, contaminantur. Saniorsæ bilis ex corrupto hepate exundans horrendo fastidio agros mulctat. Unde simul discimus, non omnes, qui sensibiles ventriculi nervos irritant, stimulos famem provocare, sed tantum nativos illos, domesticos & moderatos, ac salutari coctionis scopo unice dicatos.

§. VIII.

Hos, qui imminutum, vel abolitum cibi adpetitum, immo cum horrore conjunctum sentiunt; aliorum cedere consiliis, & vim

vim sibi inferre f), obrusamque sorbere offulam, improbo. Si enim Naturæ vox non suaserit per famem g), quid in tantæ austeritatis silentio erit alienis persuasionibus fidei? Nec tamen inficior, contra causas læsi adpetitus, qui diu abesse sine strage virium non potest, esse pugnandum. Si ventriculus laxitate fibrarum & atonia laborat, ut stimulus, qui sensiles ventriculi partes vellicat, vigore motus peristaltici nequeat satis ad eas applicari, tonicis erit opus. Si iners pituita tegit nervosas partes, ut ad eas non penetret stimulus, solvere pituitam & detergere convenit, torpentesque sub ea nervos salinis & amaris excitare. Si ipse stimulus a saliva, liquore gastrico & bilioso pendens nunc deficit, nunc aquosis nimis dilutus enervatur, nunc viscidis obvolutus torpet, quis non intelligit, hæc menstrua ab iis vitiis, quibus vel hebetantur vel inquinantur, liberanda esse? Facile etiam patet, cur laxi & obesi, cur aquosi & pituitosi, cur pigri & oriosi ob hebetiores stimulos parum cibi adpetant, eo autem magis famelici sint macilenti, exercitati, acrioribus nec tamen corruptis men-

f) Objicere possis, quod apud *Galenum* occurrit in *Hippocr. L. III. de morb. epidem. Comment. III. ad f. 58.* In peste diuturna ait omnes perisse, qui fastidio laborarunt, plurimos enim mori quam comedere maluisse: at fortiores, qui vim sibi facerent, cibo oblato usos fere omnes superstites fuisse. Siccine contra Naturæ sensum agere fas erat? Respondeo, exitialis in ventre corruptelæ, quæ hic agnovit *Galenus*, effectum fuisse fastidium: fortioribus nec tantam corruptelam nec tantum fuisse fastidium, cujus proinde parvo gradui resistere magna lucta non fuit, imprimis cum si crescentis sensim adpetitus obstacula tollerentur. Neque enim dum cibum, qui fastiditur, coqui vel alere nego id volo, in omni morbo, qui ad sensum fastidii abstinet a cibo, vel ad sensum adpetitus opplet ventrem, evadere. Sine dubio variæ exitii vel salutis causæ utrumque statum morbi comitari possunt.

g) Merito silet, si e. c. ex cibo nasciturus est morbus, vel vires coctioni impares sunt, ut in moerore, languore, cachexia &c. v. *Comment. II. Iust. de Haller T. I. p. 339.* Infinita eorum exempla sunt, qui longam inedia tolerarunt. v. *Henr. ab Heer Obs. med. 27. Io. Rhod. c. 2. o. 54. & 55. F. Loffii Obs. med. L. I. c. 21. Petr. Forest. L. 7. Schol. Obs. 28. M. Donat. Hist. mirab. L. VII. c. 1. G. F. Hildan. o. 33. c. 5. C. Stalp. van der Wiel obs. rar. Cent. I. Obs. 25. c. 2. &c.*

menstruis præditi, ac robore ventriculi diaphragmatis & intesti-
norum gaudentes, unde major ad loca sensibilia vellicantis caussæ
vis sentitur. Multa hic vitia anatome in defunctis manifestat,
quæ sæpe spem medelæ superant, ut sunt viscerum univërfa la-
bes, maxime hepatis, lienis, pancreatis & intestinorum, sæpe
fistulosis ulceribus & putri colluvie scatentium; vel domestica ven-
triculi mala, cujus nunc fundum copiosus adeps pressit, nunc os
grave ulcus exedit, nunc cavum spurci & corrupti humo-
res, nunc lapilli, nunc scirrhusa, purulenta similiaque tubera ob-
federunt *h*). Medici hic judicium in colligendis signis & præfagio
formando elucet. Intelligit, recte quiescere famem, & quidquid
ingeritur, corrumpi ac lædere, nisi dictis vitiis prius mederi possit.

§. IX.

Contraria rerum facies, dum fervet in aliis adperitus cibi,
haud mutat judicium nostrum. Negamus frena, quæ ipsa laxa-
vis Natura, voracissimorum hominum desiderii injicienda esse.
Reperiuntur gulosi incredibilis voracitatis; at sine ullo sanitatis
suæ detrimento *i*). Si enim robore ventriculi & copïa ac virtute
menstruorum præditi coquunt non minus, quam adperuat, ini-
quissime ad communem frugalitatis legem revocantur. Lactanti-
bus aliis, per hiberna aliis itinera, aliis per continuos labores
exhaustis, aliis ex longo morbo resurgentibus *k*) intempestive
profecto temperantiæ & jejuniorum severa nimis præcepta tra-
duntur. Sæpe ipsos morbos inexplebilis cibi aviditas comitatur;
nec malo omine, cum illos evadere, qui in longis morbis vehe-
men-

h) v. Th. Boneti Anat. præf. T. II. L. III. o. 1. ad 17.

i) Infinita sunt voracium exempla, quorum multa cum lepida censuræ col-
legit Iustus Lipsius in Epist. miscell. Cent. III. Ep. 15.

k) Disquisitionis enim medicæ non est, quid loculi ferant. Viderint ipsi
quid tenuiori suæ forti conveniat, & atro pane, lardo, ac leguminibus
contenti fugiant simul exercitatum nimis, quod famem acuit, vitæ ge-
nus. Sufficiunt multis vilissima, ut mendico apud Io. Bened. Grunden-
lium, qui tantum lactucæ recentis a terra evulsæ & illotæ sine sale,
aceto & oleo, præfente medico illo devoravit, quantum decem fameli-
cis rusticis suffecisset, imo post abitum medici per horam adhuc his lauti-
tias ventrem infarfit. v. Eph. N. C. Dec. III. A. IV. o. 81. p. 175.

mentem cibi adpetitum sentiunt, GALENUS l) testetur. LEON. FAVENTINVS m) Prutenos scribit febre correptos octies in diem cibos postulasse, & ALEXANDER BENEDICTVS n) in morbo pestilentiali quater de die cibum sibi ipsi sumendum fuisse refert. Medicus ad id attendit, an illa voracitas aliquid insoliti & noxii secum vehat, velut a lumbricis est rosio ventriculi, a bulimo deliquium animi, a cynorexia molestus vomitus. Primo loco anthelminticis pugnat; secundo cardiacis & hujus classis odoramentis; tertio iis, quæ expellendis vel corrigendis alienæ indolis stimulis conveniunt, hisque tonica & adstringentia subjungit. Non igitur obluatur famelicis, sociat tamen comitantium malorum, quæ cõtionem turbant, remedia. Mulier immodica adsumens & coquens, nec saturata, sed de morsiunculis ventriculi conquesta convaluit cathartico vermum XII. cubitorum & ultra ejiciente, teste TRALLIANO o). Fas sine dubio est majorem sentiri famem, ubi nutritionis opus multiplicatur; non quod Natura de vermibus eorumque victu sollicita sit, sed quod famem intendere non desinat, antequam chylus ad dispendia interna reparanda intro venerit. Medicus tamdiu fert, ne vermes solidas partes corporis consumto chylo arrodant p), donec ipsi licuerit per artem a societate communis pabuli vermes excludere q). Crebrior famis hujus ratio est salivæ, liquidi gastrici, succi pancrea-

l) In comment. VII. in Aph. VI. ubi Hippocrates constans cibi fastidium in longis morbis damnat.

m) De Medic. morb. c. 34.

n) L. XXII. Pract. c. 20.

o) L. III. c. 3. Mirati magnitudinem aliqui, malunt duos cubitos legere. At Gentilis & Simon Genuensis, fidelissimi interpretes, nostram lectionem confirmant. Simile narrat Io. Mich. Paschalis L. I. Meth. med. cur. morb. c. 33. de puella, cui famelicæ pariter vermibus XII. cubitorum cathartico excussus est. Etiam Gesnerus L. III. Epist. ad Fabric. p. 90. se non semel vidisse lumbricos XIII. cubitorum expulsos scribit. Conf. Zac. Lusitanum de Medic. princ. Hist. L. II. Hist. 68.

p) Ut Aetius Tetrab. III. Serm. I. c. 40. memorat.

q) Colluviem pediculorum Th. Bonetus notat repertam in voraci puero. Anat. pract. L. III. c. 2. o. 9. p. 735.

creatici vel bilis copiosior ad loca coctionis accessus. GERH. BLASIVS r) duplicem ductum pancreaticum in famelico & ANDR. VESALIVS s), insertum pyloro ductum biliosum reperit. GALENVS t) quoque voraces vocat, quibus atra bilis in ventriculum fertur. Tūmet sæpe ventriculus accessu tam acrium menstruorum; tumet hepar copia bilis, quam illuc iteratis suppetiis mittit. Unde IO. ARGENTERIVS u) experientia certum dicit, maxime edaces esse, quibus magnum hepar obtigerit. Alii immensæ magnitudinis ventriculos in famelicis repperunt x). Horum certe in coquendo viribus si internæ respondet nutritionis & consumptionis vigor, & inter hæc robur valetudinis illibatum persistit, non est, cur in illis urgentiorem famem sinistris suspicionibus contamines, & tam luculentam Naturæ vocem interpellas. Qui vero non coquunt, sed anguntur, & vel animo liquantur, vel vomunt ingesta, horum non tam convenit extingui adpetitum, quam ab illa peregrini stimuli labe & coctionum impedimentis vindicare.

§. X.

Nunquam vero corporis conservandi curam mirabilior vox Naturæ instruit, quam ubi in contumacissimis morbis remedium suggerit, & contra prædominans vitium humorum inspirat adpetitum oppositi. Quartanarii pituitosi nunc haleces salitos, nunc copiam vuarum adpetunt, quibus tenax illud & lentum, quod obstruit vasa,

r) *Obs. med.* XV.

s) *Op. L. V. c. 3.*

t) *De plenitudine c. XI. op. Iunt. Cl. VII. p. 81. G. Aquam nigram in ventriculo voracis Libavius in Hist. med. Horn. describit. Meminit Dan. Sennertus studiosi, qui habitu corporis nigro laborabat, non solum de die, sed & nocte comedentis ac bene digerentis, crassa etiam, ut panem a rusticis emtum & crudas hortorum radices, præferentis. Op. T. II. L. III. P. I. S. II. c. 4.*

u) *In art. parv. p. 609.* Sic & *Th. Bartholinus* grandius hepar gulosis tribuit, *v. Anat. L. I. c. 4. p. 127.*

x) *Th. Bonet. An. pr. I. c. S. II. O. 1. Ant. Pozzis in Eph. N. C. Dec. I. A. IV. O. 30. p. 31, id refert ad errata Naturæ in una parte, & supplementa in alia.*

vafa, efficaciffime folvitur. In morbis acutis, fpreta carne, quæ olim in deliciis fuit, aquofa & acida, ut lac ebutyratum; in lapfu virium, fub dubia crifi, vinum rhenanum, & alia cardiaca, quæ refurgentis Naturæ conatus fulciant, poftulantur. Puellæ pallidæ & frigidæ, in quibus acidum abundat, cretam, calcem, carbones, vel ferri rubiginem, in quibus nullæ funt gulæ illecebræ, vorant, & fic ignotum hoftem ignoti remedii defiderio vincunt. Si rationes ab his aegris, rudibus sæpe & omnium rerum ignaris quæris, neque compertam olim iftorum virtutem & prifco vitæ ufu fibi familiarem, neque laudes aliorum & perfuafiuinculas citant; fed ruere fe, quo internò instinctu rapiuntur, ad aliena sæpe & infolita, ultro fatentur, & medico, cui ceteroquin confidunt, difsuadenti nunc magna animi impotentia repugnant, nunc fimulato obfequio furtim negata rapiunt, & in ftuporem imo pudorem medici ex fummo morbi difcrimine evadunt. Hæc norma naturalis fensus bruta etiam plenius inftruit, quippe ratione, quæ novum homini confilium promittit, carentibus. Recte talem instinctum in morbo expectabant veteres 1), & quæ peteret aeger, non cunctanter offerebant. TH. SYDENHAM circa finem continuarum februm aegris etiam incongrua specie peccentibus indulfit. Faciles fortassis plerique erunt medici, fi defiderium aegri indicationibus morbi refpondet: at dum falita sæpe & fumo indurata in ipfo coctionis & virium languore poftulant, vel alia, quæ morbi vires alere videntur, hæfitare eos, imo marofius reluctari videas. Verum fuperant molimina Naturæ folertiam confilii medici, & cum certiores femper medendi leges a juvantibus fumuntur, res eft compertiffima, nullam facile ex tali indulgentia perniciem in aegris elle fecutam. Gravidæ apud NIC. TULPIUM 2) nil adpetit, præter acetaria cruda & rhombos Rigenfes, fale ac fumo induratos, idque per sex menfes

1) Hinc Hippocrates deteriorem etiam cibum & potum, modo jucundiorum, vult falubrioribus fed injucundioribus præferri. Aph. Sect. II. A. 38. Quo illud refer: quosetunque cibos aut obsonia aut potus aegroti concupiscunt, exhibeto, si non corpori damnum inde accessurum est. De aff. fecl. n. XLII.

2) Obs. med. I, II. c. 20.

ses avide & sine noxa. Alia a) ante partum haleces mille & quadringentos comedit. Patet, neque in depravato adpetitu Naturam male per famem consulere. In eo tamen prudentiam medici laudamus, qui eorum, quæ morbus postular, & corporis fert conditio, gnarus, anomalæ fami auscultat quidem, at tempus, delectum, quantitatem, modum totumque in usu regimen cautiorebus cancellis circumscribit. Nec improbo certe, modo in ejus potestate situm sit, si famis excessum iis temperet, quæ corpus ab immensa illa perpetui commeatus indigentia liberant, & sub justo moderamine virium coquentium & dissipantium onera sustentandæ vitæ levant. Nempe secundum HIPPOCRATEM b) nec satietas nec fames, nec quicquam bonum est, quod Naturæ modum excedit.

CAPUT II DE SITI.

§. I.

Sitis etiam distinctus & sui organi sensus est, cujus molestiam levat potus. Major illa molestia est, quam in fame; at & majus in potu quam cibo oblectamentum. Ille certe, qui regnum pro potu obtulit, falsus est, se majus supplicium ignorare. Maxima inter hunc utrumque sensum cognatio est ratione indigentia corporis, quam mutua opera consolantur & necessaria supplementa, sine quibus hæc compages corporea dehiscit, quotidie in sanis exproscunt: ut mireris, JO. BOHNIO c) sitim fami contrariam & sem-

a) *ibid.* c. 24.

b) *Aph. S. II. A. 4.*

c) *Circ. anat. physiol. prog. VIII. p. 118. & 119.* ubi causam sitis semper præternaturalem judicat, qualis siccitas & acrimonia: hinc colligit, non ut famem, sic sitim naturalem dari. Nobis nec famem nec sitim placuit aliorum more in naturalem & præternaturalem dispescere, cum & in sanitate & morbo una & constans sit conditio; in fame nimirum defectus

semper præternaturalem videri. Non enim exinde, quod ARISTOTELES famem adpetitum calidi & sicci, sitim frigidi & humidî dixit d), si modo recte dixerit, mutua pugna magis quam mutui ministerii moderamen elucet. GALENO e) ut prima pars famis sensus factus in stomacho est, altera implendi desiderium; ita & sitis eidem factus est, sed alterius causæ, desiderium, sed alterius remedii. Ambas has cupiditates in usum corporis conservandi socias, & cum PLATONE f) evidentissimas vocamus, velut non minoris evidentiae molestus utrorumque sensus est. Esuriens igitur in cibum avide, avidius ruit in potum sitiens: uterque, si hoc stimulo careret, medicis eadem inter luculentissimas sanitatis rationes suadentibus, morosius sæpe, ut in aliis fieri solet, repugnaret. Adeo nimirum necesse erat, grati potius vel ingrati, quam præstantissimarum rationum vinculo hominem ad salutis suæ custodiam adstringi. In eo autem ingens sine dubio sanitatis momentum situm est, ut fluida fiat & blanda, quæ vitali motu circumaguntur. Si fluida spissescunt, blanda acrescunt, totus ille humorum circuitus, cum omnibus coctionum, secretionum & excretionum præfidiis, laborat: in quo tanto discrimine & interna dilutionis summa indigentia, sensu omnino opus erat, cujus molestiam ferret nemo, suavitatem autem in remedio positam ultro adpeterent omnes.

§. II.

Indigentiam voco internæ dilutionis, quæ sitim unice accendit. Ut flexilitas sit solidis, motus fluidis, vis humectans pervadere omnia debet, expedire pro transitu vias, distribuere alimoniam

defectus solidi alentis, in siti defectus humidî alentes partes coquentis repurgantis & distribuentis. In aegris conjuncta est functionem læsio; in sanis imminet, si satisfacere his stimulis cuncteris.

d) L. II. de anim. c. 3. Ubi famem vocat ἐπιθυμίαν seu ὄρεξιν θερμὴν καὶ ξηρὴν; sitim ψυχρὴν καὶ ὑγρὴν.

e) Primam partem famis vocat τῆς μωχθῆσεως ἀποθῆσιν; alteram πληρώσεως ἔφεσιν. L. I. de sympt. caus. c. 7.

f) L. IV. de rep. ἰναργεσάτας vocat.

Richteri Opusc. T. II.

C



moniam, detrita eluere, extrema etiam & cutanea vasa, quæ acris externi contactus promptius exsiccat, perspirabilia conservare. Sedes in stomacho est, ad fauces protensa, non tam a suctu aliquo pendens, quam sensibilibus ejus loci nervis, aspera illa siccitate, cum flexilem molliem postulent, offensis. Velut hauriunt omnes corporis partes ex ventriculo fluida, jta deperditorum primus sensus hic nasci debuit, & novam corporis rigandi necessitatem indicare. Ob communionem membranæ nerveæ, quam partes in ore sitæ cum ventriculo habent, uberem non modo lympham ministrantes, sed & primæ coctionis opus inter ipsas gustus delicias inchoantes, non eas hic penitus excludimus g). Ex arido illo oris, linguæ, faucium, narium & oculorum squalore ac sordibus, quanta in toto corpore penuria liquidi tenuioris sit, eo facilius judicatur, quod his locis præ aliis naturalis & perennis mador sit, nec nisi in extrema siccitate his fontibus sui rivuli deficient. Merito igitur a G. BAGLIVIO b), ut hæc loca in morbis sollicite inspiciamus, commonemur.

§. III.

Quodsi jam nemo facile negat, ad blandi humidi in corpore inopiam sitim oriri, ac justæ dilutionis legem naturali instinctu imponere, vix aberrare a vero mihi videor, si huc referam, quicquid aliarum caussarum auctores tanquam diversæ originis recensent. Inter has prima est interna humorum minus meabili-um indoles, ex qua plethorici sitiunt: quam ego sitim non facile extra liquidi diluentis penuriam quæsierim. Vasa enim plethoricorum

g) Huc maxime *Jo. de Gorter* respicit, quia in sanis nunquam hæc partes sine siti arescunt, & quia ipsa collutio oris præiens sitis levamen adfert. *Exerc. med. IV. §. 6. p. 7.* Verum ut merito eos rejicit, quibus sedes sitis in duodeno est, ubi bilis & succus pancreaticus miscentur; ita nervos in ventriculo & ejus orificio adfectos minori jure præterit. Mera collutio oris nunquam tollit sitim, licet arida vasa resorbeant aliquid, nisi deglutitio-accedat. Non sitiunt cameli, inter longa itinera, ob veficas aqua plenas ventriculi, hinc diu irrigui. *conf. Comment. III. Halleri in Inst. Boerhaav. P. I. p. 341.*

h) *Op. L. I. c. IX. p. 77. it. c. XIII. a. 135.*

ricorum mole sanguinis distenta premunt minora, quæ lympham fecerunt: hinc nunquam secretis abundant. Ipse vero sanguis sub vasorum tensorum debiliore tono languidius pulsus subsistit facilius, & ut solet in quiete vel mora, sub molecularum antea separatarum coactu sensim spissescit. Manifestior res est in morbis inflammatoriis, ubi totum corpus dissipato tenui in siccitatem humorum, ad leges consueti motus non meabilium, incidit. Altera causa, etiam potioris momenti, est acrimonia tam falsa quam alcalina & oleosa, in quibus singulis quid iustius quam defectum blandi humidi arguimus? Aqua enim propria indole lenientissima, tot acrium stimulis susceptis, nomen blandi humidi exiit, & alit sitim, cujus extra hunc acrium complexum medela est. Vigilat Natura, ne acre, quod ipse motus vitalis evoluit, in nobis subsistat, genitumque protinus expellit, præferim cum lotio, quod acriora salia & olea per attritum nata ex sanguine constanter eluit. Qui condimenti multum ex salibus, aromatibus, cepis, raphanis similibusque ingerunt, sitire tandem solent, & ad potum impelli, donec vel coctione victus sit stimulus, vel tenax acrimonia per emunctoria expulsus. Idem contingit, si interni humores a blanda sua indole per varias sepe in sinu natas corruptularum causas desciscunt. Potus tenuis & aquosus, quem sitientes hic adperunt, pleraque alia soluit, inprimis ex salium familia. At ubi oleosa tenacitas accedit, velut post comesta pingua, intensior sitis ac pertinacior non cedit simplici aquæ, nisi acido sapore armata. Ructant eo tempore acre amarum, quod fauces urit, & in ipso igne ardet, ob communem tamen amaroris & flavedinis notam non ilico biliosum vocandum erat, cum bilis sapor sit aquosus promptius auscultans, non merum oleum. Constat vero blandissima olea, ut ipsum butyrum in sartagine diu frixum, flavum, acre, amarum, mentiri speciem biliosi. Neque vero hic loci tanquam crebram sitis causam excludo acrimoniam biliosam, in multis febribus, dum primo incendio deflagrant, circa præcordia accumulata. Galenici, ut evincerent, omnes febres in calore, licet aliquando latentiori, consistere, ad sitim illam in ipso frigore multarum febrium molestam provocabant. Iustius sorditiem illam corrupti, putris & biliosi humoris ad præcordia

hærentem pro causa sitis cum HELMONTIO agnoscimus, haud certius cessaturæ, quam usu purgantium & emeticorum. *d*) Sunt hodie inter antistites medicinæ, qui hoc fonte argutius inspecto, plerasque & mali moris febres, maxime cum nausea, halitu putri & amaro, sitique immodica, sæpe etiam cito ingruentibus deliriis, phreniticorum instar, stipatas, iteratis emeticis, quibus saburram illam excutiunt, miro successu in ipsis quasi incunabulis jugulant, & potu acidulo reliquias conficiunt. Nimis salutem ægrorum negligunt, qui indulta mora sordibus illis aditum ad interiora & graviores in sede vitali injurias permittunt. Sive enim hoc, quicquid est excrementitii, ab ingestorum corruptela, sive inquinorum maxime circa hepar purgamine, & novis ex calore & stasi intra loca, quæ ipse aer adluit, vitii nascatur & colligatur; certissimum puto, crebras esse hujus originis febres, imo paucas sine suspitione latentis hic labis tractandas, quod dudum TH. SYDENHAMO *k*) subuluit.

§. IV.

Haud multis speciatim prosequor caussarum illarum ferruginem, quibus siccantur interni humorum fontes, & minus meabiles ac sub perenni attritu acriores sitim intendunt. Palam est, aerem calidum, æstum solarem, somnum sub eo captum, hiante inprimis ore, magna corporis exercitia, labores, vigiliæ, cantus, eursus, vocis contentiones in nobis copiam humidi dissipare. Inter cibos sicca & acria, fumo durata & muria macerata, condita,

d) Alvim ducentia inquit *Jo. de Gorter*, mirum est videre in tali siti unica vice tollere sitim, quam multus placare non potuit potus. Hoc vocat, ex ventriculi cruditate sitire, in morbis etiam chronicis: v. *Exerc. med.* IV. §. 23. & 24. p. 27. & 28.

k) *De febr. cont. Lond. ab a. 1662 - 1664. Op. Ed. Leydensi p. 57.* Emeticum in febrium initio laudat, ut ægrum ab horrendis symptomatibus, quæ ortum ex humorum in ventriculo locisque vicinis colluvie ducunt, præmuniamus: grandescere alioquin cum ægri periculo morbum, ac longævum evadere, nutritum pravis illis humoribus, quippe ex foco illo jugiter pertranseunti sanguini malam auram adflantibus. Imo quovis morbi tempore vult adhiberi, si ab initio neglectum sit emeticum, modo vires ferant.

dita, aromatica, ut allia, cepæ, sinapi, erysimum, raphani; inter potus meraciora fermentata, vina inprimis vetusta, dulciora, spirituosâ omnia huc pertinent. Interne bilis, pituita falsâ, ferum scorbuticum peccare, stases, ulcera, canceri retro ad sitium stimulo sanguinem inficere possunt, ut in phthisi. Nec oscitanter ad excretorum damna respicimus, magnas nempe alvo, lotio aliisque viis dejectiones, ut in diabete, qui ob sitim dipsacus vocatur. Inde etiam hujus loci sunt purgantia, ut euphorbium & scammonium aliaque, quæ corpori copiosam lympham haud impune detrahunt. Habent lactantes, quæ pluribus infantibus ubera præbent, cur sua etiam corpora exhauriri metuant. Denique venena adiicio, immensæ sitis fomenta, ut ictum anguim, qualis dipsadis l). Nulla vero causarum frequentior est, quam febris, quæ per motuum augmenta omne tenue majori vi dissipat. Non sunt magnopere natæ hinc siccitatis signa colligenda, cum gradus variæ sitis optimum hic interpretem agat. Nec tamen male post recensitas causas prægressas simul os siccum, asperum, glabrum, a collutione statim rursus arefcens, oculi squalidi cum lemis in angulis, sputum tenax vel nullum, alvus stipata, lotium parcum, acre, rubrum, mador in cute nullus, æstus interni, anorexia, respiciuntur. Cogniti mali nullæ induciæ sunt, instant concreciones sanguinis & funestæ obstructions, simulque ex acrimonia, maxime biliosa & oleosa, pessimi genii inflammationes. Necesse enim est in hac siccitate lædi humorum transitum, præsertim per minora vasa, resorbentia pressâ minus suscipere, exhalantia minus evacuare; circa angustias arteriæ pulmonalis anxietatem, circa vasa encephali deliria & sopores oriri; maxime vero tenera vasa sub auctiori motu acrium humorum inter dolores & hæmorrhagias rumpi, unde ulcera, gangrænæ, sphaceli.

§. V.

1) Morfus ille levis & vix dolens, at quam mirabilis inde juvenis Tyrheni in castris Catonis sitis!

Quas posebat aquas sitiens in corde venenum!

Lucan. Pharsal. L. IV. v. 737. sequi. Galenus siti periisse messorum scribit, qui vinum, in quo vipera vel dipsas suffocata fuerat, biberunt
L. I. de sympt. caus. c. 7.

Sitis diminuta sub integro functionum exercitio remedii nihil exigit. Laxa corpora, qualia in prima ætate maxime feminarum sunt, humido non solum abundant, sed & si ab iis causis, quæ tenuia dissipant, alienam vitam agunt, vel etiam sub cælo humidiori vivunt, raro omnino egebunt potu, & vel solis succulentis cibus deperdita liquida facile reparabunt. F. PLATERUS Marchionis meminit, raro & parum, imo nihil bibentis, idque a teneris m). JO. SCHENCKIUS n) Neapolitanum quendam nunquam bibisse notat, & APOLLONIUS o) olim ANDRONEM ARGIVUM per omne vitæ tempus siti potuque caruisse, etsi cibus siccis salisque vesceretur, commemorat. Ad fabulam propius accedit illud PLINII p), quosdam concretis ossibus & sine medulla vivere, quorum hoc signum sit, nec sitire nec sudare. Sunt, quibus nec febris sitim peperit, nec ascites, quorum illud C. G. SCHELHAMMERUS q), hoc ANT. VALLISNERIUS r) testantur. Tussientes in acutis minus siticulosos HIPPOCRATES s) vocat, quoniam per ipsam tussim lingua mollis & humecta evadit. Recte tamen sitim, quæ contra morbi rationem nulla est, damnat PROSPER ALPINUS t) & semper in morbis moderate sitire probat. Pejus est sitis silentium, si resolutis nervis

ἀναγ-

- m) *L. I. obs.* in quo magna consuetudinis vis adparet. Ita *Julius Viator* eques Romanus ob aquas subter cutem a medicis a bibendo retractus naturam fecit consuetudine, atque in senecta potu omni abstinuit. *Plin. H. N. VII. 18.*
- n) *Obs. med. p. 324. O. V. ex Cælio. L. 13. c. 24.* Miram quoque a potu abstinentiam *P. Borellus* habet in *Cent. II. O. 68.* & *Cent. IV. O. II.*
- o) *C. XXV. Hist. mirab. ex Aristotelis libro de ebrietate.*
- p) *H. N. L. VII. c. 18. Solinus Lygdamin Syracusanum in exemplum adfert. c. I. p. 7.*
- q) *Eph. N. C. Dec. III. A. V. & VI. O. 224. p. 518.* in febre epidemica *Kiloniensi.*
- r) *Eph. N. C. Cent. III. & IV. O. 24. p. 50.*
- s) *Aph. IV. 54.*
- t) *De pras. vit. & mort. aegrot. c. XVI. p. 270.*

anæsthesia u) ventriculi peccat: pessimum si causa delirii nata sensum naturalis indigentiae opprimit. Igitur in prioribus illis casibus diminuta vel abolita sitis iustam adpellamus & Naturae conformem abstinentiam a potu, quippe qui laxis, frigidis, otiosis, sub levi excessu nocet. In posterioribus, ubi jam mens laborat, & per nervos soliti sensus non propagantur, spes salutis fere decollat, nec sub amplis cyathis resurgit, is exceptis, quibus leviter & per intervalla mens vacillat, & obscurus remanet sensus, qui oblatos potus non penitus detrectat. Nec tamen improbamus, ut etiam summe & constanter deliris præter potus, epithemata fomenta & clysmata, scopo humectandi æque, quam revellendi, constanti opera admoveantur, ne etiam inter adulti morbi progressus, extra spem auxilii positos, obijci medicis possit, non tentasse salubria.

§. VI.

Aucta sitis, qualis maxime in acutis sub quodam quasi internorum viscerum incendio sævit, ut bene potus necessitatem sentit; ita momentum salubritatis iniquæ quorundam suspiciones immerito vellicant. ASCLEPIADES, (x) qui non ruto ac celeriter solum, sed & jucunde sanare voluit, quantum ab hac norma recessit! cum vires ægri luce, vigilia, siti convellendas esse ratus (y), ne os quidem eluere primis februm diebus sineret. Ipse CELSUS (z)

ASCLE-

u) *Causa, inquit Galenus, cur sitis deficit, est vel solutio morbi, vel exsiccatio virtutis, in I. Epidem. Com. II. t. 75. Vel non adest defectus humidi, vel non percipitur.*

x) Is alioquin ob frigidam in morbis datam ingens sibi nomen comparaverat, ut ex Varrone Plinius H. N. L. XXVI. c. III. refert.

y) *De medic. L. III. c. 4. Ubi quidem non vult vires ægri convelli, at credit minui materiam, quæ naturaliter digeritur, ubi nihil novi accedit. Ipse vult nec potare ægrum, nec nimium siti cruciari, os igitur tantum siccum & foetidum elui.*

z) *De medic. L. III. c. 6. negat potum primo, etiam, si sitis non urget, altero die Fr. Philelphus secutus hanc doctrinam scribit, febrem suam se depulisse aliquando abstinentia a potu. Certe illum sitis gradum, cui nec sapientissimus resistit, vix videtur expertus. Hic confer. perill. Gesch. van Stotten Comment. in aph. Boerhaav. T. II. p. 212.*

ASCLEPIADI iusto addictior promittit ægro, quieturam esse sitim, si febris quiescat, desitutum autem celerius sitire, si non biberit. At quid magis illi morbi statui convenit, quam sicca humectare, acria abstergere, & iis, quæ meabilia non sunt, fluidius interponere? quid certius illam opem præstat, quam potus? & quomodo ultro desinat febris exliccare, acria evoluere, spissa densare, nisi perpetuam undam suffundis? Quanto æquior HIPPOCRATES in febribus nil nisi potus tenues, acidulos, ptisanas, oxymel & similia ad vorum ægrorum plena manu indulsit? Elapso sæculo, quo alexipharmacis pugnabant, & chemici inprimis polychresta sua elixiria aquosis enervari metuebant, funesto errore & multis prægressis sæculis sopito damnabant potum, & exsucca ægrorum corpora remediorum suorum igne torrebant magis, inhærentes adulto errori, etiam cum ægros, laxatis obedientiæ frenis, potu clanculum & liberalissime hausto convaluisse, tam multiplici experientia convincerentur. Hæc iis salus anomala visa, quæ regulas medendi non labefactaret. Bene nostri ævi medicis iste rigor improbari cæpit.

§. VII.

Igitur sitientibus potus exhibendus est, quem Natura poscit, non excluso tamen prudenti artis moderamine. Ipse quidem pro corporum & morborum varietate differt, at semper ejus basin constituit aqua, quippe omni spissitudini, siccitati & acrimoniæ opposita. Quis sub æstivis caloribus vel meraciorem cerevisiam, vel generosius vinum simplici aquæ præfert? At fas est, humoribus in ista siccitate degenerantibus & in putre ruentibus non aquam modo, sed & acidis, ut pauxillo vini rhenani vel succi citri mixtam propinare. Acida enim, licet acerrima, sitim non gignunt, aquam vero stasi sua subinde corruptibilem corrigunt, infecta necant, & armant contra alcalinum & putre, in sicciore corpore sub continuo tritu exurgens. Nemo valde sitientium est, qui illud aquæ cum acidis connubium non enixissime postulet. Eximie hic virtutis ipsum acetum est, quo diluto, tanquam summo remedio Hippocratico, nihil certius sitim refrenat. Hinc milites Romani in fervidis regionibus, cum aquas corruptas reperirent

rirent, posca illa unice utebantur. Hoc etiam acetum in oxymelle spissa certius penetrat & dissolvit, putria corrigit & eliminat. Qui nitrosa addunt, non tam blandiuntur gustui, quam vires augent, quæ putri resistunt, viscidum attenuant alvumque laxant (a). Nova miscelæ ratio in farinosis later, maxime hordeaceis, cum certum sit, mollia farinosa partim ipsa acria involuere, partim aquam, ne cito nimis & sine fructu elaboratur, remorari, partim acore suo, in quem transeunt, putri resistere. Gratiæ sunt hoc nomine Itælorum deliciae ex emulsis seminibus & nucleis, addito succo citri. Nec lac probe dilutum damnamus, ejus alioquin pars cremoracea in corpore calente facile rancescit, caseosa etiam, quippe animalis naturæ magis particeps, in putrem corruptelam citius tendit. Hoc vero minus in lacte, cui triplum vel quadruplum aquæ miscuisti, metues, vel si HIPPOCRATIS (b), lac in siti vetantis, scrupulosior animo reverentia insidet, tenue lactis serum acidulo sapore gratum & putridis præclare oppositum, vel etiam lac ebullitatum commendabis; cum utrisque vis sit diluendi, solvendi, sitim caloremque levandi, & putredinem, quo ille æstus febrium præcipiti gradu tendit, inhibendi. Neque est, quod fructus horæos, cerasa, ribesia, mora, aliaque petentibus neges, quorum aquosus, acidulus & vitrosus succus detergit leniter, vias loriæ & alui lubricat, & idoneum excernendis vehiculum præbet. Syrupi etiam inde parati vel gelatinæ se gratia non minus quam salubritate sitientibus commendant. Atque talia non temere efflagitat sitis, artis vero prudentia sic dirigit, ut parce & frequenter debilioribus offerat, ad præcauendum vomitum, nauseam, anxietatem, flatum & remoram necessariæ ad interiora transitus. Ideo etiam non soli potui confidunt medici, sed omnes partes vi morbi siccatae & rigescentes, quo aditus datur, crebro rigant & molliunt. Nunc aquam hordei cum melle, aceto, sale prunellæ & vino rhenano ad os colluendum præscribunt, nunc spongiæ tepidis ejus-

a) Car. Mystianus sitim a quacunque causâ venientem lapide prunellæ in aqua soluto mirifice extingui censet. *Trut. med. L. III, c. 6.* Idem remedium erat in siti immani *Loz. Rivierii.*

b) *Aph. V. 64.* ubi diferte lac τὸντι δὲ ψάδιος dare vetat. *Richteri Opusc. T. II.* D

ejusmodi liquidis immerfas ad nares, aures, axillas, inguina, vel etiam epicarpia, epitarfia & ipfa hypochondria poni jubent; nunc balneis & clysmatibus copiam liquidorum, quæ omni potu plus diluunt, ad intimos corporis recessus diffundunt. GALENUS *(c)* testatur, ex itinere & calente sole sitientes & balnea in gressos statim levamen fensisse, os humidum, cutem mollem. Clysmata vero eluunt novo commodo putre illud & corruptum in primis viis collectum, quo sitim accendi diximus, simulque cum reliquis salutares suppetias intro per venulas mittunt. Interne semper moneo, quoties sitis & debilitas concurrunt, ne copia clausis orificiis ventriculorum obruat & distendat, moderatum præbere potum, sexta vel decima vini rhenani parte conditum: sic enim sub celeriori transitu sitis citius sedatur. In chronicis vero non prohibemus aliquid spiritus vinosi vel aromatici miscere, ut vias quibus potulentum cito elabatur, stringat. Videas, opificibus ex labore sitientibus familiare esse, pauxillum spiritus vini fumere & sic sitim non solum magis quam potu, sed & sudores, quibus distillant, compescere. In laudes effusior CAR. MUSITANUS *(d)* nil potentius in toto Naturæ orbe contra sitim spiritu vini censet, quasi ætherea vi mutet & infringat acria. Dietam sitientium qui instruere vult, non opus habet carnes earumque juscula, ova, aromata & similia, quæ lædere possint, dissuadere, inuisa his ægris nomina. Opportunum vero erit ex doctrina HIPPOCRATIS *(e)*, monere illos, ut os claudant, taceant, auram subfrigidam cum potu admittant. Blanda subinde olera, ut lactuca, endivia, portulaca, tragopogon, acetosa, recens glycyrrhiza, ab hac virtute ἀδρῖος dicta, facile conceduntur.

§. VIII.

Quæritur, frigida sitientibus, an calida potio magis conveniat? GALENUS, qui copiam caloris & inopiam humidi in siti arguit,

- c)* VI. de morb. vulg. c. 6. Op. Cl. III. p. 194. E. ait siti carentes sitire lotos, at ex itinere & sole sitientes non amplius, ubi se laverint, sitire. Illos vult sæpe, hos semel lavari. De marc. c. 7. fin. Op. Cl. III. p. 48. A.
d) Trut. med. L. III. c. 6.
e) Epidem. VI. S. 4. Ed. Lind. T. I. p. 806. 58.

arguit, primam in refrigerando operam, alteram in humectando posuit. Non solum, inquit, audacter dedi in causo, sed & ægro- tantis familiaribus dixi, moriturum, nisi frigidam biberet: & om- nes, cum Deo dictum sit, evaserunt f). Ira dabat olim PETRO- NAS g) frigidam ad laborantium arbitrium. Sane si optio penes sitientes sit, frigidi potus copiam præ calido sibi fieri plerique pos- tulabunt. Nulla re præsentius sitis lenitur iudice ROSINO LENTI- LIO h), nec ulla hic noxa est sub prudenti moderamine metuenda. G. C. SCHELHAMMERUS i) servum scribit in summo æstu febris ardentis ultra decem libras aquæ frigidæ avidè & clanculum hausisse, altero mane extincta febre sanum fuisse repertum. IO. LANZONUS k) dysenterico sitientissimo, ut loqui vix posset, plenos frigidæ cyathos, quos petierat, haud ægre indulsit. ANT. VALLISNERIUS l) figulo inter colica tormina sitienti ne glaciem quidem negavit potui miscendam. Utrique res ex voto cessit. PAULUS a SORBAIT m) paralytin potu liberali frigidus in illustris- sima Domina vicit, & C. F. PAULLINI n) tertianam in se ipso

inter

f) *de simpl. med. fac. c. 30. Op. Cl. V. p. 7. E. it. de consuetud. c. 1. Op. Cl. II. p. 60. B.* Alio loco ubi hæcticis balneum suadet, si tunc aliquid erysipelatosi subest, a balneo quidem abstinere jubet, at aquam frigi- dam, cum morbus consistit, agonistice bibere, i. e. assatim & frigidissi- me. *de marcure c. 8. Op. Cl. III. p. 48. A.* Ut vox illi solemnitas, febris tanquam febris aquam frigidam semper remedium esse, *meth. med. L. XI. c. 9.* ita duo maxima synocharum præsidia venæ sectionem & frigi- dæ exhibitionem adpellat. *meth. med. L. IX. c. 5. Op. Cl. VII. p. 17.*

g) Galen. *de sect. opt. ad Thrasymb. c. 14.*

h) *Eph. N. C. Dec. III. A. III. append. p. 97. ad obs. 96.*

i) *De meth. cur. febr. P. III. S. 3. p. 186.*

k) *Eph. N. C. Dec. II. A. IX. O. 53. p. 84. conf. ibid. O. 146. p. 336.* ubi I. I. Vicarius rustici curam in dysenteria epidemica describit, in summo virium lapsu repentis ad fontem, & quoties sitis resurgeret, ite- rato bibentis & sic convalescentis, *conf. Ibr. Diemerbrack obs. & tur. med. O. 29.*

l) *Eph. N. C. Cent. V. & VI. O. 10. p. 139.*

m) *Eph. N. C. D. I. A. II. O. 49. p. 87.*

n) *Obs. phys. med. 32. confer de salute ex frigore G. Francum Eph. N. C. D. II. A. IX. O. 200. p. 359. G. D. Mayerum ibid. C. I. & II.*

inter similes potus & sociata corporis exercitia restinxit. Et nonne ipse CELSUS, potus paulo ante rigidior censor, in febris ardentis summo incremento aquam frigidam etiam ultra satietatem bibere suadet o)? Nonne HIPPOCRATES in febre biliosa & doloribus ventris frigidam laudat p)? Sane in continuis putridis, ubi sanguis in olidum deliquium tendit, minus metuenda a frigore coagula sunt. Hic dum adpetit æger gelidum potum, alio rejecto, plus est ineluctabili desiderio quam fallacibus sæpe artis regulis tribuendum: modo hanc cautionem admittat æger: ut nec potum extreme gelidum, nec plenis poculis hauriat, quod maxime sitientes puerpurae notent, ex iudicio Io. de MURALTO q). Nos de humectando magis quam refrigerando solliciti, & non ignari, æstum ad ipsa humida, quæ stimulos acrium eluunt, cedere, nec ipsi igni extinguendo aliquid magis quam aquam convenire, tutiorem semper putamus potum egelidum imo calidum, qui citius penetrat, efficacius diluit, & sitim certius sedat. Adfuerus æger facile consentit; ita enim adsueti calidiorum regionum incolæ calida infusa, ut Thee & Coffee bibunt, frigida adspersantur. Sane si contactus frigidi aëris subito admissus ita lædit æstuans corpus, ut iudice TH. SYDENHAMO r) plures inde pereant, quam peste, gladio & fame simul, quid non eveniet, si gelidus potus, qui tali aëre longe tardius frigus suum, adeoque nocendi vim exiit, interna æstuantia loca perenniiori offensâ attingit? Novimus sanguinem in frigida prompte coagulari, quid non fiet in ardente febre, ubi sanguis per se in coagulum pronior? Cogitemus, transitu per œsophagum stringere frigidum potum accumbentia vasa intercostalia, in ventriculo etiam accumbens hep-

par

O. 139. p. 281. Mart. Kerger. de ferment. S. III. c. 3. p. 244. I. Schenck obs. med. L. VI. p. 733.

- o) De medic. L. III. c. 7. tunc vomitum expectat, vel eum aliis sudorem sub somno. Excludit a frigida tussientes. Et sane solo frigida potu ardentissimas febres in totum se extinxisse auctor etiam est Paul. Aegineta. L. II. c. 30.
- p) Ibi L. III. de morb. 36. hic Epidem. V. 18.
- q) Eph. N. C. D. II. Vol. V. O. 34. p. 62.
- r) Obs. med. circa morb. acut. S. V. c. 1. p. m. 258.

par & majora vasa s). Non erit certe, cur nimis illud medendi genus laudemus, quod ipse GALENUS t) adeo laudatum, ad statum tamen declinantis morbi & signa coctionis restrinxit, alioque loco frigidum potum, qui mediocris confert, immodicum lædere ait. Non quidem cum CAR. MUSITANO statuimus, viscera non aliter quam candentes filices adpersa aqua diffringi & dissilire; at certe maximum semper ab extreme oppositis discrimen impendet. P. FORESTUS u) ipsum VALERIUM CORDUM Romæ febre ardente correptum periisse, quod gelidam sitiens in itinere bibisset, oculatus testis narrat. Cui congruit, quod ANT. BENIVENIUS x) scribit, juvenem in summa siti febris ardentis frigidissimam aquam bibisse, & inter paucas horas periisse.

§. IX.

Nec deest tamen argumentis color, quoties obiiiciunt, non sitire interdum, qui potu egent, sitire, qui eo læduntur. Hydrophobi enim cur fugiunt aquam sibi salutarem? hydropici cur adpetunt sibi noxiam? Nonne inde colligi potest, aliud subinde vocem Naturæ suadere, quam profit? Fugiunt hydrophobi, quo frui non licet, & GALENO iudice adpetunt omnino potum, verum ex corrupto mentis iudicio, vel potius ob suffocationis, si bibere moliantur, periculum tremunt ad conspectum aquæ, instar TANTALI, cui eorum, quæ offeruntur, usus negatur. Sæpe illi queruli de siti ut hydrophobus apud RHASIN y), postulant aquam

s) Ut scite monet perill. Gerh. van Swieten Comm. in Aph. Barh. T. II. §. 640. p. 214.

t) de temperam. L. III. c. 3. Ejus cautelam rite secutus Amatus Lusitanus ægro linguæ nigrae & arida: gelidam ab aliis negatam dedit, qua ille vomuit, sudavit, evasit. Cur. XVIII. cent. 4. Quod in mercatore sub vigore ardentissimæ febris repetens trecentos aureos accepit cur. III. cent. 1.

u) L. I. O. 13. in schol. p. m. 14. Ubi conditiones offerendæ frigidæ ex Galeno & suis observatis bene limitat.

x) De abd. morb. Et sanat. caus. XVI. p. m. 221.

y) L. VIII. ad Almanz. c. 10.

aquam sollicite, spe compulsi illa fortassis frui se posse, sed prævalente impediementi sensu, oblarum tanquam fordidas & vermibus aliisque vitii scatentem damnant, & aliam cum omni munditie exhibitam nouis censuris eludunt; vel si aliquando bibere moliuntur, convulsis faucium musculis conuincunt omnes, non tam odio potus quam deglutitionis vitio se laborare. Nec in hydropicis fallit Natura, dum sitim accendit. Nam sanguis per vasa adhuc means, exiguus, acris & tenuiori parte, quæ secessit, orbatus indiget blando humido. Non male tamen medicus paludem corporis exiccat prius ope evacuantium & tonicorum, caute simul adstrictis fasciis, antequam potum permittit, qui sine hac cautione arefacta loca non rigat, sed morbosam colluviem novo secessu auget. Ergo Naturæ nutum medicus non negligit, vel potulenta corpori salubria fore dubitat, sed prius in remouendis hujus salubritatis obstaculis versatur, & virtutem potus sine fructu iterum elabi posse prohibet. Nimirum Natura homines ratione præditos illo variæ indigentiae sensu instruxit, ut propriæ salutis curam simul ingrederentur. *Monstrat auxilii genus attentis*, qui segregare noxium sciunt, iis aperit vias, qui obvias in his salebras vitare norunt. Domos condere, intra quas a coeli injuriis tuti lateamus, nostræ solertiæ reliquit Natura: at saxa, ligna, cæmenta, quibus hæc strues coit, suppeditat. Quæ omnia confirmant sententiam, nunquam fallere Naturæ vocem in siti & fame, semper tunc corpus potu vel cibo indigere; plus tamen ambiguitatis in homine quam brutis remanere, ut sit, in quo aegri vel medici ratio se exerceat. Ita sentit sitientissimus magna sibi potus mensura opus esse; at hanc prudentia medici sic ministrat, ut per intervalla & sine excessu caloris vel frigoris præbeat, non ignarus, ut arida succulento suo vigore potiantur, sensim irroranda non imbre quodam demergenda esse. Permittit biliosis potum acore suo gratissimum; sed primarum viarum saburram prius expurgat, quod compendium viæ sit evacuare, longum solius correctionis molimen. Idem in illis præstat, quorum alvus diu obstructa mittit introrsum corruptorum stimulos. Intelligit, post magnas dejectiones per alvum lotium, sudores, copiam tenuiorum elapsam adeoque restituendam esse; verum memor, facile in his corporibus,

bus, quæ ita perpluunt, potulenta iterum elabi, partes etiam, quæ transmittunt, humidis magis relaxari, illa, quæ cohibent secessum & justo gradu adstringunt, præmittit. In chronicis dum crebra sitis urget, nullo prægresso corporis moru & calore, vel ingestorum acrium vitio, cruditas stomachi & languor coctionis adparet, crescens sub potulentis, nisi post evacuantium & stomachicorum usum. Frenum illud sitis & famis, quod varius interdum vitæ status requirit, hic non attingo 2).

CAPUT III.

DE DOLORE.

§. I.

Dolor, ut contra causam ejus pugnes, permolesto sensu instat, nullis hunc rigorem muneribus lenit. Natura merito indulgentior erat in fame ac siti, cujus causas effugere non licet. Sævior est in dolore, cujus causæ vix sine culpa & erroribus nostris ingruunt. In hac tamen adparente sævitia, quæ sensum simul auxilii negat, piæ & sollicitæ matris vestigia non desunt. Magnopere enim nostra interest, ne nervos, quibus commercium animæ cum corpore subsistit, vis inimica laceret aut destruat, nosque illa parte, qua homines sumus, exuat. Non est, cur a dolore

- 2) Commeatus frumenti in castris deficiens, vel alios præmens annonæ charitas, & molestæ per sterilia loca migrationes, cogunt sæpe remedia contra sitim famemque querere. *Plinius H. N. L. XXV. c. 7.* Scythicam, quæ glycyrrhiza est retentam in ore sitim sedare ait, & cum eo *Theophrastus Hist. L. IX. c. 13.* Scythas undenos vel dudenos dies sic vitam tolerare scribit. In Asia dum exercitus per steriles campos ducuntur, militibus contra famem folia tabaci præbentur. His in trochiscos formatis tradit *Monardes* Indos sitim & famem compescere, quoties per loca deserta & inhospita migrant: unum ad tempus trochiscum ori induunt, si diluxit, alterum, sic sine jaëctura virium quadriduo cibi potusque inopiam ferunt. Nautæ idem expectant a fumo tabaci per os & nares admisso. Vis nempe tabaci narcotica hebetat sensum ventriculi.

dolore postules, ut in tanto periculo modestius interpellet. Veluti fas est, in vicinarum ædium incendio ipsas cubiculi fores diffringere, hominique in utramque aurem dormientis somnum vi quadam excutere, nec dubitare licet, quin ille sui rursus compos, lucrum illud temporis, quo saluti suæ consulere, certe partem supellectilis vindicare potest, ingentis meriti loco habiturus sit, & e contrario alteri leniter ireratoque & inter dispendia temporis excitanti tam noxiam verecundi officii mollitiem exprobraturus; ita gratiæ agendæ sunt dolori, qui in corpore oritur, nunquam asperius monenti quam in eo adfectorum nervorum statu, cui celerrime pro animalium functionum integritate succurrendum est. Silet enim deinceps sponte, si eo invaluit infesta vis, ut destruxerit nervum. Quid enim opus contra hostem, qui spoliū jam abstulit, imbelles, armisque, quibus reciperent, destitutos excitare.

§. II.

Nihil alienæ rei, ut sit in reliquis sensibus dolor representat animo, sed in simplici perceptione consistit, cujus summa molestia nos cogit inquirere, unde veniat, & quibus cedat remediis. Scrutantibus, unde veniat, palam sit, semper violentam nervi, cujus ortus in cerebro est tensionem præcedere, & nunquam dolorem nasci, quin tensionis illius injuria in communi terminetur sensorio, quod inviolabile animi inter & corpus commercia leges comprehendit *a*). Hoc ut multa persuadent, ita maxime illud, quod suspensa ad tempus cerebri in nervos suos actione, ut in epilepticis & apoplecticis, ipsisque summe ebriis, uri, secari, & lacerari corpus sine dolore possit: cum eodem tempore nervi, quos

a) Contra naturam doloris in tensione nervii positam opponit *cl. Gorterus*, quod siccatas & callosus nervus non sentiat sub quacunque tensione, sentiat vero compressus, ubi nullum a tensione incitat solutionis momentum. Ipse spirituum fluxum per fibrām nerveam impeditum arguit. Nos in illis tensionis gradibus, qui dolorem pariunt, nervos intelligere tono naturali & influo spiritu haud destitutos, palam est, at pressio talis nervi sine partium tensione non sit. *v. Comp. med. Tr. 17. §. LII. p. 52.*

quos necesse est ex alio fonte, quam obstructo illo spiritus ministrare, vitæ functiones sustentent, illam vero vim non sentiant. Nervus igitur tantum a cerebro ortus sentit, sique premitur, ligatur, destruitur, statim subjecta pars, cui ille solus prospicit, omni sensu privatur. Neque vero, quidquid horum nervorum est, tensioni semper ac dolori obnoxium reor, cum multi eorum laxæ & per gyros, & extra offensam decurrant. At illi, qui per periosium dispersi nunc ab ossæ subjecto in morbis venereis tumente distrahantur, nunc cochleis externa carnificis manu admotis ad os durum ut tibiæ premuntur, sine dubio acutissime sentiunt, nec minus majores nervi femiscissi, quorum pauca fibrillæ integræ tractionem antea inter plures divisam nunc solæ sustinent, Maxime in acutis morbis ad vasa fibris semper nerveis contexta respicio, quæ nunc influens boni humoris copia in plethoricis, nunc pravus humor in cacochymicis, nunc pulsus cum impetu sanguis inflammatorius in pleuriticis, distendit magno ubivis cum dolore. Quæ rodunt, ut acria, & vulnerant, ut arma, non excludo, modo non sit momentanea solutio, sed virium solventium quædam successio. Terminus enim & doloris & tensionis nervi disruptio est. Atque ex his causis natos dolores comitatur jactatio corporis in situ mutato lenimen quærens, & dum sub hoc tensio nervi remittit, aliquando inveniens. Adfunt vigiliæ, quod somnus, qui cerebri quies est, irritatis perpetuo nervis turbetur. Magnos dolores etiam febris *b*), calor, gangræna, & ipsa aliquando apoplexia *c*), crebræ præterea in tenerioribus convulsiones sequuntur. Eo igitur minus dolorem accusare licet, quod in remoto discrimine satis lenis, nec nisi in præfenti urgentissimo periculo gravis & sævus monitor sit. Poteris tam fideli corporis custodi una ex opio offula os totum obturare, ut obmutescat: Ita vero morbi insidiæ opprimunt securos, & sub lenitatis specie occultius occidunt.

§. III.

b) De febre ex dolore v. Hippocrat. Fran. Coac. n. XXXI.

c) Eph. N. C. D. III. A. III. O. 157. p. 278.

Richteri. Opusc. T. II.

E

§. III.

Dolorum remedium, cujus sensum Natura quasi erroribus nostris irrior, non ut in fame & siti inspirat, difficilioris indaginis est. Sed acuit ingenium ipse dolor, quem a tensione illa nervorum oriundum dum perspicit medicus, facile concludit, vel ipsi cerebro, seu sensorio communi, stuporem inducendum. Prima medela dum laxat tensas fibras, hæc jam flexiliores sustinent vim distendentem sine solutiones periculo. Hinc vapor tepidæ aquæ laxans omnia & molliens dolentissimis locis levamen adfert. Blanda & tepida olea ore clysmate & fotu admissa, dolores nephriticos, colicos, iliacos, mirabili successu placant. Sic cataplasmata ex mollientibus farinis, ut lini cum cremore lactis, mirifice demulcent. Aliquando tamen plus latent nervi, quam ut vis illa salutaris ad eos pertingat, nempe nunc intra dentium latibula, nunc cava ossium, nunc sub scuto illo cartilagineo in paronychia. Hic igitur dicta remedia par auxilium non promittunt, neque in dolore cancri ulcerati, cujus sub tali fotu putredo & fungositas oritur. In acutis, ubi impacti humores aucto impetu vitali vasa nervosis fibris instructa distrahunt, non modo de iis opportune laxandis cogitamus, sed & materiam, quæ distendit, minuimus, motum, qui urget, reprimimus, utrumque præsidio sectæ venæ, quæ hinc omni ævo in vehementia dolorum adhibita est. Aliquando acrium stimuli compefcendi sunt & variæ viæ, quæ vel leniunt acre vel educunt vel discutiunt, ingrediendæ. Tensiones a tumore, fracturâ, luxatione, plerumque chirurgicam manum, ut remittant, postulant.

§. IV.

Præstat hæc prima medela, quippe causis dolorum opposita; altera par meritum non habet, quæ nervum dolentem premit, fecat, urit, & communionem cum cerebro tollit. Si dolenti denti nunc acre destillatum oleum, ut caryophyllorum, instillant, quod tactu igneo nervum exurit, nunc specillo ignito ad SEVERINI præceptum eum destruunt, nunc empiricorum more, pollice

lice sub lobum auriculæ impresso, ramum septimi paris, cujus propagines per maxillam superiorem sparguntur, sensui ineptum reddunt. Erit his dolori consultum, sed caries dentis sequitur, sic etiam aliis locis perit functio partis. Sæpius ut hoc fiat, neque e re est, neque loci conditio fert, ubi ad narcotica confugimus, quibus vis sentiens ipsius cerebri hebescit. Aliqui vino vel spiritu vini ægrotum in sopores coniiciunt, alii solis papaverinis pugnant, ex quibus Asiaticum, nomine opii celebre, varia dosi opprimere sensum ad gradum usque apoplexiæ potest. Mancam sine opio medicinam SYDENHAMUS statuit *d*): prudens usus atrociam doloris lenit quidem hoc medicamine, at simul remedia ipsi morbo opponere pergit, in acutis maxime venæ sectione, purgantibus, antiphlogisticis utitur, nec unquam sine victu humido & laxante, præmissisque evacuantibus præbet remedium tam suspectæ apud multos fidei.

CAPUT IV.

DE ANXIETATE.

§. I.

Dum vita ipsa in primo motuum fonte laborat, acerbissimo sensu anxietas infestat, quod intensiori & celeriori remedio opus sit. Pro gradu obstaculi, quod sanguinis in corde egressum inhibet, urget hic sensus, & ne quis sui curam negligentius habeat, efficacissimis stimulis impellit, ut supplices sæpe magis manus talis æger ad medicum tendat, quam capitis damnatus ad iudices. Spernunt multi mortem, at illam morientium luctam extimescunt *e*). Omnes fere morbi, nisi illi, qui uno momento accidunt, vel funestis soporibus opprimunt, sub illis angoribus cordis motum suffla-

d) *Op. S. IV. c. 3. Ed. Leyd. p. 186.*

e) *Seneca simile in se expertus, aliud, quicquid est, inquit, ægrotare est, est, hoc animam agere. Ep. ad Lucii. LI.*

sufflaminant. Hæret itaque causa in angustiis arteriæ vel aortæ vel pulmonalis, & intercepto hic viarum transitu oblectatur sanguini, quem cordis dexter vel sinister ventriculus repressis viribus in spatia sibi negata expellere nititur. Nervos cerebri propaggines animalibus, cerebelli vitalibus functionibus præesse multi statuunt: hinc quories illis magna tensio instat, dolores, his anxietates oriri. Sufficit nobis ad illud unice obstaculum attendere, quod in aorta vel pulmonali natum cordis actionem suo renixu sensim suffocat. Frequentius id contingit in arteria pulmonali. Nam sanguis per pulmonem trajectus fit inde per reliquum corpus meabilior. Certe si aliquando cordi sinistro obex nascitur, fieri secus non potest, quam ut brevi post etiam cor dextrum, pulmone non evacuato, obicem sentiat. Quid sit, quod cordis sanguinem expellentis reprimat molimen, facile in dictis vasis, quæ aditum huic sanguini præbere debebant, nunc crasso, pituitoso, inflammatorio humore obsessis, nunc spasmo correptis, nunc a causa externa, ut scirrho, compressis reperimus. Continua tunc jactitatio, loci situsque impatientia, anhelitus, debilis pulsus adsunt cum frigore extremorum, ad quæ sanguinis calor non diffunditur, hærens circa vitalia, & nec aëri inspirato sub anheloso respirationis molimine, nec cordis actioni facile cedens. Ita vel succumbit virtus cordis ad tantum renixum, vel ruptis pulmonum vasis gangræna imminet, vel si viæ aliquando aperiuntur, sanguis qui tamdiu circa cor stagnavit, concrementi polyposi aliquid inter desiquia & palpitationes cordis, vel vasa aneurysmatica & varicosa relinquit. Tot mala celeri & opportuno artis præsidio effugere dirissimus anxietatis sensus impellit.

§. II.

Sunt, qui impeditum sanguinis transitum per venam portarum ex causis similibus pro altero fonte anxietatis habent, & ut pulmonali opponant, hypochondriacam vocant. Id quidem verissimum est, sanguinis sine nova vi cordis per angustias venæ portarum pressi difficilem per hepar trajectum esse, maxime in hypochondriacis aliisque ad spasmos proclivioribus, quos sæpe subita & intolerabilis corripit anxietas. Verum nihil obstat, quo-

mius hoc vitium ad ipsum obstaculum cordi sinistro natum referam. Quoties enim venosus ille viscerum abdominalium sanguis in vasa hepatis oppleta & distenta, vel etiam constricta, se evacuaré nequit, subsistit a tergo sanguis arteriosus, per cœliacas & mesentericas pulsus, adeoque sanguini per aortam in has arterias influenti major resistentia nascitur, ipsique jam cordi sinistro, se agris a contentis liberanti, certe in alios aortæ ramos cum majori molestia urgenti. Quæ forte ratio est, eür in hypochondriacis ob humores in emulgentia jam vasa magis pressos copia lotii post prægressam anxietatem secedat. In hac specie anxietatis pulsus & respiratio paullo liberior, sensus in hepate obtusus, at gravis in stomacho & ramorum nervi octavi decursu est, sanguis vero venosus hic in celeriore corruptionem pronus, facile hepar, tanquam molle & friabile viscus, stasi sua pessundant, & post icterum putres vomicas & olidas dysenterias relinquit. Sunt quoque, qui anxietatem a ventriculo & intestinis flatu distentis derivant, minus quidem, at metuendam tamen. Nemo non videt, etiam sub his tumoribus obstaculum motus ad loca vitalia nasci.

§. III.

Medela originem maxime anxietatis distinguit, quæ vel a spasmu vasorum est, vel fæctu humorum. Prior causâ in iis, quibus mobilis nervosum genus est, tam crebro occurrit, ut partem dimidiam morborum chronicorum ad hanc classem referat TH. SYDENHAM f). Leves animi turbæ mirabiles sepe spasmos produciunt. Quam tremiscunt teneræ puellæ ad insolitum fragorem! Ad quam spirituum *arætiay* domestica singulis locis mala surgunt, & morbos fere omnes mentiuntur, & medicum, nisi attentum facile fallunt. Hanc tamen mali radicem unum excindit medendi genus, quod solidorum fluidorumque firmiorem compa-

f) *Diff. epistol. ad G. Cole, Op. p. 367.* Pucas ait feminas excipi, nisi labore duratas; imo multos viros vitæ sedentariæ eodem morbo tentari. Varietatem multiformem vocat, sub qua nullos fere non emulatur adfectus, quibus subijcitur.

compagem restituit. Colligimus, eo opus esse, si nimis sensibilibus est corporis ægrotantis temperies, si tenera solida, mobilia fluida, non febres sed animi motus præcedunt, inter validas & subitas humorum evacuationes, maxime copiosi & tenuissimi lotii, ex quo vel solo latentem hostem T. H. SYDENHAM cognovit g). Influens in nervos intercostales, diaphragmaticos, abdominales spiritus convellit sæpe truculenter corpora tam sensibilia, maxime ubi acria peccant, tanquam crebræ spasmodorum causa. Has in primis viis emetico vel purgante, in secundis lotio vel sudore inter varia correctionis molimina ejicimus. Subinde sedandi sunt animi fluctus; sæpe enim syncope ad adspæctum rei nauseosæ cor inter extremos angores debilitat. Quam anxii sunt, quorum in morbis animos metus & periculi repræsentatio dejicit! Præ reliquis laudamus, quæ vasa nimis contractilia laxant, & imperum liquidum nervosi anodynus & narcoticis compefcunt. Hic multis potu calido, pediluvio, spiritu falis ammoniaci, liquore cornu cervi succinato & moderatis opiatis dextre consulimus. Periculi in omni hoc statu minus est, crescente licet ad animi usque deliquium anxietate. Nempe in hoc ipso statu deliqui, quo cerebrum nec sanguinem accipit, nec spiritus secernit, hi ad locum spasmi desinunt determinari b).

§. IV.

Altera anxietas, cujus origo est viscidum inflammatorium, ex signis inflammationum & comite febre distinguenda, contrariam medendi rationem postulat. Acerbum præfagium est, si causa in pulmone infarcto hæret, & cor in tale obstaculum agens exprimit liquida, densat reliqua & natam sibi resistantiam auget, ut in peripneumoniacis. Decocta hordei cum nitro, oxymelle & similibus, sub venæ sectionis, fotuum & clysmatum auxilio, mul-

g) l. c. p. 398.

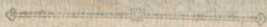
b) Habent hysterica sensum instantis suffocationis, dum muscoli gulae spasmò contracti aerem in tubo oesophagi retinent, calore loci expansum, tumentem & vicinam prementem. At sub instante deliquio explosis ructibus & soluto spasmò reviviscunt, quæ in limine mortis versari videbantur.

rum promittere ex historia morborum acutorum, qui plerique sub ultimis & funestis incrementis in veras peripneumonias transeunt, edocemur. Talia vero, quæ hic ingeruntur, cum anxiorum pulmones leni etiam copia obruantur, calide & per intervalla propinare, tenuem quoque mollientis decocti halitum cum respiratione ad pulmones admittere oportet: de quibus hic speciatim dicendum non est. Opplato in anxietate hypochondriaca hepate, maxime usu salium aperientium & decocto radice graminis, vel etiam sero lactis, & præ multis anima rhabarbari, quæ vera hepatis anima est, subvenimus. At hæc generatim tantum attingo, quoniam nimis longum esset ad singula horum morborum momenta medendi propriam methodum accommodare.

PLATE

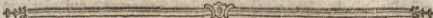
W. CHURCHILL

HAMMILL



PLATE

DISSER-



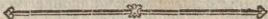
DISSERTATIO
DE
SPE ET PRÆSIDIIS
LONGÆVORUM,

PUBLICÈ PROPOSITA
GOTTINGÆ, A. 1752.

RESP.

FR. CHR. SEIP.

HAMELIENSI.



Non erat, cur THEOPHRASTUS moriens Naturam accusaret, quod cervis & cornicibus, quorum id nihil intererat, vitam adeo diuturnam tribuisset, hominibus brevem, hinc cœptis pro nobiliori scopo perficiendis imparem a). Nec enim cervæ *Dianæ*, a *Leocyde* visa, quæ a Trojanis temporibus cunabula repetiit b), nec cornix *Hesiodi* enneagera c), nec *Alexandri* elephantus, ad *Apollonii* tempora secundum PHILOSTRATUM super-

a) CIC. *Tusc. quæst.* L. III. p. m. 378.

b) PAUSAN. *Arcad.* L. VIII. *descript. Græciæ* p. m. 208. In ejus torque incisæ litteræ erant:

Hinnulus excipior solvente Agapenore Trojam.

Νεβρός ἑὼν ἐάλων ὄν' ἐς Ἴλιον ἢν Ἀγαπήνωρ p. 245.

c) Periit *Hesiodi* liber, qui cornici novem nostras ætates, quadruplum cervis, triplicatum corvis tribuit, fabulose, ut putat ipse PLINIUS H. N. L. VII. c. 48. Sic etiam MACROBIUS fabulosa vocat, quæ de corvis & cornicibus traduntur. Quod animalium, addit, nobis cognitorum hominis annos æquat? *Saturnal.* L. VII. c. 5. p. m. 594.

perstes d), nec ille *Seleuci* apud *AELIANUM*, qui ad *Amisoborum* imperium perduravit e), & alia hujus farinae exempla, plus sunt, quam lepidæ fabulæ, quarum odor obrutas, haud emunctas nares recreat f). Idem de iactata quarundam arborum longævitate judicium valet g). Sint vera, certe infra sapientum hominum vota sunt. Facit vitæ cupiditas, ut quantum ejus providentia

d) De vita *Apollonii Tyan.* L. II. c. 12. Edit. *Qleav.* p. 62. Eum nomine *Ajacis Soli* dedicavit *ALEXANDER*. Indigenæ computarunt annos quinquaginta supra trecentos ab ea pugna, qua hic elephas pro *Pora* adversus *Alexandrum* stetit. Aetatem quoque ducentorum vel trecentorum annorum tribuit elephanto, sed aliena fide, *ARISTOTELES Hist. Animal.* L. VIII. c. 9. *Oper. T. II. p. m. 388.* Ex eo *PLINIUS H. N. L. VIII. c. 10.* idem refert. *AELIANUS L. IV. c. 31. de Nat. animal.* vivere ἐς διπλὴν ἑκατοστάδα scribit. Majorem ætatem *Onesicritus* fingit apud *STRABONEM Geogr. L. XV. Ed. Casaubon.* p. 485. Hinc in multis numis *Augustorum*, ad significandam perennitatem domus, picti sunt pro symbolo elephanti currum vehentes.

e) de *Nat. animal.* L. IX. c. 58. Nititur testimonio *Iuba* regis, qui etiam de elephanto patris sui *Lybico* multorum seculorum scribit; alium *Ptolomæo Philadelpho* fuisse ait, qui ad multas ætates vixit.

f) Recte *ARISTOTELES* nullum animal homine vivacius censuit, de generat. animal. L. IV. c. 10. Elephantos excipit, quos coire vicenes, utero gestare annum & dimidium imo biennium, hæsitanter scribit. Si justa conclusio est, non senescere, quorum præpropere *Venus* & præceps fecunditas est; possit hic subdubitare, modo verum tradant *Geographus Amasæus* aliique, parere post octavam mensem elephantos, & *Plinius H. N. L. VIII. c. 5.* ac *Solinus c. 25.* mares jam quinquennes coitum appetere, feminas decennes scetui opportunas esse. Sed hæc in plena luce observationum non sunt. Judicium *STRABONIS* l. c. p. 485, vitam elephanti & longævi hominis convenire, vero proximum est

g) *Petr. Bellonius* ipse visus sibi est in *Bethlehemitico* itinere vastam vidisse terebinthi arborem, sub qua diva virgo quiescere consuevit, cum ex *Bethlehem Hierosolymam* proficisceretur. *Obs. memorabil.* L. II. c. 87. Qualis fuit ficus, sub qua lupa rumen præbuit *Romulo* & *Remo*. Hanc *Tacitus* scribit post octingentos & quadraginta annos (*Lipsius* triginta numerat) arefcentem in novos scetus revixisse, in fine annal. XIII. Edit. *Gronov.* p. 557. Plura de longævis arboribus collegit in *Hist. Ludic. Balth. Bonifacius* L. X. c. 4, 8, 9, 13.

Richteri Opusc. T. II.

F.

ria indulfit, momentaneum multis videatur. Hinc cum EURIPIDE *ἡμέραν μίαν*, cum DEMOCRITO *σιγμῶν χρόνῳ* cum TORQUATO TAXO *ριπτῶν ὀφθαλμῶν*, quæ licentia est ingeniorum, humanam vitam adpellant *b*). Sane ii, quibus per luxum & negligentiam tempus defluxit, in limine mortis vix sentiunt se vixisse, nullius rei gestæ, quæ memoriæ consoletur, sibi conscii. At nunquam hic sapienti viro cum Natura lis erit, qui omnem concessi ævi mensuram iis, quibus salus sua curæ est, sufficere putabit, ut ad meliorem vitam præparentur. Mireris, has querelas non impedire, quò minus alii longævorum exemplis spem suæ perennitatis alant. Ajunt transcendere seculum, imò plura, idque a totis fere populis *i*). Nostram hic unice attentionem excitat, quæ ratio sit, cur longævitaris, etiam luculentis fatis exemplis conspicuæ, (licet illos suavis imaginationis terminos non attingat), occultiora præsidia aliis quasi ultro se offerant, aliis cum studio & austeriori vitæ cultu ambientibus penitus negentur. Scopus hic est, præsidia & Nature

b) Sic eam *Sophocles* umbram, *Aeschylus* umbram fumi, *Pindarus* umbram fomni, *Homerus* folium deciduum, *Antiphon* carcerem diei, *Phocylides* turbinem, alii sagittam prætervoantem, algam in mare marcescentem, bullam, spumam, favillam, adpellarunt. Videas hominem, ut ille censuit,

spatio brevis horæ

Infantem, puerum, juvenemque virumque senemque.

i) Collegerunt exempla longævorum multi, sed admixtis plerumque fabulis. Non respicio longam primorum hominum ætatem, quæ jam post tres generationes ab orbe aquis submerso parte quarta circiter deerevit. Rara paulo post res fuit, centenarios videre. Gentium scriptores in mirabiles narrationes proni, nihil certa fide habent, quod centum annos longe excedat. Huc enixus est *Marcus Valerius Corvinus*, *Pius Metellus*, *Quintus Fabius Maximus*, *Appius Claudius* & alii, vid. *Valerii Maximi L. VIII. c. 13. de Senect. memorab.* Nec de *Masissa*, *Georgia Leontino*, *Xenophilo Chalcidensi* aliisque res dubia est, nec nostro ævo, ubi similia exempla incidunt, adeo mirabilis. Longævorum census & facti sub *Vespasiano* sunt intra annos centum & quinquaginta septem. At si *Seas* annum ducentissimum excedere *STRABO* scribit, & *Aetolis* similem ætatem *Hellanicus Epeis* tribuit: si *Litorum* quendam trecentos, *Dandonem* sexcentos vixisse ajunt, alii etiam veterum scriptorum sexcentos, nongentos, vel quod *Onesicritus* de *Hyperboreis* dixit apud *Amasæum*, millenos annos comminiscuntur, penes ip-

turæ & Artis, hæc in potestate nostra, illa extra eam posita, discernere a se invicem, & quid divisim, quid conjunctis viribus, in solatium vitæ humanæ, quæ nemini mancipio datur, ad tempus promittant, suis momentis ponderare.

CAPUT I.

DE PRAESIDIIS LONGÆVITATIS
EXTRA HUMANAM POTES
TATEM SITIS.

§. I.

Asperius paulo quorundam judicium est, multos inter peptuos vitæ errores ad ultimæ ætatis metam pervenire, alios cauta ad superstitionem usque rerum noxiarum & salutarium observati-
one perdere operam, & subito interdum inter fortuitos rerum humanarum casus abripi, immo ab ipsa illa sollicitudine, quæ ad rerum usum timide & molliter ducit, enervari citius & opprimi. Absit, ut vitæ stadium, quod emetimur, nihil salebrarum attentis oculis aperire, & vagos ac instabiles vacillantium gressus occultis auxiliis dirigerii, adeoque supinæ negligentia & improbæ
inglu-

fos auctores, & fortassis solos erit fides. *Xenophon* in Periplo regem insulæ *Lachmiorum* octingentis vitæ annis donavit, & ne pater ejus parum benigne acceptus videretur, ei quoque sexcentos assignavit, quæ verba sunt *VALERII MAXIMI* l. c. p. m. 721. Confer *Plinii* *H. N.* l. VII. c. 48. Inter novos exemplorum collectores legat, qui velle, *Theod. Zwinger. Theatr. vit. hum. Vol. XVII. L. II. p. 2454. sequ.* *Euseb. Nierenberg. Hist. Nat. L. VIII. c. VIII. & IX. p. 136. P. Borell. Hist. med. phys. Cent. II. Obs. 30. p. 138. & Cent. III. obs. 10. p. 202. Thom. Barthol. Hist. anat. rar. Cent. V. Hist. XXVIII. p. 47. Balth. Bonif. L. XVIII. Hist. ludicr. c. VI. p. 709. C. F. Garmann Mirac. Mori. L. I. Tit. VI. §. 6. p. 214. Rosin. *Lenzil. Eph. N. C. Decur. III. A. V. & VI. Append. p. 123. & alia infiniti fere numeri.**

ingluviei ac luxui patrocinari putemus. Fallit iudicium, quod ad simplicem rerum eventum, non ad discordes tot intervenientium caussarum vires, quæ vix perspicacissimis oculis in suo nexu & impedimentis adparent, oscitanter respicit. Non habent profecto, cur artem suis prædiis & cautionibus bene instructam irrideant, qui ejus præceptis susque deque habitis pede inoffenso ad tempus progrediuntur. Peculiaris aliqua, quæ iis contigit Naturæ indulgentia, & corporis contra multas offensas durabilioris beneficium, vel non diu persistit in illis bonorum suorum prodigis, vel certe ultimam, quam propitia Natura destinaverat, vitalis cursus metam adire prohibet: cum e contrario illi, quibus inermis corpus, & imbecillia in sui tutelam arma sunt, ad omnes scopulos vitæ magis attenti, & parcis Naturæ muneribus frugaliter ac sobrie utentes, sapius annorum numero multos præcedentium superent.

§. II.

Spes prima longævitatæ est a parentibus. Quemadmodum hæreditatis jure multi ad nos morbi transeunt; ita eidem summa debemus valetudinis nobis per Naturam concessæ præsidia. Patrum nostrorum avorumque longævorum series merito spem alit, illud quod eorum valetudinem stabilivit, in nostris quoque primordiis radices egisse. Sine dubio autem robur illud, quo per parentes ejusmodi potimur, fortuitum est: at non hoc infinitis vitæ erroribus robur illud infringere, ut ad eosdem ætatis terminos durable non sit *k*). Fortassis ægros debilesque non immerito publica lex a coniugio arceret, qui sui similes relinquunt, cum multis malis hæreditariis confluctantes, & ad nulla patriæ præstanda officia, ob perpetuas corporis imbecillitates, idoneos. Hos certe, tanquam inutiles patriæ cives, exclusisset olim

ex

k) Illustre exemplum hæreditariæ hujus longævitatæ præbent *Melchiores Sebizii*, avus, pater & filius. vid. *Joh. Jac. Bæleri epist. ad Jac. Panzerat. Brunonem, de longævitate medicorum p. 13. Consr. Bartholdus Behrens* quinque ordine *Burchardos*, ex domo *de Steinberg* recenset, ad venerabile senium enixos. *Eph. N. C. Decur. III, A. III, O. 196. p. 206. id. Decur. III, A. III, O. 116.*

ex republica sua PLATO 1), ipsi Herodico indignatus, quod artis ope vitam imbecilliolem aleret, morti similem, civibus molestam. Neque vero, ut longam alicui vitam ominemur, ad longavos tantum parentes respicimus, sed & illam horum ætatem, in qua apicem quasi florentissimæ valetudinis attigerunt. Caducæ fruges sunt tum tenellæ arboris tum senilis. Quibus sub ortu contigerunt parentes tricenarii vel quadragenarii, in vita simul exercitata, & a consuetis corruptelis immuni constituti, ii certe habent, cur de tali natalium suorum opportunità gaudeant. Maxime parentes hic respicio, qui nullo Veneris præmaturo usu vires suas attriverunt, exemplo veterum Germanorum, ad quorum proceritatem & robora dum TACITUS m) attendit, causam agnoscit feram juvenum Venerem eoque inexhaustam pubertatem. Plus de prole sua merentur tam vegeti sanique parentes, sub raro & hinc fervidiori congressu. Quod ille Philosophus imitatus semel quotannis uxorem amplexus est, & ex hoc amplexu vegetam semper prolem sustulit. *Lycurgus* n) olim, ut Veneri stimulos adderet, levis infamiæ notam recens nuptis inprimi voluit, si commercia mutui amoris non verecundius tegerent. Censor ille multavit patrem, qui præsentem communi filia osculatus uxorem fuit o). Furtiva quasi Venus ut longe flagrantior, ita

1) Vocat medicinam. quæ morbos potius fovet, quam aufert, παιδαγωγικήν τῶν νοσομάτων ἰατρικήν. Polit. III

p) de moribus Germ. c. XX. §. 4. Conf. H. Conring. de habitus corporum Germanorum antiqui & novi causis. Hinc & Spartana mulieres, quæ ante annum vigesimam secundam vel quintum nubere non solebant. generosiores & nobiliores sætum ediderunt, quam Romanae, aut Athenienses aut Thebanae, quæ ætatis anno decimo secundo vel quarto nobiles erant. Vid. Fr. Baco de Verulam Op. p. m. 518.

n) Confer. Herm. Barhavii prælect. Acad. in institut. ex Edit. II. Halber T. VI. p. 267.

o) Ammian. Marcellin. L. XXVIII c. IV. p. m. 574. Fuit Cato, qui Manlium senatu eam ob causam movit. v. Plutarch. in conjug. præsept. Op. T. II. p. 139. D. Sed addit: τὸτο μὲν ἰσως σφοδρότερον. Ita HYERO EPICHARMUM Poetam multavit, quod indecorum quidpiam præsentem uxore dixisset. Plutarch. in Apophth. Op. T. II. p. m. 375. C.

ira facundior est. Communis sententia huc spectat, infantes parentum, qui clanculum & inter attentorum oculorum impedimenta gustant amoris delicias, longe vegetiores iis esse, qui languida Venere nati sunt p). Ipsum corpus parentum, velut non omni tempore ad hæc vel illa munia æque dispositum est, ita etiam hic probe expectat læta momenta, in quibus viribus suis abundat. Natura primam operam conservando corpori impendit, alteram propagando. Non nisi prius propriis necessitatibus probe perspectum sit, huic vacare impendio potest. Nunc corpus nostrum coctiones suas peragit, nunc secretiones, quæ novum functionum vigorem inspirant, nunc somno dissipatos spiritus recuperat, nec ullo magis, quam matutino tempore promere aliquid posse videtur, ex quo nullus penuriæ sensus relinquatur. Hinc matutinam Venerem, inter abundantans refecti corporis vires, & illæsa coctionum & secretionum, quippe tunc peractarum, opera, coniugum amplexibus maxime propitiam judicamus. Neque in diebus solum, sed & variis anni temporibus latet aliquid, quod corpora nunc majori nunc minori robore instruit. Vernal tempus ut totam Naturam recreat & instaurat; ita in plerisque animalibus torpentem aliis mensibus Venerem renovat. Homini certe, cui in hoc negotio plus indulgit Natura, suadendum omnino est, ut inter laxiora usus Venerei vincula, eligat inprimis tempus, in quo reiuvenescens totius Naturæ facies arridet, & quasi a communi fomite æstum inspirat q). Patet certe in examine sanorum, ple-

rosque

p) *Fr. Baco de Verulamio* tamen, ut merito amorem conjugalem merito anteponit, ita ei alacritas illa in generatione liberos corpore robustos & agiles producere videtur, non longævos, propter acrimoniam & incensionem, ut vocat, spirituum. *Hist. vit. & mori. Op. Edit. Hafn. p. 518.*

q) De verno tempore animantibus, herbis, ipsisque Diis genitali **COLLUMELLA L. X. de cultu horiorum**, sic pulchre differit.

v. 196. Ingenera, nunc sunt genitalia tempora mundi:

Nunc amor ad coitus properat, nunc spiritus orbis

Bacchatur Veneri stimulisque cupidinis actus

Ipse suas adamat partes & foetibus implet.

— — — — —

rosque illorum vere conceptos, & tribus ante æquinoctium verum mensibus natos esse. Non inficiamur, hoc perpetuæ veritatis non esse, nec si dictorum aliud videtur desit, statim robur aliis præsidis nixum labefactari; nec tamen dubium est, si junctim plura momenta vitalis virtutis in uno homine concurrunt, illum, si reliqua vitæ commoda, quæ sæpe potestatis sunt, sapienter dirigit, nec fortuiti casus interpellant, spem suam longe justius enutrire. Id inde sequitur, cum in parentum prudentia & moderatione magnum momentum vegetioris sobolis positum sit, ut probe expendant, quid hic sui officii fuerit. Certe SOCRATES haud temere eos increpuit, horum, quæ in proli sua salutem conferre possint, immemores, qui plus curent egregios pullos educere, quam sanos liberos gignere.

§. III.

Hoc loco referimus, quæ gestationis & partus intervallo contingunt. Gravidis vegeti corporis & tranquillissimi animi, ac moderato exercitio utentibus vitales magis fetus promittimus, caducos autem, sub molli & inerti vita matrum, quales sæpe in aularum splendore prodeunt. Non nimios motus suademus corporis, ad abortus periculum crescentes, circa ultimos in primis menses, ubi cautionis plus requiritur. At nunquam plenus otii & quietis usus indulgendus est r). EX MARONIS consilio equas agitare debent, qui

& v. 209. Hinc maria, hinc montes, hinc totus denique mundus
Ver agit: Hinc hominum, pecudum, volucrumque cupido
Atque amor ignescit menti, sevitque medullis,
Dum satiata Venus sæcundos compleat artus,
Et generet varias soboles, semperque frequentet
Prole nova mundum, vacuo ne torpeat ævo.

Similia carmen veteris Poetæ habet, quod P. Pythoeus ad Iust. Lipsium misit in hujus *Elel* L. I c. 5.

Ver novum, ver jam canorum, ver natus orbis est.
Vere concordant amores, vere nubunt alites — —
(Amor) occultis gubernat procreatrix viribus
Perque cælum, perque terras, perque Pontum subditum
Pervium sui tenorem seminali tramite
Imbuit, jussitque mundum nosse nascendi vias.

r) Georg. L. III.

qui fortes desiderant pullos equinos. Idem faciunt, qui canes pugnaces & ad cursum vegetiores desiderant, ut gravidarum matrum exerceant corpora. Plenum & elaboratum alimentum sic foetibus cujuscunque generis præbetur: quos alia animalia multo plures gestare possunt, mulier raro, nec nisi cum noxa aliqua foetuum, dimidio jam commeatu vel arctiori fruuentium, quod etiam spem longioris vitæ jam in utero rescindit *s*). Præterea necesse est ad robur vitalis foetus, ut integris novem mensibus matris utero gestetur. Imo erit eo robustior, quo diutius illa alimonia robustæ & sanæ feminae fruitur, & tunc externæ mutationis injurias eo vegetius sustinebit.

§. IV.

Fas est, illa commoda, quæ ex dictis resultant, certis signis, attentioni nostræ obviis, discernere magis & sub examen revocare. Habent ejusmodi homines, quibus Natura per parentes tam singulari munere prospexit, *lentum & æquabile molis ac virium incrementum*, ad annum vigesimum quintum ætatis vel aliquando ultra. Longævos censemus, in quibus nulla sunt celeris incrementi vestigia *t*), licet de his sub exiguo temporis intervallo notatis multi intempestive adplaudunt. Quid enim aliud sub præcipiti corporum incremento restat, quam ut eo citius in occasum vergant, *flosculi instar*, mane orti, vesperi occidui. Tres sunt ætatum termini, uno crescimus, altero stamus, tertio decrescimus. Respondent sibi mutuo hi termini, ut, si primus magnum ambitum habeat, similis fere sit, nisi fortuna ingruant, secundi & tertii mensura. Constans observatio etiam in aliis animalibus docuit, quæ lente crescunt, durabiliora esse. Pone, crescere alium per annos viginti quinque, alium per annos quindecim. In illo omnia lenta erunt, in hoc præmatura omnia. Ille ex infirmioribus annis inter raras mutationis notas emerget, hic cito & inter ineptas amicorum gratulationes robur ætatis attinget. At si

vene-

s) Conf. Fr. Bacon. de Verulamio *Hist. vit. & mort. in Op. p. 504.*

t) Ita FR. BACON DE VERULAMIO sensim grandescere præ signo longæ vitæ habet; si ad staturam magnam, pro magno, si ad minorem, pro ligno tamen. *Hist. vit. & mort. in Oper. p. 504. Id p. 519.*

venerit illi ad idem robur, hic erit in limine senii. Illi naturale erit, stare & persistere tot annis, quot crevit, in robore suo, & simili deinde lentoris gradu decrefcere: quo ipfo ad annos feptuaginta quinque accedit. Hic sub eodem calculo jam tricenarius decrefcere incipit vel diminui. Sunt certi ab ortu ad occafum gradus. Qui uno anno tantum progreditur, quantum alter binis, duplo citius fenefcit u).

§. V.

Sed propius fignum, sub quo longævus cognofcimus, totius corporis habitus offert x). Latus thorax nobiliffimarum functionum liberius exercitium, cordisque & pulmonum vitale robur promittit. Cranium capax, a parte potiffimum occipitis animalium functionum vegetiorem ufum fponder. E contrario abdomen, in quo fanguinis unda, extra virtutem cordis pofita, facilius fubfifit, compreffum vires naturalium functionum fuffentat feliciter, & defcenfu diaphragmatis, oppofitisque mufcularum abdominalium nixibus, latebras illas hærentis fanguinis fortiori motu repurgat, & corruptelas ex ftati metuendas præcaver. Hinc ipfam cutem externam duriusculam & internis motus caufis refiftentem, ut magnum momentum confidero, quod artritum humorum juvat, vim circulationis & fecretionum fulcit, & tonum folidorum, intra quæ dilatata ftagnantium humorum coluvies eft, tuetur & confervat. Refero huc artus torofos hirsutosque quippe luculentos indices, mufculorum hujus loci vi & actione omnem in externis fæctum & moram fanguinis inhiberi, venofum fortius ad cor repelli, arteriofum in vacuatas venas admitti, & hac lege vigorem jufti circuitus fuffentari. Illud eft, cur

u) Non eft plane de nihilo, inter patriarchas fuiffe nullum *Methufalah* (adde *Jaredum*) longæviorum, at & nullum lentius eam ætatem attigiffe, qua parens fieri poffet. Neque vero dubitem, illo ævo, quo nihil vetabat, primo Naturæ fenfui & ad id operis ftimulo obfequi, sub initiis pueritatis conjugia inita effe, eaque ob primæva adhuc robora, confantiori lege foecunda.

x) v. *H. Bafhav. Inftit.* §. 884. 5.

cur viris nativum robur longiorem vitam, quam feminis promittat, modo intemperantia illi sexui frequentior impertitis a Natura privilegiis haud iterum exueret y). Sane candidas illas genas, grato rubore suffusas, male interdum interpretamur, tanquam florentissimæ sanitatis internuntios, cum huic colori, ex relaxatis adeoque debilioribus vasis pendentri, nimis fidendum non sit, & FR. BACO DE VERULAMIO z) recte, damnatio nimio in juvenute rubore, pallorem a longævus requirat. Rubentia vasa crescente impetu vitali facile rupta effundunt vitalem laticem simulque vitam, si id in teneris cerebri vel nobiliorum viscerum vasis contingit. Melius se res habet, si tonus externarum partium impetum illum coercet, & suo se elatere contra injurias dilatantis violentioris causæ defendit. Tales homines pilosi plerumque & setosi sunt, certe par præsidium non promittunt molles, rari & in laxis corporibus tenues pili a). Idem BACO etiam præmaturam canitiem, modo sine calvitie sit, pro signo longævitas habet b). De eo autem, parvum an procerum corpus longævius sit? non multum laboramus, cum in justo solidorum vinculo & fluidorum crasi, sive intra magnos sive parvos corporis limites subsistat, verum & durable robur constituendum sit. Hoc autem in corpore inprimis musculoso & nervoso est, gracili magis quam adiposo c). Jam HIPPOCRATES d) docuit, crassos admodum secundum Naturam citius mori, quam graciles: sine dubio quod adeps vasis incumbens meatum sanguinis difficiliorem reddat, laxet etiam partes & tono suo destituat, sub violentiori autem motu copiam illam secreti olei latici humorum iterum affundat

y) v. Kornmanni mirat. viii. p. 234.

z) Hist. vit. & mort. in Oper. p. 513.

a) GEORGIUS SEGERUS senem vegetum centum & quindecim annorum nominat, vix quidem binis alnis brabanticus cum sesqui quadrante majorem, at barbæ tam proluxæ, ut quinque quadrantes talis ulnæ longitudine æquaret. Eph. N. C. Decur. I. A. III. obs. 163. p. 295.

b) Hist. vit. & mort. in Oper. p. 518.

c) ib. p. 519.

d) Aphor. 44. Sect. II.

fundat, immeabilem fere & pessimæ corruptioni obnoxiam, internique æstus incendia augmentem. At in gracili corpore major valorem renixus reprimit stagnantem colluviem, corporisque functiones & agilitatem magis conservat.

§. VI.

Sed nulla re manifestius præsidia illa durabilioris corporis ipsis sensibus nostris se ingerunt, quam functionum facili, prompta & constanti exercitio. Maxime attendimus ad vitales functiones, pulsum & respirationem. Pulsus lentus, plenus, æquabilis, fortis, constans, neque ab hac norma inter majores corporis vel animi motus magnopere deflectens, eximium docet & perenne corporis robur. Videas vicissim, quibus ex levi causa pulsus mutatur, a morborum mortisque periculo non longe abesse. Sane, si dicto pulsui respiratio responderet plena, facilis, æquabilis, & tam lenta, ut vix in vigilante & quiescente sentiarur, quemadmodum inde pulmonem meabilem & pro transitu cedentia vasa, & bonos fluxilesque per eum humores cognoscimus: ita dubium non est, quin ab his, quæ in præsidium corporis a corde & pulmone fiunt, totius corporis vitalitas, tanquam a primo fonte, pendeat. Scite in barbaris regionibus, dum servi emuntur, ut sciant emtores in antecessum, quid sibi promittere laborum ab iis queant, pulsus & respirationes intra datum tempus sollicite notant, deinde cursus magni conficiendi legem imponunt, unde si nulla remanent vel exigua mutati pulsus aut respirationis vestigia, solidissimum de viribus & durabilitate corporis iudicium petunt, nec metuunt sumtus. Quandoquidem vero vegetissimi corporis ratio id postulat inprimis, ut cito exeant de corpore, quæ nihil ad ejus salutem conferunt, ideo alvi, renum & cutis officia in excernendis superfluis vel noxiis merito attendimus. Alvum tardam & siccam non ideo laudamus, quod excernendorum molem minuat, quam quod coctionis majorem vim prodat. Nam ex iisdem ingestis quo plus chyli conficitur, eo minus colligitur fecum, magno intensioris coctionis indicio, quæ diminuta parum

transmittit chyli, plus igitur indigesti per alvum eliminat e). Nec minus vigoris indicium est urina parca & coëta, & sudor rarus. Nam in robustis corporibus ingesta sic attenuantur, ut potius perspirent, in debilioribus minus subacta crassiori, adeoque sensibili, forma elabuntur. Si vigori excretionum accedit voracitas cum facili coëctione, quam nec calor, nec tumor, nec somnolentia sequuntur, etiam inde colligimus, inter æqualia impendia & dispendia corporis nullos ex ingruente penuria morbos metuendos esse. Et cum maxime amissas vires illa restituant, quæ somni tempore & placidiori ejus motu præparantur, dubium non est, de iis optime nos ominari posse, quorum somnus & profundus & reficiens est, a quo alacres & ad consuetas operas hilares, ac magno novarum virium adparatu consurgunt. Sub quo si sine sensu lassitudinis gravissimis etiam laboribus diu sustinendis sufficiunt, quis non clare intelligit, iis, quæ in functionum exercitio impendere debent, abundare corpus? Nec vero tolerantiam solum laborum, sed & caloris, frigoris, imò crapulæ aliorumque in vita incommodorum attendimus. Sane qui ab his omnibus parum vel nihil afficitur, non temere post Deum viribus sui corporis confidit. Ipsi fuerunt medici, & inter hos CÆLsus, qui ideo voluerunt nullis legibus sanum adstringi, sed corpus ad omnes mutationes adsue fieri. Inter hæc motum animi moderatum requirimus, ut omen longævitatæ majoris fidei sit. Aiunt, stupere plerumque ingenio longævos f). At quamvis non negemus, magnam nervorum & cerebri mobilitatem, quæ subtilioribus cogitationibus inservit, haud convenire robori partium, quod pro longævitate requirimus; opus tamen non est, ut in hanc spem hebetudini cuidam & tarditati, sive ingenii, sive affectuum, patrocinemur. Moderata durant, & vires intellectu,

quæ

e) Hinc si bini sunt, quorum alter sub eadem cibi potusque mensura bis de die vel sæpius, alter vix semel per biduum egerit alvum, hunc quidem fortiorem judicamus, cujus viscera plus chyli & sanguinis ad reparandas corporis vires intra datum tempus ex definita ingestorum copia generant.

f) Fr. Baco de Verulamio in hospitali Bethleem ad suburbia Londini, pro custodiendis & alendis phreniticis instituto, testatur crebro inveniri mente saptos admodum longævos, v. *Hist. vit. & mort. in Op. p. 515.*

quæ non acutius penetrant, penetrabunt tamen simili successu constantius g). Totus ille ambitus virium animæ in commercio cum vigente corpore consideratus, laudem in constantia, non celeritate functionum, reperit. Videas homines lento gradu incedentes plus viæ uno die emetiri, quam qui agiliores longe sub celerrimo cursu exhausti perpetua quiete & virium refectione egent. Per errorem videntur nobis in apice sanitatis constituti, quorum summa mobilitas est. Nam viuida illa agitatio & acrimonia mentis atterit cito corpus, quod ut duret, blandis lentisque motibus, quorum tranquilla anima comes est, eget.

§. VII.

Si indolem humorum in iisdem scrutamur, quibus in omni actione constans vigor est, & iusta spes longævitatæ; sanguis occurrat floridus, blandus, tenax, talis nempe qui inter munera vitæ & labores non cito nimis ob tenacitatem dispergitur, nec ulla acrimonia scatet, quæ lædere in motu per tenera vasa possit. Sunt, qui sanguinem tenuem & floridum laudant, a quo cito nimis discussio constantiam sanitatis & virium nemo exspectat. Potius lentorem aliquem causæ dissipanti reluctantem postulabit, nec tamen tantum, qui vasa, quæ transire debet, commode permeare impediat. Ex his liquet, cur robusti inter vehementissimas operas & corporis exercitationes nullis sudoribus disfluant, disfluant vero sub minimo motuum gradu tenera & debilia corpora, quibus vis deest compingendi humores, & phthysicorum exemplo, sub ipsa quiete nocturna sudor erumpit. Hoc caractere, quo sanguis, ceteri humores gaudere debent, tenaces simili lege, intra sua tamen vasa meabiles; præterea blandi, quod hic facilius sit lædendi ratio, porro copiosi, qui omnibus vitæ muniis & necessitatibus inexhausto rivo prospiciant; simul autem modice alentes, quod omnis tutior alimentonia sit, quæ corpus non obruit; parum denique oleosi, cum olea sub attritu calentis corporis nimis in corruptiones obstructionsque vergant.

§. VIII.

g) Huc pertinent, quæ idem *Baco* dicit de sensibus externis, quos in longævus non acutos nimis esse debere censet. *l. c. p. 519.*

Quæ si fuerit humorum vasorumque conditio, functionum facile suave & celeris lassitudinis expertis exercitium sine dubio prosperrimum declarabit valentissimi corporis statum. Tale corpus nihil in toto ambitu suo injuriarum sentit, ingesto etiam ultra satietatem cibo non gravatur, sub ingressu chyli in sanguinem nullas sentit molestias, nullam somnolentiam, & omnia sua ministeria late peragit. Possis tales, ut vulgo solent, omnium horarum homines adpellare, qui certe in functionibus suis nullo temporis defectu egent, semper suppetias virium ad nutum suum paratas esse, imo jucundo stimulo ad munera sua invitare, sentiunt. Dubium non est, quin humoribus & vasis dicta lege dispositis iusta fiat omnium liquidorum distributio, secretio, excretio, nutritio, quibus sua lege integris omnis sanitas cum quadam constantia nititur. Hi inter validos etiam motus non dolent, rubent, tument, calent: qualia signa si adsint, morbi insidias imminere, jam HIPPOCRATES docuit. Hoc corpus velut commodum animæ hospitium est, ita hospes anima tranquillioribus motibus adsuescit, non ad iram, non lætitiæ, non tristitiæ effusior, quippe quibus affectibus corpus, ut a tinea vestis, consumitur. Beati sunt, quibus moderatio illa & corporis & animi in motibus suis congruentia contingit. Color externus lætus, viuidus, calor moderatus, perpetua ad sensum levitas comitantur indivulso satellito ejusmodi homines. Viget fames, coctiones brevi absolvuntur, nihil excernendorum subsistit, somnus, quidquid vigiliis exhaustum est tempestive reparat. Inter quæ commodorum momenta illud nobis præcipuum videtur, quod armat corpus contra morborum causas, illorum semina cito exstinguit, adultiora etiam mature compefcit. Notum est, debilia corpora statim laborare, si quid novi accidit, ad umbram quasi injuriæ. Laudata vero corpora admittas etiam graviores morborum causas, ope tot viscerum in mutuas vindicias tendentium, noxia inhibent cito sua virtute, & suis quasi armis exuunt. Non loquor de illa corporum resistentia contra certos morbos, quæ omnibus contigit: qua ratione debiles & hydropici ad pestem & morbos acutos, quibus

quibus flos juventutis opprimitur, minus proni sunt, sicciores facilius virus venereum tolerant, quam obesi, & omne corpus in certos morbos proclive, ab aliis alienum observatur. Verum hoc loco intelligo illam corporis indolem, quæ inter tot præsidia sanitatis, si non omnibus, maxime si epidemicos spectes, pluribus tamen morborum causis quotidie obviis efficacissime resistit. Quotidie exempla occurrunt multorum sub iisdem erroribus vitæ degentium, quorum alii id plane impune ferunt, alii leviores offensas sentiunt, alii in ipso vitæ discrimine versantur. Quis non iis, qui primo loco sunt, læta ominatur?

§. IX.

Ex dictis patet, maxima longævitas præsidia in illis corporum beneficiis latere, quæ ab ortu accepimus. Mirantur multi, etiam inter medicos, qui ignorare tutelam corporis sui & tela adversus morbos non debebant, haud paucos brevioris vitæ reperiri, idque sæpius in artis opprobrium vertunt: quod tamen ex iis, quæ enarravimus, mirum videri nequit. Sunt multi iudice I. I. BAIERO *h*), qui ab incunabulis debiles & valetudinarii, ideo, ut corpori consulant, medicinæ studium amplectuntur, cujus ope multas quidem vitæ salebras fugere discunt, sed nunquam nativa illa robora, quæ Natura negavit, recuperant. Id nunquam solers vitæ regimen efficere potest, ut ultra periodum illam, qua vitalis roboris & temperamenti ratio pertingit, protrahat vitam: satis habebit meriti, si præcipientes ruinas in ipso hoc tramite avertit. In errore versatur CLAUDIUS DEODATUS, qui solis remediis diætetis vim tribuit, vitam uniuscujusvis diu & salubriter sine discrimine protrahendi. A qua etiam spe longe magis medicamentorum jactata vis æst. Illustre CORNARI exemplum, qui solis diætæ legibus infirmissimum corpus ad summam senectutem deduxit, non tam id probat, corpori ejus novercam Naturam male consuluisse, quam offencicula sanitatis, sub primam ætatem nata, prudenter per vitæ sobrietatem: & alias vigilis sollicitique hominis cautiones, sublata sensim esse. Habemus tamen, cur in præceptis, quæ longa seculorum observatio

stabili-

h) In epist. de longævitæ medicorum. p. 6.

stabilivit, egregiam vim constituamus vindicandæ a perpetuis infidiis vitæ & ad longiores terminos, quam quos nati inter summa longævitatis præsidia, at sui negligentes, sperare possunt, prorogandæ. De qua re nunc dicturi sumus seorsim.

CAPUT II.

DE PRAESIDIIS LONGÆVITATIS IN POTESTATE HUMANA POSITIS.

§. I.

Nemo facile est, qui vitæ amorem non sentit, qui non ejus, quamdiu licet, continuandæ stimulum imis præcordiis comprehendit, & causas morborum ac mortis, etiam inter ingentes vitæ ærumnas, haud amoliri nititur. Juvenilis ætas sui vigoris gratique cum rebus externis commercii memor ad ultimos vitæ humanæ terminos votis suis eluctatur, nec quam triste sit malorum contubernium, quod senes comitari solet, satis secum, inter illas præsentis vitæ illecebras, perpendit. In eo consentiunt omnes prudentiores, quidquid offendiculi est humanæ valetudini metuendum, cognosci solerter & studiose arceri debere. Etiam qui medicas scientias non tractant, ad nocentia tamen & juvantia, ipso vitæ usu discenda, non segniter auscultant. **TIBERIUS** i) stupidos esse credidit, qui post triginta annos medico consultore egerent, hoc est, qui tot annis, quid corporis sui valetudini congrueret, quid adversaretur, non attendissent. Verum non est illa cognitio tam facilis, ut obtineri aliud quasi agendo possit. Sunt multa hujus rei momenta, quæ attenti etiam medici oculos fugiunt,

i) Rexit *Tiberius* valetudinem a trigesimo anno suo arbitrato sine adjumento consiliisque medicorum, quæ verba sunt *Suetonii cap. LXXVIII. §. Tacitus ait Annal. VI. 46.* eluisse medicorum artes, & eos, qui post trigessimum annum, ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia alienis consiliis indigerent. *Plutarchus* de sexagenariis dixisse scribit, simulque improbat. *Op. Vol. II. p. 794. B. id. p. 136. D.*

unt, nedum illius, qui caute experientiae conditiones & fallacis interpretationis errores nescit. Suar, qui usum voluptatum, si conciliare cum praeceptis medicis nequeunt, haec potius infestari, tanquam ambigua nimis & furiliter morosa, quam ab illarum scopulis retrahere pedem assolent. Non quod adeo levis res eis videatur, inoffensa valetudine frui, sed quod inter errores etiam suos, quorum noxas non protinus sentiunt, salvos se fore & immunes sperent.

S. II.

Qui minus negligenter negotium illud tractant, & vera valetudinis suae adminicula, ad longævitatē ducentia scrutantur attentius, in desinendo vitae regimine, aëris, quem hauriunt, toti corpori circumfusi, salubritatem primo loco expendunt. Non est, cur dubitent, aërem saluberrimum esse, qui gravis, serenus, siccus, temperate calidus, crassioribus halitibus defaecatus, magnae & subitae mutationis expers, a purioribus locis spirat, & leni vento, ne situm ex quiete contrahat, agitur (k). Sed haec talia sunt vitae commoda, quorum delectus in potestate nostra non omni ex parte possumus videtur. Subsistere cogimur, quo nos viae providentiae ducant, non loca semper eligere sub salubriori caelo licet. Igitur eo aëre, sub quo fortunarum sedes surrexit, quamvis non omnium saluberrimo sic utendum est, ut quidquid eidem noxii adheret, a contactu nostro provide removeamus, & quidquid commodi habet, converterere in praesidium valetudinis nostrae discamur. VARRO classem Romanam Corcyrae pene totam morbosam sapienti consilio servavit, aquilone novis fenestris admisso, & iis obstructis, quae austro patebant (*). Si stagnorum paludumque halitu inficitur aër, solidum esset, iis praecipue locis aediculam

(k) Quo nomine *Brasiliam* laudant, & valetudinarios ex aliis regionibus huc adlatos cito sanitatem recuperare scribunt. Ita sibi multi *Paradisum* concipiunt, & hodie etiam itinerum scriptores enarrant, *Mesopotamiae* & *Babyloniae* incolas longioris vitae esse.

(*) De his & similibus v. C. B. *Behrens sel. dietetic. S. 1. c. 3. p. 12.*
Richieri Opusc. T. II.

& focum instruere. Non est locorum, quæ inhabitantur, una facies, quin fugere decliviora, opaciora, sordidiora, & eligere, quæ aeris & solis accessum minus impediunt, providis liceat. Quid opus est, illorum viciniam petere, qui immundis arribus utuntur, coria preparant, sebum coquunt, cannabin in aqua macerant, carbones fossiles aut glebas bituminosas tractant? Si non omnes effugere licet aeris ambientis injurias, licebit sæpius emendare. Sic squallido & nebuloso cælo domi latere, & struem lignorum in camino accendere solemus, ut aer alio aditu exituque interclusus supra ignem intrando exeundoque depuretur. Sunt quædam vitæ necessitates, quæ imbribus & grandia, & cujuscunque generis inquinamentis, nos statis temporibus communi lege exponere videntur. Sed cautus & suæ valetudinis studiosus nulli inhiat lucro, sub illis majoris damni conditionibus, & interpositam sapienter moram, velut a morbo, sic morbi causis excusari novit. Concedam, aliquando omni prudentiæ prævalere necessitatem, & quæ urgent, nihil induciarum permittere; at & hic, qui se artis præsidii præmunivit, cogniti periculi minas experitur clementius, quam alii suæ salutis ignari. Ille vero, quoties licet, apriciora loca, in quibus etiam ægros citius convalescunt, velut e contrario in clausis sani corripuntur, studiose sectatur, sub Sole nempe leni, tepido, in porræta planitie. Hinc enim colles aprici veteribus arridebant, Soli orienti obversi, in quo per hyemen, maxime senes apricabantur *l*). Qualis regionum apricitas Hyperboreis contigit, quos nescire ægritudines, nec nisi ex saturitate vitæ mori tradunt *m*). Prudentiæ est, ædés Soli aërique patentiores eligere, vallesque & latebras, in quibus inquinatus aer minus renovatur, nec solari virtute refovetur, fugere *n*).

l) Qualem aërem inprimis matutinum *Fr. Baco de Verulamio* commendat *l. c. p. 517.*

m) In *Solini polyhist. c. 16.* qui ex *Plinio & Mela* desumit. Et *Plinius* quidem regionem apricam vocat felici temperie, omni adflatu noxia carentem *H. N. L. IV. c. 12. conf. Salmaf. in Plin. exercit. p. 145. sq.* Modo ex veteri adagio non idem sit in montibus hyperboreis, quam extra mundum, vel in sola mentis imaginatione.

n) Privatio etiam luminis directi pejor est privatione persantis aëris, quia lumen emendat vitium aëris ex quiete, ventus non emendat vitium ex

Ceterum aer patrius, ut ad ejus defensionein redeam, ipso consuetudinis beneficio, aliis plerumque præferendus est, quod lateat in illo vis & familiaritas quædam, quæ calorem intum cognatiore virtute recreat, nocentia fortius abigit, coctiones constantius fulcit *o*). Novi cœli legibus adsuescere difficile est, & vitæ cursum in plerisque præcipitat, maxime iis, qui sub vitæ occasu sedibus suis emigrant. Ipsæ plantæ adultæ raro in novo solo convalescunt. Sane in aere, quo nec per momentum carere licet, cum cibus sæpe per dies liceat, promptissima est salutis & morborum ratio, nec impune negligitur. Dubium vero non est, illum aerem, qui valetudinem nostram tuetur, & tutus est diu, etiam spem longævitatæ sustentare. Neque vero omnibus corporibus idem aer æqualiter prodest. Ille, in quo maxime longævi reperiri solent, subfrigidus, montanus, ruralis esse creditur. Ut de primo dicam, certum puto corruptionum causas in sinu calidioris aeris facile germinantes, a justo frigoris gradu coerceri, & nativum corporis robur contra propagandæ labis periculum vindicari. Huc pertinet aer insulanus, ut temperatus & æquabilis, & perpetuo aquæ motu refrigerans, unde Angliæ & Hyberniæ insulas, ut & Canarienses longævorum plenas esse discimus *p*). Aeri montano ab inquinamenti puriori longævitatem *Aethiopum, Arcadum, Indorum, HERODOTUS, STRABO* alique tribuunt *q*). Quod & iudicium PLATONIS erat, in altissimis regionibus maximè senes & longævos reperiri, cum nusquam minor sit,

perpetua umbra. Nec tamen privatio luminis reflexi par est privationi aeris perflantis. Conf. *Paul. Zacchiæ quasi. med. leg. L. V. Tit. IV. Qu. 6. N. 13. sq.* Huc spectat problema illud *Aristotelis*, cur locis perfrigidis homines tarde senescant? *Probl. 7. Sect. XIV. Op. Vol. IV. p. 137. B.*

e) In quo fortassis etiam ratio comprehenditur, cur civibus suadendum non sit, patriam deserere. *Fr. Baco de Verulamio l. c. p. 517. Et 538. pauperes, inquit, qui in tuguriis suis, intra proprios lares perpetuo vivunt, nec sedes mutant, sunt plerumque longæviores.*

p) *Fr. Baco de Verulamio l. c. p. m. 516.*

q) Adde hic *Plinium in Hist. Nat. L. VII. c. 48.* ubi montem *Athon* qui *Macedoniam* & *Thraciam* distinguit, incolis gaudere scribit, ceteris mortalibus extenso vitæ spatio ac valetudinis prosperitate longe superiores.

fit, quam apud montanos cohibiti aëris & interclusi injuria, & e contrario aer humidus & paludosus, locis declivioribus interceptus, ingentem toties per morbos endemios & epidemicos stragem edat r). Raralem aerem, quem petere per intervalia etiam urbanum incola solent, ob vjarum amplitudinem, & ætis perpetuo renovati, & fragranti veterum camporum odore perfusi, vitaliorem virtutem, suo pretio æstimamus; si ubiis mundities vitæ accedit.

§. III

Cibum & potum in delectu suo & iusta mensura, si considero, dubium non est simplicioris cibi luculentorem utilitatem esse. Tot diversarum virium miscela sæpe ventriculum fatigat, ut sub onere cõtionis, vix omnibus par fatiscat. Habet hæc varietas illud illecebrarum, ut ultra satietatem assumpta onerent; cui si condimentorum accedit stimulus, nescit frena sibi iniicere, qui tot gulæ blandimentis, tot coquorum velanis artibus allicitur. Certe simplicitati victus maximam sanæ & longæ vitæ partem agricola debent. An vegetabilis victus prioris momenti sit, sub quo *Brachmanes* & *Agyptios* consenuisse legimus, non nimis disputo. Prohibita primi ævi creophagia facile ostendit, carnes animalium in sagittam corporis nostri primo Naturæ ordine destinatas non fuisse: imprimis cum manifestum sit, corpus nostrum, quod suo-pte genio in putredinem tendit, ab illa alimonia, quæ in eandem vergit, non tuto nimis sustentari. Ob congeneris quidem Naturæ dotes alit potentius, sed & humorum copia gravat, unde præceptum in corruptionem transitus est, non æque a vegetabili victu meruendus. Ex qua ratione in legem fere abiit is, qui acutius ægrotant, omnem ex hoc regno victum negare, quod conditio ejusmodi corporis sub ipso febrili impetu pronius in suum ex oriente putredine exitum ruit. Neque his consiliis medicorum ipsius

r) Vereor autem, ut apud nos montium aer similem laudem mereatur, quippe quorum cacumina nebula & vapores densati alluunt. Plus ibi ningitque, dum super æquabiles campos constantior cœli serenitas est. Hinc montanorum suppellex crebro situ obducitur, & aque concava ibidem loca occupantes corrumpuntur. Ne de his dicam noxis, quas insecta sæpe minerarum halitus effundunt. *F. Baco de Verulamio l. c. p. 517.*

huius aegri talem cibum fastidientis sensus repugnat. De cetero
 nolim victum, quemcunque adpetunt sani & sobrii, morosus li-
 mitare, probe gnarus, insitam corpori facultatem esse, in id, ex
 quo constat, tam varia ingestis salubriter mutandi: immo consue-
 tudinem insalubris etiam cibi noxas tollere 1). Omnes gentes ha-
 bent suas delicias & impune ferunt, Angli carnes, Galli fructus
 arborum, Itali olera. Nihil facile horum sub frugali usu nocet,
 modo simul HIPPOCRATIS 2) illud animo teneant: vesci citra
 satietatem & laborem non fugere. Alterum perdita restituit, al-
 terum crudâ coquit, & succulenta expellit. Quod heri, certius
 signum non est, quam si a novo cibo corpus eadem quam ante a-
 gilitate suis negotiis vacat. Hic incidere quaestio potest, quid sit,
 cur longævâ plerumque in durioris & cocti difficilioris cibi ad-
 petitum & usum ferantur? Videas illos saepe legumina, lardum,
 pernas avidè adpetere & masculè coquere, molliuscules autem ci-
 bos fugere. Unde festinantius aliqui concludunt, cunctis longæ
 vitæ cupidis similes cibos præbendos esse. Sane iis, qui naturam
 corporis robur habent, non potest congruentior cibis esse, quam
 qui constantiam aliquam virium promittit. Hinc naturali instinctu
 adpetunt, quæ vi coctionis subacta stabile nutrimentum gignunt 3).
 Vesanus autem esset, qui simili coctionum præsidio destitutus imitari
 illos in animum induceret. Non omnes una lege valent: pro æ-
 tate temperia & laboribus saepe mutare receptam legem cogimur.
 Prima ætati mollior & cocti facillimus cibus convenit in ista co-
 quentium virum imbecillitate. Firmiori ætati duriusculum ci-
 bum non negamus, qui certe exercitatum vitam inter tot sua di-
 spendia maxime tuetur. Senes, qui sentiunt, ab illo vigore suo,
 qui ingestis mutat, se magis recedere, subtrahunt aliquid pro gra-
 du

1) Quæ primum Indiarum petiere, non tulerunt incolarum cibos, nec illi
 nostros, ut ipsa frumenta. Perit hinc etiam olim magna pars exercitus
 Alexandri in India. E contrario adætu nec toxica nocuerunt, ut olim
 Mithridati.

2) Epidem. VI. Sect. IV.

3) Athletæ olim, ut viribus prospicerent, caseus in cibum cessit, & Carolus
 Sponius in apb. nov. Sect. IV. §. 44. rusticos & montanos vocat vivaces
 & longævos, quia caseo fere & lacte unice vescuntur. At nequam est in
 debilioribus caseus iudice Lotichio.

du decreſcentium virium conſuetæ ciborum menſuræ, crebris tamen interuallis, pauillum, quod vires inſtaurat, offerri ſibi CORNARI exemplo patiuntur. Aridum eorum corpus aſſidue humectent ſotus, clyſmata, unguenta, balnea, quibus olim *Medea Aſonem* iuuentuti reſtituiſſe creditur, noxia junioribus x). Ubi-uis non tam opus eſt quantitatem, quam pro corporis ſtatu & viribus indolem cibi reſpicere. Quoties hic exigui alimenti eſt, quod facile digeritur, vires imbecillas cito reſcit, fortes deſtituit; ſi magni alimenti eſt, quod ægre digeritur, illas opprimat, has ſuſtentat. In qua re ſe ipſum inſtruit, qui tam variis per totum vitæ decurſum utens tempeſtively ſemper meminit, quæ ſibi ſub certis vitæ conditionibus amica magis vel infeſta fuerint. Non prorsus præterea commoda abſtinentiæ in corporibus crudo laborantibus. Parca, ſicca, macilenta victus ratio multos hic iuvat. Aegri a lue venerea per decocta exſiccantia & panem bis coctum ex obſeſiſ ſumme emaciati mox rejuvenefcere ſub lætiori victu ceperunt, victa ſemel cruditatum ſaburra y).

§. IV.

x) Inter hæc remedia ariditatis ſenilis ipſa lactis balnea congruunt, humaniora certe, quam ex ſanguine ſaniſſimorum juvenum a barbaris olim parata. vid. *H. Boerhav. comment. inſtitut. ex edit. Ill. Haller. T. VI. §. 1063. p. 353.* Non dicam de ſotu ſenili *Davidis*; cujus emarcidum corpus halitus corporis juvenilis ſub communi lecto recrearunt. Certum eſt, inquit *H. Boerhaave*, vim ſani corporis poſſe tranſire in corpus effœtum. Nam virgines, quæ cum anculis dormiunt, liquet conſumi, vetulas verò melius inde habere. l. c. p. 353.

y) *Herm. Boerhaave* melancholicum nominat, qui ex inani metu venerei contagii, olim fortaliſſiſ ſuſcepti, ſalivationis præſidia poſtulavit. Cum reperiret, qui imprudentibus votis annuerent, ſanata lue imaginaria, vel ipſa potius melancholia, ad octogefimum annum ætatis ſupervixit, licet ex minime longæva familia natus eſſet. Sic nempe exhaustum corpus, ſuſceptis melioribus, in locum expulſorum, humoribus, ſub cauta diæta quaſi renaſcitur. Primus *Fr. Baco de Verulamio* notavit, ad longævitatem facere medicamenta, quæ omnes aliquando humores conſumunt: modo viſcera vim primam ſuſtineant, & idoneis deinde præſidiis ſtabiliſantur. vid. *Comment. Inſtit. H. Boerhaave, l. c. §. 1059.*

§. IV.

Pro optimo potu, qui diluit, sitim restinguit, adsumta miscet & distribuit, humores fluxiles servat, motum & aerioniam temperat, detrita evehit, habemus aquam levem, puram, frigidam, temperati vinctus comitem, non modo vilioris fortunæ hominibus, sed & aliis de sua salute sollicitis familiarem, & a multis morbis præservantem. Ut non alius potus indigentia Naturæ magis convenit, ita illum etiam hoc commendat, quod ultra sitim, illius indigentia indicem, non adperatur. Homo centum & octodecim annorum scaturienti ex scopulis & vividis fontibus aquæ quam hausit, longævitatem suam maxime tribuit 2). Alios potus, quos luxus & consuetudo invexit, mobilitatem sanguinis sæpe nimis intendentes inebriantesque, non tamen ausim omni ex parte improbare. Vinum moderatè sumtum novas virtutes addit, coctionem juvat, flatu dissipat, putre inhibet, vires recreat, spiritus gignit, curas demulcet, & nomen naturalis cardiaci meretur. At qui secum cogitat, ejus abusu liquida dissipari, solida rigescere, nervos tremere, caput turbari, senium accelerari, non improbabat nimis veterum judicia, quibus vinum flagellum cerebri, mors memoria, stimulus libidinum, imo apud ATHENÆUM omnium malorum metropolis vocatur. Habent certe, cur ab eo inprimis abstineant juvenes, & quorum sanguis facile aestuat. Cerevisia, vinum illud septentrionis, ratione aquæ diluens & humectans, ratione frumenti nutrens, ratione lupuli calefaciens, hordeacea inprimis, ut diuretica magis, tenuis & aperiens, imbecillis præsertim in victu minus alente omnino convenit, modo ex puris semper gravis confecta sit, bene fermentata, modice lupulata, semper limpida & media

2) Novo circa disam ætatem dentium proventu gavisus. Id quod cum alio exemplo similis longævi recensuit Christian. Menzelius Eph. N. C. Decur. II. A. III. obs. 15. p. 57. Eidem aquæ Joh. Lockius aciem oculorum ad finem vitæ acceptam retulit, Tiraquellus vigorem animi & corporis sui, quo liberos quadraginta quinque & tot libros genuit. Utinam substitisset humanum genus ad exemplum omnium animalium in hoc potu, sub quo longævos etiam fieri, qui carniæ victui nimis indulgent, judicat G. Cheyne Hygien. c. II. §. 18.

medie ætatis. Abusu suo ipso vino nocentior multorum sales meruit. Non errabit, qui lac maxime pueris, aquam viris, vinum senibus suadeat *a*), Spirituosi & aromatici potus non nisi parca quantitate & medico scope profunt, nocentius enim inebriant, tenacem sanguini acrimoniam inducunt, serum coagulant, solida indurant, insuetis pessimas febres, aduetis hecticam pariunt *b*). Calidos potus quippe facilius permeantes, ut infusa herbe theæ laudarem etiam impensius, nisi & in his multorum abusus noceret, & corporis robur tepida aqua toties perfusum redderet imbecillum & elumbe. Generatim moneo, omnem copiosum potum coctioni obesse, menstrua ejus enervare, visceribus inertiam parere, vigorem in circuitu humorum labefactare. Pingues & ad motum ignavi homines, quantum fieri potest, a potu cujusvis generis, imprimis valentiori, abstineant. Nihil vitæ eorum conservandæ & prolongandæ efficacius est ex judicio G. CHEYNE *c*), quam pervicax ab omni potu abstergentia. Juniores, qui humido abundant, sub succulentiori victu raro sitiunt. In aliis calculum eorum, qui sumi potulentorum duplo plus volunt quam esulentorum, non valde improbo, nisi quod calidis, siccis, biliosis, exercitatis inter cibos solidos assosque plus omnino imprimis æstate convenire, nemo non videat. Post acida, flatulenta, pinguia abstinendum aliquamdiu est, & post magna exercitia timide ad frigidum potum accedendum.

a) Hinc lac senum appellatur. Sed acre non fit & meracius, cum senum corpora sponte ardeant, sed lente & crebro irrigans. Unde *Socrates* infunde mihi parum, inquit, sed quoties volueris, nam imbres destruunt, ros reficit. *Conf. H. Boerhav. comment. institut. ex edit. Th. Hall. T. VI. §. 1058. p. 347.*

b) Ex quinquaginta hominibus, inquit *H. Boerhaave*, qui spirituosus abutuntur, vix unus est, qui quinquagesimum annum superet. *l. c. p. 350.*

c) *Hygien. p. 241. §. II.* Obesos vocat bitis morbis maxime obnoxios, hydropi & lethargo, at lethargum, a nimia humiditate plerumque nasci, Hydropem sola abstergentia potus sepe sanari.

§. V.

Comedens, quæ HIPPOCRATIS *d*) verba sunt, sanus esse nequit, nisi etiam laboret. Motus corporis adeo sunt salutis humanae necessarii, ut illis, quibus pleno otio in rerum suarum abundantia frui licet, nunquam sua valetudo constet. Quies enim protractior vitio lentioris circuitus retardat distribuenda, figit excernenda, corrumpit retenta, vasis inertiam, fluidis lentorem parit, tumentesque viscerum sacculus. Motus vero impedit, ne cruda accumulentur, sed ne eo insurgere debet, ut machinam hanc corpoream majori attritu justo celerius consumat, in quo moderamine maxima ad longævitatē diata consistit. Moderatus nempe motus ille est, qui partes humorum in coalitum pronas a mutuo contactu constanter divellit, perpetua situs mutatione fluxilitatem tuetur, cruda mutat, cocta distribuit, superflua & corrupta expellit, adeoque totum corpus constanti lege repurgat *e*). Unde semper exercitatis elaboratior sanguis, vegetior spiritus, salubrior perspiratio. Nec certius in morbis chronicis præsidium, quam a motu isto pendet, nec majus contra imminentes auxilium, quo sanitas corporis & vigor animi verius sustentatur. Qui motus obesulis inprimis convenit, quippe ad lentorem humorum & oppressa secretionum excretionumque præsidia proclivioribus. Nec senes moderata exercitia fugere fas est, licet sensim labores, ne exhauriant corpus, minuendi sint. Sed absit, ut vehementes nimis corporis motus laudemus, a quibus incaute incrementibus, dubium non est, dissipando reſſua, reliqua compingendo, stases inflammatorias nasci, vasa lateralia liquido, quod eorum angustias permeare non possit, distendi, sitim, æstum febresque crebrius accendi, & speciatim in morbis chronicis vasa debiliora, quæ magnum impetum non ferunt, rumpi; in sanis chylum citius & ante peractam coctionem in sanguinem rapi, eoque pinguedinem cum

d) De Diat. L. I. Op. edit. Lind. V. I. p. 180. l. 18. Hinc verbis Genes. III. 2. 19. in sudore vultus tui comedes panem, non tam poenam Georg. Cheyne irrogari, quam salubrem exercitationem imperari, putat *l. c. C. 4. p. 123.*

e) Hinc iudice Fr. Bas. de Verulamio l. c. p. 503. plurimum avium longior vita est, quippe in aere puriori agilium, *l. c. p. 503.*
Richter's Opusc. T. II.

eum metu pessimaram obstructionum redundare; maxime vero solida atteri, minima obliterari, spiritus consumi, corpus extenuari, gelatinam humorum nutritioni tam necessariam, exuta natura balsamica, arescere, & corpus ad celerem putredinem disponi: a qua noxa motuum præsertim prima ætas arcenda est f). Ita vero quanta moderati motus utilitas erat, tanta immoderati offensa adparet, quæ præstare una hora idem potest, quod favissima pestis. Pauci inter durissimos labores ad senectutem perveniunt, imo jam post triginta annos inutiles evadunt, videasque in iis vitam laboriosam vasa justo citius compingere, musculos fere totos tandem intendines, hos in cartilagine & ossa mutare, adeoque ætatis cursum celeri coalitu vasorum præcipitare g). Nunquam corpus nostrum diu persistit, nisi ab una parte motus laboresque impediunt, ne cruda colligantur, ab altera, ne cocta dissipentur, nec vasa nimio motu citius conerescant. Hi justis salutaris motus limites sunt, ut ultra lassitudinis sensum vel levem madorem non procedat. Unde SANCTORIUS juvenilem diu faciem iis promissit, qui inter exercitia sua sudores caverent b). Præstant vero semper consuetiores Naturæ motus, ut ambulationes, vacuo imprimis ventriculo & peracta coctione. Ubivis illud occurrat animo: quod caret alterna requie, durabile non est.

§. VI.

Motus animi tranquilliores ab omni tevo inter summa valentudinis præsidia locum reppererunt. Non iis quidem prorsus obnitor,

f) Motus nimis, inquit H. Boerhaave, & a teneris aduetus frangit corpus, & præcocem facit senectutem: hinc doleo, quando infantes video ante tempus a parentibus ad labores cogi. vid. *insit.* §. 1054. ex edit. Ill. de Haller T. VI. p. 345.

g) Sanctorio in *static. medic. S. V. aph. 35.* senectus est universalis fibrarum durities. Delentur sub hoc coalitu primum functiones animales, quæ a subtilioribus vasculis pendent, ut vix talia corpora, ab iis, quæ in sensus agunt, amplius moveantur, vix videant audiantve, vix rerum heri gestarum recordentur. Id quod pulchre querelæ Barfillai, mensam regiam Davidis fastidientis, illustrant II, *Samuel. c. XIX. V. 31. 36.*

h) *Med. static. S. V. §. 36.*

ror, qui animi affectus sanguinem, ut ventos aërem, ventilare persuasi, de iis languidioribus aliquando excitandis cogitant. At nullum venenum datur, quod continuis pathemarum turbis corpus citius perdit. Certum est nimium motum animæ plus nocere, quam nimium motum corporis, quandoquidem hic nervos maxime motui musculari fervientes, ille totum systema nervosum afficit; hic consumit quidem, sed & humores ad novum a somno spirituum proventum præparat, ille consumit, nec somno, quo frui prohibet, restituit. Ita SANCTORIUS corpus quiescens commoto animo plus perspirare & pondere diminui, quam corpus commotum animo quiescente, docuit *i*). Discrimen autem noxæ est in varietate affectuum, dum alii torporem inducunt in circuitu humorum, ut tristitia, timor, terror; alii motus omnes intendunt, ut ira & vehementes cupiditates amoris & odii. Ibi causæ vigent, quæ nervorum robur debilitant, solida laxant, fluida inspissant, secretiones morantur, hic crescit motus cordis arteriarumque, dissipat mobiliora, reliqua sub periculosa stasi accumulatur, & humores, maxime in corruptionem proniores, ut bilem, pessundat. Eruditi horum fluctuum expertes, hilares successu studiorum suorum & contemplatione rerum, quæ genio suo respondent, suaviter excitati, nec curis domesticis obruti, longum sæpe vitæ curriculum etiam in sedentaria vita absolunt. Eligere certe quilibet debet gratissimum sibi & convenientissimum vitæ genus, ad quod corporis ratio, in certas actiones inclinans, ultro attentos invitat *k*). Nec unam perpetuo rem trahat, sed varietatem aliquam, quæ recreat animum & consolatur, sedulo capiet. Non nimis igitur illos laudo, qui sensuum internorum perpetuo usu & non interrupta meditatione enervantur, ac libris inpallescent, sed qui sub iustis quietis intervallis, & honestæ varietatis lenociniis, ad amata musarum commercia redeunt. Iam superius monui, longævus vix esse, qui magna acie intellectus & nervorum teneriori sensu sunt præditi, unde præcocium ingeniorum

i) *ib.* S. VII. §. 35.

k) Viti sunt aliqui quasi reviviscere, quando post exosum studium, ad quod coacti accesserunt, ad aliud sibi acceptius & Naturæ suæ affinius dimittebantur. Verba sunt H. Boerhaave in *comment. institut. l. c. p. 246.*

orum caducus flos a spe longævitas longissime abest l). Semper durabiliores sunt, in quorum corpore status solidorum fluidorumque non inter crebras & vehementes mutationes afficitur. Nec opus est hæc ingenia hebetiora adpellare, sed lentiora & placidiora, & quorum mores amabili tranquillitate cōdiuntur m).

§. VII.

Attrita per vigilias & reparat somnus, & fibris antea tensa quietem indulget, cibos ingestos coquit tranquillius, & novum pro novo die spirituum comœtum præbet. Senum somnus, quia interruptus & inquietus est, protractior requiritur, imprimis cum rigidis & siccis, quales illi sunt, nihil conducibilius videatur, quam humectari tepido fori somni. Nec commode reficiuntur fibræ, nisi in eo situ sint, in quo tensio maxime remittit. Sic placidus somnus restituit, & a nutritionis opere arcet, quod turbare motu inæquali possit. Minus sibi nocet, inquit G. CHEYNE n), ebrius, qui mature decumbit, quam sobrius vigilias & studia in longam noctem protrahens. Nocent etiam sibi, qui nocturnum tempus vigiliis, diurnum somno, inverso ordine impendunt. Brevis somnus in perfecta sanitate sufficit, præsertim in biliosis, in quibus olea & salia diutius evoluta mordacem & alcalinam indolem acquirunt. Omnes vero, qui somni, suæ ætati & Naturæ salutaris, limites pigrorum exemplo excedunt, accipiunt corpus laxius, frigidius, debilius & minus perspirans. Nempe manifestum est, cum vigiliis & motu desentur fluida, somno remittat vis densandi, & intra relaxata jam vasa humores leniori motu dissolvantur, non posse vasa diu relaxata manere, quin sensim motus per ea nimis languescat & humor sequitur impulsus spissari iterum

l) Vidi puerum, inquit H. Boerhaave, pene omniscium, monstrum eruditionis, sed vix ad annum vigesimum quintum pervenit. Vidi doctissimum juvenem, die noctuque studiis invigilantem, qui anno ætatis decimo nono sine morbo consumtus occidit. l. c. p. 346.

m) Fr. Baco de Verulamio senes plerumque loquaces esse notat, quod languentis iudicii viribus tribuit, cum ex priori fonte compositi liberique animi derivari possit. l. l. p. 533.

n) l. c. cap. 3. p. 133.

rerum incipiat, secreta etiam, ut pinguedo, in lateralibus accumulatur, excernenda retineantur o). Semper, qui diu dormiunt, incident in spissitudinem cum isfarctu capillarium. Maxime his nocet somnus, qui prae ceteris in eum proclives, his prodest, qui in vigilis proni p). Querendus nunquam est, nisi consumptis spiritibus, & ubi coctione opus, vel ut succinctius SANCTORIUS ait, in laxo corpore nocet, in robusto iuvat q).

§. VIII.

Retenta & excreta praeteriri non debent, cum prima sanitatis regula sit, atrita, corrupta, effata, sub ipsis vitae moribus collecta, ne noceant, expellenda esse, & adsumta sub iisdem moribus coquenda & assimilanda. Patet hujus doctrinae utilitas quandoquidem sub alternis beneficiis illis tota machina corporis subsistit. Valent saepe imbecillius, qui in vitae regimine scrupulosissimos sese gerunt, quod nempe altera sanitatis pars in excretionum vigore consistit. Quid enim magnopere metuendum est, si germinant in sinu vitia, modo, ne invalescant, nullae illis induciae concedantur, & cita expulsio contingat. Vigentibus excretionibus nihil erit, quod turbet Naturae operam in coctione, secretionem & nutritione salutarem. Male agunt, qui excretorios illos Naturae stimulos sibi met ipsis interdum supprimunt, & formae ac munditiae studio nunc maculas rubentis faciei, nunc sudores sub axillis aliisque locis largius manantes per repellentia supprimunt, & ad interiora squalores istos convertunt. Alvi, renum, cutis officia

o) Herm. Boerh. l. c. p. 147. homo vigilans vix retinet tertiam partem lotii, quam dormiens sine molestiae sensu in vesica gerit; idem de alui fecibus verum.

p) id. Institut. med. §. 770.

q) Static. medic. Sect. IV. aph. 68. Idem, dum aph. 63. vere longævum vocat, qui quotidie bene concoquit & digerit, coctionem somno & quieti, digestionem vigiliis & motui tribuit. Nempe veterum stylo coctio non idem est, quam digestio, licet aliqui hodie promiscue voeent. Coctio est sedatior motus, segregans partes sui similes; digestio est rapidior motus miscens & distribuens. Illa indolem ingestorum mutat; haec locum magis, illa restituit vires, haec consumit.

officia definitis temporibus salva ac integra corpus a superfluis & noxiis constanter repurgant: cum e contrario infinita malorum series fit ex cohibitis illis excretionibus nata. Imo has veras & adæquatas morborum causas esse cum FRID. HOFMANNO multi judicant, & nullum vel a Natura vel arte sanari morbum, nisi iis restituitis. Nusquam vero magis metuenda sunt læsarum excretionum vitia, quam in corpore pleno & impuro. Omnia Naturæ emunctoria certum & distinctum habent in expellendis noxiis officium: inter permutata singulorum officia nunquam nimis tuta valetudinis fides est. Quibus in certis excretionum locis beneficentior Natura fuerit, de eorum perenni vigore inprimis cogitent. Pertinet huc fluxus hæmorrhoidum a prima juventute ad summam ætatem familiaris multis ac salutaris, quo suppresso longe plus quam alii periclitantur. Purgantia, modo fidem nominis implerent, in primo atrio corporis natas morborum causas tempestive tollerent. Sed dubia illorum, inprimis drasticorum merita sunt, & senes reperias, qui alvo nunquam medicamentis ducta, haud plus noxiarum fecum congesserunt. Si opus molliri alvum, auctus potus, diminutus cibus, motus ante pastum paulo major, naturalis sæpe purgationis officium implent. Senibus, quibus vis vitæ ad excernendas feces languet, danda aliquando sunt, quæ miti virtute solvunt, & leni stimulo propellant. Non æque huc referam excreta, quæ retineri sine damno poterant, ut lac & semen. Meminit GEORG SEGERUS r) cælibis centum & decem annorum, qui fructus castitatis abunde tulit; quamvis & hæc excretio, si moderata sit, excitet corpus, judice CELSO non pertimescenda s). Fuit faber viginti sex liberorum, ad si-

milem

r) Eph. N. C. Decur. I. A. III. O. 163. p. 295.

s) de medic. L. I. Paulo asperius sentiunt, quibus omnis ille Veneris amplexus *μυρός θάνατος*, & idem habitus animam efflantis & semen ejicientis habetur. conf. Aristot. Sect. IV. probl. I. Nec vero de nihilo est, quod ille ait, omnia salacia cito senescere. De longit. & brev. vita c. V. Sect. 4. probl. XIX. Ideo olim PAUSANIAS Venerem Parcarum vetustissimam dixit, & Megapolitani templum struxerunt Veneris *ἀνδροφάνης*; præest enim

Una libidinibus funeribusque Dea.

milem cœlibis illius aetatem eodem SEGERO teste enixus. In qua re fallere suspicio potest, cum sæpe cœlibes dubiæ castitatis sint, & magnarum familiarum patres longe certioris. Certe ad causas fallaciæ pertinet, si fallacissimos Floridæ incolas senescere ut plurimum scribunt *t*). Major est longævorum in summa senectute fecundantium numerus, neque vero post juvenilem prodigientiam tales essent.

§. IX.

Inter quæ omnia nihil pro speranda prospera valetudine & longævitate constitui potest sine metu fallaciæ & ambiguitatis, nisi vitæ genus, quale sit pro singulorum temperie & aetate, imo & sexu, suis momentis aestimetur. Ita colligi ex dictis potest, plus somni laboriosis, ut perdita reparent, minus otiosis, ne juxta functionum negotia remorentur, convenire. In illis facile vigiliæ proractæ deliria accendunt, his somnus protractior torporem & hebetudinem parit. Similiter, non generatim damnamus alimenta sicca, dura, coctu difficilia, feculenta, nec generatim laudamus mollia, tenuia, defecata. Hæc nempe non conveniunt robustis & exercitatis, vel usum fere perpetuum exigunt, illa probe confecta constantiam virium iisdem non aliis promittunt. In omni igitur rerum, quæ ad sanitatem pertinent, usu, cum temperamentis corporis familiaris vitæ ratio maxime comparetur.

§. X.

Qui ex fonte pharmacorum longævitatem petunt, falluntur maxime. Nullum fere ævum fuit, quo non ille error ali, ornari & fallacissimorum experimentorum copia infucari cœpit *u*).
Chem-

t) *Dapperi Americ. descript. L. II. c. 5.*

u) Legimus *Constantinum Leonidem* negasse, interire posse homines, nisi in suam necem ipsi consentiant. Censuit *Hieron. Cardanus* aquam fieri posse, qua vita potantium in multa secula protrahatur. *de subtilitate L. II.* Elixirum suum proprietatis *Theophr. Paracelsus* jactat adeo proprietatem producendæ vitæ habere, ut si quis ejus ope annos *Methusala* vixerit, deliberare adhuc possit, an velit diutius vivere. Similes fere de helleboro nugas habet, cujus foliis, si quis utatur, negat eum ante

Chemicorum inprimis somnia illuserunt multos: habent essentias, habent elixiria, & novi quidpiam quotidie machinantur. Sed quis hominum illorum notabilem aetatem attigit? Aetas a Christo nato experimentis confirmatior, nullum certa fide exhibuit ultra unum & dimidium circiter seculum. Ex auro tanquam corpore simplicissimo & constantissimo inprimis tincturas potabiles promiserunt, quae corpori nostro auri durabilitatem impertirentur. Sub tali spe leporum carnes aliquis sumpsit, ut velox cursor fieret. Quid opus ad tot fictionum ludibria respondere? Ita Cedrum, quam solam ex Paradisi arboribus superesse, nec de novo prodire HELMONTIUS somniat, a suo Alcahest in materiam nostris humoribus miscibilem resolui posse, & suam quasi longevitatem nobis communicare, quis speret sanæ mentis? Vel quis tincturæ rubræ Geberi Arabis confidat, quæ quingentes annos promittit? Polychresta multa sunt, sed potestatis suæ limites habent, viro ingenuo non inficiandos. Aloëtica, myrrhata & bezoardica laudem suam habent, sed nullo merito tam effusam, ac multi præcones persuadere contendunt. Non improbamus spiritum roris-marini, an vero Reginam Hungariæ, a qua nomen habet, in juventutem revocaverit, merito dubitamus. Acetum squilliticum multis & suo quidem jure bene audit, cujus familiari usu an PYTHAGORAS ad centum & septendecim annorum vegetam senectutem pervenerit, sit fides apud GALENUM x). Sic aquam vitæ RANZOVII, sanguinem ursi CORNELII AGRIPPÆ, carnes viperarum WECKERI y), arcanum coralliorum, lac margaritarum, & alia temere jactata parum apud nos momenti habent.

Quid centum & viginti annos mori posse. Quos non *Victor Bensflonius* & *Julius Iustus* viniſci liquoris repertores se jactarunt. Sic ajunt hominem, quo cornix novies vivacior est, novies cornice vivaciorem fieri. Hæc Dædalæ artis beneficia, cum certis juncta continentimus.

x) De medicam. facile parabil. L. III. n. 205.

y) His carnibus jam *Plinius* tribuit longevitatem illorum, qui *Athos* montem incolunt. H. N. L. VII. c. 2. Recentioribus temporibus multam illa sententia incrementi, inprimis ex sale *Tachenii*, hausit. *Vlyſſes Aldrovandus* nostra ætate, scribit, in Italia carnem viperinam non tam in culinarum lauticias adhiberi, quam in spem vitæ longioris.

Quid vero circa fabulas moramur, quæ vitæ blandimentis non nisi hebetioribus imponunt. Nulla certior ad longævitatē via est, quam si recensita superius præfidia Naturæ, serenus animus & studium sobrietatis fulcit, inter laudatas hisque consimiles diætæ leges.

§. XI.

Sed & circa easdem diætæ leges hoc moneo, strictiora vincula non temere iniicienda esse. Hæc forte debilioribus & infirmis consulant, robustis in simili rigore nunquam conveniunt. Non quod his iniicere spem velim, fore, ut sub tutela ingeniti roboris omnem errorem suum impune ferant, luent enim profecto temeritatis suæ pœnam; Sed quod eosdem nolim scrupulose cautos circa hæc esse, ad quæ durandum corpus est. In perenni cum tot rebus externis commercio multis incommodis & offensivum causis exponimur, quibus, qui una lege valent, protinus læduntur. Hic varietas vitæ, quam CELSUS 2) laudat, firmat corpora, eaque etiam rebus multorum iudicio noxiis conciliat, modo id agant prudentiores, ut iis caute & sensim adsuescant. Hoc longævitæ proprium esse ostendimus, ut causis plerisque morborum virtute corporis sui resistent. Hebescit hæc virtus non exercita, & vitare has causas non tolerare adueta. Nata semel consuetudo etiam foveri debet, nec nocentiorum specie rerum moderato usu excludi. Maxima noxa est ex subita mutarione nunc laboris nunc otii, nunc frigoris nunc caloris, nunc temperantiæ nunc nimie sobrietatis. Quorum tamen nihil est, quod non illum HIPPOCRATIS a) canonem defendat, diu consueta etiam deteriora

2) de medic. L. I. c. I. ubi illos, qui suæ spontis sunt, vetat ullis se obligare legibus, vult, *varium eos habere vitæ genus, modo ruri esse, modo in urbe, sæpiusque in agro: navigare, venari, quiescere interdum, sed frequenter se exercere.* Et paulo post: *nullum cibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in conviviis esse, interdum ab eo se retrahere, modo plus iusto, modo non amplius assumere, bis in die potius, quam semel cibum capere Et semper quam plurimum dammodo hunc concoquant.*

a) Aphor. 50. Sect. II.

rora præstare inconstans in se salubrioribus. Miramur sæpe ad-
 fuetos debiles ferre interdum, quæ non adfuetis robustis mole-
 stiam creant. At senes velim, ut extrema vitæ tempora a dolore
 aliisque morbis immunia transigant, haud nova facere sub dubio
 successu virium experimenta. Dum incrementa valetudinis ex-
 spectare non possunt, in eo sint unice occupati, ut contra novas
 offensas corpus præmuniant. Duo sunt, ad quæ vigilare omni
 solertia debent. Alterum est cauere, ab inclementis cæli incom-
 modis, & adversus illa domi se continere. Nam sanguis effœtus,
 coctio debilis, parua perspiratio non permittunt, corpus novis
 periculis exponi. Alterum est, victu parco & tenui secundum
 vires coctionis uti. Parum perspirant, parum in iis sub languen-
 te motu deteritur: igitur parum supplementi requirunt. Noli
 paucillum illud virium obruere, idque eo minus, cum nihil ha-
 beant spei in exercitatione, quam exsuccum & rigidum corpus si-
 ne damno obire nequit. Sufficit, sereno aëre & æstivis caloribus
 leviter ambulando refoveri. Certum vèro est, attentionem ad
 dicta & crescentem indies temperantiam ducere majori fide ad
 viridem & dolore vacuam senectutem *b*).

b) Conf. Georg. Cheyne l. c. p. 243. §. 12.

DISSERTATIO

D R

NATURA LABE ET PRÆ-
SIDII MEMORIÆ
HUMANÆ

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 8. SEPT. 1752.

R E S P

GEORG. FR. WEGENER,

HOLSATO.

§. I.

Omnia, sive facta sive verba, existunt uno momento, altero intereunt, & fluminis instar præterlabuntur. Tanto mirabilior est vis illa animi, qua apprehendimus, quæ fugiunt, & præterita, quæ amplius non sunt, sub simulacris quibusdam, ex illa rerum externarum actione in cerebro relictis, conservamus. Hoc olim donum vocabant matris Mufarum *Mnemofynes*, *συνέσις ἀσθενέως*, cujus beneficio ita hærent, quæ vegetiori sensu & sub majori attentione impressa sunt animo, ut ad nutum nostrum vel etiam sponte se offerant, vario tamen obsequii gradu, prout stylo veterum mollior puriorque cera est, vel durior sordidiorque, & impressas quasi sigillo figuras a) nunc admittere & retinere,

a) Motus ille, qui fit, inquit ARISTOTELES, quandam veluti figuram sensationis imprimi, haud secus, ac qui annulis sigillant. *L. de memor. & reminiscen. C. I.* Quo stylo utitur BARTHOL. ANGLICUS qui, de

nere, nunc excludere aptior. Quod ceram, quod figuras adpello, ficta sunt ad obscuræ similitudinis speciem nomina: cum rapse conditio sit loci illius in cerebro, quo consensus inter corporis animique functiones ex sapientissimi arbitri lege unice subsistit. Locus ille cum corporeus sit, & perpetuis mutationibus, ut aliæ res corporeæ obnoxius; hinc omnes illæ humanæ sapientiæ sensim collectæ opes uno sæpe fatali momento, quod illam mutui commercii sedem adfligit, ruunt & dissipantur.

§. II.

Memoria, dum res olim perceptas recognoscit, ad sensum internum pertinet. Hujus ratio non intelligitur, nisi ad normam externi sensus, qui rerum extra nos positarum actioni debetur. Quæ ipsa actio rerum, ad quas cognoscendas alia viâ non admittimur, levissimam & simplicissimam in nervis, quibus organa sensoria in toto externo corporis ambitu instructa sunt, mutationem parit, quæ ad eorum originem seu *cerebrum celerrime b) redundans*, menti certam & definitam ideam suggerit, sub illa corporea mutatione constanti lege recurrentem *c)* Vna sane summi arbitri lex est, attentis nunquam ambigua, quæ inter res tam diversas sub primo coniunctionis momento illam mutuae actionis congruentiam stabilivit. Agnoverunt fere omnes communis sensorii necessitatem, sive sub termino *impressorum nervis motuum ipsam sentientis*

vetrum propriis. L. V. C. 3. substantiam in cerebro requirit mollem, claram ac perviam, quæ facile recipere formarum impressiones & figillationes possit.

b) Celeritatem propagatæ hujus mutationis, quæ in simplici presu nervi, vel repressis intra illum spiritibus consistit, exemplis fluidorum solidorumque extra corpus probe illustrat *Herm. Boerhaave in comment. insituit. edit. Ill. Halleri. Vol. IV. pag. 232. sq.*

c) Licet de actione causæ externæ, & quid per illam adfecti organi sensorii nervus patitur, nihil repræsentet. Ita dum sonoræ æris undæ ab illis corporum maxime elasticorum suis tremoribus nervum acusticum sub ovali fenestra in vestibulo expansum ad ejus usque in cerebro originem impellunt, auditus oritur: quamvis aliud sit, tremere corpus, aliud longe, audire animam.

tis animæ sedem. Hanc ARISTOTELES in corde d) posuit, nervos inde oriri & dispergi persuasus. GALENUS ut rectius cerebro adseruit, ita recentiores his non contenti partem cerebri, in qua omnis sensus fieret, evoluere penitius, sed titubanter, aggressi sunt. Eam CARTESIUS in glandula pineali quæsitit, WILLISIUS & VIEUSSENIUS in corporibus striatis, LANCISIUS in corpore calloso: pauci cum PERALTO & TABORE sensum ubivis nasci, ubi in corpore nervus sit, vel cum STUARTE in extremis nervorum, cum ROSETTO in meningibus statuerunt. Ligaturis certe, vulneribus & varia cerebri nervorumque corruptione, non obscure edocemur, fornicatam cerebri medullam, ex qua distinctissimis e) locis omnes corporis nervi emergunt, & in quam ultimæ actiones nervorum a rebus externis impulsorum terminantur, sensorii communis nomen mereri. Quippe hoc laborante & compressa medulla cerebri, actum statim de omni animæ sensu est, quem nec vehemens externarum rerum actio, fulgida lux, fragor tormenti vel urens ignis excitant, claro indicio nunquam excitari, nisi dictæ mutationes nervorum in organis sensorii per vias liberrimas f) ad originem eorum, ultra quam non possint, ascendant, & nisi spiritus intra adfectos nervos contra originem certa vi repressi excitent ideam ex primi vinculi lege comitem. Unus & simplex sensus esset, si omne externum corpus,

d) Vocat cor τὸ πρῶτον αἰσθητικόν, τὸ κύριον αἰσθητικόν, τὸ πάντων αἰσθητικῶν κοινόν αἰσθητικόν, de somn. & vigil. C. 2. & 4. de juven. & senectut. C. 3. At & de hist. anim. L. III. C. 5. diferte originem nervorum cordi vindicat.

e) Quo illorum metui consulimus, qui per sensibiles species motusque in tanta copia concurrentes cerebrum obrui necessario. & species ipsas confundi. & mutuis vel oppositis viribus deleri suspicantur. Nervi enim, qui sunt prima medullosa fila ex minimis arterioliis corticis cerebri sibi continuis nata, non arteriarum more propagantur, sed variis licet in progressu fasciculis collecti, manent separati, adeoque singulorum affectus in singularem medullæ cerebroscæ plagam redundat. V. BOERHAAVII *instit.* §. 568.

f) Nam & harum obstacula interceptant sensum, illæsi licet viribus rei externæ agentis, organi recipientis & ipsius sensorii communis.

pus, figura, mole, duritie & motu conveniret, adeoque eodem
 actu eandem nervi mutationem produceret & propagaret. Ve-
 rum in illo omnium corporum discrimine latet variæ actionis &
 conjuncte cum hac variæ perceptionis necessitas, in qua semper
 illud mirabile est, vim tam parvam, tam simplicem, quæ a re
 externa per nervos ad cerebrum tam placide emanat, turbare ani-
 mam in cogitationum suarum serie posse, & ad imaginis, quam
 repræsentat, obtutum avocare, imo in illo loco cerebri vestigiis
 speciem quandam relinquere, quæ deleri non possit, quin delea-
 tur nata per illam idea.

§. III.

Sensus interni æque ac externi sunt mutationes cogitationum
 in mente, cum mutationibus illis in sensorio communi coniunctæ.
 Non differt modus cogitandi, qui in omnibus unus est, non con-
 ditio corporea, quæ utrimque eadem, modo quod hæc per actio-
 nem externam rei corporeæ primum nata nunc citra illam ex internis
 causis renascatur. Promere nempe anima nihil potest, quod non ab
 externis primum sensibus accepit, & licet hæc vario nexu situque
 componat & intrueatur, abstrahendoque altius & ad moralium ac
 metaphysicarum veritatum speculationes adscendat, utilissimarum-
 que scientiarum thesauros sic colligat; limitatas tamen vires suas
 facile agnoscit, utpote quas unica sæpe, quæ in cerebrum sævit,
 morbi tempestas evertere possit. Quis nescit, in sapientissimo
 viro, nunc apoplectico, omnes confestim animæ facultates oppri-
 mi, ut in eo licet vivente adhuc & spirante nullum cogitationis
 vestigium superât, & quicquid tot annorum cultu congestum fuit,
 subito quasi incendio deflagrasse videatur. Moris quibusdam
 est, in puras & mixtas animæ operationes distinguere, quasi hæ
 solæ, nunquam illæ corporis sui commercio & consensu indige-
 ant. Sed quis unquam apoplecticorum, sub illo pressi cerebri &
 sensorii communis intervallo, pure cogitavit, vel hujus sibi con-
 scius fuit, cum profligato morbo ad se rediret. Nam eum iis,
 qui multa cogitare animam posse, quorum sub omni attentione
 sua non sit sibi conscia, vix arbitror disputandum esse. Illud au-
 tem ex dictis elucet, eandem sensorii communis conditionem,
 quæ in externis ideis recipiendis viguit, persistere in sensus in-
 terni exercitio, & reddere sub justa attentis animæ vigilantia non
 pristinas

pristinam solum ideas, sed & revocare simul iis connexas impressorum motuum notas. Id volo, cum omnes nervi sensibus dicati in infinita illa varietate rerum varie adficiantur, has differentias motuum in parte tam tenera, molli ac sensibili impressas non statim evanescere & aboleri, sed iterata inprimis actione confirmari, licet in quo proprie consistant, sine metu erroris definire vix liceat.

§. IV.

Si sensorio communi impressa a rebus externis mutatio sic persistit, ut aliarum rerum actione non deleatur, manet idea simul nata animo praesens, & quoties ei vel volenti vel etiam invito ad similis causae actionem renascitur, & renatam conscientia comitatur ejus iam olim perceptae, memoria dicitur. Ita nempe in fluxili momento praesentis cogitationis continetur sensus ejus iterum praesentis. Hujus mater est attentio animi, quae conspectum imaginis figit, & sensorium commune in eo statu retinet, in quo idea, quam volumus retinere, nata fuit. Dum sopiuntur omnia & silent, actio unius rei distinctior, vividior, frequentior ad illam animi attentionem firmat memoriam, ut recognoscat facilius. Haec vis recognoscendi tribuitur a R. VIEUSSENIO g) altius impressis a spiritu animali in centrum ovale cerebri notis, vel ut clarius PHIL. VERHEYEN (b) mentem explicat, spiritus illos motus ab actione causarum externarum impressos cerebro repens, vias, quas perfluit, reddit sensum liberiores facilioresque, ut per easdem deinde motum consimilem sine nova rerum externarum actione repetat, sive determinetur ab imperio animae, dum dedita opera recordamur, sive interna & naturali causa, qua ex improvviso recurrunt varia. Igitur qui pro mera idearum custodia memoriam habent, quae cista instar res suas adservet & tedit, hinc pro sensu interno agnoscere nolunt, convinci facile possunt, nihil esse in tam cruda similitudine argumenti. Est mens ipsa, quae sub dictis corporis conditionibus & recipit ideas & retinet, & opportune promit, hoc est, sentit praesentes esse & citra actionem

g) L. I. de cerebr. C. 23. ad finem.

b) Anat. corp. hom. P. II, T. III, C. 24.

actionem causæ externæ revocari posse, aliisque animæ facultatibus considerandas fuit. Sedem memoriæ ex parte conditionis corporeæ in eodem cerebri loco esse, quo omnis sensus nascitur, iam superius exposui. Erant olim, qui in aure quærebant, & hinc in iudicio aurem tangere testibus solebant, ut rei gestæ memores essent *i*). ARISTOTELES collocat memoriā, ubi phantasia, hanc, ubi sensus communis, nec male hactenus, modo non cordi tribueret *k*). CARTESIUS spiritus e glandula pineali, ubi ideas receperunt, progredi in poros seu intervalla, & ibidem describere figuras objectorum, autumat, qua repetita actione memoria persistat *l*). Sunt, qui sensum in anteriori parte cerebri, memoriā in posteriori, imaginationem in medio fieri docuerunt, contra quos ANDR. CAESALPINUS *m*) disputat. TH. WILLISIUS *n*) cerebri superficiem cavernosam, PETR. LAURENBERGIUS *o*) partem capitis posticam, STEPH. BLANCARDUS *p*) corticalem cerebri substantiam, HON. FABRI *q*) plexus circa ventriculos, quos retinam interioris cerebri vocat, H. G. HERFELT *r*), vias regales

i) Plin. H. N. L. XI. C. 47.

k) De motu animal. C. 4. *de memor. Et reminiscet. C. I.* Et quia tres cordis ventriculos statuit, *de somn. Et vigil. C. I. Hist. anim. L. III. C. 3.* medius aptissimus visus pro sede memoriæ, quia in eo quies optima eum aliis requirit. Hic derisit GALENUS ARCHIGENEM, quod dogma ARISTOTELIS secutus in memoriæ læsione tamen ventosam capiti iusserit apponi, non pectori, in quo cor continetur.

l) Tract. de hom. num. 22.

m) L. V. Quæst. peripatet. Q. 5.

n) Anat. cerebri C. 9. §. 3. ubi anfractus cerebri, plicas, gyros, cancellos requirit, & crebrum quasi per orbitas illas motum, ut in istis tanquam diversis cellulis sensibilibus species reservari, & data occasione evocari queant: hinc plicas & convolutiones plures & majores in homine quam in alio animali esse.

o) In prol. in Mnemon. Cic. §. I. ponit in occipite tanquam duriori loco, hinc aptiori memoriæ, unde os occipitis os memoriæ dictum. Idem phantasia in sincipite, intellectum loco medio juxta tempora constituit. Exstat hoc LAURENBERGII *opusc. in Miscel. N. C. Dec. I. A. III. p. 599.*

p) In lexico med. sub voce memoriæ.

q) de hom. L. III. propos. 9.

r) In philosoph. hor. L. II. §. 205.

regales cerebri, MAR. CUR. de la CHAMBRE totum cerebrum, R. VIEUSSENIUS s), centrum ovale, pro domicilio memoriae habuerunt. I. TH. BRINIUS uti anticum durae matris processum falcatum tanquam centrum meningum pro animae sede habet, ita memoriam in harum meningum tensione & oscillatione posuit t). Quos omnes seorsim iustis rationibus convincere, vel etiam ex parte inter se conciliare, indicatis iam fontibus, qui ad veriorem quousque licet, sententiam ducunt, superfluum arbitror.

§. V.

Memoria igitur, quae sine dubio thesaurus bonorum animi & penus eruditionis est, nec ubi sensuum ministeria elanguescunt aliquando vel pereunt, auditus furdorum & coecorum visus inepte appellatur u), corporeis cerebri conditionibus maximam vigoris sui partem debet. Ad id requirunt caput magnum x) postice protractum, rotundum, non ad conii vel cylindri formam inclinans, cerebrum autem amplum sub convenienti temperie & certo tono blandae impressionis capax, denique nervos consimiles liberis viis ad sensoria decurrentes, & in iisdem agiles spiritus & tritas vias commode relegentes tanquam optimum specierum vehiculum y).

Sub

t) *L. I. de Cerebro. C. 23.* spiritus putat in pluribus simul ovalis centri fibrillis motus obire, qui unius rationis sunt cum eo, quos actio rerum externarum impressit, ut anima quasi vestigiorum notas advertens, praeteritarum earundem rerum ideas sub pristino receptionis ordine iterum admittat.

u) *Diff. de spirit. anim. §. 119. p. 294. sq.*

(x) Κορὴν ἀκροὴν & τυφλὰν ὀπίσσω. *Plutarch. de oracul. defect. Op. p. 432. B.*

(x) Hinc, qui parvi capitis sunt & angulosi, vel fastigiati & acuminati, ut *Therites* apud *Homerum*, tanquam specula distorta, quae rerum species non recte colligunt, ab auctoribus ut hebetes, stupidi & oblivisi traduntur: de quo *TH. WILLISIUS*, *TH. BARTHOLINUS* & alii. *In novis Litterar. Germ. 1705. p. 244.* *PAUL. GOTHOF. SPERLINGIUS* puellae meminit sedecim annorum, exilis admodum capitis, quae adeo stupida fuit, ut vix orationem Domini ediscere posset.

(y) *Mavult clariss. JANTKE in disput. de memoriae laesione 1735.* in nervis vel fibris meningum excitatos motus ad memoriam requirere quam spiritus animalis operam. *Sentimus, inquit, dum aliquid in memoriam*

Richtereri Opusc. T. II,

L

Sub his bona memoria multos omni ævo admirabiles reddidit, 2) ut **DEMPSTERUM**, qui professus est se nescire, quid sit oblivio, vel ipsum **PYTHAGORAM**, qui memor, se in bello Trojano **EUPHORPUM** fuisse, scutum suum, quod alius deinde gestavit, in templo suspensum agnovit. Sed hunc quidem ingenio potius quam memoria valuisse, ex hoc ipso ejus tam lepido commento conicere licet. Sunt qui distinguunt inter se memoriam, recordationem

revocare cupimus, non solum animam intendi, sed & ipsum cerebrum aut potius membranas cerebri involventes quasi contrahi. §. 7. p. 3.

(2) Felicis memoriæ infinita existant exempla, sæpe tam mirabilia, ut fas sit ad sensum suspendere, **ALEXANDRO HOMERUM**, **DEMOSTHENI THUCYDIDEM**, **AVICENNÆ ARISTOTELI**, **ERASMO HORATIUM** & **TERENTIUM**, **JANO DOUSÆ** poetas omnes, **SUARIO AUGUSTINUM**, **MODIO VEGETIUM**, **LIPSIO TACITUM**, **CAMERARIO HERODOTUM**, auctores nempe toties lectos, fere totos obhæsisse, non nimis miror. At **HADRIANUM IMPERATOREM** libros ignotos et semel lectos sine errore unius verbi recitare potuisse, teste **SPARTIANO**, **MURÆUM**, quidquid legit juvenis, nonquam oblitum senem, tradente **BULLARTO**, ad res refero, quæ fere extra humanæ observationis potestatem positæ sunt. Id etiam ad jactantiam accedit propius, quod **JASONUS MAYNUS** promisit, corpus nempe juris, si interierit, ex memoria sua restituendum. Quod **SENECA Rhetor**, in *proem. ad. L. I. Controv.* de se ipso testatur, duo millia nominum, quo ordine dicta erant, se reddidisse, mirabile profecto est; etiam hoc, quod de **HORTENSIO** scribit, qui in auctione totum diem *perfed*, & omnes deinde res, pretia & emtores ordine suo, ita ut in nullo falleretur, recensuit; nec non illud, quod quidam recitatum a poeta carmen audiens clamaret suum esse, & protinus recitaret. Quibus multum dissimile non est, quod de **JO. PICO MIRANDULA FRANCISCU** in vita ejus scribit, audita semel carmina directo & retrogrado ordine cum admiratione omnium recensuisse, & tenaciter retinuisse. Admirabilis autem est, modo verum sit, quod **ANT. MURETUS var. Lest, L. III. C. I. de Corsico** puero habet, sex & triginta in illa propositorum vocabulorum eodem ordine, quo audivit, recitare potuisse, imo post annum adhuc. Id quidem **MURETUS** ex ore pueri hausit, aliud ipse testis cognovit, dum sexcenta vocabula variarum linguarum mixta, barbara etiam & nihil significantia, & ab a'terius calamo excepta, protinus puer eodem ordine nec hæsitante recensuit. Sane inter varias fabulas admixtas negandum non est, multos vitibus memoriæ profusam singularem in modum excelluisse, inter quos adhuc refero **MITHRI-**

dationem & reminiscenciam. Memoria species conservat a); recordatio reddit vel ulro obvias vel sub levi attentione; reminiscencia obrutas, confusas vel deletas per socias adhuc vigentes & superstites revocat. Poneit aliquam intermedii temporis oblivionem, & per res notas in ejus, quæ excidit, cognitionem reddit. Neque vero apud omnes vocum illo limite distinctarum usus est. Adquiescunt plerique in nomine memorie, quam vastam adpellant, si multa & magna recognoscit; fidam, si in nullis rei momentis fallit; vegetam & promptam, si clare recognoscit & opportune reddit; firmam & tenacem, si post luculentum intervallum in aliis occuparum conservat. Maxime has binas species considerant, tanquam raro inter se conjunctas, alteram, quæ recipit facile sed & cito amittit, alteram, quæ ægre recipit sed diu servat. Priori gavisus est PORTIUS LATRO b), qui quo impetu dicere solebat, etiam scripsit & scribendo edidit. Posterior fuit CATONIS, stupidi ad percipiendum, sed quæ semel percepit, tenacissime retinentis c). Sic ZENO CLEANthem comparavit cum tabulis durioribus, in quibus ægre inscribitur, at inscripta persistunt d). Id quod respondet externi motus legibus, ubi leviora ad primum attractum fere moventur, sed motum cito perdunt,

REGEM DATEM, Regem plus quam viginti gentium, qui tot linguis jura dixit, CYRUM, qui militum & nomina & vultum cognovit, APPIUM CLAUDIUM, qui omnes se Romanos memoriter & nominatim salutare posse dixit. Atque his ex vasto numero eximiis rusticum *Holsatum* addere licebit, qui teste WIL. HULB. WALDSCHMIDIO, sexagenario major & ostiatim victum querens loco aliarum precum, quas mendicantes fundere solent, totas recitavit conciones, in templis olim auditas, non omisis latinis, græcis, hebraicis, quæ primi auctores miscuerant. V. Eph. N. C. Dec. III. A. IX. X. O. XXXVIII.

a) Vel apta est conservare, unde in potentialem & actualem distingunt. Illam vocant dispositionem cerebri aptam recipere & per sensum internum iterate recognoscere. Sic aliquis bonam memoriam habere potest, licet ei partim mandaverit. Actualem vocant, quæ ipsas illas impressiones continet, licet actu non recordetur.

b) SENEC. in *proem. ad L. Controv.*

c) PLUTARCH. in *vita CATONIS* p. 759.

d) LAERTIUS L. VII. p. 459.

dunt, graviora resistendo plus virium a causa movente suscipiunt & conservant. Qui dividunt memoriam in intellectualem & sensualem, & hanc brutis e) communem, illam homini propriam dicunt, meminerint, neutram in homine seorsim existere, utramque sub lésione cerebri perire, quæ puris mentibus competat, nullam esse. Non infrequentior divisio est, in naturalem & artificialem, quarum illa Naturæ beneficio, hæc artis cultui debetur. Atque hæc altera, modo ad salebras non descendat, negligenda nunquam est, neque naturalis sub hoc neglectu persistit. Vereor autem, ne ars illa, quam SIMONIDES COUS, qui octogenarius gloriatus est, neminem sibi memoria parem esse, invenit f), & METRODORUS SCEPSIUS perfecit, sub lima aliquot retrò seculorum ad vanitates & spinas deflexerit. Memoriam, quam aliqui mechanicam dicunt, qua peritorum manus musicorum organorum chordas & nervos impellunt, & suis fidiculis oberrant, in tenebris quoque & vix amplius attento animo, vix tangere hic opus est. Nemo non videt, adueta musculorum ministeria levissimum quoque memoris animi nutum sequi.

§. VI.

Memoria, vel diminuta vel abolita, dicitur oblivio g), quæ impotentiam animi res perceptas recognoscendi vario gradu continet,

e) Nulli præter hominem memoria major quam canis, ait PLINIUS H. N. L. VIII. C. 40. Elephantos scribit rectores suos in juventute agnoscere in senectute ib. C. 5. Formicis, quæ diversa convehunt, altera alterius ignara certos dies ad recognitionem mutuam tribuit. L. XI. C. 30. De piscium memoria v. Martial. L. IV. Epigr. 30. de leone ANDROCLUM sibi objectum cognoscente v. Aelian. de anim. L. VII. C. 48. An sint animalia, quibus nihil memoriæ suppetat, disputent post ARISTOTELEM, SCHOEKIUS, PET. GREG. THOLOSANUS & alii.

f) Cic. L. II. de Orat. §. 353. Domus SCOPE post egressum SIMONIDIS concidit & ruina oppressos cum humare vellet, internoscere non licuit, nisi ex indicio SIMONIDIS, qui memor, quo loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepellendi fuit & hac re admonitus didicit ordinem esse, qui memoriæ lumen adferret.

g) Obliviosorum hominum non ex re erit pauca sed notabiliora exempla subijcere. Datur momentanea ex percusso perturbatogue animo, quæ

tinet, ex cerebri potissimum nervorumque vitis nata; neque facile observantium sensum fallens. Sive enim tarda sit in recipiendæ memoria, sive recepta perdat cito, sive eo vitio laboret, ut neque prompte neque opportune reddat, nihil horum est, quod suis signis definire necesse sit, nedum ipsum plenæ oblivionis gradum. Causam quidem omnes præcipuo loco in cerebro quarunt, sed dum nimiam ejus siccitatem & duritiam accusant, quæ impressa motum vestigia ægre admittit renovatque, vel humiditatem & molliem nimiam, quæ impressa cito obliterat *b)*, idque senum, hoc puerorum exemplo illustrent; paucis sane morbi conditionibus, ut dicitur, dirio-

sumnis sæpe oratoribus accidit. Ita SIMON GRYNÆUS, JO. FASEOLUS & alii sub numerum auspicii hæsitant, ad tempus plane sui immemores. Ipse DEMOSTHENES ad præsentiam PHOCIONIS obmutavit & nihil dixit, quam hunc verborum suorum novæulam esse. Idem apud PHILIPPUM abrumpere sermonem coactus est, continuatum ab AESCHINE. Id quoque THEOPHRASTO apud ALEXANDRUM contigit, Inter similes animi turbas THEMISTOCLES momordit labia & vultus colorem mutavit. FRANC. ROBERTELLUS CAROLI V. laudes funebri oratione prosecutus in exordio statim defecit. Nec disertissimus vir Jo. OPORINUS vinum ERASMO nomine Academicæ offerens adloqui eundem potuit. Locuti sunt alii sed inter perpetua *ἀπαρτίματα μνημονικά*, quorum ipsos vehementer puduit. Ad R. MARESIUM scribit FRANC. OGERIUS, se in medio orationis cursu toties quasi curru excelsum iter per salebrosa loca pedibus absolvisse. Hæ nempe totius magis animi quam memoriæ nubeculæ sunt, celeriter lapsæ. At HERMOGENES rhetor post annum decimum & octavum sic exult memoriam, ut teste SUIDA ad annum usque octogesimum viveret rerum omnium ignarus. DIDYMUS Grammaticus nescivit senex, quæ scripsit olim & didicit. MESSALAM CORVINUM etiam nominis sui oblitum esse scribit cum PLINIO SOLINUS. ANTONIUS CARACALLA in flore juventutis acutissimus philosophus habitus, sed in progressu ætatis tanta rerum omnium ac litterarum oblivione perfusus est, ut teste XIPHILINO nunquam didicisse aliquid, imo nec litterarum quidem nomen audivisse videretur. Nostra ætate Jo. SLEIDANUM, MELCHIOR ADAMI scribit, ne trium quidem filiarum suarum, vel admonitum reminisci potuisse.

H) Ita cum aliis JUL. CÆS. SCALIGER exercit. 307. fest. 28. durius cerebrum difficilias apprehendere, mollius recipere facile sed minori fide & constantia servare scribit.

ditionibus, nec his nisi obscure satisfaciunt. Maxima caussarum momenta latent in lesa capitis figura, medulla cerebri male conformata, pressa vel ad motum & secretionem minus habili, nervorum denique & spirituum interceptis motibus ac viarum commercii. Nulla ex his propior injuria est, quam quae ipsum cerebrum tangit, ut sit a morbis soporosis, caro, comate, lethargo & inprimis apoplexia, quibus aliquando profligatis malis, pervicax tamen memoriae imbecillitas remanet. Plures certe sunt morbi, ut cephalalgia & melancholia, inter acutos etiam frequentiores, qui nocendi vires ad cerebrum convertunt, ejusque sufflamant functiones, ut ipsa peltis, quae THUCYDIDEI descripta liberati quidam neque deinde se ipsos neque necessarios agnovērunt. CHRISTOPH. A VEGA k) *Franciscanum* refert peritum antea rheologum, ex acuta febre eluctatum, nec litteras amplius nec rerum nomina tenuisse. Epilepticis quoque ex nervis crebrius concussis nil certius quam memoriae labes imminet l). Hanc porro ex mania, quae caput praeter ceteris turbat BALTH. TIMAEUS m), ex hydrocephalo DOM. PANAROLUS, ex calculis in falce repertis A. VATERUS n) describunt. Non potest sine dubio tam molle & tenerum cerebrum irruentium humorum impetum & obstructuentium stases diu sustinere, quin ex statu naturali semel dejectum a prisca functionem norma constantius recedat. HENR. AB HEERS o) in quadragenario obliuoso cerebrum reperit durum, siccum & summa parte digitis friabile & flavescens, circa ventriculos & basin molle adhuc sed vitiatum coloris. In aliis tumor corporis callosi repertus p), in aliis sinistra cerebri pars laxata & dura mater livida q). In his quidem lentus corruptionis progressus apparet, celerior est causa externae violentae. Plane abolitam memo-

i) *Hist. L. II. p. m. 112.*

k) *C. 10. L. III. de arte medendi.*

l) *Fel. Plater O. 7. Et Misc. N. C. A. IV. Et V. O. 154.*

m) *in cas. med. Cas. 8. p. 17.*

n) *in diss. de vuln. cerebri.*

o) *obs. med. 3.*

p) *Fel. Plater. O. 51.*

q) *Theoph. Bonet. in sepulchr. L. I. sect. X. O. 2. p. 208.*

memoriam ex percussione occipitis ELIAS CAMERARIUS r) & ex vulnere sclopeti GREG. HORSTIUS s) notant, quibus congruit, quod ex RONDELETIO TH. JORDANUS t) refert de studioso Monspeliensi, ad simile vulnus rerum omnium adeo oblito, ut Lauretias ad discenda iterum litterarum elementa rediret. Casus ex alto apud PLINIUM u) & matris & propinquorum memoriam sustulit. Apud NIC. TULPIUM x) famulus quidam literas ad tabellarium laturus in occipitium ob lubricam glaciem supinus procidit, ut nec nominis sui, nec domus, unde venisset, nec litterarum, quas adhuc continebat, meminerit, sensim vero recordaretur longe præteritorum. Ictus lapidis referente VAL. MAXIMO y) litterarum unice oblivionem peperit. GUIL. FABR. HILDANUS z) ingeniosum vidit puerum depresso violenter cranio stupidum & obliviosum.

§. VII.

Remotarum caussarum ultima etiam vis cerebro & nervis infesta est. Sub cælo & aëre crasso *Bæotii olim stupidi habebantur*, quales EUSTACHIUS RUDTUS a) in Tyrolensi Comitatu reperit, caussam in aëre, crudis aquis, vini penuria & usu panis cum semine papaveris confecti quærens. Dubium non est, crassos sub impuriori cælo & parum agiles spiritus, vias, quas memoria faciles & expeditas postulat, languide meare & remeare.

Fer-

r) *Eph. N. C. Cent. III. O. 56. p. 133.*

s) *L. II. O. 7.*

t) *de pestis phæn. Tr. II. C. 2.*

u) *H. N. L. VII. C. 24. it. Solin. C. 2. Similia fere exempla habent Eph. N. C. Cent. III. O. 56. it. Dec. II. A. VI. p. 308. Sic Grammaticum legimus ex alino ruentem litterarum oblitum esse.*

x) *Obs. L. IV. O. 15. Tale fere est, quod CNEULINUS de atrisabro refert, eum in platea lapsum occiput terræ allisisse, ut mox neque liberos neque uxorem neque comites agnosceret, imo hominem se esse ignoraret. v. J. SCHENCK. *obs. L. I. de agopl. O. XI.**

y) *L. I. C. 6.*

z) *Cent. III. O. 21.*

a) *L. I. Pract. C. 6.*

Fervidus aer siccatur nimis & teneros imprimis pueros gravius mul-
 stat. DODARTUS pueri octennis & præcocis meminit, qui sub
 canicula repente omnium; quæ didicit, oblitus est, adventante
 tempestate frigida intra triduum recuperavit memoriam, sed &
 denuo amisit sub novo æris fervore *b*). Aetatis magna sine du-
 bio ratio est; nam in senibus *c*) collapsæ viæ difficiliter relegendur,
 in pueris ipsa mollities & humiditas motum propagare vetat.
 Inedia surripit cerebro novum spiritum comæatum, hinc in
 virgine aliqua apud HORSTIUM, cum post longam inediam co-
 medere rursus inciperet, oblivio & stupor mentis successit. Ex
 inedia, labore & vigiliis, quin & ex victu tenui memoria noxam
 GALENUS *d*) jam olim observavit, & ZACUTUS LUSITANUS
e) suo profecurus commentario est. Inter cibos memoriæ infestus
 cepas maxime PETR. FORESTUS adcurat, ARNOLDUS VILLA-
 NOVANUS etiam allium, porrum, legumina & caseum. MARCI
 ANTONII exercitum, ex Parthia reducem, esu certæ herbæ
 perdidisse memoriam, nec nisi potu vino recuperasse, sine hoc
 succubuisse, testatur PLUTARCHUS *f*). Inter hæc nempe sunt,
 quæ stimulo suo placidos & naturales spirituum motus turbant.
 Quod maxime de generosioris vini immoderato usu valet & de
 crebra ebrietate, quæ PLINIO *g*) mors memoriæ dicitur. Ab
 excretionibus præter Naturæ ordinem suppressis non minor ob-
 retentum stimulum injuria in cerebrum & nervos redundat.

b) Hist. de l'Acad. R. des sciences 1705. p. m. 72. O. 14.

c) Inter facultates animæ nulla est, quæ senescentis corporis vim certius
 sentit quam memoria. Id quod harmoniæ præstabilitatæ auctores valde
 angit, quibus id quidem imaginari licet, prævisæ cogitationum feræi
 datum corpus esse motibus opportunis ex lege fabricæ suæ congruens,
 id nunquam concipere possunt, ipsam cogitationum vim in progressu
 ætatis hebescere & deficere.

d) L. III. de loc. adf. C. 5.

e) de morb. princ. Hist. L. I. H. 43. p. m. 82.

f) Op. T. I. p. 937. B.

g) H. N. L. XIV. C. 22. Ad ostentationem, inquit, virium & plene
 insundunt, ut statim evomant, & rursus hauriunt tanquam ad per-
 denda vina geniti, & tanquam illa effundi non possint nisi per huma-
 num corpus. De spiritu vini c. Eph. N. C. D. II. A. VIII. O. 220.

A mensium vel lochiorum vel hæmorrhoidum suppressione crebro nata est memoriæ labes *b*). Sed idem fieri ab excretionibus nimis, ut magnis hæmorrhagiis eo minus mirabile est, quod, quæ cerebri functiones sustentare debebant, intempestive subtrahantur Oblivionem ex ipsa venæ sectione post OLAUM BORRICHIIUM notavit PETR. ROMMELIUS *i*). Vix autem aliud ex dictis propius tangit sedem cerebri, quam vehementior animi adfectus. Ex subito terrore CÆL. AURELIANUS *k*), ex terrore & frigore CHR. FR. PAULINI *l*), ex tristi & inopinato casu AUGUST. THONERUS *m*), ex mœrore BALTH. TIMEUS *n*), ex ira propter repudium JO. JAC. MANGETUS *o*), lætam memoriã testantur. Non hic prætereo intensiora studia & magnas cum vigiliis occupationes. Testis GALENUS *p*) est de memoria pene perditã vigiliis hominis & in prosequendis studiis acerrimi. Immodica autem Venere *q*) nihil est, quod spiritus exhauriat magis & exsiccet cerebrum, totumque corpus emaciet. De medicamentis, philtris & venenis suppetit quoque observationum sylvã. A potione medicata Gothorum Rex BAMBÀ incidit in rerum omnium oblivionem. A philtro juvenis inter graves hæmorrhagias & alia mala convalescens & suum & fratris nomen oblitus est, rerum omnium & literarum rudis *r*). Ab opio deletam memoriã

b) Ph. Salmuth. *Obs. med. Cent. O. 82.*

i) in matrona sexaginta annorum, *Eph. N. C. Dec. II. A. V. O. 140. p. 280.*

k) ex APOLLONIO refert, ARTEMIDORUM Grammaticum inopinato terrore, cum crocodilum conspexisset, memoriã amisisse.

l) *Obs. med. 102. de sexagenario in fluvium lapsõ.*

m) *Consult. med. L. V.*

n) *L. I. Cas. med. Cas. 2. p. 20.*

o) *Bibl. med. pract. T. III. p. 374.*

p) *Lib. III. de loc. adfess. C. 5.*

q) PHIL. SALMUTH litterati meminit, qui conjugii juveni & lascivæ, ut placeret, aphrodisiacis usus sensit naturam læsari ad summam faintutatem. *Cons. I. obs. 61.* Speciatim de læsione memoriæ ex nimio Venenis usu *diff. 1691. edidit Altorsii G. W. GILGIUS.*

r) *H. ab Heers obs. 13. p. m. 131.* Ex cerebro catti sylvestris siccato & loco febrifugi dato funestum abolitæ memoriæ damnum describit. C. F. PAULINI *obs. med. XVI.*

moriam describit TH. WILLISIUS 5) & simile ex longo usu aquæ papaveris rhœados damnum LAZ. RIVERIUS enarrat, qui aperto cranio cerebri ventriculos vidit humore nigro repletos.

§. VIII.

Semper fonticum & grave malum est memoriæ vitium, tum ob partis tum functionis læsæ nobilitatem. Quid enim ad studia, ad negotia & ipsum vitæ civilis cultum magis ineptos reddit? Nec concipi facile potest hæc memoriæ noxa, quæ non plerumque ad reliquas animi facultates, tam arcto vinculo conexas, se diffundat. Quid enim fructuere iudicium in illa idearum penuria, quid componere ingenium possit, cui res illæ, quorum similitudinem vel dissimilitudinem lustrat, subtrahuntur? Licet vero in se funestum raro sit illud memoriæ deliquium, ut plurimum tamen curatu difficile est, imprimis chronicum & radicum. Unicum sui ævi medicum fuisse GALENUS scribit, qui hic auxilium tentavit, licet exiguo successu. Gravissimum est hæreditarium vitium, aut ex gravioribus capitis & cerebri morbis relictum, cum stupore animi & somnolentia. Fieri quidem non nego, ut ipsi hi morbi, cephalalgia, paralytis, lethargus, epilepsia, quibus memoriæ vis obtunditur, cedant aliquando, vel Naturæ vel artis armis. Sed illud fieri vix solet, ut si cesserint, resurgat semel labefactæ memoriæ virtus. Elanguescit aliquando in sanis repente & sine febre, quod, ut latentiore in cerebro causam arguit, ita in subitam plerumque apoplexiam erumpit. Philtra & venæ vehementem nervis vim inferunt, ut læsa inde memoria per reliquam ætatem hebes & infida persistat. Spes major medellæ viger, si interpolatum vel periodicum malum est, vel recens vel a causis externis narum, & in corpore ceteroquin vegetiori. Hæ causæ externæ, ut contusio, sub apparente savitia sæpe celeriter mutescunt. IO. BENED. GRUNDELIUS 7) fœcerum suam refert curru dejectum, contuso occipite nec locum, quo proficiscere-

5) Pharm. rat. P. I. p. 308.

7) V. Eph. N. C. Dec. II, A. VI. O. 147. p. 308.

cisceretur, nec negotia ibidem peragenda, nec alia scivisse, at sopitis brevi commoti cerebri turbis in ipso illo itinere ad plenum memoriæ usum subito rediisse. Oblivio, quæ a frigore & humiditate nata est, & somnolentia nariumque & oris excrementis se prodit, sanabilius habetur, quam quæ a calore & siccitate est, cum pervigiliis & humorum orgasmo conjuncta. Ingruens tamen cum rigore, vel post eam oblivio restis est caloris nativi nimis oppressi. Frigus aliquandò in toto militum cohorte per montes nivosos iter faciente memoriam exstinxit *u*). Puerorum vacillantem memoriam confirmat progressus ætatis, senum *x*) diminuit, quorum nervos frigus & siccitas stringit & rigefacit, idque etiam magis post acriora studia & volatilium ac spirituosorum abusum. Adde hic licet abusum remediorum mnemonicorum, sub quo CHR. FRANC. PAULINI *y*) binos vidit doctores theologiæ eo redactos, ut alter nominis sui oblitus omnia inepte ageret, alter in senio prima grammatices elementa repeteret.

§. IX.

Medela cerebrum & nervos tueri contra injurias, & nativum robur vindicare nititur, cognitisque remotarum caussarum viribus opposita virtute occurrit. Quæ vulgo commendantur nervina cephalica, aromatica cum hialagogis & errhinis, ut radices calami aromatici, *caryophyllorum*, *iridis florentina*, *zedoaria*, herbae *melissæ*, *betonica*, *salviæ*, *roris marini*, *flores anthos*, *lavendulæ*, *liliorum convallium*, *lignum aloes*, *rhodii*, *semina coriandri*, *pæoniæ*, *cubebæ*, *piper* & alia, velut ex animalium classe maxime *castoreum*, solent apud multos fere totum medicamentorum, pro consolanda memoria, catalogum efficere. Que non ex iis parantur aquæ, spiritus, liquores, electuaria, confectiones,

u) *V. Lud. Mercat. de interna morbor. curat. C. 19.*

x) Sic passim senes reperuntur omnium obliti, ut ORBILIUS PUPILIUS, GEORG. TRAPEZUNTIUS FRANC. BARBARUS, PHIL. DECIUS & alii multi.

y) *Obs. med. phys. XVI.*

fectiones, essentiae, elixiria, balsama, olea? Quot infusis, fomentis, cucuphis, lotionibus, frictionibus, inunctionibus & emplastris, quae vel ipsi sururae coronali abrasis apillis imponere solent, uruntur? Sed vereor, ne talia praeter frigidos, humidos pituitososque, non nisi paucos consolentur, alios etiam exsiccando stimulandoque laedant. ZACUTUS LUSITANUS 2) vinum suum ex calidis hujusmodi praeparatum, unguentum & gargarisina invidendis exornat laudibus, quasi rudissimis & asinini stuporis 3) divinam memoriam concilient. MICH. ETTMULLERUS cubearum praestantiam in acuenda memoria in se ipso expertus est. CAMERARIUS thus instaurare memoriam, LEMNIUS eidem suffitum ligni aloes prodesse censuerunt. JO. TRITHEMI pulverem ex seminibus constantem toties ab aliis jactatum JO. WOLFFIUS 4) describit. Nolim in his, quibus fere obruimur, describendis occupari, illos potius scopulos hic noto, ad quos, qui calidis semper pugnant, nimis impingere metuo. Unde factum est, ut confectio anacardina ab aliis sapientum, ab aliis stultorum confectio dicta sit. Est oppositus morbi status, ut in febris acutis apparet, sub quarum vi memoria saepius periclitatur. Semper prudentis medici oculus ad peculiarium caussarum indolem dirigitur. Nunc suppressas excretionnes restituit, mensium, lochiorum, haemorrhoidum, sub quibus crebro resurgere memoriam experientia docuit. Dici vix potest, quam subito per dejectiones mucofas & biliosas, etiam solius Naturae ope natas, levata fuerit oppressa memoria. Sic vidit AN T. BENIVENIUS 5) rediisse memoriam hominis, qui amicos, quos discernere non potuit, permutatis nominibus compellavit. Hinc purgantium emittit virtus, ut ex massa pilulari de succino *Cra-tonis*, extractis fumariae, centaurei minoris aliisque, maxime iis, quae per epicrasin constantiori virtute repurgant. Nunc dispen-

dia

2) *Prax. hist. L. I. C. 9. p. m. 219.*

3) *L. H. sect. III. C. 4. p. 378.*

4) *Lect. memorabil. T. I.*

5) *de Abdit. C. 47.*

dia ex nimia Venere tempeſtively ſarcimus, in quibus calidis uti præceps in exitium via eſſet, cum his præter abſtinentiam ab illis venereis conſictibus ſalubris alimonia ſub moderata exercitatione ſuadenda, qua perditæ vires ſpiritusque ſenſim reparantur. Pathemata animi, ut maxime in cerebrum & nervos agunt, ita ſub mœrore & anxiiſ curis memoriã debilitant; ubi non ſolum neceſſariis reſouendus animus eſt ſolatiis, ſed & ad alia, quæ languentes cerebri functiones excitant, ut ipſa muſicæ harmonicæ oblectamenta deſectendum eſt. *Cretenſium* olim mos erat inter muſicos concentus leges perdiſcere, ut firmius hærent *d*). In inertia ſolidorum & languore moruum electuaria *ROLFINCII*, *FORESTI*, *MICHAELIS*, quæ roborant nervos & confortant memoriã, vel balſama idonea, quale eſt oleum myrrhæ, quod temporibus & occipiti inungendum *GREG. HORSTIUS e*) tantopere laudat, vel aquæ multæ compoſitæ, inter quas non inſimum locum aqua magnanimitatis *PETR. LAURENBERGII* habet, congruunt. Hic cucuphas ex herbis cephalicis cum ſimili balſamo *JO. LUDOV. HANNEMANNUS f*) vidit puerpuræ firmiſſe memoriã, quæ nec matrem amplius agnoſcebat nec differentiam ſexus, ſed promiſcue viros feminas, feminas viros adpellavit. In illis morbis, qui cerebrum maxime adſigunt, efficaciffimæ virtutis reſuſcio exigitur, ut a copia irruentium humorum vitioque & infarctu liberet. Multum hic adſictæ memoriæ levaminis cucurbitulæ ſpondent, quæ capiti adplicari ſimul & crura ſcarificari *GALENUS* jubet *g*). Majorem vim, ſi ea opus, cauteria exſerunt. *M. A. SEVERINUS h*) nuchæ adplicat, neque ad loca futurarum admovere veritus *EPIPH. FERDINANDUS i*) teſtatur plures ex abolita memoriã ægros alioſve ſtupidos ſanatos fuiſſe. Pari ſucceſſu *OLAUS BORRICHIVS* feminam,

d) *ÆLIAN. Hiſt. var. L. II. C. 39. & ATHEN. Op. L. XIV. p. m. 626.*

e) *de tuend. ſanit. C. I.*

f) *V. Eph. N. C. Dec. II. A. IV. O. 54. p. 128.*

g) *L. III. de loc. adjeſt. C. 4.*

h) *Pyrotechn. chir. L. II. P. I. C. 4. hiſt. 47.*

i) *Hiſt. med. hiſt. 47.*

feminam, cui ex retentis menstruis contumax oblitio nata erat, cauterio occipitis sanatam refert *k*). In leuiori uftione post aures & in occipitio instituta adquiescit PETR. FORESTUS *l*). Congruit fetaceorum & vesicatoriorum potestas, maxime vero foniculorum in hoc morbo præstantia famam meruit. Speciatim de foniculo futuræ coronalis tanquam magno vitorum memoriæ remedio JO. HADRIAN. SLEVOGTIUS *m*) doctè disseruit. Profuerunt hic aliquando ipsa capitis vulnera, quali CLEMENS VII. Pontifex Romanus adfectus tam felicem inde memoriæ retulit, ut quæ semel legeret, nequiret unquam obliuisci *n*). Si in aliis sæpe gravissimis morbis læsæ memoriæ radix est, hæc sine dubio excindenda & remanens interdum memoriæ imbecillitas lenissimis nervinis & moderatis exercitiis corporis & animi refovenda est.

§. X.

Ope etiam diæticorum præceptorum conservanda memoria est & roboranda. Caput ab injuriis vitiosi aëris tueri, attritis corporis vires cibo salubri & leniter condito refovere, secretionum adminicula sub justis corporis exercitiis sustentare, ipsum caput fricare sæpius & pectinare convenit. Sed nihil par est perpetuo memoriæ exercitio, extra quod nulla animi facultas facilius inertia & situ corrumpitur. SOCRATES litteras vocabat ingeniorum pestem, quod his notis consili homines memoriæ minus exercerent. Indos legimus sine litteris omnis ævi res gestas & memorabiles animo complexos esse, & a parentibus traditas posteris reliquisse, deinde vero in sindonibus scribere orfos jam minus memoriæ suæ consuluisse *o*). Et hodie sentiunt multi,

k) V. Act. hafn. Vol. II. O. 78. p. 195.

l) Obs. L. X. Q. 32. p. 356.

m) in proluf. inaug. Maxime in eacochymicis foniculi in brachio, vesicatoria in vertice, fetacea in nucha.

n) Franc. Petrarch. rerum. memorabil. L. II. C. 15.

o) Alex. L. II. C. 9. Constat quoque Aegyptiis cum nullus litterarum usus esset, non defuisse tamen omnis ævi memoriæ: Adfuisse majoribus juniores, & ex illis vetusta repetentibus sensim totum vetustatis schema

si fateri velint, librorum fiduciam inter causas esse neglectæ memoriae. Qui senibus ajunt parum fidam memoriam esse, non quidem immerito inter causas referunt, quod senectutis injuria primum in rem tam fragilem ac delicatam incurrat *p*). Verum altera & fortassis potior causa est intermissa, cum nostri arbitrii sumus, tam conducibilis memoriae exercitatio. Queritur *SENECA* *q*) quod memoria, quæ apud illam juvenis deposita, reddat tanquam recentia sine cunctatione, at, quæ intra proximos annos commisit, sic perdiderit, ut etiam si sæpius ingerantur, toties tamen tanquam nova audiat. Certe senex in exercitiis pergens, & cum *CICERONE* non tam pro senectutis quam ignaviæ vitio oblivionem agnoscens, minus periclitatur, quippe gnarus, ut rursus cum *SENECA* loquar, quæ in usu sunt & manum quotidie tactumque patiuntur, nunquam periculum sitis adire, ita etiam quicquid frequens cogitatio exercet ac renovat, memoriæ nunquam subduci, quæ nihil perdit, nisi ad quæ sæpe non respicit. Inde divinæ memoriæ senes occurrunt, ut *LAURENT. BONINCONTRIUS* octogenarius, *APOLLONTIUS THYANEUS* centenarius & hoc etiam senior *ROBERT. CONSTANTINUS*. Certior sane memoria est, quæ nullum extra se subsidium habet. Ab arte vero, ut Naturam adjuvet, id maxime requirimus, ut ordinis solertior cura conspectum rerum fortiori intuitu sistat: vix enim, quod rude & indigestum est & naturali nexu destitutum firmiter obhærescit. Alterum est scribendo se exercere sub qua mora attentionis animus plenus imbuatur. Ita *BARTHOLUM* oblivionis incommoda legimus assidua commentatione resarcire solitum. Nostro ævo magnum *LEIBNITII* plurima novimus ex optimis fontibus excerptisse, sed per eandem operam sic animo

hanfisse. Ita Druidarum mos erat semper ediscere aliquid, quod crederent, qui litteris considerent nimis, minus studere memoriæ. *AIMON. L. L. de gestis Francorum C. 6.* Atheniensi perditos suos commentarios deploranti bene olim *ANTISTHENES* respondit: ista non chartis sed animo inscribere oportuit.

p) Id accidere, quod tot rerum speciebus jam impressis novam non repellant locum *ARISTOTELI* olim visum est, *Probl. IV. S. 30.*

q) *L. III. de benefic. C. 2.*

fino impressa, ut evolueret iterum opus nunquam habuerit. His major exercitatio succedit, qua CATO olim, quicquid de die egit, vesperi inter sodales retractavit. Certe repetere audita, visa, lecta & quotidie inter amicorum examina recognoscere, pulchre omnia insigit animo. Quæ ars præterea tradere solet subsidia, tanti non sunt. Nihil hic opus est præceptis THEO-
 DECTIS, SIMONIDIS vel HIPPIAE. Si ROGERIUS BACO virum sedulum & literarum tenacem, ut omnium scientiarum suarum participem redderet, quadrantem vel dimidium annum postulavit, & triduum tantum, ut in lingua græca, quæcumque scripta essent, intelligeret, futilis jactantia merito coarguitur. Quid ars Lulliana promittat, quid profint imagines illæ, picturæ, emblemata & cetera signa ac characteres, in quibus JORDAN. BRUNI, KULEMANNI, KIRCHERI, SCHOTTI, CLAVII aliorumque infinita opera desudavit, nolim profæqui. Sunt, qui adfuescere his non possunt, alii adfueti exciderunt subito tam lubrica possessione, unde graves viros serio dehortari audias r). Atque de hoc jam quædam superius dicta sunt.

r) H. C. AGRIPPA nebulones vocat *de vanit. scient. C. 4.* EDMUNDUS RICHERIUS JORD. BRUNUM ipse ineptientem Parisiis & adolecentes insatiantem audivit merasque tricas, & pro luce umbras se retulisse scribit. *Obstetric. anim. C. X. O. 4.*

DISSERTATIO
DE
SILENTIO MEDICO,

PUBLICE PROPOSITA
GOTTINGÆ d. 15. SEPT. 1752.

RESP.
HENR. BALEMANN.

HOLSATO.

§. I.

Loqui raro & necessaria & paucis, EPICURETI præceptum est a), loqui autem ignorat, qui tacere non didicit. Ideo admirabilem virum, *Marcum Cæsarem* JULIANUS dixit b), qui nosset ubi vel loqui vel tacere conveniret. Neque vero eloquentissimis viris quidpiam de gloria sua detraxit hoc cohibendæ linguæ vinculum. Quis *Ulyssæ* facundior, cui HOMERUS taciturnitatem tribuit? quis copia dicendi EPAMINONDE par, quo nemo plus scivit & pauciora dixit c)? Medici vero silentii, quod hic commendamus, auctor haberi potest ipse PYTHAGORAS, qui ut maxime cœlestem esse ex omnibus medicinam dixit d), & urbes

a) *Enchirid. C. 38.*

b) *Julian. in Cæs. Oper. p. m. 328. D. dicitur Marcus διαγνώσκων λέγων ὁ ὅτι χειρὶ καὶ σιγῇ ὅτι καλόν.*

c) Apud PLUTARCH. *de audit. O. T. II. p. 39. B. Spintharus testatur; se cum nullo rem habuisse, qui plura nosset & pauciora diceret.*

d) APOLLON. *Epist. 23.*

e) AELIAN. *hist. var. L. IV. C. XVII. p. m. 369.*

bes *ιατρείτων* magis quam *διδάξων* perambulavit e); ita nil suos prius quam tacere docuit f). Animus est ostendere, quod tempestivum medici in arte facienda silentium sit res sapiens & omni oratione potior g). Uti non est in aliis rebus tutius rerum administrandarum vinculum; ita & medicorum auribus saepe illud CLEANTHIS ingeri debet: *σίγα σίγα λεπτόν ἵχτιος* b).

§. II.

Silentium medicum vocamus officium prudentis medici, nihil, quod celare fas est, propalandi, nihil, quod pudorem & famam aegri laedere, ejusque fiduciam in artem medicumque diminuere possit, consueta multis loquendi intemperantia, admit- tendi. HARPOCRATES ori impositum digitur tenens inhibet mutilas de Deo hominum sententias i). Quod imitatus ALEXAN- DER M. arcanae litteras legens HEPHÆSTIONI pro more inspi- cienti non obstitit quidem, at detracto annulo sigillum ori im- posuit k). Habet etiam medicina, quæ sacra & arcana honesto silentio suppressit, ubi audire & tacere non beneficium est sed fides. Patet, quando VIRGILIUS mutam artem dixit & ingloriam l), nihil in ejus opprobrium dici. Dum muta est, dum nihil de iis, quæ sibi commissa sunt, jactat & gloriatur, insignis meriti

f) SIDON. APOLL. in conc. L. VII. Ep. 9. Prius tacendi patientiam quam loquendi doctrinam demonstravit. Ita post longam taciturnitatem, locutos quisquis audiret, tacuit.

g) σοφὸν ἰατρικὸς σιγῇ καὶ πάντος λόγῳ χρείττων. PLUT. de educ. liber. Op. T. II. p. 10. E. & de garrul. p. 504. H.

h) DIOG. LAERT. L. VII. segm. 172. p. m. 474.

i) PLUTARCH. de Isid. & Osir. Oper. T. II. p. 378. C.

k) Ejsid. Apophr. Oper. T. II. p. 180. D.

l) VIRG. Aeneid. L. XII. v. 396. Japis, cui Phabus optionem dederat vel artium medicarum, vel augurii citharæque:

Scire potestates herbarum, usumque medendi

Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Olim, inquit Clericus, manus & medicamenta loquebantur pro medicis: major certe dicacitas & jactantia apud augures erat. At, si verum est illud veterum, *μεγάλη παιδευσις σιωπῇ*: justior gloriæ causa pro muta medicina pugnat.

meriti gloriam habet. Sunt casus, non modo circa lectulos ægrorum, sed & circa forensia de suspectis judicia, qui hic singularem medici silentii prudentiam requirunt. Non hæc excludunt varias loquendi opportunitates, dum in salutem ægri inquit medicus & necessaria adminicula commendat. Certe quam reprehensionem meretur os futile, in eandem incurret per negligentiam silens. Damnamus utrumque, & secundum AUSONIUM m);

Multa loquens & cuncta silens, non ambo placemus.

Tria igitur erunt considerationis nostræ capita. Primum, quid ex silentio medico in ægros redundet commodè? alterum, quid in artem? tertium, quid in ipsos medentes? succincte expedient.

§. III.

Ratione ægrorum officia illa silentis medici, vel pauca & opportuna loquentis, a primo ejus ingressu recensebimus. Prior & potior ejus cura esse nequit, quam tranquillum & pacatum decumbentis animum reddere, antequam, quid ejus morbo suppetiarum opponendum sit, decernat. Fugere jussit HIPPOCRATES n) omnem citrà ægros strepitum. Quanto magis ipse medicus caveat, ne ad dormientes forsitan vociferando & cum impetu, rusticorum more introeat, uti cum Galeno ait J. BOHNIUS o): quo expergefacti ægroti & sæpe perterriti non sine indignatione conqueruntur, noxam sibi inde oriri, unde salutem expectarunt. Taciturnus ergo & suspenso gradu medicus accedat lectulos ægrorum, hosque de accessu suo præmonitos modesto vultu & paucis ac placidis verbis alloquatur p). Hoc maxime de

m) AUSON. *Epist.* 25. v. 47.

n) de decenti ornatu XI.

o) GALENUS L. VI. *Epidem. Comment.* IV. Text. IX. J. BOHNIUS de officio medici duplici Cap. IV. pag. 75.

p) Ita admonet medicos H. BOERHAAVIUS in *introduc. in praxin clinicam* §. 29. Moderari ipsam adeo vocis magnitudinem & sonum penes ægrum jussit GALENUS l. c. Apprime huc spectat illud *Franc. Boselii in Amalith. medico hist. Appar.* III. C. 29. p. 525. Vocatus ad ægrum

de iis notandum, quibus plus reverentiæ debetur, & a quibus omne offendiculum majori cura removendum est. Ita vocabant olim cubiculum anterius, ex quo ibatur in ipsius principis cubiculum, silentium, & cubicularios ibidem, silentarios q). Erant autem, & etiamnum sunt in multis aulis ex medicis.

§. IV.

Quum vero e solo ægroti adspectu morbi vera species atque indoles nondum pateat; utique sciscitando in summa eorum, quæ scitu necessaria sunt, capita inquirere licebit; si modo fiat coarctato sermone, quod HIPPOCRATES in ingressu ad infirmos tantopere laudat r). In tanta & tot morborum varietate difficile quidem esse videtur justum certumque omnibus quæstionum numerum præscribere atamen eas tantum non omnes ad sequentes revulit HIPPOCRATES s): quæ patiatür æger? ex qua causa? quot jam diebus? an venter auscultet? & quo victu utatur? Hæc paucula, ad quæ reliqua non incommode reduci possunt, & quædam forte, quæ sexum propius spectant, sufficere arbitrator in ægro, quem superfluis morari copiosisque quæstionibus obtundere;

medicus, sedeat, & absque risu, citra & manuum gestulationem, & pedum elevationem, & corporis contortionem, & vestituum extensionem aut contractionem; hilari facie ad ægrum conversa, cognitum visusque necessaria inspiciat, & constans in sermone non nimium celeri, sed apto & blando, de quibus fas & opus est, interroget, eumque patienter audiat, narrantem, si nihil præpediat eum fari; sin nequeat; aut nolit referre, admoneat, ut per aliantem fiat relatio, quem apte interrogare, attenteque debet auscultare.

q) *πιστάτας τῆς ἀμφὶ τὸν βασιλέα οὐσίας* vocat AGATHIAS ad hist. arcan. Procop. p. 103.

r) De decenti ornatu IX.

s) De Affect. XXXVI. Sufficere hæc testatur quoque Jul. Cas. Claudinus de ingressu ad infirmos L. I. C. III. His exacte & diligenter examinatis factis in proprio intellectu discursu, morbi primum ideam & essentiam cum propria sede; atque causas illius cognoscere, ac intelligere; post hæc scopos curativos sibi proponere, futurum eventum cum suo tempore præfigere, materias medicas invenire & inventis recte uti valebit.

rundere, & respondendi molestias augere nefas est. Nam illos non tango, quibus mitior morbus loquaces, quales ipsi sunt, medicos commendat.

§. V.

Necessariæ autem maxime licet fuerint hæc ad ægrum quæstiones; non tamen putet medicus, se in proferendis illis neutiquam limites transgredi posse. Facillime hic peccat circa primam præcipue, secundam & quartam harum quæstionum. Quodsi enim in ingressu ad ægrum ita jam vel ipsis oculis patent omnia, ut vel stupidissimus intelligere valeat, quæ æger patiat; vel si de iis adhuc inquirat, de quibus ulfro constare sibi poterat; ineptum est, postulata ad talia responsione ægrotantem adhuc fatigare. Concinne respondit ille apud WALDSCHMIDIUM æger medico intempestive & justo crebrius sciscitanti: quæris tu adhuc, ubi doleam? quære, ubi non doleam?). Apparet facile, in prima ægri visitatione potissimum medicum hanc, nisi suo iudicio præveniat æger, proferre debere quæstionem, minus in sequentibus. Præterea enim, quod tunc temporis repetitæ tales quæstiones molestæ ut plurimum esse soleant ægris, suspicionem adhuc facile iisdem excitant, de minus justa medici ad se morbumque attentione; confidentiamque in illum labefactant. Id vero omnino congruit, si medicus sub novis visitationibus, an adsint adhuc, aucta itidem vel minuta, prius detecta symptomata, fuerit sollicitus, & quicquid in proprios sensus incurrit, numquam copiosis quæstionibus exploret.

§. VI.

In indaganda porro altera de morbi causis quæstione multo gravius adhuc ægrorum conturbare potest medicus animos, in primis si illis scrupulose nimis e vendis insistit. Medico quidem iudice BOHNIO *) vitio verti nequit, si ægros veram morbi ce-

*) Op. Medic. pract. T. I. p. m. 170.

*) L. c. Cap. VII. pag. 146.

antes causam non restituit: fas tamen omnino est, sui fallendi præscindere occasiones. Naturam ex libidine gulaque morbum oblitinarius interdum ægroti dissimulant, & alias causas comminisci, veras omnino reticere solent. Hic revera est medici, parcere pudori ægrotorum, nec eorum arcanis se temere ingerere x), sed indicatis generatim errorum fontibus acquiescere, maxime si scitu necessaria ex ipso morbo aliisque circa lectum observatis & auditis non fallaci conjectura assequitur: quippe ubi contingere solet, ut ipsi ægri vel amici eorum quasi sui immemores & aliud agendo illud suggerunt, quod modestus medicus severiori examine explorare non audet.

§. VII.

Non minorem prudentiam quarta medici requirit quæstio, an alius respondeat? Hæc cum non modo ad excreta & retenta alvi, sed & aliarum partium utriusque sexus, sive secundum sive præter naturam fiant, pertineat; facile liquet mementi eam prætereundam non esse, modum vero, quo in ejus cognitionem descendit, cautione, interdum etiam modesto silentio, egere. Sæpe enim hæc quæstio spectat ad obscænarum partium officium, de quo verecundius & cum periphrasi aliqua disquirere oportet, vel veniam petere, si usitatis vocibus, uti necesse sit. Quæ cautio in primis circa virgines & recens nuptas locum habet, teste WALDSCHMIDIO y), in propriam sæpe perniciem multa dissimulantes, maxime si medicus extra conjugium vixerit. Bene est, quod plerumque matrum, nutricum, aliarumque feminarum turba circumstet, quæ medicum minori verecundiæ sensu & ultro instruit.

§. VIII.

Jam novum oritur medici officium, dictis quæstionibus solutis, morbum in suo progressu indagandi. In hoc, ut nihil conturbet,

- x) Non iis succensendum est, si quod ignoratum esse oportuit, nolint prodere: si alteri aperis, proditor tui in alterius fidem confugis, qui si tui similis est, periisti; si melior, præter rationem servaris, invento, qui tibi sit quam tu ipse fidelior. P. 1. 7. de garrul. Op. T. II. p. 506.
y) Op. Medic. præct. T. I. p. 299.

turbet ægrum, vel ipsum nomen morbi, si majoris momenti sit, occultare fas est. Fieri enim solet, ut ad mentionem ejus, aliis torjes funesti, æger contremiscat, & adeo necessariam animi quietem uno momento perdat. Omnia caute sunt removenda, quæ instans periculum, excitato metu vel terrore, reddunt funestius. Probant novellæ, Delphinum, qui variolis nuper decubuit, in longa morbi ignorantia relictum, & medicorum, qui sic quieti animi prospexissent, prudentiam extollunt. Præstat malignas & acutissimas febres pro simpliciter acutis, ex quibus plerique evaserint, venditare, & in chronicis morbis impuritatem sanguinis & similia accusare. Sed limitatam cupio hujus silentii legem. Admonendus enim omnino sui periculi erit, qui evadere nequit z), ut mature cœlestia cogitet, & rite ea componat, quæ ad domum & cognatos pertinent. Sub ambiguo morbi progressu adstantes sunt commonescendi, in difficili rem esse, ne, quod CELSUS a) ait, si victa ars malo fuit, vel ignorasse, vel fefellisse videamur, & ut pariter, quæ saluti ægri conveniunt, tempestive curent. Ceterum manifestum est, multos morbos mitius transituros fuisse, si spem ægri erigere, & sedare animum, quem sæpe vis morbi minus, quam terribile ejus nomen prosternit, multi didicissent. In morbo contagioso cautum cum ægris commercium iis, qui rebus ejus inserviunt, suadendum est b). In his omnibus constantia medici magnam laudem reperit, si ad periculi obturum non mutat vultum, nullum fluctuantis animi vestigium prodit, sed blanda & grata consolatione ægrotum erigit, sub luculentis officii sui & sollicitudinis argumentis. E contrario omnem fiduciam abolet nota terroris in facie medici c).

§. IX.

z) Admonere sub specie periculi J. BOHNIUS jubet, l. c. C. VIII. p. 187.

a) L. V. C. 26. p. m. 283, quæ etiam est sententia BOSELII Appar. III. C. 22. p. m. 468.

b) Jubent hoc J. BOHNIUS l. c. C. IV. p. 94. & VALENTINI in prax. medic. infalib. T. I p. 172.

c) Merito M. B. VALENTINI in Animadvers. in Mach. Med. p. 48. monet, ne medicus, si pulsus debilitatem observet, suspiria ducat, vel humeros contrahat, vel oculos versus cœlum elevet, aliisque gestibus periculum aliquod, ægro observante, subesse significet ne terrore percussus æger omnem tum medico, tum medicamentis fidem deneget, vel

§. IX.

Quemadmodum ex dictis elucet, notitiam de morbo ejusque periculo non nisi sub justæ prudentiæ legibus ægro & adstantibus concedendam esse: ita illos hic coarguo, qui in deteriorem semper prognosin proni plus sibi laudis & munerum promittunt, si serventur ægri, minus opprobrii, si pereunt *d*). Non hæc honesto medico congruunt, sed ignaro & ignorantiam suam celanti. Ipse quidem HIPPOCRATES dixit, pleraque faciendorum medicum occultare posse, & paulo post, nihil futurorum aut præsentium ægris indicare debere *e*); verum ipse sui interpres alio loco *f*) prognosin justis rationibus innixam commendat, & ad fidem sibi comparandam nihil efficacius ægrum commovere putat, quam si videat, medicum ex diligenti morbi scrútinio, quid nunc sit? quid prægressum sit? quid futurum sit? cognoscere, immo ægotantium clandestinos errores detegere. Id vnice postulat HIPPOCRATES, ne in scientia illa, quæ sibi tantum auctoritatis conciliat, futili & jactabunda conjectura nitatur, sed caute omnis prædictionis fundamenta expendat.

§. X.

Ægrotum status sui nimis curiosum, & minima, quæ eum tangunt, ex medico requirentem, non fallere quidem consilii est, nec, quod ignorantiam prodit, nihil respondere: verum, ut cirra noxam desiderii ejus satisfacias, sciendum est, quid capere doctrinæ

de omnibus desperando pereat. *Confidentia in medicum*, inquit H. BOERHAVIUS *sæpe summum est cardiacum*, non ergo medico erit *vacillandum*. Conf. J. BOHNIUS *l. c. C. IV. p. 46.* Quanti hæc fiducia medico sit in praxi argumenti, nobile exemplum de ALEXANDRO M. morti jam proximo refert CURTIUS *L. III. C. IV.* Similem fere casum recenset M. B. VALENTINI *in animadv. in Mach. Med. p. 17.*

- a*) Valet de his illud CELSI *L. V. C. 26. Histrionis est, partam rem attollere, quo plus præstitisse videatur.* Conf. J. BOHN, *l. c. C. IV. p. 46.*
- e*) *de decenti ornatu XI.*
- f*) *in initio statim Prænotionum.*

doctrinae tuae? quid ferre praesagii tui possit? Futile est, rudi homini artis subtilitates enarrare; ineptum, timido homini novas metuendi causas, quas saepe morbus comites habet, sollicitè exponere. Fas tamen est, ut discernat medicus eruditos & honoratiorès homines a sentina plebis g), neque omnes existimer, luce illa carere, qua inspicere consiliorum suorum rationes possint, vel illo robore animi destitutos esse, quo tristitia etiam praesagia moderate ferant. h) Et doctè respondebit medicus, & plerorumque desiderijs congruenter, si tempus, quo durat morbus, eventum ejus, & viam eventus praedicat i). Nam pleniorè morbi ideam & causam indicare, quod CLAUDINUS suadet k), tutum & expeditum non est, tum quod illi, qui artis gnari non sunt, difficulter ad illum gradum cognitionis perveniant, & sinistre multa capiant atque interpretentur, & non repertis causis, quas animo suppressas ipsi celarunt, vel sibi ipsis finxerunt, fluctuare, & de progressu medelae dubitare incipiant; tum quod dissensus medicorum & recensitae citra necessitatem ejus rationes confundant aegrum, & fallacis artis suspicionem inspirent. Sunt saepius causae, quarum nomen non possit non aegroto & adstantibus injucundum videri, & hinc eorum adfensum sufflaminare. Ita si quis epilepsiam vel luem veneream infantis ab haereditate paterna vel avia deriveret, offendet eorum aures, quorum hic res agit. Ipsa idea morbi aegris

g) μήτε βολάντην μὲ θεράπειν, μήτε ὡς σκαπανεία, ἀλλὰ διδάζας πρότερον τὴν αἰτίαν ad medicum dixit Aristoteles apud AELIAN. in var. hist. L. IX. C. XXIII. p. m. 612.

h) Tales, quasi triplici circa pectus aere muniti, contemnere interdum mortem, immo ut metam aerumnarum expectare solent. Hoc casu cum aliqua spe morbi periculosus exitus ipsi aegro secundum GALENUM 6. epidem. comment. II. Text. 43. est indicandus. BOSELIUS Appar. III. C. 12. p. 469. duos admittit casus, ubi periculum ipsis aegris indicandum, si nimirum morosi fuerint & protervi, & ex absentia periculi medico obtemperare noluerint; alterum, si ad poenitentiam permanserint contumaces, & monita salutaria in crastinum semper diem distulerint.

i) GALENUS de praesag. ex pulsu L. IV. C. XI.

k) de ingressu ad infirmos L. I. C. III.

Richter's Opusc. T. II.

Q

ægris tradita nec reddet tranquilliores, neque, dum partem tantum ejus capiunt, multo doctiores. Hæc generatim attingere, & suam spondere vigilantiam satis esse putat J. BOHNIUS l). Aegri est, notas morbi sui causas proferre; medici, in has & alias resiores inquirere, & ex conspicuo effectu, quæ causarum offensa fuerit, adjudicare. Ergo brevis sit medicus, & cum imperitis maxime, quod HIPPOCRATES inculcat, parum confabuletur, nec nisi de necessariis m). Confundit eos, non instruit.

§. XI.

Quali silentio opus sit in ipsa morbi medela, jam attingere ordo jubet. Occurrunt ægri meticulosi sæpe & suspiciosi, aut saltem tam morosi, ut licet ipsi medicum elegerint, cui præ reliquis præcipue confidunt, velint tamen in partem consilii & præscribendorum medicaminum rationes descendere. Student oppugnare, quæ discrepant a sententiis suis. Miser profecto medicus, cui fors sua tales ægros obrulit! Nisi enim consentiat, vel palam eligunt alios, vel consulunt clanculum n), omissis & sepositis, quæ prior præscripsit. Hic igitur quid faciat? an THESALUM imitetur, qui, ut gratiam sibi conciliaret, præbuit Romæ nobilioribus ægris, quicquid cuperent, sive conveniret, sive minus o)? Sane optabilis est ægrotantium favor p), ut multi non dubitent, etiam imperiosis mulierculis, ad lectulum ægri confluentibus, & sua consilia haud cunctanter interponentibus, interdum adfentiri, quantum per rectam rationem fieri potest q).

Sed

l) l. c. C. IV. p. 85.

m) de decente ornatu VII. Conf. BOSELIUS App. III. C. 29. p. 531. & J. BOHNIUS l. c.

n) Queritur de hoc jam HIPPOCRATES de decenti ornatu X. & inde jubet, l. c. XII. curam ægrotorum, medico absente, non imperitis, sed discipulis potius tradere, qui in arte progressus jam fecerint.

o) GALEN. de meth. med. L. I. C. I.

p) Hunc sibi conciliandum suadent HIPPOCRATES de dec. ornat. II. & IV. Idem in Præcept. IX. GALENUS L. VI. epid. comment. IV. text. 9. BOSELIUS Appar. III. C. 22. p. 480. & C. 29. p. 526.

q) Consilium hoc etiam dat J. BOHNIUS l. c. C. IV. p. 46.

Sed ad absurda, quæ proferunt vel optant, conuiuere, dedecor profecto verum artis alumnum r). Certe ægroti, dum medicum vocant, ejus simul consilio obsequium promittunt. Sufficit, medicum in iis gratificari, quæ non lædunt s). Id si fecerit, jam regulam ASCLEPIADIS observat: jucunde sanandum esse ægrum. Ita molestis medicaminibus eum non obruit; alia, quæ horrorem excitant ægro, vitat; nec ea interdum miscere dubitat, in quæ præ reliquis ægri fiduciam suam collocant; denique in vitæ regimine, quod dimidiam probæ medelæ partem absolvit, non nimis austerus est, & inter cibos potusque HIPPOCRATIS canonem attendit, qui hic jucunda melioribus sed injucundis, & consueta deteriora insuetis salubrioribus præfert t). Præcipue aliquid hic indulgendum est, sed moderate, feminis in pica & malacia, quibus appetita noxia vix sine periculo negantur, monente J. BOHNIUS u) & M. B. VALENTINI x).

§. XII.

Atque in his omnes medici in ægrotos consistant gratificationes. Absit ut ab illo, vel adsidentibus, tractandi morbi præcepta accipiat, quod ignari, timidi & fervilis animi est y). Potius, quid acturus? quam viam medelæ ingressurus sit? occultet medicus, ne bis miseri fiant ægroti, partim dum actu patiuntur, partim dum imminetia mala præsentiant. Eadem de virtute remedi morbum oppugnantis, licet de ea sollicitè quærant, negetur notitiam,

r) Non ab idiotis, inquit HIPPOCRATES in præcept. II. est inquirendum, si quid conferre visum fuerit ad curationis occasionem.

s) HIPPOCRATES L. VI. epidem. sect. IV.

t) in aphorism. sect. II. Text. XXXVIII. & L. conf. J. BOHNIUS C. IV. p. 76.

u) l. c. p. 79.

x) in præx. medic. infall. T. I. p. 88.

y) J. BOHNIUS l. c. C. 10. p. 75. PLATNERUS in dicta oratione medicos, ait, ab omnibus despici, qui ægrotorum ineptias ac stultitias non solum devorant, sed gravissimas etiam injurias Spartana nobilitate concoquere videri volunt.

notitiam, solo, qui inde expectandus est, effectu spem confirmet. Videas enim tutissima quoque & efficacissima remedia, dum innotescunt, in censuras incidere z). Hinc, si illis opus est, quæ ægrotanti olim suspecta visa, licet circumspecto usu tuta satis sint a), ars celandi, quæ metum noxæ ab ægro arcet, laudabilis silentii species est. A multis abhorrent ægri & vetant ea præscribere, vel præscriptis tribuunt sinistra effectus causam. Sed & tunc apparebit, tectis illis & sub aliena miscela latentibus, ipsoque nomine mutato, optime usum votis respondisse b). Si dubia fuerint, & periculi plena, ne infamiam arti concilient, ut fit in sectionibus chirurgicis, utique prius cum ægro vel ægrarum de necessitate remedii, vel, si negligitur, de noxis inde redundantibus, ut blande animi commoveantur, colloquendum est.

§. XIII.

Est & aliud, quod in curationis limine cautum silentium exigit. Sæpe morbus, vel ex sua indole, vel ægri culpa, tam complicatus est, & sub ingenti phænomenorum varietate ambiguus, ut vix verum genium vel Argæ oculatio statim agnoscat, & expertissimus medicus, cui primum malo obviam eundum sit, hæserit. Lux quidem solidæ institutionis medicæ dissipat sensim offusas tenebras, & quæ spectanda maxime sint? ex quibus materiæ medicæ fontibus remedium hauriendum? sub iusto examine assequitur; potest tamen aliquamdiu non nisi conjecturis locus esse, & tunc maxima cautio requiritur, ne æger vel adstantes incertum medi-

z) Hujus census sunt: divinus iste cortex Peruvianus, emetica, jalappina aliaque purgantia fortiora, mercurialia, antimoniatia, opiata, ammoniacalia, oxymelita, acida fortiora &c. de quibus judicium suum prudenter suspendere præstat, quam vanum timorem ægris injicere.

a) Valere enim & de his potest dictam illud HIPPOCRATIS de arte VII. *Quæ profuerunt, ob rectum usum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt.*

b) Suadet hoc de ipso cortice Peruviano ill. WERLHOFFIUS in observ. de febr. Sect. V. §. III. *Si in ægrorum salutem dirigatur, ipse probo, ut nomen remedii prudenti tegant dissimulatione, dum id sub alius tituli involucri strenue deglutendum propinant.*

medicum, & quo se vertat, ambigentem deprehendant. Composito vultu, constanti animo ac brevi sermone, qui dubitationis suae proditor non sit, necessaria edisserat, & domi scrutando meditandoque ad pleniorum omnium notitiam adscendat.

§. XIV.

Aliud huc silentium refero, leve speciei, sed, quod crebro hic multi impingant, non negligendum. Sunt, qui agrorum majorem sibi videntur gratiam conciliare, si de commodis vel incommodis praescripti medicamenti quaedam suggerunt. At vix perpendunt fati, quantum hoc modo scrupulosioribus noceant. Ita ajunt, bonum & comperta fidei medicamentum esse, sed plenum nausae & drastringae virtutis *c*). Quid opus erat, alterum addere? cum mollior saepe & delicatior aeger his perterritus, molestiam medicamenti plus metuere incipiat, quam injurias morbi, hinc vel plane non hauriat, vel summo taedio, quod certe infringit salutarem effectum. Tutius est, silere de his, quae non tam docent aegrum, quam inutili implent sollicitudine. Haec qui cavet facile poterit, quicquid molestiarum oritur, aliis & fortuitis causis tribuere.

§. XV.

Neque illud attentione nostra indignum est silentium, quo aegrotanti nihil eorum, quae in aliis ejusdem temporis aegris cum aliqua turpitudinis nota occurrunt *d*), cognitum reddimus. Ponus, scabie, impetigine, lue venerea, alios laborare, cujus rei si notitia emanat, aeger, ne contagium transferatur metuens, turbati animi & diffidentis evadet. Et vanum hunc licet metum de ipsa

c) Similiter etiam peccare potest, si amarum, dulce, odorum &c. fore, praedixerit remedium, dum ab amaris alii, alii ab odoris, a dulcibus iterum alii misisce abhorrent.

d) HIPPOCRATES de *affection* XXXV refert huc lepram, pruritum, scabiem, impetigines, vitidiginem & alopeciam. quibus addere liceat totum sirma luis venereae, & omnes morbos. qui revera aut saltem ex praesudicio quodam hominum ob contagium aliis sunt periculosi.

ipfa peste habeat I. BOHNIUS, quod experientia duce non nisi a vere infectis hoc feminium propagetur e); eodem tamen auctore præstabit, medica cum istis commercia reticere, neque, ut multi solent, prophylactica quædam manibus & ore volutare, sub quibus æger non potest non caussam, cur id fiat, suspicari. Optime sibi & ægro consulat medicus, si omnem de his sermonem, etiam fortuito natum, abrumpit, ipse vero infectus haud temere ad alios excurrit f).

§. XVI.

Nota adhuc generatim, cum circa lectulos ægrorum non ratiocinatione sed auxilio opus sit, curare semper medicum debere, ne illud MENANDRI in eum cadat: Medicus loquax ægrotanti novus morbus g). Non nego, blandum & affabilem medicum ægris & adstantibus commendabiliorem fieri, & comitatem illam ab HIPPOCRATE b), CLAUDINO i), BOSELIO k), BOHNIUS l), VALENTINO m), PLATNERO n) merito laudari, at inter hæc menti

e) l. c. C. 4. p. 101.

f) GALENUS L. VI. epidem. comment. IV. text. 9. Non de unguibus, scabie, pilorum adhesionibus, vel alio id genus vitio turpi sermonem penes infirmos faciat medicus. Hæc enim, ut jam præter naturam medicum pati, sicut & morbum articularem vehementiorem, & aliquid ejusmodi aliud, turpissimum est.

g) Ἱατρὸς ἀδόλεχος νοσῶντι πάλιν νόσος.

h) Ut aliis locis, ita & de decent. orn. XI. oportet inquit medicum hilarem ac sereno vultu ægrum consolari.

i) l. c. L. II. C. III. apprime ait decet medicum, si vana cuidam mediculo fecetur, ut sermonem de aliis rebus habeat.

k) l. c. C. 29. p. 527. morosum inquit apud ægros medicum imprudentem esse & infelicitate vivere.

l) l. c. C. IV. p. 82.

m) in animadv. in Mach. Med. p. 11.

n) in orat. de ægris medicul. curand. medicum inquit, oportet esse anime composito etresloque, & ad jocandum etiam prompto, ita, ut morbum sere negligere videatur.

menti semper occurrat illud CELSI^o): morbos non eloquentia, sed remediis curari. Longe plus absit omnis garrulitas, omnis aliorum medicorum obtretractatio, quam ingenuos & eruditos nunquam decere, plurimis autem ægris intolerabilem esse, post HIPPOCRATEM WALDSCHMIDIUS & VALENTINI graviter commonefaciunt p).

§. XVII.

Inter hæc minime credat medicus, præsentem tantum ægro coerendam esse linguæ licentiam, sed idem ei incumbit, cum aliis sive ægrotis sive sanis versanti, ut nihil ad hos, quod ad illum pertinent, temere emanet. Vix temperare sibi potest æger, quin illius fidei, cui valetudinis suæ tutelam tradidit, talia interdum committat, quæ jactare & disseminare tutum & honestum non est. Hos ergo in scopulos ne quis illidat, ea nonnihil proficemur, in quo peccare nisi prudenti facile est. Nondum officio suo jam satisfecit medicus si nihil eorum effutivit, quæ ad statum ægri

c) in præfat. d. medic. p. 10. Congruunt verba HIER. GABUCINI L. III. de comitial. morbo. Medicus itidem ut agricola & gubernator non eloquentia disputationeque, sed usu fit, & BOSELIUS l. c. C. XXII. p. 471. decora & elegans est in medico eloquentia, splendet in cathedris, vel in foro apud subsellia, vel in consultationibus publice ineundis ad mentis concepta ornate promendum. At in cubiculo apud ægrotos aut adstantes locum non habet.

p) HIPPOCRATES in præcept. II. fallax inquit & ad errorem proclivis est affirmatio, quæ fit cum garrulitate. Conf. WALDSCHMIDIUS T. I. Op. med. pract. p. 83. VALENTINI l. c. p. II. & p. 22. ægrotis inquit scurræ effusique cachini aque grati sunt, ac contentus musci iis, qui ex funere parentum moesti sunt animi. Quidni hic etiam aliorum perstringam strepitum, qui tanta copia non adveniunt sed obdunt ægrotorum & præcipue puerperarum lectulos, sermonesque per integras horas habent. De damno audi J. BOENIUM l. c. C. XX. p. 385. Interdum inquit amici cubiculum ægri intrantes ad demulcendum ejus animum, potius hunc exagitant, inquietum magis aliquando reddunt, viribus ejus evidenter derogant, & prostratum hunc valde relinquunt, ac sermonibus interdum ingratis atque odiosis vel ad excandescentiam, vel marorem, aliumque adfectum provocant.

ægrî pertinent. Plura sub silentii vinculo comprehendit HIPPOCRATES, qui generatim jubet, quæcunque inter curandum videris, aut audieris, vel etiam ad medicandum non adhibitus in communi vita hominum cognoveris, si efferre non contulerit, tacere, & tanquam arcana tecum continere *q*). Id quod eorum negligentiam longe magis accusat, qui nec in his frena iniiciunt linguæ, in quibus sciunt, honorem ægrotantium manifestis periclitari, certe ab illis, a quibus acceperunt, sub spe silentii tradita esse.

§. XVIII.

Non incommode fortassis ad quatuor morborum classes, quæ plus silentii a medico postulant, respicio. Prima classis illos morbos continet, quos ægrî secretos esse cupiunt, licet non aliam voti sui rationem, quam merum finistri iudicii aliorum, adferre sciant. Huc refero vermes adulatorum, herniam, *r*), fistulam ani *s*), maniam, epilepsiam & alios ex convulsionum genere morbos, ut choream St. Viti, præterea podagram feminarum, & vitia formæ in ditiorum infantibus. Altera classis morbos comprehendit, non quidem ex turpi causa natos, nec cum periculo contagii conjunctos, qui tamen ob loca, in quibus contingunt, aliquid turpitudinis præ se ferunt. Hujus census sunt omnia vitia circa organa sexus. Tertium locum occupant, qui revera aliquid turpitudinis alunt, & famam ægroti lædunt. Hic primo loco est nigrum sycma ex pessima libidine natum morborum venereorum, sive homines circa partes, quibus peccarunt, graviter mulcet, sive faciei & aliarum partium maculas, pustulas & ulcera, capillorum & palpebrarum defluvium, inflammationem tonsillarum, lassitudinem & gravitatem membrorum, similiaque excitet. Non hic prorsus excludo impetigines, achores, lichenes,

q) in jurejurando §. III.

r) Cujus nomen jam aliquid dedecoris continet CELSO *de medic. L. VII. C. 18. p. m. 456.*

s) Hanc cum hernia inter secretos morbos etiam refert J. BONNIUS *l. c. C. IV. p. 92.*

nes, phthirases &c). Agmen tandem secretorum morborum claudunt contagioli, quibus citra nostram culpam inficimur, ut pestis, dysenteria, rabies canina, scabies, petechiæ, variolæ, aliive. Non in omnibus par est silentii ratio. Præstat tamen nunquam inepte & inconsiderate effundere, quod alienæ garrulitatis & censuræ fomentum fieri potest. Ista nisi probe curet medicus, perdit fidem suam, & efficit, ut ægri celando omnia perire malint, quam eorum recensione maculam famæ suæ inurere *u*). Sic honesta taciturnitas & ornat medicum, & feryat ægros.

§. XIX.

Duplici ratione in hac silentii specie peccare posse videtur medicus. Primum est, si ipse quidem, quicquid illorum sit, quod dispergi non debet, in sinu suo continet; at non satis eaver, ne ex ipsis ejus factis & præscriptionibus alii colligant, quæ anguis in herba lateat? Cum hodie non ut olim concessum ubivis sit medicis, ipsa conficere pharmaca, sed aliis, quibus nihil cum arte medica, nisi ut jussa medici expleant, est commercii; fieri potest, ut hi ex ipsis formulis & commemorata in sine pharmacorum virtute, plus justo sapiant. Igitur in dictis casibus absteat medicus ab omni virtutis mentione, quæ fieri in formularum subscriptione solet, & de usu & quantitate privatim instruat ægrotos. Alterum est, laudatum huc usque silentium non nisi in eo casu rumpere, quo satus publica, quæ nobis suprema lex est, laborat. Ne serpat contagium morborum, & magistratus vigilantia in arcendo tanto periculo fallatur; ipsa conscientiæ fides postulat,

u) quas turpissimum malum vocat WALDSCHMIDIUS *Op. med. pract.* T. I. p. 938.

u) Plerique inquit cum CELSO J. BOHNIUS *loc. C. IV. p. 131. propria culpa pereunt præsertim mulieres, dum pudore profuse secretionis corporis adfectiones revelare non audent, cum tamen necesse foret, ut liberius de his conquererentur.* Conf. HIPPOCRATES *de morbis mulierum L. I. §. LXXXVII.* Sic morbum mulieris, non nisi extra auxilii spem, sibi demum fuisse indicatum, notavit WALDSCHMIDIUS *l. c. T. I. p. 978.*

Richteri Opusc. T. II.

P

postulat, ad avertendam majorem cladem suspectos decumbentium morbos mature indicare x).

§. XX.

Hæc etiam laudem silentii in medico forensi limitant. Varii hic casus occurrunt, qui sine muliarum familiarum dedecore & lesione in vulgum efferrî & omnium sermonibus dissipari nequeunt. At & occurrunt alii, de quibus omni fide instruendus est iudex, licet e re ægrotantium non sit. Multorum sæpe fama, vita & salus a medicorum effato pendent, in quo præterea omnem festinationem vitare, & sub justa inquisitione omnia sollicite explorare, immo in dubiis etiam casibus suspendere iudicium, vel ad peritiores provocare debent, & sine omni dedecore possunt y). Hic merito iudicibus probantur minus, qui nimis fufe omnia exponunt, inutilia miscent, & ad aliena excurrunt. Et hic fas est, temperare linguæ & calamo, intra cancellos officii se verecunde continere, & quod reos gravare vel excusare potest, brevissimis non minus quam luculentissimis argumētis denuntiare z).

§. XXI.

Transeo a laude silentii medici ratione ægrotorum ad laudem, quæ inde in ipsam medicinam redundat. Palam est, gloriam artis ipsa salute agrorum nitî. Hæc gloria, ut in omni salutarî molimine,

x) Præcipue quidem hoc officium incumbit medico, si a magistratu postulatus fuerit, attamen huic, parentibus, agnatis, heris, conjugî, de iis, quæ sibi credit æger, exponere debet interdum medicus, etiam si non postulatus fuerit ex. gr. si abortus vel infanticidii justus est metus, si matrimonium instat cum quadam morbo hæreditario adlieta. Plures casus recenset J. BOHNIUS l. c. C. IV. p. 93.

y) vid. J. BOHNIUS l. c. P. II. C. II. p. 548. & C. V. p. 619. sq. Conf. BOSELIUS l. c. App. III. C. 29. p. 523.

z) Vitet, inquit J. BOHNIUS l. c. P. II. C. II. p. 551. *medicus testificari suffus quamvis prolixitatem atque ambiguitatem. Longius enim, quam res postulat, digredi, iudicum animos defatigat, ac tactio adficiit.* Conf. idem C. V. p. 613.

mine, quod rationem & experientiam tanquam fidissimos comites sequitur, a mutuo etiam medico obtineri potest; ita sub succincta prognosi plurimum enitescit. Non levis hæc artis nostræ prærogativa est, judicante HIPPOCRATE, e præsentibus de futuris concludere & divinare a). Scurrilis, temeraria & præceps prognosis dehonestat artem, & ambiguitatis suæ magis suspectam reddit b); verum illa, quæ caute, graviter & paucis ex ipsis interioris artis recessibus petita est, oraculi speciem habet. Dixit olim Eulogius rhetor, silere oracula cœpisse, ut per os Galeni ægris confulerent. Res est maturi iudicii plena, inprimis cum non raro contingat, ut justam prognosin novus ægrotantium error evertat. Moret HIPPOCRATES, nihil hic temere adfirmare, nihil continere c), & sapienter inculcat GALENUS, tacere potius, si certi præ sagii rationibus destituimur, quam temere pronunciendo falli d). Optime medicus artis tuebitur dignitatem, si inter morbi inprimis initia sileat prudenter e), vel inter illas condiciones, si æger, quæ sibi incumbunt, rite observet, & nihil novæ noxæ aliunde accesserit, sententiam suam de progressu & exitu morbi juste limitatam aperiat, & sequentibus diebus sub majori phænomenorum luce confirmet. Graviter in artem peccat, vel in se ipsum potius, qui certo morituros denunciat, quos alii postea vel naturæ vel alterius medici ope restitutos valentesque conspiciunt. Atque ille, quanquam in posterum tali, quem perituum dixit, restituat aliquando salutem, parum inveniet gloriæ f). Videtur HIPPOCRATES, ne quis ægroti con-

clamati

a) Prædictor. L. I. §. III.

b) Hinc inquit BOSELIUS l. c. App. III. C. 22. p. 467. artis levitas, medici crimen, hæud citra ignominiam remediumque infamiam.

c) Epidem. L. VI. Sect. II.

d) L. I. de diebus decretor. C. 12.

e) Consilium hoc dat BOSELIUS l. c.

f) Parum laudis, HOR. GUARGUANTUS in respons. var. ad var. ægot. p. 273. victoria habet, in qua plus fortuna ludibrio actum est, quam hominum virtute vel consilio provisum. Conf. J. BOHNIIUS l. c. C. IV. p. 52.

clamati curam suscipiat, paulo severius dehortari g); sane præmissio summi periculi præfagio extrema adhuc tentanda aliquando esse, cum aliis judicare malim b). Non est, ut ultimas naturæ vires tristi præfagio prosternas, quippe sub quibus aliquando illos, de quorum salute desperarunt omnes, revixisse, non vacat exemplis.

§. XXII.

Sunt inter ægros, qui ipsi, ex quo concludat medicus de morbo, lotium offerunt, vel similia, reliqua celant; & nisi inde cognoscat præsentem vel futurum morbi statum, pro imperito habent. Hæc fallax in opprobrium artis prognosim multum molestiæ medicis parit, qui nec perdere sciscitantium fiduciam, nec mendaci illusionem artis dignitatem contaminare volunt i). Sed dudum est, quod hariolandi ex lotio ars impuris empiricorum manibus cesserit, qui omnes fallendæ plebis versutias exercent. Ingenuus medicus non dedignatur, si opus est, inspicere lotium k), & quæ inde de humorum indole cognoscere potest, non profusus nullius momenti esse, maxime in acutis, novit; at ex conjunctis omnibus morbi phenomenon longe plenius concludit, neque patitur, sub solitario illo signo a frivolis & inficetis hominibus scientiam suam & fidem in præfagiendo tentari.

§. XXIII.

- g) *de arte §. IV. & XXIII. Conf. CELSUS de medic. C. 26. p. 283.*
 h) Horum ægrorum curam aliquando in se suscipere suadent J. C. CLAUDINUS, *de ingressu ad infirmos L. I. C. VI.* & BOSELIUS *l. c. App. III. C. 32. p. 575. seq. aliique multi.*
 i) De prognosi ex lotio idem judicant H. BOERHAAVE *in institut. medic. §. 991. & 1017. Conf. eiusd. comment. institut. edit. III. HALLERI Vol. VI. p. 318. seq. & 329. J. BOHNIUS l. c. C. VIII. p. 174. seq. & 181. seq. & VALENTINI l. c. p. 58. E sanguine fallacem oriri prognosim docet J. BOHNIUS l. c. C. VII. p. 157. seq. & VALENTINI in animadv. in Mach. med. p. 64.*
 k) Veteres non dedecori hoc esse medico putarunt omnes, nec J. C. CLAUDINUS *l. c. L. I. C. III.*, nec WALDSCHMIDIUS *l. c. T. I. p. 645.* attamen malunt plerique recentiorum, obiter & aliud quasi agendo ab ipso medico lotium inspiciendum esse.

§. XXIII.

Artis præterea decus est, a dogmatum suorum commercio illos arcere, qui illorum inspicere nervum exumque, non nisi obliquo & suffuso oculo consueverunt. Res sacras sacris hominibus demonstrandas esse, idem fas non esse profanis, monuit HIPPOCRATES 1). Prohibet cum BOTALLO J. BOHNIUS m) ægris & adfidentibus de causis morborum & remediis multa enarrare, cum iis deinde intempestive & non consulto medico utantur; vel fastidiant cognita; aliquando etiam iisdem infaustos morborum successus attribuant. Equis medicorum neget, ex his causis, minus hodie, quam olim, medicinam, ejusque antistites, in honore & exultatione esse? Accidit sæpe, ut remedia prædictam virtutem non exferant, sive temperies ægri, sive novi ejus errores, sive aliæ causæ interveniant. Tunc statim vilescere incipit remedium, cui non respondit successus, nec alio tempore nisi timide & ab invitis admittitur. Sæpe inverso vitæ regimine ex emeticis cataractica, ex his emetica fiunt; sæpe ex cataracticis fudorifera; sæpe etiam multa alioquin efficaciora nullam sensibilem actionem edunt, quod de ipso opio & cantharidibus J. BOHNIUS notat n). Quodsi in his constans ille effectus non sit, quem expectamus, longe minus in mitioribus pharmacis erit, & hinc illis, qui ejusmodi observationibus temere, neque instructis animis se immiscent, ars fallax & ambigua habetur. Scriptos huc refero Germanico idiomate libros medicos, quibus medicinæ suppellectilem ignaris exponunt, ut ipsi jam audeant sibi consulere, sique spes sefellit, artem contempnere. Arma hæc sæpe sunt in furiosorum manu o).

§. XXIV.

1) in lege, circa finem.

m) l. c. C. IV. p. 87.

n) l. c. C. VII. p. 164.

o) Non ita lubricæ, atque cum tanta facilitate admirabilis nostræ artis arcana in vulgus ignarum propalanda sunt, Et lingua vernacula mulierculas discere disputare, Et impostores nostris gladiis discere nos confodere. Equid ad mulierculas typis dare secreta? G. BAGLIVIVS oper. p. III. 384.

§. XXIV.

Aliud, quod honorem artis lædit, est inconsulta eorum, quæ sub nova visitatione in ægrotis apparent, interpretatio. Fas est, si medicus sub novo accessu res ægrotantis deteriores vel meliores notat, ut per aliquot saltem tempus observet silentium, & omnia diligenter callideque circumspiciat; & de hoc primum perquirat, an omnem vitæ ordinem sibi præscriptum exacte tenuerit. Nam si ægrum, qui neglectis omnibus melius se habere natura interdum munere cœpit, sub primo conspectu in laudem & admirationem dati remedii trahere velit, risum ei & adstantibus movebit, qui probe norunt, artem, quam adeo extollit, hic nihil præstisse. Neque e contrario, sub deprehensa in deterius mutatione anxius nimis de artis suæ saluberrimis præceptis ipse dubitet, cum breve sæpius examen incidentes crescentis morbi rationes expediat.

§. XXV.

Consultationum medicarum ambigui successus non minus obfuerunt honori artis. Notum est illud *MENANDRI*: multi duces *Cariam* perdiderunt; multi medici autem perdiderunt regem. Negare, proli dolor non possumus, dissensus, dissidia & obrectationes medicorum sufflaminare sæpius faustum medelæ progressum, ut æger, qui sub tot celebrium virorum conjunctis consiliis res suas in vado esse sperat, sæpe præ illis, qui uno medico se committunt, periclitetur. Videas seniores, tot annorum experientia nixos, ad asserendam sibi auctoritatem, spernere ab aliis prolata, supercilium attollere, & quicquid e placitis recentiorum promunt juniores, vilipendere. Hos etiam videas, sub nova doctrina tumidiores, meras in præcis sententiis tenebras & errores suspicari, & novas medendi leges ex subtiliori theoria sua condere velle. Non sunt artis lacunæ, quæ hic destituunt ægrum, sed conflictus medicorum, gloriæ (magis suæ, quam ægrorum commodo, litantium. p) Poterat via
regia

p) Multas miseras circa ægrum medicorum concertationes ex nulla alia causa fieri, quam ne alterius videatur accessio, notavit jam *PLINIUS* in *hijl. natur. L. 29. Sect. V.*

regia teneri, quæ ad notitiam & morbi, & causæ, & remedii ducit; At pes commotorum hominum quam facile declinat! Sub silentio horum fluctuum refurgit artis honor *g*) & majus sine dubio fastigium medicina attigisset, si ex omni ævo medici, ad domanda morborum monstra, amico fœdere, & oculis in solam salutem ægri converfis, coiuisent.

§. XXVI.

Restat, ut etiam medicos videamus sub justo silentio rebus suis consulentes, & omnium judicio amabiles. Quæ ægris? quæ arti debeant? vidimus; quæ sibi? paucis adhuc considerabimus. Quamvis amplum exercendæ artis campum optent, & oblatis occasionibus, imbecillitates ægrotantium suo consilio sublevandi, ac bene de iis merendi iærito gaudeant: omni tamen studio caveant, ne obtulisse se ultro videantur. Nihil plus eorum famæ derogat, quam obtrudere se ægris, aliorum medicorum vellicare operam, eorumque messi se ingerere *r*). Morosos ægros inveniet, qui nutum eorum invitantium non exspectat. Hoc illud silentium est, quod ejus deinceps consiliis, dum ultro ambiuntur, auctoritatem conciliat. Quod si ab aliis jam edoctus fuerit, quæ ægri conditio sit? quis morbis, qui illum affligit? omnem hanc suam scientiam dissimulet, ne, per alios aditum quævisse, suspicio oriatur. Veniens, quamvis ad sermones adstantium parum videatur attendere, multa tamen utiliter discet, quibus placere ægro, & spem ejus sustentare possit. Semper ea in commodum suum vertere poterit, quæ domus, in quam ingressus est, mores, & propensiones, ipsi cognitas reddunt. Ita silendo plus, quam blaterando, proficit.

§. XXVII.

g) Ad honorem hunc, & arti & consultantibus medicis servandum suadet J. BOHNIUS l. c. c. V. p. 122, ut consultationes clinicæ seorsim ab ægro, & omnibus arbitris, celebrentur, quo eo liberius undique edisserantur singulorum medicorum sententiæ.

r) *Nimia dejectionis est inquit BOSELIUS l. c. App. III. C. 29. p. 533. medicum non petitum infirmos adire, non quæsitum ei præbere consilium, medendi occasionem quaritare per fas & nefas, per blanditias & similia.*

§. XXVII.

Sunt morbi, qui ad aliorum similitudinem ita subinde se effingunt, ut medicus festinando veram ejus faciem non agnoscat, sed cum alia cognata confundat. Fieri quoque potest, ut in opere medico nimis occupatus, & inter plures divisus, præscriptiones suas non ad amissum componat, fortassis etiam permittet. In quibus, cum nec ignorantia, nec malitia peccent, ex errore etiam defecto vix multum opprobrii redundat, imprimis cum tempestive reguisset omnia & emendet. Huic vel austerior Cato ignoverit s). Nec auctor tamen essem, ut nimis ingenue, quæ latent adhuc, & emendari possunt, aperiat. Quod si in aliqua jam luce sunt, haud recuset ab aliis se corrigi, nec timeat cavillos, cum magnorum virorum omni ævo fuerit, confiteri errores t) & commune imbecillitatis humanæ fatum. Id gloriam ipsi HIPPOCRATI peperit, qui medicum *μῦθον ἀμαρτάνοντα* laudat, non ab omni erroris contagio immunem postulat.

§. XXVIII.

Dubites, an honestum satis silentium sit, si eximie virtutis medicamenta, a se reperta, vel ab aliis secum communicata, medicus sibi servat. Scio, indecentis lucri accusari illos arcanorum Eucliones. Sed, quod superius monui, nec vulgaria remedia, ut a contemptu vindicentur, propalanda omnibus esse, hoc etiam magis de illis valebit u). HIPPOCRATIS discipulos dedecere aiunt, nova artis præsidia occultare, plus etiam Christianum, qui, quod profuit, merito in multorum manu esse velit. Verum ille mos est ingratorum hominum, ut, quæ ipsis traduntur, optimæ etiam notæ & virtutis, cito evilescant. Quis partis ingenii bonis, quæ

s) *Nunquam hallucinari inquit GALENUS L. III. prognos. C. 41. supra capium hominis est, sed quam minime aberrare, solius artificis est.*

t) Prævit ipse HIPPOCRATES teste CELSO l. c. L. 8. C. IV.

u) Hujus sententiæ etiam est J. BOHNIUS l. c. C. V. p. 123. seq. qui, nec in consultatione habita aliis medicis arcana sua remedia, nisi quoad effectum saltem, generatim indicanda esse, censet.

nis, quæ in agrorum usum conuertit, & rem simul suam familiarrem levat, frui medicum succenseat? modo sine superstitione, sine fraude, sine jactantia agat, nec interire secum utilis remedii cognitionem permittat. Poterit ad alendam agrorum fiduciam, & sustentandam existimationem suam, silere de iis artis præsidiiis a se inventis, & dum vivit, sola vel cum paucis amicis dispensare, quæ semel cognita acerbas malevolorum censuras, etiam si non meruerint, experiuntur. Quod si recte filet de iis, quæ sub sua potestate sunt, longæ justius de iis filebit, quæ amicorum manus, tanquam arcana, impertivit, in quæ manifestanda nulla nobis, nisi iis conscis, potestas est.

§. XXIX.

Laudata huc usque taciturnitas clinici & forensis medici, provida in designando morbo, & præfagiendo eventu, ac definiendis medicaminum viribus, vel arguendis aliorum erroribus, res sacra & sobria est, & decentissimus verecundiæ actus, qui ægri salutem, artis gloriam & propriam medici existimationem fulcit. Inprimis canina, quæ alios lædit, absit facundia & illud semper memoriæ obhærescat:

Sæpius incautos non lingua coercita mersit.

DISSERTATIO

DE

JUSTO FEBRIUM
MODERAMINE.

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 19. DEC. 1753.

RESP.

AUG. WILHELM. BERLIN,

POMERANO.

§. I.

Perennitas corporis ad plures annos, inter partes, quæ ei fer-
viunt, tam caducas, vitalem humorum circuitum, qui &
ingesta assimilat & corrupta expellit, eximium sui vindicem
agnoscit. Ex quo circuitus illius ratio plenius inspecta est, coepit
fluctuans olim medicinæ theoria ac variis ingeniorum commentis
contaminata stabiliori demonstrationum suarum fundamento niti.
Coeperunt origines morborum, quibus circuitus ille læditur,
cum successu indagari: coeperunt Naturæ vindiciæ adversus caus-
as læsionum, sapientissimis in corpore legibus stabiliræ, medi-
cos, ut earum vestigiis insisterent, edocere plenius, & ad cer-
tiores salutis vias hæsitantes ac devios revocare. Ita vero consti-
tit, febres in ipsa vitalium motuum sede natas, dum vires cor-
dis ab hostili materia labefactatas vario gradu intendunt, vigo-
rem circuitus & ab hoc pendentia coctionis, secretionis & nutri-
tionis emolumenta, egregie tueri. Neque enim errare me pu-
to, si febrem nihil aliud esse definiam, quam motum cordis con-
tra

tra dicti circuitus obstacula insurgentis a). - Dum insurgere dico, ultro intelligitur, diminutum prius & oppressum motum illum fuisse. Ita de utroque febris stadio, & frigoris & caloris, constat. In altero causa morbi, seu obstaculum circuitus, deprimit cordis vires: in altero Naturæ virtus depressas erigit & obstaculi causam auctiori motu subigens vel expellens sub justo moderamine obsessas vias liberat.

§. II.

Nato circuitus obstaculo diminutum cordis motum in stadio frigoris esse, patet ex genio satellitum, qui illud comitantur. Pulsus velox & parvus cordis, cui ob resistentiam in capillaribus natam sui plene evacuandi spatium non superit, impedita ac debili actione latera arteriarum non nisi languide, licet ob perennem retenti venosi sanguinis stimulum crebro, extendi probat. Pallor extremorum, dum livent labia, nasi extrema albescunt, unguës cærulefcunt, quid nisi negatum a corde vitalis sanguinis comteatum arguit? Eadem contingunt in deliquiis animi, in quibus momentanea cordis quies est, quæ non nisi parvo gradu ab illo in frigore febrili expellentium virium languore distat. Rigor artuum fere immobilium accedit, ut extrema, quia vitalis unda non transit, sæpe instar columnæ rigescant. Nam perit semper ex stasi flexilitas, cujus illa lex est, ut inter impulsus omni momento novos cedant humores. Tremor notatur in musculis, quorum naturalis functio ab alterno motu influentis liquidi nervei & arteriosi pendet. Si uterque rivus non influit, rigor est, si interrumpitur, tremor. Atque omnem illum in frigore statum hebes vel nullus partium sensus comitatur. Sine sensu enim necessario sunt partes, quæ extra communionem motuum cum corde & cerebro positæ quiescunt. Ex dictis igitur obscurum non est, in frigore febrili languere vim cordis & cum illa circuitum humorum, stasim vero vasorum capillarium, five

a) Propter cor febris oritur, inquit Galenus Comment. II. in Hipp. de fractur. Op. Ed. Iunt. Cl. VII. p. 235. C.

sive obicem in arteriarum, maxime pulmonalium, angustis narum sic resistere cordi, ut ejus non modo diminuat motum, sed & auctis viribus opprimat & suffocet. Hinc in frigore, quod impari gradu & duratione omnes ab interna causa ortas febres, sive intermittentes sive continuas, inchoat, maximum exitium imminet, cum a diminuto humorum circuitu ad nullum, id est, mortem facilis transitus sit.

§. III.

Insurgere motum cordis in stadio caloris, non minus, quæ hunc comitantur, explicant phænomena. Inprimis pulsus, tam velocior quam major ac plenior *b)*, crescentem circuitus vitalis vim facile evincit, qua actio cordis, cui arteriarum actio responderet, sanguinis intra datum tempus & plus expellit & crebrius. Ita postquam in frigore extremorum resistentia prævaluit vi cordis, nunc in calore vis cordis prævalet resistentiæ extremorum. Hæc nempe diu concipi nequit, quin ex crebriori attritu sanguinis a corde affluentis & a locis obstructis repulsi calor surgat. Ut a circuitu humorum per vasa resistentia naturalis calor pendet, ita in febre, quo magis compactus sanguis est, qui influit, quo magis angusta vel obfessa vasa, quæ resistunt, quo manifestior velocitas motus, qui talem sanguinem per talia vasa urget, eo insigniora sunt caloris incrementa. Nec potest crescere motus sanguinis, quin superne illa loca adiens, quæ novas cordi spirituum suppetias mittunt, augeat vires cordis per nervos, majori jam virium moventium copia instructos. Ita sensim vincitur obstaculum circuitus, & stagnantia attritu solvuntur, mixta cum coctis

b) Mihi dubia non est illa tremens in frigore & insurgens in calore pulsus velocitas, qua certius nunquam est & constantius febris indicium. Qui epidemicos malignos & pestilenciales objiciunt morbos, hos meminerint etiam sine febre occidere, ut pestis funestior, a quo illi gradu distant. Pestem illam *Sydenham* testatur ex improviso & citius opprimere, quam tempus Naturæ datur febrilem motum excitandi. *v. Op. Edit. Leyd. nov. S. II. C. II. p. 112.* Confer *Galenum de cris. L. III. C. 10.* ubi in maximis morbis, ait, prostratam Naturæ virtutem ad pugnam contra morbum non excitari, unde nulla tunc crisis.

coctis humoribus subiguntur, vel si incocti aliquid & noxii retinent, critice expelluntur, sudore, Iorio, alvo aliisque viis, hujus vel illius materiæ morbosæ excretioni opportunioribus.

§. IV.

Sequitur ex ipsis corporum legibus, ad materiam morbosam in iis coquendam vel ejiciendam provido Naturæ consilio febrem nasci, de cujus proinde salubritate differunt passim auctores, & vix morbum chronicum vel acutum sine febre solubilem esse, uberrimis exemplis illustrant e). Certe in plerisque morbis vel nihil agere medicos omni artis molimine, vel febrem excitando prodesse judicant. TH. SYDENHAMO, quo nemo solertius ad mores febrium, nemo cautius attendit, febris est verum Naturæ instrumentum pro secretionem morbosam dedita opera fabricatum d), vel ut alio loco plenius enuntiat, solemnis Naturæ machina, qua in præparanda & eliminanda materia quavis inimica, in sanguine latente, utitur e): Durius forte videri, ait vir perillustis, GER. VAN SWIETEN f), febrem cum morbus sit, sanationis tamen morborum sæpe optimam causam esse, at nihil verius, quippe certissimis ab omni tempore observationibus confirmatum: cui non desunt HIPPOCRATIS, GALENI & CELSI egregia testimonia g). Dum veteres Romani febrim sanam in palatio

- e) Quod de quartana maxime testatur Hippocrates, quam non modo ἀσφαλίσαντον πάντων καὶ ἐπιστον adpellat, sed & addit: εἰ γὰρ μόνον αὐτὸς ἀπ' αὐτῆ τοιαύτης ἐστίν, ἀλλὰ καὶ νοσημάτων μεγάλων ἄλλων εἴεται. Epid. I. S. 3. Op. T. I. p. 671. 17.
- d) Op. S. III. C. IV. p. 165. Cui etiam congruunt ib. S. I. C. IV. p. 62. hæc verba: febris Naturæ instrumentum est, quod partes impuras a puris secernit: hæc secretio est ipsa materiæ febrilis coctio.
- e) in Ep. ad Gail. Cole Op. p. 363. Simili ratione in L. de podagr. Op. p. 455. febrem vocat machinam Naturæ ad dissilanda ea, quæ sanguinem male habent.
- f) ad aph. H. Boerh. Comment. T. II. p. 3.
- g) Hippocrates febrem ait convulsionem aut tetanum solvere aph. 27. S. IV. ebrium, qui voce privatus convulsionem moritur, liberare. aph. 5. S. V. doloribus circa hepar subvenire aph. 52. S. VII. in volvulo ex franguria,

latio struxerunt b), videntur quibusdam in illa salutifera latentem benigni Numinis providentiam coluisse. Tota inprimis Stahlianæ scholæ febrium merita extulit. Stant ex adversa acie, qui toties sub febrium sævitiâ corpus humanum succumbere, quin & si apoplexiam, paralyfin, syncopen & violenta manu illatam mortem excipis, neminem sine febre extinguere obijciunt i). Quæ vero vindictæ febrium vel salubritas, si nemo propemodum sine febre moritur? Hinc immensas febrium laudes ill. BERGERUS suspectas habuit, acrius impugnavit STENTZELIUS, CAMERARIUS nequitia arguit, HELMONTIUS furentis Archei opus vocavit, BIERLINGIUS cum furiosa bellua, RAMAZINUS cum hydra

qualis in septem diebus occidit, pulso lotio mederi. *aph. 44. S. VI. eos, qui post subitos capitis dolores jacent interrupta voce & stertunt (Galenus apoplecticos intelligi notat) intra septem dies perituros vindicare. aph. 51. S. VI. Confer circa hæc Galeni Op. Extr. p. 33. F. it. Ex. p. 37. G. it. Ex. p. 58. E. it. Ex. p. 51. B. Dicta ab Hippocrate videtur Celsus collegisse L. II. C. 8. his verbis: febris & præcordiorum dolores, si sine inflammatione sint, finit, & in jecinoris dolore succurrit, & nervorum distentionem rigoremque ex toto tollit, & ex difficultate urinæ morbum tenuioris intestini ortum, si urinam per calorem movet, levat.*

b) Colebant potius, ne læderet, v. *Plin. H. N. L. II. C. 2. Op. Ed. Hard. Vol. I. p. 72. 6. placare, inquit, trepido metu cupimus. Sic Cicero de nat. Deor. III. errorem vocat, rebus perniciosis nomen Deorum & cultum tribuisse. Febris enim, inquit, sanum in palatio videmus. Non aliter Valerius Maximus L. II. c. 5. ubi præter sanum febris in palatio, alterum in area Marianorum, tertium in summa parte vici longi recensens, ceteros ait Deos ad benefaciendam venerabantur, febrem ad minus nocendum templis colebant. Similiter Gellius L. V. C. 12: non mirum, inquit. Nam Deos quosdam, ut prodesse, celebrabant, quosdam ne obessent, placabant. Qui novit Siculos voracitati, Salios pavori & pallori, Athenienses contumeliæ & impudentiæ, Lacedæmones risui, timori & ipsi morti aras dicasse, non adeo mirabitur cultam febrem apud Romanos, quorum furorem Prudentius ait hamariig. p. m. 581. consecrasse Deas febrem scabiemque facellis.*

i) Febrem omnium morborum comitem dicit Hippocrates de flat. Op. Edit. Lind. Vol. I. p. 405. VII. 2. Ex judicio Sydenhami febres duas partes de tribus in medicina occupant. v. *Ep. I. Resp. ad Th. Brady Op. p. 340. Erasistratus jam olim febrem morborum appendicem ἐπιγνηµα dixit v. Plut. de placit. philos. L. V. C. 29.*

hydra comparavit. Inter quæ devia sententiarum sæpe probabili utraque pars ratione pugnat: hinc medio itur tutius, & quia abunde tam commoda febrium quam noxæ exemplis constant, attentus vigilat oculus, ut febrium nunc juvantium nunc nocentium vires provide discernat, has in languore vel excessu motus, illas in iusto hujus moderamine quærendas, sive intermittentes sint febres, sive, quas harum compendium SYDENHAM^{k)} vocat, continuæ, quæ diebus suis illarum accessionibus sub similibus virium & horarum impendio respondere videntur.

§. V.

Salubritatem maxime in prima febrium actione, noxam in nimis protracta reperio. Illam sustinere corpus potest, ut repurgetur, hanc non sustinere, quin destruat paulatim. Eadem vis, quæ intra certum temporis intervallum amica est, ultra illud crebro in exitium tendit. Suppono, morbosum aliquid in corpore hærare, quod vitalem circuitum & commoda ab eo pendentia vario gradu intercipiens febrem excitat, quæ alioquin a levioribus vitæ erroribus nata sponte deflagrat & cito. Hoc morbosum, sive in solidis sive fluidis hærens leges circuitus turbet, sine dubio eget correctione, qua sensim ad statum naturalem & pristina functionum obsequia redeat. Quod si motu naturali morbosum illud non possit, vel ex latebris, quas occupat, expelli, vel expulsum & humoribus circumeuntibus mixtum coqui satis & subigi

k) *Op. S. I. C. 3. p. 49. & C. V. p. 88.* ubi discrimen continuarum & intermittentium maxime in eo ponit, quod illæ uno tenore, hæc partitis vicibus & diversis temporibus idem perficiant. utrinque spatio 363. horarum aut circiter; neque enim citius aut tardius massam sanguineam in humano corpore ordinarie repurgari, si negotium Naturæ permiseris. Non penitus sefellit ille consensus febrium antiquos. *Hæpocrates* terminos acutorum quartanario & septenario numero metiens similem concinnitatem quartanis tribuit. Commentatus in hunc locum prognosticorum *Galenus* tot in continuis dies, quot in intermittentibus accessiones numerat, ut velut frequentior terminus continuarum sit dies septimus, ita tertianæ exquisitæ accessio septima, v. *Ger. Swietenii in aph. H. Boerh. Comment. Vol. II. p. 350.*

subigi in foco viscerum, vel elusis coctionum praesidiis ex animalis oeconomiae finibus exturbari; spes iusta concipitur, fore, ut sub auctiori cordis motu, sub crescente actione fluidorum in vasa, vasorum in fluida, molimen illud correctionis vel expulsionis succedat, sive sub illa omnium miscela & agitatione crudum, quod resistit, vel assimilatur, vel semicoctum exterminetur. Non video, quid in hoc termino actionis meritum Naturae in excitanda febre possit extenuare. Ponamus tantisper, sub frigore contractas arterias contenta in majores truncos retropellere, totum corpus in partibus tum externis tum internis tremere sub illo frigore per horas saepe aliquot & concuti; necesse est, vel imis visceribus infarcta sub tot concussibus mobilia reddi, & vi subsequentis caloris per gradus invalescentis agitari, atteri, misceri, partim conciliari, partim separari, & corpus sub radicali illa resolutione & expulsionem emaciatum mox a nova & virali materia renovari & instaurari. Multa haerent ad lateralia cellulosa vasa 1) ad glandulas, ad alia, ubi ipsa quies corrumpit, latibula. Latent tanquam morborum semina, quae sub tacita indulgentia viribus nocendi crescunt, nunc vero, ubi febris surrexit, cum materia palam hostili commune coguntur examen subire, jus civitatis an exilium mereantur? corrigi an rescindi a vitali commercio debeant? Ita febris non manifestum solum sed & latentem hostem, qui arma lente colligit, iisdem armis oppugnat, & vel nocendi viribus utrumque exiit, ut jam bonae frugis inquilinorum humorum legibus auscultet, vel salutari crisi per varia excretionum loca dissipat, vel dato quodam ad externa & innocentiora loca decubitu arcem vitae & interiora viscera vindicat. Tales febres sunt maxime intermittentes vernae, quas SYDENHAM semper salutare, nunquam, nec debili quidem aut seni, sub ipsa imperitorum manu, damnosas adpellat m). Peccat sine dubio, qui ab hoc

1) Hinc febrem obesam, qui tunc saepe dimidium corporis pondus amittunt, amicam vocat, modo rite tractetur, Galenus in meth. med. XIV, Op. CL. VII. p. 91. F.

m) Op. S. I. C. V. p. 84. Ita Celsi iudicio L. III. C. 15. quartana neminem jugulat, licet, nisi primis diebus discussa, diu persistat, & vetus vis

hoc opere tam salutari retrahit febrem, & vires ejus in coctione vel expulsionem morboſi occupatas intempeſtivis auxiliis retundit. Reſero inter inſigniora ejus beneficia, quod corpus non purum modo ſed & longævum & novis morbis minus obnoxium reddat. Hic concinne Vir perilluſtris GERH. VAN SWIETEN *n*) febrem cum varietate vitæ a CELSO laudatæ comparat. In hac enim veluti nunc moveri nunc quieſcere, nunc ruri, ubi tenuis aer, nunc in urbe, ubi craſſior ſpirat, vivere, nunc multum cibi nunc parum aſſumere, & ſic variis, quæ ingruunt, vitæ mutationibus adſueſcere jubemur; ita in febre nunc vim frigoris nunc caloris, nunc diminuti motus nunc aucti experiundo, nunc diu abſtinen- do a cibus, nunc ſub induciis ingerendo largius, ferre ſine incommodo corpus oppoſitas rerum ambientium actio- nes diſcit. Effeminaſ ſimilitudo vitæ, ut ex alia ſemper impendat periculum, duratur vero ad injurias corpus, quas ſemel ſuſtinuit. Qui peregrinantes mutato aere & victu in febres incidunt, (nam quidquid novi & inſueti eſt vim ſtimuli habet,) ceſſante febre non amplius ab iisdem cauſſis afficiuntur. Varioloſi ſemel correpti novum contagium vix metuunt, quar- tanarios recidiva, ſi qua oritur, cito contra morbi hujus indo- lem & ſponte deſerit *o*). Armenta ex peſte eluctata magno emun- tur pretio, inque ſtabulis, quo alia infecta hærent, ſine metu re- linquuntur. Nec ſieva illa apud THUCYDIDEM *p*) peſtis bis eos- dem homines infeſcit. Mirum igitur non eſt, inter illos febris depu-

nifi vere ſolvatur. *ib. C. 16.* Febres etiam continuæ, quocun- que modo intermiſerint, ſine periculo ſunt. *Hipp. aph. 43. S. IV.*

n) ad H. Boerh. *aph. 734. Comment. Vol. II. p. 524.* Celfi locus de varietate vitæ eſt in *L. I. C. I.*

o) Scitu dignum eſt, inquit Sydenham. *Op. S. I. C. V. p. 85.* quod cuj- cunque temperamenti vel ætatis fuerit is, qui quartana ſemel laboravit, altera vice ab ea non diu fatigetur, ſed morbus ſponte poſt aliquot pa- roxyſmos ſolvatur.

p) *de bello Pelop. L. II. 51. Edit. Hudſon p. 113.* Non alium ait tunc morbum fuiſſe, vel ſi fuerit, in illum peſtilentem tranſiſſe, unde qui hunc evaſerunt, non modo beati habitus ob præſentem ſalutis lætiti- am, ſed & ſpem immunitatis ab alijs morbis.

Richterſi Opuſc. T. II.

R

depurantis. & latentiores etiam noxas, olim cum magno discrimine emersuras cito exurbantis saluberrimos motus corpus reddi durabilius, & novis morborum ac mortis causis diutius resistere q).

§. VI.

Aliter se res habet in febrium progressu. Vix potest febrilis impetus per plures dies sine nova solidorum fluidorumque noxa desævire. Sanissimorum sub violentis corporis exercitiis lotium brevi crassum secedit, rubrum fœtidumque, nec halitus sudorque, vel quidquid excretorum est, luculentis ineuntis corruptelæ indiciis caret. Quanto id magis a perenniori febrium actione metuendum est! Omnis corporis motus naturali major cruda quidem efficacius subigit, at cocta exaltat nimis ac cito pervertit. Primum hoc evenit, ut ille vehementior impetus dissipet liquidus, figat crassius, & funestis circa vitalia viscera obstructionibus ansam præbeat. Ita in acutis sanguis primo vel altero etiam die fluidior floridiorque mox siccus & coriaceus adparet, qualis teste HIPPOCRATE r) in ardentibus perimit. Atque in tali sanguine post tenue expulsam spissiori evolvuntur sub continuo illo impetu salia, & ex blandis acria, ex neutris alcalina, ex fixioribus volatiliora, nec minus olea ex inodoris, insipidis, levibus, rancida & fere caustica evadunt: unde celer in malignis præsertim ad putredinem transitus compagem omnem dissolvit ac destruit s). Quæ mala in cadaveribus toties observata fefellerunt tanquam causæ febrium, cum sint effectus. Infesta tunc urgent symptomata: æstus, qui magni attritus, sitis, quæ spissitudinis vel magnæ acrimoniæ comes est, anxietas, quæ cum sensu suffocacionis

q) v. Herm. Boerhaavii aph. 754.

r) de morb. I. Op. Vol. II. p. 32. XXVII. 12. Pereunt siccitate, qui febre ardente moriuntur.

s) Nihil putredô illa aliud est, quam talis mutatio corporis, inprimis animalis, qua post dissipatum aquosum ac tenue evoluta & attenuata salia ac olea acrimoniam suam destruentem omnibus partibus adplicat, Jam orienti putredini visum fatis est, ut corpus succumbat.

cationis ex tali sanguine; pulmoni isharente, vires cordis expellentes sensim suo renixu opprimit. Debilitas, lassitudo & gravitas sunt ex penuria tenuioris liquidi & stasi in extremis. Nec latici humorum tam corrupto blandus medetur chylus, cui alioqui vis est acria demulcendi & crescentes eorum stimulo motus leniendi. Nam inter dispensia tot liquidorum languent necessaria circa officinam coctionis secretiones, vel quidquid fecernitur ab humoribus ad alcalinam indolem vergentibus, prosterntur potius & evertit ventriculi, tum adpetentis tum coquentis, virtutem. Quis non praeconia februm, sub tali earum decursu, ut vana & adulterina rejiciat?

§. VII.

Igitur inter salutare ac funestos februm exitus hac ratione judicandum est, divinam in fabrica corporis sapientiam, pro ejus in fragili materia durabilitate, sic construxisse partes, ut conjunctis viribus in totius compagis tutelam tendant, nunc auferendo corrupta, nunc perdita reparando, sub illo motuum gradu, qui utrique scopo convenit. At eadem sapientia nos, quorum interest, noluit otiosos esse, verum ad motus in vindicias corporis surgentes probe attendere, eosque sub variis vitae erroribus, nunc justo languidiores nunc vehementiores, intra modum Naturae propositum continere. Non convenit arti, si meminerit, unde haec Naturae arma veniant, aliis quam iisdem pugnare; id convenit, remove omnia, quae aegrorum vel rerum ambientium culpa aciem armorum illorum nunc obrundunt nunc exacuunt nimis. Facile conquiescit febris, si quod cordis actioni resistit, parvarum virium est, at eadem saepe sub erroribus nostris intempestive accenditur. Hic de medicina HIPPOCRATES omnium optime meruit, dum febrem languidius, quam par est, pro coctione & expulsionem morborum agentem justo gradu excitat, ferociorem, ne laedat, deprimit, & debito moderamine hoc auxilium Naturae ad statum perfectae sanationis dirigit ϵ). Nunquam igitur

ϵ) Cui maxime congruit doctrina Sydenhami. Is indicationes veras in eo versari censet, ut sanguinis commotio intra modum Naturae proposito

igitur oppugnanda est febris, nisi sollicitè consideres, excedant-
 ue vires, an deficiant? Redundans ex utroque damnum, ex parte
 in recensitis febrium effectibus expositum, pergimus in potioribus
 momentis adhuc plenius illustrare.

§. VIII.

Febris intensioris noxas quis in tanta ægrotantium strage excuset? Dum irritat stimulus obstruentis materiæ, & febris nascitur, nequit vehementia ejus diu citra læsionem concipi. Duo manifeste mala exinde resultare, potest ex dictis intelligi, debilitatem nempe vasorum & sensim destructionem, corruptelam vero liquidorum, spissitudine & acrimonia peccantium. Utraque per varios gradus inflammationis, suppurationis, gangrænæ & sphaceli ad exitium ducunt. Id etiam in juvenili corpore citius contingit, ubi tenera omnia tantum impetum & calorem nunquam diu sustinent. Crebræ radices chronicorum sunt ex reliquiis acutorum, ut recensente H. BOERHAAVIU) vitia in humoribus purulenta, ichorosa, putria, in solidis abscessus, fistulæ, cancri, caries, & ex his infinita compositorum malorum turba. Necesse est, etiam sub intermittentium crebris ac validis accessionibus, ut vasa, quæ nunc a frigore contracta, nunc a calore dilatata, tantam trajectorum humorum vim patiuntur extreme debilitata vitali suo robore priventur, fluidorum autem, quæ sub vehementiori attritu degenerant, nocentissima sensim indoles emergat: adeoque non tenuia tantum, sed & crassiora laxatis vasibus elabuntur, ut crassum turbidumque lotium & flavi viscidique sudores evincunt, cruda vera & acria, quæ remanent, opplen-
 do & erodendo utramque cachexiam, & quæ cum tumore est, & quæ extenuat corpus, pariant. Ibi hydrops intra tumentia vel
 rupta

congruentem fistatur, ea ratione, ut nec plus æquo gliscat, unde periculosa symptomata, nec nimium torpeat, unde materiæ morbificæ pro-
 trusio impeditur. v. Op. S. I. C. IV. p. 53.

u) Aph. 1052. 1053. 1054.

rupta vasa oritur x), hic phthisis inter extenuata & consumpta. Hanc ex nulla febre quam intermittente frequentiore vocat R. MORTON y) & proteiformem tum continentium tum intermittentium genium z), sub qua larva atrocissimorum morborum ludant, facile delineat. Inflammationem tonsillarum ex diuturnis autumnalibus TH. SYDENHAM a), carum ex tertiana P. FORESTUS b), ventris inde suppurationem DES. JACOTIUS c) commemorant.

§. IX.

Verum nec languentis febris noxæ dissimulanda sunt. Sane si possibile vix fuerit, ut gravius paulo circuitus obstaculum solvi sine motu febrili possit, æque jugulabit ægrum, qui justo citius extinguit febrem, quam qui auget, & ad illum gradum evehit, quo lædit. Si opprimitur, antequam subegit vel expulit morbosum, mala sæpe chronica, per omnem vitam inexpugnabilia oriuntur, ut scirrhi, asthmata, rheumatismi & alia hujus generis. *Necessario remanens sub illo languore materia pergit obstruere, figi in latebris & ulterius degenerare, pro ratione inprimis nobiliorum partium, in quas decumbit. Cogitent, tacitum intra viscera incendium se alere, qui de febre magis, quam caussis ejus debellandis solliciti sunt. Nullus, quo lentum illud sub debili motu figitur, opportunior quam in abdomine locus est. Hic durum ex intermittentibus lienis tumorem post Galenum P. FORESTUS*

x) Cujus a febribus relicti frequentiam testatur *Io. de Muralto. Eph. Nat. Cur. D. II. A. VIII. O. 4. schol. p. 19.*

y) Phthisiol. L. III. C. 12. Op. T. I. p. 71. Causam subjicit, quod febris ejusmodi chronica, ex fuga revertens facile colliquationem serosam cum tussi pariat, æger quoque contento morbo nec frigus nec alia noxia vitet. Ophthalmiam ex tertiana idem *Morton* describit.

z) illum Exerc. II. C. 9. Op. T. II. p. 198. hunc Exerc. I. C. 9. Op. T. II. p. 107.

a) Op. S. I. C. V. p. 84.

b) Obs. & Cur. medic. L. X. O. 39. p. 365.

c) in *Holler. Coac. Hipp. p. 191.*

STUS d) icterum ex hepatis vitio GER. SWITENIUS e) notant. Scirrhi glandulas ejus regionis misere occupant, ex quo natus hydrops deterior est, quam qui debilitati tumentium vaforum originem debet. Scorbutus, cujus indoles in spisso & acri sanguine consistit, hujus ex febribus nati vitii crebra progenies est. Hecticam post tertianam & diuturnos morbos P. FORESTUS f), contracturam genuum MART. MAX. PRUGGMAYER g) enarrant. Hic multum festinationi vel socordiae medentum debetur. Ex hac tremorem linguæ cum spasmo faciei tertiana reliquit teste EHRENF. HAGEDORNIO h), qui etiam fluxum aurium & surditatem inde natam observavit, inque puella rustica hydropem anasarca febris profligatæ succedentem, illo sublato hanc reversam, hac devicta illum denuo infestantem. Ex quartana nimis cito curata cervicis rigorem, arthritidem, nephritidem, aliaque cum ipsa morte secuta esse mala, CH. MENTZLIUS scribit crebra se edoctum experientia esse i).

§. X.

Itaque inter legem nunc fovendæ nunc oppugnandæ febris crebra judicii difficultas medicum premit. At qui necessariae in his attentionis opera gravatur, ei satius fuerit, artem non attigisse. Sunt, qui in febre perpetuas propemodum venæ sectiones, nullo morbi tempore limitandas, cum Galenicis requirunt: sunt e contrario, qui omnem fere cum Helmontianis damnant. Neque illis

d) *Obs. & Curat. medicinali. L. III. O. 37. p. m. 98.* Sic. *Th. Campanella medicinali. L. VII. C. VII. art. 4. p. 676.* *lien, inquit, ob quartanam incurrit scirrhum & saepe hydropem adfert.* Nec vero omnis tumor & durities lienis metui debet. Febrem autumnalem puerorum, si ei in abdominis regione, maxime circa lienem durus tumor supervenit, fugam meditari, censet Sydenham. *Op. S. I. C. V. p. 85.*

e) *ad aph. H. Barb. 753. comment. Vol. II. p. 523.*

f) *l. c. L. IV. O. 5. p. 315.*

g) *Ephem. Nat. Cur. D. III. A. I. O. I. p. 1.*

h) *ib. Dec. I. A. VI. & VII. O. 15. p. 25.*

i) *ib. Dec. II. A. V. O. 42. p. 83.*

illis frequens experientia, neque his refragatur. Facile conciliantur, si illos dixeris in magna febre merito requirere, hos in parva merito damnare. Nŕtrum alii perpetuo commendant in febre, alii cum BOYLEO spiritum cornu cervi. Sub eodem limite tota eorum contentio sopietur. Hic vero minime in vastum illum descendimus medicæ disquisitionis campum, quo diversum genus, oppositas causas, & infinitas, quibus occurrendum ius est, cautiones prosequi multorum opera solet. Vnice, quale motus moderamen præsens febris exigat, suæ speciei proprius accommodandum, suis cautionibus ulterius muniendum, hoc loco generatim ex illo motuum vel excessu vel languore, suis sollicitè signis discernendo, desinimus. Reliqua circa febrium indolem in omni suo ambitu penitus evoluenda mereri eruditorum examen, haud inficior, licet multum inutilis speculationis se misceat; at pro scopo medendi in dictis maxime rerum cardinem versari, mihi quidem persuadeo. Quoties igitur constat, majorem febrilis motus gradum lædere, minorem nihil ad salutem conferre, sed hostem in sinu alere, cogitemus præcipue de tali motus moderamine, quale causæ morbi debellandæ sufficit. Hoc jam præsentè turpe medico non est quiescere. Erret errore non erudito, verba sunt T. H. SYDENHAMI *k*), qui Naturam artis adminiculo ubiuis egere existimat. Namque id si fieret, parcius humano generi prospexisset, quam postulat speciei conservatio, cum ne minima quidem proportio sit inter frequentiam morborum, & humanas, etiam cultiori sæculo, medendi facultates. Nil mutat medicus ex his, quæ cum ratione fiunt, licet successus haud protinus sequatur *l*).

§. XI.

Moderamen febris intensioris, maxime in acuta, quæ presso pede insilit, nec raro tamen in intermittente requiritur. Dum obstaculum accuso in circuitu humorum natum, perinde est, sive
in

k) *Op. S. V. C. p. 229.* Bene *Gellius*: multa nobis Natura tuendæ valetudinis causa & in promptu & in propatulo esse voluit. *Art. nosŕ. L. 18. c. 10.*

l) *Hipp. aph. 52. S. II.*

in angustis arteriarum, sive nervis, sive aliis locis hæreat, modo cordis actionem stimulo suo vel resistentia intendant nimis. Cavendum tunc statim est, ut diximus, ne prima febris noxa, quæ liquidiora dissipat, reliqua diluente vehiculo orba in vasorum angustis figit, cum corporis, cui consuetum cupimus, majori damno ingruat. Quod veluti periculum ex vehementi calore, circa loca præsertim teneriora & vitalia, ut caput, pectus & præcordia scæviente præsentimus; ita diu non latet nata hinc universi corporis siccitas, si partes in statu sanitatis præ reliquis molles & irriguas, ut cutem, linguam, fauces, nares, oculos, rigida squalere ariditate, lotium quoque parcius & saturatius secedere, animadvertimus. De simili enim vel deteriori internarum partium statu certiores internuntii non sunt. Ex quo palam fit, a tam spisso & aegre mobili sanguine, fines arteriarum, & quos ille primum occupat, pulm onalium oppleri, ut intercluso liberiore transitu ad sinistrum cordis ventriculum parum, idque interrupto rivo, perveniat, teste pulsu parvo & inæquali, obex vero adversus vires dextri ventriculi expellentis indies crescat. Elucet ex his protinus, quantus error eorum doctrinam contamineat, qui dispendia liquidorum, a febre metuenda, ipsis sudoriferis accelerant, quibus eicere morbosum in primo cruditatis statu temere moliantur *m*). Arida ejusmodi febris, ut poeta vocat *n*) a denso & oleoso sanguine repellit diluentium & attenuantium miscelam, ut sine fructu elabantur, nisi prius vis illa motus & caloris infringitur. Opus igitur ante omnia est, sollicitè ab iis, quæ motus illius gradum sustentant vel augent, abstinere. Utiliter quies musculorum retardat celeriores sanguinis venosi ad cor reditum, & crebriorem ab eo stimulum ad systolen. Omnium simul sensuum

m) decepit observatio in peste, sudore anglico aliisque paucis morbis, ob mialma tenue ac mobile, quod antequam figitur, primis opportune sudoribus elui debet. De reliquis acutis & inflammatoriis, majori æstu stipatis, valet illud Hippocratis ἰσχυρὰ ἀμα προπετῶ γενόμενος ἐν ὀφθαλμοῖς. *Caac. pranot. Op. V. I. p. 579. IV. 41.*

n) Quam furit atque artus depascitur arida febris. *Virgil. Georg. L. III. v. 458.*

suum & ipsius animæ otium prodest, quo æger nulli operi, nulli colloquio intentus, vix lucem in obscuriori loco videat, vix strepitum in solitudine sua, quam rara ministrantium officia interpellent, audiat. Si a motibus animi ipsum jam genus nervosum laborat, sopientibus etiam locus est. Cibus pariter potusque sine stimulo sit vel quantitatatis vel acrimonie, igitur haud solidiusculus, odoratus, sapidus, vinosus, aromaticus, sed tenuis, blandus, aquæ proximus, molliens solida, diluens acris & spissa, minuens motum. Huc refero decocta & emulsiones seminum, serum lactis, & maxime potum aquosum, farinosum, nitrosum & grato acore referrum, qui calori, siccitati, acrimonie & emergenti sensum ex his purredini, malis in excessu febrium semper metuendis, validius resistit. Sane quo plus aquosi & tenuis humoris in sanguine, eo plus est contra motum, attritum caloremque praesidii: unde semper, in quibus aqua abundat, frigida temperiei sunt. Nec aërem subfrigidum, qui levat anhelantes & reficit, merui velim. Commodè eviuit a chymicis olim inuenta consuetudo, sub calido aëre & stragulis detinendi ægros, & sub hoc foru sudores eliciendi, tam noxios, ut vidimus, inter incrementa caloris, siccitatis & impetus febrilis. Minus fere SYDENHAM o) in venæsectione & aliis adminiculis spei posuit, quam in eo, si æger erectus in sedili, vel in majori virium inopia lectus modice & super lectum recumbens liberiores aërem captat, non calidum, qui plus siccatur, non frigidum, qui plus constringit, sed jucunde temperatum. MARTIN febrem, omnibus remediis rebellem, cessasse celeriter scribit, cum relicto lecto æger in sella hæreret p). Inter remedia externa venæsectione sine mora instituta nihil potius est, cum imperum febrilem, dissipantem fluida ac distrahentem sensimque destruentem solida celerrime refrenet, & tenuis vasivitalis oscillationem, contenta a concretione vindicantem, restituat

o) in febre continua *Op. S. V. C. II. p. 225.* in plenitudine *S. VI. C. III. p. 266.* Adde *S. III. C. I. p. 158.* ubi variolosos in agone phrenetico resocillare aëre liberiore præcipit, surgentesque e lecto ait a morte te liberasse.

p) *v. hist. de l'Ac. R. des sciences A. 1732. Hist. p. 42.*

ruat *q*). Sectionibus venarum subiungi vel etiam substitui clysmata possunt, quorum solo usu plerisque sibi licuisse æstum penitus reprimere, scribit SYDENHAM *r*). At blanda sint, ex molliente decocto cum saccharo, vel ex sola aqua, nitro & melle: qualia magna parte resorpta reficiunt, & squalorem viscerum abdominalium detergunt, quippe quæ sub tali æstu gravius periclitantur. Quibus omnibus rite observatis haud magno medicaminum adparatu opus est. Possunt hoc nomine sufficere decocta radicum scorzonerae, graminis & acetosae, decocta & gelatinae fructuum horæorum, & similia, quorum manifesta est humectandi & leniendi virtus *s*). Negandum vero non est, dari etiam acutas & malignioris genii febres oppositarum virium ab ingressu stimuli, omnia intro in putre liquamen cum subita virium jactura dissolventis. Sanguis ægrorum hic non concrevit, licet ad tempus sepositus, morbus vero per enormes hæmorrhagias & alias putres excretiones genium prodit. Nihil hic superat frigidam potionem cum spiritibus acidis.

§. XII.

Segnitiam febrium in intermittentibus crebram, at& in continuis aliquando conspicuam, corrigere eo majoris artis videtur, quo plures alienum censent, fovere morbum, adversus quem in auxilium vocamur. Sane fas est, febrem in illo conservare gradu, ut

q) Omnis sanguis, qui quiescens ultro concrevit, cordis & arteriarum alterna actione novam omni momento motus directionem & aliam in situ partium mutationem subit, quæ ratio distrahit perpetuo partes & coire prohibet. At a magna febre manent distenta vasorum latera, nec ideo solvantur, quæ hic stagnant, nisi restituto eorum motu oscillatorio, maxime ope venæsectionis. Hanc igitur *Celsus* L. II. C. 10. modo vires ferant, in omni ætate & sexu admittit, nec tamen ultra quartum diem ob metum imbecillitatis, vel quod tunc exulante resolutionis spe infans suppuratio majorem vim vitæ requirat. At *Galenus* noluit dierum terminum attendi, de cur. rat. per V. S. C. 20.

r) Op. S. I. C. IV. p. 59.

s) Vide, quæ ex *Frid. van der Mye, Jo. Jac. Wepfero, Th. Lobbio* & aliis hic congestis *Ger. van Swieten* t. 6. T. II. p. 421.

ut major semper, quam in sanis, sit sitis, calor & pulsus, modo non tantus, ut liquida dissipare nimis & quaterre solida occipiat. Calor parvus, vires torpidæ, coctio nulla, & nullum inter hæc malorum, quæ febrem comitantur, levamen, facile evincunt, languidiorem febrem quam ut subigat satis, moveat ac secernat, stimulo non freno egere. Nunquam sine coctione, cujus summum præsidium est febris moderate insurens, causa morbifica vel corrigitur vel apta ad expulsionem redditur, nunquam sine ea minui symptomata, crescere vires vitæ & læsæ functiones restitui incipiunt. Malæ fidei est apparens morbi lenitas, ob quam sæpe inflammatio, quia torpente febre resolvi non potest, in feirrhum transit. Circumspecti igitur hominis esse, cum CELSO †) judicamus, novare interdum & augere morbum & febres accendere: sæpe enim, dum novo motu corpus incaluit, remissio sequitur. Propterea, quæ evacuando vires magis labefactant, quemadmodum venæ sectionem & catharsin, adeo damnat TH. SYDENHAM †) in ipsis intermittentibus autumnalibus, ut inde in vegetioribus protrahi, in provectioribus lethalem morbum fieri, quin & vernaes, mitioris alioquin indolis, hinc ad autumnum persistere, & ægrum fere in extremis versari, ex crebris observationibus doceat, sudoriferis quoque crebrum in continuas transitum tribuat x). Opus cardiacis est, quæ sub gemina actione, partim bonorum humorum penuriæ, partim moventium virium inertie medentur. Haud igitur tenues ptisanas, sed meraciorem cerevisiam per gradus ipsamque vinum in febre imbecilliorum cum

†) *L. III. C. 9.* ubi curationem lentarum febrium ex instituto tractat. Hinc ibidem mulsum & vinum permittit, putatque sæpe ex eo intendi febrem, & majorem oriri calorem, simul & priora mala tolli, spemque remissionis in ea curatione ostendi.

†) de autumnalibus febribus v. *S. I. C. V. Op. p. 91.* de vernalibus *ib. Op. p. 84.* Non negat, cardiacis aliquando servari, quos temeraria sanguinis missio multavit. Sed præstiterat, inquit, plagam non infligi quam sanari. *ib. C. IV. Op. p. 54.*

x) in *Ep. I. Resp. ad R. Brady Op. p. 298.* Sub profusis sudoribus non definit febris. Leniter manans sub ptisana vinosæ & jusculis vires revertibus salutaris est.

cum GALENO præscribimus y). Neque periti medici aquas aromaticas & sales volatiles in tali statu extimuerunt, neque aromata, ut allium, sinapi, raphanum rusticanum, piper, zingiber, cariophyllos & carnes his conditas in illo languore intermittentium febrium prohibuerunt. Decoctis acribus & antiscorbuticis quot non tertianæ & quartanæ devictæ sunt! Sub his stimulis surgit febris & reliquias morbi conficit. Aerem calidiorem, vegetiores animi morus, diurna colloquia, immo contentiosa, ambulationes aliosque musculares motus, idoneo gradu auctos, fatus etiam & frictus, maxime circa spinam & ad focum, inter vera antifebrilia, licet ad tempus excitent febrem, collocamus. Stimulos ipforum salium, ut salis polychrestis, salis Tackeaniani, salis ammoniaci, quin & alcalinorum, ut salis cardui benedicti in lenta pituitosorum hominum febre profuisse, inter omnes constat. Præ reliquis amara vi detergente, penetrante & excitante lentis humoribus salutariter se miscent, spissa & stagnantia fundunt, moruum inertiam corrigunt, & vitalis caloris focum instaurant. Quanta omni ævo fama fuit radicis gentianæ z), herbæ absinthii a), & cardui benedicti b), summitatum centaurii minoris c), florum chamæmeli? d) ut ex multis pauca nominem. Ad quam classem remedium, devictis febribus insigniorum, corticem peruvianum primo

- y) laudat vinum in febrî mediocrî *X. meth. med. Op. CL. VII. p. 70. B.* vetat in aliis febribus *Op. CL. VII. p. 99. A. p. 159. E. F. H. p. 167. G.*
 z) qua vix amarior planta, & quæ constantius febrifugas essentias ingreditur. *Agricola longævos fieri censuit, qui quotidie tantillum ejus sumerent. v. Paul. Hermannî cynos. mat. med. ex Ed. Jo. Bacleri T. I. p. 96.*
 a) anima stomachi dicta, frigidis & pituitosis, si febris eos corripit, tam salutaris, quam biliosis & siccis noxia.
 b) egregium omni ævo diaphoreticum & febrifugum, centaurio mitius.
 c) kulandus & Ettmullerus in omni febre intermittente vix alio quam florum centaurii decocto post præmissum emeticum usi sunt. Infusum, pulverem & extractum cl. *Marchant dans l'hist. de l'Ac. R. des sciences A. 1701. mem. p. m. 284.* non minoris virtutis esse censet, quam corticem peruvianum.
 d) subtili pulvere florum chamæmeli æque certas ac felices sanationes quam a cortice peruviano præstitit Anglus medicus *El. Coysh*, referente *Mortono*, qui ipse, ubi cortex non profuit, virtutem chamæmeli aliis admixtis expertus est. *v. Exerc. l. C. VI. Op. T. II. p. 64.*

primo loco pertinere, vix dubitavit, qui perpendit secum, ex quot censorum acri examine & centies iterato, virtus ejus, inter nova semper experimenta illustrior & admirabilior, emerferit. Haud igitur eum, tam commodo loco, quo se offert, sicco nimis pede præteribimus. At velim prius generatim considerari, viam in his febribus profigandis cum successu tritam semper plus novi caloris, motus vigorisque venis infudisse, atque illam quoque eos ingressos esse, quibus minime animus fuit, fovere febrem, ut deflagraret citius. Pro qua veritate confirmanda non possum non ad usum emeticorum respicere, quorum vis totum corpus concutiens nequit sine augmento motus calorisque interni concipi. Solent illa tunc in febre commendari, si hærentem in primis viis & circa præcordia saburram lingua sordida, fauces olidæ, ventriculus ex inerti pituita vel etiam corrupta bile cum amarore oris nauseans arguunt, viresque adhuc integræ ac viscera illæsa cum ipsius ægri ad vomendum proclivitate id permittunt. Verum etiam extra hæc commoda, quæ inficiari in ipsarum continuarum principio non licet, salutaris emeticorum virtus sub tot viscerum concussibus conspicua, non per primas solum vias sed & totum corpus, excretiones varii generis adjuvans subtrahit & intro febris fomentum, quo subsistere poterat. Scio non convenire prostratis viribus: at TH. SYDENHAM, e) quem paulo ante dixi ex hac causa purgantibus & sudoriferis succensuisse, ipse tamen ad prima incendia restinguenda successum emeticorum sub justo limite in continuis & intermittentibus extollit.

§. XIII.

Non dubito, corticem Peruvianum iis adnumerare febrifugis, quæ febres intermittentes vel remittentes luculenter, in debiliori ægro-

e) In continuis maxime maligna diarrhoea comite probat emeticum post venam sectam. *Op. S. I. C. IV. p. 55. 56.* sic ait corruptelam in ventriculo & vicinis locis, antequam mora iuvascit, tolli; quamvis, satius sit, id ab initio fieri, posse tamen sero vocatum, id quovis tempore, si vires permittunt, tentare, se ipsum duodecimo die morbi tentasse. *Ib. p. 58.* in intermittentibus laudat successum emetici ante paroxysmum *Op. S. I. C. IV. p. 86.*

agrotantium corpore; efficacissime & cum mirabili successu expugnant. Remedium tam tonicum, amarum, aromaticum, quid nisi excitet vires, roboret coctiones, tonum solidis, justam crasin fluidis restituat, & inter has operas longa experientiae fide confirmatas sopiat stimulum, quo febris accenditur? Hæc si præstitit, quid causæ est, mirari, sine ulla ad sensum expulsionem morbosi f) corticem mereri febribus, cum correctio latentis noxæ omni expulsionem præstantior a dictis viribus non improbe expectari possit. Qui usum ejus secuta esse tot mala chronica, hydropem, scorbutum, arthritidem, icterum, cachexiam, phthisin, scirrhus & alia multa, quæ a corporis ruina proxime absunt, audacter arguunt, g) eque suo non minus quam aliorum, qui iisdem

f) Hinc citant *Galenum de diæ. decret. L. I. C. 1.* ubi negat fidas esse subitas solutiones, nisi copiosa excretio vel abscessus sequatur, instare autem morbis citra hæc quiescentibus recidivam. Convenit *Hippocrates*, qui *S. II. aph. 27.* iis credere vetat, quæ sine ratione levant. Nec *Celsus* ab his alienus est, qui *L. II. C. 7.* febrem ait reverti, quæ subito & sine ratione, sine bonis signis finita est. Certum puto, relictiis morbi feminibus inducias forte sequi non pacem, & nihil *Hippocratis* effato *S. II. aph. 12.* verius, quam illud, τὰ ἐγκαταλιπαρόμενα ὑποροφὰς ποιεῖν. Concedi de cortice potest, quod sæpe subito solvat, at negamus sine ratione & sine bonis solutionis signis fieri.

g) Jam ante scholam *Stahlianam* insurrexerunt multi adversus corticem, inter quos *Jo. Jac. Christius* in *L. de pulv. febris. orb. Americ. C. 2. p. 55.* calida eum amaritie sua siccare, terrea austeritate stipare colligit, & ad unum omnes relapsos ait, quos *Bruxellæ* cortex sanavit. *C. IV. p. m. 70.* At tunc mos fuit, exhibere in frigore febrili, v. *ib. C. III. p. 60.* Amarities illa subadstringens non nisi tonicam virtutem, in cortice majorem, quam in aliis amaris, alioquin etiam febrifugis, probat. *Vop. Fort. Plempius* ausu etiam magis hostili, & ut *Sebast. Badius* censuit, ore, dente, lingua, calce, & calamo in corticem irruit, crebras recidivas, multa funera & ingentem eorum numerum, quos cortex extenuatos, phthisicos, cachecticos reddidit, recensens. Quin & reperti sunt, qui vix quemquam ab usu corticis ad septennium superfuisset tradiderunt. In hos commotior *Rich. Morton Exerc. 1. C. 7. Op. T. II. p. m. 80.* bona quæso verba! inquit: Quot ego ipse post quatuor lustra annorum, & quod excurrit, ab usu corticis vegetos atque firma valetudine utentes vidi, & magis athleticos, quam prius. Forte illi, qui hæc obijciunt, vix per septennium ejus vires experti sunt.

dem sententiis innutriti sunt, peno observationes hujus generis depromunt, si æquioris judicii videri velint, cogitare debebant, febrī diutius sævienti, sub qua, ut superius exposuimus, degenerat solidorum & fluidorum indoles, hanc omnem symptomatum turbam verius deberi. Nam ex veterum testimoniis abunde constat, h) eo tempore, quo nulla in corticem suspicio cadere potuit, ex sinu februm in corpore diu adhiesto eadem mala germinasse, medentum quoque errores interdum accelerasse. Longe vero manifestior sit censura illius, quæ corticem premit, injuria, cum multa ejusmodi mala, partim a febribus nata, partim ab artis erroribus sustentata, ad perenniorem sub provida manu & legitimum probi corticis i) usum penitus cesserint k). Dantur viri ingenui & sapientes, qui corticis quidem innocentiam strenue tæntur, quod nunquam viribus suis lædat, his tamen ajunt

h) Ita Hippocrates aph. 44. S. IV. *Φύματα καὶ ἐς τὰ ἀέρθρα πόνως* ex longis febribus derivat. Iisdem *L. de int. affect.* C. 53. *Op. T. II. p. 262.* *λευκὸν πλέγμα* tribuit, quo facies, deinde venter & phlegma tument. Galenus *meth. med. ad Glauc. L. I. C. 9.* tumorem inde lienis & statu distenta præcordia notat.

i) Velut circa usum legitimum altera, sic circa probi corticis selectum prima cura medicum occupat. Rich. Morton *Exerc. I. C. 9. Op. T. II. p. 97.* anxium semper & tremulum se præscribere ait corticem, nec nisi prægustatum, adulterinum enim & effactum plerumque in officinis venalem esse. Requirit corticem coloris cinnamomi, saporis satis grati & aromaticæ amari, odoris mucidi, suavis, aromatici, præterea friabilem & tenuem maxime, qualis a ramulis succo plus saturatis raditur. Dammat injucunde amarum, intense acerbum, glutinosum, nigricantem, effactum. Plenius probitatis notas prosequitur ill. P. G. Werthofius *Obs. de febr. S. III. §. 3. p. 82-87.* & doctorum circa hanc rem judicia comparat & conciliat.

k) Rich. Morton *Exercit. C. V. Op. T. II. p. 52. febris chronica*, inquit, viam sternit ad plures alios morbos maxime funestos, *hydropem, phthisin, icterum, scorbutum &c.* qui quidem omnes cortice peruviano copiose exhibitio & sæpe reperito curantur, vix alia ratione. Adsumum ill. Werthofius l. c. S. II. §. 6. p. 66. his verbis præbet: *omnem in his paginam implet cortex.* Addit eximias tum suas tum aliorum observationes, de arthritide, cachexia, ictero, natis a febribus & cortice fanatis.

ajunt unice suppressere febrem, adeoque, cum hæc intra certos limites salutaris, vetera mala, ut epileptica & podagrica aliave vincat, & corpus purum, durabile, longævum reddat fieri posse non tam corticis, quam medicorum culpa, qui eo intempestive in tali febre utuntur, ut dictis beneficiis privemur, & superstite morbosofomite mox gravius febrile incendium erumpat l). Fateor, me non comprehendere satis talem remedii virtutem, quæ intacta causa febrem tollat. Si enim illa iisdem nocendi viribus in corpore superest, cur hæc silet? Necessè erit, ad vim morbofi stimuli, (qui in quas latebras ope corticis refugiat & quiescat, non adparet) æque ac ante superstitis fuscitari febrem, & in eo coquendo vel expellendo ad legem Naturæ occupari. Si dixerint, effectus tantum febris remanere, quis non videt, iis ipsis tantquam constanti foco ali febrem ac sustentari? Igitur pronior sum, ut credam, corticem, cum motus corporis vegetiores, a quibus etiam vigor coctionum secretionumque pendet, sua virtute in multis morbis instauret, agere in causam illam, qua irritante vel nata est febris vel confirmata. Fieri autem secus non potest, quam ut cedat febris, si vitium, ad cujus stimulum insurgit, jam æmulis alieni remedii viribus sublatum sit. Non igitur cortici virtutem tribuo feбри adversam, sed in potioribus actionis suæ momentis congruentem, atque in depurando corpore & coquendis cruditatibus sub majori lenitate commendabilem. Neutiquam noxia adstrictione, ut ajunt, suppressit motus corporis & cum iis febrem, sed quidquid internarum functionum est, novo vigore & vitali robore instruit, & secundum SYDENHAMUM m) sanguinem & spiritus confortat, ac dejectam corporis œconomiam renovat.

l) innoxium medicamentum esse, Gerh. Swoitenio extra dubium est, ad §. 767. *Aph. H. Barh. Comment. T. II. p. 560.* Ipse mane jejunos bihorii spatio unctam corticis in pollinem triti sine incommodo sumsit, alios etiam, qui palam damnarunt, clam & sub fuce adhibuisse testatur. Negat tamen ipse, corticem veluti febrem sic natas ab ea morbosas in solidis fluidisque nutationes tollere, *ib. p. 565.* sed proprie latentem in nervis characterem, qui paroxysmos revocat, sopire censet. Hoc fuso & argute prosequitur l. c. ad §. 757. p. 533-540.

m) *Diff. Epist. ad. Gu. Coli. p. Op. 412*

renovar. Ex quo simul intelligitur, cur in debiliores quam in robustos insignior corticis potestas sit? immo & illud, cur nec in primis febrium paroxysmis metui adeo debeat ejus usus n)? ac sane metuunt plerique, tanquam suspensio Naturæ ipsius repurgantis coquentisque molimine. Si congruunt fere viribus & cortex & febris, optabilior in debilioribus remedii lenitas videri potest. Velim tamen, febrium medicatricem indolem in primo illo conflictu, quo depuratur corpus citra noxam, haberi reverenter, nec nisi caute substitui medicamentum, in suo quidem genere præstantissimum; ad Naturæ tamen *auxilium* non nisi e longinquo accedens. Plus semper habet hæc machina corporis, ad sui vindicias tam affabre constructa, in se quam extra se in medicaminibus præsidii. TH. SYDENHAM cortice tam prospere usus, ut mali inde aliquid accidisse, quæ verba ejus sunt, viderit nunquam, nec cum ratione suspicari potuerit, neutiquam tamen auder cito nimis adhibere, antequam morbus suo se se Marte aliquamdiu protrivir, nec crebras a cortice recidivas, quas RICH. MORTON parvis nimis dosibus tribuit o) dissimulare, nec inter has

n) experientiam meam, inquit ill. Werthofius l. c. S. IV. §. 3. p. 130. plus decies data occasione repetitam testor, neminem eorum ulla postmodum febre recidiva vel alia prava consecutione multatum esse, ubi ego in prima accessione vocatus, periculi deinde instantis justo metu ob aliorum exemplorum similitudinem & pravorum signorum terrores percussus corticis statim usu febrem fugavi, & eo continuato ad omnium functionum integritatem agrum perduxi; quamvis nulla deinde medicina opus usus ad præcidendam reversionem. Post citatos deinde in consensum egregios viros cum singulari modestia subiicit: neque vero, cum sufficiens nondum extet experimentorum copia, semper id & ubique eventurum esse spondere audeo, ulteriori & alienæ experientiæ rem commendans. Ipse mutuas consensus & dissensus rationes ulterius evoluit S. V. §. 4. p. 196. sq.

o) R. Morton Exerc. I. C. IV. Op. T. II. p. 46. id incommodi a parca nimis dosi derivat, quod morbus vel in propria vel alia forma revirescat. Immo experientia sua fretus fidenter adfirmat, febrem, quæ a cortice fugata redit, etiam redituram fuisse, si alia methodo, vel febrifugo vel viribus Naturæ subacta fuisset, l. c. C. VII. p. 79. Cui judicio favet Celsus circa quartanam, quam facile ait reverti L. III. C. 16. Quid mi.

Richteri Opusc. T. II.

T

has recidivas cortici inherere p). At abunde alii usum tam eximii remediij iustis cancellis circumscripterunt q). Ego in his subsisto.

rum, si a cortice idem forte accidat? *Galenus* sollicite disquirat, quæ febres recidivas habeant? quando? & in quibus? Hic *Op. Ed. Iunt. Ex. p. 42. G. ibi. CL. IV. p. 209. E. illic CL. III. p. 164. A.*

- p) *S. I. C. V. Op. 93.* Quartanam ait non tam debellari a cortice, quam inducias impetrare, cum commodo tamen ægri, qui interea paulatim respirat: præproprio usu corticem inefficacem reddi, & sanguini se despumanti moram iniici. Nihilominus & hoc agnoscit quartanam, quia plus temporis impertit ad exsaturandum virtute corticis sanguinem, citius solvi, nec tam frequenter quam in tertianis & quotidianis recidivam fieri *Ep. I. Resp. Op. p. 305. 306.* Inter hæc prudentis medici tunc esse credit, non pertinaciter nimis insistere cortici, sed aliis, ut amaris, curationem ingredi. Hic miror, *R. Mortonum*, qui *Exerc. I. C. VI. Op. T. II. p. 66.* corticem catholicum febrisugum vocat, quod omnes febres intermittentes & alias plurimas in quavis tempestate, in omni sexu, ætate & temperamento radicitus & penitus, cito tuto & feliciter sanat, mox tamen ipsum fateri, in tribus casibus, ubi corticis copiosus & diuturnus usus fesellit, pulverem chamæ-neli cum antimonio diaphoretico & sale absinthii intra biduum profligasse febrem, tam immorigeram cortici. *l. c. p. 64.*
- q) *Herm. Barhaavius in aph. 767.* cautiones hic necessarias in compendio tradit, prohibens usum corticis in statu corporis inflammatorio vel purulento, & gravibus viscerum obstructionibus, nec probans in vernis febribus nec autumnalium initio. *Confer. Sæstenii Comment. T. II. p. 562. & inprimis ill. Werlhofii L. de limit. laudib. med. §. 13. 14. 15. p. 62. sq. it. in Obs. febr. S. II. §. 5. p. 50.*

DISSERTATIO

DE

SALUBRITATE
FRUCTUUM HORÆORUM.

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 5. SEPT. 1754.

RESP.

GOTTL. AUG. SEGNITZ.

LUSATO.

§. I.

Dum inter crescentes æstus molestias cervicibus nostris Sol
 Sirius imminet, nihil dejectas vires blandius reficit, lan-
 guentiumque corporum squalores abstergit salubrius, fructibus
 horæis, quos & adspectu & odoratu & gustu suavissimos, libe-
 rali proventu & mira varietate, frutices, arbores ipsæque herbæ
 nobis jam offerunt. Naturæ profecto, quæ æstuantis hoc tem-
 pore & arescentis corporis indigentiaæ adeo benigne prospicit,
 hæc munera esse, maternæ indulgentiaæ & sollicitudinis plena,
 nemo temere ambigit, aut LUDOVICI NONNII *a)*, viri alio-
 quin egregii & in hoc argumento versatissimi, subscribere audet
 iudicio, blandas subesse vitæ insidias, ipsamque latere pestem.
 Annon Deum hæc frivola insidiarum suspicio coarguit, si fructus,
 sub nativa venere, qua tantum non omnes alliciunt, aliquid ve-
 neficii

a) de re cibarij. L. I. C. 28. p. 88.

neficii continerent *b*)? At ille error longo seculorum decursu, ex præceptis Galenicis, multorum, etiam peritissimorum medicorum, animis obhæsit, excussus ex parte nostro ævo, merito tamen suo etiam ulterius excutiendus.

§. II.

GALENUS igitur, quam sibi & amicis noxium fuerit, fructus horæos ingurgitasse, quam salutare, ab iis deinde abstinuisse? ira reliquit in librorum suorum monumentis, ut plerique auctoritatem ejus secuti, timide & diffidenter fructus, in quibus tantum gratiæ Natura recondidit, attigerint, velut novercalis lenocinii reos. Scribit ille *c*), se undevigesimo ætatis anno, cum toto caniculæ tempore fructuum fugacium copia ventrem explevisset, una cum æqualibus suis, in calidum sub autumnno morbum incidisse, ut sanguinem mittere necesse esset, increpatum ideo a patre, tunc ex agro in urbem reverso, & ex illa intemperantia ad pristinam frugalitatem revocante. Addit, cum altero anno diem obiisset pater, se largiter iterum fructibus illis usum mox simili morbo laborasse, & eodem venæ secandæ remedio indiguissse. Ex quo tempore ad annum usque ætatis vigesimum octavum quotannis fere laborans, & inter hæc veritus, ne abscessus esset, ubi septo adhæret jecur, omnem sibi fructuum illorum usum interdixit, modicum ficuum & vuarum indulsit. Tunc vero proba corporis adversus cruditates exercitatione, se diutissime a morbis immunem vixisse scribit, cum amicis, eadem vitæ instituta & eandem a fructibus abstinentium secutis. Inter has igitur non nimis prægnantes rationes, quibus fallaciæ multum se miscuit, pravi succi esse omnes fructus illos, sique præterea in ventriculo corrumpantur, non longe a venenosa materiæ indole abesse, judicat *d*). Ejusdem doctrinæ vestigiis inhærentes medici, quoties

b) confer viri perillustri Gerh. a Swieten comment, in Aph. Boerh. 1097. T. III. p. 480.

c) de succor. bonit. & vitio, C. I. Op. Edit. Iuntin. Cl. II. §. 34. C. D.

d) ib. C. 8. Op. Cl. II. p. 37. E.

ties agrotantium desiderio, quod ferri in fructus illos cognoverunt, non sunt morose obluctati? Licebit hic paullatim subsistere, & id inprimis notare, GALENUM, qui salutarem corporis statum nactus non erat, sed puer æque ac adolescens morbos, nec paucos nec leves, expertus, ut ipse de se testatur, plurimamque nihilominus noctium partem vel agrotantium causa vel certe ex studiorum dulcedine, vigilando semper & lucubrando exegerat e), ideo facile exigui etiam peccati pœnam luisse, idque eo facilius, quod pater, summæ prohibitæ & temperantiæ, eum a puero severis victus rationibus adstrinxerat. Has enim nemo adfuerus, nedum imbecillior, impune offendit. Eodem loco, quo gulæ suæ errores circa fructus GALENUS confitetur, ait f), se audentius studia sua præ condiscipulis omnibus non interdium solum sed & noctu tractasse, postea in corrigendo errore occupatum exercitationis justam curam habuisse. Igitur in corpore per se infirmo & neglectis exercitiis per continuas lucubrationes magis enervato lædere noxa etiam parvarum virium potuit. Artis autem auxiliis id consecutus est, cum viginti & octo annos natus legem sibi non illam solum reiiciendorum fructuum, quibus justo iniquior fuit, sed & alias majoris momenti præscriberet, inter quas est salutaris corporis exercitatio, ut plurimis deinde annis nullo morbo, nisi forsân diaria febre, se tentatum esse gloriari possit. Patria, quam temperariis cæli fuisse notat, g) ipsum ex Alexandria redeuntem sub illa ætate h) recipiens addere fortassis aliquid novi momenti conditis tunc à se novis vitæ legibus potuit.

§. III.

Hæc tibi in fronte paucis exposui, unde prima fructibus ca-
tumnia nata sit? animus est, nomen & species, & indolem eorum,
omnis noxæ expertem, nisi aliena culpa intercedat, expendere,
ut prior sit ad vindicias via. Subsisto non nihil in nomine
fru-

e) de Sanit. tuend. L. V. C. I. Op. Cl. II. p. 88. F.

f) Op. Cl. II. p. 34. C.

g) II. de temp. Op. Cl. I. p. 20. A

h) de compos. medic. per genera L. III. C. 2. Op. Cl. V. p. 231. B.

fructuum horæorum, ab hora, ut adparet, desumpto, unde nondum caligo omnis depulsa est. Per horam vulgo intelligimus tempus, tum anni tum diei, nunc vagum nunc definitum. i) Antiquissimis temporibus, horæ annum potius, k) quam diem l) dividere

i) prout ad mensuram decursus Solaris per majora vel minora stadia, nunc fricte nunc paulo laxius, exigitur. Sic nomen suum hora, tamquam iusta progenies. Soli debet, seu Appollini, qui Aegyptiis HORUS audit. v. *Macrob. Saturn. L. I. C. 21. p. m. 303.*

k) Sunt, qui tradunt, inquit *Censorinus de die nat. C. 19. p. m. 104.* HORUM instituisse annum, eoque ver, æstatem, autumnum, hiemem, ὥρας vocari, velut annum ὥρον. Ita post *Homerum Plinius* horam genitalem anni Ver vocat, *Hist. Nat. L. IX. c. 35.* *Horatius* horam flagrantis caniculæ Aestatem nuncupat *III. Carm. 13. 9.* Sed ut annum, ita postea diem noctemque in quatuor horas majores, quæ singulæ tres minores comprehenderent, divisas legimus.

l) Hora, quo sensu diei partem notat, inaudita antiquis Græcis fuit, iudice *Cl. Salmasio Plin. Exerc. in Solin. polyh. p. 458.* *B. Anaximenes* quidem *Milesius*, discipulus *Anaximandri*, cui idem inventum a *Laertio* & *Suida* tribuitur, umbrarum rationem, & quam vocat, gnomonem invenisse, primusque horologium, quod adpellant sciothericon, Lacedæmone ostendisse *Plinio* dicitur *H. N. L. II. C. 76.* At gnomonem illam *Anaximenes* vel *Anaximandri* non horis monstrandis sed æquinoctiis, solstitiis & meridianis servasse, Græciamque plusquam ducentis annis ab *Anaximandri* morte veris sciothericis horologiis caruisse, & neque *Platonem*, *Aristotelem*, *Theophrastum*, neque novos Comicos, quorum princeps *Meander* est, aliosque plures post *Alexandri Magnæum* τῆς ὥρας pro particula diei meminisse, docte ostendit *Salmasius l. c. p. 446.* *A.* Pluribus etiam seculis hoc horarum nomen incognitum Romanis fuit, nec in XII. tabulis obvium, cum moris tantum esset, diei ortum & occasum, deinde quoque meridiem distinguere, donec *M. Valerius Messala A. M. CDXCI.* primum in foro Romano horologium ex Sicilia advectum Romæ erigeret, quod cum non satis ad horas congrueret, elapso circiter seculo etiam accuratius juxta illud posuit *Q. M. Philippus Censor*, & paulo post *Scipio Nasica* horario ex aqua horas æque noctium quam dierum distinguere docuit. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. v. *Plin. H. N. L. VII. C. 60.* Nec desuerunt tamen, quibus tam utile inventum causa querelarum esset, ut *Parasito* *Plautino* esurienti apud *A. Gellium L. III. C. 3.* his verbis indignanti:

*Ut illum di periant, qui horas reperit,
Quique adeo primus statuit hic solarium,
Qui mihi comminuit misero articulatim diem. &c.*

videbant, hinc tanquam Deæ, quatuor anni temporum præfides, cultæ. *m*) At, quod jam argumentum nostrum propius illustrat, hora sensim per excellentiam dicta est æstas *n*), tanquam venustior ac maturior anni pars, *o*) ac Solis beneficia uberius suscipiens. Itaque fructus horæi sunt æstivi, qui illa adultiori & venustiori anni parte sub Solis luculentiori foru crescunt & colliguntur, suæque se gratia, licet cito transeunte, tantum non omnibus commendant. Ipse GALENUS ὥραν ait Græcis illud æstatis tempus designare, in cujus medio canicula oritur, sub quadraginta dierum limite. *p*) Addit diserite, fructus, qui vel crescere tunc incipiunt, vel vigent, vel declinant, hinc horæos nuncupari. Ab hoc GALENI & veterum norma vix abludit calculus LUD. NONNII, *q*) qui ὥραν & quadraginta ejus dies ab ortu vergiliarum ad ortum caniculæ computat, & sub hoc tempore obvios fructus cum Græcis horæos, cum Latinis temporarios & fugaces adpellat: illos autem fructus, qui a canicula ad occasum vergiliarum,

m) Horis & ædes sacras & aras multis locis dicatas fuisse, ex Pausania Jac. Dalechampius refert in annot. ad Athenæi deipnos. p. m. 804. a. Ita in suis ad eundem auctorem animadu. Is. Casaubonus p. m. 933. 30. ex Porphyrio enarrat, quotannis pompam Athenis ductam fuisse Soli & Horis simul.

n) quod inter alia colligi potest ex Athenæi deipnos. L. XIV. ad finem C. XX. p. m. 656. A. Hic Athenienses θύετες τὰς ὥραις sic describuntur, ut inter hæc sacra carnes elixarent, non assarent, & præcarentur Deas (Horas), ut squallores & calamitosos æstus arcerent, & ope moderati caloris & tempestivorum imbrium (ὥραιων ὑδάτων) ad commodam maturitatem, quidquid e terra germinat, producerent. Nempe τὴν ὀπτισίων assationem cum cælo torrido, τὴν εἴησιων elixationem, blandius coquentem, cum cælo modice calido comparabant. Igitur Horæ unice hic cultæ sunt ob ea beneficia, quæ æstas impertit.

o) quæ ratio est, cur Horæ dictæ etiam sint Deæ venustatis, & ὥραιων sit, quidquid tempestivum, maturum, venustum est. Quo sensu ὥραιος γάμος adolescens apud Xenophontem, ὥραια ἀνδρός puella nubilis apud Athenæum audit.

p) de aliment. facult. L. II. C. III. Op. Cl. II. p. 16. D.

q) de re cibaria L. I. C. 28. p. 89.

rum, quasi post ὥραν, se offerunt, circa finem æstatis & autumni initium, quod anni tempus Græcis ὁπώρα est, serotinorum & autumnalium nomine distinguit.

§. IV.

Verum ne quid dissimulem, contingit nomini fructuum horæorum quod multis aliis nominibus, quæ rerum, quas designant, sub ambiguitate aliqua interpretes sunt. Non enim stabiles satis hi nobis termini videntur, a quibus fructuum horæorum nomen descendit, cum eorum celerior sub alio cælo, sub alio lentior sit proventus. Ad quodcunque etiam cælum respicias, fidem non implet tam scrupulosus dierum calculus. GALENUS ideo ipse cum autumnalibus fructibus sæpe horæos confundit, vel ne confundere videatur, uno fere judicio damnat. γ) Bene tamen ad levandam hanc, cujuscunque demum momenti sit, difficultatem, non ad tempus solum, quo fructus nostri emergunt, jubet attendere, sed & ad discrimen ab aliis fructibus, ad reponendum idoneis. Ita horæum novo sensu dici poterit, quod durable non est, sed ad horæ exemplum, fugax ac lubricum. Nobis omnino sufficit, per horæos seu horarios fructus simpliciter intelligere æstivos molles, succulentos, parum durabiles, at gratia sua ac salubritate, temporis, quo crescunt, genio egregie congruentes. Patet excludi omnes fructus, quos firmioris sicciorisve compagis eadem æstas producit, ut frumenta, legumina, nuces & similia. δ) Ita jam potiores horæorum species succincte enarrabimus.

§. V.

γ) *de succor. bonit. Et vit. C. 8. Op. Cl. II. p. 37. E.* Oporam ait ficus & vas continere, quibus principatum fructuum autumnalium tribuit *de alim. fac. L. II. C. 9. Op. Cl. II. p. 17. G.* At totum quoque caniculæ tempus, quo fructibus fugacibus cum damno ipse indulserat, vocat Oporam *Cl. II. p. 34. C.* cum ὥρα ei esset, in cujus medio canicula oritur, *Cl. II. p. 16. D.* Mox horæis & autumnalibus commune dicit, quod non effugiant succi pravitatem, *Cl. II. p. 17. E.* Nec ficus cum vis antea laudatas magno eximit discrimine, cum exacte maturas minimum pravi succi habere censeat, *ib.* Immo vero Hippocrates jam succulentissimas vocat pessimas *de Diat. II. Op. Lind. Ed. T. I. p. 228. XXX. 8.*

δ) quæ ad reponendum idonea Naturam suam diu retinent, quod de fragis, moris,

§. V.

Fraga, de quibus dudum Romanis, non æque Græcis constitit, *r*) sub primum ætatis ingressum, immo jam ipso adultiori vere se offerunt, & novo indies proventu ad medium serenioris autumni tempus sua apud nos munera impertiuntur. *u*) Fructus vulgaris herbæ sunt, & tam grati saporis quam odoris jucundi fragrantisque, neque hinc sine omni adstrictione tonica, quæ etiam in iis, quorum sylvestris origo est, insignior adparet: cum hortorum cultura amplitudinem & teneram disfluentemque mollietiam augeat, non æque gratiam ac virtutem. *x*) Constant hi fructus partibus aquosis, mucilaginosi, subacidis, nativo spiritu irriguis ac paucis terreis, quibus bene temperati humectant sicciora per ætatem corpora, organum humorum & imprimis bilis, corrigunt, adpetitum cient, viscera aperiunt, aluum laxant, renes expur-

moris, cerasis non valet, nisi sub accessu condimenti. Observatio *Eberh-Gochelii* de cerasis acidis, in vitro bene clausis puteoque immerfis & per annos XL. incorruptis, sapore tantum perduto, huc non pertinet. De rebus enim in aere & ambientium causarum actione perdurantibus sermo est. v. *Eph. N. C. D. II. A. VI. O. 123. p. 267.*

r) Nullum, quod ea vetus Græcia sciverit, luculentum vestigium est. An *κόμαρον Apuleii*, fructus arbuti, mæmecylon? Ipso *Galeno* teste arboris fructus est non herbæ. An mora terrestris? Dixit *Servius*, non accepit nomen a Græcis. Plenior certe notitia Romanis fuit. *Virgilius* *Eclog. III. 92.* humi nascentia fraga vocat. *Ovidius met. I. 104.* ubi tellurem scribit, rostro adhuc intactam nec vomeribus sauciam, omnia per se primis hominibus dedisse, non omittit fraga.

Arbuteo fetus montanaque fraga legebant,
Cornaque est in duris hærentia mora rubelis.

Et *metam. XIII. 815.* Polyphemus Galatheam invitat:

Ipsa tuis manibus sylvestri nata sub umbra
Mollia fraga leges, ipsa autumnalia corna.

u) ducere agmen fructuum & claudere apud nos videntur. Ita sub finem octobris elapsi autumni vidimus adhuc fraga copiose satis venalia.

x) nihil ait hortensi cultu ingenia profecisse *L. Nonnius de re cib. L. I. C. 30. p. 97.* Solum forte *B. Pisanelium* asperitas sylvestrium fragarum offendit, *de alim. fac. p. 14.*

expurgant, ipsosque calculos molliunt & solvunt quadantenus, y) adeoque juvenibus, siticulosis, cholericis & rabidis etiam z) plurimum conducunt. Hinc crebra laus in febra ardente, ictero, vitiis hepatis & renum nimioque hæmorrhoidum fluxu. a) Mundities quoque & innocentia fragorum licet humi repentium, & insectorum fordibus magis expositorum, pene miraculo est LUD. NONNIO, qui nunquam auditum scriptumque esse ait fructuum horum esum aliquid maligni reliquisse. b) Adeo, inquit, nullis iis cum venenis cognatio. Fatemur, raras esse susceptæ noxæ observationes, nec tamen nullas, c) hinc non agere superfluum, qui

y) *Theophil. Lobb. in tract. de dissolventibus calculos ope alimentorum C. VI. Exp. 26. digessit calculum cum succo fragorum frigide per dies X, repertus est mollior & ad dimidium pondere diminutus. Mollities quoque notata in Exp. 28. ubi alium calculum per horas VII. digessit. Gesnerus quoque in Ep. p. 92. hanc fragorum vim prædicat, Barhaave in acinis quaerit.*

z) *Io. H. Schultze in disp. de fruct. hor. §. 8. p. 13. juvenem Halensem scribit ex febre hectica tubidum, cum ver in ætatem transisset, & spes nihil reliquissent medici, fragis liberaliter indulgisse, ita remittente æstu, somno resicente, viribus instauratis, lætum sanumque autumnis in patriam rediisse. Idem refert, virum nobilem, qui graviter febre decubuit, quæ ex acuta in lentam transierat, medicis mora, fraga, cerasa suadentibus obsecutum ad statum athleticæ valetudinis rediisse.*

a) *Craeto Consil. L. III. 15. mirifice extollit in nimio hæmorrhoidum fluxu,*

b) *de re cib. p. 97.*

c) scripserat jam *Ambros. Pareus Op. Chir. L. XX. C. 24. bufones venenum suum salivatione & vomitu in herbas eructare, præsertim in fraga, quæ vehementer adpetere dicuntur. Gu. Fabr. Hildanus Obs. Chir. Cent. V. C. 39. restituit feminam robustam triginta annorum, quæ sumtis aliquot illorum fragorum manipulis dolore ventriculi, tribus abhinc horis. ad animi usque deliquium correpta fuit. Nihil profuit theriaca. Tumens cum hypochondriis ventriculus, vertigo, obuscatio visus & alia servienis veneni indicia, non nisi a vomitu & exhibitis deinde cardiacis remiserunt. Hic non injusta fuit adpersi fragis a bufonibus vel anguibz veneni suspicio, at justior etiam medendi ratio. Angulum loco erant Mantuæ milites, de quibus Damatar apud Virgilium Æcl. III. 92.*

*Qui legitis flores & humi nascentia fraga,
frigidus, o pueri, fugite hinc, latei anguis in herba.*

qui probe ante usum ab omni adpersa sorditie abluunt, brevi tamen opera, ne tenues & odorum dissipent, deinde, si e re videtur, lac vel cremorem ejus, aut etiam vinum, utrinque cum pollice sacchari, admiscunt. Posterius mavult L. NONNIUS, d) prius etiam cum magno sanitatis dispendio fieri censet MELCHIOR SERIZIUS, e). Neque vero lactis neque vini societas placet clarissimo viro, ST. FRANC. GEOTFROY, f) qui evoluto fragorum acido coagulum lactis metuit, & vino mucosam fragorum pulpam ægrius dissolui putat, & commentitiam frigiditatem, quam corrigere vulgo vinum creditur, irridet, cum aqua vero promptius solui, coqui & permeare fraga censet. Nos tam morosi non sumus, ut retrahere sanos ab usu, ad quem magis inclinant, temere audeamus. Nec enim lactis in vacuo puroque ventriculo longa mora est, nec fragorum tantus acor, ut imminentis statim coaguli iustus metus sit. Vini etiam cognatior cum fragis natura est, & in corpore debili ac difficiliter coquente, blandum, ne mora corrumpat, stimulum præbet. Nostro itaque iudicio aqua corporibus calidis, siccis, exercitatis, lac puris & quietis, vinum frigidis & imbecillis magis idoneum vehiculum, sub quo fragis utantur, præbebit. Superbibere cereviasas, quæ inflant & acorem exaltant, non æque tutum est. g) At præter dicta, quam grata ex fragis julapia aliave præparata! ne nempe in æstatis limite omne eorum meritum, omnis salubritas, subsistere videatur.

§. VI.

In Alb. Krantzii *Vandalia* L. IX. C. 9. legimus, MELCHIORI, Duci Brunsvicensi & Episcopo Suerinensi, fratri Ottonis regis Neapolitani, hausto medone, cui venenum mixtum, & sumtis hinc ob orta tormina fragis, pariter a manu scelerata venenatis, sic corpus intumuisse, ut cum veltibus ipse venter creparet.

d) de re cib. L. I. C. 30. p. 97.

e) de alim. facult. L. II. C. 6. p. 138.

f) de mat. med. T. III. p. 470.

g) Vit. Ridlinus *lin. med.* A. 1697. p. 501. 31. alio teste refert, superpotam fragis cereviasiam vix horæ spatio virum egregium vita privasse.

Ad fugaces herbarum fructus referri etiam possunt, immo a **GALENO** *b)* præ ceteris referuntur cucurbitæ, pepones, melopepones & cucumeres, non ignota antiquissimis temporibus nomina *i)*. Cucurbitæ mitem suo sapore genium produunt, quo fitim, æstum, acrimoniam temperant, coctuque faciles ventriculum non gravant, & ne mora corrumpat, se prompte ob lubricitatem subducunt, quin & modice alunt. Quam salubriter etiam in febre ardente fervorem viscerum & fitim e bile nata syrupus e succo cucurbitæ compescat, *schola Arabum agnovit* & cum ea **IUL. ALEXANDRINUS** *k)* & **MELCH. SEBIZIUS** *l)*. Ita dum sanis ægrisque consulunt cucurbitæ, facile fero, ut **GALENUS** *m)* crudas, quibus cum nemini facile commercium est, nisi qui excavatis injectum vinum mane bibere pro aluo solvenda velint, insuaves coctuque difficiles sensum frigidi ponderis cum nisu ad vomitum in ventriculo excitare arguat. Merito elixas **CELSUS** *n)* stomacho idoneas vocat, neque has jam facile coqui **GALENUS** negat, licet ob fatuitatem saporis inter ἀποια referat, & cum **HIPPOCRATE** humiditas frigiditasque adpellet *o)*, quæ nobis salutaris

b) de alim. fac. L. C. II. Ubi a fructuum horæorum nomine transiturus ad species C. III. cucurbitas C. IV. pepones C. V. melopepones C. VI. cucumeres tractat, jam C. VII. de arborum fructibus agens, quibus vesci moris est, autumnales, horæos, nuces & omnia miscet.

i) dum Israelitas memoria deliciarum Aegypti sollicitat, Num. XI. 5. inter alia referuntur חֲמֵשׁ הַיַּרְדֵּן וְחֵמֶר וְחֵמֶר וְחֵמֶר. Seb. Schmidius per cucumeres & cucurbitas vertit. Non hic tango morosam litem de יוקיין *Ioana* IV. 6. Pugnavit acriter pro cucurbita *Augustinus*, cui accedit verso Syriaca, Arabica & Aethiopica, & LXX. κολοκύνθη scribunt. Sit hederæ *Hieronymi*, sit ricinus recentiorum. Fertilis certe Aegyptus fructuum fuit, de quibus hic loquimur.

k) salubr. IX. 9.

l) de alim. fac. L. II. p. 343.

m) de alim. fac. L. II. C. 3. Op. Cl. II. p. 16. F.

n) de medic. II. 24.

o) l. c.

tariis æstivi cibi nota est. Coctæ in jusculis & parum conditæ cœnam dant non inspidam sobriis. Hæc cœna erat *Tauri* phitofphi, ad quam Athenis amicos inviravit, ex lente & concurbita constans p. Tali cœnæ, quam toties renovavit *Atræus Cecilius*, concurbitarum amantior, illosit *MARTIALIS* q). Ars adparandi inter nimia condimenta vel potus errores aliis exitium magis quæa ludibrium accivit. Puella octodecim annorum fluxu menstruo aliquamdiu privata, & ab itinere trium milliarium, quæ pedibus confecerat, redux, tunc ligna findens, deinde copiam cucurbitæ cepatæ, piperatæ & in clibano assatæ deglutiens & multum aquæ frigidæ potans latuit altero die tertio mortua reperta, tumida, fœtida; livida ab umbilico ad pedes r). Alia rheumatica pulmento cucurbitæ superbibens cerevisiam frigidam acidam, quæ per tri-duum steterat in vase, perit quoque inter vomitus & alvinas dejectiones. Ventriculum sub fuso liquamine & in fundo maculas sphacelatas conspicere licuit s). Tam horribilem scenam fatua cucurbita luserit? Suscipit facile ex *GALENI* t) iudicio alienas noxas, mistorumque se facultatibus adsimilat, quibus in illa vitæ victusque spurcitie impura succubuisse corpora vix mirum est. In hoc tamen nocentium virium fœdere, parum erit, quod justus causæ arbiter cucurbitæ tribuat. Extra hæc vincula suam facile innocentiam tuebitur, ut licet in nostris regionibus, quod *LUD. NONNIUS* u) monet, ad integram maturitatem non perveniat, coctæ

p) v. *A. Gell. noſt. Attic. L. XVII. c. 8.*

q) *Epigr. XI. 31.*

In partes lacerat secatque mille,

Has prima feret alterave cana,

Has coena tibi tertia reponet.

Hinc seras epididymidas parabit,

Hinc pistor fatuas facit placentas,

Hinc & multiplices struet tabellas.

r) *Observatio Christ. Seligeri in Eph. N. C. D. II. A. I. O. 139. p. 341.*

s) *Observatio Mich. Ern. Ettmülleri in Eph. N. O. Cent. IX. obs. 66.*

p. 152.

t) *l. c. p. 16. G. K.*

u) *de re cib. L. I. C. 21. p. 65. 66.*

coctæ tamen eodẽm judicæ verus honor sit, & probum PLINIE contra Chrysippum judicium. x). Cucumeres sativi, quos cultior gula parvulos, immaturos, virides, venricosos, tanquam suaviores & innocetiores adpetit, flavos & maturitati proximos plebi relinquit, minus abs se videntur bonæ famæ maculam depellere posse, acrem certe GALENI censuram subeunt y). Benignius DIOSCORIDES z) refrigerare nec facile corrumpi, aluo, stomacho & vesicæ utiles esse, & olfactu revocare, quos animus liquerit, censet. Crudis vesci non nisi robustis adueterisque licet, refecto autem cortice cartilagineo disciudere in taleolas, harumque fâsugine conspersarum potiorem succum exprimere, residuum oleo, aceto & pipere condire, nec gratia vacat, nec moderato usu lædit. Largo horum cucumerum usu melancholicam, quæ nihil fere alterius cibi sumit, FRID. HOFMANNUS a) sanitati suæ restituit, idque in epicrisi subiicit, hos fructus in diversis aliis mente captis utilissimos deprehendi, optimique inter cibos mente agrotantium condimenti nomen mereri. Forte in ipso succo damni minus est, quam tenaci nec rafa satis pulpa. Cauponi tumidi ventris post sex mensium febrem SAM. L. EDELIIUS b) emeticum dedit, quo juxta cum aliis rejecti sunt cucumeres, jam ante tres anni quadrantes devorati, specie adhuc recentes & vix commansi. At succus solus prelo expressus & saccharo dulcescens bis de die ad duas uncias datus est tabidis & hectico calore flagrantibus, non solum sine omni incommodo, sed & firmo & stabili fructu, teste I. H. SCHULZIO c). Probe permeat, eluit putre & biliosum corrigit, æstum reprimit, illum quoque a Venere natum,

x) *Hist. Nat. L. XX. C. 3.* ubi Chrysippo medico cucurbitas in cibis damnanti respondet, omnium consensu stomacho utilissimas judicari & inter terraneorum vesicarumque ulcerationibus.

y) *L. II. de alim. fac. C. 6.* ubi illos etiam, qui bene coquant, pravum sensum in venis succum colligere putat.

z) *L. II. C. 163.*

a) *medic. systemat. T. IV. P. IV. C. VIII. O. 7. p. 238.*

b) *Eph. N. C. D. III. A. II. O. 48. p. 58.*

c) *disp. de fruct. hor. §. 5. p. 10.* Addit, Hæc adhuc virese, qui testimonium certum dubitanti perhibeant.

tum, quem cohibere *DIPHILUS d)* censuit, & græcum ideo proverbium textricibus, quas jam Aristoteles falaces dixit, cucumeres assignavit *e)*. Probant multi elixos, ut mitioris genii, at nemo non parvulos, anethi vel fœniculi comis; lauro, pipere, macere, aceto similibusque conditos, in quibus nec humoris excessus nec frigiditas est. Cucumeri cognatus pepo est! Hujus ab initio nomen omni fructui, qui maturvit, ut vult, teste *GALENO f)* datum fuit. Deinde ex cucumerum genere, qui magnitudine excederent, pepones dicti sunt, *g)* aliter a veteribus, qui avide crudis vescabantur *h)*, aliter nostro ævo, quo etiam coctorum fatuitatem accusamus, descripti. *DIPHILUS*, meliorem quam cucumeri succum tribuit *i)*. *GALENUS*, qui neutrum probat, illum peponis etiam nondum corruptum ad vomitum compellere, corruptum ad choleram ait *k)*. Nec tamen negat, peponem humidum frigidumque plus quam cucurbitam permeare, & diuresi expellere, cutisque maculas abstergere. Ea species melopepo dici cepit, quæ rotundior, cum oblongior pepo sit, odorati mali formam habet. Contracta sensim vox est in melonem, quem major etiam cultus distinguit *l)*. Hodie nobis epulum præ-

bet

d) Athen. deipnos. L. II. c. 27. p. m. 68. E.

e) τὸν σικκὸν τρώγεσθαι γυναι τὰς χλωμὰς ἴσθαι.

Cucumerem edens mulier lanam texe.

f) *Causaubonus* tamen in *Athen. L. III. C. I.* manu de cura domestica intelligere, quæ mulieribus incumbit, cum maturus fuerit cucumer, de hieme & vestibus hiemalibus cogitare.

g) de alim. facult. L. II. C. 4.

h) *Plin. Hist. Nat. L. XIX. C. 5.*

i) unde *Iulio Alexandrino, P. Andr. Matthiolo & aliis* suspicio nata, melones fuisse.

k) apud *Athenæum l. c. p. 68. F.*

l) *l. c. Op. CL. II. p. 17. H. & sequ.*

l) latuit olim diu sub cucumeris nomine, inquit *Plinius H. N. L. XIX. C. 5.* *Ainón* cucumis, quem ibidem mira voluptate adpetiisse *Tiberius* dicitur, melo fuit? Cura *Tiberii*, ut hibernis etiam diebus cucumere suo frueretur, convenit cum cura *Gallieni*, qui hieme summa melones exhibuisse *Treb. Pollioni* scribitur. v. *Hist. Aug. Script. Ed. Salmas. p. 182. B.*

bet sub æstivis caloribus jucundissimum. Solidior certe dulciorque melo, moderate exhibitus *m*) torpentem æstu ventriculum recreat, sitim extinguit, facile permeat, renes detergit, & cum saccharo, pane, ac tantillo vini generosi sumtus minime meretur severam D. PANAROLI censuram *n*), qui principum decretis rem sanitati tam infestam ab usu humano excludendam esse judicat. Si perspirabilis materiae quadrantem judice Sanctorio *o*) melonum vsus aufert, id incommodi largior diuresis facile sarcit. Si huc congruunt, quæ de melopeponibus GALENUS *p*) habet, minus sunt humidi, minus noxii succi, minus celeris corruptelæ. Congeneris naturæ angurias & citrulos recentiorum prætereo. Nihil restat, quod inter fructus fugaces herbarum attingere ex quorundam sententia fas possit videri, quam asparagus & cinara. Sed illi inter olera ante æstatem emergentia locus est, hæc æque amicam stomacho & modice alentem æstas quidem, at non sub illo caractere, qui horæis in ubertate succi sui proprius est, impertit *q*).

§. VII.

Ex fruticum suffruticumque fructibus, qui hujus loci sunt, occurrunt potissimum ribesia, vuæ crispæ, fructus rubi utriusque, berberes & vaccinia. Ex his ribesia Græcis vix nota, plus culta Arabibus, debentur grossulariæ non spinosæ hortensi. Baccæ rubræ vel albæ, nam nigras acerbiores & gravæ redolentes hæud eodem

m) Intemperantiam eorum, qui cum Carino inter poma & melones natant, ut Fl. Vopiscus ait, per vomitus choleram & febres putridas funestam fieri posse non nego. Io. Cuspinianus in vita Friderici III. quatuor Cæsares melonum esu interemptos enarrat.

n) P. I. O. 39.

o) med. static. S. III. 25. 26.

p) l. c. C. V.

q) Est articoea seu scolymi non aculeati fructus globosus ex squamarum unguibus & medio disco eduli constans, qui plerumque ex pingui jusculo carniæ cum miscela aromatum editur, Columella descriptus, Theophrasto Siculis tributus, inter nos hodie abundans, cum ævo Hermolai Barbari Venetiis in uno horto conspiceretur,

eodem gradu collocamus, sub varia magnitudine, quam cultus hortorum auget, succum præbent saporis grati, acidi, dulcis, qui vi benigna saponacea soluit, putre inhihet, sitim, æstum, colluviem biliosam & natum inde cibi fastidium corrigit, æstivos oris squalores ut & ventriculi detergit, hunc etiam moderata adfrictione roborat, & in dysenteria, hæmoptoe, cholera gravique febre multum levaminis promittit. Crudis, aqua ablutis & saccharo conspersis, nemo locum inter æstivas delicias negat. Id vero beneficii, quod iis tribuimus, per hiemem quoque protrahunt condita ribesia & rob eorum, JO. JAC. WOLFIIUS ^{r)} viri meminit, in quem morbi nephritici & ischiatrici vis conjuncta incubuit, qui dolens, nauseans, sitiens, languens, adlatis ex improvise sumtisque ribesiis saccharo conditis, mire sensit mala illa levari, usus deinde cum fructu ob similitudinem virium tinctura ex floribus & fructibus spiritu vitrioli acidulata. Anginosos colurio succi ribesiorum cum aqua rosarum & plantaginis sæpe consolatur. Immoderatum fructuum usum stuporem dentium, gravedinem ^{s)}, tormina ipsumque malum iliacum ^{t)} peperisse, passim legimus, quæ mala iis aliquando imminet, qui vel acido jam laborant, vel sordida & sine justæ manducationis opera deglutiant ^{u)}, vel etiam improvide aquam superbibunt aut cerevisiam. Vuæ crispæ etiam grossulariæ debentur, sed vulgari albæ, ut plurimum spinosæ. Baccæ maturæ, flavæ vel purpurecentes, molles, dulces & quadantenus mucilaginosæ temperate adstringunt; fortius immaturæ, virides, austæræ, quæ saccharo lenitæ teneris carnibus, ut pullis gallinaceis, probi condimenti loco, jungun-

r) *Ephem. N. C. D. II. A. VIII. O. 61. p. 157.*

s) quasi quadrigis advectam levi usu ribesiorum describit *G. Hanneus* in *Eph. N. C. D. II. A. VI. O. 138. p. 288.*

t) in matrona, quam clystere sanavit, notat *Io. G. Gruebel* *Eph. N. C. D. III. A. IV. O. 95. p. 199.*

u) *Eph. N. C. D. II. A. IV. O. 73. p. 177.* *Io. Lud. Hannemannus* mercatorem Hafniensem cum quinque filiis nimis indulisse ribesiis scribit. Pater purgante sumto ribesia integra & tumida rejecit. Filii non nisi e longa macie sunt eluctati.

junguntur. Sequuntur fructus rubi tum sylvestris tum idæi α). Priores ex atro rubentes, maturi, molles, rite abluti bene permeant, pectus & renes expurgant, nec proba adstrictione carent, quæ manifestior est in minus maturis & acerbiusculis, qui siccati nimios fluxus sistunt. Posteriores, tum albi tum rubri teneræ carnis suavitate & odoris fragrantia longe antecedunt, lapsas vires reficiunt, biliosisque & æstuantibus jucunde inserviunt. Recens decerptis ablutisque fas est sine mora frui, hanc enim in tanta teneritudine inter vermium & variæ corruptelæ insidias diu non ferunt. Fugientem virtutem summe analepticam sistit saccharum γ). Berberes, quos spina acida gignit, plus habent in se tutelæ. Sunt bacca rubræ subadstringentes, quæ ob vehementem acoris gradum vix crudæ feruntur, dilutior succus in fastidio ventriculi, æstu interno, morbis malignis & diarrhoea biliosa ζ) levat & reficit egregie, nec in condito & tabulis paruum succus ille laudem meretur. Ultimi subfellii sunt vaccinia α), bacca nigra, soli-

α) Hi fructus ruborum mora etiam vocantur, & batina quidem, ut a fructibus mori arboris discernas. Nam *βατος* græce, rubus latine, frutex est, masculini ideo generis, quod ut ipse Priscianus ait, non sit arbor. Dioscoridi tamen *βατος idæia* dicitur L. IV. C. 38. p. 257. rectius Plinio rubus idæus H. N. L. XXIV. C. 14. Ille nomen inde derivat, quod copia fructuum horum in Ida sit, hic, quod alius rubus ibi non sit. Jan. Ant. Saracenus in not. ad Diosc. p. 80. legit non *alios*, sed *alias*, hinc male Plinium carpit, quasi neget, rubum idæum in aliis locis germinare. Suggestit corruptam vocem *alias* Herm. Barbarus in corvulario ad Diosc. Ed. Ruell. p. 213.

γ) Ita rob rubi idæi tam amabile. Præfert ut analepticum gemmis *Conr. Gesnerus* L. I. Ep. p. 4. confectioni alkermes Th. Bartholinus de med. domest. diff. V. p. 207. qui & in morbis venenatis theriacæ comparat.

ζ) in hac præstantissimum apud Aegyptios remedium fuisse, testatur *Prosop. Alpini* de med. Aeg. L. IV. C. I. p. m. 253. Ipse feliciter usus in pestifera febre.

α) non hæc vaccinia sunt ligustri albi, de quibus *Virgilius* ut in vere ætatis tristis senectutis, quæ sequitur, imaginem repræsentet, *Ecl. 11. 17.* agit.

O formosæ puer nimium ne crede colori,
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

solidiusculæ vitis idææ vulgaris seu myrtilli officinarum. Acidula mucagine refrigerant, subadstringunt, nec gratia vacant, licet plebi magis relinquuntur. Rubræ exigui myrtilli baccae etiam suaviores sunt.

§. VIII.

Inter arborum fructus horæos primum sub admirabili varietate locum cerasia occupant, & sub frigidiori cœlo etiam tuentur. Arborea enim, ex quibus illa legimus, frigidum amare aërem, in tepido parvas provenire, calidum ne sustinere quidem, PALLADIUS scribit *b*). Hinc in Aegypto nulla cura gigni posse, ex PLINIO *c*) discimus. Id conjecturam confirmat, borealibus populis prius hanc arborem inquilinam fuisse quam Romanis. Ad hos eam sero, cum ipso, ut putant, nomine, ex oppido Ponti Cerasunte L. LUCULLUS, victor *Mitbridatis*, attulit *d*). SERVIO, *e*) qui italis jam ante Lucullum cerasia cognita fuisse putat, sed dura & cornorum nomine, miror adsentiri I. S. CASAUBONUM *f*). Nam inter sylvestris & cerasi & corni fructus luculentum

Ubi Servius, cui flos ligustri albus, vacciniorum, quæ pro violis habet, flos purpureus est, excusatus peccat, quam Matthiolum, Bellonius, Ruellus, quibus etiam vaccinia pro floribus habita, vel Fuchsius & Dodonaus, qui vaccinia quidem pro baccis agnoverunt, sed non ligustri. v. *Canepar. de atram. descr. V. p. m. 318. sq.*

b) de re rustica L. XI. Tit. 12. *Off.*

c) Hist. Nat. L. XV. C. 25. qui pariter septentrione frigidisque gaudere ait.

d) Larenis apud Athenæum in *deipnos*. L. II. C. XI. p. m. 51. ex scriptorum Romanorum consensu hoc nomen cerasi a Cerasunte defendit contra Græculos, cui *Daphnus* objicit *Diphilum*, qui sub *Lysimacho*, uno ex successoribus *Alexandri M.* vixit, & cerasiorum gnarus vocat *ἑσθόμενα, ἐσχυλα, ὀλιγοτρόφα* maxime vero *ἐκ ψυχρῆ λαμβανόμενα* laudat, Milesia vero tanquam diuretica. *I. S. Casaubonus* ad Athen. l. c. p. 103. longe antiquiores Græcos, & ante natalia urbis Cerasuntis cerasi meminisse scribit. Igitur urbs potius a cerasiis dicta, ut olim Rubi urbs Campaniæ a ruborum frequentia.

e) ad *Virgilii Georgica* L. II. 18.

f) qui l. c. p. 103. parva, insipida, nulloque in pretio & dignatione fuisse, adeo ut cerasum pro corni specie vulgo haberent, iudicat, nec multum

rum nimis discrimen intercedit, in forma, mollitiæ pulpæ, gratia saporis & tempore proventus. Sylvestres fruges, quas cerasus procerior fundit, parvas quidem, at minime insipidas hic omitto, nec quas fativa humilior præbet majores, sapidiore nobilioresque, per omnes classes, oblectamenti plenas, hic prosequor. Ubique succo dulcis, vinosus & vario gradu acidus in febre, æstu, siti ac torpore ventriculi & coctionis multum continet præsidii, ut fas sit cum GEOFROY inter fructus horarios cerasia maxime commendare g). Pauca hic dicit GALENUS & cerasia moris adsimilat h). Si SIRON SETHI tæcochymica vocare audeat, verustiore opponit laudati Diphili auctoritatem, qui stomacho grata esse & bonum sanguinem gignere statuit. Ipsi Salernitani, circa hæc alioquin Galenicis erroribus immeriti, tria cerasiorum merita jactant i). Penes quem est delectus, ista magis corporis sui usibus accommodat, pro varia virium miscela. Aquosa teneræ carnis gravant minus, liquefcunt celerius, distribuuntur & vias excretionum lubricant. Dura, oblonga, cordata, quæ olim Daracena vocabant, coctionis, licet magna non sit, plus tamen paulo requirunt, descendunt tardius, & alimenti, licet multum non sit, plus tamen quam alia promittunt, & solidiuscula carne corruptionum causis resistunt. Dulcia leniunt, amaricania vires ventriculi fouent, acida & vinosa eas plus excitant, putre inhibent, roborant. Ex his laudari impense solent illa nigra serotina succi sanguinei acidissimi. Quem lædunt facile nisi forte podagricum? Jo. G. HOVER Patricii Muhlhusani meminit, quin-

interesse putat, inter cerasi serum fructum nulloque mollitum cultu & corni. Verum hujus bæcæ oblongæ instar olivarum, stipticæ, pulposæ & jucundæ parum, sub sero autumno natæ multum ab horæorum genio discrepant.

g) Mat. med. Tom. III. S. II. p. 287. Addit paulo post p. 288. vulgari judicio desinere febres, ubi matura fiunt cerasia.

h) de alim. Fac. L. II. C. XII. Op. CL. II. p. 19. A.

i) C. XL. his verbis:

Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona:

Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit.

Hinc melior toto corpore sanguis inest.

quingagenarii ac sobrii & ob podagram ab omni vino abstinentis. Is tenuem acorem, quem in vino fugit, reperit in cerasiis, quorum decerpris in horto aliquot pugillis dormientem hostem postridie excitavit. Biennio ab hinc ad eundem errorem dolor podagricus recruduit *k*). Caveant podagrici & hypochondriaci hos fructus relinquunt, quorum siccatorum decocto complures ex numero eorum convaluisse liquido adseverare non formidat JO. FERNELIUS *l*). Sanis præcipue, at & ægrôtantibus multis, ex cerasiis & variis eorum præparatis, aqua, condito, rob, syrupo, vino, spiritu aliisque copia cardiacorum & stomachicorum remediorum offertur.

§. IX.

Nihil adició, quam mora, persica & armeniaca, quorum pariter cito mitescuntium, ut cum *Plinio* dicam, transuolat velocitas. Mora seu sycamina arbori debentur, quæ sapiens dici non hoc solum nomine meruit, quod exacto demum frigore germinet, sed & sub hac cunctatione primos præ aliis arboribus fructus, sub benigniori quidem cælo, producat *m*). Nobis matura sacis & succulenta videre non nisi calidiori æstate licet. Ex his autem nigra, nam alba fatuæ dulcedinis negligimus, grati, acidi, vinosi succi plena, non sunt nisi debili admodum & impuro ventriculo inimica. Languentem alioquin ejus adpetitum exacuunt, sitim frenant, bilis feruorem restinguunt, celeriter transeunt, aluum lubricant, lotium pellunt, calentesque, cholericos & sub æstivo cælo ac labore squalentes jucundissime recreant, inprimis munda & sub solis ortum decerpta. Eorum esu salubres HORATIUS *n*) æstates

k) in *Eph. N. C. D. III. A. III. O. 45. p. 52.* Simile de cognato refert ad rob cerasorum acidorum sumtum.

l) *Consil. 45.*

m) ita *Nicander*, qui moream arborem vocat, in *Georgicis*, apud *Athenæum L. II. C. XI. ad finem testatur.*

n) *Serm. IV. 4. 21.*

estates peraget
 in nigris vrandia moris
 finiet, ante gravem, quæ legerit arbore, solem.

æstates promittit, sub fine prandii, moderati scilicet, quale ple-
 rorumque Romanorum erat. Si secus, ja&ctata salubritati repugnat
 adferat in scholis medicorum cautio, ut stent fructus horæi in
 anticænio non inter bellaria o). Succus morarum p) & rob dia-
 moron bene de faucium malis crebro meruerunt, immo & in
 putridis morbis. Adstrictio, quæ in maturis moris levissima, in
 immaturis vim nimii fluxus, maxime alvini, sistit salubriter.
 Persica fugacissima & ob succi luxuriam celeris corruptelæ, ner-
 vos lædere, flatu distendere & putres generare febres creduntur.
 GALENO q) in illam sententiam præeunti, quod pravi succi sint
 & cito corruptibilis, adnuunt tantum non omnes. PAUL. AEGI-
 NETA r) improbi succi esse & statim in ventriculo coalescere
 ait sub suffragio commentatorum, *Andernaci & Cornarii*. Saler-
 nitani inter insalubres & vitandos cibos primo loco collocat s).
 Clamant alii, jam in patria, unde nomen habent, in sinu gessisse
 vera venena, ad Aegyptum demum translata exuisse. Id testatur
 ISIDORUS & venustius COLUMELLA t) patriis armata venenis,
 jam nocendi ignara, ambrosios succos fundere scribit. Negat
 hoc patrium dedecus PLINIUS u), & quid ipse? x) innocuum
 pomum vocat, agris expetitur, nec alium innocentiorum cibum
 ex

Lambinus & Turnebus prandium intelligunt, cujus initium & finis
 sint mora. Sufficit sobrium prandium esse, quale Seneca describit Ep. 83.
 sine mensa, & post quod non sunt lavandæ manus.

a) v. Lud. Nonnium de re cib. p. 93. ubi damnans morem seculi ingesta
 post alios cibos mora vitari ait, & ad deleterii medicamenti pravitatem
 proxime accedere, ut Galenus sensit de alim. fac. L. II. C. 2.

p) de quo benignius sentit Diphilus quam Dioscorides. Hic L. I. C. 186.
 mora simpliciter vocat ἐνδοξία καὶ κακὸς ἄμαχος, hic ἐνχολία
 μέσος καὶ ἐνδοξία, apud Athen. L. II. C. 12. p. m. 51.

q) de alim. fac. L. II. C. 19.

r) Op. L. I. C. 81. p. 96. sq.

s) C. VII.

t) de cultu hort. L. X. 406. 408.

u) Hist. Nat. L. XV. C. 13. refellit fabulam & ad Persicam refert, quæ
 in totum alia est. Argutus omnia inspicit & limitat Cl. Salmasius de
 homonym. hyles latr. C. 68. p. 83. sq.

x) ib. L. XVI. C. 12.

ex pomis esse. Sane a maturis, odoratis, fapidis, succi non immodici, quorum nucleus a carne facile abscedit, sub moderato usu, quem aliquid aromatici vini condit *y*), nihil noxæ est metuendum. Nec dubitat DIOSCORIDES *z*) *ἑσδόμαχα καὶ ἑυχυλά* adpellare. Armeniaca *a*) e genere perficorum derivat GALENUS, nonnihil etiam his præstare, & minus, quippe ficcioris pulpæ, corrumpi, & acescere judicat *b*) DIOSCORIDES etiam *ἑσδομαχώτερα* nuncupat *c*). Merentur id laudis grandia, calore solis percocta, bene colorata, & odore ac sapore jucunda, succi non illaudabilis & modice alentis. Plura hic non tangimus, nec ipsa poma & pyra, licet ex parte præcocia ac succulenta, nec ficus, pruna, mespila, & in quæ plus juris autumnus est.

§. X.

Atque hi fructus horæi, quomodo corpori, inprimis sub ætatis incommodis periclitanti, ferant suppetias, non una ratio illustrat. Semper æstas molles & exiguos cibos, dilutos & copiosos potus, quæ HIPPOCRATIS verba sunt, *d*) exigit. Manifestum

y) Frustra metuit Bruyerinus, succum illum a vino celerius introrsum rapit. Haud crudus rapitur in exigua etiam mora. Male Salernitani mustum suadent *C. 42*.

Perfica cum musto vobis datur ordine justo.

quod inflat facile & fermentescit, id haud corriget mustum in eadem mala proclive.

z) *L. I. C. 164. p. m. 80.* Etiam Averroes collig. *V.* cardiacis ob odorem commendat, quibus forte magis conveniunt aqua, syrupus vel conserva florum perficorum.

a) Latine præcocia, posterioribus Græcis *βερμύκχα*, unde corrupta vox abricocces. Distinguebant olim minoræ præcocia, & majora cuitu infitionis armeniaca, nunc utraque barbara vox comprehendit.

b) *de alim. fac. L. II. C. 20.* Cum eo *Lonicerus* inter perfica refert, *Plinius* ad pruna, & *H. Barbatus* so'a a't e prunis odore commendari, in *Diosc. L. I. C. 67. Ed. Ruell.* Hodie genus seorsim constituit.

c) *L. c. C. 165.*

d) *de salubr. diat. Op. T. I. p. 626. L. 14. 15.* ubi homo per ætatem dicitur *χρόμειος τοῖσι σιτίοισι μαλακώτεροισι καὶ τοῖσι πομασι ὑδαρεστέοισι καὶ πλείοισι.* Opus enim tunc est, ut corpus sit,

festum enim est, prævalentis tunc æstus iniurias siccare fontes coctionum, & vires ac tonum solidorum labefactare. Quibus siccitatis & æstus nocuentis quæ fructibus tam succulentis opportunior medela est? Si præterea fas fuerit, ad laboris & cibi mensuram semper respicere, quibus, ut eum eodem dictatore artis loquar e), contraria virtus est, altera consumens, altera replens, utraque vero mixta ad salutem corporis tendens; concludimus, vires æstivo corpore solutas, uti multum laboris non permittant, ita nec cibo egere, qui multum alat, plus illo, qui liquidum hic dissipari pronum faciat constanter. Ineptum igitur esse, quis non intelligit? in hoc corporis statu alentis virtutis penuriam fructibus obicere, ubi semper suspecta haberi debet etiam boni chyli & sanguinis abundantia. Tertium est cavere, ne sub æstuantæ cælo humores nostri ad putrem corruptionem pronius defleant, & illa inprimis bilis incendia, quæ toties cum corporis exitio defleant, & illa inprimis bilis incendia, quæ toties cum corporis exitio deflagrare solent, liberius exardescant. Igitur talia ingeri debent, quibus ille in putredinem nisus, uti naturalis, ita hoc tempore major, cohibetur, & justum languenti ventriculo ab incensâ bile levamen conciliatur. Id quod gratus ille acor, qui blandam solubilemque fructuum mucaginem comitatur, benigne præstat, & vi opposita saponacea, abstergente & leniter eliminante, quidquid diætæ noxæ in sinu oritur, invalescere & lædere verat. Hoc triplici virium connubio subveniunt nobis æstivis diebus fructus horæ: non gravant languentia tunc coctionum præsidia, non favent liquidorum dispendio, non nisi in putredinem. Neque, quasi in his vnice subsistendum esset, excludimus frumenta, novella legumina, lac, teneras carnes & alia; verum hæc magna ex parte plus cautionis requirere, sæpe gravare nutritii liquidi copia, certe non aequè permeare, distribui, vias excretionum referare, & interna vitia, inprimis saburram

ἰσχυρόν καὶ μαλακόν, quia ἡ ὥρα (ita æstatem vocat) ἀσθενὴ καὶ ἰσχυρή. *ib.* p. 627. 19.
e) *de diæt. I. Op. T. I. p. 180. II.*

atrabiliariam æstate collectam corrigere & eluere arbitror. Jam inter hæc elucet, quam mitem corporis nostri curam gerat providentia, quam jucundum eorum sensum, quæ nobis tunc profunt, inspiret, & quam mirifice instruat æstatem, ut iis abundet, quibus contra ejus noxam defendimur. Hinc in feruidissimis regionibus copia horum fructuum, inter majores etiam gustus illecebras, emergit, suntque integræ gentes, quæ suaviter iis fere solis victitant. Quid primis & longævis hominibus patuit magis quam hortus amœnissimis fructibus dives? Acutissimi morbi, qui gravius quam violenta ætas exurunt corpora, quam salutari instinctu rapiunt ægrotantes ad has nostras delicias, quibus negatis succumbere eos sæpe videas, tanquam ereptis corpori in suam tutelam armis. Nec hic minor in chronicis virtus elucet. Vir perillustri GERH. a SWIETEN *f*) furentissimos ex melancholia maniacos perfecte sanatos vidit, qui cibos & remedia ex veneni suspicione aversati sola fraga & cerasia adpetierunt, non ad manipulos & temperanter, sed ad viginti libras & ultra quotidie, sub toto integrarum hebdomadam decursu. Secuta diarrhœa solvit & excussit fecem atrabiliariam, ac brevi furores omnes pacavit, protinus restituit legitimo victu exhausti corporis viribus. Hinc non dubitat vir summus in melancholicis imprimis morbis, quibus tam contumax genius, palmam inter remedia maturis fructibus tribuere. Veteres subinde inter solventia & helleborina confecerunt morbum, ad sub ingenti virium strage; cum pro eodem scopo succi horæorum solvant tam leniter corrigantque materiam morbi, & tam pacate eliminant. Gavissus olim H. BOERHAAVIUS non semel est latibili indulgentiæ suæ successu, quem in summo agnovit ægrotantium sub concessis fructibus levamine, licet importuni censors scelus adpellarent, publica auctoritate inhibendum. *g*) Multum hodie deferbuit obrectantium æstus. Videbimus tamen, quæ illorum conquerendi de fructibus ratio sit, quam varia & quam justa?

§. XI.

f) in *aph.* 1097. H. Boerhaave *Comment.* T. III. p. 480.

g) *ib.* T. I. p. 126. ad §. 88.

§. XI.

Prima querela est, quod exiguum alimentum præbeant. Princeps enim ingestorum meritum est alere; fructibus vero oblectamenti magis quam alimenti nomen convenit. *b)* At quid facile est, quod in sobrii hominis alimoniam non sufficit? & quid in primo hominum ævo fructibus nostris suffecit luculentius? Natura in paucis, quæ vitæ dispendia reparant, & coquentium organorum viribus respondent, adquiescit. Qui hos limites migrant, & plus alentia copiose adperunt, in perpetuo fere cruditatum periculo sub difficiliore coctionis onere versantur. *i)* Id quod inprimis æstate fieri constat, ubi, ut jam ostendimus, coctio languet, & ex consensu medicorum paucioribus cibis & humidiore corpus resciendum est; quippe in quo magna consistit fructuum horæorum, tanquam æstivi cibi, commendatio. Habent præterea cibi exigui nutrimenti id inter laudes suas, quod humectent alium, celeriter digerantur, perspirationem interdium & noctu augeant *k)*, inde vix ipsa copia infestent *l)*. E contrario cibi multi nutrimenti stringunt alium, ægre digeruntur, parum perspirant *m)*, & vires quidem fortiores, quibus subacta sunt, constanter sustentant, imbecillas autem, quibus non subiguntur, facile opprimunt. Denique eo injustior querela est, quod parce alant fructus, cum eorum, quæ plus alunt, societatem, sed causam & ad statum æstivi temporis restrictam, haud temere adspernemur.

§. XII.

b) Verba sunt *Plinii* de fructibus herbarum, ut fragis. *Hist. Nat. L. XXI. C. 15.*

i) qui plus comedunt, quam oportet, aluntur minus, quam debent. Verba *Saundersii* sunt in *medic. static. S. III. §. 54.*

k) *ib. Sect. III. §. 47.* Addit §. 49. ubi difficultas coctionis, ibi tarditas perspirationis.

l) *ib. §. 5.* quod liberalior tenuis alimenti usus admodum perspirationem intendat.

m) *ib. §. 48.*

§. XII.

Altera non multo justior querela est, quod tonum partium laxent. Largimur quidem, ab aquosa mucagine, qua abundant fructus, & a tenui alimento, quod præbent, multum roboris expectari vix posse. At licet de tonica adstrictione, & de vinosi succi vi cardiaca, per solum sæpe odorem recreante, cujus non spernendo gradu fructus participes sunt, nihil commemorem; certum tamen est, calori æstivo, qui partium nexum debilitat, cum inertia ad motum, siccaturque & corrumpit humores, resistere fructus non posse, quin præsentius ex illa parte malum declinent. Quemadmodum moderatum hiemale frigus roborat corpus, ut major vasorum in contenta actio sit; ita modicum horæorum frigus tonum partium, quem calor cum viribus dissolvit, restituit quadantenus, & arescentium humorum fontes blando & corruptelæ opposito liquido instruit. Ipse GALENUS *n*), qui omnes horæos pravi succi dixit, non diffitetur, ab illis, qui æstu vehementiori & longiori itinere se confecerint, sumi utiliter: quo concesso miror, quod humectandi virtutem tanquam perpetuam, illam refrigerandi non nisi adscititiam agnoscat, quam nempe fructus ex aqua frigida, nive vel glacie sumpta consequuntur. Quid ignem magis quam aqua extinguit? quid putrium humorum, sub dissipata lympha & acrium stimulo, incendia melius quam horæorum aquosus & acidulus succus inhibet?

§. XIII.

Novum, quod jactant opprobrium, est flatulenta fructuum indoles, ob largam, quem observata BOYLEI, HALESI & aliorum evincunt, materiæ elasticæ complexum. Hæc distendens primas vias, & per partes spasmus correptas intercepta, dum ob majorem se liberandi nisum cum sono erumpit, pro re habetur non molesta minus quam indecora, cui ægre in honesto sodalizio ignoscitur. At præ aliis talem fructuum nostrorum conditionem esse, nego. In sanis & robustis materia illa elastica, quoties abun-

n) de alim. fac. L. II. C. II. Op. CL. II. p. 16. E.

abundat, paruo nisu & per vias patentes tacite elabicitur. In illis vero non minus ejus materiæ est, quam hypochondriacis, modo quod viæ ibi liberæ sint, hic interclusæ. Illi ad talia, quæ flatulenta dicuntur, copiose ingesta ne ructant quidem, hi ad pauca ructant, vel quod pejus est, flatibus omni transitu prohibitis distenduntur. Nempe ut causa prima flatuum est materia elastica, sive communis aer sit, sive cibus irretitus, ita altera causa est spasmus, vias, per quas oberrat & enititur, intercipientis. Hæc etiam potioris virtutis est, cum ingestorum corruptela, ubi vis coctionis non prævalet, facile fibras tam irritabiles ad spasmum compellit. Idem ingesta faciunt in se acria, ut arsenicum, sub quo pauxillo, licet nemo flatulentum dixerit, sanissimorum ventris fere crepat. Nam aer etiam cibo non inclusus sub omni momento deglutitionis ventriculum adit, & sub vario caloris gradu nunc se expandens nunc contrahens, hoc oscillatorio motu juvat coctionem primarum viarum o), & alias actiones, quæ sine eo silent tanquam oppressæ. Talis aer copiosior, non nisi in debili & ad spasmum irritabili corpore, vias obstructas reperit, ut cum molimine & sono erumpat, vel retentus distendat. In sanis nihil reperit obstaculi, nisi interdum in puellis, quæ arte sibi spasmum parant, & corpus in arundineam formam cogunt, sua hinc culpa, licet nolent, flatulentæ. Etli igitur largior, in fructibus horæis non modo copiam aeris latere p), sed & facile sub calore corporis & proprio in fermentationem nisu extricari, ut adeo augeat illum, qui jam sine ciborum vinculo intravit, nondum tamen sequitur, ut præponderans aer ac sui jam juris, nullo retinente spasmo, se cum impetu vel molestia aliqua corporis subducat. In imbecilli-

o) qui aer tamen in secundis viis latentior vix illum elaterem exercet, alioquin internæ œconomiae leges nimis turbantem, id quod illustrat mors ex tantillo aeris venæ animalis injecti. Potest tamen & intro vis morbi extricare aerem & elateri suo reddere. *Ruyfchius in Ep. probl. 16. p. 11.* semina subito extinctæ cadaver secans cor vidit aere plenum, sine ullo fere sanguine.

p) quod fructus horæi ad causas flatuum pertineant, v. *H. Boerhaave aph. §. 647.*

cillioribus ob vitium coctionis & indigesti cibi reliquias crebrae sunt spasmodum causae, ob quas sive fructibus horaeis, sive aliis fruuntur, ad novi aeris genesis, qui cedere nequit, inflatio fit, distendens non raro inter magna tormina membranas, & vasa per eas sparsa angustans, motumque suffocans cum ipsa inflammatoria febre, in gangrenam aliquando ac sphacelum tendente. Non haec fructuum crimina sunt, sed impuri corporis, quod hinc provide a flatulentis abstinet, quorum parva tantum pars & innocentior sunt fructus, quae hanc noxam, si coctos offers, propemodum exuunt. In iis, quae mox sequuntur, de his uberius dicendi dedit occasio.

§. XIV.

Non enim praetereunda est majoris momenti querela, in facilem nempe celeremque fructus horaeos corruptionem transire, sique intro non sit, quod resistat & emendet, suscepto vitio totum corpus contaminare. Bene est, quod sub illa tantum conditione, quae satis salva viderur, metuunt aliquid sinistri. Facile tam mollium & tenerarum partium coalitus, qualis in plerisque fructibus reperitur, penetrantium & soluentium causarum actio, immo intra breve tempus, soli aeri alluenti succumbit. Sed illud primum inde redundat commodum, ut corpus, quod ingesta viribus suis ad legem sanitatis subigit, nihil in materia tam mutabili & morigera inueniat, quod non coquere facile & ad mores inquilini humoris fingere possit. Alterum est, quod istam spontaneam corruptionem, in quam fructus ruunt, non, ut in externo aere fieret, foveat corpus, sed opposita virtute inhibeat. Corpus per se in putredinem, fructus in acorem tendunt, ergo his occurrit in corpore, quod constanti lege eorum corruptioni repugnat. Omnibus nostris humoribus sub ipso sensim vitali motu calefcentibus, ne id fiat, quid adfundi potest salubrius, quam crebrior chyli, suo genio acescentis & a nifu in putredinem alieni, riuus? Et quae tandem est illa corruptio, de qua tantopere metuunt? Acescunt & fermentescunt fructus, quae via est ad vini & aceri naturam, rerum, sub quibus multum novi beneficii pro genere humano latet. Neque vero sine ratione instant adversarii,

corruptionem fructuum, sub inchoante eorum in primis viis fermentatione, vim non levem minari, nec semper reprimi satis ac cohiberi a Naturæ, inprimis imbecillioris, viribus posse. Id igitur vel inuiti agnoscunt, resistere certe fermentationi, velut ipsi acido, quod fermentatione gignitur, corpus nostrum vi fabricæ suæ & humorum. Fateor vicissim, fructus illos pulposos, molles, succulentos, maturos, ex acido dulces promptam, si reliqua fauent, fermentationem subire. Accedit materiæ ad fermentandum tam opportuna tum calor in ventriculo & intestinis, tum aer vi sua elastica accedens libere, tum major fere loci quam in reliquo corpore quies. Qui inter hæc sequuntur acres, acidi & elastici ructus, dant vera inchoantis fermentationis indicia, quæ si in illum gradum adsurgeret, cujus ingentem noxam experientia declarat, opus profecto arctiori limite esset in laudibus fructuum horæorum. Sylvestris ille spiritus sub vigore fermentationis profiliens verum est venenum, nec tam subitum ac funestum aliud. Si dolia optimo musto fermentescente plena spiritum illum sub angustiori spiraculo eructant, hunc inspirans robustissimus uno cadit momento mortuus, si parcius admittit, apoplecticus, certe in illo pleniori vigore fermentationis, paralyticus vel fatuus *q*). Adeoque de spiritu, qui æstivis diebus in calido corpore a nimio horæorum esu nascitur, & convulso interdum ventriculo exire prohibetur, summo elatere distendit, ingentive acrimonia stimulat latera, quid nisi funesti ominentur medici? Nihil hic regero, quam quod multæ nimis conditiones, quæ raro vel nunquam conjunctim existunt, ut iustus tanti periculi metus sit, requirantur. Nihil fermentationi potestatis est in victum animale, neque magna ex parte in vegetabilem. Igitur in consueta ciborum miscela, perpetuum fermentationi, ne vegetabilia sibi subjecta tangat, obstaculum est. Pone tamen fructuum unice horæorum ingenti copia ventriculum oppleri. In robustis quidem intra brevius tempus, quam nasci fermentatio potest, sub tritu solidi & miscela inquilini humidi, ut bilis, quæ fermentationi valide obsistit, facilis tam solubilis materiæ coctio

&

q) *Comment. Societ. in aph. Boerh. T. II. p. I. p. 180.*

& propulsio contingit. In imbecillis major mora est, ut forte inchoantis fermentationis noxæ haud penitus dissimulari queant. At præterea, quod levia ejus initia sint, probe monet CHEYNEAUS *r*), vegetabilia, quæ tardius maturefcunt, & solarium radiorum igne diutius foventur, ut vuæ, succos accipere, qui a fermentatione spiritus acriores, subtiliores, copiosiores præbent, quam ab iis fiat, qui, ut fraga vel cerasia, citius maturefcunt. Horum igitur molimina fermentescendi facilius inhihentur, in corpore etiam modicis viribus instructo. Fieri tamen non nego sub illo nisu, ut aer copiosius liberetur, & cum acrioribus contentis distendat ac stimulet, inter molestissimos status & tormina, donec vel excretiones per diarrhœam aut choleram sequantur, vel sub violenta tensione inflammationes cum quovis funesto exitu suo. Partem hujus culpæ delevit TH. SYDENHAMI *s*) auctoritas, cum alioquin cholerae æstivæ mense Augusti & Septembris fere omnes fructibus horæis adscriberentur. Sit ita, ut in corpore impuro & imbecillo, præter modum & unice fructibus nostris indulgente, aliquid non prorsus dissimile eveniat. Sane ut ii, quibus res est cum vinis, violentam eorum in doliis fermentationem halitu sulphuris accensi dextre inhihent, & homines multos saliente cerevisia vel fermentescente musto usos, hinc flatulentos & ad mortem anxios, spiritus sulphuris vi simili liberat; sic idem spiritus vel etiam terrestrium & absorbentium actio, ut terræ Britannicæ, vel salis absinthii similiumque, sopiet hoc loco, quod ab horæis metuimus *t*).

§. XV.

Non omitto vermium genesin fructibus objectam. Hanc ita diluunt experimenta FR. REDII, ut fructus nostri, quos eo nomine accusant, nec fatus nec cibus opportunus vermium sint, ne dum in sinu suo stamina eorum contineant. Quam celeriter pereunt injecti in succum contusorum fragorum & cerasorum vel malo-

r) de sanit. tuend. C. II. §. 4. n. 1. Ed. lat. p. 35.

s) Op. S. IV. C. I. p. m. 171. C. II. p. 175.

t) conf. Swieten. Comment. in Boerh. §. 650. T. II. p. 247.

malorum persicorum & armeniacorum! u) Id quot etiam de prunis, pyris pomisue compertæ fidei res est, modo quod in horum corticibus oblique terebratis ovula sua tanquam turis latibulis deponant, & opus sit, abluendo decorticandoque noxas in usu emergentes præcavere.

§. XVI.

Idiosyncrasiam, quæ sæpe innocentissimarum rerum usu nos privat, non nisi paucis tango. CH. FRID. GARMANNUS x) in viro quodam tam insignem fragorum nauseam describit, ut sine anxietate nec adspæctum eorum nec odorem ferret, sentiret autem cum perturbatione animi, etiam ubi in domo abscondita laterent. Ita solo malorum conspectu & odore JO. a GUERCETO y) turbatus animo fuit, ut statim, si adponerentur, e convivio exiret. Ad malorum citreorum odorem simile ad tempus studioso cuidam Hafniensi contingit z). Quid quod femina esset, quæ ægrotans nullum plane remedium ex omni re vegetabili ferret a). Sed nihil hæc fructuum nostrorum extenuant laudes, licet usum limitent.

§. XVII.

Nec tamen dilutis illis, quæ obiciuntur, offensionum causis, patro-

u) *Fr. Redi Obs. animalium vii. p. 177. 31.*

x) *Eph. N. C. D. I. A. III. O. 376.* ex testimonio I. M. Nestori. Neque non hujus loci est tumor, rubor & pruritus cutis, quo A. Libavius de Antipath. scribit commilitonem suum semper ab usu fragorum ad dies aliquot laborasse. Viderunt inde maculas faciei P. I. Sachsii in *Gammarol. L. II. S. I. & Th. Bartholinus in C. III. hist. anat. 57.* & maculas totius corporis H. Grube de *simpl. med. fac. p. 113.* solutas largo sudore. An ipsum V. Riedlinum huc referam? *lin. med. 1695. p. 196.* quoties, inquit, fraga edi, toties hoc anno catarrhorum incommoda sensi. Nam potius listere catarrhos fraga in oris collutione, B. Pisanelli de *alim. fac. p. 15.* docet.

y) Secretarius R. *Francisci I.* apud *Brugerinum.*

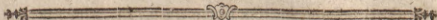
z) refert Io. Lud. Hannemannus in *Eph. N. C. D. II. A. I. O. 72. p. 176.*

a) notat Ch. Mich. Adolphi in *Eph. V. C. VII. & VIII. O. 37. p. 83.* Sed vix videtur experimento tam amplo locus fuisse.

patrocinari velim ingluviei & intemperantiæ b) Nihil tam salutare est, quod extra sobrii vsus limitem non contrahat noxam, licet hic fortassis non adeo insignem, sine alterius causæ accessu. Quis non excuset cerasim, quæ teste FRID. FERD. ILLMERO c) vomitus, tormina & deliquia animi duodecim hominibus peperunt, si cognoverit simul, errore mulieris pro saccharo pulverem glirium adpersum fuisse? Ita plebs fructus maligna sæpe pruina inquinatos carpens nec comedens ablutos, negligentia suæ luit pœnas. Gulosi pueri etiam in his minus attenti plus interdum malorum experiuntur, ob corpus acido magis obnoxium. Certe corpus omne impurum magis contaminat cibos, qui tenerioris texturæ resistunt minus. Quodsi vacuus ventriculus, qui tamen velocius coquit & propellit, non omnis culpæ expers est, erit longe minus repletus alio cibo distentusque, qui subsistere cogit fructus, quorum tam necessarius est celerior descensus, & per calorem sub illa mora vitiat. Addo inter ipsa sæpe ingesta esse, quæ sua actione corrumpunt, ut aromata, quæ acidam acrimoniam protinus exaltant. Hæc & alia firmant regulam, licet robustiores stringat mitius, fructus horæos a bellariis excludendos, & quoties cibus capitur, præmittendos esse. Accedit cautio, quæ superbibere vetat aquam frigidam, vel ipsos fructus aquæ gelidæ, nivi aut glaciei immerfos capere ubertim. Nam quo plus æstare corpus calet, eo timidius & cautiore gradu ad justam frigoris temperiem redeat. Sordidius plebeii cerevisiam sæpe non frigidam solum sed & acidam corruptamque superbibunt, de cujus exitiali noxa differunt auctores. Sic nempe Natura nos indulgenter quidem & sub magnis illecebris, non tamen nisi ratione duce & quosvis scopulos vitante, invitat ad genialem & opiparum horæorum usum.

b) Qualis olim in *Cl. Albino* fere incredibilis fuit, qui jejannus quingentas caricæ, centum persicæ Campana, melones Hostienses decem & alia multa comedit, teste *Jul. Capitolino. v. Hist. Aug. Script. Ed. Salmast. p. 83. C.*

c) *Eph. N. C. D. I. A. III. O. 40. p. 68.*



DISSERTATIO
DE
DOCTARUM
LUCUBRATIONUM NOXIS

PUBLICÆ PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 6. SEPT. 1755.

RES P.

JO. BARTHOLDO JENISCH.

OSTERODANO.



§. I.

Quidquid ex arida materia constans ignem alit nocturnis laboribus prælucentem, lucuber vel lucubrum veteribus appellari consuevit. Ita Isidorus hoc nomine modicum ignem describit, qui ex tenui stупpa & cera subsistens in umbra lucet *a*). In qua tamen erymi norma licet lucubratio omnem nocturnum laborem designet, ad lumen illud, quod, ubi Sol discessit, ars nunc rudior nunc cultior, sub varia materia ac forma, in usum vigilantium & ad sustentanda oculorum ministeria substituit; usus tamen penitius restrinxit vocem, ut solius hominis intelligamus operam, eamque in re seria & honesta positam, cum quadam manus vel ingenii se exercentis perseverantia. Quis enim præter APULEIUM *b*) jumenta dixerit lucubrare, dum molam agitant? Homi-

a) Orig. L. XX. C. X. in collect. Dionys. Gothofredi p. 1322.

b) L. IX. de asino aur. p. m. 772. ubi jumenta molis adligata farinam lucubrare, eo inconcinnius ait, quod illorum labor sine omni externo lu-

Hominem quoque, qui ad lucernam inter pocula lufusque vigilar, quis dixerit lucubrare? Vel quis ferios etiam labores noctium cito interruptos isthoc lucubrationum nomine dignos cenfeat? c) Neque vero diffitemur, hominibus tam doctis & ingenuis, quam rudioribus quibuscunque, servis etiam & ancillis, idem lucubrationum nomen sub dictis conditionibus convenire. COLUMELLA ruricularum enumerans labores, quales sunt, palos cadere, ridiculas findere, corbes ex vimine struere, ferramenta parare, manubria aptare, non dubitat, quidquid horum una lucubratione, vel vespertina vel antelucana, confici possit, curiosius definire d). Inter ancillas etiam lucubrantem sedentem fera nocte Lucretianam, cum Sextus Tarquinius superveniret, venuste describit LiviUS e). Nobis tamen sermo hic non erit, de lucubratione illa vulgari, licet honesta, utili & in plures horas protracta, quæ corpus, sed de illa, quæ mentem exercet; non quæ

in

mine sit, utpote velatis oculis, ne vertigo corripiat, molam agitantium. Paulo minus, quia de hominibus agit, at satis etiam, dum lumen artis excludit, improprie de iis loquitur, qui viam intempesta nocte lucubrant. ib. L. VI. p. m. 538. 539. Non tango improprium apud alios auctores cadente seculo usum vocis, dum pro re ad lucernam facta, vel ipso tempore nocturni laboris, ut Gellius in præf. ad Noctes Attic. Edit. Gronov. p. 7. lucubrationem sumunt.

c) Præcipuus fere character lucubrationis est longa in opere perseverantia, haud circa confinia noctium subsistens: unde frequens veterum vox ἀγρυπνᾶν, πᾶννυχίην, νυκτογραφῆν. Poterat merito ad tales etiam in vulgari opere lucubrationes C. Furius provocare, qui veneficii accusatus. quod agellus ejus vicinis amplissimis fertilior esset, ferramenta sua adduxit, ligones, vomeres sociamque laborum filiam. hac inquit, sunt veneficia mea, ipsas lucubrationes & vigiliis adducere in forum non possum. Plin. H. N. L. XVIII. C. VI.

d) numerat palos decem, fiduculas quinque &c. v. de re rustica L. XI. C. II. Ed. Gesn. p. 748. 749. 761. Longis enim, inquit, noctibus ad diurnum tempus aliquid adjiciendum est. & paulo post: præcipue in regionibus, ubi brumales dies horarum novem sunt, noctesque horarum quindecim. Conf. Virgil. Georg. L. I. v. 289. sq. ubi pariter ruricularum ad ignem hiberni luminis operas attingit: De cannabi lucubrationibus decorticata loquitur. Plinius H. N. L. XIX. 9.

e) Hist. L. I. 57.

in cannabi vel ligno, manum lassat, sed quæ legendo, scribendo, meditandoque, quidquid cerebrum cum nervis pro animalium functionum exercitio suggerit, sub majori virium strage, pedentim consumit.

§. II.

Doctam lucubrationem merito a fucata illa & commentitia, quam vani homines jactant, discernimus. Non pauci sunt inter eruditos, qui libros suos, licet dierum scæus sunt, noctium & lucubrationum nomine malunt insignere. Dum *PLINIUS* inscriptionum pompam depingit, qua crassiores sui ævi, quoties libro festiviorem titulum quæsierunt, utebantur, facetiores, inquit, lucubrationem vocant *f*). Et quid fieri facilius potest, quam quasi tritum nimis & vile sit, dierum beneficio libros suos tribuere, plus gloriæ sibi inde polliceri, si, quidquid effudit ingenium, proles noctis audiat. Ab *Ulpio Marcello*, viro alioqui modesto & frugi, duodecim codicillos singulis noctis horis missos ad amicos esse legimus, ut vigilare tota nocte videretur, & ad imitandum tantæ vigilantie exemplum alios accenderet. Verum non dissimulat *DIO CASSIUS g*), vesperi eum codicillos scripsisse & ut dictis horis distribuerentur, uni suorum in mandatis reliquisse. Quæ lucubrationis species si vanitatis plus habet, altera verior quidem at nocentior in Naturæ instituta & valetudinis leges gravius impingit. Haud obscure Natura docet, diem sub ipsa luce, quam spargit, vigiliis & laboribus, umbram vero & silentia noctis quieti convenire. Ad obeunda vitæ negotia non est major vigiliis necessitas tribuenda, quam somno ad reparanda, quæ

cifo

f) in *H. N. præf. ad Vespas.* Legunt hæc verba alii aliter, sed huic sensui a perspicacioribus probato congruunt. quæ sequuntur: *Apud Græcos primus desit nugari Diodorus Et Sicelochonæ historiam suam inscripsit.* Ex isto *Plinii* judicio potest *Gellius* inter facetiores sui ævi recenseri, dum noctium nomen libro imposuit, quamvis ipse in præfatione fugisse sibi videatur, quæ veteres festive & sæpe nimis lepide libris suis inscripserunt, censatque se suum incuriose & prope subrustice noctes adpellasse.

g) *Hist. Rom. L. LXXII. 8. Edit. Reimar. T. II. p. 1209. 1210.*

cito deficiunt, virium impendia, novumque fibris ab opere fessis vigorem inspirandum. Quæ tamen regula limites admittit. Non enim hoc inde concludi veum, inter æqualia dierum noctiumque jura dimidiam vitam edormiendam esse *b)*, nedum illud, nocturnis horis, quæ hieme crescunt, detrahi nihil pro moderato labore posse. Verum in has, tanquam lacinias diei, quidquid incidit lucubrationum, cogitemus incidere in tempus exhaustis corporis & animi viribus a diurno negotiorum cursu proximum, hinc, ne immodice protrahatur, cavendum esse. Extendere omnino vitam & circumscribere noctes convenit *i)*, at non ipsa vitæ stamina, negato justæ refectiois intervallo, ut jam in primo vitæ stadio deficiant, morborumque causis tacite ingruentibus debilius resistant, imprudenter labefactare.

§. III.

Antequam ad noxas illas, quas, ut cum **QUINCTILIANO** loquar *k)*, lucubrationum fuligo parit, enarrandas transeo, facile largior, eos, qui modice vel a puero adfuerit illam fuliginem hauriunt, fauente inprimis corporis robore & ætatis vigore, id, velut alia multa, in se noxia, si plures respicias, impune ferre. Largiri etiam possum, vigiliis extra diem, dum partem officiorum suppleant, non omni laude carere; quia & hoc, in quo plus momenti situm est, paræ & sobrie viuentes breviori somno recreari. Adeoque non tam arcte positos dierum noctiumque cancellos agnosco, ut his vel illis detrahere aliquid vel adicere, pro rerum varie incidentium conditione, nefas sit. Velut meridiatio se

fom-

b) Plinius tamen, licet ipse somni parcissimi, ait, *astimatione nocturnæ quietis dimidio quemque spatio vitæ suæ vivere.* H. N. L. VII. 50. Sic dividere somnum vitæ tempus nobiscum instar publicani, queritur *Clemens Alexandrinus II. Pæd. c. 9.* Dum improbant morem seculi, agnoscent tamen, tanquam universis prope communem.

i) Sunt verba *Seneca in Ep. 122 ad Lucil.* contra illos, qui ut *M. Cato* dixit, nec orientem unquam Solem viderent nec occidentem, vel quorum vigilia, ut ibidem ait, medio die incipit.

k) *Institut. Orator. L. XI. 1. 23. p. m. 564.* Huc olens *Demosthenis* lucerna pertinet, quam etiam scripta ejus olere, *Pytheas* censuit.

somnus diei convenire nonnullis potest, sic idem de lucubratione seu vigilia noctis sentiendum est; hic maxime in robusta & juvenili, ibi in languida & senili ætate, in qua ipse TULLIUS, de tractis lucubrationibus meridiationem, qua antea usus non fuerit, se jam addere scribit *l*). Verum, si prætereo, quos vel morbus vel ætas, vel victus nocte quærendi ratio, vel alia quædam necessitas a communi vivendi lege dispensat, reliqui, quorum maximus sine dubio numerus est, dum diem inter consueta negotia, quibus Sol suo luminæ propitius est, transigunt, probe gnari, durable non esse, quod alterna requie caret, sub discessu Solis & ipso jam languentium virium sensu nutum Naturæ ad somnum invitantis merito sequuntur; certe infirmiores non sine luculenta noxa illum vitæ ordinem turbant & illa lucis & noctis officia pervertunt. Nullam FABIVS lucubrationem laudat, ad quam integri refectique non accedimus *m*). Nec scribit ibidem frustra: abunde si vacet, lucis spatia sufficiunt; occupatos in noctem necessitas agit. Fecit hæc necessitas, ut ipsas olim noctes, quarum est sopire corpora, in vigiliis tres vel quatuor dividerent *n*), stabiliente ad Trojam hanc consuetudinem *Palamede o*). Id quod tamen minime repugnat communibus quietis per noctem capiendæ

l) de divinat. L. II. 68. p. m. 709.

m) Inst. Orat. L. X. III. 27. p. m. 564. Vocat optimum secreti genus.

n) Græci tres vigiliis numerabant *περί πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τρίτης Φυλακῆς*, teste *Iulio Polluce in Onomast. L. I. C. VII. S. VIII. Ed. Hemsterh. p. 46*. Sic primum tempus vocabant *νυκτὸς ἀρχομένης*, alterum *νυκτὸς μετέσης* tertium *ὑπὸ λυκαυγῆς*, *Homerus ἀμφιλυκῆν νύκτα* vocat, quasi dubiam noctem, quæ aurozæ præcedit. *Iliad. VII. 433*. Nec Hebræorum alia divisio fuit, nisi quod *Matthæus* ex consuetudine Romanorum, sub quorum tunc Imperio erant Judæi, *C. XIV. v. 25* quartæ vigiliæ meminerit. Nec tamen utrinque differt horarum numerus, cum Græcorum vigilia tribus, Romanorum quatuor horis constaret, longioribus hieme, brevioribus æstate: unde vigiliæ ad clepsydram agebantur, plus aquæ capientem, quoties de cera, interiorē partem oblinente, aliquid hieme detraheretur. v. *Æth. Poliorcet. in T. III. Polyb. Ed. Gronov. p. 1682*.

o) *Plin. H. N. L. VII. 46*.

dæ juribus. Nempe pro majori dormientium securitate nullo non seculo necessarium visum est, vigilare in omnibus locis paucos contra pericula hostium, furum, incendiorum & alia; quæ sub ejusmodi tempore, quo nullum ad depellendam injuriam minus opportunum est p), opprimere facilius inermes possunt.

§. IV.

Partiamur & nos noctem, ut tunc impensæ laboris salutaris vel noxi ratio plenius sibi constet, in tres partes, quarum singulæ sint quatuor horarum. In primam partem, quæ incidit lucubratio, vespertina nobis audiat, a sexta hora, quæ diem in æquinoctiis terminat, ad decimam. Quæ postremam occupat, antelucanæ adpelleretur, ab hora secunda noctis ad matutinam sextam, pro nostro computandi more q). Cum utriusque alia sit hieme, alia æstate ratio, immo æstate, ubi Sol allucet, vix proprie satis lucubratio locum habeat, patet potiorum nobis de altera, ut insalubriori, quæstionem instare. At & pro insalubri magis habendum est tempus noctis medium inter vespertinum & antelucanum, quod vel ipsa æstate omni propemodum Solis adspectu nos privat. Nox intempesta dicitur, quod iudice ISIDORO r) sine actu humano sit, per quem tempus dignoscitur, certe esse sine illo debeat. Sunt tamen, quorum intempesta studia his etiam, quæ omnia sopiunt, horis manum iniiciunt, non bis aut semel in mense, dum moles negotiorum vel alia necessitas compellit, sed continuo fere tenore, quo tamen, nisi de die detrahant horas, quæ somno reficiunt, cito exhauriuntur. Fas est,

expo-

p) Quippe ubi nemo possit sibi auxiliari, nec vocare ullum ex his, qui veillent auxiliari, ut *Dio Chrysostomus* ait. *Or. III. de regno p. m. 42.* ubi ejus ore *Socrates Xerxem* vocat ὄρνις ἀδινύστερον.

q) Prior lucubranda ratio veteribus est ἐσπερτερεύεσθαι, posterior ἐπορθρεύεσθαι. *Jul. Poll. l. c.*

r) *Orig. L. V. C. 31. in collect. Dion. Gothofredi p. 940.* Vocat tempus medium & inactuosum noctis, quando agi nil potest, & omnia sopore quietata sunt.

exponere primum longi pervigilii damna, deinde ex suis deducere rationum fontibus, utrum illa majora fiat circa primum, an secundum, an tertium divisæ a nobis noctis terminum? Cum larvis vero pugnaremus, si illos seorsim, qui tota nocte lucubrare, Græcis *διανυκτερεύουσαι* dicuntur, & libros suos, quasi hac nocturna ingenii fætura natos jam olim *παννυχτιμὰς* vocarunt, tangere operæ pretium putarem. Hi enim, si quem sensum indigentiae suæ habent, mox integris in vicem diebus dormientes manifestum proderent in permutandis noctium dierumque officiis vesaniam s). Verum quemadmodum publicæ rei interest, ut præstanda mutuo civium officia in idem vigilantium tempus conspirent; ita privatae rei commoda maxime pendent ab illis communis commercii legibus, quibus non minus quam sanctis Naturæ institutis repugnaret, qui oculorum, quorum constans vigor solerem sui curam postulat, non ad æquale, purum ac stabile Solis lumen, sed ad inæquale illud, impurum, tremulum, fuliginosum, quod ars impari longe beneficio substituit, ministerio utitur.

§. V.

Protracti inter lucubrandum pervigilii generatim prius evoluenda est ratio. Nemo negat, optabile esse, ut commercium animæ cum corpore, quod in solis viget vigiliis, haud longo & crebro somno suspendatur. Quid enim & cujus in se pretii vita dormientis est? SANCTORIUS etiam ipsis vigiliis roborari functiones animales censuit t). Solet certe a longo meditationum exercitio mirifica animæ ad sua munera proclivitas, gerendis rebus intenta & reluctans somno suboriri. Miramur sæpe, vegetis adfuetisque tantillum somni, profundi quidem, at perexigui, pro reparandis ad tempus viribus sufficere. Verum meminerint isti bonorum suorum prodigi, seram in fundo parsimoniam esse. Simile his accidit, quod aliis, qui inter magna corporis exercitia

vege-

s) Sic Romæ erant, qui noctu vigilarent, sternerent interdiu, ut *C. Petronius*, cui dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur. *Tacit. Annal. L. XVI. 18.*

t) *Medic. Static. S. IV. §. 48.*

vegetiori aliquamdiu vita frui videntur, at ætatis decurfum, sub quo corpus a prima mollitie ad ultimam rigiditatem celeri nimis passu contendit, præcipitant. Hinc HERM. BOERHAAVE iis, qui in pervigilia prompti sunt, somnum salutarem & præ reliquis, licet ultro se non offerat, capiendum esse censet *u*). Quod dudum suggestit HIPPOCRATES *x*), & proprius sub levi attentione omnium sensus confirmat, tam vigilia quam somnus, si modum excedunt, impune non feruntur. Suspectæ mihi fidei eorum testimonia sunt, qui continuarum per menses non dormire, ut *Troglydytas* PHOTIUS *z*). Quis enim testium, nisi ipse somno caruerit, his observationum molestiis par fuerit? A plurium quoque testium, quos per vices ad latus illorum hominum, constanter vigilantium, adsedisse dixeris, vel potius finxeris, fide pendere, tutum non est, quippe quorum magna ex parte nihil interfit fallere & falli. In immensum crescit illa observandi difficultas circa totas gentes, quas tamen ajunt non dormire, ut *Troglydytas* PHOTIUS *z*). Opus non est, ut multis verbis evincam hos, qui talia undique colligunt, in futili fabula exornanda versari. Nequit profecto molle cerebrum, nequeunt teneri nervi, nisi induciæ dentur, quæ vigiliis vitæ sistunt dispendia, illis functionibus cum constantia quadam sufficere. Pervigilium est status communis sensorii continuo motu irritati, cum majori nervorum spirituumque mobilitate. Plus in eo statu consumi spirituum, quam reparari res evidens est inter majora tunc ad plures functiones impendia, & ideo somnum, in quo nobiliorum partium ministeria cessant, & plus spirituum reparatur quam consumitur, sapientissima Naturæ lex interposuit. Utraque noxa, tum quæ ex subtilioris liquidi penuria, tum quæ ex perenni attritu partium tenerrimæ fabricæ nascitur, novam pandit malorum scenam. Necessè est, dissipato tenui inter protractas functiones animales, reliquam humorum massam spissitudine & acrimonia laborare. Nullus

u) *Institut. medic.* §. 770. ad finem.

x) *Aphorism. S.* II. 3.

y) *Balth. Bonifacii Hist. Judic. L. XVII. C. 1.*

z) vel potius *Agatarchides apud Photium in Bibl. Ed. Gr. Schott. p. 738.*

lus vero celerius humor in acrimoniam degenerat quam bilis, quæ velut sub somni placidiori & æquabili motu mitescit, ita palam facit, cur neminem magis quam cholericos longæ vigiliæ offendant. Ipsa atra bilis, quæ est sex crassa sanguinis suo ad hypochondria decubitu & ipsa mora acrior, enormes parit sub nimis vigiliis, ex perpetua irritatione natis, dejectiones. Tota tunc simul laborat & coctio & nutritio. Illam enim ut in somno meliorem cum GALENO *a)* tantum non omnes agnoscunt, ita ratio later in illo dormientium motu levi & æquabili, qui macerat assumta lente, nec crudi ingressum in sanguinem præcipitat, ut fieri in vigiliis solet, ubi interveniente vario motu musculari turbantur multa & tumultuarie procedunt. Nutritio autem quod probe notandum est, situm partium naturalem exigit, remittente omni tensione; remittit autem in somno. Unde infantum, quibus plurimum somni est, celerrimus nutritionis & incrementi progressus observatur. In vigiliis vero partibus tensis & motu inæquali ac sæpe opposito agitatæ ægre nec tuto alimonia accedit. Non mirum hinc est, sequi ex pervigiliis maciem, cum e contrario somnus iudice H. BOERHAVIO plus quam reliqua omnia in corpore pinguefaciendo præster *b)*. Ita vero macies, ut læsæ coctionis ac nutritionis proles est, ita post tenuiorum in sanguine partium dispendia, quæ solus somnus reparat, residuum acre debiles & jam affectos nervos infestius stimulans tristitiam, pravam imaginationem, deliria *c)*, inquietudinem corporis, febrem mali moris & similia parit, sigillatim mirabiles nervorum dolores, vix optimis remediis sub prudentissima manu cessuros *d)*.

Hæc

a) de sympt. caus. L. I. C. 8.

b) Præf. Acad. Boerh. ad Instit. §. 768. in Comment. Haller. Vol. VI. p. 144.

c) Vigiliæ in omni morbi statu diu durantes inter ea sunt, quæ ipsam phrenitidem tum veram, tum spuriam præfagiunt. H. Boerhavi Aph. 722.

d) quales in se ipso expertus Boerhavius est, cum toto die æstivo a summo mane ad Solis occasum de re seria meditatus esset, totis inde sex hebdomadibus vigil, mox cum vehementissimis totius corporis doloribus diutissime conflictatus Pr. Ac. l. c. V. VI. p. 145.

Hæc malorum caterva est in perenniori pervigilio, & confirmat Jo. GORTERI judicium, præstare excessum somni quam penuriam e).

§. VI.

Ad hæc pervigiliorum damna accedunt alia, quæ ex vita sedentaria emergunt, nec ideo plebis lucubrationes facile comitantur. Omne corpus, si infantem in utero excipis, sub eodem situ fit immobile, omnis musculus diu quiescens rigescit, ipsæ ad catenam feræ agilioris motus sui plurimum amittunt. Ut fibrarum, quæ sibi commissæ in mutuo partium contactu jam arctiores plus semper resistunt internorum motuum legibus, flexilitas conservetur, extendi crebro eas & laxari opus est: unde præter ingens propriæ fabricæ beneficium perennis cordis flexilitas & durabilior motus pender. Vel mollem ceram videas aut tenera virgulta, nisi perpetuo fingat manus & resignat, durefcere. Ita se habent literati, quietis indies & solitudinis amantiores, qui immorigera sentiant, ubi motu opus est, inprimis diuturniori, corporis membra, nec jam animum habent, qui illum severe fatis exigat. Diminui vero non potest sub hac quiete humorum vitalium velocitas, quin hi in majorem tendant spissitudinem. Sanguis extra vasa effusus, ut quiescendo statim concrefcit, sic intra vasa sub languefcente motu non quidem ad similem concretionis gradum, ad insignem tamen indies lentorem tendit, & boni circuitus æque quam coctionum secretionumque, quæ a vigore motus pendent, beneficio destituitur. In minoribus præsertim vasis, ad quæ potestas motus fractis descendit viribus, accumulatur liquida, uade torpor, frigus, pigritia, hebetudo, leucophlegmatia ac similia mala sub collecta cruditatum mole oriuntur, permolestum quietæ vitæ satellitium f). Via autem ad vitam longam alia non est, quam quæ in moderamine nimii motus & nimie quietis consistit, ut corpus nec sub violento attritu, nec inerti humorum colluvie succumbat.

§. VII.

e) de persp. insensib. ad Sanctorii aph. 336. p. 454.

f) H, Boerhavi Aph. 769.

§. VII.

Alia etiam ratio occurrit; cur eruditorum lucubratio, præ illa, quæ plebis est, corporis adffigit valetudinem. Ibi pertinax in una re studium fatigat, & scribentis manus, legentis oculi attentique animi solertia occupat nervos, & robur eorum infringit. Hic in laboris interpolati varietate sensorium commune nunc huc nunc illuc mittit commearum. Videas plebem partes corporis, quæ vim aliquam sine lassitudine sustinent, exercere, haud nimis oculorum acie uti, animum quoque inter jucunda colloquia, quæ operis progressum non turbant, recreare. At cerebri nervorumque apud eruditos contentio partem afficit, quæ ob teneram fabricam moderato exercitio & crebra quiete ac refectione eget, reliquas partes in otio, quo marcent, relinquit. Longa meditatio dum consumit spiritus, horum materia, ob motum tum vitalem tum muscularem, in ea præparanda necessarium, & jam languentem, haud restituitur satis, hinc sub illa penuria eruditi impalescunt libris & enervantur. Inter perseverantium meditationum tentamina magis magisque exhalat mobile, crassius immixtò motu accumulatur, & læsa jam coctione ac secretionem vires cordis ac cerebri elanguescunt, chronicarumque obstructionum, maxime in imo ventre, infesta figitur sedes. Melancholia, vix alterius causæ quam protractarum sub tristi silentio cogitationum, infeliciores proles est. Omnis sane animi motus, qui cerebrum nervosque atterit, motu omni corporeo fortior & nocentior habendus est g). Nam motus corporis aliquos tantum nervos certæ parti domesticos gravius afficit, abrumpi vero pro lubitu potest, & inter ipsas consumptiones præparat humores ad novum a somno spirituum proventum. At motus animi intensior ipsas nervorum origines agitat, consumit tantum, non reparat, & irrequieto stimulo ipsum somnum, a quo medela est, arceat. Quod non de magno

g) *Sanctor. Med. Stat. S. VII. §. 39. Sic §. 35. ut ostendat plus corpus ab animi motu quam suo pati, commotus inquit animus corpore quiescente plus quam corpus commotum animo quiescente perspirat & pondere diminuitur.*

magno tantum animi pathemate sed & fixiori cogitatione valet *b*).
Nata hinc coctionis, secretionis, excretionis & nutritionis vitia
in funestas cachexias terminantur.

§. VIII.

Vespertina lucubratio propriis præter recensita vitiis laborat.
Quæ licet luculenta esse putem, ut mox adparebit, non tamen
illorum morem probo, qui protinus a coena decumbunt. Bene
sibi, inprimis infirmiores prospiciunt, qui a frugali coena, quæ
in paucis cerealibus vel aliis coctu facillimis consistit, horam unam
immo alteram transmittunt, antequam somnum capiunt, tunc
quidem placidum, continuum, reficientem, at onusto ventre &
in lectulum statim translato gravem, turbulentum, interruptum.
Velim autem brevi illo a coena intervallo, nihil majoris momenti
agi, quod vel oculorum vel mentis vires intendit. Talia forte
sunt, quæ diei fata vel errores leviter sub examen revocant. Ita
Augustus a coena in lecticam lucubratoriam se recipiens diurni
actus residua confecit *i*). Semper audiendus *Celsus*: si lucu-
brandum est, fieri id non post cibum oportet, sed post concoctio-
nem *k*). Tuto mane surgit, idem ait, qui bene concoxit, si non,
redormire debet. Quæ certe & omnem lucubrationem vesper-
tinam damnant, & matutinam ipsam, si coctio nondum absoluta.
Certe quidquid urgentis negotii est, protrahi facile ultra oppor-
tuna somni tempora non debet. Opportuna dico, in quibus non
nova solum virium dispendia in corpore jam exhausto inhibenda
sunt, sed & in quibus contra ingruentem tunc aëris & cæli incle-
mentiam protegenda valetudo est. Scire juvat, halitus in aere
per diem elevatos a Sole & suspensos non lædere, nocturno den-
satos frigore cum frequenti noxa desillare. Crassiores, impurio-
res

h) Plus in nodoso problemate solvendo una duabusque horis mathemati-
cus lassatur, quam totius diei mechanico labore. Sunt verba *H. Boer-
haavii l. c. Vol. IV. p. 486.*

i) *Sueton. in vita Augusti C. LXXVIII.* Permanfit tamen ad multam
noctem.

k) *de medic. L. I. C. II.*

res nocentioresque sunt, qui vesperi ad minimam altitudinem elevati cito descendunt, dum Solis abeuntis calor haud æquivaleret eorum gravitati. Id quod facile persuadet, haud perinde esse, die laboremus an nocte? & nullum hiemis tempus altera aut tertia hora ab occasu Solis, nullum æstatis tempus ipso crepusculo plus in metuendum infirmioribus esse. Malam hieme vespertinam lucubrationem nuncupo, peiorem æstate. Nam Sol hibernus aqueos maxime halitus evehit, qui leviores ascendunt altius, & cadunt tardius nec simili cum noxa. At Sol hibernus tetra & patria elevat, quæ antequam in aëre mixta & subacta sunt, cadunt citius sub occasu Solis & infestius contaminant. Hinc post intensiores dierum calores, sub cælo æstuantiori, horæ vespertinæ tantum non pestiferæ deprehensæ sunt; ut qui sui juris sit, merito fugiat periculum & contra tempus valetudini suæ tam inimicum tepido lecti foci se prudenter præmuniat. Ebrius eo tempore cubitum eundo minus periclitatur, quam sobrius tunc lucubrando. Id quidquid est damni, inter recentiores fusius profectus est *GEORGIUS CHEYNÆUS*, 1) & infirmiores, si senescere velint, ab intempestiva illa lucubratione avocare gravissimi momenti rationibus nititur. Dictis accedit vulgaris observationis fides, paucis ante mediam noctem horis plus corpus somno refici quam duplo temporis subsequenti: non tam ob vitatum illud infesti aeris contagium, quod horis antelucanis evanescit, quam ob corporis sub prægresso diurno labore languentissimi, ut otio refoveatur, manifestam indigentiam. Possunt plus ab his præceptis indulgentiæ sperare robustiores, fas tamen est, si qua ipsis conservandi roboris cura sit, eos commonere, ne virum suarum fiducia in contrarii experimenti discrimen audacius descendant.

§. IX.

Antelucana lucubratio plerisque haud simili videtur vitio laborare. Post exhalationes terræ tam insalubres, sub occasu Solis deciduas, aer mane purior ficior salubrior resectos somno cum cer-

1) *de infirmiorum sanitate tuenda C. III. §. 5. p. m. 121. sq.*

certiori ad consuetos labores successu admittit. Vigil animus est, serenum cerebrum, agile peracta coctione corpus. Haud peccant, qui per æstatem aeri illi matutinosè exponunt liberitis, & tanquam leni frigidario immergunt, quod solidorum robur & vegetiorem humorum circuitum sustentat *m*). Tum quoque erectus situs & modica membrorum agitatio accumulata per somnum perspirabilia cum magno levamine expellit, & ad crassiorum pariter excretionem, cujus noctu torpet stimulus, commode invitat. Ita probis humoribus referti, & ab inquinamenti vacui gaudent, corporis animique vigorem mirabili consensu sua obire ministeria, jussisque læte & alacriter defungi. Qui sensus alacritatis mediam imprimis ætatem, sub novo illo virium conmeatu locupletiozem, & hinc rebus gerendis maxime idoneam comitatur, cui propterea, quam amica Musis aurora sit, vel ipsum tempus, quod auroram præcedit, sedulo ab iis, quibus aures præbet, est inculcandum. Huic credo tempori debuit *Euripides* opus, quod cunctante stylo elucubratum plenis per omne ævum gloriæ velis fertur, iudice *VALERIO MAXIMO n*). Quam enim sæcundam lucubrantium cunctationem sub illo tempore esse oportet, quod externi strepitus, qui interpellat, tam expertus est, interni succi, qui abundat, tam plenum! In summa tamen æstate, ubi parum distant crepusculi & diluculi confinis, operam quidem horis matutinis impensam laudamus *o*), nullam tamen, quæ Solis ortum antecedit, lucubrationem. Quamvis enim Natura paucis contenta sit, tum ratione cibi alentis, tum somni reficientis, eorum tamen, qui ante orientem æstate Solem exsurgunt, vitatis licet vespertinæ lucubrationis scopulis, non audeo intempestivis vigiliis adplaudere, & reliquos, qui non nisi Sole ante unam vel alteram horam jam

orto

- m*) Os etiam frigida fovere, si æstas sit, experrectis imperat *Celsus de med. L. I. C. II.* Præfens oculis remedium *Aegineta* vocat. *Op. L. I. C. 31.*
- n*) *fact. diclorumque memorab. L. III. C. 7. de fiducia sui Ext. I. Ed. Torrent. p. 303.*
- o*) hæc sunt serenas noctes, quas vigilare a *Memmio* didicit *Lucretius de ser. nat. L. I. v. 143.* Nolim enim hyemales cœlo stellato cum *Mich. Fayo* intelligere.

orto & vivo magis calore omnia refovente surgunt, pigræ alumnos adpellare. TULLIUS, dum majorum vigiliarum munus in *Marci Bruti* nomine jam adparuisse scribit, paruum eidem offert opusculum, his jam contractioribus, id est, æstivis noctibus, ut ait, lucubraturum p). Igitur ipsis quoque æstivis noctibus fedit ad lucernam, sed noctibus, quæ cœperunt contrahi, id est, ut interpretor, primum ver excesserunt. Veteres ante Vulcania somno in lucem vacabant, ipsis Vulcanalibus, quæ in finem mensis Augusti incidebant q), auspicii tantum causa lucubrabant, studiorum causa non ante finem autumnii r). *Plinius major* ipsis Vulcanalibus non ob auspicia sed studia sua lucubrare cœpit, statim a nocte multa, id est, diu ante exortum Solis. Ejus antelucana hieme lucubratio ab hora septima, cum tardissime octava, sæpe etiam sexta initium sumsit. At hora sexta nostro calculo est media nox, septima primæ, octava secundæ a media nocte responder. Incredibile hoc avunculi sui studium *Plinius junior* adpellat, summam vigilantiam s). Nostro judicio vacat laude, quod sanctas & a Natura stabilitas tuendæ valetudinis leges tantopere offendit, neque hinc mirum, si ipsum *Plinium*, virum ampli corporis & imbecilli stomachi somnus inter studia sua nunc instans nunc deferens erroris sui commouit t). Videtur hiems ob ampliora noctis spatia, quis enim tota edormiat? antelucanis lucubrationibus opportunior, grata aliis ut *Vespasiano* u), sed & infesta aliis ut

p) in proemio paradoxorum.

q) in diem X. Kalend. Septembr. incidebant feræ illæ *Vulcano* tanquam ignis Numini sacræ, hinc auspicia nocturni ignis usu capta.

r) Notum illud *Juvenalis Satyr. XIV. v. 190.*

Post finem autumnii media de nocte supinum

Clamorus juvenem pater excitat: accipe ceras,

Scribe puer, vigila, causas age!

s) ubi ad *Marcum* avunculi sui vitam perferbit *L. III. Epist. V.*

t) ib.

u) v. *Philostrati vitam Apollonii Thyas. L. V. C. 31. Ed. Olear. p. 213.* ubi *Apollonius* summo mane veniens, & quid faceret Imperator, ex jatoribus sciscitans, eumque pridem surrexisse & scribendis epistolis va-

ut *Augusto* x). *Demosthenem* ad sidem lucernæ suæ doluisse testatur *TULLIUS*, si quando antelucana opificum industria vinceretur y). Carmina sua *Martialis* nocturnis lucubrata *Camoenis* vocat, cum parvus lychnus modicum olivi consumeret z). In quo plus agnosco restrictæ lucubrationis, quæ cum legibus valetudinis conciliari possit. Neque enim dissimulo, hieme, in qua semper *Natura* plus somni quam æstate postulat, nec matutinas illas ad lucernam lucubrationes, imprimis diutius protractas, sua noxa carere. Ex eo, quod ventris hieme calidiores sint, derivat *HIPPOCRATES* necessitatem & corporis uberius alendi & somni in præsidium coctionis protrahendi a). Tempus enim coctionis pro ingestorum copia varium, si hæc major, plus moræ, adeoque plus etiam somni exigit. Ita *CELSUS* totis per hiemen noctibus conquirere jubet, quod maxime ad senes & infirmiores spectat b). Adde, tectum hieme solertius & perspirans salubrius corpus, si fotum lecti relinquit, facile ab acriori externo frigore offendi c), nec servientium ministeria ad convenientem fati caloris gradum temperare loca, ad quæ lucubrantes se conferunt, hos etiam non nimis urgere hanc solertiam, ne mollioris animi videantur. Oculos vero vix somno recreatos ex illa caligine statim candelis tremulo & impuro lumine coruscis, sub fixiori etiam rerum

care, audiens exclamavit: *nunc vir regnat, ὁ ἀνὴρ ἀρξέει*. Testatur quoque *Plinius junior* l. c. avunculum suum ad Imperatorem ante lucem iuisse, & addit: namque & imperator noctibus utebatur.

x) *Sueton. in vita Augusti LXXVIII. §.*

y) *L. IV. Tuscul. Quæst. C. 19.*

z) Id ipse de se scribit *L. IV. Epigr. 89. ad finem p. m. 268.*

a) *Aph. I. 15. Χερμῶνος ὕπνοι μακρότατοι*. *Sanctorius* l. c. *S. IV. §. 47.* utiliore hieme somnum ideo censet, quia matutinae perspirationi favet.

b) *de medic. L. I. C. II.* ait in eo numero maximam partem urbanorum esse, omnesque pene litterarum cupidos. *Ibidem B. Rosseus* in annot. p. 21. *Utro fere, inquit, longitudo somni diuturnitatem coctionis comitatur.*

c) hinc *ibidem Celsus* in hieme vespertinum & matutinum frigus fugiendum esse monet.

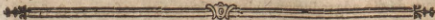
rerum, in quibus occupantur, adpectu objicere, quid citius eorum enervat ministeria, ut in primo senio hebescant? Nec illa candelarum proxime sæpe oculis, si myopes sumus, admotarum fuligo presso pectore citra noxam hauritur. Non prætermitto, extra aliorum commercia sub illo tempore positos nimis ea oportunitate, quæ indigentias vitæ levat, destitui, & sic plerisque multis necessariis, ne suis sint oneri, neglectis ruere in fellas, & suis immerfos cogitationibus hæere fixos ac prope immobiles, cumque magnis, qui deinde superveniunt, totius diei languoribus conflictari. Perdunt usum diei, dum de nocte aliquid lucrari cupiunt. Igitur antelucanam æstate lucubrationem, quia in mediam noctem incidit, prorsus improbamus, hieme restrictam valde moderatamque, maxime si ambigua valetudinis fides est, commendamus. Loquor vero de constantiori vivendi ratione, non anomalis, qui aliquando ingruunt, & aliquid infueti oneris imponunt, casibus.

§. X.

Mediam noctem quæ lucubratio occupat, ceteris ut magis intempestiva, ita minus coloris admittit. Celebris olim *Cleanthis* & *Aristophanis* lucerna, si media nocte luxit, nulli salutis suæ curam gerenti in exemplum est commendanda. Ipsa vegetiorum juvenum corpora hæc noctes vigilatæ cito attenuant. Non est profecto, ut vires animi & corporis, quas inter diurnos labores bona fide exantlatos deficere oportet, eo adhuc tempore tentemus, quo atram nobis, ut quiete fruamur, caliginem ipsa Natura circumfundit, ipsique vigiles præ aliis animalibus canes conticescunt. Tam fragile corpus, quod inter leviores vitæ errores pedetentim rimas agit, quomodo molem illam injuriarum circa horas refectioni suæ tam imprudenter subtractas diu toleret? Constat, multos siccato longis vigiliis cerebro vehementerque irritato in febres tam acutas incidisse, ut cum initia morbi enarrare vellent, finito nondum sermone furere inciperent. Demus, longam consuetudinem id aliquando erroris diu sustinere; nunquam ita sustinebit, ut dierum deinceps opera sine interpellante somno vel molestæ lassitudinis sensu peragatur. Videas tales, ad omnia, quæ

quæ de die adgrediuntur, elanguescere cito, oscitare, & fastidii plenos interquiescere. Quid vero juvat, aliquot horas noctibus suffurari, cum jure quasi talionis horæ diei transeant inertes & sine fructu! Nihil in illis versuris lucri est, nunquam nocturna hora, quam transigere vigilando cupimus, diurnæ par habenda. Sub lumine & calore Solis, aerem & omnia circa nos refovente, licet ad cetera non respiciamus, plus per diem vigoris est, quam sub squalido noctis horrore & frigore, supprime perspirabile, figente excrementitium & illas virium a die reliquias depascunt. Verum quæ hæc magis illustrent, peti ex supra dictis possunt. PRATO illos, qui sapere & vivere volunt, longissimo vigilare tempore jubet, at servata valetudinis commoditate *d*). Ad quam restricta lucubratio statis a cœtione horis id facile promittit, ut vigilare ad senectutem viribus satis integris liceat, cum reliqui præmaturis exhausti vigiliis vel occumbant cito, vel languent constanter, adeoque vere ad eandem vigilis vitæ mensuram haud perveniant.

d) de Leg. III.


 DISSERTATIO
 DE
 STATU MIXTO
 SOMNI ET VIGILIÆ,
 QUO
 DORMIENTES MULTA VIGILANTIUM
 MUNERA OBEUNT.

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 13. JUL. 1756.

R E S P.

J. O. FR. MÜLLER,

OSTERODANO.

§. I.

Quemadmodum opulentiam & paupertatem in ipso contactus sui, quo a se invicem recedunt, momento desinire nullus subtilissimorum hominum calculus audebit; ita res est minime expedita, extremos morbi & sanitatis limites circa ipsa, in quibus hæc ruere, illa surgere incipit, confinia determinare. Tam variam corporis & mutabilem, in omni vitæ stadio, conditionem ad apicem sanitatis, quæ quasi ad unguem exacta dici possit, & in qua nihil vel in solidis vel in fluidis vel utrorumque motu deficiat, in istis humanæ cognitionis angustiis nunquam revocare licet; sed latiori sanitatem sensu adpellare sufficit, quæ ab ultimo quidem perfectionis gradu varie desciscit, consueta tamen vitæ munera

munera adhuc cum vigore & constantia peragit. Non aliter se res habet circa multas corporum functiones, quæ Natura alio tempore in opere versari, alio refoveri per otium, & novo virium comœatu instrui voluit. Somnum hic respicio & vigiliam, quæ sibi succedunt mutuo, non lege sanitatis permutantur. Ille sub cerebri quiete functionum animalium exercitium suspendit, hæc renovatis suppetiis ministeria sensus motusque voluntarii instaurat. Naturæ institutum non est, tam probe discreta inter se committere, quum utriusque status miscela nec functionum animalium organa instruat satis, nec jacturam dextre repararet. Dicere tamen non sine veri specie possis, raro homines dari tam perfecte sanos, in quibus dormientibus deletum omne sit sensus motusque animalis vestigium. GALENUS certe dormientes negavit habere musculos penitus otiosos, hinc somnum non perfectam quietem, sed aliquam vigoris intermissionem nuncupavit a). ARISTOTELES non solum motum sed & sensum in dormientibus servari statuit b). Id vero etiam FRIDERICUS A FONSECA largitur iis, qui leviter dormiunt, non penitus ablatam esse movendi & sentiendi potestatem c). Et P. SALIUS DIVERSUS aliquando in dormientibus vel motum tantum vel cum motu sensum servari, ex veterum recentiorumque & suis observationibus confirmat d).

§. II.

a) de motu muscul. L. II. C. 4. §. 5. Op. Edit. Iuntin. Cl. II. p. 514. C.

b) licet illi somnus sit privatio vigiliarum, *ἐρησις τις ὁ ὕπνος τῆς ἐργασίας*, vigilia vero consistat ἐν μηδενὶ ἄλλῳ ἢ τῷ αἰσθάνεσθαι, hinc animal per quietem sentire, ἀδυνατον censeat, & prorsus tanquam ἐνάντιον consideret τὸ ἐργασίαν καὶ τὸ καθεύδειν in L. de somn. & vigil. C. I. II. Op. Ed. Duval. T. II. p. 90. C. p. 91. D. E. p. 93. A. Attamen in L. V. de generat. animal. C. I. Op. T. II. p. 696. A. sensum dormientium his verbis adstruit: *συμβαίνει καὶ καθεύδοισιν αἰσθησις*. Addit *ἀνίστανται καὶ πορεύονται βλέποντες ὡς περ οἱ ἐργασίαι*. Ita visum eundem ac vigilantibus tribuit, respiciens tamen ad singularem corporis statum.

c) Consult. medic. T. II. Conf. 96. p. 575.

d) de affect. particul. C. 18. p. 335.

§. II.

Hæc non impediunt, quo minus mixtum illum somni & vigiliæ statum, in quo dormientes varia vigilantium munera obeunt, & quem in præsentis disquisitionis argumentum delegi, convenire saluberrimis Naturæ institutis negem, levemque ab his recessum, quamvis plurimis communem, pro præternaturali protinus agnoscam. Videbit omnino, cui vacat attendere, dari etiam, in quibus per totum illud tempus, quod somno exigunt, nulla in situ membrorum mutatio, nullum ab externarum rerum actione, modo ipsius somni vincula non dissolvat, orientis sensus indicium occurrit. Quodsi plures fuerint, qui nunc in hoc, nunc in aliud latas recumbunt, nunc crura jactant, nunc brachia, nunc etiam vocem edunt, vix tenues illæ functionum animalium umbræ me movent, quin magna ex parte ad talia referam, quæ in momento interrupti somni & primo ac dubio adhuc novarum vigiliarum ortu contingunt e). Ubi vero manifestius illi motus, qui proprie vigilantium sunt, in dormientibus notantur, sane in illo statu corporis haud morbum diffiteri SALIUS debebat, cujus ipse periculum agnoscit, & tantum quidem, ut sub eo multi in aquas vel ignes vel præcipitia ruant f). Quis enim sanum dixerit in illa cognoscendi periculi, quod ultro adit, impotentia, quum aliorum, qui adeunt, cognitionem non excludat? quis non intelligit, custodiæ Naturæ repugnare, quo tempore noxia discernere prohibet, eodem tamen iis se exponendi arbitrium relinquere? quis sibi imaginari vincula possit, soli rationi injecta, ut sine hujus luce decernat voluntas, quibus in summum discrimen

valeru-

e) quod ipsum *Galenum* necesse est haud diffiteri. Ait enim toto somni tempore videri vim animalem quiescere, *de sympt. causis*. L. I. C. 18. Op. Cl. III. p. 18. H. Alio loco vacationem ab animæ actionibus somnum vocat. L. I. sag. p. 45. C. alio cerebrum refectioe egens quiescere docet. Op. Cl. III. p. 19. A.

f) *de affect. part. C.* 18. *Nec Mich. Ettmüllerus Op. Ed. Genev. T. III. p. 197.* pro morbo affectu agnoscit, sed validum somnium vocat, quod ad brachia & pedes motum dirigit.

valetudo adducitur. Nequit somnus prodesse, nisi post vigiliis, neque hæ, nisi post somnum. Magno sane gradu misceri, semper præternaturale & insalubre est.

§. III.

Non igitur dubito, hunc statum somni & vigiliæ mixtum, quo alia organa sensus motusque voluntarii agunt, alia feriantur, pendentem a tubulis cerebri, per quos secretio & motus spirituum fit, aliis oclusis, aliis apertis, considerare tanquam præternaturalem, & ad vitia somni, ob ipsam namque functionum, quæ in vigiliis fiunt, miscelam referre. Sed cur non ad vitia vigiliarum? vix enim differt, aliquid somno a vigiliis, aut his a somno accedere. Verum illa, quæ arguimus, luculenter in tempus somni incidunt, & his, qui dicta ratione laborant, tempus vigiliarum sine vitio transit g). Possunt aliquando vigilantes torpore corripri, qui a somno non multum abest, & functiones solitas multum sufflammat h). Nec tamen erit facile, qui illos dormire putet, vel qui non usum rationis sub tali quoque somnolentia in potioribus momentis superstitem agnoscat. In his vero, de quibus sermo est, etiam ambulantes, loquentibus, cantantibus, scribentibus, vel alia majora tentantibus, omnes tamen haud difficulter prædominium somni perspiciunt, quum illi nec sint actionis suæ conficii, nec causas, quæ ad illam impellunt, sciant expendere, certe, si ad quæsitâ non penitus inepte respondent, horrendam in reliquis æque obviis & intellectu facillimis mentis caliginem prodant. Elucet, admittere animam ex turbato tantisper cerebri statu imagines, quarum intuitu nixus aliquis voluntatis in organa suæ potestatis influit, non in pedes solum & manus, sed & vocis instrumenta & alias partes sub commercio animæ fitas, licet omnino

g) Ita *Henr. ab Heers L. I Obs. 2.* religiosam nominat, qui vigilans pancreaticæ valvæ, at ter vel quater circa primas noctis vigiliis trucibus, quasi mors ab amicis intentaretur, somniis toto corpore concussus, nec sine manifesta febre, lecto exiit.

h) quibus vigilantibus custodiam rei minus sere permittere possis, quam viro frugi & strenue dormienti, inquit *Galenus Op. Ch. II. p. 514. F.*

omnino in tam insigni varietate prior & nobilior functionum & animalium pars somno sepulta quiescat, & hic status non solum somni, sed & iudice SYLVIO profundi fit i).

§. IV.

Gradum hujus morbi, in cujus examen descendimus, determinat motus sensusque varietas in dormiente quadantenus superstes. Motus muscularis, quem voluntarium adpellamus, hic sæpe inferior non est illo, quem status vigiliarum sub luculento animi nutu producit. Nunc surgunt e lecto, & ambulant, ut de *Theone Tironeo* SEXTUS EMPIRICUS refert, nunc altiora recta nullo adminiculo sulti conscendunt, ut idem de servo *Periclis* memorat, k) nunc inter silentia, nunc cantando ambulant, quod de *Pisano* quodam BARTOLUS habet, l) nunc clamore & tumultu omnia implent, nunc remanent in lecto & suas excursions somniant, ut sagæ. Discrimen est pro corporum temperie, turbati cerebri nervorumque gradu, & musculorum ad consuetos motus plus vel minus proclivi obsequio. Fuit, qui per funem ad fenestram e trochlea pendentem ascendens nidum picarum in fastigio domus spoliavit, hasque indusio involutas, redux tuto cubiculi loco reposuit, id mane binis fratribus tanquam lepidum somnium enarrans, qui mox reperere picas in indusio & spoliatum loco indicato nidum m). Alius, quem sodalem suum J. B. HELMONTIUS vocat, clavem semper cubiculi secum abstulit, & ubi sub plenilunio & nocte pruinosâ vicinum ædibus parietem musco & foeno oblitum inscendit & aliquamdiu oberravit, jam redux januam post se clausam clave non hæsitanter tanquam circa meridiem referavit n). Hæc magna parte ad nocturnam dormientium ambulatio-

i) *prax. med. L. II. C. 33. p. m. 476.*

k) *v. Casp. a Reies Elys. jucundar. Quæst. camp. Qv. 37. p. m. 274. sq.* ubi hæc & similia ex variis auctoribus congestit.

l) quem citat *A. Tiraquellus Op. T. VII. p. m. 22.*

m) id de tribus fratribus in arce Bernstein in uno cubiculo dormientibus refert *Jac. Horstius in L. de Nat. differ. Et causis eorum, qui dormientes ambulant, p. 173.*

n) *de ortu form. §. 54. Op. p. m. 136.*

bulationem referri possunt o). At & diurnæ locus est, quam GALENUS non nisi expertis credibilem vocat, suoque exemplo confirmat p). Is quum per totam noctem iter fecisset, integrum fere stadium dormiendo adhuc confecit, non prius excitatus, quam impegisset in lapidem. Id quod probat motus a vigili coeptos subre-ente somno continuari ad tempus posse, quamvis fortassis non nimis diu, ob vias haud planas semper & offendiculi expertes. Apud BARTHOL. CASTELLUM Theologi mentio fit, qui a sermo meridiano surgens & ambulans & colloquens cum uxore, rursusque decumbens, nihil horum omnium paulo post vere vigil scivi q). Verum non tantum ad pedum, sed & manuum, linguæ & aliarum partium officia in dormientibus satis saepe integra respicio, idque ipso etiam die. FELIX PLATERUS testudinem pulsans & obdormiscens perrexit nihilominus aliquamdiu pulsare, adstantium, ad quos ipse provocat, testimonio. Idem patrem Thom. Platerum & Jo. Oporinum, celebres tunc typographos, in hospitio minus commodo, ut tempus fallerent, græcum exemplar correxisse scribit, & Oporinum, quum textum prælegeret, obdormivisse, nec tamen a legendo tunc destituisse, nisi tota adhuc pagina absoluta r). Sit ita, in die vigiliis destinato hæc

o) quam vocant *νυκτοβατίαν* vel *νυκτεγρησίαν*, vulgo noctisurgium vel noctunagationem, barbara non solum voce, sed & nimis ambigua, quæ vigiles & sanos comprehendit, quibus quod agant, noctu occurrit; etiam eos, qui non negotiorum sed animi causa noctu per plateas vagantur, & bellum cum lapidibus districto gladio gerunt; vel alios peioris notæ, qui, ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones. Horat. L. I. Ep. 2. v. 32. Nolim igitur, de quibus hic loquor, vel cum Lev. Lemnio simpliciter ambulones, vel cum Tac. Horstio noctambulones vocare. Offendit minus vox æque barbara somnambulonum, quos *ὕπνοβαταξ* vocant. Verum major argumenti nostri ambitus est, quam ut in dormientibus insolita tantum pedum ministeria respiciat.

p) de motu muscul. L. II. C. 4. Op. Cl. I. p. 314. D. Vera fuit, de quo alii dubitant, *ὕπνοβατία*, licet aliis speciebus non per omnia similis.

q) Lexic. med. Edit. Genev. p. 674.

r) Observ. L. I. p. 12. Ad illum censum refer mulierculas ad infantum Richteri Opusc. T. II,

hæc rarissime contingere. Nos certe nullo hic discrimine habito, maxime ad singularem mortuum, qui voluntarii dicuntur, in dormientibus genium & magnitudinem attendimus, sive in pedibus, sive manibus & aliorum musculorum organis. Scholastici Blanckenburgici JAC. HORSTIUS meminit, qui post coenam somno oppressus, quicquid adprehendit, tam firmiter tenuit, ut duo vel tres homines, iique robusti, vix aperire manus ejus potuerint 1). Coquus aliquis post longum iter fessus & sitiens surrexit sub primo somno, perque scalas descendens & ex area ædium ad eulinam properans, puteumque ingressus, hæsit pedibus manibusque adfixus, donec gelidæ aquæ sensu expergefactus opem cum clamore postularet 2). Relaxat alioquin musculos somnus, ut effluat manu, quicquid ea continuit. Hi vero homines, si quidprehendunt, extremis manuum pedumque articulis, se librant & fulciunt, contractisque tabulatis adherescunt, ut concinne describit Lemnius, u) eosque cum cochleis & limacibus comparat, qui dum oculis carent, præteritis cornibus iter præterant & editissima perpreant. Quantum quoque in solito domestico opere manus valeant, exemplum puellæ apud *Marianum* illustrat, quæ surgens in somno panes non minori dexteritate confecit, quam de die vigilans x). Conspirat vero plerumque, quicquid aliorum musculorum est, in illa manuum pedumque ministeria. Eques Malacensis, quasi Mauris obviam iturus, surrexit noctu, arma cepit & ad littus equitavit y). Alius equitare de die solitus, dormiens

enanas, quas cum sufurro agitant, indormientes, vel semifomnes in curraurigas, scuticam subinde agitantes.

1) l. c. p. 174.

2) ut idem *Horstius* p. 15. 176. recenset. Tumuit inde magnus pedis digitus in coquo & doluit, ipse de statu suo nil scivit, quam ut supra se ignem, plenitunium enim erat, infra se aquam, in puteo quippe hiemali nocte frigidissimam, senserit. Lepide *A Libavius* deductum illuc a genio putat, uti *Petrum* in carcere ab angelo. *singul. P. II. p. 252.*

u) *L. II. de occult. Natur. mirac. C. V. p. m. 156.*

x) in *Cap. ad audient. Citat Andr. Tiraquellus. l. c. p. 22.*

y) *Gasp. a Reies Elyf. jucund. Quæst. camp. Qu. 37. p. 274.*

miens & surgens se vestibus induit cothurnisque & calcaribus instructus, fenestræ insedit divaricatis pedibus, & non aliter ac si equus esset, voce & calcaribus ad cursum incitavit z). Mirabilia hic multa videri possunt, ut ingens audacia, non hæsitanter ea præstans, quæ vigiles etiam audacissimi, qui altitudines, præcipitia, difficultates expendere norunt, audebunt nunquam, licet vere supra vires non sint a). Nec minus mirabile dixeris, tam vehementes motus, quicquid somni est, non excutere, quum in aliis excitandis tam parvo molimine opus sit. At & illud mirum est, quæ tanto motu animorum fiunt, nullum sui vestigium relinquere, & homines post novi somni interventum prorsus rerum gestarum ignaros esse, vel aliquando tanquam infomniorum obscure memores. Solent vero in lectos suos post moram aliquam constanter & circa mediam plerumque noctem redire, modo nemo interpellet, vel ab incepto revocet.

§. V.

Longe etiam potior vis illa est, quæ loquelæ organa, quibus propius cum cogitante anima commercium est, mirifice instruit. Sic vero instruit, ut lingua sæpe effutiat, quæ caute vigil animus pressit. Aliquis captare hominum sermones & ad judicem loci deferre solitus, quum in convivio obdormisceret, cœpit omnia

z) v. P. Sallii *Diversi*, quem deinde juvenis ille consuluit, de affect. partic. C. 18. p. m. 334.

a) miramur, muros & tecta adrepere. Audent tantum, qui in his rudes non sunt. Extrema fere *Aræ* in dormientibusprehendunt firmius, nec asperis facile offenduntur, hinc in rimas & tenues existantias ædium manum insigunt. At simile fecerunt vigiles *Alexandri* milites, qui in rupem evaserunt. *Maximilianum I.* legimus A. 1493. in altissimæ turris templi Ulmani extrema ora stetitisse, pede dimidiato prominente, alterum totum præposuisse, & sic intrepido oculo subjectam terram lustrasse. Vigiles audent multa & perficiunt, ubi periculum non vident, hoc si vident, eadem nec audent nec perficiunt. Quid mirum, dormientes, hoc metu periculi destitutos, ad rem unam attentiores, nec molestiori partium agentium sensu impeditos res adgredi, non supra vires quidem, at supra prudentiam vigilantium.

omnia a convivis audita judici quasi praesenti enarrare *b*.) Alius surgens noctu & ambulans comitanti uxori omnia, quae per diem callide celaverat, sincere exposuit, & secretissimos cordis sinus aperuit, post haec multum miratus, unde experta esset, quae a vigili marito nullis blanditiis eliciisset *c*.) Idem adhuc juvenis poësin in Academia professus, quum carmina de die ad incudem revocasset, surrexit noctu, pluteum aperuit, scripsit & alta etiam voce, cum cachinno sibi adplaudens & contubernalem ad aplausum cohortatus, praelegit, mox rursus se in lectum contulit, & mane rerum omnium, licet per horas saepe quatuor gestarum, ignarus, revolvit chartas viditque cum stupore emendatas sua manu & suppletas versuum lacunas *d*.) Teste EUSEBIO NIERENBERGIO, *e*) unus ex societate Iesu eleganter & viva actione tanquam ex suggestu cepit dormiens concionari, nunc disputare cum acumine & obscura evoluere, nun versus componere & poëmata recitare, ita, ut ad illum audiendum multi in domo ejus pernoctarent, & eximios sibi a doctrina ejus profectus promitterent. Quis inter haec probet facile nomina, quae morbo nostro multi imponunt, dum *Paracelsus* maniam noctis, R. DODONAEUS insaniam somni vocat. *f*) Sanioris mentis vegetior actio superat aliquando gradum, quem in vigiliis, quae inter plura distrahunt, vix attingit. Fas est in illo corporis quiescentis statu vires animae una parte quidem oppressas, at altera interdum plus solito exaltatas agnoscere. Hinc SYLVIUS multos

non

b) *And. Libav. l. c. p. 267.*

c) *Hen. ab Heers L. I. Obs. 2. p. 34.*

d) *ib. p. 23. metuit, ne mali genii opus esset. Simile de alumno scholae Gabr. Claudiveris recenset. Is argumentum styli, quod latine vertendum acceperat, in matutinas horas differens petiit lectum, at ubi stato tempore surrexit, se omnia jam elaborasse vidit. Id praecceptorum aperuit daemoniacam illusionem veritus. Igitur, qui iussi sunt dormientis curam habere, eum viderunt una vel altera hora a primo somno surrexisse, & in museo, quod intravit, res suas confecisse. *Ephem. N. C. Dec. II. A. V. O. 189. p. 380.**

e) *philosoph. curios. L. II. C. 25.*

f) *medic. Obs. C. XI. p. 21. Qua voce etiam P. Forestus utitur L. X. Obs. 50. p. 377.*

non modo vigilantium munera exsequi, sed & superare ait, quod anima circa rem unam magis occupata ad nihil aliud attendat. g)

§. VI.

Hæc maxime iis eveniunt, quorum vegetior ætas est, mobilis corpus, temperies cholericæ, sanguis fervidus, spiritus agiles, animus audax. His tribui potest, quod in tanta obsequiosi corporis mobilitate ad levem annuentis voluntatis umbram agant, & pericula, quorum maxima pars later, adeant promptius. Non id melancholicis, quos SALIUS b) in hunc morbum proniores esse censet, facile convenit, quippe tardis, meticulosi & somni exigui. Iustius huc referuntur, qui profunde dormiunt, & quorum a somno injecta vincula nec metus aliquis nec corporis vehementer agitati injuria dissolvit. Aetas juvenilis adeo obnoxia est huic morbo, ut in plerisque cum ætate morbus cesset. Senes spiritu virali vel extincto vel flaccido negat LEU. LEMNIUS tale quid-

g) *prax. med. L. II. C. 33. §. 2. 7.* Zanardus de se ipso scribit, concinnas magis orationes & carmina promptius profluentia in somno quam in vigiliis se habuisse, de *univ. parv. mixt. hom. Qu. 14. p. 98.*

b) *l. c. p. 334.* Ignosci tamen eidem facile potest, dum melancholicos sub alio caractere, quam fieri solet, considerat. Eos enim spirituum subtilitate & tenuitate laborare ait, hinc promptos, loquaces, facile irascibiles & versatili ingenii esse, imaginatione autem, quam hic omnes fere coarquant, pollere. Aliter plerique melancholicos sibi concipiunt, ut G. W. Wedelius, qui iis fixiorem & obtusorem animum tribuit, qui cum illa spirituum mobilitate non consistit, *physiol. ref. C. XIV. n. 6. p. 522.* At negat diserte Sylvius, inter somnambulones locum esse tristibus melancholicis, in *prax. med. L. II. C. 33. §. 17.* Scite A. Libavius *l. c. p. 258.* nullam facile corporis temperiem excusat, si reliquarum causarum actio in vigore est. Insomnia, quæ huc ducunt, locum ubivis habent, & velut illa varii generis, plus quam res alias temperiem singulorum produunt, judice I. G. Kulmo in *Oncirol. C. IV. §. 14.* ita hoc tantum inde consequitur, ut qui vel mobiliori vel fixiori temperie gaudent, surgentes & ambulantes pariter, nunc placide & cum silentio, nunc cum strepitu, omnes pro suscepto imaginum, quæ animo offeruntur, impulsu res suas agant.

piam, in quo magnis musculorum viribus opus est, moliri posse *i*). Apud HILDANUM tamen quadragenarius bene potus, & e conviviose subducens, quum mox in profundum somnum incideret, surrexit, & quasi nunc demum effugere convivarum pocula vellet, e fenestra in secunda domus contignatione desiliit, unde expectatus & semianimis in domum reductus cultissimæ artis præfidiis diu eguit *k*). In majorem certe ætatem id raro cadit, nec facile in tenellam, ob similem conditionem corporis tantos motus non sustinentis. Femine etiam laborant minus, quia plus humidum, minus spirituum & virium moventium habent. Hereditarium vitium ad morbos capitis proclive THOM. WILLISIUS hic agnoscit, & luculento exemplo mali hujus in liberos propagati illustrat *l*). Familiam se nosse ait, ubi pater & filii omnes hoc malo laboraverint, & hi noctu sæpe per domum decurrentes & sibi obuii, se invicem excitaverint. Inter causas externas aërem turbidum, pluviosum, nebulosum Medici spectant, in quo corpus perspirat minus, & quicquid viis cutaneis exclusum cum stimulo introrsum redundat, pacem cerebri & partium, quæ ab eo pendent, in munere suo quiescentium, facile interpellat. Alii celerem a cibo somnum & novella vina & ebrietatem arguunt. Ego quidem ad alia vix magis attendo, quam ad magnas prægressas exercitationes vel longas vigiliis nocturnorum itinerum. Hæc enim fessum corpus mergunt altiori somno, nec stimulos tamen ex prægressis motibus residuos plane sopiunt, quin illi sub obscuro animæ nutu facillime circa idem tempus incidentis somni renoventur. Certe in musculos ad agile obsequium prædispositos anima jam potestatis suæ expers non est, & sub exigua luce vis nervorum in hæc sibi familiaris motus organa influit. Quid luna conferat, sub qua plenior vel ceteris insignioribus phasibus hæc plerumque mala contingunt, ad variam experientiæ fidem explorarunt multi. MACROBIUS homines sub luna pleniori ægrius excitari & pro-

i) l. c. L. II. C. V. p. m. 154.

k) *Obs. C. II. O. 84. p. m. 159.* ex litteris Greg. Horstii.

l) *de anima brutor. C. 16.*

proximos infans esse, ut rem vulgo cognitam refert *m*). Studiosi Ferrariensis meminit Ios. LANZONUS semper sub plenilunio media nocte surgentis & elevatis palpebris supremas ædium partes adscendentis, quo vigilans vix pervenisset *n*). Confirmat G. WOLFG. WEDELIUS, quicquid horum est, maxime in plenilunio fieri *o*). Cæterum vero quadraginta annorum omni novilunio fenestras & muros deserto lecto incedisse, Io. BAPT. WERLOSCHNIGG testatur *p*). Est quidam in omni periodico malo lunæ consensus, & hoc ipsum imprimis, de quo agimus, lunæ phasibus auscultare MICH. ETTMULLERUS docet *q*), hinc etiam radios lunæ vitare HENRICUS REGIUS jubet *r*). Multis olim cerebri morbis ad vim lunæ renovatis commune erat lunaticorum nomen, quo insanientes quidem & epileptici præcipue continebantur, at nec aliis exclusis, qui cerebri functionibus sub pleniori luna quacunque ratione laborabant.

§. VII.

Causa proxima sine dubio in cerebro later, quod suas ad functionum animalium exercitium suppetias, quas naturalis somnus pro necessaria quiete & refectioe suspendit, per illos adhuc nervos, in quibus vehemens per diem agitatio stimulum reliquit, non sine quodam mentis ipsius impulsu continuat. Sensorium commune etiam in somno a causis intro natis admittit motus, iis prorsus similes, qui in vigilantibus, a sola actione rerum exter-
narum

m) Saturnal. VII. 16. p. m. 643.

n) Ephem. N. C. Dec. III. A. V. & VI. O. 119. p. 246.

o) *physiol. ref. C. 14. n. 6. p. 522.* Nam ut stylo ejus & ævi illius utar, humores microcosmici sequuntur motum & impulsum humidi macrocosmici.

p) *Eph. N. C. D. III. A. IX. & X. O. 152. p. 278.*

q) *Prax. L. II. S. I. M. IV. Op. Edit. Genev. T. III. p. 197.* Hinc a quibusdam, ait, lunatici vocantur, idque usitatius, quam epileptici. Galenus, nemo, inquit, dubitat, a luna aerem mutari, III. de diebus decret. Op. Cl. IV. p. 157. E. & quomodo in dormientes agat, *ib. A. illustrat, decretorios etiam morborum dies inde explicat, ib. p. 159. E. & præsagia in sanis & ægris deducit, ib. H.*

r) *prax. med. L. I. medical. X. p. 330. sq.*

narum in organa sensuum nasci solent: unde sociæ his motibus ideæ recurrunt, quippe perpetui, motuum in sensorio communi certa & definita lege determinantur, comites. Quas ideas, siue gratas siue ingratas, recognoscens anima nutu illo, quo musculorum motus dirigit, horum ministeria ad grata conjungenda secum, molesta amolienda pro cognitionis, hic sæpe exiguo nec nullo tamen, gradu exigit. Satis illas mutui inter corpus & animam commercii leges experientia confirmat, ut opus non sit ratiunculas comminisci, quomodo illas cum dictis motibus ideas admittat, & quomodo respondentes his musculorum actiones producat. *Insomnia* clare explicant, easdem ab interno motu ideas renasci, quæ ab externo per sensus natæ sunt; has occupare animam, raro tamen otium motuum animalium a musculis pendentium turbare. Nempe inter lenes illos & circa origines nervorum in somno surgentes motus undulatorios, hisque conjunctas ideas, quas intuetur animus, parum cerebrum laborat. Hinc pleraque pars insomniorum, cuius facile temperiei familiarium, haud cogit deserere lectum ac divagari. Verum in corpore juvenili, agili, audaci, in quo irritabiliores nervi vim moventem & reparant facile & sub levi stimulo diffundunt, maxime in loca, quæ ex longa exercitiorum consuetudine promptius recipiunt, intelligi haud difficulter potest, maximam quidem partem nervulorum e medulla cerebri egredientium a solitis secretionis & motus legibus requiescere, illos autem, quibus cum partibus in crebro motu positis, major consensus diu intercessit, ad perfectam quietem agrius pervenire, & recrudescente iisdem locis stimulo novis influere viribus, sub aliquo impulsæ animæ consensus. Vim imaginationis peccare clamant omnes: at illa oblatas imagines nude cognoscit, non motus corporis instruit. Agnoscendum est, sensum internum inter insomnia occupatum superiores etiam animæ potestates excitare; & quidquid hinc fit, ne sine omni rationis nec sine voluntatis impulsu fieri. Sunt hic motus luculenter voluntarii & ad manifestum scopum in mirabili varietate, intra certos tamen limites, directi: licet homines, quid paulo tante voluerint, nesciant evigilantes. Causa oblivionis est, quod imago rei voluntatem impellens nervos ut fulgur moveat, ac sub novi somni inter-

terventu facile evanescat. Quicquid enim extra pleniorē iteratumque per intervalla mentis intuitum est, bona fide non obhærescit. Id etiā in ebriis adparet, immo sobriis, quos cura vel ira vel in res alias defixa attentio distrahit, ut animus non revolvatur & quasi retractet talia, sed quodam præsentis actionis torrente abripiatur. Haud reminiscimur, ubi non aliquamdiu subsistit & per vices renovatur animæ actio. Maxima pars moruū voluntariorum etiā vigilantium memoria excidit, qui ad alia attenti, euntes tamen, sæpe loca, quo ire destinabant, prætereunt: quorum tamen nihil sit anima non annuente, licet ad tenuem valde cognitionis suæ lucem. Quid mirum idem de somniantē valere sub debili, nec inficianda tamen, mentis impressione? Aliqui ex his obliviscuntur omnium eo momento, quo sui compotes fiunt. *Mart. Guttenberger* teste *HORSTIO* contubernalem, quem nudum & dormientem & in cubiculo ambulatē adscendere ad apertam fenestram vidit, metu ne caderet, a tergo amplexus retraxit, quæsitque quo id animo fecerit? Is primum nihil, dein hoc respondit, se omnia nescire. Adeo unum momentum omnem voluntariæ actionis conscientiam obliterat. Nihilominus observatio docuit, in quibusdam non omne recordationis vestigium deletum fuisse *r*). Sunt quoque, qui tangentes sentire, cantum galli, latratum canis, lapida & foedera discernere, lucernam in loco remoto dignoscere & sub accessu extinguere, & omnia in motu obstacula provide vitare reperiuntur *u*). Ut tamen verum fatear, hos puto ab ipso statu vigiliarum pro-

r) de Nat. differ. Et caus. eorum, qui dormientes ambulant. p. 171.

t) femina ex mariti lecto exfiliens, sed manu ejus retracta, & quid turbatum movisset animum? rogata, se alieni viri vim illatori amplexu fuisse respondit. v. *Henr. Regii præx. med. L. I. medicat. X. p. 331.*

u) v. *P. Salii de curat. part. morb. C. 18. p. 332.* & *Jac. Horstii l. c. p. 173.* Adde *Henr. ab Heers L. I Obs. 2. p. 27.* ubi sacerdos sub terribili noctis imagine rupit, quæ ipse de die postulaverat, vincula, fassus apertis sibi omnia occurrisse oculis, campanæ pulsū se audire & horæ distincte numerare potuisse.

proxime abesse x). Singulare prorsus est, quod SAUVAGES de la CROIX in puella cataleptica viginti annorum notavit y). Hæc ubi sensus motusque expers aliquando hæsit, paulo post oscitans, corpus erigens, circumstantium mores fictis nominibus facete & cum gestu motuque oculorum perstringens, inter hæc etiam cantans, ridens, lecto extiliens, per cubiculum ambulans, nusquam adlidens, denique ubi in lectum rediit & stragulis probe coeperuit corpus, mox novo insultu cataleptico prehensa, & tunc tanquam e profundo somno ad se rediens nihil omnium scivit, quæ prægressa sunt. Medicus, quum illa fierent, exploraturus, an quis sensus mulieris esset, validissimis sonis aures implevit, manus ruditer versus oculum commovit, immo iis flammam candelæ tam prope, ut cilia adureret, adplicuit, spirituosa quoque & alia oculis, naribus, ori insufflavit, non neglectis passim per alia loca acicularum puncturis. Verum ad hæc omnia nec oculis nectitavit, nec inceptum sermonem abruptit, nec ullum alterius sensus indicium dedit. His mulum convenit cl. Viri J. C. G. KNOLLII, z) de olitore viginti duorum annorum enarratio. Is heri jussu in cubiculo probe oblerato detentus, hora nona apertis oculis surrexit, & ubi exeundi viam sibi interceptam cognovit, nihil non præsentis suppellectilis agitavit, vestes nunc induit, nunc exiit, nunc mensam loco movit, nunc omnia permiscuit & paulo post separavit, pristinisque locis apte suspendit; at per præsentis & ad ea, quæ faceret, attentos omnibus submotis curam convertit in lectum, in quo translato quum aliquid fregisset, lapide firmavit, mox acu, quam prioribus diebus parieti infixerat, sublata & trajecto filo braccas & alia confuere coepit, inter hæc tamen nec videns præsentis, nec nomine ab
iis

x) hic forte possunt Mich. Ettmuelleri nomina, quæ morbo imposuit, somni vigilantis vel vigiliæ somniantis, in discriminis notam adhiberi. Non male alterum nomen statui vigiliis propiori convenit. *prax. L. II. S. I. M. IV.*

y) *hist. de l'Acad. R. des sciences A. 1742. Ed. Amst. p. 551. Confer. perill. viri Gerh. a Swieten Comm. in Aph. Boerh. T. III. p. 457.*

z) *in der Abhandlung von Nachtwandeln 4. 1753.*

iis crebrius & magno clamore adpellatus audieas. Adeo videntur sensus sopiti esse, etiam ubi multa persuadent in actione versari. Pater inde actio cerebri in nervos motorios magis quam sensorios. Horum vero distinctam in cerebro originem vel sola paralysis illustrat, qua sæpe aboletur motus in parte, dum sensus remanet, sæpe cessat sensus superstiti motu. In sanis quoque subinde sopiuntur sensus manente motu musculorum, adeoque sensuum motuumque origo ejusmodi est, ut quum una possit ab actione cessare, altera possit pergere. In somno maxime naturali videmus sensum motumque sopiri, in hac autem præternaturali somni specie sensus magis quiescit quam motus. Et quis nescit? sæpe in vigiliis sopiri sensus, ut meditationibus immerfi nihil circa se sentiant, corpus quidem moveant & ambulent, sed nec curruum equorumque maximum strepitum audiant, nec obvios amicos salutent, sæpe ut coeci impingant & a via aberrant. In statu corporis non multum dissimili ambulant dormientes in somno, nunc clausis nunc coniventibus nunc etiam apertis oculis & dilatata pupilla, quæ vero ad lucem candelæ oblatam se non contrahit, luculento indicio, quod visus potestas nulla sit. Ille opifex surgit noctu & domo exit, ut tabernam claudat. Id occurrit, clausam non esse, haud illud oculis longe propius, nudum se esse. Si euntes haud facile in obstacula incurrunt, cogitandum est, idem non raro a coecis fieri, quibus omnis latebra & opportunitas domus cognita pedem in progressu non remoratur.

§. VIII.

Non inter hæc mala miti semper præfagio locus est, licet animalium functionum læsio magna aliquando & diuturna esse possit, antequam ipsis vitæ causis vim inferat. Constat, melancholicos & maniacos intra multos interdum annos pancreaticè valere, si valere quidem potest, qui magna sui parte hominem exiit. Triste hoc spectaculum est, humanarum actionem nobilissimam partem quasi reseccari, & cum ea simul non exigui momenti arma, quæ in tutelam nostram ipsa Natura nobis tradidit, eripi. Quibus non periculis miseri de quibus loquimur, se inter nocturnos

illos errores exponunt? haud minoribus profecto quam ebrii & infani. Audent omnia intrepide, quia imaginatio secundum sententiam ANDREÆ LAURENTII vaporum caligine confopita haud agnoscit periculum; a) verius, quod quæ ad præsentem actionem impellunt, tenui nimis intellectum lumine, ob confopitam maximam cerebri partem, instruunt. Mireris, non cadere, dum per trabes & lacunaria oberrant, quum ipsi vigiles de situ illo, in quo reperti sunt, postea audientes exhorrescant, & hinc sæpe commonefacti, evadant meticulosi, ipso interdum hoc metu, tibi abesse oportuit, animum intempestive subeunte. Si *Pavaeefus* angelo tribuit custodi, quod de sinistris casibus non exemplorum plus occurrat, b) probo hoc magis, quam JO. BODINI conjecturam, qui a maligno spiritu duci putat dormientes per inaccessa loca ac præcipitia, & inoffenso pede reduci c). Non in malignum genium illa probitas cadit. Neque vero desunt exempla, quæ persuadere nobis possunt, manum injiciendam esse, nec relinquendos fato suo miseros, nec mores hominum, qui tales inter se reperiri dissimulant d), probandos. JAC. HORTIUS, a nobili viro *Joanne a Schleinz* accepit, se ipsum cum binis fratribus sæpe in somno ambulasse, alterum etiam *Liptiæ* degentem, quum ambularet & domus culmina adscenderet, fracto crure decidisse e). Verum non modo his sed & aliis, quos sinistra fortuna in occursum mittit, ingens sæpe discrimen impendet. ANDR. TIRAQUELLUS Angli meminit, qui a templo divi Benedicti ad Sequanam tendens puerum interemit, & non expergefactus in lectum se iterum coniecit f). Interdum animus occidendi jam adfuit vigilantibus, sed gravi ratione repressus est, in dormiente

impulsi

a) L. IV. Anat. Quæst. 12.

b) adficiente *Horstio* l. c. C. II. p. 183.

c) L. III. *damonol.* C. 6.

d) plures opinione nostra, inquit *Jac. Hortius*, hoc malo laborant, & dici vix potest, quantum familiæ hæc vitia corporis dissimulare & occultare cupiant, l. c. C. 7. p. 230.

e) *ib.* p. 172.

f) *de poen. temper. & remittend.* C. V. Op. T. VII. p. 22.

impulit injuriæ sensus, non frena injecit metus periculi, cujus jam causas expendere minus proclive fuit. Ita ADRIANUS ALEMANNUS notat, aliquem Parisiis gladio cinctum transisse fluvium & interfecisse aliquem, quem interficere vigilans in animum induxerat, patratoque scelere ad ædes suas lectumque rediisse g). Gravius malum & sibi & aliis accersivir ille, cujus FRANCISCUS MENDOZA mentionem fecit h). Is nocte intempesta sopitus surrexit, gladium sibi & clypeum aptavit, portas aperuit, foras exsilivit, urbem peragravit, & jam domum reversurus incidit in magistratum civitatis magno satellitum numero stipatum. Irruit gladio, clypeum rotavit, punctim caesimque feriit, donec ab uno satellitum vehementer vulneratus expergisci coepit. Igitur licet hoc malum, si raro accidit, minus periculum habere, & cum ætate ultro cessare videatur, certe tamen si crebrius recurrit, nec sine periculo est, & in ipsum hominem & alios redundante, nec ideo aliorum attentionem & opem negligenter exigit. Non quidem in iis, quæ sub manu sunt, facile aberrant, & ut ANDR. LIBAVIUS fingit, fantalia & calceos pro matula arripiunt i); factum tamen non semel est, ut ad lectum redituri, per scalas vel fenestras, quasi per illos aditus esset, deciderint. Sunt mane in puteis demersi reperti, in quem videntur, quasi lectulo suo aditarent, se dejecisse k). Neque prætereundum illud est, quod contumacius hoc malum in illo fervore actionum, quem apud multos notavimus, in epilepsiam secundum SENNERTUM, apoplexiam secundum HORSTIUM, melancholiam hypochondriacam secundum SYLVIVM sæpe transferit l).

§. IX.

g) *Comment. in Hippocr. de aere aquis & locis.*

h) *L. IV. viridar. probl. 16.*

i) *singular. P. II. p. 251.*

k) Contingit iis, quod ebriis sæpe in simili mentis caligine. Aliquis bene potus in via ad puteum accessit. & exutis vestibus calceisque in eum descendens suffocatus est. *A. Libav. l. c. p. 266.* Ibidem sartoris ebrii meminit, qui per fenestram apertam, pro sponda lecti habitam decidit, misere contusus.

l) *v. Sylvium in prax. med. L. II. C. 33. §. 40. p. 477. Sennertum in med. pract. L. I. P. II. C. 19. Horstium l. c. p. 177.*

§. IX.

Medendi ratio nimis apud plerosque ab ingenio & hypothesi pendet. Qui cum IAC. HORSTIO *m*) cerebrum humidum & frigidum, ut & hepar calidum & siccum sibi concipiunt, commentant phlegmagoga, quæ ex cerebro pituitam, cholagoga, quæ ex hepate bilem educunt. Quis istas mali oppositi in eodem corpore sedes tam temere adsignet, & omnem remediorum molem his tam lubricis ingenii commentis superstruat? Potest salutaris evacuantium illorum usus esse, sed invitare ad illum manifestior certe ratio debebat. Si cum magnis viris vapores calidos a jecore & corde communicari cerebro, & imaginatricem facultatem ratiocinatricem inconsulta motricem impellere pro certo habent; si cum H. REGIO sanguinis vapores crassiores & viscidiores, aliosue subtiliores & fervidiores, in cerebrum inter dormiendum diffusos imaginationem depravare statuunt, *n*) vel irradiationem spirituum arguunt; quam medendi normam hæc crepundia doctrinæ stabilient? AN SALIUS, ZACUTUS aliique ex subtilitate spirituum hic, ut arbitrantur, *o*) peccante necessitatem crassioris victus videri possunt clare deduxisse? Sic suadent legumina, quæ alii ut flatulenta & turbulentorum insomniorum causam justius reiiciunt. Sunt, ex recentioris medicinæ proceribus, qui vires imaginationis frangere, sanguinem bullientem, calidum & biliosum corrigere, cerebrum & nervos roborare suadent, *p*) & ita putant ex *Celsi* præcepto se rite curare, quippe quos causæ cognitio non fefellerit. Temerarium hic censeo cum viribus interni sensus pugnare, vel si hoc potestatis nostræ sit, non perspicere, quam ægre inter se concilies, vires illas imaginationis

con-

m) I. c. C. VIII. p. 239.

n) de medic. L. II. C. 17. p. 85.

o) v. *Salii de affect. partic. C. 28. Zacuti de medic. princ. hist. L. I. Hist. XV. in paraphrasi.*

p) v. *disp. med. Halens. de somnambulis Præs. F. Hoffmanno Resp. I. C. Hoffsteter p. 21. §. 23.*

convellere, simulque nervos & cerebrum roborare. Ipsos sua deludit imaginatio, quum omnem artis adparatum contra imaginationis vitia convertant. Biliofam vero & calidam temperiem corrigere non quidem prohibeo, sed ut illa ex millenis vix unum, nisi alia concurrant, in hoc malum præcipitat; ira diversa sæpe temperies, quæ illud comitatur, simile vel interdum majus correctionis molimen postulat.

§. X.

Nulla certe iuculentior medendi lex est, quam ut cerebrum, quod a secretionem & motu spirituum sub intervallo nocturni somni remittit, adversus intempestive irritantes illo tempore causas tueamur. Tuebimur vero, si vires causarum, tum proegumænæ, quæ variam corporis temperiem naturalem & præternaturalem comprehendit, tum procatartica, quæ res non naturales sua jam vi cerebrum irritandi notatas admittit, in cognito gradu idoneis armis oppugnamus. Ex his utriusque viribus quicquid morbosum tum in cerebro tum in organis sensuum & motus voluntarii, a virtute cerebri & nervorum pendentibus, natum est, solerter resectis vel ultro fatiscit malum, vel opem certe, quam novus nocentium virium commearus non interpellat, facilius admittit. Res vero aliter in paroxysmo, ubi urgens symptoma inhibendum, aliter extra eum, ubi causis penitus cognitis occurrimus, adgredienda est. Aequum esse arbitror, surgentem ambulantiemque e longinquo comitari, & præcavere, ne quid sinistri accidat, nec temere nomine suo adpellare, quod non raro exitium per subitas ruinas attulit. *g)* Fuit, qui rotam adscenderet in somno, quo sarcinæ attra-

g) Multi nec nomine suo nec verberibus facile excitantur. At nequit negari, familiarissimum esse auribus nostris proprii nominis sonum, maxime ab ore vel parentis vel præceptoris vel sodalis pronuntiatum præ alio longe majori strepitu excitare. Aliquem, qui dormiens ambulavit ad profluentem, socius, ut moneret periculi, nomine suo inelamavit. Audivit ille, qui ultro substiterat. cecidit & submersus est, v. *Jo Bodini dæmon. L. III. C. 6.* Sic *Sprangerus* vidit quendam audito nomine corruentem, & *Greg. Horstius* ad *Hildanum Obs. 54. Cent. II.* pariter hominem, cum vocaretur, cadentem e fenestra.

attrahuntur & demittuntur. Vidit descendente paterfamilias & exhorruit, nec prius quam stragulis subjectis suo nomine adpellavit, quo expergefactus cecidit line noxa, r) neque deinde ambulavit noctu. Sunt, qui vas aqua frigida plenum subiiciunt, cujus rei par successus non est; nam cum terrore euigilant. Cerario illi superius commemorato, medicus seapham aqua plenam posuit, in quam ille incidit inter clamores convulsus; unde uxor in medicum, tanquam pereuntis isthoc consilio a mariti auctorem, acriter invecata est s) Sarius videtur, eorum, qui per varia loca oberarunt, reditum praestolari, & in loca tutiora reverbos & expergefatos objurgando acriter castigandoque ab illo consuetudinis errore retrahere. Severus morum praceptor adolescentes suae disciplinae subjectos, qui ambulabant noctu, & culmina tectorum ascendebant, redeuntis ad loca pristina probe virgis exceperit, neque hoc bis vel ter fecit, quum prorsus a nocturnis illis excursionibus desisterent. t) GREG. HORSTIUS non verbera solum, sed & qua vehementia fieri potest, ingeri jubet, quod interfit excitatos magnitudinem periculi sub inflictae poenis ad memorem animum plenius admittere. u) Acuir enim memoriam imago poenae, & morum, cujus comes fuit, oblitterat. FELIX PLATERUS dum hominis pariter meminit, qui virgis caesus hanc consuetudinem cito reliquit, virtutem remedii in eo collocat, quod ille poenarum terror inter nova insomnia se ultro offerat & excitet. x) Forte parcendum aliis est in epilepsiam ex terrore pronioribus, verum qui teneros nervos & timidus animos habent, ad hoc malum proclives non sunt. Morbus autem ipse, ut vidimus, crebra nervorum & violenta agitatione transit aliquando in epilepsiam via longe procliviori, quam per dolores verberum. In adultioribus forte decen-

r) Jac. Horstii l. c. p. 175.

s) Eph. N. C. Dec. III. A. IX. & X. O. 152. p. 275. Convaluit tamen ope medici.

t) Horst. l. c. p. 172.

u) probl. med. Dec. II. Qu. VI. p. 44. Sic etiam vim & verbera suadent Andr. Libavius singul. T. II. p. 257. Dan. Sennertus med. pract. L. I. p. II. C. 19. H. Reginus prax. med. L. I. M. X. p. 331.

x) prax. med. T. I. C. IV. p. m. 149.

decentioris remedii speciem habet, quicquid vinculorum iniicitur. Hæc sacerdos ille apud *Henr. ab Heers* ipse postulavit, ut multiplici funium nexu pedes, ne surgere possent, prohiberentur. At rupit vincula & terrore plenus profiliit y). **FRID. A FONSECA** z) corpus ad lecti columnam forti & laxo cingulo vel fascia ligari vult, ut possit quidem eger mutare situm, surgere vero non possit, quin prorsus expergetur. Opportunius auxilium promittit clausum probe cubiculum & vigiliis ac robusti hominis contubernium.

§. XI.

Verum in homine ipso radicem mali excindere præstat. Igitur extra paroxysmum causas probe explorare, & in vario corpore varias, tum externas tum internas, tollere nitimur. Quum maxime intersit cerebrum in statu somni contra causas irritantes defendere, nihil videtur huic scopo favere magis, quam perpetua cura leniendi humores, moderandi motus & superstites a vita negotiosa dierum stimulos sopiendi. Convenit aer temperatus, cibus blandus farinosus, alvus lubrica, & omnis excretio naturæ legibus conveniens. Si enim cito egeruntur, quæ acrescunt, si lenia ingeruntur, a quibus novus acrimoniæ metus abest, haud facile erit, quod noctu irriter. Velim ejusmodi homines cœnare parce, ne semicrudi stimulus per noctem solliciter, nec statim a cœna dormire, nec somnum situ supino & hiante ore expectare, hoc est, quantum fieri potest, cavere, ne oriatur, quod irrat: id etiam magis, ne ad caput decumbat. In plenioribus venam secare par est. Nullam enim partem plethora magis quam caput, imprimis noctu, ubi pronior sanguinis aditus, gravat & obruit. Plus præsidii **SYLVIVS** in vena secta, quum juvenile plerumque corpus sit, quam in purgantibus ponit a). Emeticis, quæ **CH. GOTTL. REUSNERUS** laudat, b) locus est, si quod jam submonui,

y) *Obs. L. I. O. 2. p. 27.*

z) *consult. med. T. II. Conf. 96. p. 577.*

a) *prax. med. L. II. C. 33. §. 38. p. m. 477.*

b) *Eph. N. C. Cent. V. & VI. Obs. VII. p. 24.*

a vitio ventriculi male digerentis cerebrum laborat. Neque tunc leniorum evacuantium improbandus est usus, inprimis, quod officinam coctionis crebro corrumpat gulæ in illa ætatis linea frequens error. Vti valde cruditatum in primis viis stimulos metuimus, ita etiam magis ebrietatem, cujus infesti cerebro stimuli audaciam pariunt, animum obfuscant, iudicium subvertunt, & Lybiam remotis Gadibus jungunt. Ipsi interdum capiti, ut robur suum constet, frictu, epithemate & facculis discutientibus consulimus, etiam epispasticis in occipite & aliquando ipso cauterio *c*); fluctus autem animæ curasue componere, & quicquid a vita exercitata turbarum oritur, ante accessum noctis pacare, semper adnitendum est. Hinc maximam fere attentionem merentur illa, in motum nimis prona linguæ, manuum pedumque ministeria, quæ fas est a tanto ad levem stimulum obsequio revocare. Promptum intellectu est, imagines rerum a diurnis actionibus animo magis impressas cum iisdem motibus, quos animus de die luculenter exigit, & nunc obscuriori nutu repetit, in isto corporis non satis consopito statu facile reverti *d*). Non mera somnia hic sunt, sed sulca munere illarum partium, quæ de die magnis exercitiis servierunt. Proinde aquissimum est, contractiles nimis pedum fibras lavacro mollire, & ad novum motum flaccidas magis & quietis cupidas reddere. ZACUTUS LUSITANUS hominem ejusmodi cum armis & furore ruentem & corruentem tali maxime lavacro restituit *e*). Sane quibus quieta vita est, ab acribus negotiis & exercitiis aliena, in iis nulla facile notatur ad hunc morbum proclivitas. Hinc non imaginatio sola arguenda & cum ea pugnandum est, licet omnis fere medicorum turba culpam

- c*) Talem, qui vigil sanæ mentis fuit, noctu insanientem clamantemque, & nisi inhiberetur, per ædes decurrentem non prius restituit Remb. *Donatus*, quam cauterio in cervice posito ulcus excitasset. *medic. Obs. XI.*
- d*) secundum illud: *causidici lites, auriga somnia currus*, vel ut piscator ait apud *Theocritum*: *somnia sunt canibus panes, mihi somnia pisces*. Non mirum tales interdum noctu ad forum, ad stabula ad littora maris properare, certe exire, quasi ad negotia, venator ad prædam, opifex ad officinam, coquus ad culinam & puteum.
- e*) *L. I. hist. XV. O. 14.* Non minus balnea laudat *H. Regius l. c. p. 334.*

pam in illam reiiciat, sed ratio unice habenda turbati, a prægressa vitæ ratione, etiam in his, quos imaginatione pollere nemo dixerit, cerebri, quod tam facile nequit ad perfectam quietem redire, adeoque in animo & solitas ideas & solitum voluntatis impulsum pro limitato præsentis cognitionis gradu regenerat, ut ruant spiritus in loca, ubi actio ex consuetudine facilior, de quo jam satis dictum est. Igitur hic tantum vitare debemus, quicquid irrat in corpore per se irritabili & nervis ad soliti motus organa promptius influentibus. Suaserim ex eadem ratione circa majoris maxime lunæ phasés a magnis & corporis & animæ exercitiis, victuque acriori & pleniori abstinere, etiam aliquot diebus ante evacuantium usû corpus levare, cum morbos, qui periodis lunæ respondent, doctissimi viri a plenitudine derivent f). Ipsos nervos affectos plus aliquando liberat & suo tono restituit electrica medicina in morbis cerebri & nervorum non obscure efficax. SCIPIO MAFEEI in epistola ad *Richardum Mead* præclarum exemplum habet, hominis ejusmodi sub novis illis sæculi nostri experimentis sanati g). Pluribus non opus in malo, quod si hereditarium non fuerit, eo sensim gradu diminuitur, quo vita inquietæ nimis & agilitas virium moventium in corpore decrefcunt.

f) *de Imp. Solis & lunæ in corp. hum. C. III.* Deliria lunatica sub lunæ phasibus attingit *I. G. Kulmus in Oneir. C. VI. §. 25.*

g) *della formatione de fulmini lett. 14. ad. R. Mead. p. 144.* de famulo quodam Vicentine *I. B. Negretti, ambulante in Commo & his experimentis luculenter adiiuto. A. 1734.*

DISSERTATIO

DE

SENE VALETUDINIS
SUÆ CUSTODE

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 13. MAJI 1757.

RESP.

JO. SAM. DE BERGER,

CELLENSI.

S. I.

Iuvenis sub nativo robore caussis morborum magis resistens in obvios valerudinis scopulos inoffenso læpius pede impingit, & salutaria, quæ ars suggerit, præcepta, quippe toties impune violata, tanquam lepidas medicorum fabulas contemnit. Senex, cui insitas in tutelam vires ætas fregit, haud amplius inter tot experimenta ignarus, quam ab ipso sensim vitali, nedum alieno violentiori motu, hæc corporis compages, naviculæ instar rimas per crebrum vsum agentis, dehiscat, & merito secum considerans, feram in fundo parsimoniam esse, attentiori ad retardandas ruinas animo, non rebus solum ambiguae virtutis sed & interdum tutis diffidit. Triginta annos vel stupidis sufficere ad cognoscenda valetudinis suæ præsidia & offendicula, ut medicorum deinceps in vitæ suæ, ne periclitetur, rationibus instruendis carere possint.

con-

consilio, *Tiberius* olim censuit a). Ego paucissimos esse arbitror, inter quos nec ipsi *Tiberio*, inter illos senilis luxus errores infami, locus est, qui sapiant satis intra id tempus, quod ob moram illam naturalis poenae securos reddit, nisi forte a suis, quibus ad sensum & obsequium debent, crebro, mature solemterque admonitos. Plerique suo discere periculo, quod alieno poterant, in ultimo saepe discrimine, ubi pedem retrahere non licet, incipiunt. Quid quod senes aliquando videas, qui opprimi erroribus suis malunt, quam eorum noxam in tanta observationis luce cognoscere & vitare, culpam perpetuo are dilecta in aliam vel latentem vel immerito suspectam reiicientes. Hos vero senes, qui ignorantiae suae excusare caliginem, dum ultro occludunt oculos, nulla ratione possunt, providentiae sub variorum malorum occursum toties momentis beneficium haud mereri arbitror; de quibus mihi proinde sermo non est, sed de illis, quos cautos providosque reddidit frequens rerum noxiam & fugiendarum cognitio, ut jam justis vivendi legibus, sub ipso obsequio facilioribus, praemuniti, quicquid restat viarum, prospere, tuto placideque conficiant. Nullus quidem dubito, quin pius & sapiens senex obrepente inter tot vicissitudines rerum praesentium fastidio, & crescente inter divinas promissiones spe futurorum confirmet animum, nec metuat imminentem e vita exitum b), quo vnice ad beatiore sedes

a) Tacitus IV. *annal.* 46. *Tiberium* scribit elusisse medicorum artes, eosve, qui post trigessimum aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia & noxia alieni consilii egerent. Paulo aliter *Suctonius* in *vita Tiberii* c. 69. id tantum refert, eum arbitrata suo a trigesimo aetatis anno valetudinem suam rexisse, sine adjumento & auxilio medicorum. Quod limitat *Democrates* in descriptione antidotorum, ubi specie aliqua, quam ob vires sanguinem sistendi vocat *ἰφρακτικόν*, plurimum usum esse *Tiberium*, alia nulla, testatur. Aequior in medicos & in *Tiberium* videtur *Plutarchus*, qui verba illius de sexagenariis sumit, & licet hos omnino plus sapere in valetudinis suae negotio par sit, hoc subjicit: *illud tamen mihi videtur dictum protervius, σοβαρότερον. de sanit. tuend. Op. T. II. p. m. 136. E.*

b) Christianorum non solum sed & paganorum sobria doctrina fuit, senectutis non refugere onus, sed mortem ex sanctione Naturae, ut *Plato*

sedes transitur; sua tamen interesse existimabit, ut hanc vitam, quam nunquam desinit ut munus divinum considerare, omni, quæ in hominem cadit, solertia protrahat, ac vacillantem in ultima senectute pedem adversus vias spinis saxisque obstitas, quas alii temere calcant, munit probe & defendat c). Ita mihi argumentum publicæ disquisitionis esto senex valetudinis suæ custos, in quo non cummunes valerudinis offensas, sed illas tantum, quæ ex ipso ætatis vitio subnascuntur, breviter expendam, & vitæ senilis præsidia, quæ progressum ad ultimum frigus corporis funestamque ariditatem caute retardant, & ab erroribus vindicant, succincte percensebo.

§. II.

Cum ciconiis, quas venisse vel discessisse, non venire vel discedere sentimus, ætatem multi comparant, cujus meliores annos effluxisse, nemo non in senectute sentit; momenta, quibus illi effluunt, hi succedunt, nemo. Non hora vel dies ad sensum mutat, sed qui heri fuimus, iidem nobis, si nullus morbus interpellat, hodie videmur, cum tamen sub tacitis lentisque gradibus aliam indies vitam formam induat, & communem mortalibus senescendi legem tot seculorum experientia facile confirmet. Qui vero perpendit, in tenello corpore mollia omnia, flexilia, tumida & succi plena, in senili dura omnia, callosa, rigida & exsucca esse, in rationem corporis ex illo pedetentim statu in hunc trans-

euntis

ait, expectare; quandoquidem eos, qui potestatis imperio trahi in carcerem sunt, non oporteat inde diffugere, priusquam potestas ipsa, quæ clausit, abire permiserit; neque enim vitari poenam furtiva discessione fed crescere, v. *Macrob. in somn. Scip. L. I. C. 13. p. m. 69.*

c) languere senes, non, si bene sibi prospexerint, ægrotare necesse est. Haud reperit *Georgius Leontius* post annos CVII. cur senectutem accusaret; *Xenophilus Chalcidensis* omnis humani incommodi expertum annum post centesimum attigit; *Valerius Corvus* centum annorum suffecit integris viribus non modo speciosissimis reipublicæ ministeriis, sed & exactissimæ agrorum suorum culturæ; ne robur senectæ *Hieromis, Massinissæ* & aliorum attingam. *Valer. Max. L. VIII. C. 13. in not. 7. Plin. H. N. L. VII. C. 10. Ed. Hagd. T. I. p. 406. 15.*

euntis, sub iusta attentione non difficulter penetrat, ipsisque vitæ & sanitatis motibus edocetur, per ætatum intervalla robur & rigiditatem solidorum necessario intendi, vim & copiam fluidorum diminui. In primo ætatis stadio vis fluidorum prævalens vasa tam tenera & mollia inter manifesta corporis incrementa distendit. Nequit vero in altero stadio subisdem amplius incrementis distendere, dum virtute motus compingentis aucta vasorum soliditas impellenti fluido cedit minus, & mox pari actione renititur, ut hinc nutriri quidem corpus pergat, crescere vero & augeri desinat. Hoc jam robur vasorum ex perenni earundem causarum actione in ultimo senio ad eum rigiditatis gradum transit, qui omnem fluidi impulsam superans fati senilis meta est. Id intellectu difficile videri nequit, motum per majora vasa constanter vrgentem minora in angustiis suis sensim comprimere, cava delere, & ita solidorum vires inter se conjungere, ut vasa illa majora sub novis semper minorum vasorum spoliis, quæ sibi in communem actionem sociant, postremum rigidissima & fere cartilaginea ac ossæ evadant. Inter hæc quid mirum, dum fontes tenuiorum humorum vasis minoribus coalitis magis magisque arefcunt, nec eundem ac olim virium moventium comæatum cordi suggerunt, hoc ipsum imminuto indies expulsionis suæ nisu, tandem arteriarum, quæ recipere & exdenti in suis lateribus debebant, auctæ resistentiæ succumbere. Nihil in his obscuri vel commentitii est, luculenta vero, quæ per gradus nascitur, humorum penuria & concretorum vasorum callositas, unde in senile corpus injecta cera, quæ in puerili infinitos vasorum ramos occupabat, vix ultra majorum vasorum limitem penetrat. Hic transitus est naturæ a copia vasorum ad paruitatem, a laxitate ad rigiditatem, cujus erescens renixus decrefcentem humorum cordisque actionem demum opprimit *d*).

§. III.

Fuerunt tamen, qui in hac senescendi necessitate, nescio quibus artis præfidiis confisi, ἀναρσίαν temere promiserunt. Quam
dulcis

a) conf. *Herm. Boerhaave Instit. Medic. §. 1053.*

dulcis inde spes iis iniicitur, quibus senectus in pœnam vivax & tanquam onus Aetna gravius consideratur! At justius naufragi prehensio inter fluctus tenui arundine se evasuros sperant, quam illi naturæ legem constanti omnium seculorum testimonio perspectam tam frivola persuasione eludant. Si VALERIO MAXIMO credimus e), *Dantbo* quidam ad quingentos annos pervenit intra ejusdem robustioris ætatis florem, quasi in uno illo juvenus sub stabili decursu defuere per ætatum gradus nesciret. Quæ tot retro seculis incerto auctore sparguntur, quis non videret, ex turbidis fontibus hauriri, & nullum in se veri testimonii characterem continere. At GALENI etiam ævo philosophus quadragenarius prodiit, & librum scripsit, qua quis ratione ultimam ætatis metam juvenili facie attingat. Ipse tamen deinceps octogenarius, exsuccus & rugarum plenus, eorum, qui tanti promissi memores essent, risum & ludibrium effugere non potuit f). Ne hoc paradoxon frivole adseruisse videretur, male causæ patrocinium in eo quæsit, quod in corpore ad illam spem habili oporteat a renellis ea, quæ senectutem cum tristi tot incommodorum contubernio arcere possint, justo protinus delectu & ordine adhibere. Non habuit senex impostor, cur ex sinistro novi experimenti successu redundaturum in se novum opprobrium in ista ætatis linea metueret. Iam *Platonis* olim in *Timeo* cum iis pugnandum fuit, qui medicinam retardare senectutem aliis persuaderent g). Et spes

e) Valer. Max. I. c. p. m. 766. Plin. Hist. Nat. L. II. C. 48.

f) Galen. de marcore C. 2. Op. Edit. Juntin. Cl. III. p. 45. E. describit senem illum, qui adeo disiteri suam non potuit senectutem, ut omnes hujus notæ ab Hippocrate traditæ in facie illius expressæ essent, nares acutæ, tempora collapsa, oculi concavi, cutis in fronte dura & arida, aliaque, quæ eum vanissime promissorum primo obtutu convincerent. Bene addit Galenus, hunc morem sophistarum esse, contra experientiam dicere, velut ille fecit, qui omne animal sola ignoratione agendorum interire & senescere docuit, *ibid.* p. 45. G.

g) Senectutis retardatio vel gradus alicujus juventutis instauratio non facile fidem invenit, inquit Fr. Baco de Verulamio de augm. scient. L. IV. c. 5. Op. p. m. 95. Ibidem tamen, quid prolongare vitam, & vigorem juventutis aliqua ex parte renovare possit, recenset.

Spes quidem retardandi tam improba non est, quam prorsus inhibendi. Maximam vero eorum temeritatem dixeris, qui in artis potestate situm putant, ut ipsi jam senes rejuvenescent, frigus in vitalem teporem, torpor in agilitatem, cani in nigritiem convertantur. Futiliter expectas a vi motus vitalis, quæ ad rigiditatem tendit, ut sistat pedem, futilius, ut retro ferat, eo quidem successu, ut nova jam ætas germinet, nova caluitiem coma instruat, nova lanugo genas. Ausus id polliceri *Paracelsus* sale *Freitagii* fricari meruit. Ipse enim, qui ætatem *Metbusalæ* aliis promittit, annos exiguos ultra quadraginta attingit, & ne hos quidem sine magno ruentis valetudinis inter graves vitæ errores dedecore h). Plantarum arborumque quotannis marcescentium instaurata toties sub ingressu veris & æstatis viriditas obiiicitur, vel illa etiam Naturæ indulgentia, quæ aves quotannis novis plumis, serpentes nova pelle vestit. Cum angustior hominum conditio non sit, sperant, aliquos saltem in reperiendis iis, quæ ætatem renovant, sub solertiori scrutinio inanem haud posituros esse operam. At non est, ut putant, plantis & arboribus sub hieme senectus, sed quies fecunditatis. Post plures annos sub simili arescentium vaporum ac tubulorum lege omnino vere senescunt i), cui non amplius superveniens veris & æstatis calor medetur. Serpentes quoque inter omnes illas exuvias vera senectus conficit. Pellem abiiicere error est, cum sit mucosum, quod exsudant, tegmen, quo se frictu ad loca angustiora liberant k). Tale propemodum *Medeæ* balneum

h) Hinc lustit suo in *Paracelsum* carmine *Jo. Petrus Lotichius obs. med. L. IV. C. XI. p. 425.*

*Si præcox medici mors scandala præbet; oportet,
Scandala præbuerit mors Paracelse tua.*

i) Omnes novellæ stirpes molles humidæque arescendo senescunt & moriuntur, inquit *Galenus de temper. Op. Cl. l. p. 16. C. Aristoteles* quoque senium cum marcescente stirpe comparat: senescit arbor, cujus tubuli rigescunt, licet terra alimentum elargiri pergat.

k) Ita *Aldrovandus* & *Grevinus* spoliium mucosum vocant. Ideo male jactatur serpentum in deponendo senio felicitas, & futili spe in usum medicum exuvie illæ trahuntur. Plus fabulam suo ingenio ornant poetæ, & homines fingunt olim impetrasse a Diis, ut perpetuo gauderent ju.
Richteri Opusc. T. II. F f

balneum in *Aefone* dixeris, quod deterfis cutaneis fordibus quodammodo emendavit fenilis formæ squallorem, & sub specie aliqua novi vigoris cutem aridam rugosamque emollivit & humidulam reddidit *l*). Non hoc est rejuvenescere, sed per sublatam vel Naturæ vel artis ope corporum immunditiam ad lætiorem aliquam, quæ tamen senectutis progressum non remoratur, formæ gratiam pervenire. Neque tamen diffiteor, corpus crescente etiam ætate beneficium experiri Naturæ in suas vindicias intentæ, siquæ inprimis eminentius vitæ genus accedit, vires ex latentium morborum causis aliquamdiu oppressas sic recuperare, ut majores longe quam annis superioribus videantur. Vereor tamen, ne hic vagæ & ab incertis infidisque manibus, quæ semper aliquid, ut res mirabilior videatur, fabularum suarum adiciunt, collectæ observationes nimis imaginationi multorum ad adsensum priorum illudant. Citar *Maffeus* aliquem, cui flos juventutis ter exaruit, ter reffloruit. *Valescus de Tavanta* virorum mentionem facit, quibus in extrema senectute pili, dentes, oculi renovati sunt, & feminarum, quibus mensium fluxus lætusque & sororius flaccidi uberis ac penduli tumor rediit *m*). Nolim, in spem similem eos ingredi,

ventutis munere; at illos salutare pharmacum dorso asini vestandum imposuisse, qui fitiens serpenti, aditum ad fontem obstructum, cecidit mercedis loco onus. Unde est eorum sententia, quod rejecta quotannis senectute rejuvenescat serpens, homines ob neglectam tanti thesauri custodiam senio marcescant. Venusto carmine hanc rem expressit *G. Sabinus L. IV. eleg. III.* Certe non est, cur commentitiam adeo prærogativam anguibus invidet *Tibullus*:

*Anguibus exiit tenui cum pelle vetustas,
Cur nos angusta conditione sumus?*

- †) In balneo, fotu & oleosa inunctione hinc omni ævo quæsitum est, quod corporis fenilis contracti & aridiusculi resingeret formam, & ad juventæ confinia quasi reduceret.
- m) Sylva observationum est apud hos aliosve auctores, qui ex desiderio mirabilia enarrandi vanos sequuntur sine certo auctore rumusculos, & raro conditiones, quas veri testimonii fides exigit, complectuntur. Ita *J. P. Lotichius*, quem tot alii in eundem scopum citant, octogenarii quidem meminit, qui ex morbo defluviæ comæ & barbæ passus, tu-

ingredi, quos rarissimorum ejusmodi exemplorum, quæ certe humani ingenii commentis vix ex omni parte vacare suspicor, enarratio delectat. Dum largior aliquid veri subesse, id simul nego, novæ juventutis argumentum inde elucere, vel quandam juvenilis fanitatis constantiam subsecutam esse, cum plerumque, quibus hæc acciderunt, inter unum alterumque annum occubuerint. Ita fieri solet, ut propitia aliquando tempestate in extremo auctumno flores, sed cito caduci, erumpant. Major exemplorum fides est, quæ tot retro seculis omnium se oculis animisve sub constantissima Naturæ lege offerunt, & probant circumspecti animi diffidentiam, quæ ejusmodi exceptiunculis haud nimium tribuit. Nihil certe est tam putidi commenti, cui non aliquis ab exemplis dubia fide traditis fucus accessit. Stat igitur inter tot fabulas easque exornandi vana molimina GALENI sententia: nullum genitum animal visum unquam esse ἀρχαῖον η). Qui bene tulerunt senectutem, inter varia etiam reparatæ valetudinis & novi vigoris beneficia, visi sunt non pauci: at fuisse unquam octogenarium, qui ad illum corporis statum rediit, in quo vicearius vel quadragenarius fuit, merum delusæ imaginationis monstrum esse arbitror. Argumentorum satis est, quæ contrarium ex ratione & experientia evincunt. Ostendimus, constantem fluidorum actionem per majora vasa in minora vario gradu decrefcentia, necessario illis distentis, hæc continuo pressu emungere sensim & consolidare, cum terminari vis illa movens non possit, quam ubi minima cava & minima resistentiæ sunt, adeoque maxima concrefcenti opportunitas. Qualis cum ætate coalitus in corpore interne externeque callosa

necef-

beri jam simillimus, cadente paulo post epidermide senserit novam comam barbamque vitalis coloris, & tantum mox robur emergere, ut variam sobolem procrearit, ipsi uxori ob officii frequentiam molestus. At, quod alii omittunt, non recenset ut testis, sed eum, ad quem scribit, percontatur, an res illa, ut rumor tulit, in urbe ejus acciderit? Responsum si quod accepit, non, ut par erat, adiecit, v. *Obs. med. L. IV. C. XI. p. 425. E.*

η) *Galen. de marcore C. II. Op. Cl. III. p. 45. E.*

necessariam vasorum flexilitatem tollit. Ipsa autem semel concreta vasa quid pervia reddat, & scaturigines subtilium liquidorum ad motum ipsius cordis sustentandum in iis restituat? an vis vitalis solvat, a qua nati calli? jam augetur ex vasorum ad calli limitem novo & continuo attritu. Sapienter *Fr. Baco de Verulamio* censuit, senes, qui externa vi non pereunt, perire callis in cerebro natis sub ipso hebescentis sensus indicio. Nemo igitur poterit immunitatem a senio promittere, nisi qui vel ipsum motum vitam sistat, vel callosa & concreta vasa referat, vel generet nova. Nihil ex his est, quod spem sobriam alit.

§. IV.

Velut sena plerique ætatum stadia distinguunt, ita sextum nomine senectutis inde desumpto insignitur o). Hujus prima classis est

- o) Inde *Isidorus* senium derivat, quod sextus sit ætatis terminus. *Orig. L. XI. c. 2.* Nec multo aliter *Hippocrates* computat Naturæ humanæ tempora, quas vulgo ætates vocant, septenis annis inter se distincta. v. *Op. Hippocr. Edit. Lind. T. I. p. 314.* ubi fragmentum *Hippocratis* eâ de re, quod *Philo Judæus de opif. mund.* p. 24. conservavit, insertum est. Ei ætates sunt: 1) παιδία infantis, in quo sancti potestas vacillat per primos septem annos ad casum usque dentium; 2) παιδοῦς pueri, qui his septem annos ad ortum genituræ absoluit; 3) μαζαρίῳ adolescentis, qui novis septem annis ad barbæ lanuginem progreditur; 4) νεανίῳ juvenis intra annos quater septenos ad ἀνδρῶν ἔτι σωματός pervenientis; 5) ἀνδρῶς viri, quoad virum plenius robur intra annos septies septem emittit; 6) πρεσβυῖα καὶ γέροντος. Ille senior vocatur, & ad annum ætatis quinquagesimum sextum sub parva ad senium declinatione virium & valetudinis ascendit. Hic proprie senex reliquum vitæ spatium haud ambigua amplius decreescentium virium gradu decurrit. Πημπελον seu capularem senem, id est capulo seu arcæ sepulchrali proximum, in extremo senilis frigoris & rigiditatis stadio adpellant. Cum æliquo circa ultima stadia discrimine etiam ætates ex *Hippocrate* recenset *Julius Pollux in onomastic. L. II. C. I. p. m. 153.* Sextum & septimum ætatis spatium, eum utrumque senile sit, conjunximus.

est *αμικρογυμνάσιον* p) quorum cruda & viridis senectus potioribus vitæ muneribus non modo sufficit, sed & sapientius illa & in publicam rem utilius administrat, alioqui majores nostri summum consilium, inquit Cicero, non adpellassent senatum q). Media classis in istis vitæ munerumque negotiis, cum majori jam molestia conjunctis, aliquam legis, quæ levat onera, indulgentiam meretur, & apud æquos humanosque judices reperit; tertia ab omni terrestrium curarum vinculo immunis receptui canit, & inter fomenta quietis, quæ amicorum manus merito suggerit, quassam a vitæ fluctibus naviculam ad vicina salutis littora & portum placide dirigit. Non fallax annorum calculus veros senectutis limites exacte satis designat, nec circumscribere illos terminos nisi in aliqua latitudine licet. Præterea enim, quod citius fescant, quos in frigida & sicciori corporum temperie caloris fetus & rigantis humoris beneficium prius destituit r), nec minus illi, qui ad incrementum corporis celeriori gradu perveniunt, ruant quoque pari celeritate ad interitum s), denique omnes sub vehementia motuum & exercitiorum præmature rigescant t); tum illud maxime extra dubitationem positum esse arbitror, quod qui plerosque vitæ scopolos provide prætervehuntur, tardius longe ac mitius, quam qui

p) Galen. V. de sanit. tuend. Op. Cl. II. 94. E. ubi de senectutis triplici ætate agit.

q) de senect. VI. Ita consilium Sparta senum XXVIII. γερουσία dictum. Democrito senectus *σφραγισμένης αἰτίας* vocatur. Pluris, inquit Petrarca, est senilis ætatis dies unus, quam alterius integer annus.

r) Omnes ipsa temperie frigidi & sicci citius senescunt, inquit Galenus l. c. p. 94. C.

s) ib. p. 96. F.

t) Vehemens motus citius vasa minima obliterat & compacta ac callosa reddit, id est, senium præcipitat. Vitam laboriosam, æque ac senectutem, musculos fere totos tandem in tendines, hos vero in cartilagineas & ossa denique permutare. docet Herm. Boerhaave Instit. medic. §. 415. Idem §. 1054. doleo, inquit, infantes ante tempus a parentibus ad labores cogi. Sunt plures aliæ causæ, etiam præternaturales, quæ senium accelerant, velut Hippocratis de his tradit, quibus pueris herniæ, viris varices & ulcera tibiæ surgunt, de aer. aqu. & loc. S. I. v. 140.

qui sæpe & imprudenter in illos impingunt, onera senectutis sentiant. Prætereo plures præcipitari senii vel retardati causas, inter quas tamen semper eminet impar nativi roboris ratio & impar ejus custodia. At senes immerito dixeris, quorum in magno annorum numero par negotiis vigor nondum declinat *u*). Devexa ætas non præceps est, gratiora etiam poma, dum fugiunt. Senex, qui caute vixit & Naturæ institutis congruenter, etiam dum declinat, actiones suas integras esse sentit, sique non validas nimis, eo placidiores & minus præcipites. Omnes male cernimus, si cum aquila & lynce; confuse audimus, si cum melam pode; pedibus parum valemus, si cum *Ipbiclo*, vel manibus, si cum *Milone* conferimur *x*). Sed non ideo nobis infeliciores videmur, si actionem consilia magis dirigunt, quam robur sustentant. Nec caret senex contra varios morbos præfidiis, quibus aliæ ætates facilius succumbunt *y*). *Hippocrates* hæc duo conjungit, senes ut plurimum juvenibus minus ægrotate, at diuturnis morbis plerumque immori *z*). Nempe ex altera parte vigor ipse corporis vehementiam morbi intendit, ex altera debilitas corporis non vincit contumaciam morbi chronici, cujus semina præcedens ætas sparfit. Si febres aliquando, nam raro contingit, senes infestant, mitiores

u) Senescere est a gradu præsci vigoris declinare. Ita litteras *Plinius*, orationem suam *Cicero*, samam *Livius* senescere dicunt, cui *Demosthenes* *τιμὰς ἀγήρωσ*, *Xenophon* *τὴν ἀγήρωσ διέξω* opponit. Quo etiam sensu consilia per moram senescere legimus. Eadem ad statum animi a vigore & tranquillitate ad luctum declinantis accommodari possunt, velut *Cicero* totam civitatem senio consecratam dixit, *Orat. pro Mil.* 15. Igitur & ratione corporis senex vocari nequit, licet annis onustus, qui nondum declinat. Senex non est, inquit *Galenus*, qui vires integras, habet: de *meth. med.* II. *Op. Cl.* VII. p. 70. *A.*

x) *Gal. de sanit. tuend.* L. I. C. V. *Op. Cl.* II. p. 63. *H.*

y) Quod non tantum de morbis acutis valet, sed & chronicis. *Hippocrates Coac. prænot.* S. III. n. 143. ab anno ætatis XIV. ad XLII. naturam corporis morborum omnium feracem vocat, & *ib.* S. III. n. 144. senescente corpore nec strumas fieri, nec lapides in vesica gigni nec nephritides & hæmorrhoides, nisi prius existerint.

z) *aph.* II. 39.

res illæ sunt & exiguæ a); vel ideo, quia ejusdem Hippocratis judicio debiliores patiuntur debilius b). Mirandum vero non est, ex senili sinu labem inhærentem in illa virium coquentium penuria vis excuti, velut materiam podagricam, quam humana arte in senibus expugnari posse negat idem artis nostræ dictator c.) Tangendi hic morbi sunt unice senibus proprii & familiares, quos amplo quidem numero nec levis armaturæ recenset HIPPOCRATES, dyspnœas, catarrhos tussiculofos, strangurias, dysurias, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexias, cachexias, prurigines, vigilias, oculorum nariumque fluxiones, visusque & auditus gravitatem d); ex quibus tamen multi adhuc sunt, qui retro actæ ætati ortum suum debent. Morbi propriissimi senibus sunt a prædominio solidorum. Ut plethora in juventute cohibenda est, ita ariditas in senectute e). Arescent minima vasa excludis jam tenuissimis liquidis ad sensuum motuumque ministeria necessariis f), unde sensus hebetes, memoria vacillans, artus

a) πυρετοί λεπτότεροι καὶ ὀλίγοι. de morb. I. Op. T. II. p. 26. n. 16. Similiter Galenus ex magnitudine februm & dolorum plus ait juvenes pati quam senes. Op. Cl. IV. p. 205. H.

b) οἱ γεραιότεροι πάχουσι ὀλιγάκις. ib. p. 42. n. 13. Subiicit: ἀθενέστερα πάχουσι, utpote ipsi ἀθενέστεροι.

c) περὶ δὲ ποδαγρίωνται τάδε. γέροντες ἀδύνατοι ὑγίαις γίνεσθαι ἀνθρώπινη, τεχνήσον ἐγὼ διδά. prædicit. II. Op. T. I. p. 498. XV. 1. 3. Ita & raro ex aliis magnis morbis chronicis emergunt, quorum radices olim jactas adultasque evellere in illa ætate posse, spes est justo audacior. Huc affectus renum & vesicæ referens Hippocrates, ἐργωδᾶς inquit ὑγιάζεται. aph. VI. 6.

d) aph. III. 31.

e) Conf. Galen. de sanit. tuend. L. VI. C. 2. Op. Cl. II. p. 95. G. ubi ex luculento lillo ad ariditatem progressu colligit, necesse prorsus esse, hominem senescere & corrumpi.

f) mirum non est fontibus spirituum in cerebro diminutis functionum animalium vigorem decrescere & mutuas commercii leges inter animam & corpus in propria sede labefactari. Hoc sensu cum corpore, ut Lucretius ait, crescere sentimus pariterque senescere mentem de rer. nat. L. III. 447.

arrus inflexiles, musculi cum suis vaginis absumta pinguedine concreti, circuitus humorum tardus ex languescente cordis, solito virium moventium com meatu destituti, actione, pulsus durus & debilis, hic a parvo nixu cordis, ille a magno renixu arteriarum, spina, ut *Hippocrates ait g)*, obliquata, vel ut *du Verney* & recentiores anatomici notant, in unum os sine juncturae vestigio coalita, membranae cum vasis instar cartilaginum durae, ligamenta fere ossa, ex quibus crescit difficultas se movendi & rigor in funestum marasimum desinens.

S. V.

In sanitate senis tuenda eadem se difficultates offerunt, quam in iis, qui ex morbo convalescunt, judice *GALENO b)*, qui hanc partem medicinae, quae senum saluti prospicit, *Gerocomicen* adpellat. Sive igitur pro morbo ipso cum quibusdam senectutem habeas, sive pro medio statu inter morbum & sanitatem *i)*, haud longe aliis praesidiis opus est, quam quibus nuper convalescentes egent. Maxime vero eidem *GALENO* idoneus senum medicus habetur, qui calefacientium & humectantium indolem probe callet, cum ei senium nihil aliud sit, quam frigus & siccitas corporis ex annorum multitudine proveniens *k)*. At quamvis frigidus senex fotu caloris egeat, aridus rigidusque iis, quae molliant & humectant; utrumque tamen remediorum genus, & in aere & victu & externis maxime fomentis obvium, non parum prudentiae requirit in legitimo per justos gradus usu. Bene *HIPPOCRATES* monuit, ob tenuem calorem infirmitate parvo fomite egere

g) spinam senis obliquari ait *de artic. S. III. v. 145.* unde curvos & tercia aliquando parte minores senes notavit. Largitur tamen magnitudinem in senes parvitate deteriorem esse. *aph. II. 54.*

h) *de tuend. sanit. S. V. C. 4. Op. Cl. II. p. 89. F. p. 90. E.* Non secus *Herophilus* censuit, statum senum esse quasi illorum, qui ex febris convalescunt.

i) *ib. C. X. Op. Cl. II. p. 92. H.*

k) *ib. p. 92. G.* alio loco viam ad interitum per tabem vocat, *de temper. L. II. C. 2. Op. Cl. I. p. 16. D.* *Aristoteli* dicitur declinatio vitae ad statum siccitatis & frigoris v. *L. IV. de gener. animal.*

egere fenes, multo exstingui l). Nec minus sapienter Socrates eos cum plantis aridis comparavit, quas ros recreat, imber demergit m). Primæ cautionis necessitas indice Hippocrate ex eo adparer, quod fenes hieme post vicissitudines frigoris excalefacti aliquid epilepticis simile patiantur n), vel verno tempore ad solem subito aestuantes cum majori periculo convellantur o). Altera cautio humectandi corporis legem limitat. Quis enim nescit, fenes mucos & pituita laborantes in crebrum asthma incidere, & in discrimen aliquando suffocationis; unde HIPPOCRATES fenes *σγρως* adpellavit p). Verum ut sub tanto vasorum per ætatem colitu penuriam humorum nasci necesse est; ita ob caloris & coctionis inertiam facile quidem ingesta in mucum fatiscunt, qui in ampliora loca exundat, merito tamen senile corpus, cujus proprie partes in fabrica solidorum consistunt, in gradu crescentis indies siccitatis consideratur. Hinc, si aliquando in adfluentia crassi humoris desiccans remedium requiritur, jure GALENUS celerem ad humectantia reditum postulat q). Semper ante oculos sint vasa fenis diminuta, collapsa, exhausta, fluida pauca & mucosa, utrinque sub languente vitali motu, adeoque perpetua eorum indigentia, quæ modico calore & irrigua virtute frigus, ariditatem, marcorem, mala indies crescentia, in progressu suo retardant. Protrahenda vita in ultima ætate ut ægritudo quædam est, sub solerti tutela mitior. Quæ auxilia in lenimen ars suggerit, non tam ex penu medicamentorum, quam ipsis vitæ legibus emendatis & penitus ad præsentem usum accommodatis, succincte prosequemur.

§. VI.

l) *Aph. I. 14.* ὀλίγον τὸ θερμὸν tribuens fenibus addit, egere illos ὀλίγον ὑπερκαυμάτων, quia multis exstinguuntur, ὑπὸ πολλῶν ἀποσβέννεται.

m) quod cum aliis ex Socrate repetit *Fr. Baco de Verulamio*.

n) *Hipp. de morb. sacr. Op. T. II. p. 337. XII.*

o) peiori effectu ἤλιωθῆ ἢ κεραλίη.

p) *ib. de diat. op. vol. I. p. 203. XXVIII. 20.* οἱ πρεσβύται ψυχροὶ καὶ ὑγροί.

q) *de tuend. sanit. L. V. C. 8. p. 92. B. D.* incisa, quæ colligitur, pituita, statim revertendum ad victum humectantem.

Richteri Opusc. T. II.

G g

§. VI.

Ut igitur senex placide & molestiis doloribusque vacuum extremæ vitæ stadium exigar, de eo primum sollicitè cogitet, ut nunquam inclementis aeris injuriis caput suum temere obijciat *r*). Qui nova exspectare valetudinis incrementa nequit, unice causas arcere debet, quæ debilem & fere inermem vitam opprimunt. Læditur vero ab iis præsertim, quæ vel inspirat vel ingerit vel externe admittit. Igitur sub cælo puro & tetris halitibus minus inquinato, si in potestate sua sit, sedem eligat, vel sibi infestam tempestive mutet. Multum in eo momenti situm esse, qua aura ætherea vescimur, facile patet ex varietate cæli, incolis suis nunc plus nunc minus propitio & salutari *s*). Neque tamen tam facile senibus licet sedes minus opportunas mutare, vel si licebit, haud tuto satis ab adsueto aere aliisve rebus, cum quibus commercium consuetudo stabilivit, modo manifestæ noxæ reum non sit, avelluntur. Igitur in loco sibi familiari subsistant quidem, at bene distinguant tempora, quibus aer, qui ipsis circumfunditur, nunc mitius nunc asperius adspirat, & quod moris est, in magnis præsertim urbibus, quarum aerem hominum sub vario & sæpe immundo vitæ genere colluvies plus inquinat, rura sæpius in æsti-

vi

- r*) id sollicitè *G. Cheymatus* in senibus maxime decrepitis & vitæ termino propioribus requirit, si extrema tempora a dolore, quantum fieri potest, immunia transigere cupiant, de *infirm. valetud. tuend. C. VII. §. 12. p. m. 224.* Hoc si strenue observaverint, & nihil præterea superflui ingesserint, sed parciori indies & tenuiori cibo utantur, consultum senibus saluberrima ratione esse judicat.
- s*) præferunt plerique regiones frigidiores & hyperboreas, in quibus minus quam calidioribus acreseunt succi corporis & spiritus dissipantur. Laudabant olim Arcadiam & Aeoliam, montemque Athon in Græcia & cacumen montis Tmoli, cujus incolas *Plinius* ad annos *CL.* pervenire scribit. De Indis & Brasiliensibus similia commemorant, & de gentibus, quas *Americus Vesputius* trans lineam æquinoctialem reperit, quarum idem vitæ terminus. Arabiæ felicis incolas ajunt post lustrum *XXV.* adhuc vegetos & robustos esse. Confer, quæ pro varia regionum salubritate adducit *Fr. Baco de Verulamio* in *hist. vitæ & mortis & speciatim in hist. longæv. & brev. vit. artic. 24. 25. 28. Op. p. m. 516. 517.*

vi cœli squalloribus petant, & tempe suum, ut olim Thessali, locis salubrioribus vicinis, sive montanis sive campestribus, in-
 fruant. Quemadmodum vero omnibus consultum cupimus, ita
 certe in loco, quo hæere constantius oportet, nubila & procel-
 losæ tempestatis incommoda domi ad focum sedentes provide
 eludant senes, quippe in quibus a minima aeris asperitate san-
 guis tam frigidus & effœtus, coctio tam languida, perspiratio
 tam exilis, magis periclitantur. Id etiam agant, ut ipsum aerem
 sicciozem & frigidiozem, qui juvenile robur sustentat, artis sub-
 sidiis ad quoddam sibi congruentissimum teporis & humiditatis
 temperamentum reducant. Nihil plus eorum indigentia convenit,
 quam puri serenique & ad solem calentis aeris focus, quem
 æstivis diebus cum delectu quærant, & ad loca, quæ radiis solis
 intepuerunt, libera tamen & ab alia immunditie aliena, se op-
 portune horis a peracta coctione vel nondum incepta conferant.
 Id enim est, cur HIPPOCRATI^{t)} sub adulta ætate & primo au-
 tumno melius se habere senes dicantur, cum ver & prima æstas
 magis puerili, altera pars autumnii & hiems mediæ ætati condu-
 cat. Nunquam se facile senex liberius exponat aeri, nisi sereno^{u)},
 tranquillo & præsertim grato tepore refocillanti, qualem si non
 reperit, eum, quem domi inspirat, nunc accenso foco, nunc
 fragrantium herbarum halitu, nunc aliis commode emendandi
 auxiliis suæ utilitati plenius attemperet.

§. VII.

Alterum & huic proximum senilis valetudinis præsidium
 est in victu, qui tenuior requiritur pro faciliore in vasa angusta
 & ægre dilatabilia ingressu, minusque impedito per eadem tran-
 situ simulque parciore & viribus coctionis aliquantum inferior,
 quia partim senile corpus consumit parum, ideoque magno sup-
 ple-

t) *aph. III. 18.* Ita *Celsus*: senes ætate & autumnii prima parte optime
 valent. *de Med. L. II. C. 2. p. m. 46.*

u) si hypochondriacis cœlo sereno serenus, nubilo nubilus animus tribuitur,
 id de sene tristi & moroso etiam plus valet, quem auræ vitalis tepor ma-
 xime recreat.

plemento non eget, & præ omni ætate jejunia tolerat x), partim tarde coquit & subigit, unde vires, quæ jam ultro fatiscunt, subingestorum, quæ facile in cruditates abeunt, onere, etiam leviter crescente, merguntur & opprimuntur. Hujus originis est triste illud senum contubernium, asthma, catarrhi, flatus, tormina, colica, quibus aliisve gravioribus malis certius nihil medetur, quam provide diminuti victus ratio. Leviter transgressi senes in cibo limitem ex judicio GALENI y) celerrime læduntur, cum juvenes ex maximis erroribus parum noxæ sentiant. Omnes, quibus longa vita & dolore vacua contigit, si G. CHEYNEUM audimus z), non alio usi sunt victu, quam tenui, parco & macro, nunquam luxuriosus, nisi ferrei per naturam roboris longævus fuit, vel si senectutis limina attingit, ærumnosiora habuit, quam sobriis ad metalla damnatis misera vita est. Severissima Cornarii abstinentia, quæ ab ipsis perpetuis jejuniis parvo gradu abfuit, vitam ei omnis molestiæ expertem, sensuumque & animi vigorem ad extremam ætatem conservavit. Si robur corporis diminuitur aliquantum, non tamen in necessariis functionibus deficit, in omnibus vero, qui hanc legem constanter sequuntur, sensus acumen diu subsistit & tranquillitas animi. Et certe quidquid aliunde accedit auxiliorum, semper inchoandum ab abstinentia est, tanquam solidissimo senilis valetudinis fulcro, & in eadem desinendum, quo fere solo pro naturalis fabricæ conditione ad ultimam protrahi metam vita potest. Neque vero per abstinentiam aliud intelligo, quam tenuem & parcum victum, crescentemque indies in ejus usu temperantiam. Solent hanc victus rationem cum illa puerorum comparare, Utrinque ob virium coquentium inopiam,

x) Hippocr. aph. I. 13. senes ait facillime jejunia ferre, deinde qui sunt ætatis consistentis, minus adolescentes, omnium minime pueros, inprimis agiliores. Ita Macrobius senes extincto coctionis calore tolerare jejunia scribit. Saturn. L. VII. C. 6 p. m. 600.

y) de sanit. tuend. L. V. C. 4 Op. Cl. II. p. 90. F.

z) de infirm. sanit. tuend. C. VIII. §. 16. p. m. 244. dum præfagit luxuriosis præpoperam & infirmam senectam, & causas vitæ in medio decursu recisas, addit, martyribus graviora pati, cum martyrum solatis desint.

inopiam, quidquid in alimentum cedere debet, parum & crebro offerendum est, at semper in progressu addendum aliquid puero, detrahendum seni, a) ut huic postremum velut *Cornario*, oui vitellus tridui epulum instruat. Præterea vero simplicissimum sit & prohi succi, quidquid sub illa restrictæ quantitatis conditione exhibetur. Aequè nocet varietas b), cum vim tribuunt acuendi adperitum cibi & coctionem, quam plenitudo, c) quæ perdita plus & citius reparare creditur. Illa enim non unum requirit coquentium virium, quæ singulis sufficiunt, adparatum, quem in senibus temere expectas; hæc cruditarum, in quas sub tum exili coctione ingesta degenerant, infesta mole, semper imbecillioribus nocentiori, gravat. Neque tamen languidus senex, antequam edat vel bibat, stimulum famis vel sitis justo diutius expectet. Hunc culpa ætatis hebescentem per ipsam moram sentiet minus, & ex ingruente virium lapsu ægrius jam digeret, corpusque necessario comætu defraudabit, ut non refectum justis intervallis, succumbat facilius. Ille centum annis major, cujus *Fr. Baco de Verulamio* meminit, quæsitus de causa tam longi ævi, lepide respondisse visus est, se id consuetudini suæ tribuere, edendi ante famem, bibendi ante sitim d). In modico opere surgunt stimuli, qui intermissio nimis coctionis officio sequeuntur. At & scire juvat, quænam potissimum sint illa, quæ frigidum, siccum & debilem senem tuto sustentant, sub hoc triplici caractere, ut bene alant, facile coquantur, promte distribuantur. Ejusmodi sunt carnes macilentæ &

a) detrahendum est alimentum in copia & soliditate, ita ut quo quis magis senesceat, eo fluidius. coctum facilius & parcius accipere debeat, v. *G. Cheynaum l. c. C. VII. §. 12. p. m. 226.*

b) quam petunt ex *Celso*, qui tamen varietatem illam sub perpetua inclinatione ad melius caute limitat.

c) *Fr. Baco de Verulamio in hist. vit. & mort. Op. p. m. 519.* edaces sæpe longævos repertos esse ait. hinc plenitudinem cibi probat, quod plus reparat. Potest hæc voracitas cum proba coctione conjuncta in primo stadio senis vegeti locum habere. In ultimo stadio ab omni plenitudine augmentum crudi metuendum est, & monendus senex, ne securitatis suæ eum deinde poeniteat.

d) *ib. p. m. 520.*

& tenella juniorum animalium, & juscula inde parata, maxime gallinacea, columbina, vitulina, veruecina, quæ alentis & solubilis gelatinæ multum in se continent. Quid enim sunt illa juscula quam ab ipsa corporis animalis fabrica elaboratissimus humor, illi gradui mutationis, sub qua alere potest, proximus? Olera mollia iisdem jusculis incocta mitissimi succi sunt, blande riganis & moderate abstergentis. Ova pariter, quæ sub leni calore pulum alunt, forbilia inprimis & tremula, nulli facile nutrimento cedunt salubritate & gratia, nec *Plinio* iudice e) cibus est, qui vel in ipsa ægritudine alat magis & minus oneret. Avicularum carnes teneras coctû faciles & senibus saluberrimas esse nemo ambigit, modo ejusmodi sint, ut seminibus maxime & frugibus paciscantur, etiam extra flumina, palutes & stagna degant. Neque piscium carnis teneræ & friabilis dispar ratio est, quos ob levem coctionem, quam requirunt, *Hippocrates* κίχρον ἔδεσμα vocavit f), & *Zeno* olim & *Crato* ægrotantes ante omnes alios cibos ad pisces tanquam κίχρατον ἔσθον ablegarunt g). Et quid de pane dicam, cujus probe alentis potestatem nulla ætas diffiteri ausa est, nec alios facile cibos sine societate ejus adpetiit. Fermentando bene attenuatus, leniter salitus & probe coctus promte in chylum & sine fece propemodum liquefcit. Senibus tener ac filigineus convenit, modo friabilis sit, & nullam a vetustate duritiem contraxerit. Neque improbamus, si pauxillum croci vel anisi vel mitissimi aromatis mixtum insitas ad coctionem vires intendit. Illitum butyrum recens & dulce, sed modicum, mollit & lubricat, quod durum aridumque est, & alere senectutem dicitur. At præstantius est ipsum lac in justa adhuc & recenti partium miscela, quod velut

e) *Hist. Nat. L. XXIX. C. 3.* Conf. *Galenum de aliment. facult. L. III. C. 22.*

f) *de affectionib. Op. Vol. II. p. 191. 16.*

g) v. *Plutarch. Sympos. L. IV. Op. T. II. p. 660. C.* Ita *Galenus* imbecillis & convalescentibus, quorum statum cum illo senili supra comparavimus. pisces commendat *de alim. fac. C. 29.* & sanguinem mediæ consistentiæ præbere docet *ib. C. 3. Op. Cl. II. p. 30. 31. 34.* Non aliter sentiunt veteres medicinæ principes, *Aræteus, Aetius, Oribasius, Trallianus* &c.

lut debilissimis in prima infantia corporibus alimoniam inperit, ita languentissimum fenum sub parvo coctionis molimine, viribus, quantum satis est, prospicit. Mirabiliter lac crudum spiritus roborare & vigorem conciliare, & tanquam simplex Naturæ alimentum sub perfectiori coctione æquabilem sanguinis & spirituum crasin gignere, quæ a compositis cibus, quorum indoles nunc hunc nunc illuc tendit, exspectari non possit, THOMAE SYDENHAMI sententia est *b*). Tepidius ab ubere, certe ambienti aëri, cujus diurno contactu in tenax gluten perdita parte tenui & spirituum divite cogitur, non nisi brevissimo temporis articulo expositum requirit GALENUS, & mavult reperiri inter illos, quos macies consumsit, qui ipsum vber muliebri ore apprehendant, ut Euriphon olim & Gerodicus *i*). Farinosa varii generis ex oryza, milio, tritico, hordeo, manna esculenta & aliis, bene tritis & comminutis, velut egregie nutriunt, ita cum lacte in mollem & teneram pulticulam, pauco aromate & saccharo conditam levi coctione convertuntur, quæ nunquam protrahenda nimis, ne vel lac nativo suo spiritu, vel illa farinosa solubili sua gelatina privet. Talia igitur affatim suppetunt, & facile querelas fenum, a priscis ciborum lautitiis se arceri, consopiant.

§ VIII.

Quælibet enim anni tempestas nova munera suggerit, etiam pro senibus & infirmis, ne in una re fastidium emergat. Quidquid

b) in *diff. epist. ad Guil. Cole Op. p. m. 413.*

i) de *marcore C. 19. Op. Cl. III. p. 48. D.* Ceterum jam in se metuentum esse lactis lentorem judicat, ubi parva est in recipiente corpore vaporum amplitudo. Agricolam fuisse scribit centum annis majorem, qui micam panis in lacte caprino maceratam sumserit sæpe, vel quoque miserit cum summitatibus thymi. Quem cum imitari alius vellet, os ventriculi sensit gravari, præcordia tendi, jecur tumere & indurari, de *sanit. tuend. L. V. C. 7. Op. Cl. II. p. 91. E. Galenus* discrimen in diversa vaporum utriusque corporis amplitudine, ibi lac transmittente, hic fistente, quærit. Id opus non est de lacte suspicari, trajecta jam per lactea & alia ante secretionem suam corporis animalis vasa. Pronius est illam corruptelam lactis, quæ hæc mala peperit, in squallore primarum viarum concipere, quo alter caruit, alter oppletus fuit.

quid vero sub certo tempore copiosius germinat, tunc magis viribus coctionis nostræ responderet, quarum non idem sub omni anni tempore robur est *k*). Tædium illud, quo luxuriosi ultro obvia reiciunt, & quæ in hortorum cultura magnis impensis ars præcipitat, unice aperunt, non decet senes, qui indulgentiam Naturæ toties experti illud judicare salubrius & eligere didicerunt, quod pleniori sinu effundit, tanquam præsentis temporis indigentia magis oppositum. Spinachia & asparagi, lac & ova primo vere ubertim prodeunt, ex quibus potior alimenti pars peti maxime a senibus debet. Mox molliusculæ carnes vitulorum, agnorum hædorumque sequuntur, tenella paulo post pisæ, lactucæ & anagallides, quas PLINIUS senili corpori præcipue utiles dixit *l*). Cum æstate pulli gallinarum vulgarium & Indicarum se offerunt, & præcoces fructus, fraga, cerasa, ficus, veræ æscens-tis corporis delicia. Et ficus quidem meliorem senibus valetudinem parere & minus rugarum, recepta veterum sententia est *m*). Succedunt altera æstatis parte cinaræ, pastinacæ & caules varii generis. Sub autumno quam grata avicularum copia occurrit, turdorum, perdicum, alaudarum, merularum. Caro bubula, quin & ferina, si unquam, hoc potissimum tempore concedenda est iudice CHEYNEO *n*). In qua sane rerum adfluentia, pro gradu senectutis plus vel minus coarctanda, facile erit coctu durioribus, viscidis, pinguibus, crustosis, testaceis, acribus nimis, salitis & fumo induratis renuntiare. Solvuntur sensim vincula, quæ nos rebus corporeis illigant, fas est illis tantum, quæ ultimis vitæ necessitatibus serviunt, adhuc frui aliquamdiu, missis reliquis, posse. Nolim tamen, postquam varia recensui, mel præterire, omni ævo inter præsidia senectutis relatum. Post Hippocratem ipsum, qui mel senibus amicum censuit, omnes medicos id partim ex natura mellis, mucosâ & tenacia, quæ gravant

k) id probe expendit G. Cheynæus de infirm. sanit. tuend. C. VII. §. 7. p. m. 213.

l) Plin. Hist. Nat. L. XXVI. C. 14. Op. T. II. p. 415. 12.

m) ib. L. XXVIII. C. 7. Op. T. II. p. 314. 30.

n) de infirm. sanit. tuend. C. VII. p. 7. p. 214.

vant senes cum crebro non tantum asthma sed & periculo suffocationis, leniter detergente, partim constanti experimentorum fide cognovisse *Galenus* iudicat o). Apud *Homerum* *Hecamedes Nestori* mel obtulit, & *Diophanes*, suave mel esse & longævus facere non hæsitante pronuntiat p). Multi inquit, *PLINIUS* q) longam senectutem multis nutritu toleraverunt, neque alio cibo usi sunt, celebri exemplo *Pollionis*. Id autem *Pollio* a *Democrito* didicerat, qui per omnem ætatem melle delectatus nonum ultra centesimum annum attigit, & cum mori per inediam constitisset, ad preces suorum per dies festos *Cereris*, quæ inciderunt, solo odore & halitu mellis vitam prorogavit r). Si *Aristoteli*, *Plinio*, *Columella* & aliis credimus, apes, quibus mel debemus, ex solis infectis in annum septimum vel decimum vivunt. Maxime *Pythagoræorum*, qui in hoc etiam magistri morem secuti sunt, *Eustachio* docente, nutrimentum fuit mel cum pane s). Quod quam egregium sit, vel ex ipso *Hippocrate* colligimus, qui mel cum pane aliisque probe alere & bonum colorem conciliare, solum sumtum nimis

o) de nat. facult. L. II. C. 8. Op. Cl. I. p. 300. G. At pituitosis non æque biliosis convenire, lite duorum hominum illustrat, ex quibus alter, senex pituitosus & otiosus in laudes mellis, alter biliosus triginta annorum in probra ejus effusus, ad sua utrinque experimenta provocaverunt, de alim. facult. L. I. C. I. Op. Cl. II. p. 8. F.

p) *Geopon.* L. XV.

q) *Hist. Nat.* L. XXII. C. 24. Op. T. II. p. 284. 4. Is cum centum annos excederet, *Augusto* hospiti ea de re quærenti respondit, se vigorem illum animi & corporis intus multo extus oleo debere.

r) *Laertius* quidem odoratu calentis panis per illos dies refectum dicit, *Edit. Meib.* L. IX. p. 572. *Athenæus* vero deipnos. L. II. C. 7. p. m. 46. F. id odori mellis semper amati tribuit, simulque commemorat, *Democritum* alicui, qua ratione sanam vitam degeret, consulenti respondisse: εἰ τὰ μὲν ἐντὸς μέλιτι βρέχοι, τὰ δ' ἐκτὸς ἰλάω.

s) testatur *Arisfoxenus* apud *Athenæum*, & senes nunquam morbos, qui pransurus vesicator quotidie melle, ipse tanquam sponsor censuit. Et *Lysias* scribit, *Corfos* ideo longævus fuisse, quod melle apud eos abundante plurimum uterentur, *Athen.* l. c. p. 46. F. 47. A.

nimis alium lotiumque movere & attenuare magis, quam reficere dixit. Hinc GALENUS, *t*) dum panes laudar, placetas vero ex butyro & similagine constantes hujus laudis participes esse negat, id subiicit, nocentiores etiam fore, nisi mel affatim admixtum sit *u*). Verum quid opus est, inquit, noxiis salutaria miscere, quandoquidem melle crudo vel cocto vri cum simplici pane liceat. Inter hæc etiam monet, plus cautionis exigere panem quam mel, hoc enim, si boni odoris sit nec ceraceum nimis, ad usum sufficere, panem nisi sale & fermento decenter subactum & in clibano probe coctum, fracto plenius glutinosarum partium vinculo, facile debiliū viscera obturare. Quo multiplici merito tenacem mucum senilem dissoluendi, vias pro transitu liberandi, vigorem functionum blando stimulo excitandi, mel omnino scipio senum adpellari meruit. Succurrit FRID. SCHRADERI de præcone verbi divini testimonium, qui plurima valetudinis incommoda juvenis perpeffus ad vegetissimam senectutem pervenit, cum omni mane vesci melle cœpisset *x*). Atque hæc sunt in quorum maxime delectu versari senem suaserim, & ne in illo languore coctionis & excretionum corpus crudis onustum evadat, viresque, quarum tantillum restat, opprimantur, in victu constanter hanc præscriptam legem sequi, simplicia, mollia & tenuia quidem aliquid cito solubilis & prompte alentis gelatinæ est, parce, & indes parcius, ac citra repletionem, crebro tamen *y*) admittere.

§. IX.

t) de affection. Op. Vol. II, p. 193. L. 12.

u) de sanit. tuend. L. V. C. 7. Op. Cl. II, p. 91. E. de pane senum agit Cl. II, p. 10. A. p. 92. D.

x) diff. de senect. præsid. §. 15.

y) Itali senibus sexies de die aliquid offerunt, ne ob contractiora vasa ab ingestis asthmatici fiant. Galenus ter de die exiguum dare suadet de sanit. tuend. L. 5. C. 4. Op. Cl. II, p. 90. F. Cornarius vices de die tantillum sumit. Et sumere vix potest ultima senectus sine aliorum auxilio. Talem senem Juvenalis describit:

Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum
Suetus hiat tantum ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore pleno volat mater.

§. IX.

A potu per multos annos familiari nolim arcere fenes, ne ab ipso quidem potu aquæ, si huic dudum adfueverint z). Quid enim ab aqua metuendum est, pura, levi, mediocriter frigida? quæ omni alimento commodum vehiculum præbet, vasa rigida laxat, senilem pituitam diluit, & vias pro salutari excretionem reserat. Ut tamen quoddam coctioni momentum accedat, e re videtur tantillum vini miscere aquæ, ne in torpidiori corpore subsistat, & circa loca, quibus moventis potestatis parum est, restagnent. Immo meracius huic ætati a) conducere credidit HOMERUS, qui senioribus ad Achillem legatis, ut Ulyssæ, meracius infundi manu Patrocli jubet. PLUTARCHUS ideo αἰνοφίλης fenes appellat b), quippe frigidos, debiles & parum vegeto sanguine spirituque præditos, quibus a vino appetitus & coctio cibi, calor, proventus boni sanguinis & spiritus vigorque functionum instaurantur. Ex Platone GALENUS legem refert, quæ juniores ab omni vino per annos octodecim arcet, deinde usum ejus ad annum tricesimum modice indulget, temperiem tamen senum frigidam & sanguinis inopem vino refocillari, & hinc a Baccho datum senibus pro remedio esse, quo austeri eorum mores remollescant, & oblivio ægritudinis animi sopiat, ex eodem Platone

Platone

- z) Jo. Lockius, qui diu vixit, hoc beneficium valetudinis & aciem inprimis oculorum ad finem vitæ integram soli aquæ se debuisse credidit. Andr. Tiraquellus ejusdem usu corpore & animo diutissime valuit & XLV. liberos totidemque libros genuit.
- a) Iliad. IX. v. 230. ubi Achilles Patroclo imperat: misce meracius! ζωρόταρον δὲ κέκραγε. Est vero ζωρόν quasi ζωρόν a copia spirituum vivacius. Fugiebant alioqui veteres vehementer ἀκρατοποσίαν, quam cum Cleomenes, Rex Lacedæmonum, inter Scythas agens horum exemplo sequeretur, insania correptum scribit ex testimonio veterum Athenæus deipnos. L. X. C. 7. p. m. 427. C.
- b) L. I. Sympos. VI. Op. T. II. p. 625. A. ubi quæstionem movet, cur fenes gaudeant ἀκρατοπέρα τῶ ποτῶ; rationem asseriti plenius evoluit Melch. Scævius de alim. facult. L. V. probl. 127. p. 1491.

Platone docet c.) Hic ipse autem *Plato* est, qui ad vini usum paucos admittit, legemque Carthagenensium probavit, quæ ipsos principes, quo anno in imperio sunt, vinum gustare vetuit, pariterque gubernatores, iudices, dum munere funguntur, omnesque alios de re gravi consilia inituros, ipsos etiam conjuges in opere generationis *d)*. At facilius nemo vino læditus & ebriatur, quam senex, in quo illud siccioris cerebri compagem alluit, cum in juvenili & humecto corpore perdat vim suam & plus reperiat meatuum, per quos diffatur. Siccum certe corpus, quale fenum est, nec habet, quod satis diluat vinum, nec quod difflet. Ambigua igitur vini laus est, & dum ab aliis lac fenum, ab aliis latro vocatur, dubites, cujus nominis justior ratio sit. Tenue omnino & defecatum vinum sub opportuno & moderato usu senes alit & reficit, fortius & copiosum nervos tentat & mentem obnubilat. At misera res est senex, cujus caput & ratio titubate) *f)* Probe monuit *MELCH. SEBIZIUS*, ob virium & caloris infirmitatem a senibus non ferri fortia & generosa vina *g)*. Quo enim potentiora hæc sunt, eo minus debili ventriculo verum robur impertiunt, sed in acorem succos internos infesto stimulo penetrantem & nervis maxime inimicum degenerant. Igitur nihil stultius esse putat *F. R. VALLESIUS g)*, quam senibus, ut caleant, vinum

- c)* de eo quod animi mores corp. temp. sequi. *C. 10. Op. Cl. I. p. 320. G. H.*
d) ex *Platone de legibus & more Carthagenensium, ib. p. 321. A.*
e) senibus etiam sanis & sobriis jam sunt mala cum ebriis communia, ut tremor artuum & titubatio linguæ, quæ ipso vini usu, nisi caute limitetur, admodum crescunt. v. *Macrob. saturn. l. VII. C. 6. p. m. 600. 602. Athenæus* vim vini, qua senes tam cito inebriantur, tribuit parvo horum calori, quem major opprimit. *deipnos. l. X. p. m. 429. D.*
f) de alim. facult. *L. V. probi. 139. p. 1505. Galenus* quidem *L. V. de sanit. tuend. C. 5. Cl. II. p. 90. H. 91. A.* ubi de vino agit uti pueris alienissimo ita senibus aptissimo, non improbat calidiora, ut in Græcia Lesbium & Mysium, in Italia Falernum & Surretinum, probe tamen requirit vinum modicæ antiquitatis, tenue & ex pallido flavum, aqua mixta. Certe novella diu in ventre fluctuant, nec satis distribuuntur & lotium pellunt.
g) *philos. sacre. C. 29. p. m. 147.* rejecta sententia, vinum lac fenum esse, non nisi dilutius iis permittit & in progressu mulsum vel aquam deco-

vinum præbere, quod quo meracius & calidius est, eo majori ventris & viscerum actione eger, ut superetur: unde oppresso magis naturali calore ærumnosa & præceps senectus metuenda est. Spiritus vini, quem cum morsu panis tosti *Solenander* senibus commendat, etiam plus cautionis requirit. Ajunt calefacere, cruda subigere, flatu discutere, spiritus excitare & sensus quodammodo acueri; sed hoc, ut *Cyato* monet, in mediocritate auxilium est *b*). Ab incauto & crebro usu majus-quam a vino periculum impendet, dum corpus jam aridum plus siccatur, solida contrahit ac nativum calorem mergit, cum vinum, quod vim humectantem pro freno caloris habet, tam præcipitis actionis non sit. Multiplici observatione *FELIX PLATERUS* sibi constare testatur, fenes ab immoderato usu spirituosorum, quos aquas vitæ vulgaris error adpellat, primum accendi, mox attonitos stupere, ac si opium bibissent, idque ad mortem *i*). Perverse igitur senes agunt, qui sub continua imbecilli ventriculi querela fere semper a pastu, quin & inter jejunia, hauriunt isthæc, sub infusis aromaticis jucundiora, & ægerrime deinceps, titubante jam pede & tremente manu ab illis adfueti potus illecebris se retrahunt, omnibus potius aliis vitæ erroribus quam huic, quidquid malorum ingruit, tribuentes. Cerevisiam tamen probe coctam, fermentatam & defecatam inter seniles potus non excludimus, certior etiam in frumento quam uvis & frugibus alendi vis est, quæ fermentando evoluta senes reficit cum majori constantia. Caveant vero a recenti nimis, flatulenta & turbida, imprimis copiosa, quæ caput facile tentat, & temulentiam parit, illa, quæ a vino est, quippe citius exhalante, durabiliorem. Potus ex melle, cui nunc vinum nupserit, nunc lac nunc aqua, nomine musti *k*) vel meli-

stam. A quo judicio parum diserepat *Guido Patinus* apud *Guibertum*, qui homines, quo provectioris ætatis sunt, eo dilutius bibere, & prope metam, nil nisi aquam, imperat.

b) *consil.* 101.

i) *L. I. Obs.* p. 16.

k) mustum, potus ex melle & vino, græcis *δινόμελι* sed non ante *Dioscoridem* dictum fuit. *Aristæus* primus mel vino miscuisse *Plinio* dicitur

melicerati D), non caret salubritate sua, at in perpetuum usum non trahitur, quod & de hydromelite & oxymelite valet. Qui vitia fermentati potus metuunt, saepe ptisanas suas succo aliquo acidulo & aromate conditas substituant. Potum omnem nocturnum cum TH. BARTHOLINO n) senibus praefer emulsa dissuasferim, velut de die frigidum nimis, qui senes tepido soto perpetim egentes certius offendit. Extra tempus cibi malim pro potu infusa calida commendare, quibus orientales populi ad vitam in extremum usque senium prorogandam & avertenda sanitatis incommoda nihil propemodum salubrius agnoscunt n). Raro hinc ob calidi potus beneficium inter Sineses & Japonenses calculosi & arthritici senes occurrunt. Herbæ Theæ, in specie meliori & odorata infusis, quibus nullum fortassis aliud permeat melius & ventriculum minus

Hist. Nat. L. XIV. 4. Varium præparandi modum *Dioscorides, Palladius & auctores Geoponic.* habent. *Matrobios* optime temperari recente melle & vetusto vino credit. *Saturn. VII. 6.* Olim pro hoc scopo miscendi in maximo honore erat inter mella Atticum & Siculum, inter vina Massicum & Falernum. Vinum melitites erat ex aultero vino & exiguo melle, vel musto potius & sale. Hodie nec vinum melitites nec mustum in simili usu est, & clarea successit, seu vinum cum cinnamomo & saccharo, quod Hippocraticum vocant, vix tanti nominis tutela dignum.

l) meliceratum erat olim lactis & mellis miscela secundum *Homerum*. Ita loquitur in scholiis *Didymus de μέλικτη τῷ μετὰ γάλακτος μέλετι*. Et moris erat debiles, velut infantes non solo lacte sed & melle nutrire, velut idem *Didymus* ex antiquis Cretensium historiis commemorat, *Amaltheam & Melissam* ipsum puerum *Jovem* caprino lacte & melle nutritivisse. v. *Lactant. de fals. relig. L. I. C. 22.* At jam supra de melle dictum, quo in frigido corpore nihil magis expetendum, in calido nil magis metuendum est, teste *Galeno, meth. med. L. 7. C. 7. Op. Cl. VII. p. 47. A.*

m) ad senes maxime hanc noxam restrinxit, ob turbatam ventriculi coctionem. *Aët. Hafn. Vol. II. O. 105. p. m. 262.* ubi illustrat, quæ *Jo. Lud. Hannemann* de socero suo scripserat, qui ex nocturno potu asciticus periit. Et jam *Valescus de Taranta* iis, qui bibunt noctu & post somnum, aquam intercutem vel præmaturam mortem præcipit, in *philon. pharmae. L. III. C. 8. p. 311.*

n) *Nic. Tulpii Obs. L. IV. §. 60.*

nus gravat, meritam laudem & nullius adhuc luculentæ culpæ inter tot ævi nostri experimenta ream haud detraho; nec tamen pauperibus inquilinarum plantarum infusa, ut veronicæ, melissæ, betonicæ, hederæ terrestris, millefolii aliarumque, quibus lenis stimulus a ligno aloes vel sassafra, cortice citri & aurantium, seminibus anisi & fœniculi non male jungitur, multo inferiorem salubritatis gradum promittunt. *Anton Faustus Banefus* o) potum Coffee senibus præscribit, quippe cruda in hominibus exigui exercitii absumentum, cui decrepitis aliquis bonam valetudinem suam & longam vitam adscripserit. Potui Chocolatæ *Tb. Gage* integram & stabilem valetudinem tulit acceptam, licet quotidie quater, sique majores subeundi labores essent, quinquies biberit, languidior semper, quoties id negligeret. Vis nutriens & demulcens tabidis & emaciatis congruere videtur, ob difficilem tamen in illa copia tenacium & glutinosarum partium coctionem, distributionemque & hinc metuendam obstructionem tanto plus gravat otiosos, languentes & senes, quanto cum majori virium constantia exercitatos alit. Nec tamen sub liquidiori forma & paucò aromate modicum senibus usum intercipio.

§. X.

Corpus senile an crebro exercendum sit, & qua ratione? plus habet ambiguitatis. Neque hic quietem ex toto postulamus, neque exercitium, quod vires ægre reparandas exhaurit. Igitur nec plena desidia senibus suadenda est, nec motus, nisi parvus, brevis, lentus & unice circa consueta, domi hieme, sub dio æstate. Nunquam declinet a modico, nunquam membra nimis agitet, nunquam protrahatur diutius & ad lassitudinem. Absint palæstræ, luctæ, tubæ & alia, ad quæ nemo medicus temere invitabit, nemo languentium senum ob membra tam rigida, nec nisi exiguis motibus amplius idonea, invitanti auscultabit.

Fru-

o) *Banefus*, cui proprie nomen fuit *Naironi*, scripsit inter primos A. 1670 de saluberrima potione *Cahue* s. *Cafe*. Merito deinceps censura limitavit laudem. Vim nervis & nutritioni inimicam *Th. Willisus* tribuit.

Frustra hic inculcant, exercitium superflua eliminare, potior cura est, ut hæc non ingerat senex, plus in momento expulsionis periculi est. Tutius in plerisque senibus frictio substituitur, quæ liberaliter administrata, vel manu vel linteis vel etiam oleo, calefacit modice, vitale robur leniter excitat, coctionem juvat, alimentum vegetius distribuit. Testatur GALENUS, adhibito frictu se infra breve tempus ἀτροφῆντας carne replevisse, idque magis frigido & emaciato senum corpori prodesse concludit p). Neque vero fiat frictio in parte imbecilla senum & laborante, sed sana: neque in periodico dolore, sed aliquot horis ante ejus ingressum. Sic enim verius confirmantur partes, & novis q) defluxionum injuriis plus renituntur. Si virium parum est, exigua & crebra frictio, si plus, rara & multa congruit. Ubivis a tuta frictus motusque mensura incipiendum est, & quæ sequuntur, probe sunt gradu salubritatis suæ vel noxæ æstimanda, cum definire in antecessum, quis præcise gradus in varia corporis senilis conditione locum habeat, nimium sibi arrogantis medici sit. Imbecilliores gestatio potius quam ambulatio, valentiores utraque juvat. Ita frictus senex mane oleo, deinde placide ante passum obambulet vel gestetur, vel etiam post coctionem ingestorum peractam, semper autem infra lassitudinem. Notandum est, quidquid laborum moruumque vires juvenum fulcit, non nisi in magno moderamine senibus prodesse. Plus attentionis ipsæ partes corporis præ reliquis movendæ exigunt, in quo copiam salubrium monitorum ipse jam GALENUS suggestit r). Nunquam senes se exercent, etiam inter dictas cautiones, nisi in partibus, quæ id ferunt facilius, & per quas ad reliquas etiam, quæ minus ferunt, redundare commodum placidiori transitu possit. Alterum monitorum huic proximum est, ne fatigentur senes. Nam adsueta motus,

p) de sanit. tuend. L. V. C. 3. Op. Cl. II. p. 89. F.

q) ib. p. 90. E. bene monet, quod mane oleo injungendus & fricandus senex sit, non absolvere momentum salubritatis, sed plus in eo situm esse, ut scias, quomodo? Durior enim frictio lassitudinem parit, mollior & brevior est inefficax. ib. C. 4. E.

r) ib. p. 90. A. B.

tus, etiam si non adeo parvi, aliquando delectant senes, non fatigant. Tertium est, ut ratio occurrentium in corpore vitiorum habeatur; quale caput sit ac collum? quis thorax, quæ spina? quæ coxæ & femora? qui humeri & manus? iis, qui vertigine laborant vel sensuum imbecillitate, nocebit inclinato capite vel dorso exerceri, vel etiam humo volutari: utiliora iisdem sunt, quæ per crura geruntur. Hæc vero, quibus senibus graciliora sunt & debiliora, quiescere fatius est, quod specie levior eorum usus jam senes offendat. Si circa thoracem hæret vitium, inferiora, si circa vesicam & renes, superiora, si in medio, utraque exercenda sunt, pro gradu ætatis & virium. Soli senes, inquit GALENUS, partibus infirmis exerceri non debent; at quo quis a senio remotior, tanto etiam magis pars infirma exercenda est. Magnum in his pono justæ cautionis præsidium 1).

§. XI.

Senex fere impos tam ad mutanda ea, quæ ingeruntur, quam ad expellenda, quæ corrumpuntur, cruditatibus ex utraque ratione collectis fit obnoxius. Sputa crassa accumulata, pectore angitur, male perspirat cutis, lotium circa renes subsistit, alvus supprimitur, quæ omnia ex languore virium expellentium oriuntur. Igitur corpus senile, crudis tam facile onustum, non minori beneficio excretionum quam coctionis indiget. Victu ratione materiæ & quantitatis ad justam legem revocato & firmatis coctionum adminiculis, quorum capax corpus est, de nulla re cogitandum solertius erit, quam de vigore & integritate solitæ per consuetas vias excretionis. An igitur emeticis, purgantibus aliisque, quæ evacuant, pugnare sine metu possimus 2)? Quidquid hujus præsidii est, magno virium, quibus sollicitissime parcere oportet, impendio quæri non debet. Absint emetica, quæ corpus tam debile concutiant nimis, tam aridum plus exhauriunt, nec tamen

1) *ib. p. 90. B. Et 92. A.* ubi duo salutaria monita conjungit 1) feriari in senes partes infirmas 2) exerceri reliquas modice in consueto opere.

2) *aphorism. VII. 41.*

inertiam a spirituum penuria natam corrigere possunt. Per se ægre vomant senes sub fibrarum tam parum flexilium actione, longe ægrius, crescente simul capitis & pectoris debilitate. In limine vegetæ senectutis haud abnuo talia tentari, si justa ratio invitat: at in progressu justior semper est, ab omni remedio violento abstinere. Nec purgantia nisi cautissime senibus permittit *Simon Pauli*, & vix blandiora satis tuta existimat. Singultum certe, purgatis nimis senibus, quos ὑπερκαθαρμένους HIPPOCRATES vocat, supervenientem damnant ejus oracula. Fortioribus omnino locus non est, & haud quaquam, inquit GALENUS^{u)}, aloen senibus suaserim. Ubi simul rite monet, quo plus & fortius vacuantur, eo majori deinceps cum damno sequentibus diebus alium adstringi. Nihil vero est, quod de mitioribus metuamus, in luculenta illa necessitate cruditates primarum viarum, cum vomitu non liceat, per alium tempestive eliminandi. Placet præceptum G. CHEYNÆI, qui omnes, quotquot vegeti senii desiderio ducuntur, legem sibi figere vult, tertio aut quarto quovis die a carnibus abstinendi, vel aliquo utendi cathartico x). In quam fere sententiam prævit FR. BACO de *Verulamio*, qui nihil magis ad sanitatem vel longam vitam conducere censuit, quam crebras & domesticas purgationes y). Suppetunt nostro ævo multa ex salibus neutris, mannatis & rhabarbarinis, quorum partim lenitas in solvendo & lubricando, partim vis tonica omnem de strage virium suspicionem tollit. Cum crebrior olim drasticatorum purgantium usus fuerit, mirum non est, GALENUM z) quædam tantum in victu suadere senibus, quibus vis sit molliendi alium, ut oleum ante cibum sumtum, vel ipsa olera ex oleo, æstate

u) *Galen de sanit. tuend. L. V. C. 5.* ubi de iis ex instituto egit, quibus uti senes ad alium ducendam debent.

x) *de infirmior. sanit. tuend. C. II. §. 13. p. m. 56.*

y) *hist. vit. & mort. X. 3. Op. p. m. 555.* Fidenter dicimus, inquit, purgationes repetitas & familiares longe magis ad diuturnitatem vitæ facere, quam exercitia & sudores. Monitum addit, ante cibum sumtas deficere minus. & ventriculum minime turbare.

z) *l. c. Op. Cl. II. p. 92. F.*

æstate & autumnno ficus ac pruna, hyeme caricas & pruna Damascena vel Hispana elixa, & cum mulso, in quo plurimum mellis sit, macerata. Si triduo silet aluum, non vult ad alia eos confugere, quam herbam mercurialem, marinam brassicam & cnicum in prisana, vel & resinam terebinthi, quæ soluit aluum & abstergit citra noxam. Olivas quoque ex muria commendat, & in omnibus varietatem aliquam, ne Natura adsuescat. HERM. BOERHAAVE pro excretionem crassi tuto in senibus iuvanda crocum maxime, salia & gummata, quod fibras excitent & feculentia solvant, præscribit *a*). Enematum etiam blandior vis est aluum molliendi, modo acria nulla iniiciantur, sed decocta farinosa cum oleo melle & nitro, quæ lubricant, & ipsas aridiores abdominalium viscerum recessus tenui & blando rore conspergunt, non dicam de vi aliqua alendi sub prudenti usu per has vias redundante, ne illud *Helmontii* aures impleat, intoleranda stupiditatis esse, qui ita sentiunt *b*). Renum vias succulenta virtus plantarum, radicum, olerum, fructuum pulso lotio abstergit, quo inprimis serum lactis & lac ebutyratum referimus. GALENUS in hunc scopum senibus apium, mel & vinum commendat *c*). Mellis quanta hic vis sit, superius ex HIPPOCRATIS testimonio eluxit. Sudores extorquendi senibus non sunt, halitus cutaneos, quantum opus est, sustentant infusa calida in corpore ab externi frigoris causis præmunito, vel subinde in aëre calido & sereno, si licet, obambulante. Verum ut egerenda ingestis metienda sunt, ira in summo senio, quo parum ingeritur, non nimis de excretionibus solliciti sumus. Per alias vias, quam quas Natura aperuit, nihil facile eliminandum est. Venæ sectione vitalem laticem in tanta humorum viriumque inopia detrahere nunquam audebit, qui perditum reparandi spem omnem in illo coctionis torpore exulare cogitat, de qua re olim disceptarunt *Horat.*, *Augenius* & *Alex. Mas-*

a) institut. med. aph. 1061.

b) de febr. C. VII. 16. Opusc. med. inaudit. p. m. 124. Plus in ipso reperiunt lectores, quod ægre coquant & tolerant.

c) l. c. Op. Cl. II. p. 22. E.

Maffaria. Scarificationi potest aliquando locus esse in stasi extremorum senibus frequenti. Fonticulos excitare asperum est, at diu gestatos in fene consolidare & spiracula impuri occludere, periculo non vacat.

§. XII.

Senis, ut diu superfit, tranquillum animum & perverfarum cupiditatum expertem requiro. Magnum ei opprobrium est, si intra tot annos potiri illo neglexit. Venerem ne crudus quidem senex cum tanto virium impendio tentabit. Monet eum sua frigiditas, inquit RICH. MEAD *d)*, ne pro voluptate ingratum laborem trahat & fata sua abrumpat. Turpius etiam & nocentius est, dum vis imaginationis scenam instruit, in venerem accendi. Quosdam vehemens animi motus ex mala consuetudine crebro exturgens non ledere semper videtur, quin ipsis potius vitæ languoribus mederi. At fidendum his non est, quæ aliquamdiu impetu fluctus animi, qui certe plus dissipant spirituum, quam regenerari in ista virium imbecillitate potest. Velut a nervorum & spirituum moderata & æquabili actione ingens in reliquum corpus & omnes ejus functiones commodum redundat; ita ab ea vehementer turbata, turbat autem vehementius nihil quam motus animi, titubant & imis quasi radicibus convelluntur ipse, quibus sanitas nititur, columnæ *e)*. Plus etiam lædunt adfectus animi lentiores, ut tristitia & sollicitudo, quo senectus ultro vergit. Ideo enim senes ut austeri & morosi describuntur, qui sedent moesti, & silent meditabundi. Bene sibi consulunt, si cum juvenibus sanis, quos cognationis, amoris & reverentiæ vinculum jun-

d) de monit. & præcept. med. in Conclus. de vitæ regim. p. m. 150.

e) magnam vim animi in nervos & spiritus, inde in ipsum sanguinem, illustrat ratio nervorum, qui arterias laqueorum instar circumplexi nunc vehementi concussu urgent sanguinem, nunc stringunt & remorantur pro indole varia pathematum animi, quibus nunc languet nunc intenditur actio nervorum, v. Halleri comment. in præf. ac. Boerh. Vol. III. ad §. 573. p. 448.

jungit, multum alunt commercii. Longævos fuisse legimus *Georgiam, Pythagoram, Isocratem* & famosum inprimis grammaticum *Orbilium* ex crebro juvenum consortio. *Marsilius Ficinus* pro re compertissima habet, senes, qui juvenum congressibus se miscere sæpius, ob recreatos inde spiritus novum vigorem suscipere. Delectat hilaritas juvenum & agilitas, nubem animi dissipant faceta eorum colloquia, & solatium omnino ac condimentum senilis vitæ est, liberos sæpe sibi & blande circumfusos contueri, quos etiam effusius lætos & alacres, quam fert gravitas senum, ipsam naturale reverentiæ frenum moderatur. Gaudent sane ipsi senes juventutis suæ recordari, confabulari cum suis olim condiscipulis, aureisque illis temporibus, quæ pueri exegerunt, præsentiam ærumnas conferre, & loca primæ educationis sæpe inspicere, Ita olim *Vespasianus* minime ædes paternas licet humiles neglexit ob jucundam primæ ætatis memoriam, & vel aviæ scyphum ligneum cum labro argenteo in honore habuit f). Ut multæ consolationum viæ sunt, quæ levant animum & in senili squallore deliniunt; ita imago vel propriæ juventutis vel alienæ, inprimis liberorum, non est veræ & honestæ oblectationis, quam torpenti animo conciliare potest, expers g).

§. XIII.

Somno etiam sub tepido stragulorum fotu rigidas & exsuccas senum fibras remolliendas esse, dubitat nemo. Hinc enim, modo placidus somnus sit, vita senum adpellatur, coctioni & secretionibus favens, & sub motu per vasa æquabili cohibens nova dispendia, reparans, quantum licet, perditâ, laxans simul & humectans, quibus maxime beneficiis senex sustentatur. Lavari enim

f) *L. II. C. 12. conf. Fr. Baco de Verulamio hist. nat. Cent. X. §. 942. Op. p. m. 955.*

g) *Suetonius in vita Vespas. C. 2.* in ipso eum principatu notat adidue locum incunabulorum frequentasse, ne quid oculorum consuetudini deperiret, aviæ etiam pocillo solemnibus & festis diebus usum esse. *Grotius de arca*, in qua ex carcere evasit, conservanda cogitavit.

enim, edere pauxillum, dormire, exemplum senis Homericus dicitur *b*):

Ut lavit sumsitque cibum: dat membra sopori.

Longas vigilias deprædationem vitalem, in nullo minus quam senes ferendam, vocat FR. BACO DE VERULAMIO, eamque somno cohiberi, animalium in locis reclusis per hiemem dormientium exemplo illustrat *i*). Sit hic somni eadem ratio ac cibi, quo cum exiguo frui senibus liceat, fruuntur crebro, & similiter somno, qui multum interruptus crebro repetendus est *k*). Et quid ultima senectus nisi perpetuus decubitus? ubi si non somnus, certe quies debilem & tenui filo pendentem vitam adhuc tuetur. In præsidium somni commendant lactucam coctam, syrupum e rosis siccis, crocum, melissam, violam, poma, offam panis ex vino malvatico & alia, TIMÆUSA GÜLDENKLEE lac amygdalarum cum papavere albo ex aqua lactucæ & anethi, cum pediluvii ex foliis salicis, anethi, chamœmeli, nymphææ. Opiata non conveniunt, quippe semper corpori sicco & infirmo noxia. Quod si vires sibi adhuc consent, neque pectus anhelum sit, urgente dolorum sævitiâ, uti iis aliquando cum summa prudentia licebit.

§. XIV.

Externis remediis non postrema dignitas est. Vapores, fœtus, inunctiones, balnea, clysmata, HERM. BOERHAAVE egregia ariditatis senilis remedia, mortis remoras & longæ vitæ auxilia nuncupat *l*). *Beganus* Gallus in libello, quo artem tradit bis juvenescendi, quotidiana balnea tepida cum levi frictione & inunctione plurimum extollit. Molliant sine dubio, imprimis si herbæ hujus generis incoquantur, vel si admixto lacte parantur, qualia in rigiditate solidorum & acrimonia ac spissitudine flui-

h) id sæpe Galenus repetit, ut *de sanit. tuend. L. V. C. 12. Op. Cl. II. p. 94. G.*

i) *hist. vit. & mort. I. 75. Op. p. m. 531.*

k) *conf. G. Cheynæi de infirm. valet. tuend. C. III. §. 7. p. m. 109.*

l) *instit. medic. §. 1059. & 1063.*

fluidorum, certis senum vitiis, luculenter conveniunt *m*). Oleo lotas partes inungere, mollitiem partium & flexilitatem constantius ruetur, hinc in gymnasiis, ne a magno motu præmature rigesceret corpus, lavando unguendoque cautum fuit *n*). Mulutorum fomentorum: quæ externe admoventur, par ratio est, & major fortassis eorum, quæ ex animalium classe petuntur. Neque enim negligendus plane est gradus cognationis inter corpus, quod recipit forum, & quod impertit. Vivos calentesque catellos abdomini imposuisse frigido, languenti & flatibus inter tormina distento, profuit sæpe *o*). GALENUS boni habitus puellum seni accumbere

m) vocant tamen multi balnea senectam hominum, quod fortassis nomen mererent balnea calidiora, quæ siccant & debilitant, simulque frequentiora. Nam lavabantur quidam æstivo die septies vel octis, ut *Commodus*, *Galenus*, *Gordianus* & alii, cœnantes ex parte in balneis. Abusu horum *Titus Vespasianus* præmature fertur occubuisse. *Galenus* crebra balnea in altero stadio senectutis, non æque tertio, quo minus sustinentur, convenire ait, & *Telephi* Grammatici exemplo comprobat, bis tantum per mensem hieme, quater æstate, ter medio tempore loti, cum fere centum annorum esset. *Op. Cl. II. p. 94. G.* At & hoc multis nimium videbitur ex nostri ævi moribus, a balnearum usu magis alienis, quam par est.

n) Vix re alia quam oleo copiosius veteres usi sunt, in cibus, lucernis, auguriis & inprimis juvandæ valetudinis studio. Primum officium erat, hospitum & convivarum pedes lavare & inungere, quod mox ita in luxum degeneravit, ut olea odorata, amaracina, irina & pretiosa exotica in unguentum pararent, cui se jam *Solon* opposuit, & ne viris liceret *μυροπώλιν*, lege prohibuit. Maximi usus fuit in præcavendis morbis fibræ rigidæ a gymnasticis exercitiis metuendis, immo & in reliqua sanitatis custodia. Apostolos legimus ægros oleo inunctos sanandi facultatem ab ipso CHRISTO accepisse *Marc. XVI. 13.* Elegisse videtur oleum, cujus naturalem virtutem miraculosa vi exaltavit, ut panis, cujus exigua quantitate tot hominum famem sedavit, sumta utrinque materia, quæ virium ad illum scopum utilium non prorsus nihil contineret. Diximus supra, quid prædicii ad longam vitam olim quæsitum sit, intus a melle, extus ab oleo.

o) Ut nudo ventri viventes catuli indefinenter accumbant, suadet *Th. Sydenham* iliaci, donec dolor & vomitus cessent. *Obs. med. circa morb. ac. S. VI. C. 4. Op. p. m. 77.*

cumbere voluit, ita ut abdomen ejus contingeret *p*). Sine dubio fetus æque salutaris haud fuerit, si vel vestium mole senem oneras, vel calidis linteis involuis, vel oleis inungis, vel ad focum collocas, vel vinum meracius propinas. In his nihil est, quod gradum fomenti æque temperatum & constantem promittit. Ex FRANC. VALLESI judicio *q*) non potuit DAVIDI, naturalis calor, cum senesceret, penuria laboranti salubrius a medicis consilium suggeri, quam ut formosa virguncula in sinu ejus dormiret. Severus nimis censor morum est, qui immundi aliquid inter cineres illos metuit idque pudicitiae legibus repugnare, ex suo pruritu colligit. De extrema senectute loquor, vegetior enim, ne illam de se suspicionem moveat, in fomenti hujus delectu sexus discrimen servet. In vestium tutela, corpus senile contra frigoris causas præmuniente non spernendum est tempestivi fetus præsidium *r*).

§. XV.

Suadere medicamenta non ausim, si solum senectutis onus gravat, haud morbi ejus ex antea vita comites. Probe scio, jactari remedia, quæ vitæ causas tuentur, & in immensum spatium, si histiones artis audis, protrahunt. Talia sunt gemmata, cedrina,

p) *Met. med. L. VII. C. 7. Op. Ch. VII. p. 47. B.*

q) *de sacr. phil. C. 29. p. m. 144.*

r) *H. Boerhaave instit. med. §. 1051. nil ait plus defendere corpora contra vim caustiarum externarum, quam si quis verno tempore tarde minuit hyberna vestimenta, autumnali cito iterum auget. Th. Sydenham censuit, minus perire hominum peste, gladio & fame simul, quam errore vestium præmature positorum, corporumque, imprimis sub exercitio, frigus admittentium. Hinc movuit familiares, ut non nisi uno ante solstitium æstivum mense mutent vestes. Obs. med. circa morb. ac S. I. C. 4. p. 77. Id vero G. Cheynæus pro Germanorum præcepto habet, hyberna vestimenta mature sumere, & noxas nimis perspirationis cohibere, l. c. C. 7. §. 8. p. m. 215. De senibus intempestivum puto, id poscere, ut vel cæli adsuecant injuriis, nisi adsueverint dudum, vel metuere, ne perspiratio, in iis manifesto languens, difilet nimium.*

cedrina, viperina, balsamica, bezoardica, & alia infinita, quibus credulitas toties decepta etiam nunc confidit, & vanæ spei immoritur. Pharmacum ἀθανασίας, quod veteres jam Aegyptii teste *Diodoro Siculo* vel ἀμνησίας, quod alii jactarunt, vel barbara illa nomina primi entis ex metallis, fossilibus, animalibus, vegetabilibus, solutionum radicalium, quintessentiarum, & quidquid monstrosa imaginario suggestit, quæ se & alios deludit, nolim tanquam manifeste vanitatis rea attingere, miror, etiam inter eruditos esse, quos spes tam futillis fascinat. Ambrae usu vitam in immensum extendi *Cardanus* sibi & aliis persuasit. *Fr. Baco de Verulano* pharmacopolam notat, qui usu ambrae ad annum ætatis CLX. pervenit, nobilesque ideo in Barbaria, quibus pretiosa hæc medicina suppetit, longævus fieri subjungit, plebem, quæ emere non possit, brevioris vitæ esse s). Has causarum fallacias viro de augmentis scientiarum egregie merito nollem excidisse, licet ex aliorum fide referat. At exciderunt quoque *G. W. Wedelio*, qui de ambra scribens, tenuem ejus substantiam congruere feri & sanguinis subtiliori balsamo, hinc senum vires instaurare, & velut oleum flammam alit, ita vitalem luculam ab ambrae oleo sustentari tradit. Olim judice *CELSE* 7) repertis remediis quæ sita est ratio, si mutila, certe veritati nihil derogans. Hodie nondum repertis vel inter pauca & nova experimenta dubiis, hinc tenuem spem sui tanquam per crepuscula iniicientibus, fucus statim rationis adspersitur, fallax nimis salubritatis testis. Paulo plus in re tam gravi requiritur, quam inanis per campos similitudinum lusus. Certe jactati tot remediorum thesauri parum promittunt, quorum etiam quo major actio est, eo jam minus a debili senum corpore sustinetur. At in cauta & sobria, cujus fontes succincte indicavimus, vivendi ratione plus veri momenti est, & eorum exempla, qui ad longam facilemque senectutem observantia harum legum pervenerunt, debitam his reverentiam stabiliunt. *GALENUS*, qui nec salubrem corporis statum ab ortu accepit, nec vitam ab offendiculis liberam, sed vigiliis & multis

artis

s) de vit. & mort. I. 37. p. m. 528.

7) de medic. prof. p. m. 10.

artis operibus turbatam, id tamen commodi, quod diu & a morbis fere immunis vixerit, ab arte tuendæ sanitatis se consecutum esse testatur u). Non una quidem vitæ species in illo naturarum & consuetudinum discrimine laudari temere potest, nec diffitemur, suis quemque legibus, ex proprii corporis fabrica emergentibus, maxime valere, idque discere ex perpetua & perpetui attentione ad ea, quibus læditur vel juvatur, hinc alios senes ferre adhuc exercitia, alios constantiori quiete indigere, alios lavacris & inunctione mirifice juvari, alios commode fatis iis carere. At sunt tamen aliæ, & potiores etiam, quæ omnibus conveniunt, leges, quas sequi oportet, ne senectutem, quam omnes adipisci cupiunt, accusent adepti. Necessarius est focus calor frigescenti jam corpori, lenisque & constans rigatio arescenti. Verum non sufficit, illud artis præceptum nosse, contraria contrariis opponenda esse, sed & serio cogitandum, quid & quantum in hoc vel illo gradu senii, nunc vegetioris nunc debilioris, ferant vires & ipsa, quæ tam sero æbroganda non est, postulet consuetudo? Certe ab omni violento abstinere senex debet; & summo uti moderamine actionum vitæ, quæ si intenduntur nimis vel elanguescant, sequitur, ut, ibi iusto celerius solida obrigescant, hic, ut cruda accumulentur. Fricari sæpe pro exercitio est, lavari & ungi mollitiem & flexilitatem fibrarum ad functiones tam necessariam diu ruetur. Crebro ante oculos sit prudentissimorum senum solers vitæ ordo & insignis inde redundans valetudinis fructus, ut olim *Antiochi Medici x)* & *Telephi Grammatici recentiori ævo Lud. Cornarii*. Non omni ex parte imitari licet; nam quæ aliis nocere possunt, ali-

u) de sanit. tuend. LIV. C. I. Op. Cl. II. p. 88. F. & sic alii multi. *Jac. Fabricius* genero *Simoni Pauli* vegetam fœceri valetudinem admiranti bene respondit: *diata senectutem alit. temperantia vitam protrahit, haud multum medicaminum*. Nec dubitat *Cl. Deodatus* in valetudinario suo adseverare, solis diæteticis ad annos CXX. salubriter & integrè perveniri. Plus sibi confusus olim *Aesclepiades*, si unquam ægrota- ret, pro medico haberi noluit, & visus est dictorum implevisse fidem, cum octogenarius de scala lapsus interiret.

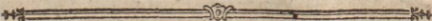
x) Egregium *Galenus* senilis valetudinis custodem sistit in *Antiocho Medico*. Is plus quam octoginta annorum quotidie ex domo ad forum, in

aliquando ijs familiaria reddidit usus, vel proprii corporis sub quibusdā fabricæ suæ privilegiis immunitas. Illa tamen tantum non ad omnes pertinent, ut passim monui leni caloris fotu frigus arcerere, molli ac tenui victu, quiete etiam ac somno, ariditatem & marcorem retardare, quove magis sub crescente senio vires deficiunt, eo ad majorem quietem se componere, & tenuius sensim ac parcius ingerere, nihil facile novi & insoliti, nihil quoque eorum tentare, quæ noxæ rea non esse longus usus confirmavit, nisi in justo temperantiæ gradu. Si pietatem Theologus, justitiam Juris consultus, ut summa vincula cum Deo & hominibus merito commendant, medicus temperantiam, quæ utraque vincula sustentans mentem sanam in corpore sano tuetur, inculcare haud oscitans debet, & inter tot vitæ scopulos monere inprimis juvenes:

Venturæ memores jam nunc estote senectæ! y)

quo civem concilium convenerat, tria circiter stadia pedibus confecit, inde ægros in vicinis locis inviit, ad remotiores vel sella gestatus vel vehiculo usus. Domus ei conclave præbuit camino per hiemem calens, æstate citra ignem puro & temperato aere gaudens, ubi dejecta prius alvo mane fricabatur. Hora diei tertia vel quarta cum melle attico plerumque cocto aliquid panis sumisit, ad sextam vel septimam legens aliquid solus vel cum aliis transigens. Tum in publico balneo frictus, lotus & leviter, quantum seni convenit, exercitatus accessit ad prandium, in quo primum sumisit, quæ alvum mollirent, deinde aliquid piscium saxatiliū vel pelagiorum. In cœna, quod prohi succi esset, & non facile corrumpetur, ut far cum melle aut ex jure simplici, delegit. Sic sensibus integris membris & ad solita ministeria idoneis ad extremum duravit, de sanis tuend. L. V. C. 4. Op. Cl. II. p. 90. F. G. Sinit ibidem Galenus Telephum grammaticum provectionis ætatis & centum fere annorum, de cujus parciore lotione jam quædam attigit. Quibus vero diebus non lavabatur, iis circa tertiam horam unctus est cum exigua frictione, mox mel optimum erudum alicæ mistum estavit, nil præterea pro jentaculo, pransus hora septima aut paulo citius, oleribus primum, dein piscibus aut avibus sumtis, vespere panem ex vino *κεχαυμένο* guitans. Galenus in eo maxime quippe seniori notat parciorem balnei usum bis terve per mensem v. ib. c. 12. p. 94. G.

y) alio scopo Naso in arte am. III. 59. Paucissimi certe sunt, qui illam, ad quam temperantia in suis legibus cognita ducit, vitæ metam vere attingunt; & exclamare sub placido discessu possunt: *Vixi & quem dederat cursum Natura, peregi.*

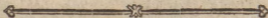


DISSERTATIO
DE
CURA MAGISTRATUS
CIRCA VALETUDINEM
CIVIUM

PUBLICE PROPOSITA
GOTTINGÆ, D. 13. APRILIS 1758.

RESP.

JESAIA JUDA,
NICRO-ULMAE FRANCO.



§. I.

Curis pii magistratus, cui alia quam civium salus non est legum suarum norma, sanctum sine dubio & inviolabile, tanquam divino instituto, obsequium debetur. Ingens beneficium est, tot improbis hominum in contraria ruentium desideriis & erroribus frena iniici, singulos ab injuriis sibi invicem inferendis arceri, omnes ad mutuum quendam officiorum consensum compelli, externæque securitatis præsidia stabiliri. Quis ita neget, quæ ingentia sunt divinæ providentiæ circa vitæ nostræ opportunitates munera, per manus magistratus ad nos, derivari? Quin ipsis etiam animis & corporibus civium cura superiorum non e longinquo consulit, ibi fomenta pietatis publico Numinis cultu sustentat,
hic

hic adminucula sanitatis ab externis offendiculis, in aere, victu aliisque rebus, quarum perpetuo commercio fruimur, obviis sua auctoritate vindicat; adeoque cives pios, justos sanosque, id est, omnis, quantum licet, felicitatis compotes reddere, certe ne quid latentis vitii sub sua indulgentia emergat, & in plures tanquam contagio quodam se diffundat, prohibere nititur, illaesa tamen, modo publicæ noxæ rea non sit, civium libertate.

§. II.

Fieri enim cum non possit, ut vel ipsi parentes, quorum sollicitudinem probus magistratus æmuletur, omnes suorum, licet paucorum numero & sub oculis suis crebro versantium navos & errores cognoscere, præcavere & emendare queant; certe adultus quilibet & rationis suæ compos in illa communi vivendi agendique regula, quam vitæ suæ rationibus congruentem sub ipsis superiorum auspiciis ex institutione plurimorum haurire & attento ad aliorum exempla animo perficere potest, merito in rebus agendis suo relinquitur arbitrio, sique impingit pedem tories monitus, suo sensim, quos alieno poterat, vitæ scopulos cognoscit & vitare discit periculo. Sibi tribuat culpam, qui discernere non didicit, *Apicii* an *Platonis* cæna rebus suis magis conveniat? Natura singulos sub solerti instinctu bonis, quæ felicitatem suam fulciunt, potiundi, propriæ tutelæ commisit, cui obstaculum haud ponit magistratus, nisi in actione, cujus damnum ad plures redundat. Dum vero in cæmendis peregrinis mercibus, in pompa funebri, quæ tota olim patrimonia consumsit, in vestitu, in copia vasorum aureorum & argenteorum aliisque multis modum subinde magistratus præscripsit, non tam liberam manus quam nocentes cohibuit. Velut manifeste prodigis, ne aliis exemplum præbeant, vel perdant familiam, vel quod propriæ rationis deliquitum notat, prono pede in fortunarum suarum præcipitia ruant, sapienti instituto ii adjunguntur, quorum oculus ad profusa istorum impendia attendit eademque moderatur; ita in rebus, quæ sanitatis columnas subruunt, laudanda etiam magis est magistratus severitas, si effervescentis luxuriæ æstum, ne alios nimis in transversum rapiat, certis in multorum salutem finibus coercet. Fortassis hic li-

mitem excessit veterum censorum rigor a), ex quorum instituto necesse erat apertis cives januis cœnare & læsæ in parvis sobrietatis pœnam formidare. Tam morosæ virtutis quis stare velit judicio? Ita vero sumptuariæ Romanorum leges, quas *Cato* cibarías dixit, arctius injecerunt vinculum, quam liberi tunc homines tulissent, nisi adhuc memores, per aliquot secula majores suos solo farre & pulte victitasse. Horum intuitu exemplorum æquo tulerunt animo, cum lex *Orebia* numerum convivarum, *Aemilia* cibi genus & modum præscriberet, *Fannia* asses centum in una cœna, licet solemniori, excedere vetaret, *Didia* etiam per univerfam Italiám pœnas sine discrimine exigeret, non modo ab his, qui majori sumtu cœnas instruxissent, sed & iis, qui interfuissent b). In hæc facile consensus ævum a nostra mollitie alienum, aqua pro vino usum, neque hoc deinceps nisi indigena & cum miscela aquæ, feminis vero ab omni ejus usu exclusis c). Ne hodie defunt leges, quæ in variis locis paulo asperius restringunt

- a) Hæc severæ disciplinæ custodiâ censoribus sine provocatione commissa primo frugalitatis ævo stetit inconcussa ab A. R. C. 311. ad 667. crescente deinceps luxu & fortuna populi vacillans & a *Cladio* tribuno plebis tantum non abolita sinistrum maxime omen sub *Augusto* cepit, cum tribunal ad ingressum censorum, qui ultimi private fortis erant, corrue-ret. Nomen deinde ad *Decii* tempora, at haud prisca muneris fides super-suit, cum plerique imperatores, qui & his curis se ingerebant, publici luxus frena laxarent.
- b) *Ant. Gellius in noct. Attic. L. II. C. 4.* has leges varias describit, inprimis *Fanniam*, quæ festis quibusdam diebus centenos, aliis decem diebus per mensem tricenos, reliquis generis aeris in cœnam impendi permisit. Novæ deinceps leges semper aliquid de rigore sua remiserunt, ut *Licinia*, quæ ducentos aeris nuptiis indulsit, ceteris diebus tricenos, integro profus eorum usu, quæ ex terra, vite vel arbore provenirent.
- c) Crimen habitum est par læsæ pudicitiæ, si vinum bibissent, quo accendi libidinem lex *Romuli* in mulieres asperior, censuit. Cum *Ignatius Metellus* uxorem peremisset, quæ vinum gustaverat, non solum res illa accusatore caruit, sed & reprehensore, unoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pendidisse. *Valer. Maxim. L. VI. C. 3. n. 9. p. m. 558.* confer. *Plinium in H. N. L. XIV. C. 13.* qui *Egnatium Mecennium* vocat, cædis a Romulo ipso absolutum. Nec feminis *Masilienibus* & *Milesiis*, vini usum licuisse, scribit *Aelia-*

gunt in nuptiis vel aliis diebus, quibus gulæ litatur, ferculorum numerum. Novi, in celebri ciuitate non licere istis diebus plus quam unam, quæ assata continet, patinam exhibere. Ob quam rem moris est, in una quidem patina at prægrandi ingentem assarum carnum varietatem offerre, adeoque legem speciem integram ista interpretandi vafritie deludere, iustiorẽ certe futuram, si mitiori imperio libertatem circa varia per solum abufum, quo nulla res vacat, aliquando noxia limitaret. Neque enim tunc adeo frequens esset, quod obiici passim solet, inventa lege inventam fraudem esse. Ipse hinc *Tiberius* in tanta potestate sua indecorum ratum attrahere, quod non obtineret, litteris tantum ad senatum scriptis questus est, tot hac in re a maioribus repertas leges, tot, quas diuus etiam *Augustus* tulisset, illas quidem oblivione, has, quod flagitiosius, contemptu abolitas securiorem luxum fecisse d).

§. III.

Circa communia potissimum vitæ & sanitatis præsidia, quæ Natura singulis sine discrimine indulgit, ne vitium contrahant, longe

nus Hist. var. L. II. C. 38. imo nec Romæ nobilioribus viris ante annum ætatis XXXV. licuisse subjicit. Ceteris opprobrio fuit, meracum bibere, & barbare habita, qualis Scytharum erat. ἀκρατοποσία, cuius veteres etiam Germanos reos fuisse, haud temere dixerim. Citant verba *Taciti de mor. Germ. C. 22.* consultabant de rebus maximis inter pocula, quod & nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalcescat. Ex quo ipso tamen iudicio primum illud concludo, mensuram potus, qui aperta reddidit & animosa pectora, infra lineam ebrietatis fuisse. Deinde ne concludo quidem vinum eos bibisse, nedum meracius. Interior certe *Germania*, si forte quasdam Rheno propinquiores provincias excipere velis, vino caruit, quippe cui eodem *Tacito* teste potus fuit ex ordeo in quandam similitudinem vini corrupto.

d) Graviter hæc verba *Tiberii* recenset *Tacitus* in *Annal. III. 54. p. m. 232.* Ipse *Tiberius* ut suo exemplo publicam parsimoniam iuaret, solemnibus cœnis pridiana sepe & semesa adposuit. *Sueton. in vit. Tiber. C. 34. p. m. 539.* *Augustus* pariter ternis tantum ferculis cœnam, aut eum abundantissime, fenis præbuit, nec ipse ter amplius supra cœnam bibit. *Sueton. in vit. Aug. C. 74. p. m. 395. & C. 77. p. 403.* Sed spem exempli evertit dispar subsequenti ævi ratio.

longe majori merito & inter vora omnium oculus magistratus vigilat, medicorumque de ea re iudiciis eo auscultat benignius, quod sua æque in his quam omnium civium res agitur, sua & illorum, si neglexerint, incolumitas periclitatur. Primum hic locum Aer occupat, quo carere nemo per momentum potest, cum victu & aliis longe possit diutius. Pertinet ad res illas, quas ob ingens salubritatis momentum Natura extra rapinæ periculum, imo extra invidiam, quæ alioquin circa majora bona maxime exæstuat, adeoque tutissimo loco posuit, quam intercipere nemo, nulla onerate vectigalium injuria possit. Si olim *Pescennius Niger Palæstinis* levamen onerum & severioris censuræ rogantibus paulo respondit acrius: *imo aërem vestrum censere vellem e*; iisdem tamen videtur verbis agnovisse, se, quod velit, in potestate sua non habere. Occurrit in veterum scriptis vectigal *ἀερίων*, at non inepte *Procopius* censuit, tale intelligi, quod supra solitum canonem quasi ex aëre exigitur *f*). Certe omni magistratui ad sensum communis indigentiae attento convenit, ut non solum non oneret, sed & expediat magis & adversus ingruentem corruptelam tueatur aërem, qui cœlesti munere & perenni rivo singulis, quo se cunque vertunt, de hoc tam necessario vitæ pabulo, ne sollicitis quidem ultro circum-

e) *Ael. Spartian. in vita Pescenni C. 7. p. m. 377.* Ad quæ verba *Cl. Salmasius p. m. 151.* *Tertullianum* citat, qui vendi a publicanis & cœli & terræ & maris transitus queritur. Quæ tamen verba sine ambiguitate non sunt. *Clarius Casaubonus*, in notis ad *Spartianum* avaritiæ principum tribuit, quod tributum illud *ἀερίων* non *Judæis* solum, sed & in universum omnibus impositum sit. Verum agnoscimus nomen tributum, nondum rem ipsam. Res fere se habet ut cum fontibus olim vinosis dictis, qualem in *Paphlagonia* *Vitruvius* notat *L. 8. C. 3.* Talem fontem quis sensu proprio accipit? merito de vi inebriandi, quam instar vini habere creditur, intelligant interpretes. Sic tributum ex capite novo & insolito dixeris quasi ex aere exactum.

f) Confer. *Jac. Cuiac. Obs. LX. c. 7. p. m. 217.* ubi occasione vectigalis ex umbra capti meminit quoque illius ex aere, sed titubanter. Forte, inquit, exactum ex aere est, videturque *Cædrinus* id ævo *Michaelis Paphlag.* adscribere. Mox subjicit verba *Procopii* in *anecdosis*, nec iisdem repugnat.

cumfunditur. Haustus pulmonibus, deglutitus cum cibo & potu
 ipsisque venulis in cute hiantibus resorptus velut non una virtute,
 si purus, ita non vna noxa, si contaminatus fuerit, vitalem hu-
 morum nostrorum laticem imbut. Quæ non inde copia morbo-
 rum emergit, epidemicorum, pestilentialium, contagiosorum?
 quæ non strages civium ex hoc fonte oritur? quem obstruere ne-
 quit sola medici manus, nisi ad delendam noxam variis officiis,
 superiorum lege, conspirent cives, publicique ex ærario sumtus
 levent onera, & multis, quæ occurrunt, difficultatibus tempe-
 stive prospiciant.

§. IV.

Non est hujus loci, nisi succincte indicare, quid sit in aere
 nobis tam amicum & salutare? quid vi illa priver, & an aeri istis
 jam vitis laboranti aditus ad interiora pateat? Propria aeris na-
 tura in fluiditate, gravitate & elasticitate g) triplex habet agendi
 momentum, omnis in se corruptelæ expers. Miscela aliarum
 rerum semper aliquid novi beneficii aeri impertit, sive elemen-
 tum igneum, a cujus vario gradu caloris & frigoris vicissitu-
 dines

(g) *Fluiditas* levissimo motui auscultans, nullo gelu coiens, nullo sub pon-
 dere solidescens permeat pleraque corpora, miscet, solvit, latentesque
 vires excitat. *Gravitas* pro gradu raritatis & densitatis, altitudinis &
 varietatis tempestatum & meteororum, alia quidem perpetuo est, sed sub
 illo tantum discrimine, ut summum ejus pondus æquivalcat mercurio in ba-
 rometro ascendenti ad $30\frac{1}{2}$, minimum ad $27\frac{1}{2}$ pollices. *Elasticitas* in
 tantum spatium, quantum a pondere comprimente amisit, se expandere
 rursus nititur, adeoque vi maxima post maximam compressionem, lege
 ceterum immutabili, licet multis annis inclusus aer & compressus hæ-
 reat. Edoceatur experimentis *Towaleyanis* & aliis, aerem nostrum in
 spatium *16ies* minus vere redigi & in spatium *32ies* majus se æquabili
 distributione vere expandere. Nec dubium est pro novis ponderum in-
 crementis crescere arctiora aeris spatia, quamvis inter capta experimenta
 modus non facile existat, quo aer communis in spatium *64ies* minus
 reduci queat, ob enorme pondus argenti vivi, ad quod tubus firmus
H. Boerhaave Elens, Chem. T. I. P. II. p. 447. ad finem. De aère in
 minimis non elastico v. not. b) & c).

Richter's Opusc. T. II.

LI

dines pendent, sive aqueum, quo humidioris vel siccioris aeris temperiem aestimamus, sive denique tot halituum vegetabilium, animalium & mineralium, totque seminum varietatem spectes. Hæc omnia mixta invicem penitus & quasi in communi foco digesta ac elaborata secundum proprias naturæ leges nunc telluris sinum nova fecunditate imprægnant, nunc inprimis, quidquid animalium corporum est, vitali adflatu reficiunt. Inter hæc salubrior aer non est, quam qui crassioribus exhalationibus defecatus, magnæ & subitæ mutationis expers, gravis, serenus, siccus & temperate calidus a purioribus locis spirat, lenique vento agitur. Ex quo ut oppositi aeris indoles elucet, ita sane pro ratione tempestatum anni, sirus corporum cælestium, soli exhalantis, maris, fluminum, paludum, montium, ventorum ingens nascitur virium, quæ in corpus nostrum agunt, varietas, ut nequeat sine exactioris chorographiæ subsidio aeris in uno loco salubrius, in alio nocentius, spirantis indoles cognosci, quamvis & tunc ambigua in multis & hiulca cognitio sit. Quæ vitia inde emergunt, vel ejusmodi sunt, ut pro ratione corporis recipientis nunc hos vel illos sigillatim pro vitæ suæ rationibus offendant, quibus consulere medicus non interpellatis superiorum negotiis potest, vel ut gravi statim injuria multos nullius in vita erroris sibi conscios invadant, ubi vel ipse magistratus malo serpenti iis, quæ in sua potestate sunt, externis occurrere præfidiis, & medicorum fulcire operas ultrò contendit. Neque enim aeri sub illis nocendi viribus præclusus est ad interiora accessus. Quidquid enim contra hunc, sive per bronchia pulmonum, sive vias eutanas, sive ex primis viis in vasa lactea obiiciunt, nititur maxime experimentis illis, quod ex nulla corporis animalis membrana sub ipsa exhausta antlia aer emergat, nec sub eadem tenerioris fabricæ pulmo aere inflatus detumescat. Cui aeris non permeantis argumento, cum vera ejus & perpetua in omnibus solidis nostris fluidisque & ipso calculo intro genito præsentia ad oculum facile demonstranda repugnet, intellectu difficile non est, rem eo redire, ut aer per se dictis viis exclusus, in aqua vero aliisque liquidis solutus divisusque transeat simul, ubi aqua vel alia liquida, in quorum sinu hæsit, transeunt, imo constanter in iisdem lateat nec evolui

evolui iterum naturali caloris nostri gradu possit *b*), evoluatur tamen, si vel antlia vim pressionis levat, vel calor ultra gradum naturalem intenditur, vel vires efferuescentiæ, fermentationis & putredinis vincula partium destruunt. Illis vnice ex caussis evolutus iterum & collectus aer elastica sua virtute, sine qua lauit, agere iterum incipit. Frustra vero aeri intra nostra fluida divisissimæ elementis adhuc hærenti vim illam elasticam cum J. A. BORELLO *d*) tribuunt, & coctionum inde vires & virales in sanguine oscillationes derivant, sub quibus partes humorum in concretionem proprio nisu tendentes dimoveri invicem, & fluiditatem in vitæ usum tam necessariam oscillando conservari arbitrantur. Non satis pendunt, quod sub illis momentis elasticæ virtutis, nunc tantum spatium, nunc tantillum, pro vario caloris gradu occupantis functionum tantum non omnium periclitetur integritas. Quis nescit, perire animal quasi fulgure ictum, cujus venis paucillimum externi & elastici aeris infusum sit *k*)? Est elater ab unitis ejus compressisque elementis intra limites potestatis se invicem repellendi. A quo mutuo pressu repulsuque partium ipse IS. NEWTONUS vim elasticam deduxit *l*).

§. V.

b) Herm. Boerhaave in Elem. Chem. T. I. P. II. p. 525. 526. ubi docet, in chylo, lacte, sanguine. sero lactis, saliva, bile, succo pancreatico, lotio hæreere aerem naturaliter, addit ita divisum esse, ut in hac forma non agere tanquam aer, neque ex liquidis illis se expedire possit ad gradum caloris 92, qui apud nos sani sanguinis maximus est. Si contingit, ut præternaturali calore evolutus & forma bullularum collectus intra vasa hæreat, redit in unionem partium antea separatarum elater, sed funesto eventu. Ita Frid. Ruyschius in subita mulieris morte cor reperit flatu aereo turgidum, v. ad *Exp. probl. XVI. Resp. p. 9.*

d) De motu animal. P. II. C. 8. prop. 115. p. m. 139.

k) Jo. Jac. Harderus in apiario suo post Obs. 25. p. 114. aerem siphonis ope in venas jugulares canis sine vi injecit, & post brevem ejectionem respirare desit animal, venæ turgidæ, spumosæ in sanguine bullulæ, cor distentum adparuerunt.

l) In philof. nat. princip. L. II. Prog. XXIII. theorem. 18. p. m. 270. in fluido elastico vires centrifugas particularum ponit reciproce proportionatas distantis centrorum suorum. Similiter Jac. Hermannus in Phoronom. L. II. S. I. O. 7. p. m. 186. elasticitatem ait consistere in

§. V.

Conditio & opportunitas vitæ perosque ad certa loca, quicunque demum ibidem aër spirat, vinculo vix dissolubili adstringit. De sede fortunarum plus cogitant, quam præfidiis valetudinis, illa ut plurimum ætate, qua rebus suis prospicere incipiunt, nondum titubantis. Parum moventur, si in variis provinciis validos longævosque majori & constantiori numero reperiri audiunt, modo sub oculis suis non sit faviens luculenta civium strage lues, reliqua mala lente & tacite germinantia tanquam longe a se remota negligunt. Neque diffiteor, patrium aërem, licet aliquando nocentior, ferri ex consuetudine, & ut PLINIUS ait *m*), adfectos etiam in pestilentibus durare: unde coeli specie salubrioris mutatio interdum lædit. Quo refertur solet nomenclologia Helvetorum montanum aërem suum cum illo planiorum regionum *n*) permutantium, quorum molestus languentis valetudinis sensus non nisi reditu in patriam tollitur; quemadmodum ex contraria ratione juvat relinquere coelum, quod genuit morbum & sustentat *o*).

Vis

nibus illis, quibus aereæ moleculæ a se invicem recedere conantur. Hinc *Herm. Boerhaave in Elem. Chem. T. I. P. II. p. 454. & 524. non est*, inquit, *clater aeris in uno ejus elemento, sed pluribus unitis*. Patet, cur aer aquosis vaporibus refertus sit minus elasticus? quippe divisus nimis & solutus, pariterque cur in aere incluso pereat animal? sub cujus halitu aer non renovatus elasticitatem in respiratione tam necessariam sensim perdit. In qua re egregia sunt experimenta *Jo. Veratti contra Jac. Pistorinum in Comment. Acad. Bonon. T. II. P. I. p. 34. P. II. p. 267.*

- m*) *Hist. Natur. L. XVIII. C. 5. salubritas loci*, inquit, *non semper incolarum colore detegitur, quia adfecti etiam in pestilentialibus durant.*
- n*) Videtur mixta ex contrariis quasi locis atmosphaera ejusmodi esse, cui facilius & brevi peregrinantes adfuescunt. Quo nomine *L. M. Lancisius Romam* laudat, quæ nitidos colles, amplas convalles & lætam planitiem utili temperamento habet: *de nativ. Rom. coel. qualit. C. II. 2. p. m. 3.*
- o*) *Celsus L. II. C. I. p. m. 43. pessimum*, inquit, *ægro coelum est, quod ægrom fecit, adeo, ut in id quoque genus, quod natura pejus est, in hoc statu salubris mutatio sit.*

Vis consuetudinis in levioribus vitiis facile agnoscitur, majoribus vitæ injuriis non nisi paucissimos conciliat, cum plurimi sub iisdem experimentis occumbant, adeoque fas sit, indigentiae humanæ remediis constantioris salubritatis subvenire. Licebit utilia & salubria ex præceptis *Atilii Reguli* conjungere, qui nec sæcundissimis locis infalubrem agrum parare nec effœris saluberrimum suadet p). Raro consilia, ut par erat, struendarum salubri loco ædium ineuntur, nedum urbium, quæ si loca occupant a maribus, paludibus, & montibus remotiora, nec in vallibus umbrosis sita, unde ex una parte falsi aut putres halitus haud inquinant, ex altera retenti & lentius agitati aeris noxa non emergit, forruita tamen illa res est, quæ raro civibus ad id attentis & bona sua agnoscen-
tibus contingit. Si secus est, non ideo de transferendis saluberrimis cogitant, vel ipsa urbe, ut *Selapini* olim, qui ob viciniam lacus gravissimis quotannis morbis correpti translatis quater mille pedum distantia a veteri urbe sedibus, mox meliori valetudine & a pristinis offensis libera frui coeperunt q). Etsi vero nec propria omnibus domicilia struere licet & πρὸς τὰ κτήματα καὶ πρὸς ὑγίαιαν καὶ πρὸς εὐμετέραν suadente *ARISTOTELE* r) accommodare; cuilibet tamen in aliena etiam & conducta domo convenit, omnem immunditiam arcere, aeris sæpe renovandi curam gerere, haud ferre sordium cumulos, haud stabulorum & latrinarum squalores, eosque suæ quasi corruptelæ fato relinquere. Nunquam non publicæ munditiæ cura suo scopo excidet, si ex interiori domuum sinu perpetuo rivo emanat, quod externum aerem corrumpit.

§. VI.

p) *Plin. Hist. N. l. c. Ed. Harđ. T. II. p. 101.*

q) *Vitruve de archit. L. I. C. 4.* ubi id factum scribit venia populi Romani, rem dirigente *M. Hostilio*, nova mœnia constituente & areas dividente.

r) *De cura rei famil. C. 6. Op. T. III. p. m. 674.* ubi domos hieme ventis, æstate soli expositas commendat. *Paulus Zacchias* ædium situm duplici beneficio æstimat, accessu nempe liberiori aeris & luminis. Deterior tamen ei est privatio directi luminis quam privatio aeris persiantis, quia lumen emendare potest aeris vitia, non æque persians aer incommoda umbræ, quasi. *med. leg. L. V. tit. IV. Qu. 6.*

§. VI.

In nulla certe re æquius ad rescindendas in ortu morborum causas magistratum curam versari arbitror, quam in munditie urbium. Tot millia hominum aliorumque animalium incredibilem fundunt materiæ perspirabilis copiam, quæ in urbe non adeo magna facile centena millia librarum quotidie superat. Hæc vero talia sunt, quæ ob suum in putredinem nisum non tulit amplius natura corporum, sed tanquam mox per moram indultam nocentiora tempestive ex omni limite suo expulit. Sit ita, aquosas maxime exhalationes esse. Præterea vero, quod tenui & subtili vitio haud carent, tum quoque ipsa copia aquosi elasticam aeris virtutem in opere respirationis tam necessariam nimis labefactat. Reliqua corporum excreta, quorum præceps magis ad putrem corruprelam transitus est, justiore quoque inquinati aeris suspicionem pariunt. Nocentiores sunt morbidorum & mortuorum animalium halitus, quos G. CHEYNÆUS mera venena teste omnium gentium & seculorum experientia adpellat s). Hinc sepulchra in cœmeteriis prope templa, vel ob conclusum infectumque aerem majori cum damno in templis ipsis t), male mulctant pios hominum huc ruentium conventus. Neque prætereundi sunt, qui immundas in urbe artes exercent, coria u) præparant aut chor-

s) *De sanit. infirm. tuend. C. I. §. 7. p. m. 15. Certe a cadaveribus sive humanis sive aliorum animalium deterrima inter omnes expirationes attolluntur, inquit P. Salus de febre pestil. C. 20. p. m. 144. Sæpe observatum est, non solum insepulta a magnis præliis cadavera, sed & vetera sepulchra incaute aperta pestes peperisse cum magno incolarum exitio.*

t) *Inde Lilius Gyraldus de vario sepeliendi ritu scribens valde improbat, ex nostrorum temporum consuetudine cadavera intra aedes sacras sepeliri, & Bernh. Ramazzinus templa ait ob copiam sepulchrorum, imprimis cum crebro referentur, graves æstivis diebus foetores, qui suffimento ex myrrha, thure & aliis ægre corriguntur, spargere, de artif. morb. C. 17. p. m. 314.*

u) *Quæ molliunt in pice liquida & coquant inter horrendos foetores, ex quibus nata Bellavaci lues A. 1750. regio interdicto anam dedit, ne id amplius nisi in certa ab urbe distantia fieret.*

chordas pro instrumentis musicis, opus carnicum, quod proprie circa mortuorum carnes versatur, tractant, calcem parant, quæ æstuosum reddit & præfocantem aerem, aquas stygias conficiunt, vel in mineralium examine circa argentum viuum, arsenicum & alia constantius occupantur, quos brevi pallor, macies & tabes corrumpunt, vel qui falsamenta, pigmenta, seba excoquant, vel linum & cannabin in aqua macerant x). Quid de granariis & cellis frumentariis subterraneis y) dicam, de puteis passim neglectis & viarum squaloribus? Redundantia ex his in civium, maxime eorum, qui jam labe viscerum laborant, asperrima mala plus in progressu unum magistratus mandatum inhibet, quam centum medicorum consilia. Si enim armentorum oviumque gregibus nulla in urbe vel brevis mora conceditur, si in his sepulchra vel pauca vel nulla feruntur, si immundis artibus in suburbiiis tantum & liberiori aere locus est, imo & horreis stabulisque, si denique per publicas cloacas ad aliquam veterum normam spurcitiæ in plateis occurritur, quin & intra privatas domos violatæ

tur-

x) Anglorum legibus sub gravi pœna cautum est, ne cannabis aut linum in aquis, unde pecudum greges bibunt, maceretur. v. *J. Jac. Mangeti bibl. pharm. sub voce cannabis p. 471.* Hic magis de humana salute solliciti *P. Forestus, Alex. Benedictus, Laz. Riverius, P. Salius, Lud. Septalius, Paul. Zacchias* & alii multi removeri hos homines ab urbe volunt. *Mitius P. Pereda, Gomet, Pareira* & alii sentiunt. Tota quæstio ita videtur dirimi posse, ut in aquis cursus perpetui impune liceat linum macerare, at ubi palustres aquæ sunt & ventus silet, pestilens hoc opus sit & serio inhibendum. Inter epidemias febrium perniciosarum & castrensiùm a *Lancisio* accurate descriptas altera in urbe veteri A. 1705. nata vicinis stagnis, in quibus linum & cannabis macerebantur, ortum debuit. *de nox. palud. effluv. L. II. Epid. II. p. m. 185. ad 201.*

y) Granaria in domiciliis, cellæ frumentariæ in subterraneis foveis puteisque, utrinque noxam, quamvis impari gradu, pariunt. Quo major frumenti copia est, & quo crebriori, ne teredinem vel alia vitia concepiat, agitatione eget, eo nocentior surgit & pectori infestior agitated pulvis. In foveis autem & puteis perniciem aeris dixeris & eorum, qui huc temere descendunt, antequam conclusus ille & corruptus aer exhalat. Ferri tales putei non debent, nec cellæ nisi in apertis magis & extremis civitatis locis. v. *Paul, Zacchia Qu. med. leg. I. c. Qu. VII. 10.*

turpiter & cum vicinorum querelis munditiei modus præscribitur, quis non ejusmodi magistrarum divini illius præsidii, quo salubrior aer adspirat incolis, strenuum vindicem dixerit, tot fontes variæ corruptelæ severioris legis custodia obstruentem? Messum medicorum inde minui, per ludibrii speciem obiiiciunt. At potius cum magno eorum solatio levantur tædia laborum, fructu suo inter succrescentes externorum vitiorum fomites carentium. Duo sunt, ob quæ maxime negligi dicta solent. Gravari nimis aërium clamant, & inanem fortassis metum de tot malis & corruptelis imminentibus iniici, neque deesse, qui ipsis fœtoribus illis, quasi virtute medica non careant, patrocinantur 2). Securitatem mitius

2) Turpe hoc patrocinium est, quod etiam medicas virtutes fœtoribus illis tribuit. Non nego, insuaves odores aliquando in vitiis nervorum salutares esse, sub crebro hysteriarum experimento. At putrida toti humanæ naturæ, cuius exitium putredo est, adversa nemo sanus nisi temere excusat. *Alex. Benediktus de peste* 66. medicum refert in fœvissima peste Cretensi canes omnes necari & per plateas dispergi justisse, eorumque tetro fœtore civitatem sanitati restitutam esse. Id refert ex rumore, & inter barbaros quidem, unde quid non fabularum? *Jos. Quercetanus in alexic. pest. C. 6.* fœtorem platearum *Latetia* idoneum corrupto aëri corrigendo remedium visum multis medicis fuisse scribit. Visum igitur, sed aliis sanioribus non visum, nec ipsi *Quercetano*. Intelligebant enim, ne urbi fœtor ille probro esset, hoc paradoxon colorem ministrasse. Nec credidit *Ludovicus XIV.* qui optatam a bonis medelam attulit, ut *Latetia* hodie exuere nomen suum possint, quod a luto habent. Sunt, qui in peste *Romana* & *Bononiensi* evasisse periculum scribunt, qui prope officinas coriariorum habitarent. Optime hic respondit *Lancisius l. c. L. I. P. I. C. 5. p. m. 14.* aliam ibi macerandi corii rationem obtinere, cum calce nempe & mixtura aliqua alexipharmaca probi odoris. An & iis fas est respondere, qui *Vespillones* tot peste defuncta cadavera efferentes valere obiiiciunt? *Valent*, dum efferunt, at quousque? non attendisse puto futiles illos homines. Attentior hic oculus *B. Ramazzini* nullum vespillonem se senem vidisse testatur. Addit semper iis cadaverosas facies & luridas esse, hinc malignis vocat & perniciosis febribus ac repentinæ morti obnoxios. *Quid tam efficax fingi potest*, inquit, *ad pestilentiales morbos excitandos, quam creber in sepulchra descensus, ubi per moram tam putida aura adspirat Et spiritus coinquinat. de morb. artif. C. 17. p. m. 514.* De subito tali interitu vespillonis a sepulchri putore, conf. *Lancis. de nox. pal. ess. L. II. Epid. I. C. II. p. m. 152.*

mitius dixerim, cum cæcitas sit, quæ nulla perspicit pericula, nisi quæ subito & cateruatim ingruunt. Perire multos vident quoridie, id non intelligunt, inter tot semina malorum, quæ magna parte in primo germine opprimere poterant, adultasensum occubuisse.

§. VII.

Sæpe auctoritas legum sub tenuibus impensis hic sufficit, vel si majoribus opus, quis honestiorum civium se censui tantæ utilitatis facile subduxerit? Non opus est, nobile illud *Tarquini Prisci* exemplum nisi e longinquo imitari, qui purgamenta urbis per cloacas & fossas, quarum minores in majores ibant, sub firmissimis fornicibus, ipsis excisis montibus, ad *Tiberim* derivare æterno in urbem merito instituit, quod opus omnium maximum vocat *PLINIUS* & ad urbis miracula refert a). Laude quidem non vacat, si rei tanti momenti splendor accedit & durabilitas, reduci tamen ad arctiores veræ indigentiae terminos potest. Nec desunt hodie urbes, per quarum plateas simili scopo decurrunt canales quadrato lapide structi & nulli supra se moli facile cedentes, qui recipiunt fordes etiam ex domibus passim eo deductas, & ob lentioris defluxus moram, referatis cataractarum claustris, irruente aquarum rivo plenius eluendas. Cui scopo faver urbium, quemadmodum nostræ, opportunus sub leni declivitate situs, qui nihil fordium in defluxu retardans commode in annum pronioribus viis substratum terminatur. Si non est his impendiis locus, certe decet, sentinam platearum diligenter & mane quidem æstivis

a) *Hist. Nat. L. XXXVI. C. 16. Livius Hist. L. I. 56. cloacam maximam, receptaculum omnium purgamentorum urbis sub terra, & L. V. 55. cloacas publice ductas privata passim tecta subeuntes commemorat. Cassiodorus stuporem illa spectantibus parere scribit. L. III. Ep. 30. Maxime Dionysius Halicarn. L. III. antiqu. Rom. p. m. 200. utilitatem operis & impensarum magnitudinem ex C. Aquilio illustrat, quo teste censores neglectas aliquando, hinc reparandas, cloacas mille talentis locaverint. Sunt sexcenta aureorum milia *Nardino*, 2400000. floreni gallici *Harduino* ad l. c. *Plinii* T. II. p. m. 742.*

æstivis diebus, vesperi hiemalibus evehi, idque lente & rectis curribus, non indulta mensium mora, ut apud nos nuper in summa immunditie, multorum morborum feraci, factum est. Paludum siccandarum ut intra urbem ita & vicinis extra eam locis princeps semper cura sollicito magistratui incumbit, cum inde solitudo urbium toties nata sit *b*). Intelligo limosas aquarum colluvies in sinu sæpe magno, licet non profundo, & immotas fere, nisi ventus agirat, hinc ob varia insecta putremque seminum, florum, caulium foliorumque compagem, æstivis maxime diebus, pessime olentes *c*). Sive vero cum veteribus, ut *Varrone*, *Columella*, *Palladio* ex vermibus corpus nostrum cum aere subeuntibus, adplaudente *Atb. Kirchero*, sive pravis insectorum halitibus cum nebula mixtis, ut *Vitruvio* placuit, cui *Jos. Quercetanus* adsentitur, vitium derivemus, sive ex alio noxiorum effluviarum genere secundum variam *Sylvii*, *Ramazzeni*, *Hoffmanni* aliorumque doctrinam, id arbitror in aprico esse, vi crassæ humiditatis solida relaxari & tono suo privari, vi autem & vario gradu putris inquinamenti blandorum humorum nostrorum genium perverti ac tenuem viscerum fabricam destrui, febriumque epidemiarum, imo pestilentialium, infaustam aciem instrui; præfertim sub æstivo calore & austris spirantibus horisque inprimis nocturnis, quibus densior illa & virulentior nebula incumbit. Ita *Hannibal* ex palustri & nocturno aere alterum oculum teste *LIVIO* amisit *d*). Ferax morborum *Batavia* est ob loca declivia & paludosa, aerque *Leydenfis* male audit *Foresto*, *Pechlino*, *Boerhaavio*, aliisque ob canales, qui per mediam urbem aquas lentas, corruptas stagnantesque vehunt, unde rubigines & nebulae per noctem vim fere veneficam accolis adspargunt. *LANCISIUS*, qui de salubriori aere judicandi hanc legem tradit, si regio palustre solum non habet, situ vero paululum sublimiori & ventis per-

b) Sic *Brandusium*, civium olim multitudine florentissimum, *Aceyra* & alia loca negligi cœperunt, ex quibus quædam inter longa siccandi tædia ad salutarem genium lente redierunt, ut *Pisaurium*.

c) Secundum experimenta *Car. Leigh*, in *hist. nat. Lancast. L. I. C. 2.*

d) *Livii Hist. L. XXII. 2,*

perflantibus patente gaudet e), ex humilioribus e contrario & paludosis locis deducit febres primum tertianas, mox continuas & malignas, deinde pestilenciales, & longas per hiemem quartanas f). Nullum est nisi in restituta siccitate locorum praesidium. Notat Ros. LENTILIUS *Stutgardia* febres epidemicas non amplius, sed epidemias & rebelles, idque pluribus annis, siccato ad moenia lacu & in amœnum pratam converso egregie remisisse g). Negandum non est, paludes multas in perpetuum difficillime exsiccari, quod de *Pomptinis* in Latio saepe sed incassum tentatis referunt. Adgrediendum tamen utile opus est, licet cum molestia tentetur, aegre perficiatur, aegerrime conservetur. Excitarunt olim immunitates onerum a principibus promissæ h). Excitare potest ipsa spes non contemnendi lucri, cum terra palustris ob inhaerentem cœno pinguetudinem saepe fertilissima evadet, unde Græcis ad negotia quæstuosa cohortantibus in ore fuit, paludes emi oportere. Ratio autem dignior, cui aures præbeamus, non est, quam salubritas aeris ab hoc opere non corporibus solum, sed & animis i) plus vigoris concilians. Mergitur divinæ auræ particula a palustri & nebuloso aere, & fas est ingenia, qualia Bœotorum sub crasso aere natorum, ficcari & acui. Neque vero de parvis paludibus, quarum momentaneam colluviem calor ventusque dissipat, vel sitiens humus sensim imbibit, multum solliciti sumus k). Majoribus & limosis, quæ non arescunt sub siccitate, sed

e) *De advent. Rom. cal. qualit. C. V. 19. p. m. 86. Hac procul dubio, inquit, etiam inter aestus salubris regio habenda.*

f) *De nox. palud. effluu. L. I. P. I. C. 12. §. 5. p. m. 38.*

g) *Ib. L. I. P. I. C. 3. §. 3. p. 10. At cum minoribus circa urbem paludibus idem remedium quæreret, surdis auribus cecinit.*

h) *Jac. Cuiac. ad L. XI. Cod. Justin. tit. 43. Comm. Op. T. III. p. m. 370. de aqua ductu. conf. paratitl. in L. dig. 43. tit. 23. de cloacis Op. T. II. p. m. 63.*

i) *v. Jo. Imperial. de ingen. differ. L. II. C. 9.*

k) Paludes parvæ ex pluvia aqua collectæ & sine cœno plerumque subsistentes coarguendæ non sunt & bene potui animalium serviunt. Nec magnæ, profundæ, agitatur a dulcibus vel etiam marinis aquis, cum

sed putrent eo magis, quo nobis viciniore sunt, occurrendum est. Nec magna adeo difficultate exhauriuntur in acclivioribus locis per fossas in proximum mare vel flumen deductas, modo simul de opplendo sinu & opportune avertendis per alios sulcos aquis ad vetera loca influere consuetis cogitetur. Si loca paludum proxima sunt editiora, hydraulicis exhauriri machinis aquas & aggere sinus compleri necesse est, de quo *P. Castellus*, *Jos. Ceredus*, *D. Guilielmini* & alii egerunt. Hæc ut semper ante initium ætatis tentari debent, ita in magnis interdum paludibus minor impensa est quam sperandus ex successu fructus, dum sparsis vegetabilium seminibus per radicum cauliumque surgentes fibras & tubulos noxii interceptiuntur halitus, & sicior sensim fundus aratro incipit auscultare & conseri posse. Si vero spes exhauriendi exulat, corruptum & male olens puriori aqua huc influente mitescit, neque ut ante lædit accolas. Ita paludes in *Aegypto* legimus exuisse noxam, dum *Nilus* eas pervasit *l*), & *Empedoclem* olim in stagnantes aquas *Selinuntiorum* duos vicinos derivantem fluvios pestem profligasse *m*). Ad quam normam *P. Sallius* adversus febres pestilentiales natas in patria, occasione aquarum stagnantium, has vel exsiccare, vel aquas fluentes admittere suavit *n*). At & palustria loca depurare igne licet, quo

ut

paucis cæno inductæ ac piscinis fervientes damnantur. Marinae inprimis aquæ vermibus & corruptioni resistent. *Testio* dedere ansam, ut *Venetis* aeris salubritatem inter multas lacunas, mari inductas, vindicaret. Quia verò metuendæ paludes sunt, non media hieme vel primo vere, sed per æstatem ad autumnum usque sub æstu siccante austrisque spirantibus noxam minantur.

l) v. *Strabon. L. XVII. Op. T. II. p. m. 1143. A.* Ceteras urbes ait ad lacus sitas gravem & præfocantem aerem in æstivis ardoribus præbere, & cænofo humore pestem parere, at *Alexandria* incipiente æstate *Nilum* auctum augere etiam lacunas & nullum cænum relinquere, unde malignus vapor exhalet.

m) v. *Dion. Laert. L. VIII. segm. 70. p. m. 535. 536.* Sedata peste epulantes ad annem *Selinuntii* divinos honores conspecto *Empedocli* detulerunt.

n) *De febre pestil. C. 20. p. m. 143.*

ut cum *Marone* dicam o), omne vitium excoquitur. Ruit pro-
 prius in loca ignis quippe rarefacta aër cum suis inquinamentis,
 & purior his consumptis subtiliorque exit. Dum loco sæpe in-
 falubri coquuntur lateres, coelum hinc brevi salutare evadit ob
 ardentes hic perpetuo ignes. Denique paludum prope urbes in-
 expugnabilium noxa plantatis lucis sylvisque coerceri debet, ut
 inter anfractus & cacumina arborum percolentur aëris fordes.
 Verissimum certe est, quod *VARRO* ait, mala ex coeli terraeque
 infalubritate per nostram diligentiam leviora fieri posse p). Prae-
 clare hic suis consiliis *J. M. LANCISIUS* de agro Romano
 meruit q).

§. VIII.

Nofocomia, si pietatem spectas, quæ miseros cum inopia &
 morborum sordibus consiliantes victu & medicamentis sustentat,
 ornamenta sunt civitatum, si immunditiam, pestes. At inter tor-
 tædia,

o) *Georg. I. v. 86. 87.*

Omne per ignem

Excoquitur vitium atque exsudat inutilis humor.

Ita & *Plinius* H. N. L. 36. C. 28. vim medicam in igne agnoscit, ad
Empedoclem & *Hippocratem* provocans. *Galenus* de *theriac. ad Pison.*
 L. 16. *Op. lunt. C. IV. p. 96.* G. admirandum ait *Hippocratem* se sum-
 mis laudibus prosequi, qui pestem ex *Aethiopia* ad *Græcos* venientem
 ignibus per civitatem accensis repulit, injectis iis, quæ bonos odores
 funderent.

p) *De re rustic. L. IV. C. 5.*

q) In *L. de nox. palud. efflu. subjunctis quinque Epidemiis perniciosorum*
ex hoc fonte & castrensi morborum. Cælum nempe Romanum a pri-
 mi ævi salubritate multum deflexit, cum *Totilas* ipso *Alarico* infestior
 excisis aquæductibus primus teste *Procopio* efficeret, ut aqua in stagna
 passim conflueret. His diu mederi solertia *Theodorici* non potuit, cum
Longobardis deinde agros urbis depopulatis hoc etiam accederet, ut
Tiberina aqua a veis suis egressa supra muros urbis irrueret, teste *Joan-*
ne Diacono; unde pestis nata & *Pelagium* pontificem sustulit & ur-
 bem fere in solitudinem redegit. Post nova a *Francis* & *Saracenis* illa-
 ta damna infalubrius coelum vix senes intra urbem seculo *XI.* vidit. *Spem*

tædia, quæ hic sustinenda sunt, & tam tetros halitus plurimorum hominum, lectulis paruo a se invicem intervallo per unius cubi- culi aream stratis decumbentium, quæ expectari facile vel obti- neri mundities potest? Faterur BELLOSTIUS r), corrupto illo nosocomiorum aere robustissimorum corpora acerbissime adfigi, & millies se vidisse, sanatos specie, jamque abitum meditados, mox novis febribus, hæmorrhagiis, diarrhoeis retractos periisse. Vulnera, maxime capitis, quæ aer ille alluit, maligna protinus & præter expectationem funesta evadunt, negatque DIONYSIUS, in instructissimo illo Parisiensium nosocomio, *Hotel de Dieu*, se facile ex trepanatis unum alterumque sanatum vidisse, cum ex aliis extra communem illam tot ægrorum sorditiem positis multi eluctentur. Qui spe lucri ministeria præstant constantiora, intra breve tempus exire coacti in ædibus quidem suis, at veneno illo intra venas suas suscepto, occumbunt. In qua re maximè cum iis, qui ex hydrargyro sputant, flebile commercium est. Magistratus Venetus quod coercere satis vagam Venerem non liceret, hac in- sectos sanari gratis ope sputorum in publicis locis voluit. Verum in æstuariis illis vapor tam virulentus spargitur, ut qui sani & intempestive curiosi accesserunt, sæpe sub unius horulæ mora os pustulis refertum retulerint. Vidimus a Gallis stabilita nuper in hac urbe nosocomia intra breve tempus ultra aliquot funerum mil- lia extulisse, & ob cadauerum, quibus magno simul numero in unum tumulum illatis terræ parum instratum fuit, sepulturam minus

etiam magis deseruit *Clemens V.* cum sedem *Avione* figeret, quam etfi *Gregorius XI.* Romæ A. 1376. restituit, ipse tamen ut multi successo- rum impares tot malis fuerunt. Seculo XVI. demum sub *Leone X* con- sultum magis est & elegantix & salubritati urbis, ita ut jam numerus civium duplo vel triplo major quam ante ad 85000 millia accederet, rursus tamen sub ærumnolis *Clementis VII* temporibus ad 37000 millia decreveret. Sensim inter constantiora pacis tempora rediit nativa coeli clementia suffossis cloacis, stratis viis & compitis, siccatoque solo. Cum paucis aliis plurimum præstitit *Clemens XI.* usus eximiorum virorum judicio & inter hos archiatri sui *Lancisii*, v. C. 3. & 4. de advers. Rem. cal. qual.

r) *Chir. d' Hospital* p. m. 67.

minus providam, minus ab urbe remotam, nobis metum non exiguum iniecit, cum non ii solum, quibus cum locis illis crebro ingressu egressaque commercium esset, sed & vicinæ domus per ipsam hiemem graviter laborarent, ut etiam rumor epidemici & contagiosi morbi nasceretur. Sane quidquid est nosocomiorum, quæ copiam ægrorum maxime ex impuro fomite laborantium continent, in amplioribus oppidis, in quibus contactus inquinamenti facilius serpit, summam difficultatem parit, & circa medelam & circa munditiem, sine qua illa prospere nunquam succedit. Tutius extra urbes locantur & ad rivos. Laudantur *Mediolanensia* nosocomia, quibus ad singulos lectulos secessus est, quo possint excreta alui & vesicæ abripi protinus a torrente subjectarum aquarum. In libero perflatu aeris, in sparsis aquis, si qualide æstuat, in odorato suffimentorum halitu, si putret, magnum præsidium est. Plus etiam meriti habet ventilator *Halesii* puriorem ad ipsa conclavia ægrotorum aerem derivans. Quæ machina in crebriorem usum tracta publicis jam testimoniis gaudet, pauciores posthæc in nosocomiis periisse. Plus excitabunt ingenia magistratus attentio, favor & necessarii sumtus.

§. IX.

Ut legum præsidio omnes fulciendæ sunt communes sanitatis causæ, quæ ad universos cives in eadem societate viventes spectant, ita aquarum non minoris momenti cura requiritur quam aeris, quin & illam huic præfert LUD. SEPTALIUS 1). Certe mutatione locorum plus plerumque ab aqua quam aere patimur. HIER. CARDANUS, qui ab aqua omnes morbos sanari posse censuit, vicissim ex solo pravarum aquarum vitio pestem excitari & excitatam conservari non citra rationem credidit 2). Igitur licet

1) In *Hipp. de aer. aqu. & loc. Com. I. text. 3.* Quam sententiam novis rationibus exornat *Paul. Zacchias* in *Quæst. Med. leg. L. V. tit. 4. Qu. 2.* Sane aquis ad plura fere utimur quam reliquis omnibus, inquit *Oribafus Euporist. L. I. C. 14.* Quæ verba etiam *Aegineta* sunt de re *med. L. I. C. 50.* Ipse *Hippocrates* plura de aqua quam aere tradit.

2) Alterum in *L. de aqua*, alterum *L. I. de venen. C. 9.*

licet in nullo vel vili pretio aqua sit, res tamen *Platone* iudice pretiosissima non tenuioris tantum fortis hominibus, sed & aliis de valetudine sua in majori fortunæ gradu sollicitis familiarissima, spem incolumis & longæ vitæ admodum sustentat *x*), unice a natura, quæ optimæ indigentis nostris consulit, in potum oblata, cum reliquos potus salubritatis gradu longe inferiores ars & luxur inuenerint. Cum non omnes urbes bene sitæ & ad solem & ventos & aquas sint, præceptum *Hippocratis* est, sanum bibere debere sine magno discrimine aquam, quæ præsto est *x*), forte quod illam, quæ deterioris notæ fuerit, corrigere liceat nunc coquendo nunc colando nunc per arenas transfundendo, vel etiam pauxillum aromatizans vel acidi inspergendo *y*). Verum ut infirmis delectum aquæ idem dictator artis sollicitè commendat, ita nec sanis tutum arbitror, quid ferre ad tempus possint, audacius experiri; maxime in plerorumque, qua corrigendi arte utiliceat, ignorantia

u) *Ch. Mentzelius* spem inde longæ vitæ exemplo illustrat senis 120 annorum, cui biennio ante novi dentes proruperunt. Is vero aqua ex scopulis & vividis fontibus scaturiente, unde a puero hausit, delectatus est multum, *Eph. N. C. Dec. II. A. 3. O. 15. Jo. Lockius* ipse senex maxime integram ad senium usque oculorum aciem soli aquæ acceptam retulit, ejus etiam potu contentum *Andr. Trauellum* corpore & animo ita valuisse scribunt, ut XLV. & liberos & liberos ederet. Olim *Eubulus*, qui solam aquam biberent, sagaces, *εὐπειρώς* adpellavit, v. *Athen. deipn. L. II. C. 6. p. 43. F.* Quales erant aquæ potatores *Anchimolus* & *Moschus*, philosophi ex Elide, *Theodoricus Larissæus*, *Apollonius Thyannæus* & alii. Multum quoque *Demosthenes* aqua usus est, quam imprimis, si quid scriberet, ut vigilantiori ingenio esset, eam bibisse apud *Libanium* legimus. Imo & illos, qui victui carniū plurimum indulgent, longævos fieri ab aquæ potu posse, iudicium est *G. Cheynæi de sanit. infirm. tuend. C. I. §. 25. p. m. 115.* ut adeo constare sibi tot experimentis videatur illud *Pindari μεγαλοφρονότατι: ἀριστον πάντων τὸ ὕδωρ.*

x) *De aer. aqu. & loc. Op. Ed. Lind. V. I. p. 337. XV. 4.*

y) Aqua navigantium sub æquatore & intra tropicos horrendum in modum fetens & verminosa, una ad ignem ebullitione, depuratur, & fex ipsa quiete subsidit, vel adperso tantillo spiritus vitrioli putre corrigitur.

ria vel neglecta. Majori vero attentione in dignoscendis melioribus aquis opus est, si pro potu iis utiamur. Fortunatam regionem dixerim, quæ jactare de se potest, quod de *Attica Antiphones Comicus* 2), illam nempe multos Græciæ tractus ut aliis dotibus antecellere, ita præsertim aquarum bonitate. Has commendamus ad solis ortum maxime æstivum scatarientes, cursu probe exercitas, puris terris colatas, excolores, insipidas, inodoras, vel ut Hippocratico stylo utar, albas, dulces, odoratas a). Tales sunt limpidissimæ, pellucidissimæ & inprimis levissimæ b), quæ cito ad ignem calefcunt, cito illo remoto frigescent, operibus coctio-

2) Addit promptum sibi esse, gustata aqua protinus terram *Atticam* agnoscere v. *Athen. deipn.* L. II. C. 5. p. m. 23. B. C. Id accessit ad *ἐναρπίαν Ἀττικῆς*, in qua tantam cœli clementiam ex *Comico Casaubonus* adfruit, ut perpetuum ver ægi *Athenis* videretur. *Com. in Ath.* p. m. 645. Cui tertio loco illud *Eubuli* accedit, tanta abundare rerum copia, ut omnia simul ibidem veneant. Nec tamen ipse vel *Athæneus* vel *Casaubonus* in laudem aquarum illarum consentiunt, ob adversum *Vitruvii* testimonium L. VIII. C. 3. Varietas temporum facile utrasque sententias conciliat.

a) ὕδατα λευκὰ γλυκῖα εὐώδεια *Septatio* iudice sic *Hippocrati* adpellantur, quia inter colores albus, inter sapes dulcis, inter odores fragrans magis delectat. *Comm. in l. c. III.* 16. Non aliter *Homerus* aquas albas dixit *Odyss.* 5. fluere fontes ὕδατι λευκῶ, & dulces, dum naves fisti scribit ἀγχεῖ ὕδατος γλυκεροῖο. v. *Athen. l. c. L. II. C. 4. p. 41.* B. Græci bonas aquas ἀποιες vocabant.

b) Sola levitas, quæ etiam a subtilis noxæ contagio pendere potest, non sufficit. *Erasistratus* olim improbens, statera levitatem aquarum explorare, salubres ait ex *Amphiræo* & vitiosas ex *Esotria* pondere non differre. v. *Athen. l. c. C. 7. p. 46. C.* Jam *Plinius* dixit, nullo pene momento aquarum pondera inter se distare. *H. N. L. 31. C. 9.* Quin & ipse *H. Boerhaave* captis hodie sollicitè experimentis constare docet, aquas pluviales, fontanas, fluviales hydrostaticè examinatas & comparatas vix millesima ponderis sui parte differre. v. *El. Chem. T. I. P. II. p. 610. 611.* Si *Herodotus* L. III. 23. p. m. 168. *Aethiopes* annos vitæ 120. attingisse vel superasse scribit, maxime præsidio aquæ tam levis, ut ligna innatarent, vix fidem historici nisi per ligna in illis locis compa-

coctionum lotionumque prompte servant, & ab affuso alcalino e), quo impuriore aquæ statim albidae, opacæ, turbidae evadunt, nihil limpiditatis suæ perdunt. Ab his aquis sperare licet, quod corpus ingressu suo haud gravent, celeriter permeent d), expedite distribuantur, corrupta & acria plenius eluant, viscera depurent, & omni virtuti, sive ab alimentis sive medicamentis pendenti, commodissimum vehiculum præbeant e). Quam spem utrum

etiora & fere faxea tueri licet, tunc vero simul cadunt iactatæ levitatis indicia. *Eulei* aquas decima quarta sui parte aliis leviores *Strabo* tradit *Geogr. L. 15. p. m. 1068. C.* Tales hodie quis dixerit natura vel arte reperiri? Hujus generis est, quod *Athenæus* habet *l. c. C. 2. p. 42. B.* cotylam aquæ, quæ ex *Pangæi* fodinis fuit, hieme 96 drachmarum esse, æstate 66. Id vero non distitemur, diversis temporibus & alio caloris gradu differre earundem aquarum pondera, neque hoc, sub minori etiam differentia in laude habendam esse aquam leviozem, quam *Homerus* *μειστόν* optabilem dixit.

- c) Utimur plerumque oleo tartari per deliquium. At & solutum saccharum saturni in aqua purissima *Florentinis* placuit. Nec argentum ab aqua forti arrosam & pura aqua dilutam explorandis aquis minori fide servit.
- d) Hoc plerisque salubritatis signum in maximo pretio est. Præstantior aqua quærenda non est, quam quæ celeriter hypochondria permeat, inquit *Orbasius med. collect. L. V. C. I. p. m. 257.* Quibus verbis plane congruunt illa *Aegineta de re med. L. I. C. 50.* ne quærere quidem meliorem oportet, si cito de præcordiis secedit. Præjuit *Galenus de sanit. tuend. L. I. C. 11. Op. Cl. II. p. 67. A.* si præcordia celeriter transit, nihil est quod magis idoneam requiras. Differt tamen corporis transmittentis conditio.
- e) Princeps character est simplicitas aquæ, in sinu paucissima eaque innoxia gerentis. Ita & penetrat & penetratur facilius. Patet inde, cur tam facile calefcat talis aqua & iterum refrigerat? quod *Hippocrati* levitatis signum est *Aph. V. 26.* cur legumina, carnes & alia facile percoquat, & in lotionibus sub connubio saponis efficacius maculas abstergat? Huc refero tolerantiam vini a multis inter præcipua signa relatum. Nempe unica vini ad libram bonæ aquæ adfusi protinus diffunditur nec saporem mutat, duplum vini in eadem quantitate aquæ aliquamdiu citra misceam persistit & quasi innatat, sapor autem pervertitur. Apud *Camari-nam in Sicilia* aqua fuit, quæ vino misceri nulla ratione potuit, v. *So-*

utrum impleant magis aquæ pluviae an maris? fluminum, an fontium lacuumve? haud convenit multum ambigere. Lacustres & paludosas, pigras semper & crassas, hieme certe turbidas, æstate etiam olentes fastidiunt, nisi necessitas impellit, omnes. Marinas, quarum pars circiter quadragesima sal est, ipsa sitis repellit, & porum, a quo acria elouuntur, non augentur, postulat. Aquam pluvialem *Praxagoras* reliquis prætulit ut cisterninam *Euenor* f). Levissima quidem est, at volatilium & facile putrescentium partium lixivium, quod in vase clauso mox opacam maculam contrahens finem corruptelæ pandit g). Eadem tamen coelo tranquilliori, non squalente vel nimbo collecta, cocta leviter vel colata sustinebit AETII judicium, potu optimam esse protinus colatam h). Longe superat aquas, quas ex nive, glacie, grandine obtentas damnant cum *Hippocrate* i) tantum non omnes, quod quæ concreue-

lin. de situ orb. C. 10. Ita *Athenæus* l. c. C. 6. p. 43. D. in *Teno* inquit, fons est, cujus aqua vino non permiscetur. Nec stridor blandas & molles aquas decet. Loquaces lymphas *Horatius* vocat, *Homerus* ὕδαρ δυοφερόν. Est enim crassius, quod allidit, velut lentius in aquis, quæ instar olei fluunt, quod *Tiberinis* aquis obiciunt. Id unum addo, summam simplicitatem aquæ non requiri. Recte *Galenus*, nulla inquit, tam pura aqua est, quin in coctione aliquid sedimenti relinquat. de simpl. med. fac. C. 4. Nihil vero tantillum terrei vel salini derogat simplicitati, imo hanc nimiam inutilem vocat celeb. I. E. *Hebenstreit*, elapsuram fortassis in illo nimie fluxilitatis gradu celerius, nec ubi more actionis requiritur, substituram, *anthrop. forens. S. I. C. 2, §. 10.*

f) *Athen. deipn. L. II. C. 7. p. m. 46. D.*

g) *Conf. transalt. Angl. N. 121. p. 652.*

h) *Tetr. L. S. III. C. 165. ex Ruso.* Ita *Hippocrates* laudans pluviales aquas tanquam ὕδατα κρύατα, γλυκύτατα, λεπτότατα καὶ λευκρότατα jubet colare prius & decoquere: δέτε δὲ ἀρίψασθαι καὶ ἀποσιθιδάαι l. c. *Op. Vol. I. p. 339. XIX. 6.*

i) *Hipp. de aer. aqu. & loc. Op. Vol. I. p. 339. XX.* semel concretas aquas scribit in pristinam naturam non restitui, tenue perdi, turbidissimum & ponderosissimum relinqui. De nive tamen mitius sentimus. Hæc aqua *Athenæo* probatur l. c. *L. II. C. 2. p. 42. C.* Si nix feremiori

creuerunt, expulsam partem subtiliorem, dum soluntur, non protinus recuperant. Fluviales aquæ ad montes oriæ & sub defluentium rivulorum concursu sensim auctæ, mox alycò rapidiori post tot novas accessiones per loca magis depressa ad mare ruentes, tanquam ultimam declivioris terræ terminum, dubiam habent laudem ratione terrarum, quas tam longo tractu & inter multiplices adeo sordium miscelas transeunt. Fuerunt tamen deliciae olim regum Persiæ *k)* aquæ ex Choaspæ & Eulæo. *Tiberinas* ANDR. BACCIIUS *l)* laudavit, ut illas *Nili* olim ORIBASIIUS *m)* adficiente AETIO, *n)* qui omnes alioqui fluviatiles damnat

caelo in loca altiora & ab habitationibus hominum remotiora cadit, & in supremis maxime stratis colligitur, liquata & vase altiori semel destillata ita *H. Boerhaavio* laudatur, ut neget puriorem aquam extare *Elem. Chem. T. I. P. II. p. 601.*

k) *Herodotus L. I. 188. p. m. 76.* ex uno Choaspæ scribit regem Persarum bibere, quem aqua ejus decocta onustis plaustris etiam in itinere comitetur. *Ctesias* vocat ὕδωρ ἐλαφρότατον καὶ ἡδίστον. *Athen. l. c. L. II. C. 6. p. 25.* *B. Plinius* ex Choaspæ & Eulæo Parthorum reges bibisse refert *H. N. L. 31. C. 3. de Eulæo* potu regum Persiæ laudatæ superius levitatis *Strabo l. c.* habet.

l) *De therm. l. I. c. 9.* jucundam vocat in potibus & saluberrimam, talemque a condita urbe habitam, nisi cum ad tempus cloacarum illuvie corrumperetur. Addidit crebro examinatum in tanta luce doctissimorum virorum semper incomparabilem visam esse, *Paulum III.* qui annos 83. vixit, secum has aquas, quo iret, duxisse, ita *Clementem VII.* & alios, *Matthiolus* testatur sicilibus adseruatam desecatamque per annos plures incorruptam mansisse, ad *mat. med. Diosc. L. V. C. 4.*

m) *Med. collect. L. V. C. 3.* hinc & paludes Aegypti solas salubres dixit, quod has autumno ingressus Nilus elota veteri aqua novam & meliorem infundat. Idem ex *Ruso* repetit *Acius*, omnibus virtutibus exornatas esse aquas Nili, ut corpus robustum & bene coloratam reddant. *Tetr. I. S. III. C. 165.* *Theophrastus* ὕδωρ πολυγονώτατον καὶ γλυκύτατον adpellat vique nitrosa alium solvens. *Athen. L. II. C. 4. p. 41.* *F. Idem C. 6. p. 45. C. Ptolomæum Philadelphum* ad filiam *Berenicæ* aquas Nili misisse, ut solas biberet, ex *Polybio* refert. *Andr. Baccius de therm. L. I. C. 2.* felicissimæ naturæ fluvium dicit, subjectis rationibus *C. 9. p. 15.*

n) *Qui l. c.* laudibus *Nili* præmittit verba, *fluviæ aquas & stagninas omnes malas esse.*

damnat. AVERROES eo deteriores vocat, quo magis a suo ortu distant. o) Sane fluvii angustioris alvei a pluvia & purgamentorum ingressu turbidiores plerumque aquas ministrant, at ferri possunt, si sub bono terre & cœli situ ex medio majoris & rapidioris fluminis gurgite hauriuntur, quippe puriores, penetrabiliores & ab ipso motu defecatiores. Fontanam tantum non omnibus præferimus; quæ ut CELSO iudice p) post pluviatilem levissima, ita una lege assidui fluxus scaturiens magis mutationum experta est. Nata ad montes ex pluvia & sub variis terræ meribus collecta q) ea erumpit vi, quæ altitudini primæ collectionis responderet, idque salubriter, si in transitu per terras puras & arenosa fabuleta rivi adhærentes sordes, & qui Naturæ colandi modus est; aliquando electro purior emergit. r) Notandus semper materiæ genitus est, quæ vias obsidet & vires vel noxias vel salubres impertit, ad quod jam sollicitè veteres attendunt. s)

§. X.

Sane ut prisca ætas aquarum curatores magno numero habuit, qui illas crebro & ipsos mirificæ fabricæ aquæductus inspicerent

N n 3

- o) Collig. L. V. C. de aqu. p. m. 40. ubi & impossibile esse ait, ut magnorum fluviorum aquæ non sint turbidæ.
- p) De medic. L. II. C. 18. p. m. 100. Aqua levissima pluviatilis est, deinde fontana: tum ex flumine, tum ex puteo; posthac ex nive & glacie: gravior hæc ex lacu, gravissima ex palude.
- q) H. Boerhaave in El. Chem. V. I. P. II. p. 605, 606. fontana aqua, inquit, ex sola pluvia omnem ortum ducit. Nunquam fontes sunt in regione plana, nunquam nisi in locis monti vicinis, semper copia est eorum salientium in vallibus intra montana loca. Idem de fluviorum ortu habet: plura Edm. Halleus.
- r) Laudat Hipp. l. c. Op. T. I. p. 336. XV. fontes ex locis sublimibus aridisque, maxime ad solis ortum.
- s) Non male Plinius H. N. L. 31. C. 3. p. m. 552. aqua semper dulcis in argilloso terra, frigidior in toso. Namque & hic prodatur, dulces

cerent & corruptelam omnem utrique præcaverent; †) ita & hodie merito magistratum bonæ aquæ custodia sollicitum tenet. Abunde constat, quantum & hominum & pecudis interfit, aquam omni vitio carere. Quod si negligitur, malorum endemiorum & epidemicorum invalescit injuria, quam in progressu tam facile non est, consultis licet medicis, propulsare. Endemia ex communi causa nata crebro debentur singulari in certo loco aquarum genio, quippe constantioris veluti usus ita noxa. Si non suppetunt aliæ, quem in sinistro per improba loca transitu viribus nocendi in buræ, parcere paucis solent vel sub usu cautiore vel temperie illas injurias facilius ferente. In *Germania* trans *Rhenum* **PLINIUS** fontem notat, cujus potatoribus intra biennium dentes ceciderunt & genuum compages soluta est. u) Ita maxime vitio aquarum tribuitur familiaris multis gentibus strumarum

enim levissimasque facit & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit, glareæ incertas venas. sed boni saporis. Sabulum majusculum & arena & carbunculus certas stabilesque & salubres. Rubra saxa optimas, speique certissima. Radices montium saxosæ & filix hoc amplius rigentes &c. Idem dat exemplum clarissimæ aquæ in toto orbe frigore & salubritatis palma, Deorum munere urbi tributæ. Marcia est olim *Ausidia* dicta, quam primus in urbem invexit rex *Ancus Marcius*, deinde *Qu. Marcius* rex in prætura, rursus *Agrippa* restituit, ib. p. 553. 6.

†) Hos inter *Jul. Frontinus* præcæ aquæ ductum rationes pulchre exposuit. Roma eos nescivit, donec primus *Appius Claudius* censor, qui vias sternere instituit, A. R. 441. aquas per miliaria circiter undecim sub lateritiis fornicibus, vasto opere adduxit. Adductæ dein aliæ sunt, ingenti ornatu ac sumtu, a quadragesimo aliquando milliari. *Procopius* XIV. P. *Vistor* XX tales aquæ ductus numerant, tantæ subinde latitudinis & altitudinis, ut vir eques commode per eos incederet. Solus *Agrippa* receptacula aquarum in communes usus septingenta teste *Plinio* cecidit. Ingens hominum numerus ad tuendas aquas egit excubias. conf. *Juss. Lijf. de magnit. Rom. L. III. C. XI.*

u) *Hist. Nat. XXV. 3.* De simili fonte *Susis* in *Persia* scribit *Vitruvius* L. 8. C. 3. Fonticulus est, inquit, a quo qui bibit, amittit dentes. Subjicit græcum epigramma, aquas esse egregias, at bibentibus dentes excutere.

marum & Scrophularum frequentia. x) Bene VITRUVIUS monuit. y) pro cognoscendis regionum aquis ad habitum incolarum attendere. Saepe probas priori aetate aquas intervenientes casus fortuiti corrumpunt, ut terræ motus, sub quibus impuri & noxii halitus ex locis antea interclusis, nunc in communionem apertis, transeunt. Vana conjectura non est, *Atheniensium* pestem, quam teste *Thucydide* z) motus terræ præcessit, hujus originis fuisse. a) Ad epidemica mala sufficit vel sola aquarum immundities, quæ cælo inprimis feruente computrescunt in puteis, & crebras dysenterias epidemicas, quales castrenses sunt, pariunt. Cum in eadem plerumque civitate discrimen aquarum sit, uno loco salubrius, altero inquinatius scaturiensium, opus est sub probo delectu non nisi præstantiores & sollicitè exploratas ad usum civium derivare. Tres modos ducendarum aquarum VITRUVIUS describit, b) per canales struictiles, fistulas plumbeas & tubos fictiles, quibus PALLADIUS canales ligneos adnumerat. c) Præstant fere fictiles, qui aquas vehunt, quales accipiunt, cum lignei mucidum iis saporem facile concilient, plumbei durabiliores quidem & ad

x) Frequens malum in *Stiria*, *Corinthia*, *Salisburgo*, apud incolas quoque *Alpium* & ad *Luccam*. J. G. Kayser nov. itiner. ep. 26. p. 91. idem de *Mediolanensibus* notat & ep. 84. p. 1278. de *Schemnitzii* in *Hungaria* civibus, a vitio aquarum tam luculento, ut, si ex aliis aquis in valle proxima bibunt, liberentur. Quæ Ep. 33. p. 240. de incolis ad *Aostam* habet, quibus cum equis & canibus strumæ sunt, imo deformæ videtur, non habere, credat, qui velit.

y) *Archit. L. 8. C. 5. p. m. 341.*

z) *Hist. L. I. 23. Ed. Duker. p. 19. l. 70. Et L. III. 87. p. 221. l. 86.*

a) Cum *Fabio Paulino*, qui in *Thucydidem* in *præl. Marc.* commentatus etiam ex aliis monumentis scriptorum terræ motus pestem antecedentes illustrat, sentit vir celeb. J. E. Hebenstreit in *anthropol. forens.* S. I. C. II §. 12. p. 69.

b) *L. VIII. C. 8. p. 344.*

c) *L. IX. Tit. XI. Ed. Gesn. p. 976.*

variā pro decursu formā aptiores, aliquid tamen de rassa calcis adspargere videantur. Quis vero noxam ab interno usu plumbi non metuit, quod cum omni progenie sua, certissima, minio, lithargyrio, saccharo saturni aliisque tot in corpore humano tragœdias lulsit? Veneficia olim opulentis hæredibus infesta, quæ rigor tribunalis in Gallia erecti repressit, ex hac potissimum classe perita inter languores consumptionesque ad itata fere tempora occiderunt. Occurrunt artifices plumbarii squalentis ut plurimum faciei & exigui ævi, figuli etiam in fictilibus lithargyrio incrustandis occupati, qui torminibus intestinorum, tremoribus nervorum, contracturis artuum, languoribus & angustis præcordiorum toties laborant. Dixeris hæc magis pendere a nocentiori ad ignem fumo plumbi. *d)* Id quidem non iverim inficias, at citra accessum ignis solus etiam internus usus plumbatorum, licet audaciores excusent, frequentis noxæ reus est. *e)* Nocuit sæpe aqua in plumbeis vasis quiescens & a plumbi contactu dulcescens, nec minus cocta in iisdem vasis, pariterque destillata in plumbeis alembicis, ob quam rem acriter *Fortunatus Fidelis* pharmacopolas redarguit. *f)* Obiicies, omni fere ævo & quodam popu-

a) Nihil in igne promptius quam plumbum exhalat sub forma fumi ex albo flavescentis & subdulcis, quem vocant in sylvis Hercyniis *Hüttenrauch*, vnde spasmi cum torminibus & adstrictione alui, *Hüttenkatze*. conf. *F. Hoffmanni diff. de metallurg. morb. c. 20.* Fusc de noxa ex vapore plumbi agit. *A. H. Cammanus in Eph. N. C. D. I. A. 3. O. 131.* Scripsit quoque *Stochhusus* Physicus Gostariensis de fumo lithargyrii, ubi symptomata metallurgorum sylvæ Hercyniæ in plumbo laborantium prosequitur.

e) De paralyfi ex saccharo saturni v. *A. Rhodii C. III. O. 10. Petr. Borelli C. IV. O. 32.* De damno ex lithargyrio agit *Diosc. L. VI. C. 27.* Singulare exemplum ingentium malorum ex pulvere plumbi, quem arthriticus empiricus copiose dedit, refert *J. Fernellius de curat. Luis Ven. C. 7.* Oriuntur primum dysenterici, sique cessant, summi cruciatus ventris cum adstrictione alui & internis quasi incendiis.

f) De relat. med. *L. I. C. o. p. m. 146.* Proprie quidem purissima aqua non solvit purissimum plumbum, imo videas, plumbeos globulos dia-

populorum consensu receptas fuisse pro aquis vehendis plum-
 batas fistulas, etiam apud priscos *Romanos* docente *BACCIO*. g)
 Verum hic ipse non dissimulat, omni etiam ævo querelas de no-
 xiis ex hac causâ aquis auditas esse. Diserte monet *VITRUVI-*
us, b) si salubres aquas velis, non ex plumbeis aquis ducendas
 esse, quæ ex adpersa cerussa vitiosæ videantur, in qua re pari-
 ter ad pallores plumbariorum provocat. Ejus quidem commen-
 tator *Gu. Pb. Castilioneus* i) negat id mali metuendum esse,
 nisi cursus aquæ interrumpitur, in quo unice casu efflorescentem
 æruginem lambere aqua & arrodere intestina possit. At velut
 mora stagnantis aquæ & sub sua corruptela magis arrodentis cre-
 bro contingere potest, ita nec vis deterendi constantiori motui
 denegari potest, licet sub momentaneo contactu minus contami-
 net & susceptæ noxæ convinci tam luculenter nequeat. *GALE-*
NUS ipse, dum aquam mundam & misturæ exfortem commendat,
 fugiendam esse ait, k) quæ per canales plumbeos deriuatur, li-
 mum enim ex plumbo in ea contineri, & bibentes dysentericos
 reddere: cui mox sententiæ Arabes accesserunt & recentiorum
 plerique. Scire refert, inquit *cel. I. E. HEBENSTREIT*, vitari
 aquas & lentam veneni vim accipere, si per fistulas plumbea in-
 tus

C. II. O. 9. p. 17. Verum superficies plumbi, vel ipso attacku aerei
 acidi similisque causæ raro diu sine æruginè est, ab aqua mox pene-
 trabili.

g) *De therm. L. I. C. 8. p. 14.*

h) *I. c. L. 8. C. 7. p. 346.* Ex his vero simul cadit opinio recentiorum
 quorundam, veteres, dum plumbatis fistulis usi dicuntur, id de plumbo
 candido seu stanno intellexisse. In hoc enim suspicio noxæ non cadit,
 quid quod *Rob. Boyle* eos, qui in stanno Anglico laborant, vegetos
 esse & morbis raro corripi testetur.

i) *Ib. p. m. 347.*

k) *7. de medic. sec. loc. Op. Cl. IV. p. 180. H.*

ius lamina armatas fluxerint. *l*) Non hic respicimus alias aquarum opportunitates; rigandi hortos, viarum eluendi sordes, incendia restringendi, sed vnam communis potus salubritatem, quam fas est extra omne periculum vitii, etiam parvi vel ambigui, collocare. Etiam si vero aqua, quam vena fontis sub dió emergens vivam & sinceram fundit, facilesque ruricolis aditus præbet, præferenda sit, si tutis commodisque viis ad civitatis usum deduci possit, aquæ clausæ puteali, quæ ex terræ meatibus in scrobem cæcum confluens, nisi crebro agitur & exhauritur, parum a paludosa discrepat; opus tamen sæpe est, si altera aqua potiri non licet, in altera caute quæsitâ adquiescere. Quoties fodiendo ad certam altitudinem locum purissimi sabuli attingimus, quod scaturiens adpellatur, quia tantum adstuit rursus, quantum tollitur, in eo ad fundum vel latera adsurgit aqua vivæ scaturiginis, pura omnino, modo alia nulla nisi per hoc sabulum trajecta admittatur. *m*) Crassiora & feculenta tantum non omnia ab arenulis illis & siliculis excluduntur, si salium contagia excipis. Aliquando licet profundius aquæ nullæ reperiuntur, *n*) aliquando parum profunde tales, quæ vitio vix carent, quia cum vicinis paludibus vel cloacis communicant. Fas est puteos tum privatos tum maxime publicos idoneis locis & a vicinia latrinarum remotis ita instrui, ut injuriæ quidem ab iis arceantur, nec iniçii corrupta, nec incidere animalia, vel ex ipsis hominibus infantes, ebrii, fatui, furiosi possint, consultum tamen sit, non nimis prohibere accessum solis vel aeris novi. Hic enim gravius incumbens

l) In *anthrop. for. S. I. C. II. §. 8. p. 58.* Mox subjicit: *calx plumbi aquis virulentiam insinuat certissime.*

m) Talis aqua locis purissimis reperta & a *Britannis* solerter examinata est ad aurum fere ut 20 ad 1 ad aerem sub justis cautelis ut 1 ad 830.

n) *Ploëius* *Straffordia* puteum notat 2600 pedum ad perpendicularum, idque adhuc sine accessu aquæ. v. *H. Boerh. El. Chem. T. I. P. II. p. m. 608.*

bens & renovari impos parit corruptelam sustentatque, & nisi o) puteis, imprimis publicis, repurgandis & a fece, quotannis minimum, liberandis cura impenditur, vulgarium morborum causa hinc crebro nascuntur. iudice LANCISIO. p) Ingens observationum sylva docet, puteos veteres diu nec apertos nec renovatos, hinc putri ac fœtida colluvie infectisque plenos, in multorum perniciem virulentissima exhalasse. Fuit in Gallia puteus, qui ex stagnante diu & conclusa aqua halitus tam mordaces effudit, ut inspiciens cœcus, brachium immittens paralyticus evaderet. q) In aliis, qui descenderunt, subito unus post alterum extincti sunt. r) APARAEUS puteum notat centum ulnarum, in quem

o) Putei aquam perpetuam quidem habent ex terræ meatibus prodeuntem, non tamen ut fontes foras emergentem, hinc desides, nisi crebro hauriuntur, & pravæ, si a vicinis paludibus vel cloacis vitium illuc destillat. Idco, inquit Fortun. Fidelis, fere omnes magnæ civitates insalubribus puteis utuntur. Addit paulo post: graves & insalubres in universum videntur omnes puteorum aquæ. de relat. med. L. I. C. 4. p. m. 30. Olim putei erant vilium hominum sepulturæ, deinde apud varias gentes loca suppliciorum.

p) De nox. palud. effluv. L. II. Ep. II. C. 5. §. 12. p. 197.

q) Lachmund oryctogr. S. IV. C. 3. Pardies Ephem. Gall. A. 67. p. 52.

r) G. Haneus Bergis ancillam refert in puteum descendisse, at tertio quartove gradu, ob æstum & mephitim, fugisse retro. Altera audacior raptò haustro descendens protinus corruit, mox herus manum porrecturus, denique vicinus ad auxilium advolans Eph. N. C. D. III. A. 2. O. 13. p. 20. Fere similis observatio putei lethiferi legitur in Nic. Blegny Zodiac. Gall. 1679. Nou. O. S. p. m. 174. Apud D. Sennertum civis Winsheimensis conclusum diu puteum mundare cupiens perit cum aliis opem allaturis, præx. C. III. P. 3. C. 2. Io. Faber Lynceus in expos. in Rechem. p. 784. scribit aliquid pro gallo illapso educendo descendisse in puteum & corruisse, ita & alterum, tertium vero dato protinus signo retractum semianimum. Vidus Vidius P. II. med. S. 2. pueri meminit illapsum gladium ex puteo sublaturi, Statim perit & injectus deinde experimenti causa canis. Confer, quæ de flamma ex puteo habet Laur. Wolfstriegel Eph. N. C. D. I. A. 33. p. 108. it. Angelus, de febr. mal. C. 2. Fortun. Licet de an. antiq. C. 23. I. M. Fehr. de scorxon. p. 161.

quem ipsa cadavera projecta fuerant. Is post aliquor menses ita infecit aerem, ut per viginti miliaria homines tanquam peste interirent. s) Cogitandum igitur perpetuo est de mundicie puteorum & crebra subjectarum aquarum agitatione. Bene ALEX. BENEDICTUS aquas, quæ usu non exercentur, pestiferum corporibus nostris venenum esse censuit. t) In ortu malignorum & pestilentialium ex hoc capite morborum quid non tentare magistratus, quas non promulgare leges solet? Facile erat scintillam opprimere, natis inde incendiis impari successu resistitur.

§. XI.

Nec minus omnium in civitate iniret, ut esculenta & potulenta non nisi probe explorata veneant publice, & sub legum vinculo magistratus impediatur, ne vel penuria laborent incolæ, vel iniquis pretiis emungantur, vel fraudibus vendentium & corruptarum mercium adulteriis sint obnoxii. Sola penuria sub fame comite ad cruda, immatura, impura & ad esum inepta impellens pestem peperit, qualem apud Romanos ex fame natam & per annos instantem describit GALENUS, u) similemque tempore Maximini ex eodem fonte savientem EUSEBIUS, x) Pretia ex ratione proventuum æstimat magistratus, & lucro nimis inhian-
tes

s) *Op. Chirurg. L. X. C. 13, p. m. 349.* Id. *Penæ factum 1562 primo-civilium bellorum anno.*

t) *De pestil. febr. L. V. C. 2.*

u) *De succ. bonit. & vitio C. I. Op. Cl. II. p. 33.* F. G. nata sunt ulcera, herpes, impetigo, carbunculi, phagedæna, cum malignis febribus.

x) *Hist. eccl. L. IX. C. 8. p. m. 357.* Mortem describit binis armatam telis *λοιμὸς τε ὀνὴς καὶ λιμὸς*. Ita Curtius *L. IX. C. 10.* ex pravo victu pestem delineat in exercitu *Macedonum Alexandri M.* ubi strati fuerunt campi pluribus semivivis quam cadaveribus. *Plutarchus in Demetr. Op. V. l. p. 912.* B. vim pestilentia inde illustrat, quod, ut sit in fame, quibusvis cibariis vescerentur,

res manus cohibet, acrius vero cum sceleribus & imposturis venena pro alimentis vendentium pugnat. Absint a macello morbidi pecoris carnes, nullae sive domesticæ sive sylvestres ex alio quam sano & recens mactato animali sub publica censura venum exponantur. In lue bouum vel aliorum animalium epidemica non est coarguendus legum rigor, qui, quidquid ex illa classe carniū suppetit, cum lacte, butyro & caseo, ab usu civium excludit. Varii quidem infectarum carniū gradus sunt, neque exitiales omnes, at idem iis fatum convenit ac mercibus a pestilentiali loco adductis, etiamsi suscepti veneni nondum convictæ sint, exurendis nempe vel abolendis. Provide & sapienter carniū ad victum venalium inspectores y) magistratus constituit modo severius in illas inquirere & ipsa pulmonum, hepatis, mesenterii & intestinorum vitia inspicere haud dedignentur, carnesque macilentas habeant ex morbo & tæbe suspectas, neque ignorent artes impostorum catem fustantium. Verueces crebro pulmonum laborant vitio, porci intra pinguedinem grandines & vitiligines continent, oves scabiosæ sunt, capræ fere semper valerudinariæ. z) In *Lipsiensi*, ut vocant, convictorio duodecim perierunt studiosi ex carnis vaccarum, quas tuberculis & bubonibus reffertas nequam œconomus coemit. a) Putant aliqui, salem, acetum, fumum corrupta corrigere, at spem illam improbant, quibus

y) Quos tamen sæpe ad carniū censuram ut afinos ad Iyram se habere, & oculos parum attentos, imo cœcos post succidiam a lanione oblatam, arguit *Rof. Lentilius in misc. pract. P. II. p. 509.*

z) *Varro L. II. de re rust. C. 3.* capras sanas nemo, inquit, sanus promittit, nunquam sine febre sunt. *Plutarchus* epilepticas dicit & simili morbo comedentes inficere, quod & *Hippocrates* de populis *Lybia* habet a comitali morbo non liberandis, quia perpetuo caprarum carnis vescuntur & earum teguntur pellibus. *de sacr. morb. Op. T. II. p. 326. III.*

a) *Paul. Amman. Irenic. Qu. 25. I. M. Valentini pand. med. leg. T. I. p. 542.* Simile studiosis Regiomontanis ex esu putriū carniū contigit, ut in febre ibidem epidemica 1649. *Lud. Keplerus* refert.

bus plus candoris circa pectus est. Notat I. M. FEHR, paganum *Würtembergicum*, qui suam morbidam in frustra scissam, aceto maceratam & fumo expositam post tres menses edere cum suis cœpit, intra octiduum doloribus capitis, vertigine, tumore faciei & crebris lipothymis oppressum cum filio periisse. b) Alium *Nordlingensem* ROS. LENTILIUS commemorat, qui bovem morbidum saginatum lanionis cultro clam subiecit, ipse in condiendis carnibus occupatus ex tetra halitu febre maligna & bubone sub axilla, capitis magnitudinem intra horas XXIV æquante, laboravit, interque deliria & convulsiones decessit, nec lanio nisi ægre evasit. c) In Gallia teste P. BORELLO caput extulit febris epidemica maligna multis funesta ex esu veruecum post prægressam in horum grege luem. d) Igitur solertes oculi & emunctæ nares censoris requiruntur, nec ferinas carnes sub incipiente fœtore, nec facile mortuos pisces vel ex limoso stagno extractos e) ferentis. Cerealium eo justior cura habetur, quo eminentiori loco inter ea, quæ salubriter nutriunt & universos, panis est. Decet non cogitare solum de feminibus optimæ speciei sub iusto agrorum cultu ferendis, sed & iisdem, dum colliguntur, probe repurgandis & tuto adservandis. Fieri autem solet, ut nunc grana frumentorum sub ipsa pravavegetatione vitium contrahant nunc semina misceantur herbarum agrestium segeti innascentium, improbæ sæpius farinæ, nunc rite horreis illatum excussumque frumentum in granariis malæ notæ mucescat. Oportet publica granaria,

b) Eph. N. C. Dec. I. A. 6. O. 191. p. 269.

c) l. c. it. D. III. A. 2. O. 116. p. 173.

d) Cent. II. Obs. 32.

e) Nihil fere citius piscibus putrescit, ut fœtor eorum brevi ad littora ejectorum docet. *Lipareses* inuasit pestis, cum mare æstuans pereuntium piscium copiam eiecisset. Tales legisse videntur ichtyophagi, quos ideo piscibus vivere vetuit *Alexander M. Plin. Hist. Nat. VI. 23.* Lædunt sæpe pisces speciei sani ut mytuli, v. *A. R. Behrens epist. ad ill. Werthofium.* & squillæ minores, v. *G. Hanai Obs. 213 in Eph. N. C. D. II. A. 3.*

narum, quæ indigentia civitatum consulunt, ex VARRONIS consilio sublimia sternere, pavimenta & parietes contra auræ humidæ ex propinquis ingressum loricare, neque vero ventis ex oriente & septentrione transitum negare. f) Huc refer solertem apud Afros cerealium custodiam, quam cel. I. F. HEBENSTREIT describit. g) Res non exigui momenti est, farra in annos conservare, plerumque si dicta negliguntur, intra biennium in corruptelam tendentia, triticum imprimis, quod iudice PLINIO h) reliquis citius degenerat, & in farina subputri & amaricante vitium tam alte inhærens & obfirmatum habet, ut ad sententiam FORT. FIDELIS temere quis credat, posse in panibus bis coctis & nauticis tolli. i) Inter semina, quæ segeti cerealium se miscunt, non solum sunt cyani, lathyri, lychnidis, convolvuli aliaque fortassis parum metuenda, sed & interdum gramina ex temulentorum genere, ex quo hordeum inquinante paratâ cerevisia ad furorem inebriat. Meminit GALENUS lotii affatim aliquando tritico innati, quod cum neque agricolæ cribris, hinc loliaceis dictis, purgassent, neque pistores, multis ab usu cæperunt dolores capitis oriri & ineunte ætate ulcera. k) Penitus ad proprios cerealium morbos

- f) *L. I. de re rustic. C. 57.* Laudat quoque sub terris speluncas puteosque palea substrata, cum cautione, ne humor vel aer accedat, nisi cum promittitur ad usum. Ita ait curculionem non oriri, & triticum per annos quinquaginta intemeratum inanere.
- g) *In anthrop. forens. S. I. C. II. §. 23. p. 89.* In Numidia, Lybia, Mauritania, ubi maximus frumentis proventus, illud servant incolæ in excavatis sub arenoso solo puteis, & tegunt strato arenæ, unde nec putrilagine nec curculione tentatur.
- h) *Hist. Nat. L. XVIII. C. 30.*
- i) *De relat. med. L. I. S. IV. C. 1. p. 128.* ne affati quidem panes, inquit, priorem noxam deponunt. Galenus III. de sanis. tuend. agit de communi morbo usum semiputridi tritici secuto.
- k) *L. de alim. facult. c. 37.* Bene commendat curam purgandi seminis, quod ob exiuitatem sensus noxa non illico percepta cum tempore erumpat. Defecabant olim cribris, imo sigillatim optima semina legebant, ut fererentur sine vitio.

morbos attendendum est, quorum ultra centenos aliquis in confessu societatis regiae Londinensis numeravit. Sub tempestate parum propitia occurrunt, quae pestis instar afflant segetes & contaminant. l) Rubigo morbus cerealium est, qui a PLINIO malum caeleste adpellatur, m) dum grana ex vitioso terrae succo maturando nigrescunt. Incredibilem hic animalculorum copiam ANT. V. LEEVENHOECK conspexit, n) cum qua coargui potest foetens nebula exhalantem vegetabilis succum figens & inquinans. Occurrit passim frumentum corniculatum farinae quidem candidae, sed stupefacientis. Nascuntur in glumis corpora longa fungosa nigra corniculis similia, qualia nisi separentur a granis genuinis, stupores ab usu soporesque, imo mortem pariunt. Mirabilis annonae caritas in Gallia nata est o) ex fecali degenerante in clavos, ipsos quidem non mali saporis, at reperti sunt a pane inde confecto velut ebrii & postea gangraena extremorum pravio stupore correpti, ut huic manus caderet, illi digitus, isti nasus, non praegressis vel febre, vel inflammatione vel magnis doloribus. Haut dubitavit I. CONR. BRUNNERVS nigra illa cornicula seu grana fecalis degenera pro venenatis ex sua experientia declarare, p) eo quod incolae ab eorum usu non modo miris convul-

fioni-

l) Tria maxime vitia cerealium notari solent: *Trespe* seu vilis fecale & quodammodo sub humidiori tempestate degenerans; *clavi fecalini*. *Muterkorn*, ubi grana magnitudine, forma & colore luxuriant: *uredo*, tritici saepius quam fecalis vitium, pestis frumenti & quasi sphaelus. v. *Bresl. Samml.* 1718. Cl. V. ian. p. 594. & 1717. Cl. IV. sept. p. 73.

m) *Hist. Nat. L. XVIII. C. 30.*

n) *In continuat. arcan. detect. ep. 104.* Ita & in pisces scribit I. C. Brunner in solitum insecti genus acutis rostellis pertudisse opercula & anolasse, *Eph. N. C. D. II. A. 2. O. 244. p. 346.*

o) v. *Hist. R. Sc. Paris. 1710. p. m. 18.* sur le bled cornu appelle Ergot. Aliis inde natae sunt febres malignae cum sopore & delirio. Fufius hoc argumentum prosequitur. *Rud. Jac. Camerarius in Eph. N. C. Cent. V. VI. O. 82. p. 343.*

p) *Eph. N. C. D. II. A. 2. p. 348.* Confer. Io. G. Hoyerii observacionem morbi epidemici, qui multos Muhlhusii, etiam robustiores, adfli-

fronibus tentati fuerint, sed & inde extrema sphacelo emortua, maxime post usum panis ex clibano recens extracti. Quæ res monet magistratum, ut iis maxime annis, quibus morbus segetem invadit, per homines rei frumentariæ gnaros vigilet, ne vendantur talia, si ipsa seges defendi non possit, imo & aliis temporibus; ne vetusta grana & annosæ corruptæque farinæ & mixta imprudenter farra extent venalia. Habent & olera fructusque sua vitia non modo in proprio germine, si cælum propitium non est, sed ex ignorantia colligentium, qui quadam similitudine delusi alia & noxia miscent, folia petroselini & cicuræ, radices hujus & staphylinos sativos, sæpe in uno loco germinantia. Baccæ solani furiosi cerasis similes crasso etiam errore pro succulentioribus baccis myrtillorum sunt venditi, q) semina hyosciami cum papaverinis mixta. Anceps cibus est fungorum dubia manu collectorum, inter quos tam noxiæ species sunt, quæ nunc suffocant, nunc erodunt, nunc stupefaciunt. Ipsi autumnales fructus, sub pauciori usu laudabiles, solent in multorum ingluvie dysenterias & choleras parere, ut opus interdum fuerit succulentiores, quale genus quoddam flavorum prunorum, aditu ad civitatem excludere. Inter hæc pascuorum, imprimis publicorum, ut valeant armenta gregesque, cura negligenda non est, & illa, quæ noxia pullulant, mature evellenda, ut rorella, colchicum, solanum furiosum & alia, quorum illa oves lædunt, hoc boves in rabiem agit. Instruit animalia quidam noxiorum sensus, ad eum interdum fames obrundit.

§. XII.

Potulenta, quæ publicæ censuræ subiacent, præter aquas a plerisque in potum fastiditas, sunt vina & cerevisiæ.

xit, cum a rore melleo grana filiginis nigricantia & monstrosa nascerentur, quorum insalubrior farina ipsis brutis nauseam pareret. *Eph. N. C. D. III. A. X. O. 93. it. Cent. I. II. App. p. 51. § 8.*

q) Quod testatur *H. B. Rappius in flora Ienensi Edit. Haller. p. 252 sub voce bella donna.* Id factum ait non sine strage comedentium vel perturbatione mentis.

Richter's Opusc. T. II.

P p

visiæ. Illa ex fructibus, inprimis viuis, hæ ex cerealibus, inprimis hordeo, illa in usum calidiorum, hæ magis frigidiorum regionum ope fermentationis parantur. Non sunt potus illi ab arte & luxu inuesti tam innocentes, quam quos natura in aquis obtulit, inebriandi quippe lædendique vires, nervis maxime metuendas, sub illecebris suis recondunt. r) Neque tamen spernendi sunt in iusto gradu fermentationis, quæ brevior haud evoluit satis spiritus, protractior perdit evolutos & vappam relinquit. Multa Italarum vina sunt verius cocta musta adpellanda, hinc insalubriora, neque ut par erat fermentatione defecata. s) In Hispanis etiam & Insularis velur musti dulcedo persistit, ita debilius arguendus est fermentationis gradus. Præferenda igitur sunt, quæ ex bonis maturisque viuis expressis legitimam fermentationem subierunt, qualia sub moderato usu coctionem juvant, flatu dissipant, languentes motus viscerum excitant, spiritus gignant, vires recreant, & ipsa seorsum animique ministeria roborant. Omissis variæ salubritatis discrimine, quod ex climæte, ætate, consistentia, & præsertim sapore, odore coloreque peti solet, t) artes tantum attingimus, quæ fucum, imo noxam vinis pariunt,

r) Res quam nervis & cerebro inimica sit in dubio mensuræ limite, graphice *L. E. Hebenstreit* in definitione ebrietatis exponit. Hanc veram vocat phrenitidem & minimorum in cerebro vasorum inflammatorium, statum, unde quilibet, quantum in se delinquat, si ebrius est, intelligit. *z. c. S. I. C. II. §. 15. p. 72.*

s) Quid autem ab ipso musto, fermentationi proximo & dolia sæpius rumperente in corpore calente metuendum non est? ubi sane imprudens usus dysenterias & choleras periculi plenas peperit. Suffocati sunt multi subito vapore musti. v. *P. Borell. C. II. O. 4. Bresl. Samml. 1717. Oß. p. 220.*

t) Cum *Bechero* plerique triplicem vini substantiam considerant, summam, quæ spiritus continet, calefacientem & inebriantem, mediam quæ partes mucilaginosas & oleoso salinas complectitur, nutrientem reficientemque, infimam, quæ tartari est, laxantem alvum &c. Plenius contenta vinorum in tabulis suis expressit *Casp. Neumannus*, unde patet e. c. plurimum tartari in vinis Hispanis esse, minimum spiritus, plurimum aquæ in vinis Rhenanis, Mosellensis & Gallicis vulgaribus esse, minimum

pariunt, & magistratum damni inde oriundi vindicem requirunt. Ferri fortassis possunt officinæ, quæ nunc turbida vina albumine ovi clarificant, nunc acida cretaceis mitigant, nunc colores intensius flavos ac rubros vel saccharo ustulato, vel ligno santalorum & myrtillis conciliant, nunc minus grata floribus sambucinis sapore vini mosellani imbuunt, quæ tamen latens vitium spe lucri celant magis quam in præsidium valetudinis corrigunt. Qui vina novella & vetera miscent, vel vilia vuis passis & passulis, sicubus aliisque & ipso spiritu vini exalant, habent quoque, si dextre id fecerint & moderate, quo se excusent. At merum beneficium est, severissimis legibus inhibendum, lithargyro, mercurio sublimato & ipso arsenico uti. Tangit ST. FR. GEOFFROY *u*) gravissimas & immedicabiles noxas a potu vinorum, quæ acidiora per lithargyrum immissum nefando mangonio edulcorantur. Sed tantæ iniquitatis vestigia strage plurimorum in ipsa Germania abunde deprehensa sunt. Torsit diu ingenia latens morbi indoles, cum colica epidemica sæviret. In Württembergico maxime ducatu cum militum rapinis meliora vina cessissent, & aliquot annis deinceps ob cæli inclementiam austeriora & acidiora vina paucos emtores reperirent, vendi mox tanquam generosiora magno pretio cœperunt, cum præstantissimi nectaris saporem ex lithargyrio accepissent. Siftit EBERH. GOECKELIUS *x*) totum illud improbæ miscelæ mysterium cum serie malorum subsequutorum, colica convulsiva, contracturis, obstructione alui, perturbatione mentis, tabe aliisque, quæ lithargyrii adstringentis, siccantis, erodentisque viribus debentur. Inquisivit solerter in has vires I. C. BRUNNERUS; *y*) cum vel rumor ipsum doceret, frustra lithargyri in cadis reperta vel tincturam ex eo paratam vinis permixtam fuisse. Infudit cani pulverem lithargyri aceto solum coctumque,

tartari; spiritu abundare malvatica &c. in *tr. v. Thee, Coffee, Bier u. Wein. Lips. 1735. p. 458.*

u) De mat. med. T. I. p. 275.

x) Eph. N. C. Dec. III. A. 4. O. 53. § 30.

y) Ib. Dec. III. A. 4. O. 92.

Etumque, & in corpore extincti laesiones reperit, unde mala illa pullularent. Mulierculæ meminit I. IAC. FR. VICARIUS, 2) quæ arcanum jactans vino acido dulcedinem & saporis gratiam conciliandi nil aliud quam lithargyrium cum bolo communi vino incoctum aliis deinde in dolio vinis permiscere didicerat, unde vero statim ab usu gula constricta, anxietates præcordiorum natæ, dolores flatusque colici & alia; fuit quoque qui convulsus moreretur. Pejor corruptela est a mercurio sublimato & arsenico, a) quas omnes miscelas in vinis adulteratis detegere CASP. NEUMANNUS docuit. b) Haud scieram hic tango seu omnem alium potum inebriantem vino oppositum, ex pomis maxime pyrisque Anglis familiarem, cito acescentem & brevis ætatis, nec palmea vina Asiæ populis jucunda, at capiti infestiora. Nobis ad septrionem sitis cerevisiæ placent sinceræ, defecatæ, magis nutrientes vino, & gratum a lupulo amarorem, qui corruptioni resistit & coctionem juvat, consecutæ magnæ apud nos varietatis, sed nec prisicis ignotæ. c) Multa tamen & hic negligentius fiunt, et

2) *ib. O. 100. p. 208.* Confer, quæ I. C. *Westphalus* de illo morbo in Suevia sub nomine *Weinkrankheit* recenset, simulque *Gockelii Brunneri, Vicarii Jäger Schmidii* aliorumque uno ore hanc communis morbi causam arguentium iudicia tangit. *ib. A. 7. O. 134. p. 228.* Legendus quoque *Zellerus* est de vino lithargyrio mangonifato.

a) Attigit succincte *Sam. Ledelius* in *Eph. N. O. D. II. A. 6. O. 29. p. 83.*

b) *l. c. p. 433.* Docet lithargyriatum vinum cognosci extractione auripigmenti cum aqua calcis vivæ, tunc enim vinum saturni expers colorem non mutare, ejus vero particeps colorem fuscum rubrumque & atrescentem suscipere. In vino, quod mercurius sublimatus infecit, spiritum salis ammoniacum vel aliud alcalinum, si arsenicum, solutionem saturni in aqua forti tentare jubet.

c) *Ofiris* populos docuisse dicitur, quibus vitis deest. *Herodotus* οἶνον χειθρον vocavit, *Ægyptii* Zythum, unde & *Columella* Pelusiaci pocula Zythi dixit. *Plinius* ipsa voce cerevisiæ utitur, dum Occidentalis populi ebrietatem frugi madidæ tribuit. *H. N. L. 14. C. 22.* *Censura Dioscoridis & Galeni*, quod flatuosus potus sit pravi succi, qui male

& occurrunt passim cerevisiæ rancidæ, crassæ, feculentæ, d) ipsis vinis corruptis nocentiores & majori noxa inebriantes. Sunt qui eas æstate acefcentes alcalinis emendare contendunt, unde mictus eruenti nati & alia mala graviora. Mixto hormino vel femine cuculi inter atroces capitis dolores & omnem sensum obfuscantes cerevisia inebriat. De ledo seu roremarino sylvestri dementantem ebrietatis vim testatur SAM. LEDELIUS. e) Satis noxæ in ingluvie est, frenanda certe manus, quæ novas gulæ & valetudinis insidias machinatur, a quibus non excludo cerevisias illas oppressa fermentatione salientes & addito saccharo & aromaticis grate spumefcentes. f)

§. XIII.

Merito hic quæstio incidit de vasis metallicis ad usum culinarum revocandis. Omni ævo præstantiora visa sunt & durabiliora ex cupro & ferro, ob duritiem, qua viribus fundentis ignis fortius resistunt. Neque vero disiteri fas est, rubiginem fere perpetuam vasa ferrea occupare, nec multo plus cupreis parcere utramque autem cibus crebro usu permixtam vix tuto intra corpus, quod metalla non subigit, recipi posse. Quamvis enim medica-

menta

distribuitur, haud convenit nostro ævo, legum fermentationis & condiendis lupuli magis gnaro.

*) De quibus *Henrici Abricensis* iudicium apud *Car. du Fresne* locutum habet:

*quid spissus illa
dum bibitur? nil clarius est, dum mingitur. Unde
constat, quod multas feces in ventre relinquat:*

*) *Eph. N. C. D. II. A. 8. O. 85. p. 199.*

f) Hæc cerevisiæ lagenulis sub primis fermentationis nisibus susceptæ distendant misere statibus. Nobilis sitiens ea avide pota periit omnibus frustra tentatis, & in cadavere expansa supra fidem flatu intestina adparuerunt, ut ex *Parisinis actis* recenset. *Herm. Berhaave ad instit. med.* §. 703. *in prælect. Ed. Hall. T. 6. p. 136.*

menta ex ferro & cupro non contemnendæ virtutis suppetant, corpus tamen perfecte sanum utrisque læditur, minus forsitan a ferro, quippe solubiliori, cujus usum jactant hodie plerique, at certe sub longiori usu extra verum indigentia statum, ita tamen ut plus semper a cupro metuendum sit. Jam DAN. SENNER-TUS vim veneni in cupro metuens monuit acriter, ne esculenta & potulenta in vasis cupreis coquantur & adferrentur, quod nausea, vomitus, cardialgiæ, tormina erosionesque subsequi soleant. g) Lethalem usum leguminis ex aere cocti commemorat IO. RHODIUS, h) & famulæ mentionem facit IOS. LANZONUS, quæ cibum a monialibus ex vase ejusmodi, acceptum filiis præbens, mox tota nocte vidit horrendis vomitionibus & alvinis dejectionibus afflictos. i) Ipsam matrem suam scribit I. D. MAUCHARTUS acetariis admodum delectatam, cum copiam lactucæ agninae probe mundatæ & in pelvi cuprea cum aceto & lardo præparatæ comedisset, mox tanto vomendi impetu correptam fuisse, ut ipsa viscera ejicere sibi videretur. k) Similia ibidem habet de lacte vaccino ex cupreo vase adsumto, unde generosa persona cum coqua, nutrice & tribus ancillis tam male se habuit, ut omnes domus anguli vomentium nisibus perstreperent. Quo nomine etiam lac in cupreis vasis venale ob adflatum æruginis GOTTF. THOMASIIUS inter causas epilepsiæ enumeravit. l) Nec dubitat ST. FR. GEOFFROY edulia, imo ipsam aquam aliquam-

g) *Pract. L. VI. P. VI. C. 10.*

h) *Cent. III. O. 95.*

i) *Ephem. N. C. D. III. A. VII. & VIII. O. 102, p. 169.*

k) *Ib. Cent. I. O. 13, p. 54.* pluribus rem exemplis illustrat, ex quibus unum est de puella enormi vomitu extincta. In schollis adjecta est *Ant. Vallisnerii* observatio de triga monialium ex pastu triticeo cum butyro & oleo ob æruginem ex vase cupreo ingressam graviter laborante.

l) *Eph. N. C. D. III. A. III. O. 192, p. 326.* inter hæc attendere jubet, quibus morbis artifices, qui aes & orichalcum assiduis manibus tractant, conflitentur. Patere putat, vix unum inter tintinnularios reperiri tremoribus aut siderationibus haud obnoxium.

quamdiu in vasis cupreis detentam gravis noxæ ream declarare. m) Speciatim FRIDR. HOFFMANNUS acetum, vinum succosque acidos, a cupreis vasis veneni mineralis indolem suscipere docet. n) Mirum non est sub tanto consensu auctorum suadere multos cum *Rouffeau*, *Tbierry* o) & eruditiss in Suecia viris, ut abrogatis vasis cupreis ferrea substituantur. Dispiciemus paucis, quæ ratio hujus judicii sit, & quo limite restringenda? Cum tot annorum decursu cuprea athena in coquendis cerevisiis, parandis pharmacis & variis condituris, impune adhibita fuerint & etiam nunc adhibeantur, imo ipsa olim vasa divino cultui sacrata ex aere constata fuerint, magna ratione niti censura debet, quæ vasa cuprea in universum damnat. Metalla in pollinem redacta sunt insipida nec humoribus nostris miscibilia, nisi ab acido in vitriolum redacta, ut adeo vis arrodens non sit metallo propria, sed a sale solvente. Sane gummosa, gelatinosa, mucilaginosâ, quæ cibis maxime serviunt, coqui ex vasis illis metallicis, in quæ solvenda nihil viriam habent, sine metu possunt. Justior vero metus est a salinis & acidis, pinguibus etiam & oleosis, quæ partim in sinu suo acidum gerunt, partim & ipsa impurius metallum penetrant. Ab his igitur, quin & ipso aerei acidi attractu arrodi vasa tum ferrea tum etiam cuprea possunt. Verum nec illa acida, salina, oleosa & pingua nimis sunt metuenda, modo a coctione non ferventur in vasis illis & frigescant. Plus enim in frigore & quiete solvunt quam momento coctionis. p) Eximia ad totam hanc quæstionem enodandam experimenta attulit vir illustris I. T. ELLERUS, coquendo in binis no-
vis

m) *De mat. medic. T. I. p. 302.*

n) *Clauu. in Schrader. L. III. C. 12.*

o) *In Disp. sub Camillo Falconet p. 1649.* Non negat, vasa ferrea facilius arrodi, at si ab usu statim mundantur, & singulis mensibus solentius desiccantur, nihil incommodi adferre putat, neque in tam vili pretio celeriore consumptionem metuendam esse, nedum audiendos coquos, qui coquenda in vasis ferreis gratiam perdere, facile aduri, gradumque ignis hic ægrius determinari clamant.

p) *Vir cl. I. B. Pott in libello hujus argumenti Dresd. 1754. edito solutionem docet plus fieri in frigore quam calore p. 24. & 26. atque de hoc*

vis ahenis, altero ex cupro, altero ex orichalco, cujus basis cuprum est, varias cibi potusque species in omni naturæ regno obvias, simulque attendendo, an aliquid & quantum cupri in coctione decederet? q) Alia opus non fuit via, quam in fluidis residuum ab evaporatione scrutari, vel etiam ante hanc aliquid spiritus salis ammoniaci instillare. r) In reliquis sufficere potuit, expresso liquido residuum calcinare, cineresque idoneo menstruo explorare, cum ab acidis imo & fixis alcalinis color viridis, a volatili alcalino cœruleus sit proditor latentis cupri, ne de ipso nauseoso & austero sapore aliisque dicam. Ita inter experimenta patuit, aquam bihorio in his vasis coctam nullum dedisse soluti cupri indicium, dedisse autem coctam cum sale, neque id quidem, si salis cum aliis esculentis permixti actio in contenta potius quam fundum & latera vasis conversa fuit. In infuso coffeæ, lacte, cerevisia hordei lupulata, carnibus, piscibus, oleribus, farinis nihil admixti cupri adparuit vel levissimi momenti. s) Agnoscit vero Vir illustris vinum, acetum, succum citri & alia acida suscepisse æruginem, t) quin & alia diu in his vasis servata, ob ipsius aerei a cidi

omnes ipso colore saporeque cibi convinci p. 44. In coctione autem bullialæ tegunt fundum & defendunt. Conf. *Lemery cours de Chymie* p. 206.

- q) Prælecta hæc sunt societati regię Berolinensi experimenta & excerpta a G. Fabricio Berol. 1735, donec actis publicis inferantur.
- r) *l. c. p. II. idem notat cl. I. B. P. Pott l. c. p. 31.* aquas per totum diem coctas in cupreo vase non viridescere nec saporem mutare, at cito a salitis aquis, etiam extra vim ignis. Dicit quidem S. F. Geoffroy *l. c. T. I. p. 275.* non plumbum quidem, at cuprum & ferrum ex aqua contrahere æruginem, ostendit quoque *de la Planche* æruginem in aqua. A certos nos esse oportet de aqua purissima & salium experte.
- s) Carnes cum sale, oleribus, pastinacis flavis, aliæ cum cepis, allio, raphano rusticano, lardum cum pomis pirisque, marmelada vulgi ex succo baccarum sambuci & prunorum aliaque cocta vix vestigium æruginis dederant. *l. c. p. 14. sq.*
- t) Ex libris V. vini gallici grana XXI æruginis, ex aquæ libris V cum salis unciis IV grana XX obtinuit in ahenis ex cupro non ita ex orichalco. *l. c. p. II. & 14.*

acidi contagium. Unde haud temere concludit, minime abolendum esse usum cupreorum vasorum, imo si quid cupri intra corpus admittitur, haud protinus veneni nomen mereri, sed pro gradu miscelæ nauseam, vomitum anxietatesque aliquamdiu parere. Præferre etiam cuprea vasa ferreis non dubitat *el. Pott*, quod hæc constantius ferrugo inquinat, & servari in munditie vix possint. *u)* At jam ex veterum sapienti instituto satis tutelæ est in stanno ferrum & cuprum obducente & erroribus circa delectum coquendorum occurrente. Nam stannum crudum & purum non auscultat acidis nisi fortissimis & caulina ignotis, *x)* præterea firmiter adhæret metallis & ab attractu solventium defendit. Obiicit *Rouffeau*, facile separari stannum, id autem fieri tunc largimur, si vel rudior manus in defricandis vasis vim nimiam impendit, quæ modica sufficere poterat, vel si igni stannum facile liquefacienti vasa illa admoventur sicca & vacua. Si enim fluida continent vel ipsam aquam, nihil stanni sub viribus coctionis decedit, nihil ejus per gradum caloris, qui ferventis aquæ est, liquefcit. Plus cogitare convenit de puriori stanno, quo vasa obducuntur. *y)*

§. XIV.

u) *I. c.* p. 43. Suecos existimat p. 50. quia ferro abundant, inexistisse primos & lucris causa commendasse usum vasorum ferreorum.

x) Sola aqua regia *H. Barhaave* putat solvi stannum crudum, at calcem ejus ab omni acido facile liquefcere. *El. Chem. T. I. P. II. p. 40.* Sit ita, contextum crudi stanni etiam alia quædam penetrare, certe talia sunt ab usu culinarum aliena.

y) Stannum mixtum debilius adhæret & defendit, miscetur vero plerumque uni libræ stanni uncia duæ cum dimidia stanni, & sic alia, ut mirum non sit, quæ vasis ejusmodi stanneis adservantur, fructus, cucumeres, olivas vim sensim arrodendi mutato in superficie stanni colore arguere. De hoc doctè agit *disp. ill. Buchneri Resp. I. A. C. Höggero Hal. 1743.* Quæ observata sunt de cocto jusculo carniæ per noctem in vase stanneo quiescente infusus altero die tribus ovis, quæ tribus comedentibus crebros per noctem vomitus pepererunt, notatis in ipsa patina sub situ ovorum maculis, possunt fortassis magna parte vel ipsius

§. XIV.

Occurrunt plura, quæ magistratus attentionem & salutaria pro civium valetudine instituta postulant. In defuetudinem venerunt exercitia gymnastica pro gradu ætatis varia, quæ olim durabant corpora & optabilem ad omnes in republica functiones *εὐεξίαν* comparabant. Vilesunt & hodie balnea, quæ par quidem fuerat a veterum luxu tueri, at & fas est eorum ope munditiem corporum, ut perspirent salubriter, in quo tantum sanitatis momentum situm est, sub publici instituti favore conservare. Cum mucosum sensim in omnibus aditus cutaneos occludat, ingredi balnea aliquoties per annum convenit, iis præsertim, qui ad morbos articularum procliviores sunt vel ad rigiditatem cutis & maciem. Huc maxime refero, quorum sub duro vitæ genere cutis crebra sorditie squalet, ex quibus non nisi paucis licet in privatis ædibus loca balneis opportuna adornare. Quid de re obstetricia dicam? a qua ignaras solertius arcere mulierculas oportebat; quid de empiricis? quorum effusa temeritas arctiori freno eger. Præsertim vero tuenda sunt civium capita ab externis, quæ vitæ & sanitati minantur, periculis, loca præcipitia & ruinosa firmanda, rabida animalia protinus occidenda, furiosi & admodum melancholici non sine custodibus relinquendi, infecti secludendi & putida inprimis prostibula severius ex urbe expellenda. Quid in majus magistratus opprobrium cedit, quam ferre lupanaria & illa libidinis infesta incendia, vel quod magis probrosum, vectigalia inde exigere? Sane eminet inter omnia, quæ ad externam incolumitatem & incrementa civium pertinet, ipsa vita & sanitas civium. 2)

D I S.

saliti jusculi vel ovorum vitis tribui. Novi certe plurimos, qui ova pridiano jusculo in vase stanneo infusa sine omni noxa comederunt. Suadendum tamen omnino est, ut in nullo vase metallico diu nimis esculentur quiescant.

- 2) τὸ ἐπὶ μεζῶν ἀγαθὸν ἀνθρώποις Πλάτο in *Georgia*, ubi simul medicos circa maximum in republica bonum versari concluditur.

DISSERTATIO

DE

COCTIONUM PRÆSIDIIIS
EVACUANTIUM AB
USU REVERSIIS

PUBLICE PROPOSITA

GOTTINGÆ, D. 20. SEPT. 1758.

R E S P.

COSMANN ULLMANN,

MANHEMENSIS.

S. I.

Cruditas, coctio & crisis præfagia medica de exitu morborum vel in salutem vel mortem vel aliud ægritudinem genus ita instrunt, ut ad eorum simul, quæ agenda vel omittenda sunt, cognitionem propiori via & salebrarum experte deducant. In hoc genuinum consistit, nec in tanta, quam jactant, ævi nostri luce dissimulandum *Hippocraticæ* doctrinæ decus, quod plus veri solidique auxili ad ægros derivat, quam tot spinosa theoriæ medicæ systemata, quæ sub ipsa argutiarum suarum mole ruunt, certe a præcipuo scopo abducunt nimis. Minime Deus vitæ nostræ tam fragilibus præsidia lubrico adeo loco collocavit, ut arrogantia humanæ, quæ inter minimarum abditarumque rerum

scrutinia vix corticem penetrat, nec nisi obscurum sub tenui veritatum crepusculo cum veris medendi legibus nexum reperit, spoliū esse voluerit. Oculi, qui Naturam quasi de facie cognoscere audent, necessario ad tantum fulgur hebecunt, timidi & verecundi præstant, qui ad sola obvelatæ Naturæ vestigia reverenter attendunt. Rigor observationum, quas hodie oscitantrius, velut vana doctorum hominum commenta avidius consecramur, certius tamen omni ævo in cognitione morborum & medicaminum adminiculum præbuit, nec ultra, quam filum illud ducit, argumentari fas est, nec juvat, quidquid in progressu lacunarum est, meris conjecturarum fordibus implere. Veteres probe gnari, in quopotissimum rei medicæ cardo versetur, inter solertissimas ad leætulos decumbentium excubias ad omnes morbi in vario stadio suo mutationes, pro ratione temperiei, ætatis, sexus, locorum temporumque, & simul ad leges, quibus Natura vincit vel succumbit, attenti longe vicerunt recentiorum merita, quibus etiam inter tot nova inventa mechanica, physica, anatomica, chymica aliaque manet Hippocratis, horum prope omnium ignari, venerabilis, tanquam fatidici in morbis oraculi, auctoritas: a) claro indicio, plus medici roboris in simplicissimis ejus præceptis, ex folius Naturæ medicatricis intuitu stabilitis, quam in illis, quæ accesserunt, doctrinæ suæ officii latere. Agnoscimus eruditorum ex parte utilem & cultioribus ingeniis dignam operam, at illud simul CELSI judicium eorum obhærescere animis opramus, splendida ista rationis inventa, etiam ab omni fuce repurgata, non facere medicos, sed aptiores medicinæ reddere, non pertinere proprie ad artem, sed eam ornare artificumque excitare ingenia. b)

§. II.
 a) Medicus Hispanus in libro, cui *consultationum medicarum titulum* inscripsit, sistit medicos in varias sectas divisos, circa ægrum dissentientes & nunc hæc nunc illa commentantes, quos vox una in Hippocrate agnita sedat & conciliat. v. Herm. Boerhaave præi. in *Instit.* §. 934. Haller edit. T. VI. p. 298.

b) de medicin. L. I. præf. p. m. 13. Addit, Hippocratem, Erasistratum & quoscunque alios rerum simul naturam ex aliqua parte scrutatos non

§. II.

Cruditatis est status corporis viventis, in quo illud vel totum vel in membris quibusdam ejusmodi materia obfidetur, quæ partium suarum præter naturam mole, figura, mobilitate, inertia aliisque suis jam depravatis dotibus consuetas exercendarum functionum conditiones lædit, id est, morbum parit. Non solum cruditatis illa spectanda in fluidis est, quorum nunc crassities vel tenuitas nimia vel acrimonia variæ speciei coarguitur, nunc ipsa etiam copia nunc ingressus in vasa minora, in quibus emetiri cursum suum naturali lege non debebant, sed etiam in solidis nunc nimis strictis vel laxis, nunc quæ vulnæ ratio est, solutis. Omnia signa præsentis cruditatis illo sensu sumta, quo morbura creat & alit, facile colliguntur partim ex ipsis læsis functionibus, partim ex recessu tum fluidorum, siue sub lege circuitus posita, siue secreta, siue excreta considerentur, a sanis ratione copiarum, indolis & viarum suarum, tum solidorum ab eadem naturali norma, sub qua justum in actione sua tonam tuebantur, vario gradu deflæcentium. Patet nullo interprete, vigorem morbi esse, in quo ista durant & augentur, coctioni autem tribui debere, si mitescunt sensim vel abolentur. Aliam medicus spectat cruditatem, quæ ab ingestis est, antequam assimilantur, aliam a causis internæ corruptionis natam, quæ nunc nomine cacochymia humores inquinat antea probos coctosque, at in circuitu suo vel secretionibus & excretionibus varie turbatos stagnantesque, nunc ipsa solida labefactat & bonæ nutritionis præsidium destituit, nomine cachexia. Ingestis triplex cruditatis gradus tribuitur, primus, quo suam ab ingressu in corpus indolem diu adhuc retinent, alter, quo exuunt quidem, at non virtute corporis, sed proprio in corruptionem suæ naturæ conformem & spontaneam nisu, tertius, quo novam labem a vitio corporis & affusis sibi in ipso campo primarum viarum

ideo medicos, at majores fuisse. Ergo sic distinguit, ut illa magnitudo non sit propria medicis, sed adscititia, non ad necessitatem artis, sed dignitatem & ornatum conferat.

rum pravæ indolis humoribus suscipiunt. Quorum si contingit nihil, & ingesta, ut par est, in primæ coctionis officina rite subiguntur, nec illiberalem probi chyli commearum ad interna viscera mittunt, quorum ille actione ulterius perficitur, detritasque in corpore partes mox reparat & novis semper suppetiis ministeria organorum instruit, facile tamen ex causis jam recensitis, imo ipso vitali attritu, nisi pateat statim effoetis & emeritis partibus exitus, novæ corruptionis opportunitas emergit.

§. III.

Coctio ille status corporis est, qui vel ingestum ad normam fluidi inquilini ac nutrientis vitæque munera obeuntis mutat, vel morbosum, quod ab hac salutari indole intro adquisita iterum descivit, ad pristinas agendi leges reducit, & vires ad exercitia functionum requisitas, jamque læsas, restituit. Non hærendum in voce est, vel impari coctionis culinaris, qua mitescunt esculenta, pede res merienda. Sufficit ex stylo veterum, quibus concinnior vox haud facile occurrere potuit, illud Naturæ auxilium intelligi, quod similitudinem solidorum fluidorumque cum sanis, adeoque & priscam actionum integritatem novo beneficio instaurat. Id vero haud aliunde pender, quam a tritu solidorum & perpetua inquilini & elaboratissimi liquidi miscela cum iis, quæ cruda dicimus. Nec alia vis internæ coctionis in corpore est, quam quæ a simplici & reciproca fluidorum solidorumque actione nascitur, dum humores impulsu dilatando mutant vasa, hæc vero sic prius mutata dum se ex lege elastici renixus arctando restituunt, causam motus sui vicissim mutant, premendo humores, & quo patet aditus, propellendo, partesque facile coituras a mutuo contactu inter tam oppositas motus directiones constanter divellendo. Promiscue hac voce coctionis in sanis utimur & ægris, c) Ibi, ut jam

c) hic Græcis duplex in usu vox fuit, πῆψις ἢ πεπασμός. Illa, ut Jo. Gorraus ait in *definit. med. p. m. 501.* est rerum ingredientium, τῶν

jam ex dictis patet, virtutem notat ex ingestis bonum chylum, ex hoc in viscerum internorum foco bonum sanguinem, inde vero reliquos humores, pro vario usu tenuiores, partim pro nutritione corporis, partim pro ministerio omnium functionum parandi. Hic virtutem innuit, quæ eadem actione, ad ipsum morboſi ſtimulum magis inſurgente, degenerem materiam probe ſubactam vel ad ſenſum officii reducit, & corpori in priſtinos uſus reconciliat, adeoque dotes; quibus prodeſſe poſſit, rurfus impertit, quæ reſolutio vocatur, vel certe ejectionem e latibilibus ſuis & ſub novo per vaſa motu adhuc immorigeram, tanquam improbæ fidei colonum, a commercio partium, quarum fides corrupta non eſt, non critica expulſione per alvum, ſudores, lotium & alias vias, nunc decubitu ad renes maxime vel crura ſecludit. Eadem igitur arma ſunt, quibus Natura ſanitatem tuetur, & quibus morbos expugnat. Eadem coctio eſt, quæ alienum, quod ore ingeritur, ſegregata & expulſa parte inutili mutat in inquilinum, & quæ morboſum vel repurgat a ſuſcepta labe, vel eliminat. Illud forte diſcrimen dixeris, quod ibi Natura quippe integro virium ſuarum adparatu opus ſuum tanquam in pace per agit, hic quippe recifa virium parte, altera integra eo inſurgat acrius & in ſpeciem pugnæ cum morbo, ſub qua veteres deſcribunt.

§. IV.

Criſis *d*) eſt momentum illud de vita ægrotantis quaſi decretorium, ſeu ſtatus ille corporis, in quo inter magnas perturbationes

ἰσότητων, hic egredientium, τῶν ἀπίστων. Illa mutat ingeſta vi vaſorum & viſcerum in corporis naturam, pro attritis & perditis reparandis. Hic morboſum ſubigit, ſi que in eo omnem noxam delere nequit aptam excretioni vel metaſi reddit. Ita *Galenus* coctionis veſtigia in excretis quærens circa adfecta ſpirandi instrumenta conſiderat ſputa, circa venas lotium, circa ventrem excreta alui, de *criſ. L. I. c. 7. 11. 12.*

d) κρίσις α. κρίσις iudicium notat ſeu ſententiam in cauſa ægri, tanquam

tionem intro natas subita fit in melius vel deterius conversio. Igitur in crisi ex sententia veterum maxime respicimus perturbationes & magnas & subitas, e) quas deinde excretiones vel metastases sequuntur, pariter criticae dictae. Quamvis illud Naturae in vindicias corporis insurgentis molimen sit, f) non tamen prosperum semper exitum forsitur, unde nomina nata tam malarum quam imperfectarum cresium. Sunt, qui nostro aevo minus frequentes morborum crises statuunt, g) at methodus Naturae medelam inolentis nuspian suas in corporis fabrica fundatas leges deserit. Tedium sollicita ad eas attentionis errorem illum hodie peperit, plus etiam sustentavit iniectionis calidioris vel frigidioris dietae, quae Naturam in coquendo & evacuando occupatam turbat, evidens noxa, at omnium maxime evacuantium, contra quae pugnare hic animus est, teter abusus, quo prostrata virtus laborantis corporis ad pugnam contra morbum vel plane non

vel

rei, quem vel absolvit vel condemnat, magis tamen, nam propitius Natura iudex est, absolvit. Quibus *κρίσις* idem notat quam dimicare vel praelio dirimere, decretoriam hac voce pugnam intelligunt inter Naturam & morbum. Sunt quoque, qui *κρίσις* malum eo sensu sumere, quo notat fecernere & excernere, ita ut crisis sit opus Naturae post coctionem fecernentis excernentisque. Nihil in his est, quod non sibi mutuo lucem in re ipsa illustranda adfundit. Agnoscamus tamen, Galeno iudice, non proprie medicorum sed ignarum & suspensam plebis hanc vocem esse, quid sub his turbis subito in corpore natis decernat Natura, anxie expectantis.

- e) Galenus de dieb. decret. L. I. C. I. Op. Edit. Iuntin. Cl. IV. p. 145. E. nos, inquit, subitam in morbo turbationem crisis appellamus, & plerumque ad salutem, attamen quoque ad exitum terminari adfirmamus. Qui focus de voce sentiunt, eorum existimat incertitiam & contentioni ne Aesculapium quidem mederi posse.
- f) de Cris. L. III. C. 9. Op. Cl. IV. p. 142. E. Crisis, inquit, nunquam fit sine certamine Naturae cum morbo.
- g) inter quos ipse est Jac. Hollerius Comment. II, in L. IV. Coac. Hipp. p. 398. ita scribentis: apud nos rarius incidunt repentina illa & perturbationis plena iudicia, quae proprie *κρίσις* appellatur, saepius

vel languidius erigitur. Adde, quod leviorum morborum solutio per lentam coctionem, adeoque dictarum perturbationum expertem, id est, sine crisi fiat, imo gravissimi interdum morbi sub ipsa symptomatum vehementia opprimant in principio statim vigorem vitalem, antequam tentare aliquid Natura in tutelam possit. Ex quo concludere pronum est, cur crisis toties expectata spem destituat, & quod auspiciator non sit quam in statu seu apice magnorum morborum, *b)* post prægressas in subsidium coctiones: nunquam tuta in principio vel adscensu, *d)* ubi vires morbi præpollent, neque vero in declinatione *k)* facile occurrens, ubi jam placidiori crescentis coctionis genio nihil se tumultuarii miscet. Inter hæc dies criticos, in quos illæ crises certiori salutis præfagio incidunt, dum *Hippocrates* solerter computat, non *Py-*
tba-

solvitur morbus alterna coctione & excretionem. Arguit cœli discrimen, intemperantiam vitæ & alia. At præter multos eruditissimos viros testatur perill. *Gerh. van Swieten.* se cum summa animi voluptate vidisse congruentiam eorum, quæ *Hippocrates* & *Galenus* hic enuntiarunt, cum suis observatis. v. *Comment. in aph. 587. H. Barh. T. II. p. 54.*

h) *Galenus de cris. L. III. C. 6. Op. Cl. IV. p. 140. E.* optimam crisin vocat tempore status, quippe cocto jam morbo. Sic ibidem *C. 5. Op. p. 141. A.* exquisitam coctionem, cui malam succedere crisin ne animo quidem concipi possit, collocat in tempus status, additque in nulla ideo re magis exercendum medicum esse, quam in præcognitione status, qui est in morbo apex incrementi. Neque hic omittimus verba ejus in alio loco, quo coctionem instantem bonæ crisis maximum indicium adpellat. *Siquidem milies, inquit, interfusi, cum crises fierent, neminem unquam vidi intereuntem, qui succedentibus coctionibus crisin habuisset. De cris. L. III. C. 3. Op. Cl. IV. p. 139. D.*

i) in principio nunquam fieri bonam crisin docet *Galenus l. c. L. III. C. 10. Op. Cl. IV. p. 143. C.* Ibidem ait eam in adscensu interimere ægrum vel exasperare morbum, certe imperfectam & nunquam tutam esse.

k) eundem audi *Galenum l. c. L. III. C. V. Op. Cl. IV. p. 141. B.* morbi, qui semel status præterierunt, sine crisi perseverant & paucissimè solvantur.

thagoricorum numerorum, ut CELSO visum est, l) superstitione deluditur, sed quod dextre GALENUS monuit, m) hæc sunt nullo satis pretio æstimanda consummatae experientiae axiomata, quæ tempus determinant, quod Natura in coctionem morboſi impendit. Intererat multum, exacta observatione id discere, quandoquidem sola coctio armæ Naturæ reddit victricia. Cum acuti morbi trium hebdomadum intervallo terminentur, acutissimi intra unam, acuti valde intra duas, mitius acuti intra tres, mirabile hujus doctrinæ compendium est, ad diem quartum vel septimum singularum hebdomadum, tanquam terminum coctionis & bonæ supervenientis crisis, vigili oculo attendere. Ita acutissimi morbi die quarto vel septimo primæ hebdomadis, acuti minus iisdem diebus secundæ hebdomadis, id est, ab ortu morbi die undecimo vel decimo quarto, denique levissimi ex acutis die decimo septimo vel vigesimo per salutarem crisin solvuntur. n) Qui morbi viginti dierum limites excedunt, acuti quidem non sunt, nec tamen sine coctione, imò nec sine crisi, ad certum tempus lentioris jam coctionis restringenda. Intra novos nempe viginti

l) *de medic. L. III. c. 4. p. m. 121. sq.* ubi de diebus criticis, maxime imparibus, loquitur, & de judicio Hippocratis, qui recidivam metuit, si alio die febris desisset. Subjicit, *Asclepiadem* hæc jure ut vana repudiare, & nihil illis numeris *Pythagoricis*, quam quod antiquis in honore essent, rationis subesse.

m) nugatur hic & delirat *Asclepiades* iudice Galeno, ignarus coctionum & naturæ morborum medicatricis. Probat vero magnopere Galenus Hippocratis in cognoscenda crisi principium, spectantis vitalem potentiam, qua coctio nititur, in robore vel imbecillitate. *de cris. L. III. C. 8. Op. Cl. IV. p. 142. A.*

n) tres hebdomades viginti diebus ita describuntur, ut dies decimus quartus & finis sit secundæ hebdomadis & tertiæ principium v. Galen. *de dieb. decret. L. II. C. 9. Op. Cl. IV. p. 154. G.* In hoc autem dierum numero diem septimum decretorium fortissimum vocat, quartum minus decretorium & septimi indicem. Eadem ei ratio est inter diem XIV & XI. nec minus inter diem XX & XVII. *ib. C. 8. p. 154. F.*

viginti dies tantum crisin expectant septimi, & ultra id tempus tantum vigesimi. o)

§. V.

Cum igitur ubivis expediat, vires morbi & Naturæ inter se comparare, id est, statum cruditatis & coctionis in omni sua vel nocendi vel juvandi facultate expendere, habuit omnino *Galenus*, qui alioqui sub præcipiti perficiendæ artis conatu suis hypothesebus nimium indulsit, cur cum certiori de medicina merito limpidiore ex dictis fontibus aquas peteret, & vestigiis *Hippocratis* strenue insisteret, quem merito admirabilem virum in isthoc argumento adpellat, ducemque, quem sequi sollicitè oporteat. p) Vix differunt aliquando critica symptomata a morbo, & hinc fluctuantis medici, qui ancipitia viarum hic non cognovit, iudicium in omnes partes distrahunt. Tale est tremor labiorum in febre ardente, nunc salutarem nuntians vomitum, nunc funestas convulsiones; illum in statu coctionis & tempore critico, ubi jam Naturæ arma prævalent, hunc in statu cruditatis & tempore a crisi alieno, ubi potior vis morbi est. Ita interdum subito delirium, anxietas, dyspnœa sub molestissima nocte in febre acutiori invadunt, cum præcedentibus diebus tranquillior morbi genius videretur. At & nunc sinistri nihil peritis præfagiunt, sed inter prægressæ coctionis signa instantes, qui morbum conficiunt, sudores; etsi medicus tanquam in præsentissimo vitæ periculo accitus,

o) hinc de die quadragesimo, octogesimo, centesimo &c. ut criticis loquuntur veteres in morbo longo, ubi adeo solus dies vicissimus pro crisi distinguitur. *Liquet*, inquit *Galenus*, *vigesimi dixi numerum non mediocrem quandam potentiam habere*, de dieb. decret. L. II. C. V. Op. Cl. IV. p. 153. G.

p) nunc admirabilem vocat *Hippocratem*, nunc dicta ejus admiratione digna, nunc non legenda solum sed & memoranda sæpius, nunc ducem sibi fuisse ait omnium & auctorem optimarum disciplinarum. v. de Cris. L. I. C. 13. Op. Cl. IV. p. 130. G. & H. p. 131. A. it. L. III. C. XI. p. 143. E.

accitus, si rem male inspexerit, turbat ipse, omnesque ad vul-
tum ejus attentos novo terrore implet. Nunc circa oculos tene-
bræ, mox etiam lux, spendor, colores, lacrymæ & alia oriuntur,
dum optabilem narium hæmorrhagiam, quæ liberat ægrum, im-
minere, ex signis tum coctionis tum opportunitate dierum intel-
ligitur. ¶) Adeoque non raro inter eadem symptomata decum-
bunt plures, alter evadit, in quo nascuntur ab auctis post coctio-
nem sub justo dierum termino Naturæ viribus, alter occumbit
inter morbi sub eadem scena ludentis insidiis. In qua sane re
prudentem medicum non fugit, quanto majus hic sit præfagiendi
medendique momentum. quam in omni subtiliori hodie doctri-
næ medica adparatu. Quodsi coctio id ipsum est, quod læsas a
crudo functiones restituit, hæc vero & numero plures & dignitate
præstantiores ipsa sunt præcipua Naturæ arma, quæ alienum ad-
similant, & morbosum vi nocendi exuunt; palam est, turbanda
nunquam esse in corpore humano præsidia coctionum, turbari
vero & labefactari maxime, quod jam offendere nitimur, per
evacuantium abusum, ævo nostro nimis familiarem.

§. VI.

Diffiteri audebit nemo, constantiam vitæ proprio motu se de-
struentis in eo consistere, ut attrita & corrupta mature, ante-
quam lædere incipiunt, eliminentur, & nova perpetuo supple-
menta ex ingestis, coctis adsimilatisque, in expulсарum partium
ministeria dextre succedant. Ita enim corpus inter continuas
suppetias non sentit dispendia sua, & in eodem statu diu persis-
tit, si lentas ætatum mutationes excipis. Etsi vero viscerum
omnium vires in stabilimentum sanitatis hac ipsa lege nituntur,
ut noxia expellant & perdita restituant; merito tamen agnosci-
mus, potissimum a coctione, quæ mutat, adsimilat & pura ac uti-
lia ab impuris & inutilibus segregat, id pendere, ut hæc paten-
tibus

¶) multas in tali crisi præcognoscenda auctoritates Hippocratis prosequi-
tur Galenus L. III. de cris. C. XI.

tibus jam viis ad loca excretionum per Naturam adsignata sine impedimento transeant. Corpus, quod male coquit, male etiam excernit, quod bene coquit, ipsa excretionum vitia emendat. Qui igitur emunctoria Naturæ perpetuis irritant stimulis, id quidem haud ægre imperrant, ut illa præbeant multum, at plus etiam, quam satis est, idque sub certa virium jactura, iis quippe simul exhaustis, quorum utilior mora in corpore inter protactiores coctiones fuisset. *) Dudum & merito creditum est, robustiora corpora esse, quæ optime perspirant, debiliora, quæ per alvum, lotium & sudores abundantius excernunt. Constat, quoties circa finem paroxyfmi in febre intermittente nimio sudore disfluunt ægri, toties illos a termino sperandæ sanitatis adhuc longe abesse. Ita sub aquarum Spadanarum, aliorumque acriorum diureticorum abusu frequens emerfit diabetes chylosus, qui laxatis renum vasibus ipsam alimoniam corporis sub extrema ægrotorum macie transmissit. Alvum vero qui crebro & intempèstive sollicitant, secreta in primæ coctionis usum simul sub illo impetu, quo ruunt omnia & abripiuntur ad alvum, magna parte & cum summo discrimine emungunt. Ita enim tanto Naturæ impendio parata comitari chylum

*) nata veteribus, ut *Erasistrateis*, non semel est opinio, purgantibus quæ evacuantur, cum mutatione & corruptione evacuari, non ut talia præexistisse in corpore. Ut *Theffalus* olim ita recentiori ævo *Paracelsus* non dubitarunt coarguere medicos, quod sic bonos humores in putre liquamen solvant. Non est de nihilo hæc querela, si de fortioribus purgantibus sermo est, quæ in sanissimis & ipsis athletis corrupta & iterato usu corruptiora educunt, vegetumquæ antea corpus extreme debilitant emaciantque. *Helmontius*, cum sanus, alacer & integer viribus ob levis scabiæ malum suavis medicorum purgantibus uteretur, gavisus primum est putrium scetidorumque ejectionum copia, his vero sub crebriori usu nihil diminutis ad tantam mox maciem se redactum sensit, ut tremere genua, genæ collapsæ essent & vox rauca. Unde, inquit, hæc *farrago putridi*, nisi purgantium contactus sanissima contansinet, de febr. C. V. §. 10. *Opusc. med. inaudit.* p. m. 115. Vereor, ne jactata emetica, quæ bilem semper novo vomitu deteriorem ejiciunt, coargui ejusdem erroris possint, quod sub ipso concutiente motu, qualem nulla liquida humana, nedum bilis, impune ferunt, nata sit corruptela, quam vident in excretis, minime præexistiterit.

chylum intro, non allici ad alvum & temere effundi debent. Tale etiam fit laxato systemate arteriarum mesaraicarum, quo incredibilis humorum copia ad intestina decumbit, & hinc periti medici ad nomen ferofæ diarrhœæ coloris cineritii adeo contremiscunt. Pervertunt nimis excitati toties ad emunctoria stimuli naturalem in fecernendo excernendoque ordinem. Temerarium est, tali remedio tanquam universali in morbis uti & extra veram corporis indigentiam, imo & pertinacius insistere, corporisque sic emuncti & deficientis ruinas, quasi momentaneas & facile sarcindas vilipendere. Solent maxime pituitosos, tanquam inertiores, qui stimulum moventium facilius ferant, ad crebræ excretionis alvine legem adstringere, cum tamen sine hac sub insurgente vasorum actione possit pituita omnes dotes ad sanitatem requisitas recuperare. Eam enim GALENUS non inepte vocavit semicoctum alimentum, quod non evacuare oportet, sed coctionem in eo absolvere. *s)* Hinc animadversum sæpe est, iis quæ coctionem juvant tonumque roborant, ut vino medicato ex aromatibus & marte, moribusque corporis per gradus provide auctis, vasa viseido oppleta subsedisse, & tumori, pallori languorique pituitosorum lætum partium ruborem cum integritate functionum successisse, idque totum sine evacuantibus, nisi forte ab initio moderate adhibitis.

§. VII.

Sigillatim sanguis ex vena iusto liberalius deductus etiam in robustis vires & coctionem debilitat. *t)* Præterea enim, quod robur & calor a sanguine in vasis majoribus tanquam propria sede

s) de natur. facult. L. II. C. 9. Op. Cl. I. p. 302. A. pituitam velut ex dimidio coctum alimentum non vult vacuari sed in corpore manere & alterari. Ita ait coctam penitus & reliquam perfectionis adsecutam nutrire corpus. Comment. II. in Hipp. de vict. rat. in acut. §. 44. Op. Cl. VII. p. 122. H.

t) unde olim inter poenas militares fuit, ferociam militum missione sanguinis reprimere.

sede sustentetur, & inde per series descendantium vasorum ad minima usque idoneo gradu distribuatur, necesse est, cum tali sanguine qui temere perditus ad cerebrum jam parcius adpellit, minui etiam secernendos ab eo spiritus, at sine sufficiente sanguine & spiritu omnes alias functiones torpere & periclitari, cum primis circa officinam chyli, in qua alioqui secreti a sanguine optimorum humorum rivi crudis ingestis, quibus affunduntur, inquilinum maxime characterem suo accessu impertiunt. Quæ enim ex sapienti Naturæ instituto copia salivæ, succi œsophagei, gastrici, intestinalis, pancreatici & biliosi in omni puncto primarum viarum ingestis non adspargitur? quæ copia deinde lymphæ ex omni loco abdominis & pectoris reducis se jungit chylo per vasa lactea, cisternam lumbarem & ductum thoracicum ad sanguinem decurrunt? Igitur in penuria sanguinis imprudenter & iterato detracti non amplius illud coctorum humorum prædominium existit, quo crudus chylus subigitur, sed illa etiam virtus, quæ a valido cordis nixu vasorumque variæ fabricæ in contenta simili renixu pender, in ipso viscerum foco elanguescit, & sub virium mutantium tenuiori jam apparatu accumulatur cruda, nec in solidum rubrumque sanguinem, unde robur, sed inertem vappidumque humorem, qui motum impressum cito perdit, unde debilitas coctioni impar, transeunt. u) Igitur nunquam satis mirari possum spei in multis audaciam, qui in hoc etiam statu corporis bonum sanguinem a probo victu celeriter restitui, inepte comminiscuntur. x) Si attenderent ad ista virium deliquia, ad istam coctionis, sine qua nihil

u) bene perill. Ger. van Swieten: Sanguinis pars crassissima rubra in arteriis & venis maximum momentum motus ad vitam & sanitatem a binis causis motricibus corde & arteriis recipit & reliquis communikat. Simul ac rubrum illud incipit deficere, frigent omnia, ut docent leucophlegmatici & pallido morbo languentes puella. Comment in aph. 43. Berh. T. I. p. 53.

x) non modo inscium vulgus cardiaca in viribus deperditis postulat, sed & eruditi, quid seperare hic possint, parum ponderat. Radix mali est in coctione labefactata. Redeunt hic in circulum conditiones medellæ. Labes solidorum & fluidorum cum strage virium nequit deleri nisi a

nihil optimorum ciborum alit corpus & reficit, sed proprio corruptionis genio relinquitur, impotentiam, retraherentur fortassis ab evacuantium abusu, & ad fata eorum diligentius respicerent, qui sanissimi, post magna vulnera vel hæmorrhagias vel alias humorum jacturas, dum pristino more comedunt, non pristina virtute digerunt, mox leucophlegmatici & hydropticæ evadunt. De quo jam plenius in examine potiorum morborum & crebris medicorum de evacuantium damno querelis constabit. At longe a nobis abest, legitimum evacuantium usum improbare, qui epidemicum tantum abusum, penes nos enim pariter aliquamdiu caput extulit, tangimus, illis facile assentientes, qui utilitatem horum remediorum sub justo limite inculcant. y)

§. VIII.

Celebres duumviros, ex veteri ævo *Hippocratem*, ex recentiori *Tb. Sydenhamum*, medicamentis, quæ tempesteve evacuant, minime infensos, mirabili autem ad ea, quibus juvantur corpora vel offenduntur, attentione & veraci de iis candidoque testimonio præ aliis conspicuos, secundæ venæ haud legimus in intermittentibus, nec nisi scrupulose in acutis febribus adnuisse. In priori quidem febrium classe, si urget copia & impetus humorum, ut aliquando in juvene plethorico z) & æstuante capiteque laborante,

comæstu boni chyli & sanguinis, hic vero ab ingestis expectari nequit, quibus solida tritum, cocti humores miscelam suam negant. Quodsi sint interdum cardiaca, quæ vires ex temeraria V. S. & alia intempesta evacuatione perditas restituunt, præstiterat tamen iudice *Sydenhamo* plagas non instigi quam sanari *Obs. S. I. C. 4. Op. p. m. 54.* Summum semper periculum ex imbecillitate est, ut *Celsus* ait, & hinc *Asclepiadi*, quem alioquin in pluribus sequitur, vires ægrorum convellendi repugnat. *De medic. L. III. C. 4. p. m. 118.*

y) inter quos sunt, qui in sanguine scrupulosius ponderando vel menfurando novas vias inierunt, de quo agunt litteræ cl. viri *D. F. C. Oettingeri* ad cl. virum, *D. I. F. Glaeserum. v. select. Phys. Oecon. Stuttgard. Vol. I. p. 165. & 180. sq.*

z) ausi sunt multi, inter quos *Mari. Kergerus* est, de ferment. S. III. C. 3. p. 242. damnare venæ sectionem in omni febre, nisi plethora urget,

rante, admitti fortassis venæ sectio poterit, sed nec valida, nec temere iteranda, nec sine prudenti æstimatione, an vere illa urgeant. Merito enim veremur, ne robur a liquido arterioso pendens noxiæ consumatur, & coctio morboſi languescat. Frequenti observatione ſibi conſtare teſtatur SYDENHAM, a) in autumnali februm harum ſpecie purgantia quidem ipſa magno cum discrimine adhiberi, at cum majori venæ ſectionem, quæ in vegetioribus pertinaciam febris, in languidioribus & provecſioribus ipſam mortem pariat. Hinc & graviora ſymptomata, quibus cum febre intermittente commercii aliquid intercedit, licet mittendi ſanguinis & aliorum evacuantium præſidiis ex ſua natura egere videantur, ſub illo nexu febrili exaſperari acute perſpexit. Ita maniam a diuturna interdum quartana natam ſub fortioribus evacuantibus, quæ hodie plerorumque in iſto caſu arma ſunt, in ſtultitiam degenerare, totius deinceps vitæ comitem, quin etiam, dum æger in limine verſari ſanitatis viſus eſt, ex ſimplici enemate lactis ſaccharati ſemel injecto malum recrudiſſe cognovit. b) Non ſecus ſævum lumborum dolorem, quem ſecta vena adgredi pauci dubitaverint, ubi febrim intermittentem exceperit, ad crebram phlebotomiam & alia evacuantia acrius ſævire notat & in præſens vitæ discrimen conjicere. c) Majoris momenti ſymptoma, in ejusmodi febris caput petens & veram aliquando apoplexiam, in qua evacuatio omnis generis ad revellendum idonea creditur, referens ſub horum remediorum adparatu facile funeſtum

hanc etiam ipſam oppugnavit *Helmontius*. At illi quidem nimis in contraria diſcedunt.

- a) *Obſ. S. I. C. 5. Op. p. m. 91. & 92.* Quartanariis inprimis docet obſe phlebotomiam, & licet mitiori gradu, cathariſin.
- b) *ib. p. 101 & 102.* Miratur rei, quæ ſæpius accidit, omiſſam ab aliis mentionem. Cum reliquæ amentix ſpecies copioſis evacuantibus per V. S. & cathartica ut plurimum perſanentur, illam ait neutrum ferre: discrimen vero ibi in exaltata, hic depreſſa & vappida craſi ſanguinis conſtituit.
- c) *in epiſt. I. Reſp. ad R. Brady. Op. p. m. 321.*

stum evadit, cortici vero peruviano justis intervallis exhibito cedit. d) Talia passim apud alios occurrunt, in quos non cadit commune opprobrium, ex quacunque re, ut nihil non agant, sanguinis mittendi captare occasionem, vel ut *Galenus* dixit, pecare toties, quoties ægros accedunt. *BERNH. RAMAZZINI* dictas febres epidemicas crebra venæsectione protraxit ad cachexiam vel mortem deduxisse scribit, e) & *P. ROMELLIUS* sævioris febris intermittens meminit, in qua talem medianam sine majori sanitatis dispendio nunquam viderit. f) Ut seorsim dicam de ambigua emeticorum & purgantium fide, abnuere quidem haud ausim, latente in ventriculo saburra, quam etiam ante exortum febris nausæ, amaror oris, sordes linguæ, fauces olentes & prægressi comestationum aliive errores produunt, opportuno emetico locum esse, licet jam nata febris sit, nec minus purganti, si saburra illa cum obtuso lumborum dolore, flatuque & tumore abdominis, profundius in intestina decubuit. Præterea vero, quod constare satis debeat de ratione corporis, plus vel minus ad illa ferenda idonei, & de eo potissimum, an integra viscera & illæ sæ vires impetum horum pharmacorum commode sustineant, tum danda non minus opera est, ut in corpore rite præparato exhibitum cum delectu & opportuno tempore g) emeticum vel purgans mitioris sub his cautionibus actionis sit, & jam sopitæ ultra horam,

d) *ib. Op. p. m. 307.*

e) *v. Eph. N. C. Dec. II. A. 9. App. p. 43. de rurali epidemica. §. 41.*

f) *ib. A. 6. O. 128. p. 477. Amatus Lusitanus tertianam simplicem post V. S. in duplicem mutatam vidit Cur. med. Cent. I. Cur. XI. p. m. 55.*

g) exhibere sub ingressu frigoris multi suadent, quod tunc spontanea nausæ & facilis a mobiliori materia vomitus fit. *Alexander Thomson* tempus illud nausæ, sive sub ingressu frigoris sive caloris incidat, aptum vomitorio præbendo censet. prospero sibi & familiari viginti annorum usu. *Med. Essai T. IV. p. 407.* At tutior usus extra febrem, ne ægri, cujus viribus merito studemus, febris & pharmacum simul adfigat.

horam, antequam nova febris exsurgat. Si cito non prodest, vel ejiciendo corruptum ex sinu primarum viarum, vel torpentes nervos stimulando, damnum in propinquo est, dum temere, ut suadent multi, insistis. Insistere hic idem fere SYDENHAMO est, quam morte mederi, qui etiam relicta a febre symptomata ut plurimum nihil aliud esse, quam iteratarum evacuationum, quibus medicus morbi curationem adgressus fuit, veram progeniem existimat. *b)* Purgantia ad unum omnia corpori inimica dicit, aliquatenus certe sanguinem debilitantia & lædentia, nisi celeriter corpus pervadant. *i)* Ipse jam GALENUS coctioni humorum contrariam purgationem agnovit, *k)* & CELSUS quidem necessariam interdum statuit, at quæ frequentior periculum adferat, quo corpus nutrirî desuescit, & infirmum evadit omnique jam morbo obnoxium. *l)* Valet hic semper illud SYDENHAMO, protrahi febrem, de qua loquimur, subtractis per evacuationem liquidioribus, & ægrum sepe morbo perire non alioqui lethali. Sic alio loco negat febrem, cujus curatio cortice peruviano nititur, purgatione egere vel eam ferre. *m)* Etsi autem ipse elapsomense ab his febribus victis purgationem severissime requirit, comperitissimum tamen sibi esse subnectit, *n)* si citius illud fit, febrem altius

h) in scheda monitor. Op. p. 536.

i) de hydrop. Op. p. m. 485.

k) Comm. IV. in Hipp. de vict. rat. in acut. Op. Cl. VII. p. 140. E-
aliis locis ficcare, ventriculum lædere, coctionibus adversari judicat,
quin & inter venena adnumerat Op. Cl. III. p. 196. G.

l) de medic. L. I. C. 3. p. m. 31. Ita paulo ante p. 30. de dæmno iteratæ
vomitionis loquitur: commoneo, ne quis, qui valere & senescere volet,
hoc quotidianum habeat. At possis hodie queri cum Hier. Thrio,
Brachelio in Celsum p. 35. duas in uno die evacuationes moliri tan-
tum neoterici ausû sunt.

m) Ep. I. resp. ad R. Brady. Op. p. m. 306.

n) Obs. S. I. C. 5. Op. p. m. 97. & 98. ibidem mitissima cathartica exci-
tare febrem ait.

altius agere radices & stationem suam pertinacius tueri: hinc quæ ibidem verba habet, misere plecti, qui ipsam curationis spem irreperitis purgationibus ponunt. Consentiant tot aliorum querelæ, minime istis remediis solvi tenax morbosum, sed distillato tenui magis figi, vires minui, coctiones lædi, morbum ingrauescere. Imo nunquam, si *Galenum* audis, laboranti corpori pro- tinus ad phlebotomiam & purgantia confugiendum est, o) omni- um minime sanis præservandi scopo. p)

§. IX.

Neque semper in acutis morbis aliis hujusmodi evacuatio virium prodigia tutius admittitur. In ipsa febre ardente sananda nec *Hippocrates* facile, nec *Celsus* nec *Oribasius* nec *Actius* nec *Aegineta* venæsectionis meminerunt. q) Admittit eam sed ar- ctiore limite *ARETÆUS*, qui syncopen inde metuens non nisi sectiunculas probat & effluentis sanguinis parum, quia minimus hic error ad interitum ducit. r) Eo majoris momenti hoc judi- cium

o) *Cl. V. p. 236. C.*

p) id singulari exemplo illustrat *I. Francus in Eph. N. C. D. III. A. 3. O. 73. p. 95.* robustus sanusque circa ver more multorum purgare corpus instituit, & ejectis multis specie improbis aphonis evasit cum sudore frigido, tumore faciei & virium imbecillitate. Pejora omnia post *V. S.* evaserunt, & periit convulsus. Talia sani stulte postulant & stultius medicus exhibet, cui aphorismus *Hippocratis* excidere animo non debeat: qui bene se habent, ægre ferunt pharmaca.

q) de curatione harum febrium agunt *Hippocrates III. de morb. Op. Edit. Lind. T. II. p. 117. XXIX de affection. ib. p. 167. XI de victu acut. ib. p. 297. XXXIV. Celsus de medic. L. III. C. 7. p. m. 132. Oribasius synopsis. L. VII. C. 19. collect. Steph. p. 95. Actius tetrab. II. S. I. C. 78. ib. p. 210. Aegineta de re med. L. II. C. 30. ib. p. 401.* Nuppiam hic inter præsidia febris ardentis fuscè passim recensita occurrit *V. S.*

r) *de acut. morb. curat. L. II. C. 3. p. 100. D.* extrahi sanguinem jubet διὰ σμικρῆς τομῆς, quia copiosum vitiat naturam, ἐλάττει τὴν φύσιν

cium est, dum illum febris ardentis statum considerat, in quo frigent exteriora, uruntur interiora. Quis enim non intelligit, hæere tunc sanguinem cum magno attritu circa vitalia, nec nisi tenui rivo inde ad extrema manare: hunc igitur, qui vitalem circuitum unice tuetur, subduci sine pleno virium deliquio & ipsa morte vix posse. *r*) Hæc omnino ita se habent in progressu morbi, ubi crassius opplet pulmonem, tenuius difflatur, adeoque parum mobilis sanguinis cum motu & calore vitali ad loca remotiora se diffundit. Aliter tamen se res habet in principio morbi, ubi sanguis quidem in spissitudinem inflammatoriam pronus est, at nondum parte tenui nimis orbatus. Illum igitur, inprimis copiosum, & sub ipso attritu æstuque rarefcentem, & præ aliis partibus pectori ac cerebro gravem, nemo inficiatur id requirere, ut moles movendorum & velocitas motus circa vitalia loca vehementioris diminuatur, demtoque per vices & revulso sanguine crescenti inflammationi celerique gradu in gangrænam tendenti resistatur, aditusque medicamentis diluentibus ac leniter solventibus facilius pateat. Duo sunt, ad quæ maxime circa venam in acutis secandam attendere Hippocratis auctoritate jubemur, vehementia morbi & robur ægri in vigore ætatis. *r*) Robur dico, quod suo quidem onere, cui levamen est a sanguine detracto, gravatur, præsidia tamen actionis in se habet, nec parviori liquidi vitalis accessu laborat. Hic CELSUS præter dicta ad discernendam mittendi sanguinis salubritatem simul respicit in vehementi febre ruborem corporis plenasque & tumentes venas, *u*) quarum sane

τὸ ἀδρόσος, quin & ἐν ἀδὲ τέρει. Pulsus in tali casu tangere Galenus suadet, ne pro animi deliquio mors occupet, quod tribus ait medicis evenisse, *de curat. per sangu. miss. C. 12. Op. Cl. VI. p. 19. B.*

r) cogitandum semper est, sanguinis, qui stagnat, multum esse, qui movetur, parum, & hoc erepto eripi arma, quæ stagnans solvant.

r) *de vitio acut. Op. T. II. p. 298. XXXIV. 16.*

u) *de medic. L. II. C. 16. p. m. 78. ibidem tamen p. 79. perituum ægrum temeraria aliquando via adjuvari scribit, sique medicus nullam amplius*

sane status illi, de quo hic loquimur, plane oppositus est, ubi fractis viribus frigent extrema, & solitis a corde suppetiis caloris & virium destituuntur. Prior status in principio febrium illarum locum habet, ubi cum TRALLIANO secundam venam merito commendamus. x) Ceterum in febre ardente blanda quidem clysmata conveniunt, quae eluunt corrupta aliumque lubricant, nunquam in his morbis sine noxa strictiorem, superne revellunt, ipsaque virtute reforptorum, maxime in ardore circa praecordia reficiunt, & in siccitate illa corporis, qua pereunt, quotquot ex febre ardente non eluctantur, salubriter humectant. y) Haud vero ferantur acriora illa, nedum emetica & purgantia hujus indolis, quae semper stimulo suo aestuanti corpori infesta turbant & necessariis liquidis privant opus coctionis, a qua ipsa interdum critica & salutaris per vomitum aliumque excretio pendet. Nichil hic acre & salsum permittit aegris HIPPOCRATES, sed aquam mulsam & lac asinium coctum. z)

§. X.

In morbis aliis acutis non minus dispiciendum est, ut ab usu evacuantium temeritas absit. Laudamus venesectionem in phreniticis,

extra detractionem sanguinis spem esse ostendit, in illa metum, tunc si exigitur, detrahi debere, quod anceps experiri auxilium satius sit quam nullam. Id tamen restringit maxime ad nervos resolutos, dum quis subito obmutescit, & anginam suffocantem.

x) de arte med. L. XII. C. 13. collect. Steph. p. 322.

y) ita Hippocrates omnes, qui febre ardente pereunt, perire ait ὑπὸ ἐκπύσεως l. de morb. Op. T. II. p. 35. 9.

z) l. c. T. II p. 297. XXXIV. convenire quidem putat, si os amarum, vomere & ventrem clystere subducere; at mitia illa, ut aquam mulsam & lac asinum imperat, ceterum perniciosam vocat febrem ardentem ex alui dolore laborioso, in Coac. praeios. Op. T. I. p. 531. n. 183. ibidem n. 182. κοιλίην καταπραγίαν vocat θανάσιμον. Quo spectat H. Baerhaave ad finem aph. 74. ubi alvum nimis fluxam in febre ardente leth-

niticis, quandoquidem ipsa iis Natura per spontaneas sæpe hæmorrhagias narium, aliquando per hæmorrhoides fluentes, consulit. Ad illam præeuntis Naturæ legem se ars sine cunctatione componit, dum morbus meninges non modo sed ipsam sæpe corticem cerebri inflammat, ut tanquam a cera injecta rubeat. Opus est cavere, ne in loco tam nobili tamque molli & tenero per moram invalescat vitium, & oppleto semel cerebro revelli non possit: unde primo die certius a vena secta auxilium, quam altero, hoc magis quam tertio sperandum est. Cadit veterum opinio, exsanguie & frigidum cerebrum misso cruore haud juvari. Minime audiendus est *Asclepiades*, qui perinde esse dixit, sanguinem phreniticis mitti, ac si trucidentur; quod haud expediat, nisi remittente febre venam secare. Quam sententiam ita mitigat *CELSUS*, a) ut modo non crescat febris, etsi non remittit, oportunitatem incidendæ venæ tempus esse sentiat, modo vires ferant. Harum ratione habita *ARETEUS*, b) syncopen metuit, dum vires fatiscunt, parum educere sanguinis ob proniores in syncopen phreniticos caute monet. Verum in robusto, in quo sanguinis detractionem ut primum omnium & maximum præsidium considerat *TRALLIANUS*, c) præstat non parce nimis detrahere, quod vix in furiosis plus quam semel tentare illam rem sine magnamolestia possis. Igitur & ab initio & large & amplo vulnere fiat, d) cumque Natura sæpe

lem dicit. De symptomatico loquitur coctionem & vires prosterne, non critico, quem a coctione instantem sufficit molli clysmate juvare.

a) *de medic. L. III. C. 18. p. m. 150.*

b) *de curat. morb. ac. L. I. C. 1. Op. p. m. 73. D. ubi illi phrenitis est εὐτρεπτον ἐς συγκοπὴν κακόν, unde illius in subducendo sanguine monitum est, μὴ πολλὸν ἀφαιρῆεν, inprimis in statu τῆς δυνάμως λυομένης. ib. p. 77. C.*

c) *de arte med. L. I. C. 13. in collect. Steph. p. 116. si in cubitu secare venam non licet, jubet in fronte aperire sub fascia colli.*

d) *Herm. Barhaave in aph. 781. vult plures venas simul secari, in jugulo, pede, fronte; alii addunt arterias temporum. Sane efficacior est subita & variis locis revulsio, at in corpore tam turbulento vix ten-*

sæpe a coctione alvinam excretionem molitur, & *Hippocrates* in morbis, in quibus distenta sunt vasa capitis, solutionem non minus a fluxu alvi quam hæmorrhagia expectet, licebit purgantibus uti lenissimis, ex prunis vel tamarindiscoctis, quibus miscere aliquid nitri & syrupi violarum convenit, nec minus clysmatibus, quæ pro decubitu morbofi laxant & expediunt vias, a capite revellunt, & impetum febrilem frangunt. Quodsi vero phreneticos, si fieri possint, sursum etiam purgari, certe alvum, ut egerat, præparari debere, apud *HIPPOCRATEM* legimus, e) probe tenendum est, sæpe illum omnes phreneticos vocare, qui oblesæ mentis sunt, sæpe de phrenitide aliorum morborum sobole loqui, nunc tanquam de dolore circa præcordia & dextrorsum magis ad hepar, ubi motam bilem putat septo & visceribus insidere. Hoc sensu ad vomitum compelli ægros peropportunum est, & experimentis nostri ævi, modo justis se contineant limitibus, admodum familiare.

§. XI.

In angina inflammatoria, in qua sanguinem mittere, etsi non abundat, *CELSUS* f) præcipit, & in qua satius omnino est, languere ægrum quam suffocari, prudentia tamen medica tutelam virium haud spernit, hinc & *Celsus* consilio suo cautionem subjicit, si vires patiuntur. *ARETÆUS* g) latam sectionem postulat,

tanda. Sufficit, ex pede aliquamdiu aquæ tepidæ immerso fricquoque leviter educere.

- e) loquitur sæpe de phrenitide circa vigorem febrium nata, sæpe etiam de illa, quæ a ventriculo vel diaphragmate per consensum gignitur. De specie, in qua septum transversum dolet, nec fert contactum, agit *de morb. III. Op. T. II. p. 201. IX. de dolore tunc circa præcordia, idque ἐξ τῆς δεξιᾶς πρὸς τὸ ἥπαρ*, ubi subbiliosus color efficitur & mens percellitur, *de affection. Op. T. II. p. 166. X.*

f) *de medic. L. IV. p. m. 196.*

g) *de curat. morb. ac. L. I. C. 7. p. m. 87. A. B. vult sanguinem mitti ad proximum a deliquio gradum.*

lat, ut sanguis cum impetu & copia emanans strangulatu liberet, fatetur tamen, secta vena excessisse e vita aliquos ab animi deliquo. Ideo vero AETIUS, *b)* qui hic statim ab initio compendiarium & præcepte auxilium exigit, sanguinem amplo quidem vulnere, at modice mitti, idque altero die repeti jubet, nisi timor ægri vel deliquia animi prohibeant. Nec moniti hujus negligentior est ÆGINETA, *i)* cujus suafu non acervatim sed partita copia educendus sanguis est, e cubitu primum, deinde lingua. Adde TRALLIANUM *k)* probe monentem, nihil hic in crastinum differre, at & tertio quartoque die detrahere sanguinem, modo defectio animi, qua nihil magis ægrum offendat, vitetur. A quo judicio vix discrepat CAELIUS, *l)* qui gravius hoc malum repentina ait egere sanguinis detractioe, etiam post triduum, si necessitas urget, & durantibus quidem viribus. ORIBASIIUS *m)* celerem probat auxilii hujus usum, at si æger aptus non est, scarificationem substituit. Omnis ille consensus congruit præceptis GALENI *n)* & ipsius HIPPOCRATIS, *o)* neque ita fluctuat ut recentiorum de his judicium, quibus contentum habetur cura illa virium, quasi reficere amissas promptum sit, cujus spei

b) tetrab. II. Serm. IV. C. 47. Coll. Steph. p. 400.

i) de re med. L. III. C. 26. Coll. Steph. p. 446. 447.

k) de arte med. L. IV. C. 1. Coll. Steph. p. 194. & 198. Conjungit V. S. & purgantia, cauteque subjicit, si vires robusta, æger in vigore atatis, morbus vehemens.

l) acut. morb. L. III. p. m. 184. quæ etiam verba de phrenitide habet, ib. L. I. C. 10. p. m. 28.

m) de loc. affect. curat. L. IV. C. 77. Coll. Steph. p. 656.

n) de curat. per V. S. C. 19. Op. Cl. VI. p. 18. E. Necessarium dicit, V. S. confestim adhibere post habitam rationem virium & ætatis. Hæc vero, inquit, si forte aliquando non dicuntur, subintelligere oportet.

o) de morb. III. 10. Op. T. II. p. 103. XL 15. venam vult secari sub lingua & in cubitu, modo vires validæ fuerint. Verum omnes extremas vacuationes periculosas vocat, aph. III. S. I.

Spei inanitatem plenius inspexerunt veteres. Concedere possumus, liberalius hic & iterato sanguinem mitti pro collapsu vasorum, p) at ex vacillante pulsu judicare, quando desinendum sit, momentanei erroris periculum comprehendit. Verum sunt anginae, licet rariores, in quibus exitium a parva venæ sectione & cathartica exiguarum virium impendet. Statum nempe exhausti corporis a morbo diuturno, inprimis post validum & repetitum usum evacuantium excipere interdum solent pallor faucium siccitasque & tenuitas sine omni tumore vel externo vel interno, idque cum anginosa spirandi deglutiendique molestia. Prægressæ causæ facile docent, collapsa vasa esse ex penuria liquidi vitalis, tum sanguinis, tum spirituum, ad actionem muscutorum circa illa loca necessarii. Bene hanc speciem distinxit SYDENHAM, q) in qua nullus medelæ locus est, nisi medicus restituere perdita & vasa bono iterum ac vitali succo implere sciat, vitatis omnibus novis ab evacuantium usu dispendiis. r)

§. XII.

In pleuritide etiam excusatus multorum iudicio sanguis prodigitur. Qui illam inter patentissimas orci januas recenset TH. SYDENHAM, s) nihil damni ait se cuiquam a larga venæ sectione illatum vidisse, nec facile confirmatiorem in adulto morbum minori quam quadraginta circiter unciarum sanguinis impensa cellisse. In qua tamen re vir ingenuus sollicite oculos convertit, partim

p) *Herm. Berhaave aph.* 809. requirit missionem sanguinis citam, magnam, repetitam ad collapsum usque vasorum. *Sydenham* quoque copiosam ex brachio & mox utraque ranula, & lenitivum deinde catharticum præ aliis utile agnovit. *Obs. S. V. C.* 7. p. m. 282. 283.

q) *Obs. S. I. C.* 5. p. m. 101.

r) conf. *Ger. van Swieten in aph. Berh.* 785. *Comm. T. II.* p. 621, 622. ubi in partes trahit *Celsum, Arætaum, Calium* & ipsum *Hippocratem*.

s) *Obs. S. III. C.* 3. *Op.* p. m. 266.

partim ad sævitiam morbi, partim ad diminutas ægrotorum vires, simulque rationem nondum sibi cognitam reperire optavit, quæ citra tam ingentem sanguinis jacturam vis morbi subsisteret. *) Audacius eum secuti alii sunt, sed ab eodem voto alieni ingentem illam jacturam pro parva habuerunt, inter quos vidimus aliquem, qui infra centum uncias se non detrahère dictatorio vultu denunciavit. Minime quidem HELMONTIO u) adsentimur, omnem hic venæsectionem improbanti, neque tamen Sydenhami ipsius medela, quæ hic Naturæ viribus nimis diffidit, locum habere debet, nisi in sævientissima pleuritide. Quædam enim ejus species nulla egent venæsectione, quædam etiam per eandem exsperantur. Ios. LANZONUS x) pleuritidis epidemice meminit, in qua omnes scribit secta vena interiisse. Hæc refero, inquit, ut noscat posteritas, quam periculi plena nonnullorum temeritas sit, qui in omni morbo ac febre statim ad venæsectionem & cathartum, tanquam sacram anchoram, confugiunt. Fas est, ut triplex ante oculos sit pleuritidis discrimen. Quæ mitior est & solo tenui victu, fortu molli blandisque aperientibus solubilis, qualis plerumque est in laxa & debiliore temperie, nihil a vena secta lucri habet quam longos a superato morbo languores. Quæ gra-
vior

*) *ib.* p. 267. 268.

u) in libello, qui *furens pleura* inscribitur, pleuritidem ait phlebotomia victam sæpe post annum recurrere, sæpius tabem relinquere. Ita de febr. C. IV. §. 41. *nemini pleuritico*, inquit, *mitto sanguinem, est que curatio ejusmodi tuta, certa, commoda & solida, nemo illa perit ac plures sub phlebotomo.* Audax ibidem promissum reperies C. II. §. 28.

x) *Eph. N. C. D. III. A. V. & VI. Obs.* 120. p. 247. *de pleuritide sævientie A.* 1696. ubi etiam alvi fluorem ultro vel arte excitatum notat exitum causam fuisse. Eadem annis antea actis observavit. Similiter Th. Bartholinus pleuritides epid. A. 1669. commemorat, in quibus secta vena plerosque jugulavit. *Eph. N. C. D. I. A. I. O.* 51. p. 149. Confer. *Acta Edimburgensia s. medic. Essay T. V. P. I. n. 2.* ubi morbi recensentur *Edimburgenses a Maio 1735. ad Junium 1736.* Notatur p. 36. pleuriticorum a vena secta situm & dolorem ad animi deliquium usque crevisse, sine ea mitiorem statum fuisse.

vior est & sub coctione ac critica excretionē, nunc per sputa, nunc fluxum alvium, nunc hæmorrhoidalem, nunc lotium, nunc metastasin ad extrema, jam ostendit victricia Naturæ arma, & nihil ab arte exigit, quam ut foueat loca adfecta, vias pro facili decubitu & excretionē laxet, viresque blandissimis fulciat. Adeoque nec hic prodesse venæ sectio potest, ne vis Naturæ coquentis & expellentis per illas interpellationes langueat & a scopo suo declinet. y) Restat sicca & sæva pleuritis, quam GALENUS z) crudissimam vocat, in qua nihil exspuitur, & quæ nec ultro resolvable, nec Naturæ coctione & crisi fulta, postulat omnino celerem ab arte, largam & passim repetitam venæ sectionem, nec tamen, ut probe ARETÆUS monet, ad deliquium animi, ne peripneumonia succedat. a) Fieri autem potest ipsis etiam, si vis morbi resurgit, remotioribus diebus, ut octavo vel nono, perspicacissimi viri, D. W. TRILLERI iudicio & exemplo. b) Inter ista vero pleuriticorum discrimina facile patet, cur HIPPOCRATES, c) qui toties in aliis locis de vena impleuriticis secanda siluit, tunc si sicca fuerit & sine sputo, eam disertis verbis exigit. Nec ad varium morbi statum tumultuarie CELSUS respexit, cui missus sanguis magni quidem & recentis doloris in pleuriticis remedium est, at siue levior casus sit siue vetustior, supervacuum
|vel

y) v. H. Bærhavæ aph. 887. ad 889. ubi pleuritides extra V. S. indigentiam considerantur.

z) comm. in aph. Hipp. XII. S. 1.

a) de curat. morb. ac. L. I. C. 10. p. m. 89, 90. μεγάλην ἰατρῆν postulat, id est venam primo maxime die secandam, sine deliquio tamen, a quo peripneumonia.

b) de pleurid. p. 99. ad ipsius Hippocratis exemplum in Anaxione pleuritico, III. morb. epid.

c) qui multis locis, inprimis de loc. in hom. Op. T. I. p. 381. XXX. curationem pleuritidis sine V. S. instruit, eam vero in pleuritide sine sputo disertis verbis requirit de morb. I. Op. T. II. p. 31. XV.

vel serum. *d*) Cautissime TRALLIANUS *e*) prohibet mitti in hoc morbo sanguinem, nisi exacte constet copiosum esse, & in toto corpore superare humorem, qui inflammationem parit. AEGINETA, quod & nostro aeo objicimus, coarguit recentiores, secare venam omnibus pleuriticis solitos. *f*) Vetat autem, si vires permittunt minus, & venam vacuare & alvum. Mediocrem venae sectionem CAELIUS probat *g*) & novissimam defectionem intulisse aliquando scribit concurrentem detractionem sanguinis cum solutione ventris. De latere, quo educendus sit sanguis, si fas est educere, cum alii egerint abunde, *h*) nihil subjicimus.

§. XIII.

Peripneumonia cognata pleuritidi & sinistro plerumque omine succedent, quo implet arctius & distendit vitale tenerumque pulmonum viscus eliso fere spiritu, eo magis spem salutis inter evacuantia jugulat. Nihil hoc morbo celerius vires opprimat, quid enim, si sanguis ante ostia ventriculi cordis dextri & intra pulmonem stagnat, potest ad sinistrum ventriculum & inde ad arterias illo rivo meare, qui circuitum vitalem & secretionem in primis cerebri, adeoque functiones partium, sub utroque comae sanguinis & spirituum exercendas, satis sustentet? Sane, quod de pleuritide diximus, si Natura per viam resolutionis vel coctionis

a) de medic. L. IV. C. 6. p. m. 209. alterum valet de pleuritide mitiori & resolvable, alterum est omni morbo in primis opportunitatibus neglecto proprium.

b) de arte med. L. VI. C. I. Coll. Steph. p. 207. G. simul ita distinguit, ut suadeat V. S. si dolor in supernis, purgans, si circa septum haeret: atque hoc alterum, inquit, divinissimus Hippocrates nos docuit. *ib.* p. 208. F.

f) de re med. L. III C. 33. coll. Steph. p. 454. B. aequae ac Trallianus monet, si dolor ad claviculam se extendit, V. S. si ad praecordia, purgans requiri.

g) ac. morb. L. II. C. 18. p. m. 119.

h) v. perill. Ger. von Swieten Comm. in Barh. aph. T. III. p. 41.

nis & excretionis criticae opitulatur, quorum alterum in laxa corporis temperie, blanda humorum diathesi & leviori inflammatione; non nisi particulam pulmonis occupante, sperandum est, alterum vero in excretis per sputa, vel alvum vel lotium, imo & hæmorrhagias, i) vel opportunas aliquando metastases contingit, nihil incumbit medico, nisi unica hæc cura, ut sub molli victu fortuque morborum cocti transitum ad Naturæ nutum expediat. In neutro casu venæ sectio vel alia evacuantia temere tentari debent. Pone sputa copiosa, crassa, ab initio subflava cum strigementis sanguineis, quæ non bilem sed deliquium infarcti sanguinis indicant, paulo post cocta magis & alba, hiante in bronchia aditu, jugiter & citra molestiam ita excerni, ut simul tussim, anhelitum & pulsum emendent, jam certe lædit venæ sectio & collabentibus vasibus sputa sistit: plus etiam lædunt purgantia & sudorifera, a quibus subducto & disperso tenui noxium minus coquitur, magis figitur & excretioni ineptum evadit. Hinc sapienter H. BOERHAAVE vitare in hoc casu suadet venæ sectionem, purgationem, sudoris expulsionem aliaque, distam salutaris sputi, quod morbum solvit, excretionem perturbantia. k) Quod si vero fatiscunt Naturæ vindiciæ, & neque resolutionis adparent signa neque excretionis criticae, commendare aliquando venæ sectionem licet, sed neque tunc semper. Quod si enim oppleto fere pulmone & dejectis viribus parum adeo sanguinis per vasa meat, ut luculenter evincunt pulsus mollis, debilis & intermittens, frigusque extremorum, quis non opprimi intelligit a venæ sectione vitam tam debilem, & residuum pauci adhuc sanguinis mobilis, qui ægre motum vitalem tuetur, effundi. Concedimus autem

i) quam hic *Aretæus* inter auxilia coquentis & excernentis Naturæ numerat, de cur. morb. ac. L. II. C. I. p. m. 11. C. Id tamen secundum *Galenum* raro fit, qui maxime febrem ardentem & phrenitidem, minus pleuritidem, minime peripneumoniam & lethargum fluxu sanguinis iuvare docet. de cris. L. III. C. 3. Op. Cl. IV. p. 139. E.

k) *aph.* 851. in omni stadio peripneumoniarum, quo resolutio sit vel coctio & excretio, omittit evacuantia a §. 850 ad 855.

autem id fieri in peripneumonia recenti magna & sicca, in qua spes adhuc superest mobilioris sanguinis, hærentis quidem in pulmone, sed non nimis impacti. Verum & tunc prudentia potulat, haud uno rivo educere, sed partitis vicibus, idque in corpore decumbente, quod jacturam sanguinis facilius fert, & sine deliquo virium crebrius in erectis metuendo. Mora hic indulgenda non est, quandoquidem sub omni momento agentis cordis plus consolidatur, quod obstruir, liquidum plus transprimitur, & in vasis extreme distentis nixus propellendi perit ut jam vel rumpantur vigente motu cordis, vel hic sub illo resistentiæ gradu suffocetur. Inde est, cur AEGINETA peripneumoniacis ex morbo alio jam prægresso nocere venæ sectionem existimet, l) nec CAELIUS nisi permittentibus viribus probet, m) ASCLEPIADES vero totam hoc nomine rejiciat, quod peripneumoniacos dolor haud urgeat, sanguis vero tenuis educatur, talis, ut interpretamur, qui infons & per vasa mobilis est, relicto eo, qui in pulmone stagnat. n) Nolo alios tangere morbos acutos, in quibus hodie pariter ab illa veterum providentia multum abesse deprehendimus, & sanguinem tanto Naturæ impendio paratum inutiliter sæpe cum ipsis viribus & omnibus fere coctionum præsidiiis effundimus. Paucis verbis circa apoplexiam noto, venæ sectionem nunc occidere nuncliberare, o) vomitumque, quo solo interdum imprudenter excitato nata est apoplexia, ambigui admodum successus esse, & necessario plerosque fluctuare, qui species apoplexiæ tam diversas, aliam calidam & inflammatoriam, aliam lentam & pituitosam, discernere negligunt. Ubivis fere venæ sectio requiritur, non ita olim. *Lucius Verus*, qui secundo seculo cum *Marco Antonio* rebus Romanorum præfuit, cum in itinere apoplecticus periisset

l) *de re med. L. III. C. 30. Coll. Steph. p. 450. E* in alio statu morbi admittit V. S. pro virium ratione, maxime ab initio.

m) *ac morb. L. II. C. 29. p. m. 140.*

n) *ib. p. 43. ubi eum Callius ex orano refellit.*

o) *de medic. L. III. C. 26. reso. utis membris omnibus.*

riisset, p) coniecta in *Pesidonium* medicum, quod venam intempestive secuisset, mortis causa est: hodie in eum coniceretur, qui non secuisset. *ARETÆUS* strangulari apoplecticum larga venæ sectione censuit, q) & *AETIUS* noluit secari venam nisi aliis tentatis, & tunc quidem prædicto periculo. r)

§. XIV.

Id igitur facile adparet, non nisi ab ignaris Naturæ opus turbari & coctionum præsidia cum strage virium everti. Lente & caute ad suppetias festinandum est, neque his enim ubique eger Natura. Quod qui nescit, eum errare, nec errore erudito, *SYDENHAM* censet, & utrumque intempestivum vocat, nunc æstum febrilem calidis, diaphoreticis, alexipharmacis, cardiacis magis accendere, nunc venæ sectione, clysteribus, emeticis purgantibus & id genus aliis nimis extinguere, cum hoc pacto partium separabilium secretio plurimum impediatur. s) Fatetur, febrim cum stupore capitis conjunctam se aggressum fuisse venæ sectione in brachio, cervice, pedibus, emplastris, vesicatoriis, cucurbitis, enematis, diaphoreticis omnis generis, sed incassum; cum vero quiesceret, lente quidem at ultro morbum se solum vidisse. t) Hæc non est nisi ingenui medici confessio, qui Naturæ & artis merita haud inter se confundit, erroresque suos, ut caveant alii, in turbata Naturæ coctione agnoscit. Utinam tam honestus pudor plures corripere, nec toties imprudens medicus ad

p) *Jul. Capitolin* in *vita M. Aurel. v. script. Hist. Aug. Ed. Salmas.* p. 29. it. *Dan. Clerici hist. de la med. P. III. L. 3. C. 9. p. m. 762.*

q) *l. c. L. II. C. 4.*

r) *tetr. II. S. 2. C. 27. Coll. Steph. p. 263. G.*

s) *Obs. S. V. C. II. p. m. 229. it. S. III. C. 2. p. 145.*

t) *ib. p. 228.*

ad exemplum HELMONTII u) lentas Naturæ crifes sperneret, & plus illa sapere sibi videretur. Notent illud, quibus solenne est, tot venæ sectionibus febrem deprimere, & tot catharticis alvum emungere, unde tot mala chronica torpente cum attritis viribus coctione pullulant, ut cachexiæ, convulsiones, x) hydro- pes y) & alia, quæ dum aliquando lento pede sequuntur, lætus præfenti tropæo medicus vires adflctas, tanquam suo tempore ultro redituras vane ominatur, nec ut emendet errorem, ad illa, quæ subsequuntur, suis sæpe oculis non amplius exposita, respicere potest, vel si respicit, quasvis alias novorum morborum causas comminisci mavult, quam ad prioris medelæ nævos referre. Vidimus, quos sua arte restitutos jactarunt medici, nunquam deinde ad priscum valetudinis robur enixos, sed omni reliqua vita languentissimos. Semper probi medici est curare, ut vis febrilis resistentiæ morbosi respondeat, & cavere, ne metu vel temeritate præceps in febre nunc fovenda nunc oppugnanda versetur. Nemo non agnoscit, lædere ferociam febris, quæ sub majori impetu dissipat liquida, reliqua corrumpit, solida labefactat vel majori vi rupta suppurationum & gangrænarum tristi fato subjicit. De eo autem negligentius cogitant, repressam ante coctionem febrem & exhaustum evacuandum errore corpus nihil habere in ingestis præsidii, sed perpetua cruditatum genesi in illo virium

u) de Febr. C. XI. §. 18. Candidus Sydenham Naturam describit, quod sibi permilla negotium suum suo tempore exsequantur, materiamque debito ordine ac via tum secernat, tum etiam expellat, nostra ope, nostris artificiis atque auxiliis non indigens, suis viribus optime instructa, suis opibus locuples, suo denique ingenio satis edocta. *Obs. S. III. C. II. §. 145.*

x) de convulsionibus triduanis a V. S. scribit P. Rommelius *Eph. N. C. D. II. A. V. Obs. 142. p. 287.* ibidem refert ex Hippol. Guarinonio virginem perfectè sanam a modica V. S. convulsam. Aliam feminam inde convulsam vidit I. F. Khern. *Eph. N. C. D. III. A. II. O. 54. p. 63.* Nulla vero funestior convulsu quam ex inanitis vas.

y) hydropem ex crebra V. S. in femina obesa & asthmatica describit M. B. Valentini *Eph. N. C. D. II. A. 2. O. 159. p. 381.*

virium coquentium excidio omnem molestum reddere & corruptelis ac stasibus obnoxium usum vitæ, nisi potius umbram vitæ dixeris.

§. XV.

At velut acuti morbi cito vel perimunt, vel ad coctionem perveniunt; ita in chronicis notandum est, vigorem minime eundem esse, sed majorem Naturæ in defecandis a suscepta labe humoribus infirmitatem, crescentem & suis, quæ languide opponit, armis magis privatam sub parum provido evacuantium usu. Hic auctores ex *Sydenhami* 2) quærela sunt ignes fatui, haud veræ faeces, adeo in salebras & præcipitia abducunt. Dum morborum horum curatio maxime remediis corroborantibus nititur, in eorum usu evacuationes, qualescunque fuerint, prorsus officere graviter inculcat. a) Poterat ad fatuos illos ignes vel ad duces, quos hic sequi minime oportet, *Guid. Patinum* referre, qui podagræ, hoc enim chronici morbi exemplum subijciam, summum & unicum remedium dixit venæ sectionem. Cui etsi subscribere ambigit *Ch. Mich. Adolphi*, b) alios tamen ad capienda experimenta impellens reperit aliquem, qui de lenimine dolorum ex secta vena nato sine remanente noxa testimonium perhibuit. Hoc ita evenisse non repugno, later tamen anguis in herba, & veluti venæ sectio neque materiam neque causam neque sedem podagricam iudice *Herm. Boerhaavio* c) attingit, ita illas dolorum inducias ipsi languori virium tribuo. Silebit podagra per annos tres quatuorve, si sanguinem ter quaterve per annum detrahimus, & frui videbuntur podagrici aliqua jam immunitate, cum paulo post enervatis visceribus, quæ noxium retinent ac figunt,

2) *epist. II. Resp. ad H. Paman. Op. p. m. 326.*

a) *de podagr. Op. p. m. 457.*

b) *Eph. N. C. Cent. IX. & X. Obs. 78. p. 172.*

c) *aph. 1270.*

figunt, subtilis cacochymia emergit, in hydropem d) vel alia funesta mala præceps. Sicut vegetioris vitæ signum erat, qui acrius erupit paroxysmus, ita elanguescentis est, qui suspenditur ob re-
 tufas vires, quæ excutiunt. Ignari haud cogitant de materia corrigenda, sed ex pede, in quo tutius latuit, depellenda, nihil solliciti, si introversa, vel decumbere ad articulos prohibita, longe majori vitæ periculo circa loca vitalia figitur. Eadem cathartico-
 rum fortuna est, licet per aliquot annos omni mense exhibita consolari ægros videantur, lætos jam & suo iudicio sanatos, at graviter deinceps credulitatem suam & medici imprudentiam luentes. Turbari genus nervosum, cujus morbus podagra est, e) subduci liquidiora, labefactari virtutem expellentem, monet H. BOERHAAVE f) & plenius etiam THOM. SYDENHAM g) ad illum morbi genium sibi plus quam triginta annorum injuria cognitum attentior. Hic persuasissimum se esse, suoque & aliorum peri-

- d) *Arætaeo teste morb. diut. L. II. C. 13. p. m. 67. C. multis podagra in hydropem concessit vel asthma. Vocat διαδοχιν ἀφικτον. Ita Sydenham de podagr. Op. p. m. 446. hydropi succis per V. S. viribus aditum parari scribit, vel si æger juvenis fuerit, podagram intra paucos annos latum imperium seu potius tyrannidem propagare. Improbatur ibidem V. S. etiam si sanguinem pleuritico similem fundat, semperque ait necesse, sive ad præcavendam, sive præsentem podagram leniendam, sive reliquias dissipandas adhibeatur.*
- e) secundum *aph. 1262. H. Boerhaavii. Ita Sydenham ἀραξίαν spiritum arguit, & Arætaeus olim ἐν τοῖσι νεύροισι ἐιστο podagram collocavit de diuturn. morb. C. 13. p. 67. A. Ipsa calx podagricorum refert sub microscopio fibrillas nerveas in minima segmenta recisas apud Ant. Leewen-
 hoeck in arcan. detest. Leyd. 1699. p. 43. Confirmant idem causæ præcedentes, quæ vim nervis inferunt, commotiones animi, meditationes, usus Veneris, Bacchi &c.*
- f) *aph. 1271. Jactatum olium est electuarium calidum purgans Augentii, sed merito evuluit, vel hermodactyli, quibus podagricis Gregorius I. Episcopus Antiochenus perit.*
- g) *de podagr. p. 447. 448. testatur haud effugisse podagram, qui cathartica vere & autumno, vel singulis mensibus, imo continuis hebdomadis adhibuerunt; eam inde crudeliorem surrexisse, & inter symptomata immaniora, quam si ab omni medicatione abstinuisset.*

periculo compertum habere dicit, omnem catharsin sive per leniora sive fortiora plurimum nocere, & accersere malum, non avertere. Morbus est quasi extra teli jactum positus, latens in minimis ob deperditam viscerum in ultimis coctionum & secretionum momentis virtutem, tonicis, quæ renovant, erigendam, non evacuantibus magis destruendam. Neque in aliis morbis chronicis, in quibus vera corruptela primas vias inquinat, tuta sunt præsidia, quæ continuo usû per vomitum & alvum educunt, & huc sensim alliciunt, quibus corpus defraudare nefas est. Sæpe quidem levat detractum vomitu noxium & biliosum, ipsaque invitat vomendi in ægro proclivitas, & hac neglecta corruptus ille & retentus humor in sentinam cedit, quæ toto deinde medicationis tempore crucem figit & plerumque diarrhœam parit, jam adstringentibus non cedentem & prostratis viribus ægro funestam. *b)* At non raro injusta est latentis hujusmodi vitii suspicio, vel nescit terminos, vel negligit vires. Male hic hypochondriacis consulitur, in quibus, ob crassi immobilis & feculenti sanguinis decubitum ad laxiora vasa hypochondriaca, secretio liquorum primæ coctioni servientium laborat: hinc assumta iis non subacta in spontaneam corruptionem, flatuum spasmodumque causam, abeunt, in quo statu, si pugnatur evacuantibus, mobilius expelli, tenacius plus figi, si stimulantibus, nocentissimum per vasa lacerata fluxum oriri, sapienter monet HERM. BOERHAAVE. *i)* At solemnius nihil est, quam hic suspectam habere bilem, & sub vehementi friabiliu partium concussu educere velle, imo huic ipsi motui temere concutienti salutarem in nervos vim tribuere. Quam spem iis, qui ita sentiunt, vix in extrema gravissimorum morborum injuria & ultimo prostratarum virium lan-

b) de quo Sydenham *Obs. S. I. C. 3. Op. p. m. 55.* at etiam tunc ait se in tenebris ætate & insigni ægri debilitate missum facere emeticum, quod multi hodie inauso errore ad ipsos morbos inflammatorios vel etiam malignos transferunt. Ibi dum pars inflammata vix levem tactum fert, quomodo quassantis motus ferat injurias? Hic cum ab initio jam morbi succumbant vires, an nova dispendia fatum ægri præcipitent?

i) *aph. 1100.*

languore eripies, clavam certe facilius *Herculi*. Neque vero illa hypochondriacorum species, quæ spasms maxime ex imbecillitate nervorum laborat, quo feminas hystericas leui animi commotione irritabiles referas, placidius fert evacuantium vim & stimulos. Vix enemata SYDENHAM permittit in affectu hysterico, qui interdum inter flava & viridia ejecta colicæ biliosæ genium ad unguem expressit. k) Verum adeo negat venæ sectionem & reperitas purgationes hic profuisse, ut omnia mala inde potius invaluerint, & lethalis morbus evaserit, qualis suo propterea ingenio non fuit. Tentata fortia emetica mineram mali exhaustisse visa sunt, sed altero die rejecta eadem viridia, vel alterius pravi coloris, nihil emendarunt, maximum in narcoticis momentum fuit.

§. XVI.

Longum nimis esset, evacuantium noxas per plures morborum campos prosequi. Agnoscimus vero, modo vires pro coctione integræ persistant, frequentem eorum salubritatem, & qui hanc nimis extenuant, l) sub eadem nobis censura sunt, quam qui extollunt nimis. In solo abusu noxam collocamus, merito tamen quia tam frequens est & a paucis agnoscitur, crebrius acriusque redarguendo. Observarunt ex tempestitiva & iterata venæ sectione cæciritatem Io. LANZONUS, m) palpitationem & syncopen CHR. HELLWICH, n) loquelæ memoriæ & rationis imbecil-

k) *Obs. S. IV. C. 7. p. 213-215.*

l) inter quos est *Jo. Tackius in chryfog. anim. & miner. p. III.* ubi vivaciores dicit *Sinarum* in provincia *Nanking* populos, quorum medici V. S. pro gravi errore habent, quasi dum seruet olla, jusculum effundas, quod igni subtrahere oportebat. Ipse octogenarios nunquam V. S. passos quadragenariis vegetiores se vidisse scribit.

m) in alui fluxu adolescentis. *Eph. N. C. D. III. A. 7. & 8. O. 70. p. 117.*

n) post usum drastici, *ib. A. 5. & 6. O. 186. p. 429.*

becillitatem P. ROMMELIUS, o) paresin JO. JAC. WEPFERUS, p) procliviratem ad febres THOM. WILLISIUS. q) Noxam in terrore, quo vulgo protinus ad venæ sectionem confugiunt CH. HELLWICH r) in raucedine semper a vena secta contumaciori JO. SCHMIDIUS s) suis observationibus illustrant. De hydrope, convulsione & aliis malis jam diximus, inausa sobole dejectarum a venæ sectione virium. Ita a purgante paralyfin intestini resti JO. DAV. MAUCHART, t) ischuriam ANDR. LEBENWALDT, u) convulsiones epilepticas GABR. CLAUDERUS, x) hypercatharsin ex drachma una radicis jalappæ periculosam I. M. MÜLLERUS, y) imo mortem a levi etiam tutoque in plurimis purgante NIC. GUIL. BECKERS z) notant. Vomitus toties funestum quis nescit nunc æsophagum rupisse, ut vidit H. BOERHAAVE, a) nunc omentum, ut habet JO. AND. LÖW, b) nunc ileon teste J. JAC. WE-

- o) in sexagenaria sed vegeta. *ib. D. II. A. 5. O. 140. p. 282.*
 p) in colica ex vino. *ib. D. I. A. 2. O. 39. p. 70.*
 q) *de febr. C. 9.* De homine, qui quoties vere vel autumno V. S. admisit, altero vel tertio die post in tertianam incidit, ex Alexandro de Insula scribit Ch. Fr. Paullini *Eph. N. C. D. II. A. 4. App. p. 211. n. 51.*
 r) *Eph. N. C. Cent. X. Obs. 33. p. 310.* in gravida.
 s) in juvene catarrhoso ranco vidit a V. S. crescentem & in sanato remanentem raucedinem. Vidit etiam plures semper a V. S. raucos, nec se deceptum fuisse unquam, si dixerit raucis, quorum malum nullis remediis cessit, quod V. S. adhibuerint. *Eph. N. C. D. I. A. 9. & 10. O. 57. p. 146.*
 t) *Eph. N. C. Cent. V. & VI. O. 34. p. 57.*
 u) *ib. D. II. A. 4. O. 83. p. 168.*
 x) *ib. A. VII. Obs. 162. p. 313.*
 y) *Eph. N. C. Cent. VIII. Obs. 34. p. 306.*
 z) *ib. D. I. A. 1. Obs. 81. p. 197.*
 a) in hist. morbi atrocis nec descripti prius *Leyd. 1724.*
 b) *Eph. N. C. D. II. A. VIII. O. 125. p. 271.*

WEPFFERO. c) De morte iliaci a clystere ANDR. CNÖFFELLUS, d) de scorbutico inde convulso GABR. CLAUDERUS e) referunt. Mortem ex calido clystere ZACUTUS LUSITANUS f) ex frigido TH. BARTHOLINUS g) commemorant. At vastam observationum sylvam quis facile ingreditur, cui non talia ubertim occurrunt? Nolim aliorum evacuantium inter similes noxas meminisse. Varia omnium causa est, varius effectus, sufficit nobis paucis exemplis ostendisse, prudentiam in usu evacuantium ad multa passim momenta respicere, sed oculo semper attentiori ad costionum viriumque laesionem, cui in paulo majori gradu mederi velle frivola spes est & inane ut plurimum molimen. b)

DIS-

c) *ib. D. II, A. X. O. 171. sch. p. 326.*

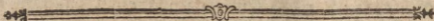
d) *ib. D. I. A. 3. O. 209. p. 385.*

e) *ib. D. II, A. 3. O. 77. p. 173.*

f) *L. III, prax. admir. O. 141.*

g) *Cent. I. hist. 76. p. 126.*

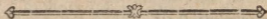
h) *G. Franci de Frankenu notetur coronidis loco proverbium: die meisten Leute sterben durch unzeitig Purgiren und Aderlassen. ib. D. III, A. 4. O. 6. p. 11.*



DISSERTATIO
DE
VALETUDINE HOMINIS
NUDI ET COOPERTI

PUBLICÆ PROPOSITA
GOTTINGÆ, D. 21. JULII 1763.

RES P.
BEYFUS ANSELMO SCHLOSS,
MOENO-FRANCOFURTENSI.



CONSPECTUS ARGUMENTI.

§. 1. *Tulerunt primi homines nuditatem sub celo benigniori, hodie etiam sub asperiori ferunt barbaræ quædam gentes.* §. 2. *Rationes contra necessitatem tegumenti: nullum calum suis incolis inimicum esse, nudos in frigidissimis & feruentissimis regionibus valere, novam in hoc statu tutelam nasci, duras calvarias, callosos pedes, hirsutum corpus &c.* §. 3. *Vindiciæ necessarii tegumenti contra allatas rationes. Ipsi barbari nudi unguine parant corpori crustam, quæ pro tegumento est contra aeris tempestates, gelu, æsum, puncturas insectorum.* §. 4. *Natura pleraque sub ortu animalia vestiens nobis commodioris vestitus pro vario indigentia statu optionem reliquit. Luxus inde & leges vestiariæ.* §. 5. *Antiquissima tegumenta pellicea.* §. 6. *Communissima lanea.* §. 7. *Mundissima linca*

linea. Huc referunt præsci omnem lanam, quæ ovium non est, vegetabilem & marinam. §. 8. Splendidissima ex serico, Coo bombycino, ipsi telis araneorum. §. 9. Raviora ex papyro, charta & aliis. §. 10. Valetudinis ratio circa materiam & formam vestiarum. Laudatur simplex veterum Romanorum forma, exemplo togæ. §. 11. Prima proprietas probi tegumenti, mundities, vigilans contra metum contagii & suspecta sæpe habens ipsa odoramenta. §. 12. Secunda proprietas, proba tutela contra externas cæli injurias, frigora maxime & calores. Quæritur, satiusne sit, vestiri toto anno tenuiter, secundum J. Cheynæum, an secundum Sydenhamum sub autumno statim hiemali veste indui, nec eam nisi adulto vere ponere? Hoc aduetis tutius, illud, quibus integrum est ferendis modicis aeris injuriis adsuescere, præstantius. §. 13. Tertia proprietas vindicat liberum functionum exercitium in veste nec laxa nec adstricta nimis. §. 14. Consideratio idonei vestitus pro gradibus ætatum.

§. I.

Primorum hominum nuditas sub moderato benignioris cæli foru nec valetudinis offensas meruit, nec caussas in se contulit probri & pudoris. Quid enim tam clementi nutu vocari ad vitam inter ambientes perpetuo læsionum & exitii caussas? quid exire e manu sanctissimi conditoris potuit, in quo nota turpitudinis esset? Nudi erant, a) quod sentirent, pudenda se fecisse,

a) Inextricabilibus se induunt nodis, qui nudum proprio hic sensu interpretantur. Verba sunt Io. CLERICI, quo iudice Adamum & Evam, cum terrarum orbem soli incolerent, nuditatis sue, quasi prius non animadversæ, pudere non potuit, quippe quibus æque pudicus sub aperto cælo thalamus fuit, quam si tecto, muro, laquearibus vel autheis absconditus fuisset. Nihil hic indecori in naturali desiderio & pleno fruendijure. At culpæ, quæ in tantas miserias & quasi nuditatem dejecit, ve-

cisse, & violatæ legis reos divinæque iræ obnoxios esse. Pudor maxime invasit animum tam capitalis erroris sibi conscium, ut vir & femina jam sub ficulneis foliis vel densiori fronde horti latere, & cum ipso corpore, quod ministerium peccato præbuerat, regi obvolvique vellent; non tam, quod ipsi, qui sub æstiori vitæ commercio in unam carnem coaluerant, mutuam in illa nuditate conspectum minus quam ante ferrent, quam quod exuta innocentia veste iudicis sui formidarent oculos, quamvis effugere non possent. Multiplicatis vero hominibus & in omne jam nefas prioribus strictior pudoris custodia reprimere profusæ libidinis in utroque sexu fomitem, & impuros continere motus, maxime ab illis membris, quæ ob castæ propagationis leges, singulis familiis sacras, nec vagæ Veneris erroribus contaminandas, adeoque necessariam in usu verecundiam, verenda adpellantur, prurientes debuit injecta veste cohibere oculos. Nec vero desunt, qui persuasi, callum magis parere quam exacuere sensum, quidquid ante oculos perpetuo versatur, ad barbarorum hodie etiam caste satis in illa nuditate viventium exempla provocat, quos commoveri ad partium illarum conspectum non plus quam nudæ manus videas. Quo nomine *Cariabas* b) legimus ut gentem innocentissimæ vitæ laudari, quibus nihil non nudum in toto corpore est, ita ut, cum Europæi Christiani nollent eos nisi velato corpore ad

lum quæsiere inter ficulnea folia. v. *Comm. in Genes. III. v. 10. p. m. 32.*

- b) *Cariaba*, insularum hujus nominis incolæ, olim *Canibales* dicti & primum ex *Florida* orti, describuntur ut homines mansueti, a raptu alieni, casti, at diversorum in America populorum more nudi. Derident eos, qui genitalia tegunt, nudos enim se nasci, & quæ Natura dedit, tegere stultitiam esse. v. *Algern. Gesch. v. America c. præf. S. I. Baumgarten L. V. C. 15. S. 15. § 2. p. 845.* Qualia passim plura occurrunt. *Peruviani*, vir & femina, plerumque nudi vel negligenter tecti. ib. *Vol. II. C. 2. S. 3. § 2. p. 153.* puellæ profus intactæ inter incolas *Hispaniolæ* ib. *L. IV. C. 5. §. 39. p. 615.* nudæ ad tempus fluxus menstrui in insula *Antill. Lucay. ib. L. I. C. 4. S. 4. §. 5. p. 629.* de *Guinea* v. *L. IV. C. II. §. 14. p. 468.*

se admittere, attulerint quidem operimenti aliquid, verum mox ad suos reduces abjecerint, & secretiori loco, quasi in singularis rei, quæ sibi evenisset, memoriam deposuerint. Verum præter ea, quod prima & mobilior ætas in illa insita morum corruptela facile nimis succumbat Naturæ illecebris, quas nullum externum legis frenum moderatur, tum quoque ipse callus, qui ex majori licentia præmature oritur, c) minime ferendus est, quippe vegetæ robustæque sobolis proventum justo celerius sufflaminans. Convenit durabiliores reddere sub moderato stimulo Naturæ facultates & honestæ propagationis metam protrahere, & adversus inconsultam lascivorum hominum prodigantiam, qui sibi permissi in omne de decus sensibus suis blandiendis ruunt, & mox sub ipsa adfuetudine hebescunt, vindicare. Unde olim *Lycurgus d)* ipsos novos maritos clam & furtive cum nuptis rem habere, maximam diei partem & totam noctem cum æqualibus tegere voluit, ut amor semper recens, satietas nulla, proles sub raro & ardentiori amplexu vegetior esset. Severior *Catonis* censura e) e senatu movit virum, qui filia præsentem osculatus uxorem est, quod pudicitiam in sobole nihil magis quam exemplum parentum tueatur. Penes *Mahumedanos* lex est, ipsas mulierum facies tectas, & parum oculis spatii, ut vias discernant, relictum esse, adeoque publici irritamenti nihil habere, nec domi facile nisi

c) Talem prodidit querela *Propertii* inter binas meretriculas, nudas & cantantes, sine sensu iacentis, *L. IV. Eleg. VIII. v. 47. Edit. Brackh. p. 456.*

Cantabant surdo, nudabant peclera cæco.

d) In *Apophth. Lacon. Plutarch. Op. T. II. p. m. 288. A.* crimen adulterii in illa gente vocat *ἀπίστον.*

e) *Ib. in præc. conjug. Op. T. II. p. m. 139. D.* Haud multum dissimile de *Hierone* legimus, qui multam *Epicharmo* poetæ indixit, quod in decori aliquid præsentem uxore dixisset. *ib. in apophth. Lac. Op. T. II. p. 175. E.*

nisi maritis & liberis parere. *f)* Certe cum lenocinii plus sit in facie, lex quoque adulterarum apud *Aegyptios g)* truncari nares voluit, ut maxima in poenam adimerentur venustatis lenocinia. *Cornel. Sulpit. Gallus* uxorem dimisit aperto capite foris versatam: nam lex, inquit, meos tantum praefinit oculos, quibus formam tuam adprobes. *h)* Nutriendus est pudor, sine quo omnis virtus ruit, *i)* & cum quo stabilius semper amabile magis censeat, ad quod extra rapinarum arbitria positum connivente lege & honestis viis admittitur.

§. II.

Hic vero non tam ad tutelam verecundiae, cui vestis inservit, quam valetudinis respicimus. Stat nobis sententia, post alimenterum praesidia, haud alia, quae veram humanae vitae indigentiam consolantur, insigniora esse quam regumentorum. Has binas res ad salutem corporis nostri pari gradu necessarias ipsa conjungit divinae vocis auctoritas, qua desideria nostra coarctare, sique suppetit, quantum ad victum & amictum satis est, adquiescere jubemur: *k)* unde luculenter patet, neutro horum carere nos in totum posse. Executiendae tamen paulo adhuc magis sunt eorum rationes, si homines, si mature adfuescunt, facile aeri suo

f) Lex quoque *Perfarum* vetuit, mulieres ab alienis viris spectari, cuius legis reverentia *Vasthi* ad nutum *Ahasveri*, ut illam ostenderet convivis, imo nudam, ut *Chaldaea* paraphrasis habet, comparere vocata renuit, v. *Ioseph, antiqu. Jud. L. XI. C. 9. Op. Ed. Haverc. T. I. p. 567.* Nec antiquioris aevi feminas illa modestia dedecuit. *Penelope* ad procerum accessum tenui velo genas texit. *Homerus Odysse. XVIII. v. 209. λωπαὶ ἀκρήδεμνα* vocat velamenta illa capitis oleo inuncta & ad humeros protensa.

g) *Diodor. Sicul. in Bibl. L. I. 78. v. Edit. Wessl. p. 89.*

h) *Valer. Maxim. L. VI. C. III. 10. p. m. 559.*

i) *Senec. Epist. XXV. p. m. 97.*

k) *1. Timoth. VI. 8.*

suo in omni nuditate conciliari arbitrantur, & nullum, sub quo nasci contigit, cœlum incolis suis inimicum esse, l) benignum potius forum & occultum vitæ cibum præbere: quo se beneficio temere privant, qui vestibus obvoluti virium tam amicarum ad se accessum ipsi impediunt. Satis vero constare ajunt exemplo frigidissimarum regionum, nudas olim imo & nunc varias barbarorum gentes vegeti corporis & longævi esse, nec inter illas facile reperiri, claudos, lufcos gibbosos, & quidquid in corpore mendarum est, m) feminas etiam difficiles partus fere nescire. Cujus rei rationem deprehendere sibi videntur in liberori, quod nudorum est, functionum exercitio, cum alii sub onere & fasciis integumentorum arctius sæpe & inconsultius injectis multum remotæ sentiant. *Gælatæ*, accolæ *Rhodani* apud *POLYBIUM* n) in congressu cum *Romanis* nudi penitus & solis armis primos suorum ordines occuparunt, ita rati, se expeditissimos fore ad pugnam, nec senticetis, quæ sæpe laciniis vestium adhærent, implicari. Nec nisi parum in pugna tegminis *Germanis* fuit, ad quod ramen, quasi faciliorem victoriam promitteret, respexit *Julius Cæsar*, & initurus cum *Ariovisto* prælium, quis nescit, inquit ad milites, nos totum corpus armis tegere, illos majori sui parte nudos

l) Naturam caloris & frigoris incrementa regionibus distinxisse, hinc statim ad locorum patientiam animalia generasse & arborum frugumque genera variasse, sapienter docent *Scythæ* apud *Justinum Hist. L. II. C. 1. p. m. 58.* De *Britannis* positio cœli, *Tacitus* inquit, corporibus habitum dedit, in *Vit. Agric. XI. p. m. 457.* Confer in hunc locum *Gruteri diss. 45.*

m) Ita & *Brasilienfes* maxima parte nudi, sive mares sive feminas spectes, ut robusti, vivaces, & inter quos negotantium ac quodam vitio corporis laborantium parum est, describuntur. v. *Allgem. Americ. Gesch. 7. 6. L. III. C. 2. S. 1. §. 13. p. 40.*

n) *Histor. L. II. 28. Ed. Gronov. p. 62.* Arguit vero in iis τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ θάρρος.

dos esse? o) Lex olim sacri agonis fuit, certare nudos, quis vero alius horum certaminum scopus erat, quam sanitas, robur, agilitas & bonus corporis habitus? Quamvis primum athletee, ut pudor & honor oculis esset, subligacula gestarent, περιζώματα περι τὰ αἰδοῖα, p) attamen & hæc paulo post aboleri cœperunt, ob impedimentum ex iis in cursu *Orsippo* natum, ut primus deinde *Acantus* q) stadium rotus nudus decurreret, quem morem plenæ nuditatis sui ævi *THUCYDIDES* r) imo sui adhuc fuisse *PAU-*

SANIAS

- o) *Dio Cassius in Hist. Rom. L. XXVIII. edit. Reimar. p. 185. 3.* Vocat eos *Cæsar* γυμνῆς τὸ πλείον, at & sperat, legionem suam decimam, cui præ aliis multum tribuit, si necessitas postulet, nudam quoque per ignes ituram esse.
- p) Illa adhuc erant *Homeri* ævo certamina, qualia *Iliad. XXIII. Achilles in Patrocli honorem*, funebria instituit, in quibus *Epheus* in pugna prostravit *Euryalum*. Hic v. 683. Ζώνη vocatur illud cingulum, & v. 685. Ζωταῖοι pugnantes, uti mox etiam v. 709. adpellantur *Ulysses* & *Ajax* in certamen descendentes. Notat scholiastes post ea, quæ *Orsippo* contigerunt *Olymp. XIV*, natum esse gymnasiolorum nomen. At *Philostratus in vita Apollon. L. VI. C. 10. Ed. Olear. p. 238* refert, jam ab *Hercule*, hoc institutam esse, ut nudæ athletee certarent.
- q) *Dionisius Alex. antiq. Rom. L. VII. p. m. 475. 6.* primum ait *Acantum Olymp. XV*. totum corpus nudasse, & hunc morem *Romæ* suo tempore mansisse.
- r) *Histor. L. I. 6. Ed. Ducker. p. 7.* Ait, athletas in *Olympico* certamine ufos olim subligaculis esse, at annos non multos, (mavult *Hudson* multos legere) præterisse, ex quo uti iisdem desierint, licet ipsa adhuc prima consuetudo, apud barbaros maxime in *Asia* persisterit. Refert, primos *Lacedæmones* corpora nudasse & oleo pro certamine inunxisse, vix deinde in *Græcia* oppidum sine gymnasiis fuisse. *Eusebius in præp. Ev. L. VI. 18.* *Græcos* scribit nulla vi siderum prohiberi potuisse, quin in gymnasiis nudis corporibus exercerentur. Opus sæpe fuit, si lucta involneret obscœnius, ut gymnasiarcharum virga dissolveret. conf. *P. Fabriagonist. L. I. C. 20. p. 73.* Nec vero *Plato* ipse improbat, viros & feminas, promiscue in gymnasiis exerceri; nudari enim feminas, ut pro veste virtutem induant, dial. *V. de rep. Op. p. m. 401. it. deleg. VII. Op. p. 566.* Ita *Propertio L. III. Eleg. 12. v. 4. p. m. 330.* notatur. inter luctantes nuda puella viros.

SANTIAS 1) testantur, neque hinc mirum est, *Augustum*, ne his spectaculis feminae interessent, veruisse. Hos inter colores, quibus nuditatem corporis valetudini favere magis quam officere evincunt vel evincere nituntur, ille adhuc referendus est, habere non modo nudum corpus in se, quod contra solitas aeris injurias defendat, integumenta tam communia, cuticulam, cutem, pinguedinem sub cute & panniculum carnosum, quam propria, quæ interna viscera propius obvolunt, & ossa, quæ sustentant; sed his etiam in novas vindicias plus momenti crescente periculo ex ipso usu accedere. Ita enim multi cum *Fr. Glissonio* docent, 1) nudum corpus protrusis mox uberius pilis nova tutela potiri; boreales populos glaciem, meridionales feruentem terram, quam insueti calceati non ferunt, nudis pedibus calcare, horumque callo, qui mallei ictum non sentit, defendi; 2) denique ipsa capita radiis solis liberius exposita compactissimas brevi calvarias consequi, quod *HERODOTUS* 3) exemplo *Ægyptiorum* & *Perfarum* in

Justus Peleus contra *Menelaum* Spartanarum puellarum nudis femoribus & laxatis tunicis communes cum juvenibus cursus & palæstras improbat, 4) inquit, ἀναχρητικὸς ἰσὺς non tolerandos mihi. *Euripid.* in *Androm.* Act. III. Ed. *Barnes.* p. 313. v. 599.

1) in *Attic. Op.* p. m. 42. ubi *Orsippi* fatum recenset, & suo adhuc ævo a plane nudis certamen iniri scribit.

2) de part. cont. C. 8. n. 7. id fere hodie in *Panduris* videas toto pectore, quod nudum gestant, hirsutis. *Mela Carmanos* ut sine veste sic toto corpore præter capita hirsutos describit de situ orb. L. III. C. 8. Ed. *A. Gronov.* p. 283. *Leonel Waser* Chirurgus Anglus in itinere ad isthmum Amer. incolas quasi lana & plumis, quæ e corpore emergunt, tectos fuit. v. *Wilh. Dampier itiner.* P. III. p. m. 332.

3) *Pr. Radzivil* in itinere, p. 158. de locis quibusdam *Ægypti* locutus ubi famosi elibani pullos gallinaceos producant, terram a sole ait tantum caloris accipere, ut in meridie vix aliquis indutus calceis aliquamdiu ferat, at ferre incolarum nudos pedes, quorum plantas tam induratas esse expertus cognoverit, ut mallei vim non plus quam equi sentiant sub affixis soleis.

4) *Hist.* L. III. 12. Ed. *Gronov.* 163. Simile addit se vidisse in iis, qui cum *Achemene* filio *Darii* ab *Juaro Afyo* sunt cæsi.

in acie caesorum illustrat, ex quibus illi ob mollitiem capitis subtiaris, fragilis levi vi, *ψήφια μόρια*, calvarias, illi durissimas nullo facile lapide diffringendas exhibuerint. Adeo invalescunt Naturæ arma sub ipsis inter discrimina experimentis. Hoc tandem adji-
ciunt, qui causam nuditatis propugnant, promptum esse, si aspe-
rior aliquando tempestas exurgit, idem facere ac bene vestiti, &
tantisper ad tutiora loca confugere, imo variis artibus adminiculis,
scrutanti facile obviis, immodicum frigoris vel caloris excessum
moderari. Nulla facile vis est, quæ arte non vincitur, & sapienter
SENECA, y) quo patientia & labore eniti licet, in ipsis nationibus
nudis & inopia fortioribus considerare jubet.

§. III.

Nihil in his solidæ rationis est, cur barbari, qui in illa animi
parum culti caligine, quæ e re sua essent, non prospexerunt, imo
aliquando ex fastu & majori sapientiæ specie, ut olim gymno-
phistæ, z) in duris gloriam quæsierunt, utrinque licet austeris
vitæ & imaginariæ virtutis legibus sensim aduésacti, ob aliquem
temerarii tentaminis successum nobis videri debeant exemplum
præbuisse, quod alii tuto sequantur. Sit ita, sub non uno cœli
et

y) *de provident. C. 4. Op. T. I. p. m. 321. Germanos in exemplum pro-*
ducit, & perpetua, inquit, illos hiems, triste cœlum, maligne solum
sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt - - horrida ini-
quitas cœli, infecta corpora. Hoc quod tibi calamitas videtur, tot
gentium vita est. Id de ira L. I. C. XI. Op. T. I. p. 20. Germanis,
inquit, quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex
parte non tegumenta corporum provisâ sunt, non suffugia adversus per-
petuum cœli rigorem. Sicit Phil. Chruerus male tectorum hominum
icones XII. ad finem Germaniæ antiquæ. Melâ L. III. C. 3. p. m. 82.
antequam puberes, maximo frigore nudos agere tradit, & Tacitus de
morib. Germ. C. VI. feminis pectus nudum ad lacertos & brachia
tribuit.

z) Sicit illos PLINIUS ab ortu ad occasum immobilibus oculis contuentes
solem, simulque sequentibus arenis tota die alternis pedibus insistentes.

& telluris situ vel mitius adfligere, quidquid inde asperi & ad-
 versi ad nos emanat, vel longa patientia durari corpus, ut sentiat
 minus. Parum sane ab eo gradu, quo obbrutescit homo, distant,
 qui opportunitates vitæ sub indultu Naturæ concessas tam vili
 pretio æstimant, ut ubi fruges suppetunt, glandibus vesci ma-
 lint, & ubi oblati Naturæ muneribus gaudere possunt, pœnas
 ejus experiri gloriosius putant. Extra controversiam est, cœli,
 quod blandiori temperie primos homines refovit, & telluris, quæ
 tunc ubertim dona sua effudit, jam tristiore squalidioremque
 faciem esse, & corpora nostra susceptis post natam peccati labem
 corruptelæ feminibus, & post ultrices aquas, quæ orbem inun-
 darunt, & germinum seminumque labefactarunt vires, jam prom-
 nius caulis morborum succumbere, earumque in exitium nostrum
 conspirantium infestiori agmine circumvallari. Si sunt, qui ipsis
 aliquando venenis non læduntur, ea tamen fugere, quis neget
 humana prudentia dignius esse, quam sub ambiguo usu & frivola
 spe, tolerari sensim posse, temere periclitari. Nulla in adeun-
 dis malis, quæ evitare licet, vera patientiæ laus est. Haud im-
 probè experimenta, quibus adversus nimiam vitæ molliem, quæ
 subinde ad levem frigidiusculæ auræ adflatum trepidat, vindica-
 mur, & rebus externis, in quarum perpetuo commercio sumus,
 non omnis offensæ expertibus, inter providos in usu gradus ma-
 ture conciliamur. Neque inficior plurimum prodesse, a teneris
 statim, ubi corpus cereæ flexilitatis novas formas & leges facile
 admittit, ad ea, quæ firmitudinem aliquam pariunt, caute eniti,
 nec

H. N. L. VIII. C. 2. Ed. Harduin. 372. Etiam jucundius sophista-
 rum in India factum describit STRABO *Geog. L. XV. Edit. Almelov.*
p. 1042-3. Erat Onesicratus ab Alexandro M. missus, ut sapientiam
 horum hominum audiret & de ea referret. Hunc Galenus, quod chla-
 myde & crepundiis indutum cerneret, risit jussitque, si quid audire &
 discere vellet, super iisdem secum lapidibus nudum jacere. Alius specie
 mitior Mandavis, veritus, si multa doceret, limpidam aquam quasi per
 cœnum delabi, in eo maxime Græcos redarguit, quod leges suas Na-
 turæ legibus anteferrent, alloquin enim pariter nudos & tenui victu
 contentos fere, cum optima domus sit, quæ parvo apparatu eget.

nec multum redarguo veteres *Lacedæmones*, *Celtas* quoque & *Germanos*, quorum mos fuit infantes a primo statim ortu libero & frigidiusculo aeri exponere. Habuerunt ipsæ gymnasticæ exercitationes sub favore tempestatum & iustis in usu limitibus, quod ad custodiam valetudinis conferret, ut præcunte *Herodico* cæperit gymnastica tanquam pars medicinæ considerari; quamvis neque id necessario exigat, corpus parum decenter nudari, neque præceps inter duriora exercitia augmentum virium cum spe durabilioris vitæ & valetudinis conjunctum sit. Parva non moror, ut nuditatem pedum a) priscis heroibus & philosophis frequentem, & nunc luctus nunc religionis causa admittam. At certe in iis, qui ut *Gymnites* apud *PLINIUM* b) toti incedunt nudi, nihil imaginari licet heroe vel sapiente dignum, illud vero unum, aut nesciri penitus commodioris vitæ opportunitates, aut quod magis barbarum est, contemni. Nulli non ævo sub cultu vitæ honestioris nuditas probro fuit, imo capitale Persis nudari, c)

a) Apud *Stobæum de virt. ferm. I. p. 18.* calceati pedes quasi vinciti & colligati multum perdere dicuntur agilitatis suæ, quæ in discalceatis perficit. Nihil olim visum est ἀσχυριστότερον quam ἀνυπόδησια, quæ non dedecuit senatores in nascentis Romanæ reipublicæ initiis. De *Phocione* *Plutarchus*, de *Catonè* *Horatius*, de *Socrate* *Laërtius*, de *Britannico*, *Scipionis* æmulo. *Tacitus*, alii de aliis etiam mulieribus testantur. Apud *Florum hist. L. I. C. 17.* virgines ex sacerdotio *Vesta* ablata e templo ejus sacra nudis pedibus comitabantur, & sic matronas Romanas ædem *Vesta* adisse *Ovidius* scribit *fastor. L. VI. v. 397.* huc pede matronam vidi descendere nudo. *Berenice* soror *Agrippæ* pro tribunali *Flori γυμνόπαις* supplicabat. *Joseph. bell. Jud. L. II. C. 15. p. m. 183.* Nec alienum illud inter solennes Christianorum supplicationes teste *Tertuliano*. Ut vero religionis sic quoque luctus testandi causa in more fuit, quod exemplum in funere *Augusti* illustrat, cujus reliquias primores equitum Romanorum nudis pedibus suo monumento intulerunt, v. *Sueton. vit. Aug. C. 101. 9.* At & illud notandum, nudos pedes non ubivis usum excludere solearum.

b) *H. N. L. VI. C. 30. p. m. 346. it. Strabo in Geogr. L. XVI. p. m. 1116. B.*

c) Hinc molles habiti. Cum Rex *Agefilaus* captos Persas vendi nudos iussisset, & hi, quod nunquam se exuere consueverant, candidi ac pingues

& calamitosissimum, quod inter eos *Besso* contigit, omni corporis velamento spoliatum ad supplicia rapi. *d)* Credibile est, indies hodie eorum numerum diminui, qui adhuc nudi & pristini moris tenaces, quantis commodis careant, in illa commerciorum luce non possunt non perspiciere. Quin & illos adparet admisisse dudum operimenti aliquid, quod vestrium loco esset, quibus uncta assidue & picta cutis crusta quadam obducitur, sub qua injurias aeris & ipsas noctu insectorum puncturas minus sentiunt. *Carai- bas e)* etiam legimus lotos mane siccatosque succo *Rocu* flavi vel rubri coloris cum oleo, ut tenacius hæreat, subacto perungi & variis figuris inter mulierum manus exornari: & sunt, quorum festis maxime diebus cuti, limpido glutine perfusæ, flosculi adsparguntur, quos amoenissimos tellus profert, vel plumulas, ut avium instar plumari adpareant; *f)* ne dicam de picturis quibusdam causticis, in *Virginia*, *Florida* & *Louisiana* non infrequentibus, *g)* quibus figuræ quasi hieroglyphicæ in cute signantur, signa-

adparerent, judicarunt milites cum feminis sibi bellum fuisse. v. *Xenoph. Orat. de Ages.* edit. *Hutchins.* p. 18. Idem *de instit. Cyri* p. 565. ut in *Cyro* laudat exemplum omnis pudoris, ita *Persis* tribuit πολλὴν εὐκοσμίαν πρὸς ἀλλήλους p. 567. Nec minus apud *Lydos* & finitimos barbaros probrosam fuit, nudum virum conspici, *Herod.* L. I. 10. p. m. 5. *Hesiodus* nec noctu permisit intimam tunicam ponere, nec *Lysidice* poluit, cum lavaretur.

d) *Curt. L. VII. C. 5. p. m. 521.* *Fusus Arrianus* describit *Exp. Alex.* L. III. 30. p. m. 148. *Inserat Alexander*, nudum & capistro adligatum *Bessum* ad dextrum viæ latus, qua sibi cum exercitu transeundum erat, fisti & mox flagellis caesum in *Baïtra* ad supplicium trahi.

e) *Allgem. Americ. Gesch. t. c. L. V. c. 15. §. 3. p. 845.*

f) *ib. L. VI. §. II. p. 304.*

g) *ib. §. 8. p. 298.* Tales sibi olim a locis corporis actu punctis & infuso nativi graminis succo paravit gens *Pictonum*, v. *Isidor. orig.* L. 19. C. 13. Simile *Solinus* in *polyb. C. 22* de *Britannis* habet, iis a pueris per artifices plagarum effigies animalium incorporari, & notas pigmenti cum

signatæ acui perforantur, vulnufculis varia, quæ erodere pergunt, instillantur, non sine dolore & febricula comite, unde, cum id in pueris crebro tentetur, cicatriculæ cum corpore ipfo crefcunt, & gentilitia, quæ familias nobiliores inter fe diftinguant, ornamenta referunt.

§. IV.

Paucos certe invenias hodie, qui de neceffaria veftitus ratione dubitent, plures, qui cum Natura quafi expoftulant, eam in veftiendis animalibus fub primo ortu magis quam hominibus occupatam, illis ftatim fetas, villos, squamas, plumas, teftas, cortices, fpinas & alia in tutelam adfperiffæ, hos auxilio & fortu magis egentes, in auram, dum veſci ea incipiunt, nudos abjeciffæ. Verum in eo etiam major elucet Naturæ indulgentia, quæ homini poſt primas parentum ſuppeticas curam fui veſtiendi, in varia vitæ & ætatis linea novis indigentis plenius accommodandam, ſub congenitæ rationis luce liberam reliquit, & conceſſa in omne animalium genus poteſtate, quæ ex his, vel rebus fere infinitis aliis, cedere in uſum ſuum queant, ante ipſos, ut congruentiora eligerent, oculos poſuit. Ab abuſu autem ut nihil immune eſt, ita plerique ad cultum & ſplendorem magis quam verum & decentem uſum reſpiciunt, pauci, ut par erat, ad verecundiæ & valerudinis leges, ad expeditius ſub idoneo veſtitu functionum exercitium, ad modeſtiam, munditiem, morumque in patria inter honeſtiores receptorum obſervantiam convertunt animum. Immoderatus luxus, cui texere & nere *Seres, Indi, Perſæ*, cui ſervire oves *Britannæ*, ſandyx *Indica* & *Tyrius* murex debent, omne ævum tanquam contagio quodam corrupit, ut vel hodie inter infimi ordinis homines videas, quos ſerica veſtis dehoneſtat. Frena injece- runt divina & humana leges, at quid ruenti luxuriæ facile reſiſtit? Divina lex *Hebræis* munditiem maxi-

incremento corporis crefcere. Conf. *Herodiani hiſt.* L. III. 14. p. m. 169.

maxime *b)* & pro sexu discrimen vestium *i)* præscripsit, inter alia, ut morum simplicitatem sectarentur, miscelam lini & lanæ vetuit. *k)* Humanæ leges rigoris interdum plus quam constantiæ habuerunt. Ephori *Lacedæmonum* ad incolarum vestitum admodum erant attentæ, aliique *Græci* & imprimis *Locrenses*, quos lex *Zaleuci* instituit, ut tunc quidem difficile non esset, ingenuos a fece hominum, meretrices a pudici distinguere. *Alexander Severus* cuius ordini & dignitati hominum certum definire vestimenti genus decreverat, at dissuasit *Ulpianus* & *Paullus* tanquam fomitem invidiæ & rixarum. *l)* Nec feminis, quibus cura sui cultus, ut cum *Celfo* dicam, eripi vix potest, lex *Oppia* diu injecit vinculum. Quod propriis liberorum hominum impendiis vis quasi fieret, & seges odiorum & contentio num cresceret, multum per intervalla ab illa severitate legis vestitiarum illi recesserunt, ad quos hæc cura pertinuit: nec videtur aliquid naris erroribus mederi facilius quam honoratiorum exemplum, & eorum contemptus, quorum iudicia metuuntur. Ad errores vero illos luxum in vestitu non minus quam neglectum refero. Ita

Socra-

b) Unde frequens *ἐμαπολυσία* iussa divinitus ante legem latam *Mosi* & populo *Exod.* XIX, 10 & 14. & deinde crebrius in tota œconomia populi.

i) *Deuteron.* XX, 5. miscelam vestium, quæ sexum distinguit, damnari legimus lege omnes obligante, quippe ad morum non rituum doctrinam pertinente. Nonne est contra naturam vivere, inquit *Seneca Ep.* 122. p. m. 608. vestem cum feminis commutare? Hinc *Plato*, cum *Demetrius* omnes in convivio vellet muliebri stola saltare, renuit illa indui. v. *Diod. Sic.* L. XII. C. 12. ubi & *Choronæ* fit mentio, qui in locum supplicii desertores ordinum muliebri veste per triduum in foro desiderare voluit. *Argivis* tamen in sacris hybridicis solemne erat, mulieres virorum, hos mulierum vestibus uti, v. *Plutarch. de virt. mulier.* Op. T. II. p. 245. E.

k) *Levitic.* XIX, 19. Frustra *Iosephus* ad solum populum id restrinxit, sacerdotibus licuisse ratus. Confer. *Ezech.* XLIV. 17.

l) *Lamprid. in vit. Alex.* C. 27. p. m. 122. E.

Socrates m) *Antistheni* attritam vestem ut signum fastus objecit, eodem jure, ac muliebrem mollitiem *Diogenes n)* juveni eleganter vestito, cui varias quaestiones moventi tunc dixit se responsum, si sublata veste ostenderet, vir esset an femina?

§. V.

Animus est, prosequi nonnihil vestimenta, quibus non uno valetudinis commodo, non una vicissim noxa utimur. Vfus pellicium antiquissimus est & divinitus primis hominibus o) datus, cujus exempli norma mox ad omnes fere gentes transit. Ita gentiles

m) *Aelian. Hist. Var. L. IX. C. 35. p. m. 629.* ubi *Socrates Antistheni* attritam pallii partem semper producenti, *non desinis*, inquis, *apud nos te ipsum ostentare?* Apud *Diog. Laertium L. II. segm. 36. Edit. Meibom. p. 102.* videre se dixit *Socrates* per scissuram pallii vanum gloriae studium, *διὰ δὲ τριβῶνος τὴν κροδοξίαν.* Bene *Marco Aurelio Imp. de rebus suis L. XII. § 27. p. m. 121.* maximus fastus dicitur spreto fastu se esierens, *τύφος ἐπὶ* (cum *Gatakero* legendum non *ὑπο*) *ἀτυφία τυφόμενος.* Scite *Diogenes* cum venisset *Olympiam* & *Rhodiacos* quosdam adolecentes vidisset pretiose vestitos, *fastus ille est*, ridens dixit; mox cum in *Lacedaemonios* incidisset sordide vestitos, *alius*, inquit, *hic fastus est.* Hos etiam aculeos *Diogenis*, cum aliquando *Platonis* strata calcans *fastum calco Platonis* diceret, hic argute retorfit: at alio fastu, v. *Diog. Laert. l. c. L. VI. segm. 26. p. 328.*

n) *Diog. Laert. L. VII. segm. 46. p. 338.*

o) *Gen. III. 21. Jo. Clericus* in hæc loca p. m. 28. commentatus mavult per tegumenta pellicea domus intelligere vel tentoria pellibus contacta, quod isthuc locorum, ubi tepidiores hiemes erant, primi homines non tam indigerint pelliceis vestibus, quam tectis, sub quibus ardorem solis & pluviae ventorumque incommoda fugerent. Huc spectat illud *Nafonis I. Metam. Fab. IV. v. 121. 122. p. m. 27. domus antra fuerunt*

Et densi frutices Et vinctae cortice virge.

tales sua numina sistunt p) HOMERUS heroes suos. q) *Pelagus* ut glandibus vesci ita vestiri pellibus *Arcades* docuit. *Acestes* r) exuvias urfi, *Hercules* s) leonis gestavit. Hunc humeris tantum & tergo tectum, anterieus nudum & clava armatum imitati sunt *Trogloditæ*, t) in quibus pariter postice tectis pellis arcebat improvisa pericula, anterieus nudos clava defendebat. *Aegyptios*, qui vetustissimos omnium gentium se esse crediderunt, pellibus comestiarum carniū *DIODORUS SICULUS*, u) & *Scythas* de eadem vetustate cum *Aegyptiis* contententes, pellibus non modo ferinis murinisque, sed et palustris corio testis loco domuum usos esse

p) *Anubis*, quia pellem caninam gessit, sub capite canino, *Macedo* ob lupinum lupino capite *Aegyptiis* cultus fuit, *Bacchus* cum comitatu eum pellibus sylvestrium caprarum, tigrum, pantherorum sistitur. Sæpe cornua super caput revoluta potestatis indicium sunt, unde passim terribiles formæ satyrorum, faunorum, centaurorum &c.

q) *Agamemnonem* ipsum aliosque, etiam *Paridem* il. III. v. 17. *Ed. Ern.* p. 130. Scholiastes *Apollonii Rhodii* solemne dicit heroibus fuisse *δερματοφορεῖν*.

r) *Horridus in jaculis* & pelle *Libydidis* urfa. *Virgil. Aen. V. v. 37.* p. m. 602.

s) Viduavit nemus *Jovis* leone, cujus exuviis cooperuit corpus, & caput leonis hiante rictu super caput suum posuit, v. *Euripid. Hercul fur. A. I. p. m. 366. v. 360. sq.* Decuit & heroínas forma pellium, ut *Atalantam* apri, *Camillam* tigridis. De hac *Virgil. Aen. VIII. v. 177. tigridis exuvie per dorsum a vertice pendunt.*

t) *Strabo* eos vocat *γυμνῆτας, δερματοφόρους, σκυλοτοφόρους.* *Geogr. L. XVI. p. m. 1122. A.* Sub simili forma exhibet *Sibas* in India ad morem *Herculis* pellibus tectos & clavam gerentes inustis boum & malorum notis, *ib. L. II. p. 688. D.*

u) *Bibl. Histor. L. I. S. II. p. m. 52.*

esse JUSTINUS x) commemorat. HERODOTUS y) in *Aethiopibus* pardorum leonumque exuvias. STRABO z) easdem & urforum simul in *Mauris* conjungit. *Massagetis* a) paludum incolis pelles vitulorum marinorum, *Lyciis* b) caprarum, *Carnanis* c) piscium, *Indis* quibusdam d) etiam avium tribuuntur. Ita prisicos in curia Romana patres pellitos legimus apud *Propertium* e) *Getulos* & *Sardas* apud VARRONEM, f) *Germanos* apud TACITUM & CAESAREM

- x) *Hist. L. II. C. 2. p. m. 62. & 64. conf. Senec. Ep. 90. p. m. 406.* ubi *Scythas* ait tergis vulpium indui ac murium, quae tactu mollia & ventis impenetrabilia. Dum vero *Justinus* addit plaufro pellibus tecto ut domo usos esse, haud id penitus omitto, prisicos & equis & scutis & lectis & omni fere suppellectili intravisse pelles. Tegebantur quoque militum tentoria pellibus, tegere autem in pœnam non licebat militibus a *Pyrrho* captivis & *Romam* reverfis. *Val. Maxim. L. II. C. 7. n. 15. p. m. 195.* Primum *Romani* in *Vetorum* obsidione sub pellibus hiemabant, ut ex *Livio* repetit *Florus L. I. C. 12.* qui mos diu persistit. Apud *Cæsarem* legimus ob imbres contineri sub pellibus non potuisse. *L. III. de bell. Gall. C. 29. p. m. 167.* at sub *Corbulone* mansit exercitus, sæva etiam hieme, sub pellibus, v. *Tacit. annal. L. XIII. 35. p. m. 534.*
- y) *Hist. L. VII. 69. p. m. 405.*
- z) *Geogr. L. XVII. p. m. 1184. B.*
- a) *ib. L. XI. p. m. 781. B.*
- b) *Herodot. Hist. L. VII. 92. p. m. 409.*
- c) *Mela L. III. C. 8. p. m. 283.* *Ichthyophagis* quoque ad mare rubrum membranas magnorum piscium pro veste fuisse *Philostratus* refert in *vit. Apollon. Tyan. III. 15.*
- d) *ib. L. III. C. 8. p. m. 295.* Erant quoque avium plumæ in usu silvicolis ut *Philoclotis*, neque hodie infrequens est vestis plumatilis novi orbis incolis.
- e) *L. IV. eleg. l. II. 12. p. m. 375.* *Lactantius* posteritati verum & immutabile habitum esse, quod centum pelliti senes statuerant, confirmat in *div. institut. L. II. C. 6. p. m. 149.* *Getorum* pellitam *Curiam Claudianus* tangit *L. XXVI. de bell. Getic. v. 481. p. m. 432.* pellitam quoque iuventutem appellat in *IV. Consul. Honor. v. 466. p. m. 116.* Placuit & olim *Lycurgo*, pueros pellibus adfueri, quos lana frangimetuit.
- f) *de re rustic. L. II. C. XI. p. m. 306.* Idem *L. II. C. I. p. m. 239.* aureas pelles ob caritatem pecudis vocat, qualis in *Colchide* pellis arietis, in

SAREM g) *Corallos & Getas* apud NASONEM. b) Sed quid opus in tanto gentium consensu rem exemplis illustrare? Neque huic vestimentorum generi cultum defuisse, quin is etiam ad luxum sensim degeneraret, in temporum progressu discimus. Si cum *Persis* olim, tanquam asperæ regionis incolis, quibus e corio subligacula & reliqua vestis pellis, adeoque nihil esset, quod spem spoliū alere possit, bellum gerere *Cræso* dissuasit *Sardanis Lydus*; i) mox tamen cultiori ævo, quo ars dextre præparandi pelles inuauit, & cum *Parthia*, *Ponto*, *Assyria* ingens hoc nomine *Romanis* commercium intercessit, k) cœpit etiam in pellibus, tum ferinis, quæ majorum, tum præcipue murinis, quæ minorum animalium erant, singularis delectus institui. Vocabant nempe mures l) non tantum domesticas illas bestiolas penori infestas, sed maxime hoc nomen erat sylvestrium minoris formæ, ut castorum, catorum murium-

Lybia Hesperidum mala aurea. Creditur ei sub hoc nomine *Hercules* capras ovesque ex *Africa* in *Græciam* exportasse.

g) ferarum pelles tribuit *Tacitus de mor. Germ. C. 17.* *Cæsar* tam exiles, ut magna pars corporis nuda esset neq̄ occultaretur, velut decebat, hinc nec probrosum fuisse, promiscue in fluminibus proliui, *de bell. civ. VI. C. 21. p. m. 313.*

h) ex *Ponto* L. IV. *epist. 8. v. 83. p. m. 868.* *Corallos*, ib. *ep. 10. v. 2. p. 876.* *Getas* pellitos vocat; sic *Hungaros* *Jornandes de reb. Goth. C. 5.* *Olaus Magnus Lappones & Bothnienses L. IV. hist. C. 4.*

i) *Herodot. L. I. 71. p. m. 29.* dissuasit sed non persuasit.

k) Sciverunt pilos, si molles essent, fervare, si duriusculi & asperi, rescare & pigmenta coloresque inferre. Florebat ars olim in *Parthia*, ex qua opifices teste *P. Victore Romani* ab *Augusto* acciti ædes VII in regione urbis XII incolebant. Ex *Ponto* etiam optime præparatas pelles & coria jam ante venisse, *Polybius* testatur, nec cum *Assyriis* majus intercessit quam per coria commercium.

l) *Conf. Adr. Turnebi advers. L. XV. C. 23. p. m. 470.* Mures *Ponticos* hermines Galli vocant, *Alpinos* Marmonts. *Carolus M.* ut in *vita ejus C. 23. p. m. 112.* *Eginhartus* habet, thorace ex pellibus hujusmodi confecto humeros ac pectus hieme munivit, quo loco *J. H. Schminckius* notat, veteres *Germanos*, præsertim potentiores, ex bellibus sylvestrium murium, quos mardos, zibellinos, sibericos feles hodie adpellant, vestimenta gestasse, ceteros veruecinis contentos fuisse.

Richterī Opusc. T. II.

Z z

muriumque, mollissima pelle commendabilium, in quo genere sunt martes & hermelini, ex quibus nobiliores hiberno gerebant tempore pellitas penulas, & nunc gerunt. Fama erat *Ponticorum* & *Alpinorum* murium, quorum pellibus *Romani* principes in publicum prodibant. Habebant *Scythæ* illas tactu molles & vento impenetrabiles, quales etiam lautissimas ex frigidissimis regionibus cum magno sumtu petebant. Et quos hodie exquisitius pellitos quam *Ruffos*, *Sarmatas* & *Aquilonios* populos novimus? Dudum fuit querela *P. Damiani*, *m*) despici jam ovium & agnorum exuvias, ermelinos, gobelinos, martures quæri. Sed nos hic minus morum sollicitat censura quam valetudinis. Vix potuit cutem hominis, quæ ipsa vestis est, alia cognatio virtus tueri quam pellis animalium, quæ forum, quem præbet, haud dissimili facile permittit. Docuit constans satis observatio, artus corporis nunc athritide nunc paralyfi laborantes, nunc frigore & rheumate infestatos dolentesque, pelliceo fotu manticarum, tibialium, calceamentorum, & quidquid ex his in usum partium ars propius accommodat, plurimum sæpe accepisse levaminis. Serviunt huic scopo pili molles ac densi in pellibus leporum vulpium & catorum sylvestrium, quales *REIN. SOLENANDER* *n*) commendat, si nervorum imbecillitas nervorum in ambulando officium suspendit. Plumeam pellem cygni bene præparatam pro tegumento pectorali in morbis thoracicis magnopere extollit *GUIL. FABR. HILDANUS*, *o*) & præsentaneam conjugii suæ, aliis auxiliis incassum usæ, opem tulisse

m) *L. II. Ep. 21. p. 123. conf. Helmoïd. hist. Slav. L. I. C. I.*

n) *Consl. med. S. II. C. 4. p. 161. quod & commendat in levi stupore brachii & manus vacillantis. Conf. 17. p. 164.*

o) *L. VI. Obs. 21. p. m. 520. Eodem loco vulturis pellem pro roboranda coctione suadet ventriculo admoventi. Simile operimentum pectoris & ventriculi ad succiendam coctionem a pelle cygni cum plumis, imo & his folis, laudat G. van den Bosche hist. med. de animal. nat. L. I. C. 18. p. 50.*

lisse testatur. **GALENUS** p) ipse praesidii multum promittit a pelle ovium & agnorum recens detracta, & in tempore adhuc locis recens percussis vel contufis admota. Est & **HIPPOCRATI** q) laudata pellis agnina, tum in doloribus variis, tum sigillatim, si virginum ventri in mora mensium calide imponitur. Non tam benignae de pellibus caprarum sentit. Ut enim capras *Aristoteles* morbosas, *Varro* nunquam a febre liberat, *Plutarchus* etiam epilepticas censuit, ita **HIPPOCRATES** r) negavit, a comitali morbo, si semel inciderint, *Africa* mediterraneae incolas, liberari posse: perpetuo enim caprinis pellibus & carnibus uti, nec stratum nec pallium nec calceamentum habere nisi caprinum. Id sane multi in amictu pelliceo redarguunt, majorem in eo curam & solertiores a sordibus tineisque vindicias requiri. Defunctorum quoque varia labe animalium pelles aliquid occulti veneni alunt, multum noxii inquinamenti pronius dispergunt. Neque alius facile vestitus est, qui novi contagii susceptum virus celerius propagat. **I. G. SOMERUS** s) tali veste ad variolosum profectus doluit in gravi filio sui, post reditum suum protinus infecti, discrimine. Notat **P. FORESTUS** t) ab una veste pellicea, qua *Verona Germanorum* aliquis peste correptus periit, mox alios viginti quinque ea usos periisse. Spargunt quoque recens detractae pelles, si non veneni aliquid, certe foetidi multum: unde olim **Locri** apud

p) *de simpl. med. fac.* L. XI. Op. Cl. V. p. 80. E. luculentissime prodesse scribit. Dolores a partu sic in generosa femina cohibuit *H. Grube de med. fac. cogn.* p. 10.

q) alterum *de morb. popul.* V. Op. T. II. p. 786. alterum cum suffitu in pudenda occurrit in *L. de superfat.* Op. T. II. p. 660. XXIV.

r) *de morbo sacro* Op. T. II. p. 326. III. 6.

s) *Miscell. Nat. Cur.* T. II. A. 9. O. 24. p. 54. corripuerunt puerum magnus aestus & mox graves motus epileptici, donec sensim variolae erumperent.

t) *Obs. med.* L. VI. O. 22. schol. p. m. 181. Subjicit, sex pueros *Alcmariae* obiisse collidentes cum veste, quam ab haerede, peste defuncto, allatam, mater soli exposuerat.

apud PAUSANIAM u) *Ozola* dicti sunt, qui, cum vestem texere nondum didicissent, corpus recentibus ferarum pellibus contra frigus muniverunt, verso, ut vestis plus decoris haberet, pilo extrorsum. Ita oportuit consimilem odorem membra redolere. At cultius ævum eadem non facile metuit.

§. VI.

Lana post pelles, imo simul cum iis, trahi in usum vestium, etiam constantius cœpit. Ajunt, *Mercurium* molli arietis palpatu allectum, cum vulsos floecos facili tractu eliquaret, ansam dedisse *Isidi*, ut prima iater *Aegyptios* lanam nere docuerit, tanquam aptam texendis vestibus materiam. x) Sine dubio PLINIUS, y) qui primos textilia invenisse *Aegyptios* scribit, id de lana intelligit, licet ad ejus exemplum ars texendi transierit brevi ad linum, sericum & alia. Ubivis celeriter vellerum usus invaluit, quorum jam nomen indicat, in more prius fuisse vellere lanam quam tondere. z) Olim non aliud fere opus muliere dignius, quam lanificium

a) ab ὄζων olere. Pausan. Phoc. L. X. p. m. 301. lat. 356. gy. text.

x) Tertullian. de pallio. p. m. 14. cum notis Salmasii mendas in textu emendatis p. 208. sq. Justinus tamen L. II. C. 6. p. m. 84. prima lanificia Atheniensibus vindicat.

y) H. N. L. VII. C. 56 p. m. 414. ubi inventum lini usum *Arachne* tribuit, quæ in hoc opere *Minervam* vicit, quam *Ful. Firmicus de prof. vel.* p. 49. *textrinae artis magistram* vocat. At proprie fuerunt ab initio non textiles vestes sed plexiles, ex restibus inter se nexis plexisque.

z) *M. Ter. Varro de lingu.* lat. p. m. 19. moris fuisse ait, ante inventam tonsuram ex ovibus lanam vellere, unde nomen vellerum. Certe *Romæ* mos vellendi antiquus fuit, & suo ævo *Plinius* scribit, non jam oves ubique tonderi, darare quibusdam in locis vellendi morem. At *Græci* tondebant ædum, nec minus *Hebræi*, qui tonsuras suas inter festivas epulas celebrabant, 1. *Sam.* XXV, 2. II. *Sam.* XIII, 23. *Schind-*

ficiam fuit, & novas nuptas comitabatur colus comta & fufus cum ftamine ad fores mariti, quas lana coronabant. a) Nobiliores etiam matronæ b) in fignum probitatis & pudicitiae his occupabantur, & maritis, filiis, amicis dona parabant, de quibus *SILIUS*: c) *quod noftrae nevere nurus, venerabile donum est.* Filiam & neptes fuas, ut lanificiis aduefcerent, ipfe *Augustus* instituit, nec temere alia eft quam vefte domestica ufus, quæ e manu uxoris vel fororis, vel filiae vel neptium exiit. d) Potiora certe *Romanorum* vefimenta, togæ, tunicæ, lacernæ, pretium a lana & colore habebant.

Iervas quidem cum aliis evincere nititur, tondere veterum nihil aliud fuiffe quam vellere, at *Sam. Bochartus* luculentum oftendit difcrimen in *hieroz.* P. I. L. II. C. 45. p. m. 481. fq. Vtrumque modum agnovit *Maimonides in Biccirim* C. 10. §. 6. ubi quemvis velleris primitias debere ait, five vellat five tondet lanam.

a) *Plutarch. Quæst. Rom. Op. T. II. p. m. 271. F.* Ex *Hefychio* difcimus, *Afkenis*, fi mas natus, ramum oleæ, fi femina, lanam ante fores pofitam, v. *Pafchal. de coron. L. V. C. 15.*

b) memores *Tanaquilis*, cujus lana in colo & fufo fervata eft in templo *Sangi*, quod facellum erat in feptima regione urbis, & ab ejus manu toga regia undulata, qua *Servius Tullius* ufus, in æde fortuna. Id *Plinius* ex *Varrone* refert *H. N. L. VIII. C. 48. p. m. 475* *Plutar. chus l. c. Caiam Cæciliam* vocat, cui ftatua in templo cum fandaliis & fufo pofita fit.

c) *Punitor. L. VII. v. 81. Edit. Drakenb. p. 342.* Sic apud *Nafonem Faftor* II. v. 742. p. m. 143. *Lucretia* ad accellum regiorum juvenum nebat, ante torum calathi lanaque mollis erat.

Non mirum, in laudem defunetarum aliquando lapidibus infcriptum legi: *domum fervavit, lanam fecit.* Sciverunt antiquiffimo ævo feminae non texere folum veftes fed & intertexere varia, ut *Helena* pugnas *Græcorum* & *Troianorum* *Iliad. III. v. 125.* At apud *Persas* fordidum & indecorum fuit lanificium, nec hodie feminae nifi inferioris ordinis vitam hanc sub tenui mercedula tolerant. *Salomonis* obfervari animis judicium debebat, qui mulierem laudat in lana & lino occupatam, *Proverb. XXXI. 13.*

d) *Sueton. in vit. Aug. C. 64. & 73.*

bant. Ut in *Asia Milesiam* & ea adhuc molliorem *Laodiceam*, in *Græcia Atticam* & in viciniis *Megarensem* præferebant, ita inter *Italas* maxime *Tarentinam* & inter *Gallicas Alinatam* probat COLUMELLA. e) Pretiosiores habitæ sunt lanæ albæ, ob quas primum locum *Apulia* alterum *Parmae* tertiam *Altino* vindicat MARTIALIS. f) Nec vero lana alterius nativi coloris, ut *Canusia cani*, *Bætica rutili*, *Pollentia fusci*, *Hispana nigri* languidius expetita est. Hæc postremum nominata vellera Romam crebro allata a nigro colore, qui nec elui posset nec alium bibere colorem, *κόραξα* a corvo dicuntur STRABONI. g) Nolim alias celebriorum olim lanarum species, ut in sacris *Damascenas*, h) vel ipsas *Arabicasi*) fusius prosequi. Nec enim nostra ætas excellentioris lanæ

e) *de re rustic.* L. VII. C. 2. p. 206. 3. *Altinum* quidem urbs *Gallia* hic dicitur, at pariter hodie *Italia* est municipium Venetæ regionis. *Plinio* in dignitate lanæ paulo alius ordo placet; primum locum dat *Apulia*, alterum *Tarentina*, tertium *Milesia*, H. N. L. VIII. C. 48. p. m. 474. Omitto *Seigicas* lanas, soli *Tertulliano* l. e. C. III. p. m. 14. laudatas, cui tamen fidem conciliat *Strabo*, & illam regionem testatur pascendo omnis generis pecori sufficere *Geogr.* L. XII. p. m. 855. C.

f) L. XIV. *Epigr.* 155. *Velleribus primis Apulia, Parma secundis nobilis; Altinum tertia laudat ovis.*

Ita vero albor ipsi placuit, ut hunc jactare *Epigr.* 145. L. XIV. *penulam suam gausapinam iusserit;*

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta,

Vt me vel media sumere messe (i. e. in feruente æstate) velis.

Sunt & *Maronis* verba: *greges villis lege mollibus albos.* Honestiores nempe habitæ sunt vestes albæ v. *Jf. Casaubon.* in *Athen.* L. IV. C. 10. p. m. 270. 65. Pulchre *Psalms.* 147, v. 16. *glumus nivis, qui terram tegit, ut munus divinum, cum lana comparatur.*

g) *Geogr.* L. III. p. m. 213. A. *Ὑπερβολίτις ἐστὶ τῆ καλλιῆς.*

h) *Ezech.* XXVII. 18. *Tyrias* nundinas frequentabant *Damasceni* allatis vino & lanis. Illud *Persarum* regibus unice in deliciis erat, idem cum *Chalydovio*; hæc pares erant *Milesia* puritate & mollitie.

i) duo hic ovium genera *Herodotus* describit, alterum caudas habens longas, trium cubitorum, quas subligare oportet, ne attritu ad terram exulcerentur, alterum caudas ad cubitalem latitudinem. *Hist.* L. III. 113.

lanæ ovibus, ut etiam tunc *Hispanis & Britannis*, destituitur. Hujus tam eximie lanæ proventum pinguibus & lætis an macris potius & sitientibus arvis tribui debeant? possis ex COLUMELLÆ *k*) judicio dubitare. Is enim laudatis ob lanam ovibus Tarentinis & Altinatibus transit ad magnam earum laudem, quæ circa Parmam & Mutinam in macris campis stabulantur. Et cur macris? quia ovis lanæ causa pinguescere non debet, nam omne pingue animal pilis fere destituitur. Ad hæc respiciens MARO, *l*) *si tibi lanitium curæ est, inquit, fuge pabula læta*. Hinc & HIER. CARDANUS *m*) in parum fertili solo lanæ subtilitatem exspectat. At majoris momenti res est, inter hæc lanarum discrimina, quæ in tantos vitæ usus & plebi & principibus *n*) ferviunt, probe ponderare, quot manus & quam utiliter in cultiori pannorum fabrica exercentur, quæ opificia, ut fullonia, textoria, tinctoria, sartoria aliæque, quæ commercia per orbem inde stabilita floreat. Agnoscenda cum *Columella* est magnitudo utilitatis, quæ ab ovillo pecore pender, cum nos præcipue contra frigoris violentiam protegat, & nostris liberaliora velamina corporibus præbeat. Vetus ovis frigidissimum animal, & licet mollissimum, tutissimæ vale-

p. m. 203. Ex Herodoto repetit Aelian. *hist. anim. L. X. C. 4. p. m. 548.*

k) *de re rust. L. VII. C. 2. p. m. 206.* Strabo Mutinam solam nominat cum Scutano fluvio, ubi lana *πασῶν πολὺ καλλίστη* Georgy. I. V. *p. m. 234.* dicitur.

l) *Georgic. III. v. 385. p. m. 423.* Notat hic *Philargyrius* læta pascua lanam facere solocem, id est, minutam, duram, hirsutam.

m) *de subtil. L. X. p. m. 533.* pabula, inquit, sterilia subtilitatem lanæ augent, & ideo *Anglica* lana ut olim *Milesia* celebratur. *Scaliger in exercit. 99. contra Cardan. p. 610.* lanarum apud Britones & Belgas copiam, utrinque vero agri felicitatem agnoscit, & simul lanas laudat, quas dant hodie *Apulia & Provincia*.

n) qui olim ab hostibus devictis tributum lanæ exegerunt 2. *Reg. III. 4.* Persarum reges se distinguere lana a Turcis *Omaritis* voluerunt. *Sofæ* Arabibus lana dicitur, & nomen est familiæ Regum Persarum illo ca-

valetudinis esse Deus voluit. o) At ob majus illud in vestiendo homine meritum ovium adclamat iis poeta: *sic vos non vobis vellera fertis oves!* & dignissima ratione hujus in usum humanum beneficii meminit *JOBUS*, p) dum pauperes ait vellere agnorum suorum incaluisse. Non dubitat *FR. BACO* de *VERULAMIO*, q) vestes ex lana, quod corpus exhauriant minus, lino præferre licet tactu & mollitie jucundiori, & *Hybernos* sylvestres scribit ingruente morbo nil prius curare, quam ut lintea e stratis tollant, & laneis pannis obvolvant corpus. *M. Aurelio Antonino*, cum frigido & languente ventriculo laborans consulere *Galenum*, r) hic inquit, quandoquidem vobis regibus tutissima remedia admoveri debent, sufficere manipulus laneæ cum paxillo nardini unguenti ad ostium ventriculi positus. De aliis laneæ speciebus, quæ arborum sunt vel concharum, etiam inferius dicemus.

§. VII.

Neque vero illud vestitus sui tributum a solis animalium pellibus aut lana exegit defultoria hominum & rei unius cito nimis pertæsa levitas, sed & vegetabilium, quæ par ministerium promitterent, vires scrutata reperit, quod spem sub majori indies cultu confirmaret in vili ad primum adspectum lino, cujus seges, ut *Maro* queritur, urit terram, & ut *Plinius* addit, deteriorem reddit.

capitis velamento utentium, in ejus medio ex lana constipata rubri coloris senis gradibus adsurgit pileus.

- o) verba sunt *Sam. Bocharti in hieroz. P.I. L. II. C.45. p. m. 475.* Negat *Columella* peste oves laborare *de re rustic. L. VII. C. 2. p. m. 606.*
- p) *C. XXXI. v. 20.*
- q) *in hist. vit. & mort. Op. p. m. 538.* Rationem suggerit, quia in se aliquid unctuosi lana habet, & hinc pulveres odorati inter lintea citius quam lanas virtutem perdunt. Quo spectat, quod cum commodo valetudinis fieri multi jactant, laneis carnosinis sub indusio munire pectus,
- r) *de præcogn. ad Posthum. C. XI. Op. T. IV. p. 218. H.*

reddit. s) Etsi apud *Græcos Romanosque* diu alius quam lanæ & vellerum usus pro vestimento in honore non fuit, sensim tamen linum in lanæ molliem tufum in pretio non minori haberi cœpit: Inter prima & rudiora tentamina seruiit stragularum loco dormientibus, ut *Ulissi* t) in navi, vel nomine thoracis linei, quæ species armaturæ erat, ut *Ajaci* apud *Homerum* u) & post plurâ secula *Galbæ* apud *Suetonium*. x) Verum a communi vestitu abfuit diu, y) ut licet interulam & tunicam distinguerent, illa tamen æque

s) v. *Virgil. I. Georgic. v. 77. p. m. 191. Plin. in H. N. L. XIX. præsent. p. m. 1054.*

t) straverunt illi *Phæaces* in navi *πῆγος τε λίνον* stragulam & linum. *Homer. Odysf. III. v. 73. dein. v. 118. sustulerunt illam ex navi σὺν τε λίνω καὶ πῆγῃ.*

u) hinc *λινωθώραξ* dicitur *Homero* II II. v. 529. Habebat ille thorax lineus tortos ex multis filis funiculos, nunc bilices nunc trlices secundum *Scaligerum*, vel erat linum decies & plus complicatum, & aceto vel vino aultero probe salito maceratum, & telis vix penetrabile secundum *J. Casaubonum*. *Iphicrates* militari disciplina tam nobilis etiam pro ferreo olim adhibito thorace, ut expeditiores milites essent, lineum substituit. *Corn. Nep. in vit. ei. C. 1.* Huc spectat *Thucydides Hist. L. I. 6. p. m. 6*, ubi *χιτῶνας λινῶς*, sc. lineos illos thoraces, (nam *θώραξ* & *χιτῶν* miscntur *Græcis* iudice *Salmasio*) suo tempore scribit *Atheniensibus* in usu esse desisse. In quo vocis sensu non erat, cur *Gottf. Olearius* in not. ad *Philostr. vit. Apollon. L. I. C. I. Laertium* redargueret, qui lana usum *Pythagoram* dixit, quod lineæ vestis usus ad illa loca nondum transfisset, in *vit. philos. L. 8. S. 19. p. m. 504.* majori jure *Ostav. Ferrarius de re vestiari. P. II. L. 4. C. 12. 167* redarguit *Jul. Pollucem* in *Onomast. L. VII. C. 16.* ubi *Atheniensis* linea tunica talari usos scribit, cum omnia vestimenta virilia tunc lanea essent, feminis vero nullæ tunicæ talares.

x) in *vit. Galb. C. 20. p. m. 154.* Obviam ivit seditiosis militibus thorace lineo, parum tamen, ut ipse non dissimulavit, contra tot mucrones profuturo.

y) exigua linei mentio fit apud *Plautum*, *Plinius* vestium sub lana non æque sub lino meminit, aliquid tamen feminis tribuit. His vero apud

æque quam hæc lanea esset, & frequens hinc necessitas balnei ad detergendas sordes sub cute, quam lana texit, magis collectas. Viri præ feminis diu abstinuerunt, donec sensim, qui in conviviis ministrarent, ob expeditius sub vestitu tam levi ministerium, mox etiam milites, lanea integumenta adhiberent, quorum mox, ut mos est, cum luxu invaluit usus, sub imperio inprimis *Alexandri Severi*, quem boni & puri linteaminis, id est, sine purpura & auro adpetentem *LAMPRIIDIUS* 2) appellat. Verum *Aegyptii*, a quibus laneæ vestes per commercia ad plures gentes transierunt, a) illarum usum ab antiquissimis temporibus cognitum habebant. *HERODOTUS* b) lineis vestibus circa crura simbriatis amictos *Aegyptios* describit, superinjecta quidem lanea amicula, quam tamen inferre non licuit in aedes sacras, imò profanum fuit, cum eadem sepeliri. Sacerdotibus vero *Aegyptiis*, ut *Ammonis*, *Ifidis*, *Osiyidis* ob ingens munditiei & sanctitatis studium necesse fuit, omni triduo, ne quid fordium hæreret, & corpus radere & sola veste lanea tegere, tanquam in servitio rerum divinarum mundissima & candoris puri ac luminosi. c) Rejecerunt ideo vestem laneam

ut

hostes transrhenanos pulchriorem vestem quam laneam nesciri ait *H. N. L. XIX. C. I. p. m. 155.* & *Tacitus de mor. Germ. C. 17. Op. p. m. 400* scribit feminas sæpe lineis amictibus velari, licet nuda sint brachia lacerti & proxima pars pectoris. An aliquid *Augustus* jam linei habuerit, colligunt, sed obscure nimis, ex *Sueton. in vit. Aug. C. 82. p. m. 488.*

- 2) *Hist. Aug. script. VI. Ed. Salmas. p. 127. B.* Solebant iam laneæ etiam vestes auro & purpura clavari, at clavi purpurei asperas reddebant, aurei rigidas. Igitur dementes *Alexander* vocat, qui non contenti purpuram linteis asperitatem dedisse, auro adderent rigorem.
- a) *Vopiscus in vita Carini* vestes *Romæ* lineas ex *Aegypto* petitas memorat *script. hist. Aug. VI. p. m. 254.*
- b) *L. II. C. 81. p. m. 118.* Ad hanc normam in *Orphicis* & *Bacchicis* humari profanum fuit.
- c) *ib. C. 37. p. 102. Apulejus* lineum textum quoque purissimum rebus divinis velamen vocat *Apol. II. p. m. 131.* Hæc pariter verba ejus *L. c.*

ut profanam, quoniam ab animali decerpi lanam, adeoque has vestes ex mortali materia fieri, sibi aliisque persuaserunt. Lineum telæ genus, PHILO d) inquit, non est a re mortali, ἐκ μὲν δὲ τῶν ἀποθνήσκόντων; est vero, ut PLUTARCHUS e) ad illam veterum mentem loquitur, e re immortalis, ἐξ ἀθανάτου τῆς γῆς. Atque illi sunt, quos calvos & linigeros MARTIALIS, f) velut ipsum *Indis* numen linigerum NASOG) dixit. Vero simile putat POLYD. VERGILIUS, h) vestes sacras *Hebræorum*, divina lege sacerdotibus præscriptas, primum ab *Aegyptiis*, at sine horum superstitionibus, ad proprii & purioris cultus ornatum, sub usu etiam restrictiori, petitas esse. Nam *ww* sive byssum, qua usos *Hebræos* legimus, *Abarbanel* linum *Aegyptium* vocat in specie sua præstantissimum, idque in *Aegypto* unice nasci *Aben Ezra* adfirmat, i) jamque illa vox occurrit, ubi *Pharao* inter alia munera vestem byssinam *Josepho*

subjicio: mundissima lini seges est, at lana fequissimi pecoris excrementum, pecudi detracta, etiam inde *Orphei* & *Pythagoræ* scitis profanus vestitus. Secutus hos duces *Apollonius Tyan.* diviniora sibi in lino somnia promittit in *Orat. ad Domitian.* v. *Philostrat. in vit. Apoll.* L. VIII. C. 5. p. m. 334.

d) de monarch. L. II. p. m. 823. D.

e) de *Isid.* & *Osir.* Op. T. II. p. 352. E.

f) *Epigr.* XII. 29. p. m. 491. Gregem quoque linigerum vocat *Juvenalis Sat.* VI. v. 533. p. m. 178.

g) *Ep.* ex *Ponto* L. I. v. 51.

h) de inventor. rer. L. IV. C. 7. Restrictior autem ille usus elucet maxime ex *Ezech.* XLIV. 17, 18, 19. ubi sacerdotes sub ingressu interioris atrii vestes lineas inducere; minime sacris sub lanea fungi tias quoque in capite lineas, & femoralia super lumbis linea gestare jubentur, at deponere iterum finitis sacris.

i) uterque in *Comment. ad Exod.* XXV. 5. Neque aliter *Münsterus* & *Mercerus* sub voce *ww* judicant, quam byssum esse, & ex sola *Aegypto* provenire, conf. *I. Spencersi de leg. Hebr. rit.* L. III. C. 5. ubi de linea sacerdotum veste agit, & p. m. 850. contra *Bocharium Huetium* & *Filescum* pugnat, qui ab *Hebræis* ad *Aegyptios* transiisse usum vestis lineæ sacerdotum malunt.

sephok) obtulit. Quod tamen non prohibet, cum res fere omnis sub aliquo cæli favore mittat quaquaversum colonos suos, quin credam, *Hebraicis* etiam & *Græcis* inquilinam byssum fuisse. *Plinius* lino byssimo alterum ab asbestino *D*) locum tribuens has mulierum delicias circa *Elin* in *Achaia* geminare ait, & *Pausanias* *m*) inter *Elei* agri miracula byssum referens haud aliis in tota *Græcia* locis nasci testatur: imo addit, illam byssum *Hebræo* non impari esse. Probabilius etiam primæ patriæ jura adferi *Indis* posse videntur, apud quos abundare linum, hinc incolas lineis vestibus amirari & nobiliores quidem bysso, quam ex *India Aegyptus* in sacros usus acceperit, scribit *Philostratus*, *n*) Sed non est in re hærendum nimis, quam *Guil. Pancivollus* *o*) inter deperditas numerat, & in qua lanam & linum confundi multi coarguunt. Palam est, lanam, si pecudis non esset, sed arborum fruticumque, ut gossypium, priscis passim lini nomine censer. Haud dubitat *Plinius* *p*) mentione facta lanigerarum arborum in Insula *Tylos*, quæ fructum cucurbitæ similem ferunt, in quo rupto pilæ lanuginis

b) *Gen. XLI. v. 42.* Credibile est, commercia cum *Aegyptiis*, quæ sub *Salomone* deinceps floruerunt, *Reg. X. 28.* talia etiam in sacros *Hebræorum* usus necessaria attulisse.

d) *H. N. L. XIX. C. 1. p. m. 157.* principatum dat lino asbestino in adiutis *Indiæ* locis, quod, par pretio margaritis, ardendo adfuevit vivere & non consumi in igne, sed a sordibus purgari, unde funebres regum tunicæ pro separanda corporis favilla a reliquo cinere,

m) *L. IV. Eliacor. p. m. 130. text. 151.*

n) *in vit. Apollon. Tyan. L. II. C. 20. p. m. 71.* Haud secus *Isidorus* *L. XIX. C. 27.* & *Pollux* *L. VII. C. 17. p. m. 731.* byssum vocant speciem lini apud *Indas* candidissimi & tenuissimi. Hoc cum sæpe purpureum colorem imbiberet, junguntur variis locis byssus & purpura, ut in divite epulone *Luc. XVI. 19.* imo apud *Hejychium* & *Suidam* videas passim confundi.

o) *rer. memorab. f. deperdit. Tit. V. p. 17. sq.*

p) *H. N. L. XII. C. 10. p. m. 660.* præeunte *Theophrasto* in *Hist. plant. L. IV. C. 9. p. m. 85.* Multas ait reperiri in Insula *Tylo* linigeras arbo-

ginis adparent, id simul indicare, pretioso inde linteo vestes fieri. Idem paulo post de fruticis lanugine habet, linteae *Indicis* præstantiora hinc obtineri. *g)* Cum his conspirant, quæ ex *Nearcho Arrianus* *r)* refert, lineis vestibus *Indos*, & ex lino quidem arborum uti, quod reliquis candidius sit, vel, quia nigri *Indi*, candidius adpareat. Ipsum præstantissimum linum, de quo diximus, byssum diserte *Philostratus* *s)* arbori tribuit, quæ magnitudinem populi, folia falicis habet. In his ut constans vocis lini sensus non est, ita probabilior sit *SALMASII* *t)* conjectura, quæ negat aliud linum quam lanam arborum *Indis* in usu fuisse, quippe quos suis vestiri arboribus, hasque in fructu complecti lanam, quæ pulchritudine & bonitate ouillam superet, *HERODOTU* *u)* verba docent. Sigillatim *Aegyptiis* ex vero lino vestes quidem fuisse inter varia sativi lini genera non abnuo, at ex lana arborum accessit gossypium. Nec penitus hic excludo byssum, quæ cum *Hebræorum* *v)* quod *Junius* & *Tremellius* per linum xylinum vertunt, *x)* crebro aucto um usu congruit. Id suadet *POLLUX*, *y)* qui a lana arborum *Aegyptiacarum* vestes confici lino simillimas sed spissiores tradit, et adhuc magis *PLINIUS*, *z)* qui de frutice su-

res, quæ pro fructu dant lanam, & ex hac varias telas, viles & pretiosas, fieri.

g) *ib.* L. XII. C. II. ex *Juba* refert.

r) in *Hist. Indic. post. hist. exped. Alex.* p. m. 330, 16.

s) l. c. vit. *Apoll. Tyan.* p. m. 71.

t) *Exercit. Plin. in Solin.* p. m. 701. 702—ubi *Melam*, qui l. c. L. III. C. 7. p. m. 275. *Indos* alios vestigi lino alios lana scribit, indicato erroris fonte redarguit, simulque *Solinum* ipsum, iisdem fere *Mela* verbis usum, quamvis pro furto celando alios testes citet.

u) *Hist.* L. III. 106 p. m. 201. Vocat & *Dionysius* texta linteae *Indorum orb. deser.* v. 1116. p. m. 96.

x) ad *Exod.* XXV. 4. & alia loca.

y) *Ononiasic.* L. VII. C. 17. p. m. 740.

z) *H. N. L.* 19. C. 1. p. m. 156.

terioris *Aegypti* ad *Arabiam* vergentis differens fructum describit instar barbatae nucis, ex cujus interiori bombyce neri lanuginem, unde lina xyliua fiunt, iis verbis testatur, quae partim ambiguum lini sensum confirmant, partim etiam bombycis degenerate nomen, ut pro verme, nunc etiam molliorem quamlibet lanuginem arborum fructicumque, texendis vestibus idoneam, notare coeperit, ostendunt. Nova hinc & barbara vox bambax a) nata est dicto conveniens frutici, quem *Plinius* jam tunc aliquibus gossypion, pluribus xylon audire, & gratissimas vestes sacerdotibus *Aegypti* praebere monuit. Pedem paulisper in hac ipsa re parvi ad vestitum momenti. Neque enim eam soli jam *India*, *Arabiae* & *Aegypto* debemus, sed & inter *Europaeos* hodie reperitur, ut tam remotis locis unice petere necesse non sit. b) Nasci fruticem in *Gallia* ex *India* allatum seque in horto regio pomum ejus vidisse, quod dehiscens flocci glumum exhibuit, *Harduinus* ad dictum *Plinii* locum commemorat. At *Jo. Ruellius* c) audio, inquit, in *Gallia* nasci ex *Italia* allatum. Nec vero jam in *Italia* ut olim occurrit referente *Bellonio*, in *Apulia* tamen uberius proventus est, maxime in *Sicilia*, *Cypro*, *Creta*, *Melita* insulis, imo

a) recentiores *Graci* vocarunt *Bambaxa* apud nostrates a mali cotonei forma, quam fructus arboris saepe habet, a quo illa lanugo, ipsa *Cottunum* audit, vulgo *Baumcolle*.

b) de hoc confer *Jac. Dalechamp. hist. plant.* T. I. L. II. C. 53. p. 221 & *Joh. Bauhini hist. plant.* T. I. L. III. C. 52. ad 53 p. 343. 7. Characterem plantae & species sex, nempe xyli arborei nunc caule laevi nunc spinoso nunc flore albo, porro herbacei, deinde gemini *Americani* habet *Tournef.* in *inst. rei herb.* T. I. Cl. I. S. 7. gen. 7. p. m. 101. *Casp. Bauhinus* in *Pinac. Th. Bot. L.* XI. S. 5. p. 430. tantum gossypium frutescens femine albo, arboreum caule laevi, & aliud spinoso; denique *Javanense* salicis folio distinguit. Confer. *cel. Linnaum*, qui inter polyandria monogynia numerat de *gen. plant.* Cl. XIII. 580. p. m. 227. *mat. med.* Cl. XVI. 341. p. 120.

c) de *Natur. stirp.* L. II. C. 150. p. m. 463. fruticem vocat exiguum lanigerum pallido folio.

imo nec *Germanorum* hortos penitus destituit. Herbaceum gossypium, quale *Cretense*, & quod inter lina possit propius, modo quod his lotis crescat candor in illis minuatur, recenseris, apud nos visitatus est, quin hoc ipsi *Aegyptii*, quibus teste *Alpino* arboreum unice suppetit, ad se transferri curant, ut fileam de ingenti adhuc apud exteros cultu. d) Bene ficcat hæc lanugo & provideo usu sanguinem in vulnere manantem sistit, e) foru certe eximio corpus, quod vestit, ruetur. Non profus, dum dubiæ lanæ, quæ ovium non est, mentio incidit, intacta relinquo velleramaris. Nam & piscari vestitur contigit iudice TERTULLIANO, f) cum in conchis mucosa lanositas reperiat, ex qua confectæ vestis primum inter Græcos meminisse *Procopium* iudicat, qui de hoc argumento fuse scripsit S. BOCHARTUS. g) Marsupium tale etiam recentiori ævo vidit apud cubicularium *Henrici*

d) quo refer *Sinenses*, qui, ut ex *Atlante Sinico* discimus, per XVIII. iam secula in hoc opere occupati textores 200000 in una civitate *Xanghai* in *Nanking* habent, unde reditus imperatoris quotannis 250000 aurei, conf. *Labar. itin. Americ. T. II. p. 401* & alios passim multos, ut *Sponnium*, *Dampier*, *Chardin*, *Tavernier*, qui illa commercia in *Japan*, *Guzerata*, *Persia*, *Macaascar* & aliis locis illustrant.

e) refert inter illa, quæ sanguinem sistunt a vulnere etiam paulo majorum vasorum *Petitus* in *Mem. de l'Acad. R. des Sc. 1732. p. m. 37. At. l. c. Bauhinus l. c. p. 345* non nimis probat Chirurgorum morem vena secta applicandi bambacem, cum filamenta vulnus ingressa pus generent & coalitum retardent.

f) de pallio C. III. p. m. 15.

g) *Hieroz. P. I. L. II. C. 45. p. 488. sq.* Ostendit, *Hebraeos*, per τὸ πικρὸν ἔργον lanam pinnae s. conchæ margaritiferae intellexisse, quod velut marinum majori studio, quam lanam ovium, quaesitum esse *Basilius* in *hexam. Hom. VII. testatur*, & cum eo *Ambrosius* *hexam. L. V. C. 2.* aureum lanæ illi colorem, omni arte inimitabilem, tribuit. Ipsi conchæ ante *Androsthenem* apud *Athen. L. III. C. 13. p. m. 93* & *Zubam* apud *Plinium H. N. L. 9. C. 75. p. m. 522*. nemo Græcorum notitiam habuit vel dedit. Mirabile hoc pilorum germen flavis virginum cincinnis illigatum *Man. Phile de animal. C. 88.* & chlamydem ex his lanis *Procopius* de ædif. *Iustin. L. III. describit.*

IV. Is. CASAUBONUS. b) Verum hæ telæ, quæ magis ad lanam, albæque ex ipso regno fossili petita, quæ propius ad linum accedunt, ut ex lapide *Carystioi* in *Eubœa*, e quo olim mappæ, mantilia, involucria capium & alia parata, quippe extra usum tantum non omnem hodie posita, merito hic prætereuntur.

§. VIII.

Etiã ab insectis novum accessit vestimenti decus. Apud *Seres* k) Indiæ populum, qui regni hodie *Chinensis* partem borealem incoluerunt, natum est sericum, opus bombycum, quod inde ad *Persas*, *Medos*, *Affyrios*, & his ab *Alexandro M.* devictis ad *Græcos*, denique ad *Romanos* sub florentissimo rerum suarum statu transit: illa ut *Diol* ait, barbaræ luxuriæ textura, quæ mox in immodicam nobiliorum Romæ mulierum luxum cessit. Fuit hoc filum auro *ισόχρυσον*, m) cum libra serici libra auri emeretur usque

k) *Not. in Athen. l. c. C. XI. p. 173.*

l) *Strab. Geogr. L. X. p. m. 684.* B. apud *Caristum* ait lapidem nasci, qui plectitur & textitur, unde mantilia: ubi sordes contraxerunt in flammam injecta perinde ac lotione linteorum maculæ eluuntur. Conveniunt, quæ de amiantho legimus, nec is forte alius.

m) *Græcis* hic vermis *σὴρ* adpellatur a *Seribus*, hi ipsi alio nomine insigniverunt, & jam notante *Pausania* in cellulis æstivis & hibernis nutriverunt, donec sub arboribus textile opus facerent. *Eliac. poster. ad finem p. m. 174. in text. lat. p. 205. in græc.* Non est, cur hos vermes distinguere a bombycibus velit *Lax. Baysius de re vest. c. 5.*

n) *XLIII. 24. p. m. 358.* attingit magnos sumtus *Jul. Casaris* in vela serica, *παραιτάσματα σπρικὰ*, quibus theatra in publicis spectaculis textit.

o) quamdiu serica ad *Persas* allata, inde *Roman* per mercatores *Romanos*, pretia ejus legimus *ἴμοια τὰ χρυσία*. Si sub *Aurustiano* libra serici *XL* aureis, sub *Justiniano* *LXII* consistit, res tamen una est, cum sub illo ex libra auri caderentur *XL* aurei, sub hoc *LXXII*. At holoveri libraquadruplo auri consistit. Dieta vero est holovera vestis, quæ tota vero colore, id est, purpureo in stamine & subtemine tincta est. Plus Oct. *Ferrario* placet vox pure græca licet corrupta *δολοπόρφυρα* *de re vestiar. L. II. C. XI. p. m. 161.*

usque ad aevum *Justiniani*, n) quem levaturum pretia, quia cum Persis jam hostibus illud commercium erat, monachi quidam, qui ex *India Byzantium* venerant, edocuerunt de veris serici natalibus, nempe neri a vermibus, quorum ovula translata foru animari extra patriam possent, & in vermes mutari, qui texunt sericum. Quo inter proposita praemia facto bombycum *Indiae* prima colonia coepit in *Europa* stabiliri. Veteres pro fructu arborum habebant, in quarum corticibus STRABO, o) in foliis PLINIUS p) AMMIANUS q) & alii hanc lanuginem nasci, depectique sibi & aliis persuaserunt. *Coum bombycinum* jam ARISTOTELI r) notum inferioris ordinis fuit & crassioris filii, non tam ob discrimen vermium quam telae, cum *Seres* filum ex stamine, intra quod adhuc haereret bombyx, *Csi*, postquam evolavit papilio, eliquarent, ut docte

n) Voluerat *Justinianus* libram serici ad octo aureos reducere, sed cessavit negotiatio, & restitui antiqua pretia oportuit, donec monachi illi allata ova in fimo collocata inque vermes versa alerent mori solliis, ut & his locis sericum texerent, de quo fufe *Procopius* L. IV. *Gothicor.* C. 17. p. 613, & ex eo *Zonaras annal.* T. II. C. 14. *Ed. du Fresne* p. 69. C.

o) *Geogr.* L. XV. p. m. 1016. B. Qui tamen hic malunt legere cum quibusdam ex *Φύλλων* ex corticibus, conciliant cum ceteris *Strabonis* sententiam. *Virgilius Georg. II.* dixit quoque *Seres* tenuia foliis vellera depectere: *Servius* suspicatur, id de vermibus eum intelligere, at id repugnat communitate circa haec aevi hujus caligini.

p) *H. N. L.* VI. C. 17, p. m. 316. *Seres* ait lanificio sylvarum nobiles perfusam aqua frondium canitiem depectere.

q) *rer. gest.* L. XXIII. C. 6, p. m. 412. *Seres* vocat pacatos, nulli finitimum molestos, imo reliquorum mortalium coetum fugientes, qui tamen, dum haec vellera arborum, hanc ex liquore & lanugine mistam subtilitatem tenerrimam peccunt, subtemina nent, serica conficiunt, ad fluvium emtores admittunt, nec pretia linguae commercio sed solis oculis aestimant. Habet illa ex *Solino*, hic pleraque ex *Plinio*.

r) *Hist. animal.* L. V. C. 19. *Ed. du Vall.* T. II. p. 310. E. Retorquent mulieres eo indice haec bombycina in filum & telam. Primam texticem in ea Insula *Pamphilam Latoi filiam* vocat. Dum auctores alii

docte illustravit *Salmasius*. s) Igitur etsi commune utrisque telis esse poterat bombycini nomen, ob natales tamen ferici ex interiori *Asia* allati diu ignoratos, soli *Coo*, de cujus ex vermibus origine omnibus & dudum constitit, obhæsit constantius illud nomen, ut tamen jure miremur, reverentiam veteris erroris, sericum lanuginem arborum esse, magnos adhuc elapsi seculi criticos, ut *JUST. LIPSIUM* t) & *ANDR. TIRAQUELLUM* u) vindices reperisse; cum non modo lux aliqua veri ortus, licet tenuior, antiquis passim adfulserit, x) sed & post *Justiniani* ævum indies plenior

Cum alii *Ceum* vocant hoc bombycinum, vetat *P. Fabri* ambigere multum de his vestibus in insula tam *Coo* tum *Cea* textis. *Semejtr.* L. I. C. 16. p. m. 93. *Plinius* H. N. L. XI. C. 27. p. m. 604. primam, quæ redordiri rursusque texere bombycinum invenit, mulierem in *Ceo* vocat, unde credibile sit. *Affyriam* bombycinam, quæ ipsa serica est, & cujus eodem loco *Plinius* meminit, sub *Cearum* mulierum, uti deinde sub *Romanarum*, manu in delicatius filum retexam esse, v. *Salmas.* *Exerc. Plin. in Solin.* C. 7. p. m. 101 ubi de *Coo* bombycino & *Ceo* loquitur, & C. 59, p. 695, ubi prosequitur, quæ de auro diximus, ex quo aurei varii ponderis cusi.

- s) in notis ad *pallium* *Tertull.* p. m. 226. & 246. Notamus & hodie, artifices, ne prorumpat papilio, soli æstuanti expositos in folliculo vermes interficere, vel in fumo torrere. *ib.* p. 234. *Jac. Dalechamp.* in not. ad *Plin.* p. m. 225 bene describit generum vermium omnium: ait arborum sine discrimine foliis vesici, at fronde mori albæ pastos tenuem magis & pretiosam lanam præbere.
- t) *Excurs.* in L. II. 33 *annal.* *Tacit.* p. m. 500 C. *Byssinum* a lino, bombycinum a verme, sericum ab arborum lana derivat: nec id sine errore est, byssum & sericum solo nomine jam superesse, bombycinum *Coom* mansisse.
- u) in II. *leg. connub. gloss.* I. *Op.* P. III. p. m. 50. 18. motus auctoritate *Ulpiani* & *Pauli* sericum ait ab arboribus depexi, bombycinum a vermibus neri. His, quibus male confidit, probro non erat ignorantia toti illi ævo communis.
- x) Iam *Chrysofostomus* vestem sericam vocavit τῶν σκολοδίων ὕφασμα, & in I. *Ep. ad Timoth.* C. I. *homil.* I. *Op.* T. VI. p. m. 415. vestem

nior rem totam extra controversiam posuerit. In serico ob teneri filii præstantiam feminae exultabant, in *Coo* bombycino diu adquiescebant viri, & cum ad eundem luxum ruerent, obstitit senatus consultum sub *Tiberio*, vetuitque ne serica vestis fœderet viros. y) Nempe sub illa tenuitate pellucebat vestis & fere nudabat corpora, hinc parum decora viris, z) nec feminis quidem, licet in illas lex indulgentior esset: an enim tam longinquo orbe peti debuit, ut in publico matrona transluceret? Quibus *PLINII a)* verbis similia habet *SENECA: b)* vestes, inquit, sericas video, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus possit aut pudor; quibus sumtis parum liquido, nudam se non esse, mulier jurabit. Pergit. ingenti sumtu ab ignotis etiam ad commercia gentibus hæc acceruntur, ut matronæ nostræ, ne adulteris quidem, plus sui in cubiculo quam publico ostendant. Verum nec censura illa a magistris morum, neque a lege, cujus auctoritatem non semper

Catonis

illam pretiosam, inquit, vermes gignunt & perdunt, *τίκταισι καὶ ἀπολάθουσι*. Bene *Isidorus* (male notatus *Lipfio*) L. 19. C. 27. Seres, inquit, primi miserunt hanc vermium telam circa arbores. Ambigit paululum *Jul. Pollux*, & reperiri ait, qui ab animalibus *Serum* telam nasci statuunt, *Onomast.* L. VII. segm. 76. p. m. 742.

y) *Tacitus annal.* II. C. 33. p. m. 122. senatus consultum vocat, *Dio Cassius* L. VII. 15. p. m. 360. edictum *Tiberii* consulibus *Tauro* & *Libone*. At usus paulo post *Caligula* est sedens inter duos consules *περιπτετάσματος σπινκοῖς χρησάμενος* ib. L. 19. 12. p. m. 915. Iteratum tamen edictum sub *Severo* fuit eodem teste *Dione*.

z) Huic levitati vestium sub æstivo calore illudit *Juvenalis Sat.* II. 71. p. m. 36.

Æstuo, nudus agas! minus est insania turpis.

Et *Plinius l. c.* L. XI. C. 29. p. m. 604. in tantum inquit a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes.

a) *ib.* L. VI. C. 17. p. m. 316.

b) *de benef.* L. VII. C. 9. p. m. 845. & alio loco: in tali veste non puto nullum corporis auxilium, sed nullum pudoris est. Huc respiciens

*Caton*es tuebantur, impedire potuit, quo minus laxatis brevi vinctulis usus serici, licet vestientis minus quam ostentantis corpora, viris æque quam feminis permitteretur. Primus *Heliogabalus* e) vestem holosericam induit, quam sibi suisque *Auvelianus* negavit, d cum antea nomine sericarum tantum subsericæ venirent, ubi stamen ex lineo, subtemen ex serico erat, ibi utrumque ex serico. Exolevit sensim *Coum* bombycinum & cessit serico, cum huic mulieres Romanæ tam delicatam & pellucidam formam nova arte conciliare dedicissent, texta serica, quæ a *Seribus* pressa magis & densata acceperant, filatim resolvendo & tenuem telam redordiendo, uti ex *Plinio* SALMASIUS e) colligit. Nostra ætate tanta tenuitas, quæ similem censuram meretur, argui non potest. Jam enim, inquit, GERH. JO. VOSSIUS, f) quid serica veste æstivo tempore aptius? imo ipso vel hiberno vel verno vel auctumnali? Addit, quæ illam laudem, cum ex dictis suspecta fieri possit, confirmant: in æstu magno ob levitatem accommodatissima tafetata: in minori ormesina: hieme conducunt felpa & velutum, quorum utrumque pondere suo & villis calefacit: vere & autumno laudatur rafa. Aliquam hic cultior ars, & ut adpareret ad valetudinem attentior, delevit maculam, luxui nil dempsit, cui jam favet præter inquilinum sericum, copia adhuc ejus, quod ab Indis Persis & ipsis Chinesibus, qui veteres *Seres* g) sub se complectuntur & albo præstantissimo abundant, com-

mer-

Clemens Alex. pædag. L. II. p. m. 234. 31. damnat vestem mulieris, quæ τὸ σχῆμα τῆς γυμνότητος oculere nequit. Nec minus *Hieronymus* in *Instit. filia* ad *Lætiam* bombycum telas & *Serum* vellera rejiciens pudicis ait oculis feminas sub iis nudas adparere.

e) v. *Lamprid.* in *vita Heliogab.* C. 26. p. m. 495.

d) v. *Vopisc.* in *vita Aurel.* C. 45. p. m. 886.

e) in not. ad *Tertull. de pallio* p. m. 247. ad *Plinii* L. VI. C. 17. de *lanicio Serum.*

f) de *orig. & progr. Idololatr.* L. IV. C. 90. p. m. 163.

g) I. C. *Scaliger* hordam *Tartarorum* vocat, & *Seras* civitatem in extremis *Persia*, in qua tantum illius operis fiat, ut dena millia pondo serici in quotidianas operas dispensentur. v. *Exerc. contra Cardan.* 158. p. 506.

mercii beneficio advehitur. In qua ubertate negligi fortassis potest, quod passim de inquilinis Europæ bombycibus legimus, qui sub pari fotu non dispar telæ genus promittunt. In *Calabria*, inquit I. C. SCALIGER, *b*) neglectos in arboribus vermiculos sine cura cultuque sericum facere vidimus, e quibus detrahunt illud incola. Certe ab ipsis araneis, quibus cognationem magnam cum bombycibus veteres tribuerunt, capta in Galliis experimenta produxerunt telam, quæ non cedere multum sericæ visa est. Cum præses camerae Monspelienfis *Boni*) primam sub mirifico successu attentionem movisset, instinctu academiae regiae scientiarum examen subiit vir ad talia indaganda natus REAUMUR, qui expensis difficultatibus circa araneos huic operi non nisi in certa classe idoneos, & agrius etiam alendos separatimque fovendos, & quorum ad libram serici præbendam 55296 requiruntur, cum bombycum 2304 sufficient, concludit, nullum hic facile sperari posse laboris vel sumtuum compendium.

§. IX.

Conf. I. B. Tavernier *Reisebesch.* L. II. p. m. 110. de *Kasembarar* in *Bengala* &c.

b) *ib.* p. 505.

s) v. *Memoir. de l'Ac. des Sc. A.* 1710. *Ed. Paris.* p. 386 ad 408. Miserat laudatus *Bon* ad Academiam tibialia & manicas ex novo serico, non æque tamen, ut *de la Hire* sensit, splendente, ob filum *Reaumurio* iudice politum minus & magis lancum. Hic inter difficultates ingeniosi alioquin inventi recenset 1) araneorum plurimas classes hoc usu excludi, præ reliquis convenire, quas vagas *Homburgius* vocat, quæ non tam retia struunt, quam venantur insecta. 2) Ali infectis solis, ut muscis, at & crucis, millepedibus, vermibus terræ, quos in hortis & campis post pluviam noctem colligere ubertim licet, & imprimis juniorum avium plumis, quibus mollicula pulpa inhæret. 3) Separatim, quia se mutuo mordent & necant. in cellulis suis non sine molestia adseruari, hinc, licet stupenda araneorum fecunditas sit, plurimas sine usu perire. 4) Ratione ponderis involucra ovorum se habere inter araneas & bombyces, ut 1 ad 4 & post depurationem ibi cum magna jactura conjunctam, ut 1 ad 12. *Ibidem* p. 405. ad filum serici, quo netrices uti solent, requiri ait circiter 36000 fila ex aranea. Addit, majores

§. IX.

Succincte & quasi in transitu aliam attingo vestitui servientem materiam, apud nos quidem, quibus in delectu plus arbitrii est, fere obsoletam. Papyrus planta palustris *Aegypti* vicinarumque regionum præter insignem illud beneficium, ut jam ab *Alexandri M.* temporibus, imo fortassis ante illa, chartæ copiam dederit, cujus usu, ut cum *Plinio* dicam, k) humanitas vitæ & memoria

Americanas, si transferre ova placeret, forsitan plus præbituras esse. *Euf. Nieremberg. Hist. Nat. L. 13. C. 26. p. 291. scribit, apud Caraibas* telas araneis tam firmas esse, ut passeris involuere, & feminis calanticæ s. tegmina capitis inde parari queant.

- k) *Plinius H. N. L. II. C. XI. p. m. 690.* papyrus hanc supra palustres gurgites, maxime in stagnante colluvie *Nili*, arundinis forma eminentem describit, ex cujus interiori cortice, qui *βίβλος* dicitur, phylaræ acu divisæ tenues & latæ, in medio optimæ versus corticem viliores, diu magnam in scribentium usum attulerunt commoditatem. Cæpit hæc papyrus charta dici ab epistolari, cui maxime servit officio, quo scribentes se mutuo saluere & gaudere jubebant: nam *χαρτη* a *χαίρειν* est. Mansit nomen chartæ, quamvis successerint in papyri usum ramenta serica, gossypina, bombycina & linea, discerptam in pulvem, confusa & sub aere expansa & siccata. Ajunt, civi *Romano*, qui fragmen lini vel simile, ore maceratum, tenuatum siccatumque deprehendit idoneum, cui litteræ atramento inscriberentur, suboluisse novæ artis rudimenta. Solertius hodie disquirunt, quo factum id ævo sit? Id sane constat ex *Eustathii schol. ad Homeri Odys. φ. 1013.* illo tempore sc. seculo XII. *Ευλοχαρτεια* s. chartam ex ligno, sic enim papyrus vocabant, abrogata fuisse. At non protinus maceratum liquum successit, ut *Salmasius* suspicatur, nec coriacea s. pergamenæ membranæ, ut *Ludwigio* visum est, cum hæc in simultaneo usu ante & post ea tempora fuerint. Serica sane, quæ dudum chartæ *Chinensium* servierunt & bombycina, e quibus *Wormatiensem* codicem ad A. 1077. *Henr. Canmegieter* allegat, poterant cito in præcedentium temporum luxu, quibus satis erat ex utrisque ut & gossypinis recrementorum, ad illa tentamina invitare, sub quibus papyro, ut re exotica, carere licuit. Nec cortices alios arborum excludo, quibus propior cum papyro, quam deserebant, cognatio videri poterat. Jam seculo IV. *Symmachus L. IV. epist. 34. p. m. 165.* de pugillaribus tiliæ, de corticibus

moria constat, duplex quoque habuit meritum, ut aleret!) & vestiret. Non hic dicam de pappo, quo Deos suos olim coronabant m) nec

caducis, de lineis textis, de fericis voluminibus loquitar. Lini ajunt non statim copiam fuisse, & *Naudaus* conjugem *Caroli VII.* primis indusiis lineis usam scribit in *hist. Ludov. XI.* p. 81. At *Plinius* cum scripserit, universam *Galliam* texere e lino, in *proam. ad L. 19.* & *Tacitus Germanorum* seminas testetur amictus lineos amare, de *mor. Germ. 17.* imo septentrio lini inopia haud facile unquam laboraverit, & hinc charta linea *Scaliger* o inventum *Germanorum* visum sit, hoc certe sub majori artis cultus mox unice ob insigne suntuum levamentum coepit in usum trahi, vix tamen ante initium *Sec. XIII.* ut *Scipio Maffei* conjicit, vel docent monumenta ex linea charta, quæ *A. C. Ducaret* ad *A. 1281* ad *1347 Londini* extare docuit. Interdum iusta dubitatio est circa antiquitatem, & an vere linea sint reperta monumenta, ut *Hispana Gr. Mayantii.* Plus vero lucis indies promittit plenum omnis doctrinæ litterarum commercium eximii viri *Ger. Meermanni*, qui & sua & ab eruditissimis viris *Mayantio, Longolio, Heringio, Gottschedio, Bello, Popinio* aliisque suggesta, ipsaque simul varia chartæ lineæ specimina ex antiquissimis temporibus nuper cum societate regia scientiarum, quæ *Gotingæ* floret, benevole communicavit. Hæc a præsentis scopo ne aliena penitus videantur, chartam hanc ipsam, qua nunc papyro loco utimur, in re quoque vestiaria nomen habere animadverto. Mirabilis inde & conciinna tapetum fabrica nata non solum est, quæ domos ornat & oculos pascit, sed & legi possunt, quæ de vestitu e papyro in *Gallia* nuper introducto inter feminas aulicas præeunte *D. de Berry* suggestit *S. A. Flachs Lips. in disp. 1718.* habita.

- D) Summam & frequentissimam opem in re cibaria præbet, & inter tria, quæ in *Aegypto* præstant dulcedine & copia alimenti, refertur a *Theophrasto* in *hist. plant. L. IV. C. 9. p. m. 86.* Omnes incolæ: inquit, & erudum & elixum & assum manducant, & succum devorant, id autem quod manducarunt, expuunt. Dicti ideo *Aegyptii* sunt *παπυροφαγοί*, nec video, quid prohibeat sensu proprio sumere, quod *Firmus Aureliani* tempore *Aegypto* potitus & purpura tituloque *Augusti* usus dixit, se papyri & glusinis tantum habere, ut exercitum alere posset. Plurimi tamen de pretio intelligunt. v. *Salmaf. not in script. Hist. Aug. VI. P. 443.*

m) *Plinius l. c.* florem papyri nominat, at cave florem hic singas, qui nullus, monet in notis ad illum locum p. 690. *Harduinus.* Eo iudice dicere *Plinius* voluit, loco florum papyro Deos coronari coepisse.

nec de diademate papyraceo *Ifidis*, n) Deorumque & Principum, o) sed quod papyrus vestimenti aliquid, * ἰσθηδες τῆρας teste THEOPHRASTO p) dederit. Simile ex se præbet papyrus vulgaris aliarum regionum, φλῆς πάπυρος vulgo scirpus dicta, non in *Calabria* & *Apulia*, sed nec in *India*, infrequens, ex qua vestem scirpeam ἰσθητα φλόων *Indis* circa paludes HERODOTUS q) tribuit. Nec aliis arborum corticibus vestiri novum fuit in illa barbari ævi caligine. *Massagetæ*, qui in Insulis degunt & pecore ac lana carent, se amicare arborum corticibus STRABO r), notat. Quin petierunt a plantis & bulbis laniferis hunc amictum. Tale genus laniferarum herbarum circa littora describit THEOPHRASTUS, s) ubi ex lana, quæ sub primis tunicis est medio loco inter internum, quod manditur, & externum, togæ & alia vestimenta texuntur. Omitto vestes ex lanugine acanthi, t) quod spinæ genus est. Plura enim de lana illa improprie sic dicta superius attigimus.

§. X.

n) Quod *Ofirin* lugens deposuisse dicitur in orbe *Phenicia* hinc βύβλος dicta v. *Stephan. Byz. de urb. & pop. p. m. 247.*

o) v. *Appian. Hist. Rom. de bello Mithrid. p. m. 333.* Cum *Pharnacem*, filium *Mithridatis*, regem renunciaturi essent milites, unus horum depromptam ex æde sacra membranam papyraceam capiti diadematis loco imposuit. Idem *Appianus de bell. Syr. p. m. 175.* tale diadema *Alexandro M.* tribuit, quo ille vulnus in fronte *Lysimachi* inopia fasciæ obligavit. Possis huc referre coronam *Agesilao* inter alia munera ab *Aegyptiis* oblatam, ut ex *Theopompo* refert *Athenæus deipnos. L. XV. C. 6. p. m. 676 C.* & ex *Theophrasto Plutarchus* addit, illum delectatum corona tali a Rege in habitu petiisse eam & accepisse in vit. *Agesil. Op. T. I. p. 617.* A. Habebant et jam sacerdotes *Aegypti* papfos pro calceis, hinc apostate *Tertullianus* objectit pedes molli pappo redemptos.

p) l. c. p. m. 86. ubi plura de usu papyri ad vestiendum.

q) L. III, 98. p. m. 199. illa vero papyrus in chartæ usum non serviit.

r) *Geogr. L. XI. p. m. 781. B. τῆς τῶν δένδρων φλορῆς ἀμπεύχοντα.*

s) *Hist. plant. L. VII. C. 13. p. m. 149.*

t) *Plinius H. N. L. 24. C. 12. p. m. 343* vestes ait inde in Oriente fieri bombycinis similes. *Isidorus L. XVII. C. 9.* ejusdem vestis meminit, sed male acantho herbæ *Aegypti* tribuit,

§. X.

Tanta, quam in potioribus attigimus, materiae vestiarum ubertas confirmat Naturæ indulgentiam, quæ vestiens ab ortu animalia, quippe minus, ut sibi confulerent, instructa, nobis in jucundissima varietate delectum permittit, & in scrutando ingenium exercuit. Quodsi deflectere hoc scrutinium sub ipso successu ad luxum cœpit, non ea munificæ Naturæ culpa est, nec hæc, quod variatam infinitis modis vestium formam magis adhuc luxus ille inquinaverit. Hic enim quantus inter se hominum dissensus est, quanta circa ipsius decori leges semel stabilitas inconstantia! quam timide perpetuum illum innovandi pruritus cura valetudinis interpellare audet! Poterat cultiorum populorum exemplum aliis minus cultis præbere normam, quam sequerentur; at nulla gens tam barbara est, quæ non ipsa cognoscere, quæ suis usibus hic congruunt, & distincto ab aliis vestitu suum jactare ingenium malit. Omitto ipsa inter se civium dissidia & æmulas ad nova indies excogitanda curas. Amabilis est magnarum gentium, ut *Græcarum* & *Romanarum* memoria, quæ certe diu in necessariis & vere utilibus, etiam inter incrementa fortunæ, perstiterunt, hæud confectatæ multum temere ornamentis. Palliata *Græcia* fuit, u) togata *Roma*, illa crepidas cum pallio, hæc calceos cum toga conjunxit, utraque sensim vel sub pallio vel toga tunicas admisit, simplices pariter, ut sola exterior integumentis facies utrasque gentes distingueret. Placet in toga illa, quam gestare nemo nisi civis *Romanus* jus habuit, x) re tamen exili & extra invidiam posita, figere per momentum oculos. Illa rotunda, clausa, uno injectu corpus obvolvens, & superne, si imbres & tempestates fuaderent, revoluta, caput, alioquin nudum, cooperiens in usu tam communi fuit, ut ab initio, in pace & bello, y) die & noctu, domi

&

u) de qua & modo gestandi *χορηγία*, vide, si placet, *Os. Ferrar. de re vestiar.* P. II. L. 4. C. 5. p. 142.

x) *Valer. Maxim.* L. II. C. 2. c. not. *Thys.* p. 141. Non alii usi nisi ex dono populi *Romani* vel imitatione.

y) in acie & prælio antiquitus togæ erant, quarum militibus distributarum passim *Livius* meminit. Brevi tamen togæ usus, ut solius pacis esset, *Richter* *Opusc. T. II.*

& foris, plebi & primoribus, viris & feminis, donec hæc suas 2) sibi stolas vindicarent, serviret. Nec exui hæc toga nisi cum libertate *Romana* sub ortu *Cæsarum* cæpit: quin & tunc *Augustus* cives jam pullatos cernens, nam hujus coloris lacernæ in togarum locum successerant, restituere togatam *Romam* contendit, & in circo ac foro togatos convenire cives per ædiles edixit, *Hadrianus* a) etiam senatoribus & equitibus jus togæ renovavit. Certe stetit toga, cum maxima *Romani* nominis reverentia esset, & licet tunc quidem sub ea cito satis tunicæ admitterentur, hæc tamen pariter simplicissimæ erant, substrictæ, breves, nec sine probro manicatæ. b) Neque redargui luxus potuit, cum sensim pro nobilium ordinum aliquo discrimine clavi purpurei & aurei accederent. Illi segmenta erant panni purpurei, ad formam, quam capita clavorum habent, rotundam, nunc latiora nunc angustiora, circa pectus insuta vel innexa tunicæ, unde nomen vestis lativestis senatorum & angusticlavie equitum natum est. c) Nec censuram meruit nobilioris juventutis prætexta ad limbum togæ pur-

fago, chlamydidibus, paludamentis cessit in bello. Erat sagum a *Gallis*, at hoc manicatum ac fibulatum, *Romanis* apertum nec fibulatum fuit.

2) *Sueton in vit. Augusti. C. 40. p. m. 511.*

a) *Spartian. in vit. Adrian. C. 23.* Mansit aliquis togarum usus, in officio salutantium, in judiciis & apud eos, qui causas perorabant, ne de ipsis imperatoribus dicam.

b) simplex diu tunica, mox duplex fuit, interior subucula dicta. Quaternis usus est hieme, quia frigus non tulit, *Augustus v. Suet. ib. C. 82. p. 415.* Manicatas ut homini delicato objecit *P. Africanus P. Sulpit. Gallo. v. A. Gell. noct. Att. L. 7. C. 12. p. m. 403.*

c) talis vestis angusticlavie erat ipsi *Agrippæ & Mæcenati*, quippe equitibus, licet *Augusti* familiarissimis. Hic quoque ob equestrem ortum non nisi clavo moderate lato usus est, ut colligere licet, *in vit. l. c. C. 73. p. 394.* Cum juribus senatorum in latum clavum venisse *Martialis* factum *Gellia* notat, *L. V. Epigr. 47. p. m. 168.*

nubere velle negat nisi lato Gellia clavo.

purpura, gestata a puellis, donec nubarent, a pueris donec annum ætatis XV ingressi & in forum deducti viris adscriberentur, & jam puram togam induerent. Ne dicam de patagiis mulierum, quæ clavos aureos vocant, justius fascias, ad summam stolæ muliebris oram positas. Post bella demum civilia sensum illum pudoris & honestatis, sub fide & attentione censorum quasi inquilinum, excussit barbara libertas, & *Roma* ut continentia olim exemplum ita profusissimæ jam libidinis fuit, cui inter immensos fuitus purpura & aurum, togæ conchyliatæ, pictæ, palmatæ, undulatæ, phryxianæ & novæ mox vestimentorum formæ, quarum nomina in tanta copia ægre defensas, servierunt. Unum nobis & præcipuum restat, metiri propius ad legem valetudinis, quæ providi vestitus cura requirit.

§. XI.

Qui decore & sine sordibus vestiuntur, ut præcipuam laudem merentur, ita munditiem vestimenti inter prima valetudinis præsidia refero. Bene *ARETÆUS*, dum mundam vestem commendat, sordida, inquit, cuti mordacia sunt. *d)* Cavendum est, ne quod nos tegit, squalore obruat potius corpus & novas in se offensæ causas suscipiat, quam fori suo defendat. In vita inprimis exercitata, in qua largius perspirat corpus, hæret halituosum & figitur in illo, quod nos ambit, nec facile sine noxa vel redundat vel propagatur. Convenit igitur crebro mutare vestem, non quidem ut *Nero*, *e)* qui nullam bis induit: nam talis præter probrum vanitatis partium rigidularum adhuc asperitudine nondum satis nisi sub diuturniori usu functionibus corporis se accommodat; sed quod fas sit, gestatam aliquot diebus vestem, persanti aeri & siccanti

d) ὀδαζώδεια τῷ δριμυτῆι vocat morb. diut. L. II. C. 13. E. Ed. Boerh. p. 135. valet maxime in morbis. ubi vix cutis præ pruritu interiorem tunicam sustinet, ut de morbo crasso *Hippocrates* habet de int. affect. S. II. v. 391. Op. T. II. p. 244, XXXIX, 10.

e) *Suet. in vit. Ner. C. 30.*

siccanti exponere, & quidquid impuri hæret, excutere, ut muni-
 diori iterum fruaris. *Lycurgi* præceptum, adolescentes non nisi
 una veste per totum annum uti debere, simplicioris magis & du-
 rioris vitæ legibus quam bonæ valetudinis congruit. Poterat ve-
 ro illas etiam sub mutata veste vindicare. Fortassis *HIPPOCRATIS*
 auctoritas suadet, ut illam nonnihil sententiam limiteamus. Is
 enim mundas hieme vestes, fordidas & oleo imbutas *f)* æstate
 præfert; an quod hæ levamentum caloris, illæ frigoris promit-
 tant? Dissentiens ab eo *GALENUS, g)* quis, inquit, tam spurce ve-
 stiri velit, idque æstate, cum etiam vestes oleo infectæ, licet pri-
 mo tactu frigidiores, sensim plus calefaciant? At *PROSP. MAR-*
TIANUS h) in his *Galenum* ratiocinatione magis quam experien-
 tia niti arguit, & viam illam, quæ ab oleo mollit, humectat, re-
 frigerat, probans pro tuendo *Hippocrate* ad *Italos* suos provo-
 cat, qui oleo inunctis sub æstivo calore chirothecis contra sudo-
 res manus suas muniunt. Possunt ista sub calidiori cælo & inten-
 siori illius ævi exercitio locum habere, unde & tunc crebrior
 æstivi balnei usus fuit, nec olei tantum hic adhibitum suspicor
 cum *Martiano*, quod nimis perfunderet cutem & poros obstru-
 eret, nec inunctam facile nisi interiorem tunicam, quam renovare
 & permutare crebro licuit. Inanis tamen querela est, mundam
 vestem siccare nimis & humidum corporis evocare, cum sub de-
 centi fotu nihil quam naturalis & salutaris perspirationis benefi-
 cium tueatur. Justissima igitur munditiæ cura incumbit, nec
 multum absim illas etiam vestes pro immunis agnoscere, quæ
 semper odoramenti aliquid tanquam thecæ in pharmacopoliis spi-
 rant.

f) ἰατρικὰ ἐλασσηνεία *Hipp. de salubr. diat. Op. T. I. p. 628. III. 8.*
 His nixus *Fr. Baco de Verulamio* in *hist. vit. & mort. Op. p. m. 537.*
17. sq. suadet, qui longævi fieri velint, singulis auroris oleo cum pau-
 xillo salis & croci ex lana aut molli spongia inficere cutem. Factum
 est apud antiquos post balnea, sine his suadet *Baco*.

g) *Comment. in l. c. Op. T. II. p. 41. A.* etiam mundæ densi contextus re-
 frigerant.

h) *Comm. in Hipp. p. m. 22.* mundas, quia siccant, negat aridis æstivo
 calore convenire.

rant. Certum est, oleis, balsamis, unguentis odoratis nec gratiam suam nec verum salubritatis momentum deesse, quo sub tempestivo usu partibus siccis, rigidis, torpidis molliem, flexilitatem, vigorem conciliant. At vestes his imbutas circumferre, in quibus post dissipatos fugaces spiritus hæret & figitur, quod stipat & in corruptionem tendit, non vacat damno. Nec medici interdum impune secum circumferunt delibutas unguentis illis corporis & vestium partes, chirotheas ambratas, lintea florum fragrantium ut rosarum halitu infecta, vel etiam in pera gestant spiritus illos aromaticos concentratos, quibus sibi videntur, si qua ægris, quos adeunt, deliquia imminet, statim opitulari posse. Accidit non semel, ut in ipsis sanis ex improviso nata sint sub tali accessu deliquia, plus vero mali acciderit asthmaticis, colicis, hæmorrhagiæ vel cephalææ obnoxiiis, maxime quibus mobile & imbecillum est nervorum genus, hysteriis, hypochondriacis & aliis

in

- 1) Odores olim ex oleis, unguentis, balsamis in magno pretio erant, quibus uncti sacerdotes regesque, perlusa in conviviis capita, imo vestes. *Psal. XLV. 9. Cant. Canticor. IV. 11.* Quid quod *Hippocrates de medico Op. T. I. p. 44. l. II.* probet gratiam captare apud vulgus decoro ornato & odoratis unguentis *Χρισμάτων ενδομοις*. Id tamen fieri vult *ἀνοπότης πρὸς ἅπαντα*, quo luculenter excludit, quidquid suspecti & fragrantioris odoris est, & semper hic simul spectanda ab eo inculcata medicis *καθαριότης mundities de orn. decor. Op. T. I. p. 55. V. 12.* Bene est, quod ævi mollities pastillos ore volutans odoratos, pulveres moschatos cum fragrante unguento capillis adspersens, & nimis olim confectata delicias odorum, quippe edocta crebris experimentis, quid noxæ vehat, cavere magis hodie didicerit. Legenda in his *diff. ill. Trilleri de morte subita ex nimio odore violarum Viteb. 1762.* cui simile a rosis contigisse in pregnante, quæ hinc abortiens periit, *Alph. Khon. recenset in Misc. N. C. O. III. A. 5. § 6. O. 80. p. 158.* ubi & *Carad. Carafa* meminit hos flores adeo metuentis, ut quo tempore per annum florerent, palatio inclusus omnes arcere per vigiles juberet, quibus negotii aliquid eum rosis esset. Fusius illa ill. *Trillerus*, cui quiddam florum & elegantiarum in omni antiquitatis campo est, uno velut obtuta occurrit, inter selectas omnis ævi observationes, & qui quam latentes illi vehementesque odorum fluctus æra inundantes nervos cerebrumque concutiant, acute explicat, §. 18. p. 24. Non inconcinne *Valsalva*

in spasmos procliuoribus, ubi sæpius mirifice sopiti morbi recruduit furor. Quin odoramentum non insuave ex ipso sinu morbi maligni & contagiosi ortum est. Pestis, quid vero illa virulentius? odores aliquando sub initio pomorum vel florum maiialium sparsisse legimus. *k*) Attentus valde ad hæc, quæ in peste nocent, *ISBR. DIEMERBROECK l*) notat etiam suaves suffitus ex styrace, labdano, benzoino, caryophyllis similibusque plurimum in ea no-cuisse. Verum hic non sola odora moror, sed omnem contagii fomitem in veste, quæ inde immunda evadit, frequentem, & venena etiam, quibus ipse homo non inficitur, ad animalia ei obnoxia transferentem, ut de bubulco *I. M. LANCISIUS m*) habet, qui cum morboſo armento operam dedisset, præsepe aliud ingressus, ubi optime valentes boves stabulabantur, translato cum veste bovillæ suis contagio omnes corripit. Probamus impense monitum laudati *DIEMERBROECK, n*) qui ideo in peste mundam & nitidam vestem, ut tenuem sericeam commendat, crassas laneas, in quibus plus noxæ figitur, damnat. Sunt, qui ideo lintea laudant, mundanda facilius & renovanda, quæque minimum vitii trahunt. *o*)
Neque

dixit primum aeris interpretem cerebrum esse, qui proxime duram matrem attingit.

k) v. *Fr. Baco de verul. Hist. nat. Cent. X. Op. p. m. 950. n. 912.*

l) *de peste L. II. C. V. Op. p. m. 170.*

m) *de bovilla peste P. III. §. 12. p. m. 144.*

n) *de peste L. II. C. 6. p. m. 181* ex serico tenui vel undulato requirit vestem, vel si opus lanea aut bombycina, certe crassio rem plus sordium imbipientem cavere jubet. §. 17. p. 191. Repetit verba ex *Marsil. an. tid. epid. C. 23.* ut oleum ignis sic lanahujus veneni nutrimentum est. Notat *Herm. Follinus amul. Ant. C. 8.* pestem urbis *Sylva ductis* vehementius in platea lanificii sæviisse. Sub pelliceis vestibus in peste *Veneta* plurimi medici occubuerunt teste *Hier. Mercuriali de peste. C. 22.*

o) *Iac. Keill. in medic. Stat. Brit. p. 20.* notat, attractionem vestium esse in ratione composita ponderum & superficialium, nullas plus attrahere

Neque enim attentionem mereret indicium *Heliogabali*, p) qui mendicorum esse censuit, lotis linteis uti, neque nimis movent medicæ observationes, quæ in peste recens mundata lintea exitium infectis attulisse testantur. Præterea enim, quod parum in peste sit, quod certam salutem promittit, & hinc, si quid in usu fefellit, non statim culpæ reum haberi debeat, fateri etiam cogimur, in tali morbo, ubi salubrius nihil fuit quam perennis per totum diem sudor, fieri facile posse, ut hoc æquabile exhalantis cutis & sollicitè sustentandum beneficium turbet injectum etiam justè teporis indusium sub mutato corporis situ. Neque negandum est, habere aliquando recens lota indusia ex saponis lixivio aliquid in his morbis nocentissimi recrementi. Notavit *Diemerbroeck*, q) in ædibus, quas nondum peste ingressa fuit, cum linteamina sordida aqua & saponè lavarentur, eo die vel postridie aliquot incolas domus peste correptos esse, simulque fassos, aquæ saponatæ fœtorem, cum corriperentur, se primum sensisse: adeo potuit pestilentielle in aere miasma vim inde deleteriam protinus suscipere. Nihil excuso immunditiem lintei, quo instrato lectulis infectoque virus venereum serpsit, nec impune fuit, novaculam, quæ barbam rasit, eo abstergere. At lana mundatur longè ægrius & noxam suscipit tenacius, r) cumque ipsas oves toties scabies

quam ex corio, plus deinde, quæ ex animalibus quam vegetabilibus confectæ sunt, minime ex vestibus attrahere linteas.

p) *Lamprid. in vit. Heliogab. C. 26. p. m. 495.*

q) *Ibr. Diemerbr. de peste L. II. C. 3. §. 6. p. 148.* ipsum limum, dum præparatur, pestilentem auram valetudini adversam spirare turba auctorum testatur. Hinc multis locis lege cautum est, non macerare limum; ubi pecudum greges & armenta aquantur. Constatit sub pleniori examine, certam noxam esse tantum in aqua deside & palustri, non ingiter fluyente. v. *I. M. Lancis. de palud. effluv. L. I. P. I. C. 8. p. m. 27.*

r) cito cutis sub lana madet & inquinatur. Tali indusio, qui se sovent, continuam sibi sudationem, morbum diabætæ non absmilem nec minus gravem, sibi accessere *G. Cheynaus* monet *de infirm. sanit. tuend. C. 7. §. 8. p. m. 216, Superius Fr. Baconem de Verul. Op. p. m. 535.* citavi-

scabies occupat, mirum non est, opifices in lana, & passim tota loca, quæ in hoc opere versantur, epidemica scabie, nisi probe sibi prospiciant, laborare. Tristis hæreditas est vestis ab iis relicta, qui morbis chronicis defuncti sunt. Fuit, cui podagricus lectulum & vestimenta sua reliquit, quibus ille lætus lubenterque usus ante elapsum annum podagra ac chiragra, malis antea prorsus incognitis, adfigi cœpit. Crebra experientia constat a phthificis & tabidis transiisse hac via morbum ad alios, a quibus ille metus multum abfuit. Frequentes *Italis* sunt hæmorrhoides cæcæ contagiosæ, tum aliquando notatæ, cum ephippio per aliquot horas insideret sanus, cui insedit non multum ante infectus. Hinc experti habent sollicitam ephippii curam. Sed de his passim multi.

§. XII.

Curam munditiei præmissimus curæ arcendi frigoris & æstus. Munda enim vestis ex quacunque materia ad quamcunque formam contexta jam partem illius tutelæ complectitur, reliquam sub parva attentione ad insigniores aeris ambientis vicissitudines facile dirigit. E superius dictis eluxit satis, non inimico sed salutari foru, quidquid hujus aeris est, nobis circumfundi, cui, imprimis inquilini, etiam sub parvo tegmine, a teneris insuescunt, & hinc, barbari licet, jactara in patriam suam probra; tanquam asperam tristem inopem terram, inique ferunt. Fas est, ut omnes ad alternas illas æstivi caloris & hiemalis frigoris vices, gradusque intermedios attenti, ubivis divinæ providentiæ manum, inter hæc quoque species duriora, valetudini suæ amicam venerentur. Probe HIPPOCRATES) negat, valere & fructus ferre arborem posse, quæ

mus, qui lino quidem lanam prætulit ut unctuosam magis, unde odorata citius virtutem inter lintea quam lanea perderent; sed ob id ipsum coarguo hic lanam, quæ halitus etiam nocentissimos facilius suscipit & arctius tenet, & ægrius dimittit.

s) *de diet.* III. Op. T. I. p. 245. V.

quæ frigora suo tempore non sensit, & sapienter hinc concludit, tempestivum subire frigus etiam homini bonum esse, *χρυσὴ λέγειται ἐν τῇ ὥρῃ*. Fallimur, si sub perpetuo lenocinio auræ, quæ blande adspirat, melius nobis consultum fuisse credimus. Fons, ex quo multa in valetudinem nostram commoda redundant, latet in illa vicissitudine. Sæpe præstat iis, quæ primum cum aliquo molestiæ sensu ingruunt, adæuesieri, sæpe lenire vel evitare licet, & ipso animalium exemplo, quod imitemur, juvat edoceri. Ovem Natura vestit, ut lana abundet per hiemem, hæc vere sub calidiori cadit cælo, cum jam tanto tegmine opus non sit: succrescit deinde nova, & circa autumnum uberior, necessarias contra frigus hiemale vindicias restituit. Quantillum attentionis requiritur, ut & nobis crassiora ac densiora hieme, leniora & tenuiora tegumenta æstate convenire, & justis ab uno ad alterum gradibus transeundum esse intelligamus? Quæritur, an non sufficiat, semper vestiri leviter? G. CHEYNÆUS *t*) morem Germanorum ad hiemalis vestimenti usum cito redeuntium commemorans, addit eum potatoribus convenire, quibus sic sudor commode manat. Ipse mavult, sobrios variis cæli injuriis ferendis mature adæuescere, & leniori vestitu hiemem æque quam æstatem transigere: quin tanto firmiores ait suæ insulæ incolas esse, quanto tenuius de die vestiuntur, & quanto levioribus noctu stragulis cooperiuntur. Nec male videtur submonuisse JAC. KELL, *u*) multa & gravia tegumenta intendere nimis perspirationem, fibras vasorum mollire & macerare, viresque labefactare, cum satius sit oscula excretoriorum in cute vasorum non inter nimia dispendia hiare. Id vero quomodo cum doctrina SANCTORII *x*) conciliabimus, qui nulla inquit, ægritudine

de morborum invagatione in articulis vitæ esse magis idonea

t) de infirmor. sanit. tuend. C. 7. p. m. 215-218.

u) in med. stat. Brit. cui similia habet F. Baco de Verul. in hist. vit. Et mort. Op. p. m. 541, monet solvere vires tum in corpore tum lecto vestes nimias.

x) Med. stat. S. II. aph. 46. & paulo post aph. 50. Nec dissentit Hippocrates, qui vestitu crasso vitare jubet mutationes frigorum ac teporis,

pedes requirunt, ad quos ob languentem in iis humorum circum-
 rum calor a fonte cordis ægrius diffunditur. At & nudi pedes exer-
 citatorum pedum ministeria vindicant. Sequitur, a puero firma-
 tis duratisque leviolem vestitum secundum *G. Cheyneum*, at
 mollioribus & valetudinariis crassiorem a primo autumnii tem-
 pore ad ultimum veris, secundum *Sydenhamum*, magis conve-
 nire. Tutius hoc consilium est, alterum, si mature aufcultamus,
 salubrius. Facile hinc patet, cur plurimæ corporis partes nuda-
 tæ in aliis multum statim incommodi, in aliis nihil pariant? cur
 per æstatem multi in aprico commode versentur, alii non sine
 galero stramineo vel simili, quin cephalgia laborant? cur in
 quiete nihil fere, in motu plurimum crassa & multiplex vestis
 pariat molestiæ? cur vestitus nigri vel albi coloris plus vel minus
 excalefaciat? & alia. Ceterum nec hæc quidem constans est re-
 gula, cum fotu majori opus sit hieme, ne corpus frigoris noxas
 admittat, & minori ætate, ne disfluat sudore, ibi vestes pelliceas,
 laneas, gossypinas convenire, hic sericas potius lineasque. Ne
 enim repetam, quæ de discrimine corporum dixi dissimili fori
 egentium, hodie ars ex singulorum varia vel præparatione vel mi-
 scela nihil fere non singulis temporibus accommodat. Ita in
 usum hiemis sericum villutum est ex filis serici seu liciis scissis tu-
 sis & villosis redditis, dictum recentioribus Græcis *Ἐδυρος*,
 unde latinum exametum, sametum, vulgo Sammet. c) Nec te-
 nuior tela lanea vel gossypina, & subtilior pannorum textura
 minus æstivis usibus servit.

S. XIII.

c) *Kilianus* nomen a *Sammitibus* petit: a quibus sericum ita præparatum
 fit. Certe in *Italia*, ut apud *Genueses* antiqua illa fabrica fuit. Ma-
 jor tamen est cum dicta græca voce affinitas; quæ licet sex fila nume-
 ret, discrimen tamen numeri non mutat rem nec hodie nomen. Nota-
 bilius illud est, ex filis seu liciis variis telam nasci nunc pro usu hiemis
 nunc ætatis congruentiorem, quamvis ex re una petitam. Habemus a
 paucioribus filis serici sub temine lineo scissis, tuis, & radiis villosis,
 quod hiemi pariter servit sub nomine *Plüsch*, gall. *Pelouche*. *Belgis*
 nota vox similis *famsisch* a corio pilis ademptis mollito Conf. *I. G. Wach-*
neri glossar. Germ. p. 1354.

toto capite obvolutæ, si aura adflat, parvo tantum discrimine ab ea, quæ in deliciis est, mox incidunt in dolores capitis, febri- culas, suffurros aurium, catarrhos, & quidquid satellitii est, quod inconsultæ consuetudinis errores comitatur. Et hoc quidem ho- minum genus, in ætate inprimis provectiori, ubi robor solidorum faciscit, non impune audet mutare vitæ suæ rationes; tutius harum sibi familiarem legem, sub qua sola valet, consecrari per- git, licet inter perpetuos, dum nova ingruunt legi illi dissona, valetudinis scopulos. In ætate minus provecta non plane nullum est in cauta correctione præsidium, quæ revocari a priscis vitæ erroribus, qui adulti medelam respuunt, per lentiores gradus potest. Cauta requirimus molimina, & sub favente tempestate, non ut statim, quod quis tolerare possit, in gelidissima hieme vel feruentissima æstate experiri incipiat, sed parvas intermedii temporis offensas, quas paulo ante non tulit, sub tenuiori vestitu ferre discat, ad majores ferendas lento & titubante pede progres- surus. In tenera ætate, modo non nimis materna sollicitudo in- terpellat, promptum est stabilire leges, quæ liberant a metu in- gruentium aeris tempestatum, ad quas maxima pars hominum mol- lius educata trepidat. *Germani* rubentem a matre infantem fer- uente aqua vel frigida lavabant, sic etiam exploraturi, foetus an legitimus esset? a) Inprimis præstat parum velare partes, quæ maxime in commercio cum rebus externis occupantur. Tegmen capiti perexiguum sufficit, & vix aliud quam Natura dedit, in quo diu *Roma* & *Græcia* adquievit. *Celsus* b) etiam infirmum caput vetat veste velare, & nihil ei magis censet prodesse quam aquam frigidam, hinc largo canali quotidie per æstatem suadet caput aliquamdiu subijcere, sique totum corpus refrigerari non sustinet, illud tamen frigida perfundere. Plus velamenti extremi pedes

a) *Nascentes explorat gurgite Rhenus*, inquit *Claudianus L. II. in Ru- fin. V. v. 112. p. m. 50.*

b) *de medic. L. I. C. 4. p. m. 34. 35.* *Helmontius* caput suum, quod scatu- rientis ante aedes suas fontis canali quotidie subijcit, in senio adhuc va- lidum senit.

ferentes. Notatum a pluribus est, sanatam hæmoptoen recruduisse ab induta iterum arctiori veste, quam cavere omnes sollicite debent, qui sanguinem spuunt vel mingunt. Vincula tibialibus supra genu strictius injecta pedes non modo oedematofos a represso sanguinis venosi reditu, sed & aliquando in ebriis, quos nullus indigentia sensus admonuit, cum haud laxarentur per frigidam noctem, qua in pavimento decubuerunt, gangranofos reddidisse nobis constat. Quod duriasculi corii ocreæ circa pedum digitos attritu suo inflamment & exulcerent; quod angustiora calceamenta sub sua compressione molestos callos pariant, elegantia studiosis etiam magis familiares; quod ipsi pilei durius & constantius fronti impressi excrescentias quasi cornutas, quas rescare vel delere oportuit, produxerint, crebrae observationis fide non vacat. Refero huc collaria, quæ quia non decore satis hærent laxius, quorundam collum & venas iugulares sic stringunt, ut ob compressas sanguinis a cerebro restui vias facies tumeat, caput laboret, & docente RICH. LOWERO^e) mirabiles secretionum turbæ oriantur. Nolim alia profequi, cum, quæ ad hæc & antecedentia spectant, possint adhuc leviter in æstimando idoneo vestitu per ætatum gradus considerari.

§. XIV.

Primam ætatem solis fasciis tuemur, ne vis externa quæcunque irruens tam tenellum corpus, quod parum injuriarum ferre potest, graviori contactu suo lædat. Sed absit, tam arcte stringant hæc fasciæ, ut primis functionum tentaminibus, licet aliquatenus moderandis, vim inferant, & hac illata sensim varia partium ministeria, ut musculorum externæ auris, aboleant, ipsi etiam incremento corporis, quod in tam celeri progressu liberam nutri-

tii

e) de corde C. II. p. m. 123 ubi ligatura pressis in cane iugularibus, saliva ex ore tanquam a mercurio & copiose lacrymæ fluxerunt, omniaque usque ad suffocationem supra ligaturam intumuerunt.

§. XIII.

Tertium in probro vestitu momentum est, ut ille liberas faciesque corporis functiones nulla culpa sua impediatur: impedit vero vel laxior vel adstrictior. Laxior parum coercet & in officio continet partes, quas fufe ambit, nec actionem solidorum in contenta, quæ externo præsidio multum egent, decenter sustentat. Nixus in actione muscutorum cum sine tumore partium non sit, opus est, ut vim internam, sæpe distendentem nimis, vis externa cohibeat & moderetur, unde omni ævo fasciæ & cingula corpori injecta sunt. Certe in debilibus, laxis, herniosis, œdematosis leucophlegmaticis, ne valetudo in deterius ruat, externo illo fulcimento crebrius opus est. In reliquis dissoluti animi indicium habetur, *solutam, fluxam, pendulam vestem gestare*, quæ corpori dubia quasi fide adhereret. Ita *Romani indecens & probrosum judicarunt, cinctos non esse, & discincti sunt pro imbellibus & effeminatis habiti, quod inter alia vitia Neroni Dio tribuit. d)* At vereor, ne major longe eorum numerus sit, quibus arctior vestis, licet specie elegantior, plus noxæ adfert. Hanc crebro experiuntur feminas sub tali veste rubentes facie ac capite dolentes, ea exuta ad tempus liberae, quæ tamen toties monita causam, quam amant, arguere & cavere nimis sero discunt. At necesse est compressis exterius venis sanguinem intro per arterias urgeri; harumque orificiis, distendendo vel dilatatis vel etiam ruptis, sputum non raro aut mictum cruentum, imo graviora mala nasci. Fuit puella succinctius, id est, elegantius vestita, quæ ab epulis nocturnis saltans impensius cecidit apoplectica. Non tantum fas est metuere hic sibi feminas hystericas, vel viros hypochondriacos & asthmaticos, sed homines etiam externa specie sanissimos, agiles & sub juvenili plethora nihil angustioris integumentis inter majora exercitia ferent-

d) vocat ἀζώσε χιτῶνας in hist. Rom. L. 63. p. m. 1096. Ipse Jul. Caesar cum fluxiorem cinctum haberet, jussit Sylla ab illo tam male præcincto cavere. Sueton in vit. Caf. C. 45. p. m. 107.

dine accumbendo vexaberis, si frigus tunc superveniens te vestibus probe munitum reperit. Prælagit vero febres æstate, graves defluxiones hieme iis, qui in fine veris se præmature vestibus spoliant, & autumnò tarde induunt. Ipse THOM. SYDENHAM^y) suos semper familiares cohortatus, ne mutarent vestes hiemales nisi mense uno ante solstitium æstivum, haud veretur ex hujus regulæ neglectu, quo quis præmature vestes illas abjicit, vel ab exercitio incalescens se frigori incautius exponit, majorem stragem ominari quam a peste, gladio & fame simul. VIT. RIEDLINUS^z) viri meminit, qui quadragenario major per æstatem loca umbrosa & vento peruia sub veste ex serico captans, nec adulto jam autumnò loca illa aut vestes mutans, calores sine febre quidem, at urentissimos, cum dyspnœa sensit & acerrima dejectione alvina. Quæ damna cum redundantis intro acris materiæ perspirabilis esse cognovisset *Riedlinus*, per sudores mutatis locis & vestibus coortos liberavit hominem. Sane haud temere privandi fumus solitæ perspirationis beneficio. Pauci omnino homines sunt, qui duræ ac variæ vitæ adfueti hac cautione non egent, licet optabile sit, plures esse. Neque enim frigus intercipit statim beneficium perspirationis, si corpus modice & pro necessitate rectum præsidio exercitæ vitæ fruitur, Multum interesse arbitror, ut in tanta vitæ & casuum humanorum varietate, non extremis quidem, quos vitare decet, at magnis tamen frigoris & æstus gradibus conciliemur, eosque facile, vel certe mitius, ferre ipso usu edoceamur. Palam est, vegetiores plerumque esse, quibus fortuna vestium adparatum negavit, quam quibus copiam earum & delectum indulsit. Hos queri statim audies, si ab amabili tepore aura leviter desciscit, ut mollioris vitæ matronas, quæ

TOTO

dum per autumnum ad hiemem accedis. *de diat.* III. Op. T. I. p. 247. XI. 3. *Jac. Keisl* l. c. p. 10. *in Tab.* II. ita direxit mutationem vestis, ut tenuior quidem jam die IV. Mart. fumeretur, at sub eo indusium panneum cuti proximum, hoc die XX. May poneretur.

y) Op. S. VI. C. I. p. m. 258.

z) *in. med.* A. 1698. Nov. O. 5. p. 916.

rii humoris, per patientiores vias ad omnia corporis puncta distribuendi, transitum exigit, officiant. Tutius est infantem, quamvis etiam citius ferat aliqua externi aeris incommoda, primis mensibus domi contineri, & sub leni regumentorum calore in illa virium penuria refoveri, quam incaute statim aeri extra domum, nisi luculenter blando, sereno, æstivo exponi. Pueri confirmatis non nihil viribus in motum proniores, nec simili jam quiete nec fotu egentes, ad experimenta virium suarum cito at per gradus admittantur, ne partium movendarum flexilitas, nutui voluntatis morigera, in torporem aliquem per inoram degeneret. Fas est, ut illi cælo, illis aeris vicissitudinibus, quarum inevitabile in vita commercium intercedit, cerea & ad quælibet fingi apta ætas sub impulsu Naturæ, quæ nihil finistri docet, caute at nec lente nimis adsuescat. Videas agricolarum filios male vestitos ad robur quoddam, quod primis sæpe annis modicas tempestatum injurias commode sustinet, sub constantioris valetudinis fide eniti, languescere e contrario molliter educatos, & nihil ferre insoliti. Hac ratio priscae consuetudinis fuit, qua pueri in gymnasiis nudi exercebantur, ut ferre aeris inclementiam toto corpore discerent. Hujus enim non quasdam tantum partes leviter durari sufficit, reliquis in mollitie sua & debilitate faciliorem morbi fomitem & sedem quasi pro decubitu morborum præsentibus. Ad quam normam parvuli avorum nostrorum labores & duritiem vitæ consectabantur. Neque vero in hac ætate minor cura requiritur, ut laxiores sint vestes, & ob luculenta eo tempore corporis incrementa nihil in facili functionum exercitio pariant impedimenti. Peccant, qui pectora tenellorum nescio ex quo metu gibbosæ deformitatis statim thoracibus stringunt. Vix enim

- f) Jussa querela est, ex metu frigoris a capite ad calcem instar mumie obvoluit infantem, ligari & inequaliter stringi, quem sub pressu tantæ æquabili aquæ tepidæ in utero ambientis suspenderat Natura. Mirum non est, deformari tenellas partes, multas in functione sua obliterari, & ab ipso capite in alienam a naturali figuram, ut angulosam, quæ sæptuorum dicitur, compressio pessimam statim imprimi cerebro diathesi.

enim gibbosos inter illas gentes reperiri constat, quibus integumentorum nihil vel parum est. Majoris momenti hoc monitum merito dixeris in ipsa adolescentia, quam crebra hæmorrhagiæ sub termino crescentis corporis sequuntur. Nam eadem quam ante, quippe sub simili vigore coctionum, nascitur chyli & sanguinis copia, quæ olim divisis non nutriendi solum sed & augendi corporis impendiis dicata nunc solis prioribus servit, ut mirum videri non possit, quod jam abundat colligiturque, & sub strictiori vestitu introrsum urgetur, per loca sæpe inconcinna ruptis vasis emergere, & hinc stragem in flore ætatis fieri per hæmoptyses, phthises & varii generis cachexias, a vasis oppletis ruptis, exesis, cum consumptione corporis conjunctas. Pars maxima hujus moniti puberes & sedentariæ vitæ vincloque pectore graciles puellas tangit, quæ inanem arctioris vestimenti & arundinei corporis elegantiam, majori certe formæ quam valetudinis studio, ambiunt. Thorax per ligulas contractus vim infert costis, sterno, septo, stomacho & vicinis partibus, unde pallor, anhelitus, palpitatio cordis, vitia coctionum, deliquia animi & alia, quæ cessant laxatis vinculis, & licet ab iis iterato injectis sensim remittere videantur, id tamen bona fide non fit. Crebræ inde oriuntur in primo mensium fluxu difficultates imo & sustentantur: in gravidis majora incommoda & ipsi abortus ex hoc fonte etrorum resultant. Neque vero contra hæc præsidium majus est, quam in leviori laxiorique amictu, simulque in vita, quæ humorum abundantiam cohibet, sobria & exercitata. Ad virilem & senilem ætatem quod attinet, ultro patet, huic, cum a frigore plus damni metuendum sit, plenior a vestitu caloris solum deberi, illi, cui interni caloris satis est, inter majora corporis exercitia, cavendos sub calidiori vestitu sudores esse, qui corpus exhauriunt & debilitant, & repulsi multiplicem acutorum morborum scenam instruunt. Inter hæc quidem vigilantium maxime status oculis hic nostris observatur, facilis tamen conjectura est, majorem quoque in dormientibus sub iusto tegmine solum requiri, in quibus laxiora sunt vasa, lentior humorum circuitus,

cuitus, & major imminet a frigore noxa. g) Cognitas ubivis habere oportet, quantum licet, aeris tum solitas per varia anni tempora vicissitudines, tum quæ extra ordinem ingruunt, ex virulento sæpe, quod suscipit & propagat, miasmate. In homine simul considerandum est, quo fœtu, qua tutela contra variam noxam egeat pro diversa corporis sui temperie & consuetudinibus.

D I S-

g) *Sanctorius med. Stat. S. IV. aph. 12.* totam illi libram perspirabilem supprimi ait, qui pedibus & coxis detectis dormit. Pedes enim & coxæ, inquit ad hæc *Listerius*, quintam circiter totius cutis exhalantis partem constituunt. Idem *Sanctorius l. c. aph. 52.* dormientem & vigilantem, male tectos, comparans docet utriusque perspirationem lædi, sed alterius ob quietem magis. Provocat *Jo. de Gorter. p. 471. de perspir. insens.* ad incolas calidarum regionum, ut in *India Orientali*, ubi dum crebro dormiunt corpore nudo, etiam sub dio, incidunt in morbos paralyticis & hydropicis affines. Pori corporis non tecti densantur in calidissimo aere. *Sanctior. S. V. aph. 59.*

DISSERTATIO
DE
PRISCA ROMA IN MEDICOS
SUOS HAUD INIQUA.

PUBLICICE PROPOSITA
GOTTINGÆ, D. 12. SEPT. 1764.

RESP.
AUG. GOTTL. RICHTER.

ZORBIGA - MISNICO.

THESES MEDICÆ

1. *Potiora sunt in sanandis morbis Naturæ quam artis præsidia.*
2. *Id probant morbi, qui expectatione sanantur.*
3. *Plus etiam probant morbi, qui ab aegritis, hoc est, inter crebros certosque errores, sanantur.*
4. *Nec dissimulari illa Naturæ præsidia in morbis possunt, ex quibus ægri inter audacia multorum medentum experimenta, hypotbesi servientia, eluctantur.*
5. *His et illis nimium frequens est, meritis artis suæ tribuere opus vittricis Naturæ, sub sinistra medicatione redardatum potius.*

6. Duo

6. *Duo sunt Naturæ & artis præsidia, tutela vivium cõtionis, ea quotidie reparans, a quibus functionum vigor pendet, et tempestiva insalubrium excvetio.*
7. *Qui de hac postrema unice cogitant inter perpetuas venæsectio- nes, emetica, cathartica similiæque, turbant nimis præsidia co- Etionum, quibus everfis exhaustum corpus præmature succumbit.*

§. I.

Rudis & bellicosa *Roma* sero vacavit litteris, fortia pati & fa- cere solita, ad curiosa autem, ut *Olai Borrichii* a) verbis utar, ingenio & manibus *Græcorum* usa. Horum certe cultior indoles etiam victores suos vicit & domuit, agrestique *Latio* artes primum intulit. *FLACCO* docente, qui tamen ruris adhuc manere vestigia etiam politori ævo suo queritur. b) Nec *TULLIUS* disstetur, superiorem doctrina & omni scientiarum genere *Græciam* fuisse; at ne quid suorum ingeniis deroget, facile erat, inquit, vincere non repugnantes. c) Unde vero torpor ille repugnandi, cum ad rectam vivendi rationem studia sapientiæ pertinere, his vero cultum animorum & virtutum niti, ipse vir summus agnoscat? Latere contemptum haud obscure prodit alio haud multum dissimili iudicio, *Romanos* per se omnia vel sapientius invenisse, vel accepta a *Græcis*, modo digna statuif- sent,

h) *De ortu & progressu chemiæ p. m. 35.*

i) *Ep. L. II. E. 1. v. 156. 157.*

*Græcia capta serum victorem cepit & artes
Intulit agrestis Latio.*

*in langum tamen ævum
Manferunt hodieque manent vestigia ruris.*

k) *L. I. Tuscul. Quæst. L. I. c. 1. Op. Ed. Ernest. Vol. IV. p. 271.*

sent, in quibus elaborarent, fecisse meliora. d) Fuissent ejus sententia etiam *Romæ Parrhasii*, si honorem, qui artes alit, eundem *Romani* quam *Græci* pictoribus habuissent. Fuissent citius musici, philosophi, geometræ, nisi ad famam inter cives hostesque potiundam proclivior via visa esset per victricia foris arma victricemque domi & in foro linguam. Neque verò hanc alteram gloriam, quæ eloquentiæ est, nisi sero consecuti sunt. Celeriter, idem quidem *TULLIUS* ait, oratorem complexi sumus, sed rudem ab initio, aptum tamen ad dicendum, post etiam eruditum. e) Verum primus orator, de quo memoriæ proditum est, fuit *M. Cornel. Cethegus*, f) quem *Ennius* audivit & *Suadæ* medullam dixit, primus rhetor *L. Plotius*, g) qui puero adhuc *Cicerone* latine docere primum *Romæ* adgressus est. Igitur cum hæc studia, amata deinceps & tantopere culta, ut in his suam ætatem *Cicero* h) gloriatur non multum atque nihil omnino *Græcis* cedere, tot demum seculis ab ortu civitatis efflorescere cœperint, mirum non est, ceteras artes & disciplinas etiam magis neglectas & in viliori pretio habitas esse, nec occurrere facile, si belli gerendi artem excipis, quid sit illud, quod per se *Romani* vel sapientius ipsi invenerint, vel traditum a *Græcis* ad majus fastigium adduxerint? Stetit *Roma* trecentis annis sub paucis legibus, quæ magistratuum arbitria erant, nec deinde sub multis, quas a *Græcis* petierant. Stetit ultra quadringentos annos & nescivit poetas, vel canere in epulis eo tempore solitos contempsit. Grammatices studium primus in urbem invexit *Crates Malloles* teste *Suetonio*

d) *Ib.* c. 1. p. 270.

e) *Ib.* c. 3. p. 272.

f) Ipso teste *Tullio* in *Bruto* c. 15. *Op. Vol. I.* p. 581. 582.

g) conf. *Euseb. Chronic. L. poster. ad Olymp.* 173. 1. *Ed. Scalig.* p. 150. *Plotium Gallium* latine rhetoricen primum *Romæ* docuisse ex verbis *Ciceronis* refert: memoria tenet, pueris nobis primum latine docere cepisse *Plotium* quendam. Atque is est, quem *Marius* magnopere dilexit, quod quæ gesserat, ejus ingenio putaret celebrari posse. *Cic. pro Archia* c. 9. *Op. Vol. II.* p. 880.

h) *Tuscul. Quæst. L. 1. c. 3.*

i) Canebant in epulis convivæ ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. *Cato* ut probum objecit *M. Nobiliori*, quod is in provinciam

tonio k) sub obitum Ennii. Philosophiam jacuisse usque ad suam ætatem scribit Cicero, qui ipse, quid in eo genere posset, senili exercitatione tentare ausus est. l)

§. II.

Igitur in barbaro illo priscorum Romanorum ævo, inter perpetuos armorum strepitus, omne artium & litterarum decus fassidente, si parum læta medicarum rerum seges se offert, haud majus inde probrum in illas redundare censeo, quam reliquas artes & disciplinas sub ista caliginæ temporum, nulla sua culpa, sed solo eorum, qui justo eas pretio æstimare nondum didicerant, dedecore neglectas. Roma, quo gradu ad frugem & mores, eo demum ad sapientiæ & ingenii cultum se contulit. Neque mirum videri debet, in prima vitæ & victus simplicitate & majori fanitatis extra luxum & desidiam constantia, vacuum diu urbem a morbis & medicis fuisse, hos certe ad pauperem & frugalem gentem vix multum allici spe tam tenuis lucri potuisse. Quemadmodum vero ex fonte non uno morborum causæ, quibus exponimur, pullulant, inter quas vel barbari ad scopulos valetudinis suæ attendere coguntur; ita ab omni ævo cara fuisse existimo, quæ infirmitatibus corporis consulerent, remedia, sive privatis rudiorum temporum experimentis tumultuarie collecta, sive medica manu curatius investigata & pedetentim in disciplinæ formam redacta. Millia gentium sine medicis degere non tamen sine medicis, scribit PLINIUS, m) sicut ipsum ultra sexcentos annos populum Romanum, haud alioqui lentum in accipiendis artibus, medicinæ etiam avidum, donec expertam damnavit. Non uno,

poetas duxisset: duxerat autem consul ille in *Actoliam Ennium*. Cic. *Tusc. Qu. L. I. c. 1. p. 271.*

k) *De illustr. Grammatic. c. 2.*

l) *Tusc. Qu. l. c.*

m) *Histor. Natur. L. XXIX, c. 1. Ed. Harduin. T. II, p. 495.*

uno, nisi fallor, hæc boni viri verba vitio laborant. Mille gentes sine medicis fuisse, quorum tamen antiquissima monumenta mentionem passim injiciunt, *u)* aliorum in istis atatum tenebris silentia haud protinus contrarium evincunt, quis facile in corporis nostri tam fragilis & tot externis a vi irruente, tot internis læsionum injuriis obnoxii, hinc ne ruat, inter perpetuas suppettias refovendi indigentia persuadebit? nec credet potius, de avertendis, in quæ tam facile incidimus, valetudinis incommodis nunquam non serio cogitasse homines, & ut notitia rerum tum salubrium tum noxiarum plenius potirentur, in ambigua vulgaris & vagæ nimis experientia fide haud diu adquevissent? Illos autem Martis pullos, quos ad accipiendas artes haud lentos fuisse *Plinius* iactat, vidimus omnino tot ab origine sua seculis nullam bonarum artium, quæ pacis alumnae sunt & moratoris vitæ custodes, certe perexiguam rationem habuisse. Quod addit, artem medicam avidius quidem admittam at mox damnatam esse, uno nititur *Archagati*, Græci medici, exemplo, & aspero *Catonis*, quippe ut *Græcis* ita eorum medicis infensi, iudicio. Nempe
Archa-

- u)* Facile est, circa ignota & remota, quidquid sinistra suspicio suggerit, fingere. Gravis *Plinio* labor futurus erat, millenas illas gentes, quæ medicis caruerunt, enumerare. De his enim summa passim antiquitas & plus ipsa rerum natura loquitur, cœvum semper morbis fuisse studium aos arcendi, in parvo primum & simplici rerum adparatu, sed indies, cum ipsa necessitas hortaretur, crescente. *Aegyptiorum* sub *Hermete* nata medicina, quæ quaquaversum se diffudit, quid potest antiquius fingi? *Gryllus* apud *Plutarchum* ex communi rumore omnes *Aegyptios* dixit medicos esse. *Indos* *Strabo* scribit nullam artem tam exquisitè coluisse quam medicinam, in aliis, ut bellicis similibusque, nimis exerceri, probrosum censuisse. *Geogr. L. XV. Edit. Amel. p. 1027. B. Sinenses* priscis etiam regibus suis inventam medicinam tribuerunt. *Persarum* civitatibus dari medicos jam *Cyrus* curavit, & ipse præstantissimos ad se accivit. v. *Xenoph. de instit. Cyr. L. I. p. m. 29. Veteres Gallorum & Germanorum Druidæ* ut sacrificuli & iudices, sic & medici erant. Hos nec priscorum *Scotorum* ante natum Christum secula ignorarunt. Rex *Josina*, qui nonus fuit a *Fergusio I.* plus quam trecentis annis ante aeram christianam regnante in summo honore medicos habuisse legitur, & reliqua nobilitate in regis mores

Archagathum illum idem refert *Plinius* o) primum e medicis *Romam* venisse, anno urbis conditæ quingentesimo trigesimo quinto. Verosimilius dixisset, nec id tamen tuto satis, primum e *Græcis* medicis *Romam* venisse, de aliis enim dudum prægressis paulo post dispicimus. Interim ex ipso calculo illo, quo tempus *Archagathi* venientis *Plinius* definit, promptum est concludere, non per sexcentos annos, nedum ultra, *Romani* sine medicis vixisse. p) Pergit ille, datum *Archagatho* jus Quiritium & tabernam publico sumtu in compiro *Acilio* emtam, & ab initio mire gratum accessum ejus fuisse, at sensim a sævitia secandi urendique transiisse nomen in carnificem, q) tædiumque in artem omnesque medicos. Hæc autem postrema, quæ a nullo alio auctore confirmata legimus, putat ille ut verissima intelligi ex *Marco Catone*; cujus verba ad filium citat, quæ tamen de communi in medicos odio nihil, sed solo *Catonis* malevolo in *Græcos* animo testantur. Gens illa, inquit, r) quandocunque litteras suas dabit, corrumpet omnia, tum etiam magis, si medicos suos

eante factum est, ut nemo esset in *Scotia* illustriori loco natus, qui rem medicam, imprimis curandorum vulnerum rationem nesciret. v. *G. Buchanan. Scot. Hist. L. IV. Ed. Burman. p. 106.* Nullo unquam tempore, judice *Franc. Vallesio* caruit medicina & medicis, aut carere potuit, hominum genus de *sacr. philos. p. m. 382. 383.*

- o) *Hist. Nat. l. c. p. 495. VI. Cassius Hemina* ex antiquissimis auctor est; primum e medicis *Peloponneso Romam* venisse *Archagathum*, *Lysania* filium, *L. Aemilio & Luc. Julio* consulibus A. R. DXXXV.
- p) Il doit se contenter dire plus de 500; inquit *Sponius* dans les recherches cur. d'antiquité diss. 27. p. m. 442.
- q) Carnifices dicti, qui e vivo corpore cadaver faciant, nam mortuorum proprie caro est, quasi carens anima, ut *Donatus* vocem derivat. Sic dicti olim sectores, quibus medici usi, v. *C. Barthii adv. L. II. c. 14. p. 80.*
- r) *Plinii Hist. Nat. l. c. p. 495. VII.* Nec omittenda est inter causas odii æmulatio, qua laudibus *Scipionis*, qui ingeniorum & litterarum amantissimus fuit *Græcos*, obtræxit *Cato*.

suos huc mittet: jurarunt inter se, barbaros omnes necare medicina, & hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit & facile disperdant. Cum his conveniunt, quæ PLUTARCHUS habet, s) meruisse *Catonem*, ne infecti Græcis disciplinis Romani rerum imperio exciderent, ideo non infestum modo Græcis philosophis fuisse, sed &, qui medicinam Romæ exercebant, suspectos habuisse, & audito *Hippocratis* responso, quem rex Persarum mercede multorum talentorum ad se acciverat, nunquam daturum se operam barbaris, Græcorum hostibus, commune hoc dixisse medicorum jusjurandum omnium, & monuisse filium, ut ab omnibus caveret. Ita igitur morosus ille censor & male suspicax non medicinam damnavit, sed Græcos medicos, ob patriam, cui hostilem in Romanos animum tribuit, sibi invisos. At velut vanissimum ejus augurium fuit, Græcos omnia litteris suis corrupturos esse, cum verius lucem agresti Latio intulerint, ita atrocissima suspicio, aufuros medicos in tam luculento propriæ salutis discrimine necare medicina sub specie officii, hos, inter quos vivendum erat. Adeo tamen, licet diffusus medicis, medicinam non damnavit *Cato*, ut coluerit ipsam tradideritque, qua medicina & se & conjugem usque ad longam senectutem perduxerit, professus commentarium sibi esse, quo medeatur filio, servis, familiaribus. t) Erant medicamina illa, ut fas est suspicari, ex veteris scholæ *Pythagoreæ* u) præceptis, quæ per Italiam diu invaluerant, perita, partim superstitiosa, uti sunt incantationes jam

s) In vita *Catonis*, Op. T. I. p. m. 350. B. C.

t) *Plin. l. c. p. 496. VIII.* Meminit etiam commentarii hujus, ex quo ægrotantem familiam curavit *Cato* & victus rationem præscripsit, *Plutarchus l. c. Op. T. I. p. 340. D.*

u) *Pythagoreos* summo studio medicinæ operam navasse scribit *Aelianus var. hist. L. IX. c. 22. p. m. 611.* Colebant maxime diætetica teste *Jamblichio in vit. Pythag. c. 29.* Ipse *Pythagoras*, qui medicinam rem divinissimam dixit, circumvisse urbes legitur, non docendi sed medendi causa apud *Aelianum l. c. L. IV. c. 17. p. 369.* *Italicam* vero scholam *Crotone* erexit, unde & medici *Crotonienses*, quos sub *Darii* im-

jam *Pythagoreis* æque ac deinde *Catonis* x) laudatæ, partim simplicissimæ & culinares herbæ, ut brassica, quam ante omnes *Pythagoras* celebravit, neque vero parcius *Cato*, qui eam ad res cunctas salubrem ratus infinitis laudibus onerat. y) Par est diligentius hæc profèqui, inquit *Plinius*, ut noscatur, qua medicina usus sit sexcentis annis, quibus medicis caruit, *populus Romanus*. z) At arctiores illi *Catonianæ* medicinæ cancelli sunt, quam ut omnem retro artis ambitum iis metiaris. Certe *Plutarchus* illa ex parte commemorans, quibus *Cato*, qui nativo robori plurimum debuit, valetudinem suam & suorum visus sibi est tueri, haud iis, inquit, videtur *Deorum* iram devitasse: nam uxorem & filium amisit. a) Qui ex fontibus *Plinii* non ubi-vis limpidis sua hausit alter *Plinius*, dictus *Valerianus*, b) etiam arctius ad brassicam veteris *Romæ* medicinam restringens ex ipso quasi *Catonis* ore refert, *populum Romanum* sex-

perio pro primis habitos esse *Herodotus* notat Hist. L. III. 131. Ed. Gron. p. 210. vicinis mature locis, & ipsi *Romæ*, pedem intulerunt.

x) *De re rustic. c. 16. Ed. Gesner. p. 121. 122.* ubi in luxatis arundinem findere, manu tenere coxendices, & donec coëant, barbara ac incondita verba, in quibus nihil fani sensus, cantare jubet.

y) *Ib. c. 156. 157. p. 114. ad 120.* triplex eius species est, prima levis, grandis, caule magno, altera crispa priori validior, tertia tenera, acerrima. Recenset eandem mutato nonnihil ordine *Plinius l. c. L. XX. c. 9. p. 200.* ubi prima caulodes nullius in medicina momenti dicitur, ultima, quæ proprie crambe appellatur, amarior sed efficacissima, media crispa *Catonis* maxime probata. Subjicitur utrinque cumulus laudum, quem rudioris ævi admisit credulitas, post *Chrysiptum*, qui totum de brassica volumen scripsit, *Dicuchem* aliosque, qui extulerunt virtutem, in adensum pronior.

z) *Hist. Nat. L. XX. c. 9. p. m. 199. XXX.*

a) *In vita Catonis Op. T. I. p. 350. D.*

b) Obscurus ille auctor prope ævum *Theodosii M. male Mercuriali* audiens, a *Reinesio* tamen desensus, nomen, quod gerit, novissimis temporibus debet post repertum a *Paulio Jovio* epitaphium, cui *C. Plinii Valeriani*, medici, nomen inscriptum est, adeoque illi sine alia *ra. Richterii Opusc. T. II.*

F f f

sexcentis fere annis medicina brassicæ usum. c) In reliquis propius vestigia senioris *Plinii* secutus, nondum, inquit, in urbem commeaverant medici, qui in artem redigerent, quemadmodum magno sanitas constet, & peregrina secum pigmenta attulerant, ut illis imponerent pretia, quæ vellent. d)

§. III.

Tota omnino fabula cadit de sexcentis annis, quorum decursu *Roma* non vidisse medicos creditur. Rerum earum, quæ ex ultima antiquitate eruuntur, nimis exilis nec sine lolo fabularum messis est. Neque auctores, quibus tenuis ex illa ævi caligine lux adfulsit, alia, quam insigniora tantum novæ reipublicæ fata & potiores rerum conversiones strictim attigerunt. Vix in tam amplo campo & inter tot spinas excurrere satis licuit ad privatas res operasque civium ac prima surgentium artium rudimenta. Quoties tamen aliqua de gravi morborum publice sævientium strage dicendi occasio emerfit, præteriri penitus silentio non potuit, quid pro tuenda in tanto periculo incolarum valetudine tentatum sit, & quo successu? Juvat in hoc obrutu oculos paulatim figere, & quæ hic passim occurrunt, in compendio complecti. Quod sensus religionis etiam hodie in publici hujus generis calamitate injungit, ad pia prius Numina quam medicos confugere, id curæ etiam præcis *Romanis* fuit, per sacras religionis ceremonias placare Deos, tanquam inflictis morborum, qui sub lue epidemica omnibus minarentur, pœnis justos commissorum crimi-

tione tributum, v. Dan. le Clerc Hist. de la medic. P. III. c. 2. p. m. 648. sq. qui mallet titulum libri: *C. Plinius Secundus de re medica*, mutare in ignoti hominis excerpta ex *C. Plinii Secundi libris de re medica*. Nam nihil sunt nisi horum excerpta, si librum V. excipis.

c) In isto libro *de re medica* L. IV. c. 39. Edit. *Basil. Torini* p. 68.

d) Verba hæc de laude brassicæ subjicit: *ceterum militares viri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant, eodem horto cura usi ad salutem, dum illos pascit et sanat.*

criminum vindices. Variam superstitionem temporum hos ritus contaminasse, e) nemo negat, at in gratiam mulcedæ plebis & ad spem lætam erigendæ facta non pauca esse, quæ prudentiæ leges suggererunt, facile convincimur. Hos enim, in quos oculatiores potior curarum illarum pars incubuit, sollicitos fuisse intelligimus, ut inter illa specie superstitionis fontem simul, ex quo tantum malorum redundaret, cognoscerent propius obstruerentque, & inprimis salubritati urbis absterfa spurcitie, & nunc exsiccatas paludibus, nunc ductis magno cum sumtu, quæ retram colluviem eveherent, cloacis, irent consultum. In more positum erat, nunc per pontificem maximum cœlestis iræ piacula conquirere, nunc per decemviros oracula *Sibyllina* consulere, nunc per consules *Apollini*, *Aesculapio*, *Saluti* dona votere, nunc etiam per dictatores clavum figere ædi *Jovis*. f) Supplicationes ad pulvinaria & aras valetudinis causa, lectisternia in templis, lustrationes publicæ & privatæ, ludi scenici aliaque non obscuro vinculo con-

e) Non solum Deos, sed & morbos tanquam divinæ iræ ministros placandos esse putabant. Ita febris varia in urbe sana dedicata sunt. v. *Valer. Maxim. L. II. c. 5. §. 16. p. m. 173.* confer. *Plinium in Hist. Nat. L. II. c. 7. p. m. 72.* ubi numina reperiri ait in morbis & ipsis pestibus, quas placatas esse trepido metu cupimus. Circa morbos etiam privatos Diis sibi adversis alios sibi propitios opposuerunt. Contra *Syvanum* Deum, quem puerperis insidiari & jacentes noctu vexare credebant, tres vigilarunt in limine custodes, quorum erat primo limen securi ferire, postea pilo, tertio scopis devertere, dicti hinc *Dii averrunci*, *Intercidonia*. *Pilumnus* & *Deverra*, ut ex *Varrone* habet *Augustinus de civ. Dei L. 6. c. 9.* Latuit fortassis sub his provida cura, arcendi alios, quorum justius metuenda lascivia fuit, ab adeundis puerperis.

f) De hoc officio pontificum, decemvirorum, consulum inter alios vide *Livii Hist. L. XL. c. 37. Ed. Drahenb. p. 307.* de peste quondam clavo a dictatore sedata *ib. L. VII. c. 3. p. 479.* Figebatur clavus dextro lateri ædis *Jovis O. M.* ex qua parte *Minervæ* templum est. Hoc solenne munus clavum figendi p. 482. a consulibus ad dictatores translatum dicit, quorum majus imperium erat, & intermisso diu more rem per se dignam visam, propter quam dictator crearetur. Adeo interfuit fascinare plebem ipso hoc dignissimorum in republica virorum ministerio.

conjunxerunt, quæ & reverentia Deorum & fucus prudentiæ humanæ in fascinum plebis, tum etiam vera medici auxilii ratio postulerent. Hujus ut instituti vestigia quedam relegam, placet in *Apollinis* & *Salutis* cultu, unde exterorum & maxime *Græcorum* medendi rationem cito satis ad *Romanos* defluxisse constat, per momentum subsistere. Erat *Apollinigi* structa jam ædes A. V. CCCXXI. & sub nomine *Apollinis medici* A. V. DLXXIV. *Saluti* ædem, quam consul in bello *Samnitium* voverat, dedicavit *C. Julius Bubulus* censor A. V. CCCCL. h) Convenit *Salus* cum *Hygeia* *Græcorum*, & *Iside* *Aegyptiorum*, hanc vero a toto orbe coli ob præsens in medicando numen i) gloriatos esse *Aegyptios* *Diodorus Siculus* commemorat. Atque hanc *Isidem* recepit quoque fenatus *Romanus* ab *Aegypto*.

Nos in templa tuam Romana recepinus *Isin*. k)

Et quam solemnis in peste legatio fuit, quæ *Aesculapium* ab *Epidauvo* l) *Romam* A. V. CCCXLII evocavit! Cum anguem, sub quo tanquam signo latuisse Numen e sedibus suis elapsum & per medi-

g) Religiose semper a Romanis cultus *Apollo* est & multa consecutus templa aras ac cognomina, v. *antiq. Rom. Rosini & Dempsteri* L. II. c. 7. p. 955. Cum primum in urbe lætisternia fierent in peste, per octo dies *Apollinem* aliosque Deos stratis lætis placavere. v. *Liv. L. V. c. 13. p. m. 60.* De simili lætisternio per triduum, v. *L. XX. c. 10. p. 550.* De æde *Apollinis* pro valetudine populi vide *L. IV. c. 25. p. 955.* de æde *Apollinis medici* ad *Tiberim* *L. XI. c. 51. p. 526.* Multis seculis hæc ædes stetit, sæpe reparata. conf. *Gruteri inscript. XXXVIII. 6.*

h) *Liv. L. IX. c. 43. p. 1018.* quod Romanis salus, maxime Græcis erant *Θεοὶ σωτήρες*.

i) διὰ τὴν ἐν ταῖς Σεραρείαις ἐπιπέσειαν. *Diod. Sic. L. I. Ed. Wesfeling. T. I. p. 29.* ubi & *Φάρμακον ἀθανασίας* *Isis* reperisse dicitur.

k) *Lucan. pharsal. L. VIII. v. 831. p. m. 667.*

l) Ex *Epidauvo*, ubi genitus *Aesculapius*, transit ejus cultus ad alias plures gentes. v. *Pausan. Corinth. p. m. 60.* maxime ad *Cyreneos* & *Pergamēnos*, ab his ad *Smyrnaos*, *Pergamēnum* templum sensim caput

medios decem legatos in triremem *Romanorum* et primi legati *Ogulni* cubiculum transiisse, egressum tandem in *Insula Tiberina*, quasi fixam hic sedem postularer, populo persuasissent, dicata hoc loco aedes est; et pestis debuit. *m*) *Plinius* circa res medicas semper in sinistram conjecturam pronior, in aede extra urbem posita aliquam fastidii notam, quae propius commercium fugeret, sibi deprehendere videtur. *n*) At legatio tam splendida, cum pestis, ut *Livius o*) ait, urbem & agros clade portento simili uret, ipsis Diis consultis decreta, suspicionem hospitii parum honorifici ut frivolum damnat. Si fabulosa adparet ratio, locum, in quem egressus ex navi Deus fuit, datum templo ejus fuisse, illa tamen, in quam pronior *Plutarchus p*) est, magna probabilitate non caret, digniorem salutaris Numine sedem extra urbem visam esse, quod omnino salubrius sit, extra urbem vivere. Hinc & *Graeci* locis puris & sublimioribus, quibus sacri luci adiacebant, sacrarium *Aesculapii* posuerant, illud etiam *Epidauri*, unde *Roma* petiit, quinquies mille ab urbe passibus absuit. Verum, quod scopo nostro longe propius est, id maxime attendi velim, *Apolinem Romanum* & *Aesculapium* cum suis sacerdotibus, quorum in re medica versatissimorum ore illa Deorum oracula medica pro-

extulit praeter *Epidaurio* seculo III, ubi *Caracalla Pergamenum* ivit, & curationibus *Aesculapii* usus somnia captavit, quamdiu voluit. v. *Herodian L. IV. c. 8. p. m. 195.*

m) v. *S. Aurel. Victor. Hist. Rom. brevior. Edit. Pitisc. c. 22. p. 107.* Subjicit: *pestis mira celeritate sedata est.*

n) *Hist. Nat. L. IX. c. 1. p. 496. VIII.* Antiquos scribit non rem damnaesse, sed artem, & immanem questum, ideo templum *Aesculapii*, etiam cum reciperetur Deus, extra urbem fuisse, iterumque in insula.

o) *Hist. L. X. c. 47. p. 187.*

p) *Quaest. Rom. Op. T. II. p. 286.* ubi varias causas hujus aedis extra urbem posita attingit, inter quas non est illa *Plinii*. *Sext. Pomp. Festus* ideo putat *Aesculapii* aedem in insula positam, quod aegroti a medicis maxime aquis sustententur. *De verb. signif. L. IX. Ed. Dacier. P. 188.*

profluxerunt, exemplum *Græci* instituti esse, quod in medicinæ ortu nihil humile nihil non divinum agnovit. Docent *Gruteri* tabulæ votivæ, & quas ex *Maffei* marboribus *Mercurialis* collegit, *Aesculapium* in insula *Tiberina* similem quam in *Epidauro* cultum habuisse; nam ibi etiam suspensis in templo tabulis inscriptum fuit, quidquid auxilii medici consultus *Aesculapius* ore sacerdotum suorum impertit. Optabile esset, ex omnibus templis descriptiones tabularum superesse, ita enim de antiquorum medendi methodo plenius constaret. Erant sacerdotibus *Aesculapius* commodæ in templis habitationes, & eximii e sacrificiis & ægrotorum muneribus reditus, præparabant in templis medicamina & distribuebant, inter suos artis præcepta propagabant, et ne in dedecus Numinis sui responsa cederent, caute versuteque omnem scenam instruebant. q) In vocis *Galeno* erat, ut ad se ægri tam pleni fiducia & obsequio accederent. A primis temporibus ad *Antioniorum* ætatem non modo in *Græcia* sed & *Italia* hunc morem perdurasse, liberatos a morbis ægris illis templorum tabellis inscribendi, docet *Hier. Mercurialis* r) & tabulam citat marmoream *Romæ* in *Aesculapii* templo *Tiberino* inventam inque hunc diem a *Mapheis* conservatam. Quod & in *Isidis* templo factum esse, de quo superius dixi, non male ex his *Tibulli* s) versiculis colligit:

Nunc

- q) Cujus rei exemplum esse potest, quod *Philostratus* habet in vita *Apollonii Tyan.* L. I. c. 9. Ed. *Olear.* p. 10. 11. Consultuerat juvenis luxu & crapula hydropticus, sed responsum non tulerat nisi hoc demum, ut rationem, cur negaretur, ex *Apollonio* audiret. Hic Deum iis, qui vellent sanari, dare sanitatem dixit, non qui morbum alerent. Opus certe fuit, ne angustos artis limites proderent, præstigiis interdum uti & imposturis, quibus passim oculati viri illuserunt. Et hoc erat signum prudentiæ, quod vetitum esset intra templi septa quemquam mori. *Pausan.* *Corinth.* p. m. 60.
- r) *De arte gymnastic.* L. I. c. 1. p. 2. 3. 4. ubi varios morborum casus enumerat.
- s) *L. I. Eleg. III. v. 27. 28. p. m. 60.* Lapidum quoque inscriptorum fidem hic fulcit *Gruterus* in thes. p. LXXXII. 6. & p. LXXXIV.

*Nunc Dea, nunc succurre mihi, nam posse mederi,
Picta docet templis multa tabella tuis.*

Hæc omnia facile confirmant, consulta medica, quamvis sine dubio hominum essent, quorum intererat sub tutela imo in ipso quasi inspirantium Deorum contubernio rebus medicis vacare, reverenter tanquam divinæ originis habita esse. Verum etiam extra illa fuerunt *Romæ* medici, a quibus sine Deorum adflatu favor civium similia valetudinis præsidia exspectavit, idque ante *Archagatbi* ævum. In peste, quæ A. V. CCLXXXII *Romam* graviter afflixit, virulentum mali genium adversus adhibita medicamina & morborum præsidia coarguit *Dionysius Halicarnassæus*. 1) Ergo medica manus, quæ illa ministravit, haud defuit. De alia etiam atrociori peste A. V. CCCI, quæ mediam absumsit incolarum partem, diserte testatur, in tanta ægrotorum multitudine non suffecisse medicos nec domesticorum & amicorum ministeria. 2) Sed de his plura passim alii.

§. IV.

Totum hoc probrum, sero *Romæ* medicos fuisse, in quo di- luendo post aliorum impensas operas justo diutius substitimus, parvi in se momenti est, nec fortassis multo majoris, urbe ali- quando

§. conf. *Jac. Sponium l. c. p. 365. it. Th. Reinesii syntagm. Cl. I. 132.* Sane mos ille, ut antiquissimorum jam fuit *Aegyptiorum*, ita nec nostri ævi exempla defunt. Hodie in insula Occidentali apud *Floridanos* sacerdotibus simili funguntur medicorum officio. v. *Melton Zee en Land- reisje p. 179.*

- 1) *Antiq. Rom. L. IX. p. 599.* pestem scribit *Italiam* pervagatam sed nusquamquam *Roma* infestiorum fuisse, nihil hic humanam opem profecisse, sed æque periisse, quibus nulla & quibus magna cura im- pensa.
- 2) *Ib. L. X. p. m. 677.* ἔτε τῶν ἰατρῶν ἀκρύντων ἔτι βοηθεῖν τοῖς κα- μάτοις, ἔτε ὀκειῶν, ἢ φίλων τὰναγκεῖα ὑπηρετούντων. Ita, addit, πολλὰς οἰκίας ἐξερρωθῆναι δι' ἀπορίαν τῶν ἐπιμελησομένων.

quando pulsos esse, & diu in servili conditione vixisse. Alterum ex his, nempe exilii commentum, dudum explosum est, nec, si explodi non posset, plus veri probri contineret. Ridiculum eum PLUTARCHUS x) vocat, qui exilium cum ignominia conjunctum esse sibi persuadet. PLINIUS autem etiam hujus fabulæ auctor videri potest, rem enim gestam verbis dubii sensus ita exponit, *Romam*, cum *Græcos Italia* pelleret, medicos excepisse. y) Excepisse enim hic forte non est ab exulum numero excepisse, sed nominatim medicos, ut cum *Græcis* pellerentur, designasse. z) Quamvis enim pronior alter vocis sensus & frequentior sit, in quo CAR. DRELCURTIIUM a) exultare video, nec male ad verba eodem sensu allata SÆTONII provocare liceat, qui sub *Augusto* in gravi sterilitate agrorum & difficili remedio multos urbe ejectos esset et peregrinos omnes exceptis medicis & præceptoribus, testatur; b) in illo ramen *Plinii* loco nimis a causâ medicorum favor abest, quam ut valde dubitem, medicos tanquam communis odii reos sub decreti exilii sententia comprehendi. Salva tamen res est, nec alio præter *Plinium* teste subnixâ, repugnante potius omni ætatis illius testimonio, quo *Romæ* post *Catonem* nunquam abuisse

x) γράλιος ἐστὶ νόμιζον ἀδόξαν τῆ φυχῆ προσέειπαι. De exil. Op. T. II. p. 605. D. multos ibidem ait fuisse exules, magnæ post mortem famæ, cum nulla eorum superfit, qui in exilium egerunt. Quis non mallet *Themistocles* esse, patrium solum vertere coactus, quam *Leobatus*, qui de evojcicndo retulit? quis non *Tullius* potius quam *Clodius*?

y) Hist. Natur. L. XXIX. c. I. p. m. 496. VIII. II.

z) v. *Harduini* notam ad illum locum *Plinii* p. 496. n. 5.

a) In apolog. med. contra calumniam, medicos 600 annis *Romæ* exulasse. Op. P. II. p. m. 408. ubi hæc *Plinii* verba tanquam aurea, & quæ omnem litem dirimunt, uncialibus litteris cedro consignanda considerat. Quo etiam sensu quasi medici exenti fuerint a sententia exilii, *Jac. Sponius* verba illa *Plinii* sumit dans les recherches d'antiquité p. 441. Ita multi alii, ut *H. Lampe* in diss. de honor. privil. & juribus singul. medicorum p. 83. ad finem.

b) In vita *Augusti* c. 42. p. m. 253. it. *Dion. Cassii* Hist. L. IV. Reimar. p. 566.

abfuisse medicos, res vero & fortunas eorum indies effloruisse edocemur. Vulgarium scriptorum turba vestigiis HENR. CORNELII AGRIPPÆ, c) qui fabulam illam primus disseminavit, insistens, haud recensitis verbis *Plinii*, quæ aliquem etiam inde colorem mutuatur, quod cognitum fit, urgente annonâ sæpius pulsos peregrinos esse, quorum omnino numero medici, quippe maximam partem peregrini, contineri poterant, sed potius illis nititur, quæ superius recensuimus, *Romanos* nempe in accipiendis artibus haud lentos, medicinæ etiam avidos fuisse, donec compertam damnarent. Damnasse hic idem temerariis illis interpretibus est, quam ipso senatus consulto, cujus nusquam vestigium exstat, eiecisse medicos, cum sine dubio hoc unum notet, artem, quam veniente *Archagatho* benignam & sibi valde optabilem expectaverant, mox urendo ecandoque cognitam, ut inhumanam & crudelem, abhorruisse. Nempe coeperat medicina chirurgica sub manu *Archagathi* generosiora & efficaciora remedia tentare, cum leniora antehac & ob lenitatem inertiora in usu fuissent. Mirum non erat, illa cultioris apud *Græcos* artis specimina, antequam de virtute & salubritate eorum plenius constaret, terroris aliquid sub primo adparentis sævitiae conspectu peperisse, hosque, qui blandis olim fobibus unguentisque, scilicet imbelli adversus graviores læsiones armatura, molliter tractari confueverant, manum jam secantem urentemque formidasse, ut paulo post ipse *Marius*, dura licet facere & pati solitus, cum varicosis cruribus laboraret, alterum crus secantis medici arbitrio permisit, alterum jam perspecta experimenti sævitia postulanti negavit, remedium ratus deterius, quam malum, quo laboraret. d) Neque vero *Archagathum*

c) Pulsis sæpe peregrinis illo & magis subsequenti ævo male *Romani* audiverunt. *Libanius Orat. XI. f. Antiochen. panegy. Op. T. II. p. m. 366.* Nullo, inquit, tempore coacti sumus ius hospitale violare per sævitiam erga peregrinos, quos *Roma* expulit, quoties raritas necessariorum ad vitium esset. Ita *Themistius Or. 6.* gaudet suis non continua peregrinorum expulsiōne opus esse, ut in metropoli *Roma*. Jure vocat φάρμακον τῆς ἐνδείας χαλεπώτερον.

d) *Plutarch. in vita Marii, Op. T. I. p. m. 408.* Extollit tolerantiam *Marii*, quod in crure uno tantos dolores vultu immoto & sine gemitu *Richteri Opusc. T. II.* Ggg

gabum neque alios, similem fortassis medendi rationem ingreffos, licet ad tempus opinio crudelitatis, quam in opere medico damnabant, premeret, ideo unquam urbe pulfos fuisse legimus. At non dubitavit AGRIPPÆ) temere pronuntiare, *Romanos* sub *Catone Censorio* medicos omnes ex urbe *Roma* & tota *Italia* pepuliffe. Audax sane assertum, quod voce primi auctoris tam ambigua nititur, iteratum tamen ab aliis multis, qui ex fonte tam turbido hauserunt, quin & novas conjecturarum sordes adsperserunt. Miror, THEODOR. JANS. ab ALMELOVEEN in scrutinio alioqui doctæ antiquitatis probe versatum *Catoni* latam legem tribuere, qua cavit, ne medicus *Græcus* aut *Arabs* aut *Aegyptius* urbem intraret, severissime observatam ad *Archagathi* accessum. f) Quam ineptus est temporum calculus, illud exilium, quod ad *Archagathum* usque durasse creditur, *Catoni* tribuens, qui sub illius adventu puer quindecim annorum fuit, ipse quidem semper in *Græcos* eorumque medicos ex dicta ratione iniquior, sed asperis etiam verbis, quibus secundum *Plinium* filio interdixit de medicis, simul docens, etiam tunc in urbe fuisse medicos: nam contra absentes et exules qua opus erat cautione? qua, ne eos confuleret, dehortatione? Cum vero error errorem generet, factum est, ut fabula exilii cum illa fabula sexcentorum annorum in unum coalesceret. Scilicet opportunum erat, annos sexcentos, quibus *Plinius*, nec sine errore dixerat, *Romam* medicis caruisse, pro ipso exilii intervallo interpretari. Mirabile exemplum, modo fingere fas sit, exilii sub ipsis *Romæ* incunabulis nati & singulari procerum consensu per tot secula contra artis tam salutaris cultores propagati! Ad hæc respondere velle, quid est, nisi otio abuti & cum umbris colluctari? g)

§. V.

sustinuit. Plus miror mollitiem tanti viri, quod idem in altero sustinere extimuit.

e) *De incertitud. & vanit. scient. c. 83. p. m. 196.*

f) *Invent. nou. antiq. §. 4, p. 12.*

g) Bona fide alii alios secuti sunt, & ipsi quidem medici, ut *Besold. in thes. pract. p. 49.* Ipse vero auctor libelli *medicus Romanus servus 60 solidis aestimatus p. 6 & 7.* dubitat de fabula exilii, an quis serio illam

§. V.

Nondum hucusque prisca *Roma* in medicos iniquior adparuit, at natam a servili conditione maculam quomodo delebit? Hanc nec delere totam vel diffiteri, nec agnoscere totam fas est, neque illud largiri, plus semper veræ maculæ in servitute esse quam dominatu. Natura & virtus nunquam, sed quæ utriusque jura tories violat & merita conculcat, sinistra fortuna servos parit. Quæ vero unquam res & disciplina tam sancta et inviolabilis existit, ut cum adverso fato non luctata aliquando sit, & communem vicissitudinis sortem experta? Erant servi, qui id fati non meruerant, apud alios passim populos, & ipsos cultioris alioquin ingenii *Græcos*. *Athenienses* quidem cavebant sedulo, ne urbs servis repleretur, & merito judicabant, rerum artiumque utilium studia liberos homines decere, & sigillatim, ne rem medicam servus attingeret, lege prohibeant. *b)* At *Lacedæmones* contra nihil rei militari dignius rati, quidquid ad vitæ necessitatem & commoditatem faceret, per servos agebant. Ita *Romani*, qui vagorum ab initio hominum, ne latronum dicam, colluvies erant, cum quibus honestiores gentes connubiorum miscere jura renuerent, unicum in vi & armis gloriam collocabant. *Romulus* duplex tantum indigenarum studium esse voluit, rei militaris & rusticæ, *i)* artes sellularias similesque servis & peregrinis reliquit. *k)* *Numa* quidem religionis & iustitiæ sanctiora vincula injecit, & collegia artium

adservavit, nisi forte ex illi voce contra communem loquendi rationem valde abusus, aut rerum *Romanorum* parum gnarus fuerit.

h) *Hygin. fabul.* 74. p. m. 201. Caverant *Athenienses*, ne quis, servus aut femina medicinam disceret. Emendata deinde lex est, ut ex ingenuis feminis discere eam præeunte *Agnodice* liceret.

i) *v. Dionys. Halicarn. Antiq. Rom. L. II. p. 98, 27. τα κατὰ γερουσίαν καὶ τὰ κατὰ πόλιν.*

k) *ib. ἐπιδημίας καὶ θανάσιμα τέχνη ἀλλοίως καὶ ξένοις ἐπέδωκε.* Addit, longo tempore *Romanis* talia tractare pudori fuisse.

artium instituit, τὴν κατὰ τίχνας διανομίην; l) sub Tullio autem Hostilio, qui militare decus instauravit, aliarum extra illud rerum fastidium recrudit. Tarquinius collegia etiam sustulit, donec successu temporum plebs in patricios insurgens sibi tribunos, & per eos honorum, sacerdotiorum & suffragiorum iura, restitutis simul collegiis, extorqueret. Neque vero veteres Romani, quibus in more positum erat, exteros quosvis sine natalium & conditionis discrimine inter cives suos recipere, m) & quotquot velent, rerum domesticarum tædio in aliis locis adfectos sibi sociare, poterant abundare servis, præsertim cum captis in bello urbibus nec necarentur puberes nec venundarentur, sed in partem agrorum forte dividendorum, tanquam coloni Romani, venirent. n) Erat quidem triplex servorum genus, cum alii ex publica belli præda venderentur sub hasta, alii ab ipsis dominis suis in bello capti, unde mancipiorum nomen, alii ab iis, qui cepissent, emti servire cogentur, ita tamen, ut & tunc non ægre sua potiri libertate possent, plurimi gratis ob meritum probitatis & honestatis, pauci pretio. o) Atque illos manu missos suavitè Servius Tullius et persuasit patriciis, dato civitatis jure in quatuor tribus urbanas distribuere. p) Igitur primis a condita Roma seculis medicos, quibus in bellorum periculo versari & capi tam proclive non fuit, in servili conditione vixisse haud facile suspicamur, inter peregrinos vero, quibus lubenter incolatus cum exercitio artium suarum concessus fuit, locum reperisse, dubio eo magis caret,

l) Præ reliquis Numæ institutis commendatur illa populi per artificia divisio apud Plutarch. in Num. Op. T. I. p. 71. C. D.

m) Dionys. Halicarn. Ant. Rom. L. IV. p. 225, 49.

n) Ib. L. II. p. 88. 89. Hæc Romuli instituta a successione servata effecerunt, ut Romanorum civitas nulli genti, vel populosissimæ, numero hominum cederet.

o) Ib. L. IV. p. 227. Fatetur autem ad fordes & ignominiam postea degenerasse Romanorum circa hæc probitatem.

p) Ib. L. II. p. 89. Ita cum Lacedæmones post pugnam Leultricam, Athenienses post cladem ad Charoneam, attritis jam viribus, succumbe-

ret, quod *Roma* ab initio omnibus asylum esset, blandeque & humaniter advenas susciperet & jura civium conferret, imo hæc nec iis negaret, qui capti in bello vellent cum sua gente conjungi, unde tam subita virium augmenta nata. Laudat *Romanos* veteres *DIONYSIUS HALICARN.* tanquam æquiores in peregrinos, hinc rebus suis egregie prospicientes, cum *Lacedæmones* & alii *Græcorum* ad retinendam generis nobilitatem nullos vel certe raro ad jura civitatis suæ admitterent, quin ex parte hospites pellerent, unde ait fructus non modo nullos sed & maxima detrimenta ad eos redundasse. Quare justa non est *Conyeri Middelton* conjectura, artem medicam, quæ florente republica servilis fuit, talem quoque fuisse ea inope, nec hic silentium auctorum refragari posse, cum ibi luculenta testimonia loquantur. *g*) De histestimoniis quos gravent & quousque, paulo post videbimus, hic tantum ad præcipientem illam doctissimi viri conclusionem id respondeo, rudem quidem & innocentiorum inque re sua stabilienda æquiorum primam Romanorum ætatem fuisse, favente etiam rerum successu crevisse luxum & morum corruptelam. Ad *Archagatbum* usque, qui & ipse peregrinus ac liber fuit, imo civis & inter publica beneficia exceptus, nullum omnino luculentum inter medicos servitutis vestigium est. Nec vero desunt in progressu vestigia ingenuorum medicorum ante *Cæsarum* ortum, quamvis nec desit turba medicorum fervorum, quos propius juvat in sua origine scrutari.

§. VI.

Hæc servilis *Romani* medici imago qualis primum fuerit, ex *Græcorum* illustrari instituto potest. Post *Aesculapium* tactum *Jovis*

rent, *Romanis* e contrario post *Cannensem* aliasque clades, imo cum *Italia* pene tota ad hostem deficeret, semper numerus militum ad excipiendos omnium impetus suffecit. Sed diu non duravit illa æquitas. v. p. 17. Not. f.)

g) In *diff. de medicorum apud veteres Romanos degentium conditione contra Jac. Sponium & Rich. Mead. p. m. 10.*

Jovis fulmine, r) ars visa est cum auctore suo discere, si *Isidoro* s) credimus, latuitque per annos fere quingentos, donec eam *Hippocrates* in lucem revocavit. Latuit omnino, sed defecit nunquam, latuit in familia *Asclepiadarum*, qui ab *Asclepio* seu *Aesculapio* orti in templis Numini huic per plurimas civitates excitatis, t) quibus sui fundi proventusque & uberes fati ex sacrificiis & donariis convalescentium reditus erant, sacerdotio velut hæreditario, in ipsam longa successione progeniem cum novis passim cultæ artis præsiidiis propagato, fruebantur, ægrotisque ex ore quasi Numinis sui consulebant, neque hinc pro sustentanda magis eorum fiducia extra templa sua medebantur. Illo igitur ævo adeo res medica nihil servile habuit, ut quodam potius cum ipsis Diis commercio niti videretur. Hæc gentilitia artis exercendæ jura ex primo quidem *Asclepiadarum* instituto non nisi ad natos cognatosque transferunt, admittis tamen u) sensim etiam aliis in doctrinæ hujus & collegii societatem, erectisque non

- r) Et hic artem medicam *Plinius H. N. L. 29. c. 1.* arguit auxisse famam crimine. Nam fabula refert, in poenam ad querelas *Platonis* fulmen a *Jove* missum in *Aesculapium* ob mortuos quosdam in vitam revocatos. At revocasse ad vitam non crimen est, quid enim divinius poterat ab arte expectari? sed fabula. Ceterum *Suidas* verius tradit illum peripneumonia extinctum esse, his vero, quibus id contigit, latera livere tanquam fulmine tactis.
- s) *Orig. L. IV. c. 3.* prope accedunt verba *Plinii* l. c. sequentia latuisse densissima nocte usque ad *Peloponnesiacum* bellum, tunc revocasse in lucem *Hippocratem*. Ceterum plus est intervalli quam 500 pene annorum, quos *Isidorus* ait ab *Aesculapio* ad *Hippocratem* effluxisse. Nam *Argonautica* expeditio, cui ille interfuit, refertur ad A. M. 2721, mors *Hippocratis* ad A. M. 3627. Multi periere testes, qui de hoc intervallo egerunt, *Eratosthenes*, *Pherecydes* &c.
- t) Hæc templa in *Græcia* & extra eam *LXII. I. H. Schultzius* numerat, nec dubitat, longe plura fuisse, in *Hist. medic. Per. I. S. II. c. 3. §. 6. p. 117. sq.* Seorsim subjicit ibidem templa *Aesculapio Aegyptio*, *Isidi* & *Serapidi* dicata.
- u) Geminum *Asclepiadum* genus in *Asia* scholam *Coam* & *Cnidiam*, inter se æmulas, condidit, *Rhodia* quidem primum orta, at & primum

non uno loco pro uberiori institutione scholis medicis. Imo sub illis *Asclepiadarum* in medicinam meritis, nec potuit aliis, quibus cum iis commercium non fuit, inprimis philosophis, x) via præcludi, ne manum huic segeti immitterent, & inter æmula studia eo facilius prævalerent, cum sibi rem suam *Asclepiadæ* intra templorum septa haberent, y) at illi clinicam extra templa medicinam cum majori ægotantium, quos adibant, opportunitate stabilirent. Verum hic ad illud sine ambagibus propero, ex quo prima servilis medicinæ forma nata videtur. Cum antiquissima medicina longe simplicior non nisi succinctas quasdam medendi leges, observationibus diæticis & chirurgicis nixas, comprehenderet, inter collectas sensim ex pharmacis aliisque fontibus opes laborare mole sua cœpit, ut medicus oneri suo jam ægre sufficiens lævaretur quidem ad tempus discipulorum inter tyrocinia artis ministrantium fide & auxilio, oporteret autem in exiguo sæpe vel prolis vel discipulorum numero servulos etiam, per quos viliora & molestiora agerentur, instruere. Huc multum contulerunt,

collapsa & ante *Hippocratem*. Italica schola philosophis potius *Pythagoreis* quam *Asclepiadis* debetur, conf. *Galen. meth. med. L. I. c. I. Op. Cl. VII. p. m. 2. F.*

x) Certe diu extra templa haud medebantur, nisi in castris, vel etiam novissimis temporibus, ubi *Asclepiadæ* æque, quam alii publice annuis civitatum stipendiis conducti in majori luce vivebant, & *περιόδουραι* lectos ægrotorum adibant. Ipse *Hippocrates* ex *Asclepiadarum* familia ortus relicta patria *Coo*, *Aesculapio* dicata, dives etiam, ut ex *Varrone Plinius* habet, spolio tabularum in templo illo, antequam deflagravit, descriptarum, *Thessaliam* & *Thraciam* medendi scopo peragravit.

y) Secundum *Celsum L. I. præf.* primum pars sapientiæ medicina fuit & iisdem auctoribus nata morborum curatio & rerum naturæ contemplatio. Ipse huc refert *Pythagoram*, qui rem certe medicam minime neglexit, & *Empedoclem*, qui medicos cum poetis et vatibus reliquos longe atergo relinquere credidit, ac *Democritum*, qui in experimentis ætatem trivit. Neque philosophi solum præter sacrificulos illos *Asclepiadas*, sed & antiqui poetæ cultæ medicinæ specimina dederunt, ut *Linus*, *Orpheus*, *Musaëus*, *Melampus*, *Homerus*, *Hesiodus* & alii.

lerunt, quæ cito invaluerant, athletica & gymnastica instituta, quibus ab initio nobilissimi viri exercebantur. Quæ ut salubriora essent exercitia pro bono & vegeto corporis habitu adquirendo, requisita est medici, quem *ὕγιαστρον* adpellabant, victus & vitæ ordinem dirigentis, opera. Illius consilio mox in usum venerunt crebræ & fere quotidianæ frictiones, inunctiones, clysteres, balnea & similia, quæ ad præscriptum medici manu servili administrabantur. Hos quoque servulos necesse erat chirurgiæ non prorsus rudes esse, cum in lucta, pugillatu alioque exercitiorum genere contusiones, luxationes, fracturæ, vulnèra passim acciderent, præsentemque & exercitatum manum exposcerent. In majori pretio hæc ministeria erant, ex quo *Herodicus* gymnastica medicinæ auctor docuerat, per exercitia non modo bonum vegetumque corporis habitum obrineri, sed &, quod in se ipso expertus erat, a morbis vindicari. Ita liberale vectigal partum est servulis, qui medicæ disciplinæ in potioribus momentis expertes, opere autem illo, in quo versari ipsi medici dedignabantur, diu & inter multas encheireses perfuncti, habitumque pro suo scopo necessarium consecuti, id, quod prius ex jussu & institutione medici egerant, jam suis auspiciis tentare ausi, non in solo hoc spolio adquireverunt, sed &, cum aliptæ seu unctores prius vocarentur, mox ob quamcunque cum re medica affinitatem, iatroliptarum imo ipsorum medicorum nomen sibi arrogarunt. Considerari possunt ut locustæ in agro fertili. Id quod docte prosecutus est, ut reliqua hujus argumenti momenta, *Jo. HENR. SCHULTZIUS*, x) ipso *Platonis* testimonio fultus, qui medicorum ministros *ὑπηρέτες* alios liberos alios servos adpellans subjicit, utrisque nomen tribui medicorum. Toto vero seculo antecessit *Platonis* ætas illum *Archagathi* ad urbem accessum, in quam tunc quidem

x) *Hist. med. P. I. S. II. c. 6. §. 37. p. 327.* Locus *Platonis* est *de legib. IV. p. m. 536. b. §. 537. a.* Addit, cum servi plerumque servos curent, neglecta morborum ratione, illa quæ usu prosunt, quasi exacte scientes tyrannorum inter superbe & pertinaciter imperant, cum liber medicus liberorum morbos probe & a principio expendat, comiter cum ægro & ejus amicis versetur, quibus sit opus, quantum fieri possit, doceat, nec antè imperet, quam persuaserit.

quidem ex rebus *Græcorum* parum adhuc venerat. At finitobello *Syriaco* contra *Antiochum* & *Macedonico* contra *Philippum Romanum* viam ad commercium cum *Græcis* magis sibi aperuerunt, inprimis cum vindices libertatis eorum videri vellent. Allicere cœperunt tam fœcundi scientiarum campi, & ut fruèrentur tam varii generis studiis, quibus tamen ipsi impendere operam non satis dignum sua gravitate putabant, magnâ fecerunt impendia in servulos bene institutos, grammaticos, librariorum, architectos, musicos, pictores & præ ceteris medicos: nam etiam a *Græcis Romanam* translata erat diæta athletica. Quis enim nescit, quæ huc pertinent, *Romanis* brevi quotidiana fuisse? cœnare multum, somnum protrahere, mane vomitu ventriculum levare, clysmate alvum eluere, a meridie ungi, exerceri, fricari, lavari, idque in prospera non solum sed & titubante valetudine. Vix domus erat, nisi valde inopum, ubi locus non esset aptus ad exercitationes, inunctiones & balnea, ipsis etiam in villis, velut eleganter suo in *Laurentino* PLINIUS b) omnes gymnasii partes exponit. Hic igitur operam præstabat servus, improprie medicus dictus, dominum suum ab exercitio fricans, ungens, lavans. Imo in illo luxu divisa erant munera, cum alii balnea instruerent, alii fornaces curarent, alii vestium curam in apodyterio haberent, alii frictiones ex arte peragerent, alii pilos evellerent, tonderent, raderent, alii articulos motitarent, isque in publicis privatisque locis mos esset. In his quis veri doctique medici faciem & officia agnoscit? Quis non degenerasse prorsus hoc nomen intelligit? Promiscue apud veteres communi medicorum nomine occurrunt, qui secant-venas, c) cucurbitulas ponunt, collyria, clysmata, unguenta parant,

a) Quos *Justinianus* supra omnia servorum artificia æstimavit. v. *Laur. Pignor. de serv. p. m. 40.*

b) *L. II. Epist. 17. p. m. 129.* ubi omnia fusc exponuntur, balinei cella frigidaria, cujus in contrariis parietibus duo baptisteria, adiacens unctuarium, hypocaustum, nec procul sphaeristerium &c. Ita *Columella* balnearia in villis post meridiem & usque in vesperam illustria aptari jubet, *de re rust. L. I. c. 5. p. m. 403.*

c) Neque id salutis semper causa. *Nero*, quos mori jussit, cunctantes ultra horam, medicis curavit, (ita vocabat) qui venam mortis gratia in-
Richteri Opusc. T. II. Hhh

parant, circumcidunt, castrant, & si quid his sordidius. *d*) Ita *GALENUS* *e*) ait herniæ dissectores, calculi detractores, auricularios, ocularios, dentarios, herbarios, communi nomine medicorum adpellari. Igitur servitutem, inprimis in certa medicorum classe non inuiti admittimus, uno omnes modulo metiri temeritas est. Ut tamen ingenue dicam, non hæc impediunt, quin medicos subinde per omnem artis ambitum bene institutos & in gravioribus morbis tuendæ dominorum valetudini pares, inter servos *Romanos* fuisse agnoscam. Poterat *Cæsar* *f*) movere equites & Senatores, ut ipsi servos in re gladiatoria instruerent, quidni ex *Græcis* medicis fuerint, qui principum reipublicæ *Romanæ* gratiam merituri, vel pretio adducti, servis eorum traderent, quidquid eximii in arte esset? sæpe fortassis in compendio, ut *Thessalus*, qui totam medicinam intra sex menses se traditurum promisit, at & aliquando plenius, si capacia boni cultus ingenia obrigissent.

§. VII.

ciderent. *Sueton. in Ner. c. 37. p. m. 807. Commodus* Lampridio teste imitatus medicos sanguinem hominibus emisit scalpris feralibus in *vit. Comm. p. m. 282.* Legimus quoque poenæ irrogandæ & ignominiæ causa medicos militibus venam incidisse.

d) Hæc tamen etiam postrema *Seneca* ad laudem medici refert, & normam inde sapientis sui dijudicat. *Non medicus*, inquit, phrenetico irascitur, non maledicta in malam partem accipit, nec obscena, si remediis egent, contrahere, nec reliquias esse effusa-intueri dedignatur. de *constant. sap. c. 13. Vol. I. p. m. 410.*

e) *Ad Thrasybul. c. 24. Op. t. II. p. 105. B.*

f) *Sueton. in vit. Cæs. c. 26. p. m. 52.* ubi non tyrones artem gladiatoriam per lanistas sed in domibus per equites *Romanos* ac etiam senatores armorum peritos erudiri voluit. confer. *c. 39. p. 53.* ubi in foro depugnavit *Furius Lepidus* stirpe prætoria & *Q. Calpurnus* senator quondam, & *Dec. Laberius* eques *Romanus* mimum suum egit. Adeo primum *Cæsar* honestis & spectatæ vitæ hominibus ad scenicas & gladiatorias operas tanquam servis abuti cœpit.

§. VII.

Ille incredibilis in cumulandis servis luxus etsi aliquando *Romam*, ut in bello servili, propemodum evertit, g) ex altera tamen parte palam fecit, artes, quæ *Græcis* in magno honore erant, *Romanis* serviles quidem fuisse, at etiam ipsi iis vacare infra gradum dignitatis suæ censerent, minime contentas, sed pro maximis suis divitiis habitas, utpote in quibus ingens roboris sui ac gloriæ omniumque in vita opportunitatum momentum posuerunt. Latuit omnino in his animatis domesticæ fortunæ instrumentis maximus rerum gerendarum nervus, ut quavis ad easdem operas liberorum hominum manu & ministerio uti possent, nihilominus per servos mallent res suas, quin & ingenti cum fructu alienas, administrare, quod impendii minus, obsequii plus esset. *M. Crassum* h) legimus architectorum tantum & fabricorum circiter quingentos habuisse, quibus magnam partem urbis vastatam flammis, vel desertam & vili pretio emtam refecit, aræ spatia vendidit, & ædificantibus locavit. Sic alios nullius non generis servos habuit, ratus, regenda omnia per servos esse, hos per patremfamilias, cui gloriosum sit, instructis varia arte ingenii imperare. In quo numero proceres nobilesque reipublicæ etiam servos medicos habuisse, eosque haud infimi semper ordinis, idque ad ultimos usque *Romani* imperii terminos, refragari non ausim. Nam *Justinianus* æstimato per legem servorum pretio,

g) Ne dicam de primo servili bello sub *Herdonio Sabino*, quod magis tumultus fuit, notum est alterum sub *Euro Syro* cruentius *Siciliam* vastans, quam in bello *Punico* factum est, mox etiam renovatum sub *Athenione*. Ibi *Perpenna* hic *Aquilius* rem restituit. In illo denique, quod a *Spartaco* excitatum est, totis viribus imperii opus fuit, donec *Licin. Crassus* pudorem Romanum adsereret. v. *Flor. L. III. c. 19. Et 20.*

h) *Plutarch. in vit. M. Crassi Op. T. I. p. 543. E.* Ita habuit ἀναγνώστας, ὑπογραφείς, ἀργυρογνώμονας, διοικητάς, τραπέζοκούς &c. p. 544. A.

pretio, medicos sexaginta solidis cenferi voluit. *i)* Cui servitio non repugnat, *Ful. Cæsarem* omnes medicinam *Romæ* professos, & liberalium artium doctores, quo lubentius & ipsi urbem incolerent, & ceteri adpeterent, civitate donasse, *k)* *Augustum* quoque & successores ejus passim novas medicis immunitates & insigniora privilegia contulisse. Intellectu enim facile est, sub his medicos comprehendendi non posse, qui jam servi erant, nec sine læso dominorum suorum jure in libertatem vindicari poterant. Stultum est, inquit *Casaubonus*, *l)* suspicari, aliis quam jam ante liberis hæc jura civitatis collata esse. Inde vero sequitur, servos medicos non modo sub potestate dominorum suorum mansisse, sed & eo difficilius, quo majora artis specimina ediderint, suis se vinculis expedire potuisse, & licet verum fortassis sit, quod *Cicero* persuadet, *m)* servos frugi haud quinquennio diutius servari, sed in libertatem emitti, sortem tamen servilem medicorum, si non in natis semper, certe in aliis, quos ad eandem artem instruere oportuit, propagatam esse liquet. Hoc tamen ipsum, *Romam* servos medicos habuisse, non illud excludit, habuisse eodem tempore liberos & ingenuos, nec dici medicinam studium servile & ars illiberalis meruit, Cui enim disciplinæ non simile aliquando jugum incubuit. *n)* Accidit hic, quod hominibus liberis, alias utiles vitæ artes professis,

i) Sanxit *L. III. Cod. Com. de legat. servos & ancillas artium expertes XX, cum arte aliqua XXX, notarios L, medicos utriusque sexus, id est, obstetrices etiam, LX solidis æstimari. Solidus & aureus in legibus Romanis non differt, libra vero auri sub Justiniano LXXII aureos comprehendit, de quo plus egit post *Budeum & Hottomannum, Gronovius*. Exile sane pretium, ferreo seculo Justiniani non aureo Augusti dignum, ceterum evincens, etiam tunc inter medicos adhuc servos fuisse.*

k) *Sueton. in vit. Cæs. c. 42. p. m. 81.*

l) *Ib. c. 4.*

m) *Orat. Phil. VIII. II. Op. Vol. II. p. 1455.*

n) Fuerunt servi rhetores, grammatici, poetæ, pædagogii, philosophi, ut

fessis, & in certa collegia descriptis, quibus prohibere integrum non fuit, ne quis nobiliorum domi aleret servos eadem præstantes. Mixta fuit hæc fervorum & liberorum conditio, ut utrinque eadem agerentur, neque in urbe solum, sed & rure. Quid Romanis magis familiare erat, quam agros servis colendos tradere? At suadet VARRO liberos hic habere mercenarios, cum in alio opere sub idem tempus servi occupari utilius possint. In villis, ait, præstare vicarios habere medicos, fullones, fabros, quam servos alere, a quibus idem expectes. o) Patet simul, nec per agros defuisse medicos, nec id mirum videri posse, in illo temporum luxu cum morbis crevisse medicos. Vidimus ad *Archagathi* ævum justam suspicionem non esse de servis medicis, qui sero a *Græcis* ad *Romanos* pervenerunt, quamvis valere illud *Senecæ* de statu illo priscae medicinæ possit, paucarum herbarum scientiam fuisse, quibus sifteretur fluens sanguis & vulnera coirent paulatim. p) Nec multo justior suspicio est de intervallo, quod *Archagatum* inter & *Cæsares* sistit medicos, q) quod tamen non minus quam antecedens & subsequens ævum perpetuæ servitutis post *N. Robortellum* aliosque *C. Middleton* r) arguit, qui

contra

Terentius, Epictetus. Tempore Persii ex libertinis iudices eligebantur docente *J. Casaubono* ad *Satyr. V. v. 79.*

- o) *De re rustic. L. I. c. 16. p. m. 172, c. 17. conf. J. H. Schultzei comp. H. M. L. II. c. XI. § 516. p. 260.*
- p) *Ep. 95. Op. T. II. p. 448. 449. Paulo post. p. 461. nesciebant, inquit, multa antiqui medici, non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc vero quam longe processerunt valetudinis mala.*
- q) In illo intervallo plus medicorum mentio in auctoribus occurrit. Cum *Archagatho* jam *Plautus* vixit & paulo post *Terentius*, qui passim medicorum meminerunt, in quibus certe servitutis nota non est. Quæstus causa Indies plures ex *Græcia* veniebant, infinitis autem eo tempore *Græcis* jus civitatis datum esse sub accessu, *Cicero* pro *Archia* notat. Probat lex *Aquiliana* *Cæsari*bus antiquior nec nisi civibus scripta actionem in medicos licuisse imprudentiæ & errorum in medendo reos instit. IV. tit. 3. quod certe notat, servos non fuisse.

r) *In diss. de medicorum apud veteres Romanos degentium conditione cons-*

contra *Jf. Casaubonum*, quem primum ait de servili conditione Romanorum medicorum dubitasse, & *Jac. Sponium*, qui servitorem illam vanum *Robortelli* commentum vocat, & *Rich. Mead*, qui nihil medicis servile & humile adscribi permittit, s) disputans sopitos crabrones novo ausu irritavit. Is passim ambigua auctorum verba in sinistrum sensum saepe detorsit. *Senecam* putat ad humillimos mortalium medicos retulisse, t) cum hoc unum dixerit, divitias humillimis aliquando medicorum obtigisse. An medicorum honori derogat, vilissimis etiam fortunam favisse in colligendis opibus? Cur non potius alia, quibus ille medicinam & medicos ornat, elogia vir bonus attendit? Medicinae, inquit *Seneca*, apud aegros usus apud sanos etiam honos est. u) Si honos artis in artifices redundat, quis hos mortalium humillimos adpellabit? *Luculentius Seneca* omnium, inquit, apud nos medicorum & praceptorum magna caritas, magna reverentia est, & ut pluris quaedam sunt quam emuntur, rem ait a medico emi inestimabilem, vitam ac valerudinem bonam a praceptoribus studia liberalia & animi cultum. x) Paulo post sic pergit: plus debeo medico & praceptorij, nec adversus eos mercede defungor, quia ex medico & praceptoris in amicos transeunt, & nos non arte sed benigna & familiari voluntate obligant. y) Quis haec verba hono-

tra *Jac. Sponium* & *Rich. Mead. Cantabr. 1726. it. defensione ejus contra anonymos.*

s) In *orat. anniv. Harvei*, ubi p. 14. simul cum ingenuis multis & doctis viris non paucos scientia & fortunae bonis inferiores illis temporibus Romam venisse putat, qui etsi non medicamentis, sed manu curarent, medici tamen adpellabantur; hos in divitum et magnatum clientelam se contulisse & servosegisse, donec civitatem consequerentur, inde libertos nomen familiae alicujus Romanae adsumisise, nec raro si ingenium litteris excoluissent, internis morbis mederi ausos in censum clientulorum venisse.

t) l. c. p. 27.

u) De *clement. L. I. c. 2. Vol. I. p. m. 429.*

x) De *benefic. L. VI. c. 15. Vol. I. p. 796.*

y) *ib. p. 799.* ubi pulchre imaginem officiosi medici depingit, qui inter

honoris plena cum illis contumeliæ plenis in uno ore conciliet? nec hæc postrema in ore potius interpretis corrupta existimet? Nec multum movet censorem nomen amicorum, quod cum summis ævi viris medicos sæpe conjunxit, & merito ab iis servilem maculam abstergit. *Julii Cæsaris* a prædonibus capti comitem *Plutarchus* amicum, *Suetonius* medicum adpellat, *Robertellus* ex sola opinione, amicum dici non posse, qui medicus fuerit, contra omnem codicum fidem in *Suetonio* etiam vocem amici substituit, merito vapulans ab *Is. Casaubono*, qui falsum esse ait omnes Romæ medicinam profitentes servos fuisse, illud vero falsissimum, medicos non magnatum Romæ amicos sæpe habitos dictosque esse, quod quo jure omnino fiat, pulchre vidimus *Senecam* exposuisse. Non secus se res habet cum *Artorio Augusti* medico, quem *Velleius*, *Florus*, *Valerius Maximus* et alii medicum ejus, *Plutarchus* & *Appianus* amicum vocant, & ejus somnio monitum *Augustum* in prælio *Philippensi* ex tabernaculo excessisse memorant, oppressum alioqui, quæ imminebat, hostili irruptione & captis a *Bruto* castris. a) Ille vero *Artorius* b) est, cujus magnificentum monumentum Romæ repertum *Abbas Gavofalus* post *Car. Patinum* illustravit, iconem *Dan. Clericus* dedit. Et quis non *Cbaricli* habitus honos est, quem *Tacitus* medicum arte insignem et

sollicitos adfidet, ad suspecta tempora occurrit, & cui nullum ministerium oneri, nullum fastidio est.

- 2) *Sueton in Cas. c. 4. p. m. 14.* Casarem apud prædones cum uno medico & cubiculariis duobus mansisse scribit. Primus *Robertellus* pro medico amicum hic substituit, ita enim comitem illum Cæsaris *Plutarchus* vocat in *vita Cas. Op. T. I. p. 708. A.* At *Is. Casaubonus* ad l. c. auctori illi mutata temere lectionis ineptias objicit & vanitatem.
- a) *Plutarchus in Brut. Op. Vol. I. p. 1003.* scribit Casarem ipsum in commentariis suis prodidisse, amicum ejus *M. Artorium* somnium, quo jussus ille castris excedere, habuisse. *Valer. Maxim. L. I. c. 7. p. m. 74.* *Artorium* medicum vocat.
- b) v. *Car. Patini comment. in Cenotaphium huic Artorio a Smyrnensibus positum p. 440.* & *Abbatem Gavofalum in P. I. diss. miscell. denique iconem in Dan. Clerici H. M. P. II. L. III. c. 4.*

et *Tiberii* familiarem vocat? Is a cœna imperatoris velut ad propria negotia digrediens et per speciem officii manum *Tiberii* amplexus pulsūque venarum, quo labi spiritum didicit nec ultra biduum duraturum, attingens non quidem fefellit callidum senem, hic vero, incertum an offensus tantoque magis iram premens instaurari epulas iussit, & ultra solitum discubuit, quasi honoris abeuntis amici tribueret. c) Quis in fervum, etiam dum ira animi æstuat, tantum prodigat lenocinii? Neque id facile ignoscendum est *C. Middletono*, quod artem, immunitatibus licet & opibus auctam ac privilegiis munitam, inter liberales locum habuisse neget. d) Dum in fervorum manu fuit, sub exili cultu tam deformis, poterat nonnihil dubitare, de repurgata illa & dignioribus manibus cum favore & beneficiis principum vindicata inique dubitat. Si priscis, ut ipse agnoscit, ars proprie liberalis dicta est, quæ non victus & lucri tantum causa, sed & animi erudiendi & oblectandi scopo maxime colitur, hoc sane fructu, qui nos in omni laborum tædio consolatur, adeo non caret medicina, ut *PLUTARCHO* iudice nulli liberalium nitore copia & iucunditate cedat. e) Nec aliter sentit *SENECA*, ubi artes plerasque, imo ex omnibus liberalissimas, ut medicinam, decreta sua non solum præcepta habere iudicat. f) *CICERO* de artificiiis liberalibus & sordidis disquirens, ad hæc opificia refert & artes voluptatum ministras, ad honestas vero, quibus prudentia major inest & non mediocris utilitas, ut medicinam & architecturam. g) Artior est artium, quæ liberales vulgo & propedeuticæ vocantur, numerus, quam ut artes statim illiberales dicas, quæ eo non com-

e) *Tacit. Annal. L. VI. c. 50. p. m. 385. confer. Sueton in Tiber. c. 72. p. m. 507. Chariclem e convivio egredientem remanere & recumbere hortatus est, cœnamque protraxit.*

d) *l. c. p. 9.*

e) *De tuend. sanit. Op. T. II. p. 122. D. τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν ἰατρικὴ τὸ μὲν γλαφυρὸν καὶ περιττὸν καὶ ἐπιτεργεῖς ὑδραϊκῆς ἐνδὲς ἐροῦ ἔχει.*

f) *Ep. 95. Op. T. II. p. 122. E.*

prehenduntur. Bene ISIDORUS mota quaestione; cur in vulgari numero artium liberalium medicina non sit, quia, inquit, omnes sub se comprehendit. *b)* Quid ad hæc C. MIDDLETON? provocat ad jurisconsultos, qui a studiis liberalibus medicinam distinguunt. Nam decuriones salaria decrevisse leguntur vel ob liberalem artem vel medicinam. Sic ab oneribus variis excipiuntur liberalium studiorum antistites, & qui medendi cura funguntur. *z)* Discrimen video nominis non meriti. Quis credat gradu dignitatis differre, qui gradu beneficiorum conjunguntur? Agnoscat, necessariam medicinam esse, & cum liberalibus ideo artibus eadem privilegia & immunitates consecutam. Sed quid non in ipsa illa necessitate veri honoris ac decoris? Sit philosophia, inquit QUINTILIANUS, *k)* res summa, ad paucos pertinet, sit eloquentia res admirabilis, non pluribus prodest quam nocet, sola medicina est, qua opus omnibus, nulla tam necessaria omni generi humano, quam medicina. JULIANUS *l)* dixit artem hominibus salutiferam, quam merito Philosophi prædicaverint cælo delapsam. Adiciam inter hæc testimonia, quæ sub primis Cæsarum seculis medicis eximie favent, verba LUCIANI; medendi ars quanto est honoratior vitæque conducibilia, tanto convenit esse liberiores, qui eam

g) De offic. L. I. c. 42. Vol. V. p. 854. Opponit C. Middleton, humiles etiam artes, quibus propter vitæ sordem conveniunt, adferre laudem & probros tanquam honestas opponi in defens. contr. anonym. p. 32. Id, quidquid fuci est, non cadit in Ciceronem, qui nullas res propius accedere ad Deum dixit, quam salutem dando hominibus.

h) Origin. L. V. c. 13. artes liberales ait singulares continere causas, medicinam universas, cognitatas illas medico esse debere.

z) Alterum L. IV. de decret. ab ord. faciend. Alterum L. I. de cod. & decret. decur. Ipse vero Ictus causas communium privilegiorum notat, ut facilius nempe illis studiis instruant alios. L. III. cod. Theodos. de med. & prof.

k) Declamat. 268. Ed. Burm. p. 506. Contendunt orator, medicus, philosophus, quis magis profit civitati?

l) v. Gothofr. ad L. IV. cod. Theod. de med. & prof. p. 30.
Richter's Opusc. T. II.

eam exercent, & iustum est, ut ars in exercendi facultate aliquod privilegium habeat, nec cogatur, nec imperio subjiciatur res sacra, Deorum doctrina, sapientum hominum studium. *m*) Neque vero inficior illam laudem ad medicos *Gracos Romæ* degentes maxime pertinuisse, idque jam eo tempore, quo totam medicinam *Romæ* servilem esse credebatur. Ab obitu *Catonis*, qui medicis non favit, ad ortum *Cæsaris*, qui iis jus civitatis adsevit, quadraginta circiter annorum intervallum est, quo *Græcis* facilis in urbem accessus fuit, nec lucri & honoris parum. Unum hic nominabo *ASCLEPIADEM Bythinium*, virum ingenuum & ex rethore medicum, qui gratiam, qua medicinam per *Archagathi* duriorum methodum excidit, sua mitiori, quæ cito tuto & jucunde mederi docuit, facile recuperavit, ut in tanta fama non esset, cur Regi *Mitbridati* per legatos & inter splendida munera ad se invitanti aures præberet. *n*) *Scribonius Largus* o) maximum medicinæ auctorem, *Apuleius* p) inter ceteros medicos, si *Hippocratem* excipis, principem dixit, ipse *Cicero* eo amico & medico usum se esse scribit. *q*)

§. VIII.

m) In *abdic. Op. T. I. p. m. 724.*

n) Vinum indulsit etiam meracius, grata balnea, ambulationes, frictiones, gestationes & jactatum in suspensis lectulis pro fomno alliciendo, damnanus contra emetica & purgantia, tanquam stomacho inimica. *Plinius* ait faventibus cunctis universum prope genus humanum in se circumegisse, non alio modo, quam si cælo emissus advenisset. *H. N. L. 26. c. 3. p. m. 542.*

o) In *epist. ad C. Jul. Callistum.*

p) *Florid. L. IV. p. 362.*

q) *L. I. orat. c. 14. Op. Vol. I. p. 359.* Idem de *Asclapone* medico; quem *Servio* commendat, utor eo, inquit medico valde familiariter, ejusque cum consuetudo mihi jucunda fuit, cum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum, in qua mihi tum ipsa scientia tum etiam fidelitate benevolentiaque satisfecit. *Epist. famil. XX. L. XIII. Vol. III. p. 382.* Fuit quoque *Craterus* Ciceronis ævo tam celebris medicus, ut nomen ejus pro magno medico fumeretur, velut apud *Horat. L. IV. sect. 3. Perf. Sat. III. 65.*

§. VIII.

Romanos omnino fero in illa *Græcorum*, qui hunc campum occuparunt, affluentia res medicas attigisse, & vix ante *Cæsarum* ortum, facile largior. Nam qui ipsum huc referunt *Virgilium*, r) quem *Tib. Cl. Donatus* scribit præter litteras græcas & latinas omni cura omnique studio iadulisse medicinæ & mathematicæ, imo *Ciceronem*, quem *C. Barthius* s) haud dubitat inter medicos numerare, vix attendunt, de viris nos loqui in exercitio artis verfatís, non aliquo, ut variæ eruditionis, ita medicæ, colore tinctis. Solam hanc artium Græcarum, testatur de medicina *Plinius*, nondum exercere *Romanam* gravitatem. t) Addit in tanto fructu: ut hanc gravitatem intelligas meram esse nec sine probro cunctationem, quæ veluti cultu suo reliquas artes diu satis, ita hanc in tanto fructu etiam diutius destituit. Subjicit tamen, ne id sine omni limite dixisse videatur, paucissimos *Quiritium* eam attigisse, quin & hos statim ad *Græcos* transfugas fuisse. Paucissimi sine dubio erant cum *Græcis* comparati, his verò ex veteri cultu & ipsa lingua, in qua res maximi in medicina momenti scriptæ erant, major sine dubio doctrinæ auctoritas fuit, ut *Latinos* homines non modo præcepta artis a *Græcis* petere oporteret, sed et linguam *Græcorum* magis sibi familiarem reddere, quin & in ea scribere, quod transfugarum nomen peperit. Recenset autem ipse

r) *In'vita P. Virgilii Maronis* p. 2. Medica quædam ex eo excerptit *Tiraquellus de nobil.* c. 31. §. 214. *Thom. Batholin. de poetis med.*

s) *Advers. L. 38. c. 3.* Notitiam aliquam anatomes colligunt ex *L. II. c. 15. de Nat. Deor.* medendi rationem ex *Ep. IV. ad famil. L. XVI. I. S. Bergerus binas diff. de Cicerone medico scripsit.*

t) *Hist. Nat. L. 29. c. 1. p. m. 496.* Hæc verba *C. Middleton. l. c. p. 8.* pro more exaggerat: adeo *Romæ* ars cum dedecore iacuit, ut solam eam *Græcarum* artium gravitate sua indignam judicaret. Rursus p. 22. exclamat: infimus quisque gravitate sua indignam judicavit. Quam indignum docto viro est, etiam quod sanum sensum habet, temere exulcerare!

ipse *Plinius* celeberrimos medicos, *Cassios*, *Calpetanos*, *Arruntios*, *Albutios*, *Rubrios*, u) ex insignibus *amiliis*, ut *Marf. Cagnatus* probare cum aliis nititur, x) ortos & Principum valetudini, quod ibidem *Plinius* docet, inter magnos reditus præfectos; ducena enim & quinquagena sestertia annuam eorum mercedem fuisse, y) *Stertinius* vero imputasse principibus, hoc est, haberi beneficii loco voluisse, quod quingenis annuis contentus esset, cui in urbe fuissent numeratis domibus (sexcena. z) Merces profecto non servilis sed artis merito liberali pretio æstimans! Fuerunt alii magnæ famæ medici, statim sub ortu Cæsarum, ut *Aemilius Macer*, quem a d. *Aemiliam* gentem *Heinsius* a) refert, magnus *Virgilii* & *Nasæ* b) is amicus; b) poeta & medicus. Fuerunt

u) De quibus passim varia. *Cassium*, quem vidit ipse, seculi sui ingentissimum medicum *Celsus* adpellat *L. I. præf.* De *Arruntio* medico *Domitiani*, forte illius, quem *Plinius* habet, filio vel nepote scribit *Reinesius* in *Ep. 46 ad Rupertum* p. 396. lapidem ejus sinit *Cl. XI. Inscr. 3.* In *Rubriorum* nummis anguem conspicuum, Deæ salutis signum, pro monumento familiæ, laudem medicinæ sibi vindicantis, adsumit *Rich. Mead* in *Or. annu. Harv. p. 16.* & miratur, *Patinum* ac *Vaillant* inter causas longe petitas, quas pro explicandis nummis illis attulerunt, illam omisisse arti suæ tam honorificam. *Rodit* & hæc *Middleton* et mavult *l. c. p. 72.* viros illos servos familiarum fuisse, a quibus nomen gesserunt.

x) *L. II. var. obs. c. 15.*

y) *Guil. Budæus de affe p. 35.* illa ducena & quinquagena sestertia, seu quod idem est, 250000 sestertium ad 6250 aureos reducit. *Harduino* sunt 25000 libræ monetæ gallicæ ad *l. c. Plinii.*

z) Illa quingena *Harduino* sunt 50000 illa sexcena 60000 libræ. *Rich. Mead. l. c. p. 15.* priorem summam superare ait ter mille et sexcentas libras monetæ Anglicæ. Par fratri *Stertini* merces a *Claudio* Cæsare fuit. Censu quamquam exhausti *Neapoli* operibus exornata hæredi relinquere trecenties centena millia sestertium, id est, ex *Harduini* calculo 3000000 libræ. v. *Plin. l. c.*

a) Ad *Ovid. L. IV. ex Pont. Ep. 16. v. 6.*

b) Amicitiam cum *Virgilio* *Servius* probat ex *Eclog. V. t.* ubi *Menalcas* *Virgilium*, *Mopsus* *Aemil. Macrum* notat. Amicitia cum *Nasone*

runt *Julius Bassus*, qui sub *Augusto* vixit, & amicus ejus *Sextus Niger*, ex cujus scriptis multa hausit *Dioscorides*. c) Et quomodo illum Romanorum *Hippocratem* medicorum *Ciceronem*, *Aur. Cornel. Celsum* omittam, quem *Columella*, d) inter celeberrimos ætatis suæ auctores refert, natum, ut *Clericus* e) suspicatur, sub *Augusto*, scribentem sub *Tiberio*. Adde *Scribonium Laygum*, qui sub *Claudio* floruit, & *Messalinæ* ut viventis adhuc meminit, f) discipulum *Vectii Valentis* medici, ipso *Messalinæ* adulterio nobilitati. Occurrunt, si longius progredimur, *Qu. Serenus Sammonicus*, quem sub *Severo* florentem *Macrobius* doctum seculo suo virum vocat, g) & *Ful. Ausonius Valentiniani* archiater, cujus quoque filius *Decius Ausonius* poeta a *Langio* & *Tiraquello* inter medicos refertur. h) Nec copia solum medicorum Romanorum est, quod ab aliis plenius recensitos dubitare vix possis ingenuos fuisse, sed & artem principes Romanorum amplexi sunt.

Ne

patet ex hujus *L. IV. trift. Et. X. v. 44.* ubi eum vocat ævo grandiorum; floruit enim ineunte principatu *Augusti*. Ceterum alius est, qui ejus nomine hodie extat, liber, illatis tamen prisca *Macri* fragmentis.

e) Id notat *Salmasius* in *prolegom. homon. Hyl. iatric. p. 9.*

d) v. *de re rustic. L. I. c. 1. & L. III. c. 17.*

e) *Hist. med. P. II. L. 4. S. 2. c. 4.*

f) Patet ex *Comp. 60. de Valente præceptore ex Comp. 94.* Hujus vero cum *Messalina* adulterium ex *Tacit. annal. L. XI. c. 31. Plin. H. N. L. 29. c. 1. p. m. 494.*

g) *Saturn. L. II. C. 12. p. m. 364.* Fuit hoc nomine pater & filius. Dubites, utrius poema sit, quod hodie extat sub titulo, *de medicina præcepta saluberrima.* Fere omnes tribuunt auctores patri, *Morgagne* filio in *epist. in Ser. Sammonic. ad Vulp. p. 100.*

h) Pater dicitur præfectus *Illyrici & Valentiniani* senioris archiater apud *Gerh. Jo. Vossium de philos. c. 12 §. 31.* Multum se profuisse ex illius libris fatetur *Marcellus in præf. L. de medic.* Filius etiam, cujus carmina extant, ob artem *Patonius* dictus est, de quo vide *Jo. Langii L. I. med. ep. 70. & Tiraquell. de Nobil. c. 31. §. 248.*

Ne de *Claudio* dicam, qui argumentum publico edicto dignum censuit, docere omnes, ad viperæ morsum nihil æque facere quam taxi arboris succum, *i)* alii non defuerunt, qui acutius quid commodi culta ars promitteret, inspexerunt. *Adrianum* legimus *Græculum* dictum esse, quod disciplinam *Atheniensium*, ut illam medendi, coluerit, & sæpe bis vel ter de die ad ægros accesserit. *k)* Certe sub primo Imperatorum ortu asseri magis & in tutum collocari dignitas medicorum coepit. Post *Ful. Casarem*, quem omnibus medicis jus civitatis tribuisse vidimus, *Augustus Antonio Musæ*, cujus opera ex ancipiti morbo convaluit, pecuniæ multum, jus aurei annuli & immunitatem dedit, hanc quoque omnibus eam artem in posterum exercentibus. *l)* Confirmata hæc immunitas est, quæ a tutela liberavit, a recipiendis hospitibus, a militia, a vectigalibus tributisque pendendis, & extensa ad filios conjugesque edictis est *Vespasiani, Adviani, Antonini* aliorumque. *Alexander Severus* annonas & salaria ex publico medicis concessit, *m)* locupletius omnia *Constantinus, Julianus, Honorius, Theodosius* confirmarunt. *n)* Inter tot beneficia non poterant non obliterari magis notæ servitutis. Docent inscriptiones, prima civitatis muna

i) *Sueton. in vit. Claud. ad finem c. 16.* Res fere ridicula, cum taxus succi tam inops sit. *Plinius, H. N. L. XVI. c. 10.* taxum describit virentem minus gracilem tristem diram ac nullo succo, baccis vero lethalem, in Hispania præcipue.

k) *v. Aurel. Victoris Epitom. c. 14. p. m. 82. confer. Spartian. in vit. Adrian. c. 9. p. m. 41.*

l) *Dion. Cass. H. R. L. 53. Ed. Reimar. p. 725.* His addit *Suetonius* statuam collato aere juxta signum *Aesculapri* a populo positam, *in vit. Aug. c. 59.* De jure annuli aurei medicis dato, *v. B. Briffon. L. II. antiq. jur. c. 3.*

m) *Ael. Lamprid. in Alex. Sever. c. 42.* Medicus sub eo unus Palatinus salarium accepit, ceteri omnes annonas binas aut ternas.

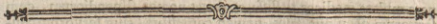
n) Sic *Constantinus in L. III. Cod. Theod. de med. et prof. Valentina-nus in L. X. 16. conf. L. VI. cod. Just. de prof. Et med.* Fulissime de his agunt, *Dan. Vinck in amanit. philol. med. c. 6. p. 272. sq. & in*

nera multos medicos gessisse, o) docet nomen stipendiorum, cum fervorum peculium esset, nomen conjugum, cum fervorum contubernales dicerentur, jus patronatus, & quod ipsi medici fervos et libertos haberent, hæc non nisi ingenuorum esse. Dispensari a tutela, res non est, de qua quæstio in fervum cadit. Et quantum archiattrorum dignitas eminuit! At præiuerunt multi, hunc campum longe plenus emensi, ut parvum nobis spicilegium sufficiat, ex quo constare possit, non iniquam in medicos Romam fuisse, imo nec in ipsos fervos, quos fere ceteris omnibus cariores habuit.

D I S-

primis Henr. Lampe in *diff. de honore, privil. & juribus singul. medic. C. II. §. 27. ad 35. p. 99. sqq. it. III. Schlägerus de medicorum apud veteres conditione. Helmst. 1740.*

- o) v. Sert. *Ursat. monum. Patau. p. 126. de Sextumviro Augustali.* conf. *Gruter Inscri. p. 480. n. 11. Senatorem medicum tempore Ciceronis v. apud Cleric. in H. M. P. II. L. III. c. 12. Romæ collegium 60 virorum Aesculapii & Hygeæ publicis legibus sancitum ex antiquo marmore Sponius illustrat. Miscell. erudit. ant. p. 144.*


 DISSERTATIO
 DE
 PLEURITIDE VERA SINGULARI CASU ILLUSTRATA.

PUBLICE PROPOSITA
 GOTTINGÆ, D. I. MART. 1768.

R E S P.

ADRIANO TATTARINOFF,
 MOSCUENSI.

§. I.

Die quinto mensis Februarii A. R. S. MDCCLXVI vehementer laborare cœpit valetudo Principis *Sergii Joannis filii Kolzowii Massalsky*, qui siccioris corporis habitus, temperamenti cholericus, animi ad iram proclivis, annum agens vigesimum, postquam ex nimio corporis in saltando exercitio excalesfactus multum frigidiusculæ cerevisiæ urgente siti biberat, subitam pectoris sensit oppressionem, protinus ubi domum redux in lectum se receperat, horrore & frigore correptus, cui febris acuta inflammatoria successit cum dolore capitis, summa anxietate, intensa siti, sicca tussi & gravi dolore punctorio in latere sinistro pectoris.

pectoris. Ad illum igitur tota nocte misere exercitatum mane accitus reperi rubentem facie scintillantibus oculis, cum calore ad tactum summo, pulsu duro frequenti & subinde inæquali, respiratione difficili & cum clamore laboriosa, lingua sicca, dolore acute punctorio sinistri lateris, sub inspiratione auctiori, sub expiratione mitiori, tussi denique sputum jam subcruentum rejiciente.

§. II.

Ex dictis non obscure colligi potest, illustrissimum Principem vera pleuritide correptum esse, quem morbum latini morborum laterum vocant, a) cum pleura veteribus latus significet. Nec poterant veteres alium tutius locum designare, quam hunc, in quo acris ille dolor tam luculenter sæviret, quamvis in parva adhuc anatomes luce nondum constaret, quis proprie in latere locus laboraret? Transit nomen pleuræ etiam ad costas in latere sitas, hinc *Pollux* πλεურᾶς vocat costas, b) denique etiam, at longe serius, ad membranam transit succingentem costas, quæ olim ὑπεζωκῶς appellata fuit. Hanc enim, quæ omnem ambitum thoracis investit, pericardium tegit, ipsumque superne diaphragma, quin & sua duplicatura mediastinum constituit, *Galenus* c) agnovit pro sede pleuritidis, & cum eo tantum non omnes; qui per tot secula doctrinam ejus secuti sunt. Nec tamen exclusit ille musculos pleu-

a) ita *Celsus* pleuritidem dolorem lateris vocat *de Medic. L. IV. c. 6.* & *Caël. Aurelianus* diserte ait, pleuritidem a parte affecta nomen habere, a latere nimirum, Græcis enim πλεურᾶν latus appellari *ac. morb. L. II. c. 13.* Adde *Priscianum*, qui hic dolorem circa interiora lateris arguit *L. II. f. Logic. c. 3.* Ita discimus ex *Erotiano* & *Ruso*, antiquissimo & Hippocratico ævo πλεურᾶν ἢ πλευρὸν latus notasse.

b) *Onomastic. L. II. C. 4. p. m. 234.* ubi costas octo numerans vocat πλεურᾶς ὠκτὸ.

c) *de loc. affect. C. 3.* Quam quoque sententiam *Diocli, Erasistrato, Aesclepiadi Caël. Aurelianus* tribuit *de morb. ac. L. II. C. XVI. p. m. 115.*

pleuræ costisque continuos, nec alii pulmonem excludunt, quem luculentum illud levamen per sputa, quæ exire nisi ex pulmone non possunt, arguere & in societatem culpæ trahere videtur. *d*) Adeo certe congeneres morbi sunt pleuritis & peripneumonia, ut cum *Vinc. Baronio Jo. Riolanus*, *e*) imo & celebris de hoc morbo scriptor, *D. W. Trillerus f*) sub communi pleuropneumoniæ nomine complecti utrumque morbum malint. Certe negat *Jo. Freind* sputa in pleuriticis sine accessu peripneumoniæ, *g*) imo in defunctis pleuriticis gravius plerumque vitium in pulmone quam pleura apparuit, ut etiam *Petrus Servius* in trecentis pleuriticis Romæ dissectis intacta vel leviter vitiata pleura semper corruptum pulmonem viderit. *h*) Quid quod jam olim *Praxagoras*, *Philotomus*, *Herophilus* et alii sedem pleuritidis in pulmone stabiliverint. *i*) Videtur hic *Henrici Regii k*) iudicium mereri attentionem, qui semper ait in pleuritide externam pulmonis tunicam simul laborare, idque ex omnium pleuriticorum sectionibus

- d*) nam locum inflammatum pleuræ exsudare in cavum thoracis, & a pulmone tanquam spongia imbibi & tussi eliminari, tam promptum intellectu non est, licet cum *Walao Th. Bartholinus* externam pulmonis membranam porosam valde & ad resorbendum idoneam describat.
- e*) *enchirid. anat. L. 3. C. 4.* imo ante *Baronium* sibi inventum hoc nomen tribuit.
- f*) *de pleuritis C. I. §. 8. p. 12.* accuratius ait peripneumopleuritidem vel peripneumoniam suo arbitrato nominari morbum.
- g*) *de febr. Comm. V.*
- h*) *v. Hier. Welsch. Dec. I. Cur. II.* Simile in multis cadaveribus pleuriticorum vidit *Jo. Zechius conf. med. C. 26. app.* Neque cum eo dubitant *Fel. Platerus* & *Jo. Jac. Wepferus* id statuere, alteratrum pulmonis latus semper in pleuritide laborare. Quin quod *G. Baglivius* per ipsam pulmonis inflammationem definiat pleuritidem, *prax. med. L. I. C. 10.*
- i*) contra quos, inprimis *Herophilum*, pugnat *Cæsar. Aurelianus L. II. C. 16.* ipsi enim membrana *ὑπεζωωός*, quippe nervosa & lateribus infixata tantum doloris capax est, & profecto, inquit, insensibilis omnis pulmo.
- k*) *L. II. instit. C. II.*

bus patere. In quo tamen iudicio non acquiescit *Isbr. Diemerbroeck*, l) vir in anatome & crebra imprimis pleuriticorum sectione versatissimus & *Henr. Regio* in his longe superior, qui in pleuriticis pleuram testatur, si libera a nexu cum pulmone fuit, solam affectam se reperisse, at pleuram simul eum pulmone laborasse, si nexus invicem intercessit. Concludit inde cum aliis, sine sputis pleuriticos esse, quorum pulmone pleura non adhæret. Ipse vero non minus quam *Jac. Riverius* m) *Jo. Veslingius* n) *I. B. Vernao*) et alii exempla habent pleuriticorum, in quibus corrupta pleura integro pulmone reperta est. In ea itaque sententia merito versor, velut in alia inflammatione, quæ non unam semper & simplicem partem sed & vicinas sub vario situ nexuque, licet haud murato nomine, simul corripit, sic pleuritidem sub uno eodemque affectarum partium limite non semper concipi debere, p) adeoque pleuram, ut appellari hodie solet, nunc in hoc nunc illo latere, nunc in mediastino & ipso septo protensam non modo inflammari posse, sed & musculos intercostales & pinguedinem, imo eandem vim ad membranas humeri & juguli interdum extendi, maxime vero iudice *Andr. Spigelio* q) vasa intercostalia occupare, & in progressu plerumque sedem in pulmone figere, cum vel solus ad dolorem mitigandum repressus spiritus sanguinem in pulmone figat & perineumoniam pariat.

§. III.

Minus implicat litibus, pede tamen liberiori ad cognitionem hujus morbi dicit grave symptomatum satellitium, quod omnium consensu

l) *anat. L. IV. C. 13.*

m) *Pract. L. VII. C. 2.*

n) *Obs. 36.*

o) *de pleurit. P. I. C. 3.*

p) hinc reliquis omnino præferendam pleuritidis definitionem, quam *Sarvanus* apud *Aurélianum* dedit, vehementem nempe dolorem esse interiorum lateris (haud præcisè determinato loco cum febre acuta & tussis censet *Trillerus* l. c. p. 151. n. q.)

q) *Anat. L. IX, C. 3.*

sensu pleuritidem comitatur. Dolor acris & punctorius laterum, cui febris peracuta & continua a distractis in illo loco partibus inflammatis comes est, cum pulsu duro & molesta ruffi dolorem exasperante, sub inspiratu praesertim, sistit facile illa symptomata, in quibus, modo ex uno fonte emanent, quod *Aretaeus* merito requirit, vel primo obtutu pleuritidem agnoscas. Neque vero sufficit, obtutum illum in solo dolore laterum figere: quod ne fiat, vel ipsa auctoritas *Hippocratis* repugnat, qui inter hie-males morbos seorsim pleuritidem, seorsim dolores pectoris & laterum recenset. ¹⁾ Possunt enim interdum sub quocunque validiori nixu distractorum illic musculorum, velut in cursu lucta vel gestatis magnis oneribus, dolores laterum nasci: possunt iidem inter insultus hystericos, rheumaticos, arthriticos, qui tamen cito plerumque transeunt, & ex variis spasmodicorum causis oriri; at neque tam acerbi illi dolores fixique sunt, neque tam acuta febre & tam difficili respiratione stipati. In illustrissimo igitur Principe nostro verum dictorum symptomatum in pleuride connubium luculenter animadversum est. Admisso enim, de quo tanquam frequenti causa hujus mali paulo post dicturi sumus, magno & subito frigore in corpus aetnans nata est sub sensu oppressi pectoris cum horrore & frigore acuta febris stipata gravi & punctorio dolore lateris sinistri ac tussi. ²⁾ Apparuit vehementia febris ex pulsu duro frequenti & subinde inaequali, aestu magno, siti ingenti, lingua sicca, capitis dolore & scintillantibus oculis; vehementia vero inflammatarum sub latere sinistro partium

¹⁾ de caus. & sign. morb. ac. L. I. C. 10. p. 8. vult inter se conspirare illa & ab una causa pendere, alioqui pleuritidem non esse, est omnia simul ingruat. Ita e. c. tussis potest etiam cum febre esse, velut in ca. tarrhis, at signum pleuritidis non est nisi in reliquorum signorum concursu.

²⁾ aph. 23. S. III. fusius notat, non omnem dolorem lateris nomen pleuritidis mereri *Trallianus* L. VI. C. 1. *Aegineta* L. III. C. 33. *Cal. Aurelian.* l. c. C. IV. p. m. 117.

³⁾ accedit dolori lateris febris ac tussis, inquit *Celsus*, quibus tribus succincte omnia comprehendit, de medic. L. IV. C. 6. p. n. 209.

tium ex acutissimo dolore punctorio cum anxietate perdifficili & inter clamores laboriosa respiratione, sub inspiratu, quo plus distrahuntur affectæ partes, crescente, denique tussi sicca primum, deinde sputum subcruentum rejiciente.

§. IV.

Concurrerunt in ægro & extra illum, quæ morbo dederunt ansam, & fomentum præbuerunt. Habita ratione sexus ætatis & temperiei constare arbitror, obnoxios huic morbo præ feminis viris esse, et ex his inprimis, qui adultiores nec in tenera admodum ætate nec senili versantur, u) denique qui strictioris corporis habitus sunt, quippe præiores in stases, qualis pleuritica, inflammatoria, præsertim, si ex cholericæ temperie plus in febrilem motum stimuli accedit. Quæ velut singula in ægro nostro convenerunt, ita & illud simul, eum jam ante annum pariter pleuritide correptum fuisse. Docuit autem frequens experientia, crebrius corripitur pleuritide, qui semel eadem decubuerunt. x) Relinquit enim facile morbus prægressus aliquid in loco affecto, quod recidivæ favet, ut callum transeunti humori jam magis obfistentem, vel accretam sub inflammatione pulmone pleuram, quod remanens dyspnæa & subinde dolor, sæpe in vivis, & plus ana-

u) certe in feminis & pueris laxitas vasorum & meabilium humorum copia minus inflammationi favet, minus etiam in senibus torpor motus, qui insurgere in febre & inflammatione debet; nec his tamen nec illis urgente graviore causa pleuritis parcat. *Aretæus*, qui *l. c. C. 10. p. 9.* minus ab eo morbo corripitur pueros, minus etiam ab eo periclitari scribit, idem tamen de senibus negat, aequè ac *Cal. Aurelianus*, dum vehementiori pleuritide senes infestari aiunt. Ab altero dissentire videtur *Hippocrates*, qui *aph. 14. S. 7.* senes minus febrilibus acutis corripitur docet, contra alterum disputat *Trillerus de pleurit. p. 151. N. r.* At facillimè in eo consensus erit, laborare rarius senes, si vero laborant, gravius.

x) verba sunt laudati *Trilleri l. c. p. 6. §. 31.* Ita *P. Forestus* fabri lignarii meminit ter intra quatuor menses pleuritici *Obs. 32. L. 16. p. 50.* Si fidus est *P. Borello*, fuit, qui 75 vicibus pleuriticus periit tandem hydrope. *Cent. IV. obs. 83. p. 341.* citat & feminam crebra pleuritide conflictatam & illa tandem extinctam.

anatomie in defunctis docuit. y) Ad tempus anni si respicimus & vitæ errores huic malo faventes, occurrit ex altera parte tempus hiemale, ex altera potus gelidus corpore excalefacto uber-
 tim ingestus. Hiemem enim inter anni tempora maxime hujus morbi feracem *Aræteus* 2) adpellat, secundo auctumnum, ver minus nisi interdum frigidum, æstatem vero minime. Ad alterum quod pertinet, non vidi, inquit *Ger. L. B. van Smieten* a) sæviores & citius lethales pleuritides quam ex potu gelido ab æstuantibus affatim hausto. Idem magis illustrat æstinis casus *Isbr. Diemerbroeck*, b) quo hominem ætate in sæno colligendo occupatum sudantemque largo haustu frigidæ cerevisiæ in pleuritidem intra paucos dies lethalem incidisse refert. Habuit certe *I. M. Lancisius*, c) cur inter subitæ mortis causas usum frigidi potus vel balnei in corpore excalefacto numeraret. Obscurum enim esse nequit, corpora, quæ sub labore & exercitio suo multum incaluerunt, in vasa minora, isto calore plus expansa, ipsum sanguinem admittere, qui sub accessu magni frigoris in constrictis inde vasis hæret magis & figitur. Sic crassiori in angustias compulso

y) *Isbr. Diemerbroeck Anat. L. II. C. 13.* frequentius & facilius pleuriticis fieri censet, in quibus signa sunt pleuræ pulmonei adhærescentis. *Brassavolus Alphonsum Ducem Ferraria*, quem ter pleuriticum sanavit, semper deinde, quousque vixit, in affecto loco ex minima occasione dolorem sensisse scribit in *comm. ad Hipp. aph. 33. S. 6.*

2) *I. c. L. I. C. 10. p. 9.* De Sic ipse *Hippocrates* non modo pleuritidem inter hiemales morbos numerat *aph. 23. S. 3.* sed & ex ætate prægressa pluviosa stante Austro morbosam hiemem præfagiens, his, qui bile abundant, maxime pleuritides instare & peripneumonias judicat *L. de aer. aqu. & loc. Op. Lind. Ed. V. I. p. 344. XXVIII. conf. III. de affection.* ubi cavendas esse in hieme febres monet, transituras facile in morbos acutos, ut pleuritidem *ib. V. II. p. 163.*

a) comment. in aphor. H. Boerhavi T. III. p. 17. ad §. 881.

b) anat. L. II. C. 13. Juvenem quoque post exercitia corporis ex potu aquæ frigidæ pleuriticum habet *P. Forestus Obs. 28. L. 26. p. 42.*

c) de subit. mortib. Op. L. I. C. 7. p. 18.

pulso nascuntur inflammationes, iis etiam plus metuendæ, quibus firmior alioqui valetudo fuit. Ex hac ratione constat, agricolæ & mæssores, quibus dura sunt illa, & nullus facile in tanto robore corporis a morbis chronicis metus, in summo discrimine versari, dum sub duro opere æstuantibus objecta fere omni veste frigidam auram captant, imo & blandientem siti suæ frigidum potum avidè copioseque ingurgitant, gravi sæpe pleuritide pereuntes. Intellectu difficile non est, partim frigidum aërem latera leviter tecta subire facile & vi sua stringere, partim frigidum potum in transitu nunc œsophago, truncis arteriarum intercostalium vicino, nunc ventriculo, qui supra & infra se habet partes respiratori servientes, proximam illis locis, quæ in pleuritide inflantur, strictis vasis dentatisque fluidis parere injuriam.

§. V.

Ex dictis pronum fuit in hoc casu *pleuritidem veram* agnoscere, quæ membranam interne costas succingentem aut partem illam musculorum vasorumque intercostalium interiorum occupans *d*) sub acutiori febre ac dolore majorique respirationis impedimento hæsit profundius, cum in *spuria pleuritide* externi magis intercostales muscoli vel his superiora, externis etiam integumentis vicina laborent, sine febre tam acuta, dolore tam sævo, respiratione tam difficili, & sine tussi fere ac sputo, ut quoque, si *suppuratio forte sequatur* hanc in se mitiorem inflammationem, facilius puris sit ad exteriora, velut ibi ad interiora, aditus. Non minus hic agnovi facile *pleuritidem idiopathicam*, quæ in primo statim ortu dicta loca infestat, cum *symptomatica* sit, quæ oriens ex alio morbo mutata sede illuc serius decumbit. Bene enim veteres diviserunt morbos in proprio sinu partium vel alieno natos. Denique in hoc ægro, quod *humida non sicca pleuritis* sit, in sensum facile cadit. Sputa enim hic fere in ipso morbi initio rejecta sunt subcruenta, cum in sicca pleuritide inanis

nis tussis affligat, pejori omine & sub majori cruditatis indicio. Quæ sputa etiam ex pulmone veniunt, cum tamen simul semper & primario affectum esse plena fide non evincunt, agitata hic passim lite de occultioribus sputorum viis, quas quippe rationi non sensui patentes *λογοθεωρητικὸς Cæl. Aurelianus e)* vocat. Ceterum hic magnitudo morbi satis eluxit ex vehementiori, qui in gangrænam magis quam resolutionem benignam tendit, motu febrili, conjuncto cum calore ad tactum summo, pulsu duro frequenti & subinde inæquali, gravi denique laborantis respirationis periculo & acuto in latere dolore, per totam statim noctem intensius excruciante: dum scilicet ad primam costam musculo subclavio fixatam decem costæ sequentes sursum adductæ & extrorsum versæ acrem sensum, qualis a discendente cultro, in mediis suis arcubus sustinent. Sæviit hic dolor in latere sinistro, qui præsens magis discrimen in actione vitali cordis & pulmonis minatur. Mitius enim ille dolor licet frequentius latus dextrum obsidet. f)

§. VI.

In medendo occupatus comparatis inter se naturæ & morbi viribus id mihi agendum esse in hac pleuritis specie censui, ut resolvendæ inflammationis scopo posirer. Ipsi Naturæ molimen sub moderata febre, modo nimis insurgere prohibeatur, salutaris impacti solutionem promittit. Illa febris sine atrociorum symptomatum comitatu in corpore laxioris compagis & bonis adhuc humoribus irriguo vel dissolvit sub moderato attritu, quæ vasorum angustiis impacta hærent, ut sine contracta ex stasi laberueri jam in venas & sanis readmixta humoribus ad eadem cum illis officia reverti possint, in quo perfecta consistit stasis inflammationis

e) de morb. chronic. L. V. C. 10. p. 587. in has vias nova opera & vario probabilittatis gradu inquifiverunt Lancifus in ep. de vena sine pari, Verna in L. de pleuride, Guntzius aliique. Confer. G. G. Richteri progr. de viis sputi pleuriticorum.

f) D. W. Trilleri de pleurit. p. 4. §. 21. 22.

matoria: resolutio, vel non omni exuto vitio ad internorum viscerum focum rapta et circumacta sub novis coctionis viribus ad excretionés disponit, quas criticas vocant, nunc per hæmorrhagias, nunc alvum, sudores, urinas & inprimis sputa, nunc etiam salutariter metastasi ad tutiora corporis & externa loca deponit, ut crura, inguina, aures. In quo omni molimine Naturæ medicus ad ejus vestigia attentus conservare in primo casu moderamen febrilis motus nititur, viresque vitæ ruetur tenui blandoque victu ac potu, aere temperate humido & calido, quiete animi & corporis mollique simul foru distractas in latere & dolentes partes resciente, ubi, quæ *H. Baybavii g)* verba sunt, nec venæ sectio nec evacuatio nec alia mutatio instituenda. In altero casu signa expendit, quibus edocetur, per quas vias Natura coctum morbosum excernat, vel ad quæ loca externa minus metuenda deponat, ut in eo jam sit, mobile illud magis pro transitu reddere, & vias liberare ab omni obstaculo posse. Igitur si Natura criticam excretionem sanguinis molitur, sive per nares sive hæmorrhoides sive alias aliquando vias contingat, salutare fore ominatur, vigil ad ea removenda, quæ huic instituto obfistunt. Protinus hunc morbum solvi, si e naribus larga sanguinis profusio & cum impetu sit, spondet *Aræteus. b)* Nec tamen adeo frequens est in pleuriticis ille per nares sanguinis fluxus, *i)* nec multo frequentior per hæmorrhoides. At velut *Galenus k)* na-

tam

g) aphor. 889.

h) de caus. & sign. ac. morb. L. I. C. 10. p. 9. Ita servari etiam ægrós, licet neglecta fuerit in tempore misio sanguinis, judicium est *D. W. Trilleri de pleurit. p. 7. §. 35.* Caute tamen §. 36. subjicit, nigrum & piccum sanguinem, et si post quintum diem copiose de naribus destillat, levamen non asferre, potius tunc meningibus cerebri gangrænam instare, eandemque in toto tractu intestinorum sub simili fluxu per alvum.

i) ex *Galenus* sententia pleuritis minus quam febris ardens & phrenitis, magis tamen quam peripneumonia & læthargus profluvio sanguinis solvitur *de Crisib. L. III. C. 3. Op. Juntin. Ed. Cl. IV. p. 139. E.*

k) *Comm. III. in. L. Hipp. de alim. Richteris Opusc. T. II,*

tam vidit ex suppressis hæmorrhoidibus pleuritidem, ita has fluentes jam olim *Hippocrates l)* docuit a pleuritide & multis aliis morbis præservare, nec probæ fidei exemplis hodie destituimur, cessisse pleuritidem sub tali fluxu, quem promovere ars molliotu admoto & in ipso hæmorrhoidum negotio suctu interdum hirudinum provide contendit. Quæ per mictum cruentum, imo et fluxum mensium hic salutarem observata reperimus, nimis rara sunt & ambiguae fidei. *m)* Excretionis critica per sudores exemplum in pleuritico suggerit *Jo. Rhodius. n)* Rarissima hæc est, frequentior alvina, sed hæc etiam cautius limitanda ob diarrhœam symptomaticam et noxiam, quæ sub ortu statim pleuritidis nata partem liquidioris sanguinis in coctione morboſi tam necessariam & in illa spissitudine inflammatoria minime abundantem præmature surripit. Talem igitur ab initio morbi supervenientem *D. W. Trillerus o)* periculosam admodum & plerumque lethalem declarat, in qua jam *Cæſ. Aurelianus p)* passionis magnitudinem agnovit, quin & *G. Baglivius q)* alvi fluxum ut in morbis

l) qui hæmorrhoides habent, inquit *Hippocrates*, illi nec pleuritide nec peripneumonia nec phagedæna nec furunculis corripuntur, in *L. de humor. Op. Edit. Lind. V. I. p. 326. XL.*

m) ipsum quoque fluxum mensium vel mictum cruentum pleuriticis salutem attulisse legimus. De mensium fluxu id testatur *P. Forestus Obs. 35. L. 16. p. 54.* de mictu cruento v. *Marcell. Donati hist. med. mirab. L. III. C. 9. p. 266.* ubi olitorem quandam sanguis multus serosus per vias lotii effluens a sæva pleuritide, quæ jam miserum in orci fauces traxerat, liberavit. De mercatore pleuritico sanato sanie per urinam excreta v. *A. Lusit. C. III. cur. 8.*

n) *Obs. medicinal. Cent. II. Obs. 14. p. 74. conf. Stahlis O. M. pr. Cl. I.*

o) *I. c. p. 7. §. 33.* hinc purgantia etiam mitissima & alias innocua, valde tamen plerumque in pleuritide nocere turbasque ciere deprehensum esse scribit. Non idem sentit de enemate. §. 34.

p) *acut. morb. L. II. C. 13. p. III.* Damnat hic ipse *Hipp.* alvi fluxum aph. 15. §. 6.

q) *prax. med. C. 9. p. 35.* Metus illi fuit. ne sputa supprimerentur,

bis capitis salutarem sic perniciosum in morbis pectoris imprimis acutis iudicat, & cavere in pleuritide purgantium & clysmatum usum jubet. Salutem vero promittit excretio alvina tanquam critica, quæ ante diem quintum præcedente in hypochondriis tumore ac dolore quoque per arteriarum meseraicarum fines coctum jam morbosum crassum subflavum cum striis sanguineis, idque copiose & cum levamine, ad intestina derivat instruitque medicum, ut pro faciliore decubitu, si opus, abdomen leni fotu involvat, blando clysmate alvum laxet, victum etiam suadeat huic scopo respondentem ex tamarindis, uvis passis, pomis coctis similibusque. Habet septuagenarium pleuriticum *Dominic. Panarolus r)* & alium *Franc. Valeriola s)* gravissime laborantem, qui præter spem sub hoc fluxu alvino evaserunt. At propria maxime pleuritidis crisis per sputa fit, *r)* ut, qui sine iis sint, in gravi periculo versentur, qui vero iis bene cito & mature expurgari incipiunt, sperare merito possint in crisi celeritatem in sanitate securitatem, quod cum *Hippocrate u)* *Galenus* promittit. *x)* Sputa illa humida lævia æqualia subflava *y)* cum pauco admixto sanguine, mox cocta & alba simulque continua, vel ubi supprimuntur aliquando, cito redeuntia, si facile & copiose sub sensu mitescunt dolorum & levatæ respirationis ejiciuntur, **habent**

r) *pent. I. O. 26. p. 22.*

s) *L. I. Obs. 4. p. 22. Ipse Obs. 5. p. 25. filiam refert a gravi pleuritide sine sputis fere suffocato, delirante ac convulso, fere ad miraculum copioso profluvio alvi evasisse.*

t) ita propriam pleuritidis crisin ex *Hippocrate* vocat *L. Duretus in Coac. Hipp. p. 248. 2.*

u) is in *aph. XII. S. I. in pleuriticis*, inquit, sputum statim apprens abbreviat morbum, si posterius, producit.

x) de *crisib. L. I. C. 5. Op. Cl. IV. p. 126. H. brevis*, inquit, morbus est, si statim sputa illa apparent.

y) a colore *biliosa* dicta, quod bilem hic veteres arguerent. Potius in deliquito sanguinis a fero color est. Mala sputa v. in *Hipp. prænot. ap. V. p. 458. XIII. it. in Coac. p. 558. 144. sq.*

habent in se vim maxime salutarem, nec magno artis auxilio egent, ne phlebotomiæ quidem, a qua sputa illa impediri sæpe retrahi ac sisti notat *Lud. Duretus*, z) seque cum morore vidisse ait, quantum nocuerint hic, qui omnem pleuritidis curationem in sanguinis crebra detractioe ponunt. O homines, inquit, reipublicæ calamitosos ac funestos, qui pleuritidem, quæ sua sponte sub tali sputo quiesceret, reddunt mortiferam! In tenaciori vel minus continuo sputo probe succurrit ars, pulticulas hordeaceas vel avenaceas cum melle & nitro, linctus ex vitello ovorum, oleo amygdalarum, syrupum violarum, decoctum liquiritiæ & foeniculi & inprimis potum ex oxymelite a) præbens, halitus quoque aquosus per fauces admittendos commendans. Sed ut primo in pleuritide loco sputamina ita secundo urinas considerare *Galenus* b) jubet, quæ subrubræ crassiæ stranguriosæ cum multo & albo sedimento subactum morbosum per vasa renalia largiter ante quartum diem, seu tempus suppurationis, transmittunt evehantque. Nec vero negandum est, plus urinas illas bonam coctionem morbofi quam crisin perfectam ei excernendo sufficientem indicare. Habet quidem *Jo. Rhodius* c) exemplum pleuritidis urinis terminatæ, & ad *Jo. Prevotium* provocat, qui sinistri lateris pleuritidem plerumque urinis deponi censuit, hinc mitiora tunc diuretica & sibi familiaris diacumini usum commendavit; at præstat certe

z) in *Coac. pravor.* Hipp. p. 252. l. 14. ad 19. Confer ibidem p. 387. §. corollarium de cautione phlebotomiæ. Causam quoque attingit p. 254. l. 30. nempe subsistere sputum ob infirmitatem laterum a sanguine nimis detracto. Salus enim pleuriticorum est robur virium, inquit *Galenus X. meth. med. Op. Cl. VII. p. 63, H.*

a) oxymel purgandæ pleuritidi accommodatissimum vocat *Duretus l. c. p. 271. 17.* Confer. *Galenum in Hipp. de victus rat. in morb. ac. Com. III. 24. Op. Cl. VII. p. 129. D.* ubi *Hippocrates* oxymel scribit sputa educere & facilem respirationem reddere, *Galenus* hic notat, non constare oxymel ex miscela mellis & aceti, sed ex mulla paulum aceti accipiente.

b) de *crisib. L. I. C. 7. Op. Cl. IV. p. 128. D.*

c) *obs. med. Cent. II. O. 13. p. 74.* Etiam pleuritidem pure copioso per lotium solutam habet *D. Panarolus pent. V. O. 8. p. 145.*

certe in graviore morbi gradu quoddam excretionum illarum vinculum, quò nomine *L. Ductus d*) inter tales urinas liberam maxime & liberalem sputi excretionem requirit. Ceterum in omni difficultate renalis hujus expurgationis attentus medicus probe consulit per fatus mollientes, ad renes perinæum & hypogastrium politos, inter lenia clysmata & ipsum internorum diureticorum providum usum sub aere externo non nimis calido & ad sudores potius disponente. Breviter adhuc attingo quasdam alias in hoc morbo auxiliatricis Naturæ vias. Ita fit interdum opportune, ut dolores laterum, quos semper optabile est in illa atrocía mali & metu suffocationis diu haud subsistere, in vicina loca, ubi minus periculi est, cum sensu stuporis & gravitatis transeant, velut in humeros, scapulas, dorsum, quod sexto circiter die fit, & bene tunc occupatur medicus in promovendo decubitu illo saluari per forum frictumque & attrahens emplastrum. Mali ominis est, si fursum dolores vergunt iudice *Hippocrate*, nec si inferne fit, res semper in vado est, cum, quod secessit, brevi sæpe intervallo prisca loca repetat. Sola observationum fides cognoscit tutiorem secessum et artis fulcit subsidiis. Sic metastases præfertim ad aures axillas & crura morbosum illud puri analogum per abscessus quasi fistulosos, qui sollicitè aperti conservandi sunt & perpetim manantes, iis, quæ illa loca pro facili decubitu effluxuque sovent laxant irritantque, adhibitis prospero sæpe exitu exhauriunt.

§. VII.

Ex his quidem breviter præmissis pro indole pleuritidis in symptomatum suorum ferie & consuetis naturæ vindiciis consideranda ad ipsum in ægro nostro morbi decursum et medelam me convertito. Parum læta primo obtutu spes salutis affulsit, oppressis

a) *L. c. p. 509. 23. sq.* in tuto sunt omnes pleuriticí, inquit, cum libera & liberali anacatharsi sub illis urinis; at sine iis libere liberaliterque spueri parum profuit. *Jo. Rhodius l. c. obs. 15* ipso pure excreto largiter per sputa urinae & alvinae dejectiones simul solutam pleuritidem enarrat.

sis fere magnitudine morbi Naturæ viribus, nec per illam sibi familiarem in coquendo excernendoque morbofo solertiam nisi fero conspicuis, ut ars certe, quam præeunte magistra sua viam sequeretur, stratam nondum reperiret. Illa vehementia febris inter acutissimos dolores & summas respirationis angustias, suffocationis periculum comminantes, certe præcipiti gradu in gangrænam magis quam resolutionem vergere visa non aliud suggerere consilium potuit, quam tantum impetum circa vitalia maxime loca urgentem misso sine mora & ubertim sanguine infringere, & quantum fieri posset, moderari. Hoc princeps in tali casu auxilium, si *Helmontianos* excipis, concors sententia medicorum tantum non omnium agnovit, inter quos graviter *Herm. Boerhaave* e) citam largamque protinus venæ sectionem ad notabilem doloris remissionem vel prima signa deliqui animi f) jungit. Cunctatus igitur non sum, & sanguinem statim ad uncias duodecim eousque detraxi, donec labescere pulsus ægri faciemque ejus pallescere observarem. g) Missus ille sanguis, ubi refrixit, more acutissimarum ex inflammatione febrilium crustam albam crassam tenacem et vix novacula scissilem formavit. Superius quidem monuimus, Naturæ in coquendo & excernendo morbofo molimina per intempestivam venæ sectionem facile inhiberi;

e) in *aphor.* 890. præcipit pro spissioris sanguinis, quippe inflammatorii, faciliori ac pleniori effluxu mittere illum ex magno vase & per magnum vulnus sub fotu lenique strictu loci affecti, & inter ea, qua respirationem ex sensu doloris suppressi solitam intendunt sub stimulo, vel acetæ naribus subjecti. Fieri denique V. S. vult in corpore quiescente & resupino, in quo minus quam erecto deliquium animi ex magna jactura sanguinis imminet. Hujus enim triplo plus ex jacente quam stante vel sedente elici ante illud deliquium posse calculus est *Laur. Bellini*.

f) ad ipsum animi deliquium mitti sanguinem non debere ob periculum peripneumonizæ sapienter monet *Arætus de cur. morb. ac. L. I. C. 16. p. 90.*

g) saluberrimum vocat ex maximi momenti præceptum in prima statim venæ sectione tantum intrepide detrahere, ut arteriarum pulsus languescere & vacillare quasi incipiat, *Trillerus de pleurit. p. 36. n. 42.*

hiberi; *b*) at verum non minus est, illa per furem morbi inhibita per tempestivam venæ sectionem potius liberari, ut quæ præsto antea non erant, deferveſcente jam impetu luculentius exſurgant. Inter quæ merito tamen illum ſequimur, quam ſibi præſcripſit *Thom. Sydenham*, *i*) nempe ex una parte vehementiam morbi, ea altera vires ægri ad ſe invicem trutinare. Sane in principio maxime ſævientis morbi & in corpore juvenili validoque metuenda non eſt largiſſima miſſio ſanguinis, quæ opportune inſtituta sæpe morbum in herba ſuffocat, neglecta vero aut retardata, aut parcius timidiusque adminiſtrata, irreparabile plerumque damnum inferit. *k*) Poſt breves enim ut plurimum inducias vis morbi revaleſcit, ut ter quaterve et aliquando crebrius phlebotomo opus ſit, ſemper tamen ſub juſta ad vires ægri, quid ferre poſſint, attentione.

§. VIII.

Post venam ſectam curæ mihi fuit internis remediis inflammationi oppoſitis ſubvenire, iis nempe, quibus potestas eſt ſpiſſiores in morbo inflammatorio humores diluere & attenuare, vaſa pro tranſitu ſtagnantium laxare, motum vehementiorem moderari, vi etiam quadam blanda anodyna *e*) perpetuas illas inquietudines

h) quod & ipſe *Trillerus*, qui adeo inculcat, non parcere ſanguini, agnoſcit ingenuè, & eam *Williſio*, *Tulpio*, *Hoffmanno* aliisque concedit, vim vitalem nimio ſanguinis impendio dejectam ſputis coquendis & egerendis aliisque criſibus ſalutaribus promovendis imparem reddi. Hinc in ſingulari quidem caſu, ubi anceps remedium tentare præſtat quam nullum, haud improbat audax experimentum, quale *Jo. Heurnii*, qui ex pleuritico utriusque lateris ultra libras quatuor ſanguinis una vice extraxit, verum in ſimili aliorum tentamine judicium *Heurnii* requirit, *l. c. p. 33 & 34 ad §. 39 & 40.*

i) *Op. S. VI. C. III. p. m. 266.*

k) bis & ter, aliquando quater, quod de *Praxagora* legimus, venam ſecare probant plerique. At quamvis id fieri in magna morbi pertinacia etiam crebrius oportuerit, ipſe tamen *Trillerus*, ſi prima & ſecunda vice

tudines vigilias dolores, quantum liceret, consolari. Præmissa igitur leui potiuncula mannata, quæ sine turbis primas vias non-nihil abstergeret, præscripti fol. tusilaginis malvæ & veronicæ Mj. flor. altheæ sambuci & papaveris erratici ʒʒ Pj rad. liquirit. ʒj sem. foenic. d ʒij, quorum omninum in justa quantitate aquæ f. coctorum colaturæ libris tribus accesserunt syrupi de althea Fernellii 2 Unz. Hujus igitur decocti 2 Unz. omni hora sorbillare calide suasi, utpote quem morem calide sorbillandi in pleuritide & aliis morbis pectoris in secretis habuit *G. Baglivius, m)* id testatus, se servido usu ejusmodi decocti pectoralis brevissime liberatos vidisse, qui jam sub strangulatu fere livescebant. Obtulit quoque ad æstum temperandum ægro mixturam ex Δδτ. flor. sambuci, papaveris rheados & borraginis ʒʒ 2 Unz. β cum arcani duplicati & ♀ii diaphoretici non abluti ʒʒ ʒij oxymel. squillit.

fatis eductum sanguinis fuerit, suffecisse sibi ait, ter ad summum quater venam secuisse, l. c. p. 22. n. 17. Negat quoque p. 36. n. 41. adactum se unquam fuisse, ut sin toto morbi decursu ultra 24 vel 26 unicas de traheret. Ita *Th. Sydenham l. c.* continuis quatuor diebus V. S. repetiit, si symptomata sævirent, addit, confirmatam pleuritidem minori quam 40 unciarum impendio sanatam se non vidisse. At in remissiori morbo & imbecillitate virium prodigus sanguinis non fuit, gnarus etiam, non-cuisse V. S. in epidemicis quibusdam & symptomaticis pleuritibus *v. Op. S. V. C. 5, ut & Act. Edimb. T. V, P. I. et journal. Oecon. 1753. dec. in quo le Camus pleuritides vernaes ejus anni Parisiis descripsit, quibus noxa fuit a V. S.*

D) *v. Trallian. L. 6, c. 1.* Non hic narcotica intelligenda, quæ sensum doloris manente causa tollunt, sed lenia pægorica, qualia papaverina, imprimis ex papavere rheoad. parata, ut apud quosdam flores illi nomen specifici an ipeuriticis obtinuerint.

m) *prax. med. L. I. C. 9, p. 35.* certe frigidi potus ferendum hic nihil est, cujus noxam *Aretæus* in pleuriticis redarguens medicis succenset, qui aquam frigidam concedunt iis, quos, si evaserint periculum, non credit laborasse pleuriticoe, sed forsitan morbo quodam ex bile, cui febris nulla vel exigua se sociavit. Nec frigidam tantum aquam *Aretæus*, sed & frigidam respirationem noxiam dicit, *de cur. morb. acut. L. I. C. 10. P. 93.*

squllit. & syrup. viol. aa ʒiij, de quibus probe agitatis omni bithorio duo cochlearia præberi jussi. n) Nec præter rem esse censui, emulsionem commendare ex sem. IV frigid. maj. et min. aa ʒiʒ, sem. papav. alb. ʒiij, quibus cum aqua decocti hordei emulsis nitri ʒiati ʒj & syrup. de alth. Fern. ʒj misceri jussi. Non minoris momenti cura sollicitum me esse voluit de fomentis externis dolenti lateri sub justo caloris gradu provide conservando applicandis, quæ hic virtute sua vix ipsi cedunt venæ sectioni. Imo & ante hanc, proxime certe post illam o) moris ab omni ævo fuit lintea mollissimis decoctis ebria dolentibus locis imponere, ut blandi halitus bibulis vasis recepti quasi in tepidario foverent, dolores ex stasi distrahente vasa natos delinirent, & sputa ipsa citius percoquerent. Sic forus ex herbis emollientibus, farina lini similive in lacte coctis parati, pannis laneis excepti admotique, & quoties opus, renovati non facile spem medici felle-

n) post scalpellum phlebotomum interne aqua acetum mel nitrum oleum & paucissima alia *Trillerus* arcana hic & specifica & polychresta vocat l. c. C. II, p. 16. n. 4. Præcipue hic nitrum et ex nitro parata & oxymel specificorum nomen tuentur. Nitrum in aqua vel rob sambuci vel succo florum rheoados solutum, vel cum melle infuso florum bellidis mixtum in febrili æstu ac siti multum præsidii pollicetur. Decocta etiam hordeacea cum nitro & oxymelite in hoc morbo non raro sola sufficiunt, quo pertinent illæ ptisanæ, quas acetum vini ingreditur, vel alia in acorem prona ut rob sambuci & juniperi, syrupi cerasorum & ribesiorum &c. quæ convincere *Helmontianos* poterant, quam vana eorum conjectura sit de acido in pleuriticis peccante.

o) antiquissimis temporibus nihil tentatum est citius quam hæc fomenta, ad quæ ille statim tam acris dolorum sensus impellere poterat. Persuadet ipsa auctoritas *Hippocratis* & *Tralliani*, prius de his quam secunda vena cogitatum esse. Bene tamen urgente morbo incipiendum citramoriam venæ sectionem esse, deinde topicis illis utendum, docet *Aretæus* l. c. L. I. C. 10. p. 89. 90. De tentandis fomentis ut primo auxilio v. *Gal. Op. Cl. 7. p. 116. B. in L. Hipp. de vict. rat. in morb. ac.* Potest quoque dolorem consolari fascia *Italorum* more thoracem adstringens, ut hoc immoto costæ quasi immobiles sint nec intercostales muscoli in gravi tensione, dum respirat æger solo motu diaphragmatis & musculorum abdominis. At non ideo omittenda, quæ causæ doloris opponuntur.

fellerunt. p) Præscripti etiam in alternos usus linimentum ex unguento dialtheæ \bar{z} j. anodyn. \bar{z} β camphor. 3β. Magna certe in illis fomentis litibusque spes est, quibus in ipsa suppurationis periodo aliquando continuatis pus licuit extrorsum vertere & intro empyema præcavere. Diæta denique in victu ad tenuissima omnia, juscula hordeacea, avenacea, amygdalina familiaque restricta fuit excluso omni victu animali, etiam iis, quibus sub cardiacorum nomine plus est ad calorem febrilem stimuli. Nec aeris puri & caute renovati temperatus calor neglectus est, nec æger stragulis obrutus, quem omnino fas est, si vires ferunt, per horas aliquot quotidie ex consilio *Sydenhami* q) lecto eximi.

§. IX.

Vesperis cum redirem, et æger de punctorio illo dolore longe conquereretur acerbius, bisque alvum poneret, rursus, adeoque eodem die, venam eandem brachii aperire non hæsitavi, r) & sanguis ad duodecim uncias velut ante extractus colore & consistentia primum misso respondit, urina copiosa & rubicunda sed sine signo coctionis fuit. Nec die tertio invisens ægrum reperibinis illis

p) similis virtutis fons est *P. Foresti* ex fl. chamcem. melilot. \bar{a} Mj sol. malv. summit. aneth. \bar{a} Mβ rad. alth. Drachm. β sem. lin 2 Drachm. coquendis cum aqua. Vir cel. *G. van Swieten* solutum saponem in æquali parte aquæ & lactis vel ita dilutum in decocto emolliente, ut illius Unz. β in hujus lb. j solvantur, in pannis laneis exceptum ad dolentia loca admoveri cum calidis lateribus curavit, ita tamen, ut noctu ob difficilem fomenti renovationem unguento altheæ similive inunctum latus tegere emplastro de meliloto sufficiat. v. *Comm. in aph. Boerh. T. III. p. 43. 44.*

q) tanti hoc putat, ut si æger jugiter lecto affigatur, neque tam larga sanguinis evacuatio nec remedia alia utcumque refrigerantia ad diætæ symptomata perdomanda vel minimum aliquando sufficiant. *Op. S. VI. C. 3. p. m. 266.*

r) ad exemplum *Th. Sydenhami*, qui quo die venerat, decem uncias, sique vehemens dolor urgeret, eandem denuo quantitatem eodem adhuc die detrahi præcepit. *Op. S. IX. C. 3. p. m. 266.*

illis venæ sectionibus magnopere levatum, potius major anxietas, crescens respirationis difficultas, dolor vehemens lateris ipsiusque capitis cum pertinaci tussi, lingua sicca, sputis subcruentis, urina flammea pellucida & sine sedimento, me facile impulerunt, ut ex vena sinistri lateris *r*) pertusa uncias decem educerem sanguinis, qui post aliquot horas crassiores quoque & tenaciorem crustam exhibuit, haud fallaci nondum diminutæ inflammationis indicio. Tum vero remittere æstus & liberior fieri respiratio cœpit. Inter hæc non destiti antea recensita remedia assidue in usum internum externumque trahere. At quod fieri solet in hoc stadio morbi adhuc invalescentis sub vespera exacerbata febrem deprehendi, & æger admissio tunc molliente clystere fœtidas nigras & copiosas feces dejiciens visus est pauxillum levare. Verum in progressu omnia circa noctem graviora apparuerunt, ut etiam æger sub intensiori æstu floccos colligeret & muscas venaretur. Igitur in animum induxi quarta jam vice sanguinem ad uncias novem mittere, & pro derivandis deorsum magis humoribus epispastica *t*) plantis pedum applicare. Inde omnino

r) Sunt, quibus delectus lateris pro V.S. non adeo magni momenti esse videtur post inventam circulationem. At favet constantioris observationis fides venæ in latere affecto secundæ. Auctoritatem Hippocratis, Celsi, Galeni aliorumque ita sentientium strenue vindicavit contra scholam Arabicam P. Prissotus sub felicissimo in sanandis pleuriticis successu. Fuerunt quoque recentiori ævo & adhuc sunt magni hujus sententiæ vindices. Th. Sydenham l.c. p. 265. ut primum accersitus fuit, sanguinem ex lateris affecti brachio extrahi jussit, & G. F. Hildanus nunquam se optatum successum vel rarissime vidisse scribit ex sectione venæ in parte opposita. *Obs. chir. C. V. O.* 30. p. 415. Hodie D. W. Trillerus multiplici experientia nixus graviter monet, Naturæ proximo loco succurrere, nec alio loco quam brachio lateris affecti venam fecare, testaturque inter plures quam 40 pleuriticos se vix unum reperisse, cui non mox a prima paulo largiori venæ sectione proxime ad locum dolentem instituta dolor incantationis instar sopiri, & liberius meare cœperit, cum si idem tentaretur in latere opposito, ægri in vehementiores respirationis difficultates, majores anxietates & inquietudines conjecti fuerint. *de pleurit. p. 30. §. 32-34.*

t) Sic G. Baglivius in *prax. med. L. I. C. 9. p. 37.* statim admovit duo

omnino in melius verti omnia videbantur, dolor lateris sinistri punctorius & scindens nunc hebetior, lingua humidior, sputum coctum magis & liberale cum panco cruore mixtum sub facili anacatharsi spem meam fere collapsam rursus erigebant. Præscripsi ad juvandam anacatharsin ecchyma ex spermatis ceti ʒβ olei amygdal. d. rec ʒβ syrup capillor. ♀ is altheæ Fern. ā ʒj Oxy mel. squillit. ʒij crebris dosibus parvo cochleari exhibendum u)

§. X.

Die tamen quinto mutata rursus omnia sunt in deterius, anxietas, jactatio perpetua, pulsus durus ferratus, quandoque intermittens, sputum sub irritante tussi suppressum, dolor punctorius circa loca affecta gravis, respiratio laboriosa, mens sibi minime constans, urinatenus alba subinde infcio ægro elabens, omnia denique conclamata vix spei umbram relinquebant. Injectum enema est lene & aperiens, at fere sine effectu. Inter dira hæc magisque ingravescentia symptomata valde deliravit æger. In his tantis spei angustiis, tanto adhuc furore, quid præsidii expectare extra novam phlebotomiam potui? Quantum igitur ad venam secandam accessi, non nimis moratus iudicium *Celsi*, x) qui nunquam utile esse censuit post diem quartum mittere sanguinem,

vesicantia tibiis, quocunque die ante vel post V. S. difficultas spirandi & sputum exsereandi supervenit, quo facto statim expectorationem promoveri, spirandi difficultatem imminui, & alvi fluxum, si adesset, listi vidit. Id confirmans *Trallerus* l. c. p. 54. §. 6. addit, eidem scopo cucurbitulas siccas mente *Hippocratis* infervire. Poterant quoque cucurbitulæ in cute scalpello incisa laudari, ad extrahendum eximo, quidquid noxii lateret. Sic enim continuo siluisse dolores, ut nec fomentis ullis nec alio medicamento præsidio opus esset, scribit *Trallianus* L. II. C. I. p. m. 108.

u) *Trallianus* L. II. C. I. p. 110. amygdalas mundatas et tritas in ptisana coctas pro sputo plus eliciendo commendat.

x) *de Medic. L. II. C. 10. p. m. 80.* Ex *Galeno* quoque discimus, medicos tunc quasi ex lege certa ultra quartum diem non secuisse venam. *in L. III. Hipp. de morb. vulg. Comm. III. Op. Cl. III. p. 150. B.* At licet prudentia opus sit in decernenda post quartum diem venæ sectione, omnino tamen in graviori morbo, quæ *Sydenhami* verba sunt, curatio fere tota stat iterata venæ sectione l. c. p. 268.

nem, imbecillitatem ex corpore vel jam exhausto vel etiam corrupto in hoc stadio morbi metuens. Sane in hac vehementia morbi, quæ sine omni virium apparatu esse nequit, has nimis prostratas nondum suspicari convenit. Duodecim circiter uncias sanguinis ex sinistro brachio eduxi, in quo educto alba iterum et crassissima tunica apparuit. Qua ipsa re auspiciato tentata intra paucas horas remittere febrile incendium, respiratio levari, deliria mitius & per intervalla infestare sensi, & cum majori prosperi successus expectatione in usu dictorum remediorum internorum & externorum perrexi. Noctu facilis diarrhoea successit, qua ter soluta alvus largiter fuit nec sinistro omine, cum hoc spontaneum alvi profluvium die quinto cum crisi incideret. y)

§. XI.

Die quidem sexto rediit subinde delirium, sed levius multo breviusque, nec urina flammea rubicunda pellucida sine indicio magni adhuc interni attritus fuit. Attamen pulsus mox mollis & æqualis, respiratio liberior, dolor lateris perexiguus, indicium decrescens morbi eo certius dederunt, quod simul sputa inciperent prodire copiosa flava cocta, alvus etiam eodem die quinqueies soluta fidem bonæ excretionis per varias vias confirmaret. Nec mali ominis fuit oriens circa vesperam vehemens dolor ad scapulas, inprimis sinistram, dorsumque. z) Unde non vanus augur, bonam & multiplicem crisin instare, fomenta adhuc locis dolentibus admovi, ptisanam calidam cum oxymelite exhibui, & per vices infusum theiforme ex plantis pectoralibus & diaphoreticis, sub quo usu æger in somnum delapsus largiter sudavit.

§. XII.

Luculentius omnia & constantius die morbi septimo, inter criticos tam notabili, in melius cesserunt. Facilis enim & largus

eo

y) v. Aretæum de caus. & sign. morb. ac. L. I. C. 10. p. 9. C.

z) prædicere se secure, scribit Trillerus, nullum moriturum, cui post venæ sectiones in progressu morbi dolor intensus in claviculis, scapulis aut dorso oriatur l. c. p. 37. n. 44. Tribuit hanc egregiam prorsus observationem Hippocrati ejusque genuinis in arte siliis Baglivo & Barhavio. Addit sub. n. 45. nunquam feselisse augurium ex salutari illo signo, sub quo ii, qui sine spe vita neglecti desertique jacuerunt, ad se redierint sensim, vires recollegerint & intra paucos dies penitus convaluerint.

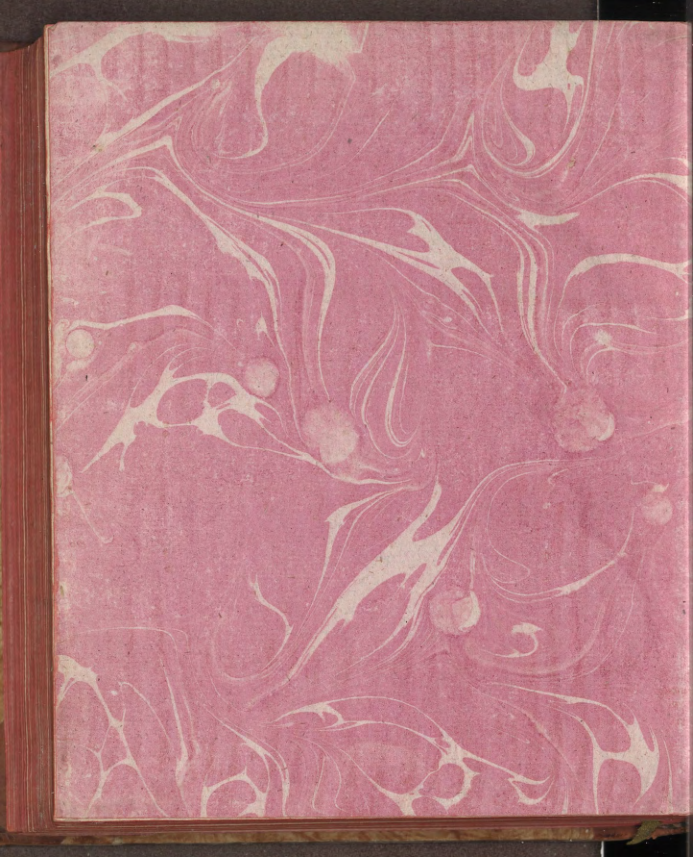
eo die sudor fuit, sputa cocta pinguis copiosa, urina optima cum sedimento crasso & nonnihil albicante. Cessavit dolor lateris, suffragere tamen illo circa scapulas, surgere coepit appetentia cibi, nox quoque inter manantes sudores & placidum somnum transit. Mane tussicula aliqua superfuit suo passim stimulo irritans. At brevi elapso tempore æger refectus viribus & minerali aqua cum lacte caprillo usus silente pederentem tussi in perfectam cum valerudine sua gratiam rediit. Credo, ex hoc casu illud inprimis, quod parvi momenti non est, elucere, crebram venæ sectionem in sæviente vehementer pleuritide magis morbo detrudere vires quam Naturæ, quæ tunc potius a vi hostili liberior in vindicias suas vegetiori coctionum & excretionum criticarum molimine resurgit. Non hic dubitavi ægro meo consulere magno sanguinis impendio ad uncias nempe quadraginta sex, quod ipsius *Sydenhami*, ad venam hic secandam alioqui tam proclivis, mensuram in confirmata pleuritide excedit. Factum id inconsulto fuisset in mitiori pleuritide, in qua cito satis Naturæ probe coquentis & excernentis præsidia apparent, haud temere per venæ sectionem turbanda & impedienda, ut ab hac omnino dispensari interdum in integrum pleuriticis possint, quod superius præeunte *H. Bærbavio* monuimus. a) Neque illud diffiteor, in graviore etiam pleuritide, quæ debiliores vel cacochymicos invadit, parcam convenire sectionem venæ ob præmatura virium deliquia, sub quibus virtus auxiliatrix Naturæ facile fatiscit. Id vero manet inconcussum, in corpore forti & juvenili pleuritico, quod humoribus viribusque abundat, locum huic merui non esse, & detrahi omnino sanguinem, qui morbo militat, liberaliter debere. Tunc enim nondum detractas esse vires, quæ Naturæ militant, patet velut in hoc casu ex mirabili illo consensu criticarum excretionum, quæ sequuntur, & per tot vias raro simul patentis coctum morbosum eliminant. Stat sane sententia *Tb. Sydenhami*, b) morbum hunc, tamen infamem & plerisque aliis suapte natura periculosiorem, si perite tractetur, facile vinci.

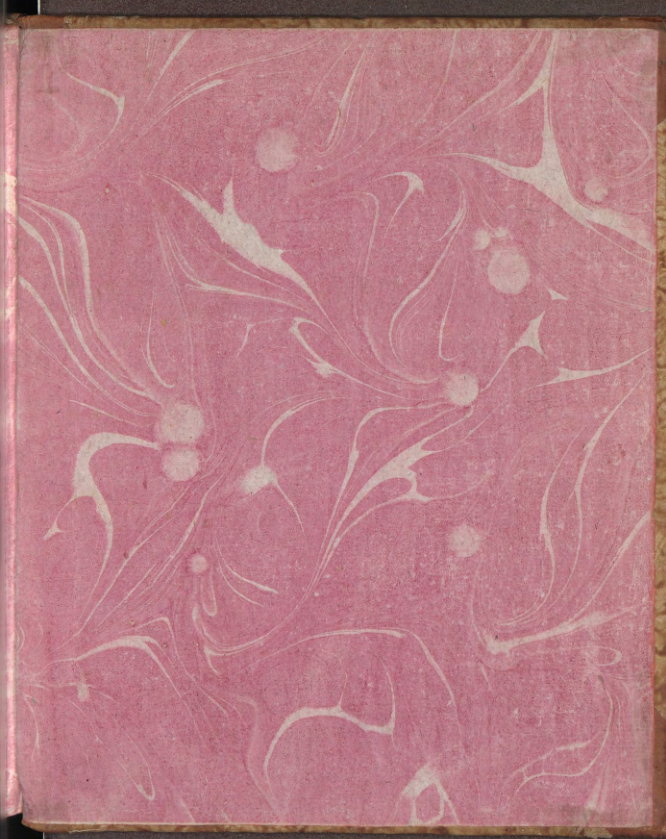
a) v. p. II. N. 2.

b) l. c. p. 264.

Finis Voluminis Secundi.







92444

